

ภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมของมัลัย ชูพินิจ
Modernity in Malai Chupinij's Literary Works

ณัชรดา สมสิทธิ์
Natrada Somsith

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Doctor of Philosophy in Thai
Prince of Songkla University

2564

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมของมัลัย ชูพินิจ
Modernity in Malai Chupinij's Literary Works

ณัชรดา สมสิทธิ์
Natrada Somsith

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Doctor of Philosophy in Thai
Prince of Songkla University

2564

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์   ภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ
 ผู้เขียน   นางสาวณัชรดา สมสิทธิ์
 สาขาวิชา   ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....ประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลมาศ ปถุชากุล)   (รองศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ แสงทอง)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลมาศ ปถุชากุล)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต จุลวงศ์)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ เผือกสม)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ตรีศิลป์ บุญขจร)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

.....
 (ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟ้ารุ่งแสง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(3)

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มี
ส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลมาศ ปฤษฎากุล)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(นางสาวณัชรดา สมสิทธิ์)

นักศึกษา

(4)

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานชิ้นนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นางสาวณัชรดา สมสิทธิ์)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	ภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ
ผู้เขียน	นางสาวณัชรดา สมสิทธิ์
สาขาวิชา	ภาษาไทย
ปีการศึกษา	2564

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยที่นำเสนอในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2470 – พ.ศ.2506 ผลการวิจัยภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยตามทัศนะของผู้ประพันธ์ พบว่า มี 4 ประเด็นดังนี้ 1. มโนทัศน์เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นกระบวนการหาความรู้ และตอบข้อสงสัยด้วยการแสดงหลักฐานเชิงประจักษ์ และการใช้หลักเหตุและผล โดยยังคงรักษาคุณค่าของจารีตเดิมบางประการไว้ 2. มโนทัศน์เกี่ยวกับเสรีภาพซึ่งมุ่งให้ความสำคัญต่อมนุษย์ในฐานะปัจเจกชนมากกว่าค่านิยมหรือจารีตประเพณีที่สังคมกำหนดขึ้น แต่ก็ยังคงคุณค่าทางศีลธรรมบางประการที่ควบคุมสังคมให้ดำเนินไปในทิศทางที่คาดหวังด้วย 3. มโนทัศน์เกี่ยวกับชาติและการปกครองซึ่งแสดงให้เห็นการตอบรับการกำหนดชาติและการปกครองโดยการคัดเลือกตัวแทน เน้นย้ำความเป็นคนดีของผู้ปกครองโดยไม่สนใจสถานภาพทางสังคม และหน้าที่ของสมาชิกที่มีต่อชาติในฐานะเจ้าของประเทศร่วมกัน 4. มโนทัศน์เกี่ยวกับเมืองที่แสดงถึงความเจริญและปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบทุนนิยมในสังคมเมือง และมโนทัศน์เกี่ยวกับชนบทที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาชนบทโดยตามมโนทัศน์สมัยใหม่จากภาครัฐและบุคคลภายนอกชุมชน แต่ก็ยังคงยึดโยงค่านิยมจารีตดั้งเดิมของชาวชนบทที่เห็นว่าสามารถพัฒนาไปพร้อมกับระบบทุนนิยมไว้เช่นเดียวกัน

ดังนั้น ภาวะสมัยใหม่ที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงไม่ใช่ภาวะสมัยใหม่ที่มีต้นแบบมาจากตะวันตกทั้งหมด เนื่องจากการตอบรับต่อมโนทัศน์ใหม่ในสังคมไทยนั้นเป็นการเรียนรู้อย่างเสรี ไม่ได้เกิดจากการกำหนด หรือพัฒนาโดยชาวตะวันตกดังเช่นที่เกิดขึ้นในดินแดนอาณานิคม มโนทัศน์แบบจารีตในสังคมไทยบางประการจึงยังคงมีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมอยู่ไม่ได้ถูกรื้อถอนทำลายโดยฉับพลัน การตอบรับต่อภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกไม่ได้เป็นการยอมรับทั้งหมดของภาวะสมัยใหม่แบบตะวันตก ภาวะสมัยใหม่ของมาลัย ชูพินิจจึงเป็นภาวะสมัยใหม่ที่แตกต่างจากภาวะสมัยใหม่ในสังคมตะวันตก มีลักษณะเฉพาะตามบริบทของสังคมไทย และเป็นภาวะสมัยใหม่ที่ผู้ประพันธ์ปรับใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการแสดงทัศนะ ความคาดหวัง และอุดมคติ เพื่อนำไปสู่สังคมที่ดีหรือสังคมในอุดมคติตามแนวคิดของตนนั่นเอง

Thesis Title   Modernity in Malai Chupinij's Literary Works
Author   Miss Natrada Somsith
Major Program   Thai
Academic Year   2021

Abstract

This thesis aims to study modernity in Malai Chupinij's Literary works, which was written between 1927–1963. The results of the research on modernity in Thai society, according to the author's point of view, found that there are 4 issues as follows: 1. Concept of scientific inquiry as the key to knowledge, answer questions by showing empirical evidence and using rational reason while still retaining some of the Thai knowledge and values. 2. Concept of liberty which focus on humanity as an individual while still values some morality that controls society. 3. Concept of nation and government which shows the acceptance of the designation of nations, govern by the selection of representatives and expect the members of the nation to act for the nation as joint owners while still emphasize goodness of the rulers and ignore their social status 4. The concept of urban development and the problems from transition to capitalism in urban society. Furthermore, there is the concepts which represent the rural development by using modernization concepts of the state and the outsider but still remain the traditional values of rural people who believe that the development can go along with the capitalism as well.

Therefore, the modernity that appears in Malai Chupinij's literary works is not the modern conditions that originated from entire westernization. Responding to the new concepts in Thai society is independent learning. It does not be completely set or developed by the Westerners as happened in the colonial territories. In this way, some traditional concepts in Thai society still have the influence on the people, not suddenly demolished. Malai Chupinij presents a response to modernity from the West but not accept all of Western modernity. The modernity of Malai Chupinij is therefore different from the modernity of western society. It has specific characteristics according to the context of Thai society. The author uses this modern state to be an implement to express his views, expectations, and ideals in order to lead to the good society or the ideal society as his concept.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่สนับสนุนทุนการศึกษา ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก ผู้วิจัยจะพยายามพัฒนาตนเอง และสร้างประโยชน์เพื่อตอบแทนโอกาสที่ได้รับอย่างเต็มกำลังความสามารถ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลมาศ ปฤชากุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้อบรมสั่งสอน ให้ความรู้และคำแนะนำที่มีคุณค่า ตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่องในงานวิจัยชิ้นนี้ ตลอดจนคอยช่วยเหลือ ให้ออกัส และให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอทั้งในด้านวิชาการและการดำเนินชีวิต

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ แสงทอง รองศาสตราจารย์ ดร.ตรีศิลป์ บุญขจร รองศาสตราจารย์ ดร.ทวิศักดิ์ เพื่อกสม และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต จุลวงศ์ ที่กรุณาสละเวลาเป็นกรรมการสอบปกป้องวิทยานิพนธ์ ให้ความรู้ และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ที่อบรมสั่งสอน และให้ความรู้ที่สำคัญต่อการทำงานและการดำเนินชีวิต

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ สาขาวิชาภาษาไทยประยุกต์ที่ช่วยเหลือ ให้กำลังใจ และพยายามแบ่งเบาภาระงานขณะที่ผู้วิจัยกำลังศึกษา และขอขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ และน้อง ๆ ภาควิชาสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ที่ให้กำลังใจ คอยรับฟังปัญหา สร้างความมั่นใจ และเสียสละให้แก่วิจัยในวันที่เหน็ดเหนื่อย

ผู้วิจัยกราบระลึกถึงคุณมาลัย ชูพินิจ นักประพันธ์ที่ทำให้ผู้วิจัยเริ่มเข้าใจถึงการเคารพความคิดและการตัดสินใจของมนุษย์ ชี้ให้เห็นถึงแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างประนีประนอมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนสอนให้ผู้วิจัยเรียนรู้และพยายามทำความเข้าใจชีวิตมนุษย์ในแง่มุมที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งนี้ ความตั้งมั่นและซื่อสัตย์ต่อการทำงานด้านวรรณกรรมของคุณมาลัย ชูพินิจจะเป็นแบบอย่างการทำงานที่ผู้วิจัยยึดถือตลอดไป

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณครอบครัวสมสิทธิ์ที่ดูแล และสนับสนุนผู้วิจัยในทุก ๆ ด้าน คุณยายที่รัก คุณย่าที่ดูแลหลานเสมอ คุณพ่อผู้สอนให้รักการเรียน คุณแม่ผู้สอนให้รักการอ่าน คุณป้าณัสม์ ธรรมาธิกุลที่ให้กำลังใจพี่สาวเสมอ คุณทฤษฎี สุทธินนท์ที่อยู่เป็นเพื่อนในทุกช่วงของชีวิต ทั้งนี้ ตลอดการศึกษาและการทำงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้รับกำลังใจและความช่วยเหลือจากบุคคลอีกมากมาย ผู้วิจัยขออภัยที่ไม่สามารถเอ่ยนามบุคคลเหล่านั้นได้ทั้งหมด หากแต่ผู้วิจัยจะจดจำความปรารถนาดี และความช่วยเหลือที่ได้รับไว้เสมอ

ณัชรดา สมสิทธิ์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
Abstract	(6)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
1. บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	14
1.3 สมมุติฐานการวิจัย	14
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	15
1.5 ขอบเขตของการวิจัย	15
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	18
1.7 วิธีการดำเนินการของการวิจัย	19
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	20
2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิด ทฤษฎี	20
2.1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ และกระบวนการทำให้ทันสมัย	20
2.1.1.1 ที่มาและความหมายของภาวะสมัยใหม่	20
2.1.1.2 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ในตะวันตก	22
2.1.1.3 การเผยแพร่ภาวะสมัยใหม่ของตะวันตก	24
2.1.1.4 กระบวนการทำให้ทันสมัย	26
2.1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมไทย	31
2.1.2.1 การตอบรับและปรับรูปแบบวรรณกรรมจากตะวันตกมาเป็นวรรณกรรมไทย	31
2.1.2.2 การวิพากษ์วิจารณ์ภาวะสมัยใหม่และวรรณกรรมไทยก่อนปีพ.ศ.2470	33
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	35
2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ในประเทศไทย	36
2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมไทย	41
2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ	43

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
3. โลกของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในสังคมไทย	47
3.1 สังเขปนแนวคิดวิทยาศาสตร์และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์	47
3.2 การตอบรับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในสังคมไทย	49
3.3 โลกเดียวกัน: การเชื่อมโยงสังคมไทยเข้ากับสังคมโลกด้วยแนวคิดเรื่องวิวัฒนาการ	50
3.4 แสงสว่างแห่งปัญญา: การเปลี่ยนแปลงความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติมาสู่ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์	57
3.5 ศักยภาพมนุษย์: สำนึกของมนุษย์ในโลกวิทยาศาสตร์	74
3.6 วิทยาศาสตร์-พุทธศาสนา: การหลอมรวมความเชื่อในการอธิบายวิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่	78
3.7 มนุษยธรรมนำทาง: คุณค่าทางด้านจิตใจสำคัญกว่าความรู้	83
4. เสรีภาพในสังคมสมัยใหม่: สำนึกรูปแบบใหม่ของผู้คนในสังคมสมัยใหม่	86
4.1 สังเขปนแนวคิดมนุษย์ในฐานะปัจเจกชน	88
4.2 การตอบรับแนวคิดเรื่องเสรีภาพในสังคมไทย	90
4.3 อุดมคติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์	93
4.4 ผู้หญิง: เหยื่อของค่านิยมแบบจารีตในโลกของเสรีภาพ	99
4.5 เสรีภาพในการแสดงความรักแบบสมัยใหม่	108
4.6 เสรีภาพกับการกระทำผิดทางศีลธรรม	113
5. ชาติและการปกครองของไทย : การผสานแนวคิดเรื่องชาติสมัยใหม่เข้ากับบริบทสังคมไทย	125
5.1 การตอบรับแนวคิดเกี่ยวกับชาติและการปกครองในสังคมไทย	127
5.2 “ชาติไทย” เป็นของประชาชน	132
5.2.1 ชาติไทยมีความอุดมสมบูรณ์และปลอดภัยสำหรับคนไทยเสมอ	136
5.2.2 ชาติไทยมีอาณาเขตและอธิปไตยที่ต้องปกป้อง	139
5.3 “ชาวไทย” ในชาติไทย	143
5.3.1 ชาวไทย คือ ผู้ที่มีสำนึกและมีเจตจำนงที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย	144
5.3.2 ชาวไทย คือ กลุ่มชนเผ่าไทยที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน	147

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
5.3.3 ชาวไทย (ในอุดมคติ)	154
5.3.3.1 ชาวไทยจะต้องรักชาติและการสำนึกในคุณของชาติ	155
5.3.3.2 ชาวไทยทุกคนมีหน้าที่ต่อชาติ	157
5.3.3.3 ชาวไทยจะต้องเสียสละเพื่อชาติ	161
5.4 “การปกครอง” ของชาติ	165
5.4.1 การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากการพึ่งพาไสยศาสตร์มาสู่การเลือกตั้ง	166
5.4.2 การต่อต้านแนวคิดการปกครองแบบเผด็จการฟาสซิส	170
5.4.3 การยอมรับการปกครองในระบบกษัตริย์	172
5.5 “ผู้ปกครอง” (ในอุดมคติ) ของชาติไทย	176
5.5.1 ผู้ปกครองหรือผู้นำชุมชนต้องมีความรู้แบบตะวันตก	177
5.5.2 ผู้ปกครองที่ดีไม่ได้จำกัดด้วยชนชั้น	178
5.6 อุดมคติเกี่ยวกับการพัฒนาชาติไทย	184
6. สังคมเมืองและสังคมชนบท: การปรับตัวและการแสดงสัญลักษณ์ของสังคมสมัยใหม่	194
6.1 สังเขปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและกระบวนการทำให้ทันสมัยแบบตะวันตก	195
6.2 การตอบรับแนวคิดการพัฒนาและกระบวนการทำให้ทันสมัยในสังคมไทย	196
6.3 การเปลี่ยนแปลงสู่ระบบทุนนิยมในสังคมเมือง	198
6.4 ภาพความเจริญและความเสื่อมโทรมใน “พระนคร” อันเนื่องมาจากระบบทุนนิยม	207
6.5 ชนชั้นแรงงาน การหางานใน “พระนคร”	213
6.5.1 เมืองหลวงคือแหล่งงานและความหวังของหนุ่มสาวจากต่างจังหวัด	214
6.5.2 สังคมของชาวต่างจังหวัดในพื้นที่เมืองหลวง	219
6.6 ชนบทคือ พื้นที่ใหม่ของการค้าและการลงทุน	220
6.7 การพัฒนาชนบทในอุดมคติ	230
6.7.1 การพัฒนาชุมชนโดยบุคคลจากภายนอกชุมชน	230
6.7.2 การจัดตั้งนิคมสร้างตนเองในพื้นที่ชนบท	236
6.7.3 การพัฒนาชุมชนตามแนวทางของรัฐบาลไทยโดยตัวแทนหรือข้าราชการของรัฐ	240
6.8 ผลกระทบจากการสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคมเมืองและสังคมชนบท	243

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
6.8.1 การดำเนินชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่: ความสัมพันธ์สมัยใหม่ของผู้คนในสังคมเมือง	243
6.8.2 การสมาคม: วัฒนธรรมใหม่จากตะวันตกของชาวพระนคร	247
6.8.3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชนบทสู่ภาวะสมัยใหม่	255
7. สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	264
บรรณานุกรม	269
ประวัติผู้เขียน	279

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถือเป็นช่วงเวลาที่ยิ่งใหญ่ที่สังคมไทยมีการปรับตัวครั้งสำคัญทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้มีสาเหตุมาจากอิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยม และการล่าอาณานิคมในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผลจากอิทธิพลดังกล่าวทำให้ชนชั้นนำของไทยเริ่มตระหนักถึงอำนาจของชาติตะวันตก และเริ่มเรียนรู้วิทยาการ วัฒนธรรม ตลอดจนศึกษามโนทัศน์ของผู้คนจากตะวันตกมากขึ้น เพื่อที่จะปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย ดังปรากฏหลักฐานการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การยกเลิกและปรับปรุงวัฒนธรรมประเพณีเดิมให้เป็นแบบตะวันตก ภาษาต่างประเทศ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ ๆ จากตะวันตก การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในต่างประเทศ และการปรับปรุงการปกครองจากการกระจายอำนาจมาเป็นการรวมอำนาจสู่ศูนย์กลาง (ชาลวิทิต เกษตรศิริ, 2559, น. 14-17) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวส่งผลต่อสังคมและชาวไทยทั้งทางด้านแนวคิดและโครงสร้างทางสังคม โดยนพพร ประชากุล (2552, น. 207) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า “เมื่ออังกฤษและฝรั่งเศสเข้ามารุกรานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สยามจำเป็นต้องปรับตัวอย่างใหญ่หลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยการเร่งสร้างรัฐในรูปแบบชาติ (Nation-State) อย่างรวดเร็ว พร้อมกับแปรประเทศให้เป็นสมัยใหม่ (Modern) ตามแบบตะวันตก” การเรียนรู้และปรับตัวของชาวไทยในครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นชาติตะวันตกเห็นว่า “สยาม” หรือ “ประเทศไทย” ในปัจจุบันเป็นประเทศหนึ่งที่มีอารยธรรมและมีความเจริญก้าวหน้าเช่นกัน โดยธงชัย วินิจจะกุล (2546, น. 2-17) ได้เรียกกระบวนการในช่วงเวลาดังกล่าวว่าเป็นการสร้าง “คิวิไลซ์” ซึ่งหมายถึงการปรับอัตลักษณ์บางส่วนของไทยให้เข้ากับระเบียบโลกใหม่ที่กำหนดโดยชาวตะวันตก

การปรับตัวเพื่อแสดงถึงความคิวิไลซ์นี้ ทำให้ชาวไทยในขณะนั้นเริ่มศึกษาวิถีชีวิตและแนวคิดของชาวตะวันตก จนเป็นที่มาของการสร้าง “ภาวะสมัยใหม่” (Modernity) ในสยาม ภาวะสมัยใหม่ในที่นี้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของผู้คนในสังคมโดยการผลัดตนออกจากสังคมแบบจารีตประเพณี (traditional society) และนิยามตนเองและสังคมรูปแบบใหม่ขึ้น โดยอาศัยการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ชีวิตด้วยกระบวนการใช้เหตุและผล (Rationalization) ทั้งนี้ โดยทั่วไปการสร้างสังคมที่มีลักษณะตรงข้ามกับค่านิยมแบบเดิมนี้ได้กลายมาเป็นแนวทางกำหนดหรือตัดสินคุณค่าของผู้คนและสังคมในเวลาต่อมาอีกด้วย (Jürgen Habermas, 2005, p. 2-3) มโนทัศน์ใหม่จาก

ตะวันตกเข้ามามีบทบาทและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นทั้งในด้านโครงสร้างทางสังคมและจิตสำนึกของผู้คน

กระแสการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วโลก โดยต้นกำเนิดของปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในยุโรป หลังจากยุคแห่งการรู้แจ้ง (Enlightenment) ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นช่วงเวลาที่ชาวตะวันตกให้ความสำคัญกับช่วงเวลาปัจจุบันซึ่งถือเป็นยุคสมัยใหม่ ผู้คนมุ่งแสดงให้เห็นถึงการก้าวข้ามตนเองในอดีต ไม่ให้ความสำคัญต่อแนวคิดแบบประเพณีนิยม ไม่ยึดติดกับความเชื่อทางศาสนาหรืออำนาจของผู้ปกครอง และหันมาเชื่อในความสามารถของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลและเชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ได้ ด้วยเหตุนี้ แนวคิดวิทยาศาสตร์และกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลจึงเริ่มมีอิทธิพลขึ้นในสังคมยุโรป (Matei Calinescu, 1987, p.13-26) ความเชื่อเหล่านี้กลายเป็นสำนึกใหม่ของชาวยุโรปซึ่งนำไปสู่เปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนมีอิทธิพลต่อการสร้างและการประเมินคุณค่าศิลปะในเวลาต่อมา

มโนทัศน์และวิถีการดำเนินชีวิตรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในดินแดนยุโรปยังส่งผลให้มีความเปลี่ยนแปลงในดินแดนอื่นด้วย เมื่อชาวยุโรปเริ่มย้ายถิ่นฐานสู่ดินแดนอื่นในยุคการล่าอาณานิคม สำนึกสมัยใหม่ได้กลายเป็นแนวทางที่ชาวยุโรปใช้พิจารณาตัดสินว่าดินแดนใดที่มีความเจริญหรือดินแดนใดล่าหลังและต้องได้รับการพัฒนาให้ทันสมัย อย่างไรก็ตาม ภาวะสมัยใหม่มิใช่วิธีคิดที่เป็นสากลเหมือนกันไปหมดทุกแห่งหน (ยศ สันตสมบัติ, 2556, น. 347) ภาวะสมัยใหม่ของชาวยุโรปเมื่อถูกเผยแพร่สู่ดินแดนอื่นที่มีบริบททางสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตะวันตกก็ได้ก่อให้เกิดการปะทะต่อรองระหว่างมโนทัศน์ใหม่จากตะวันตกและมโนทัศน์แบบจารีตของดินแดนอื่นขึ้น

สำหรับกรณีของประเทศไทย การติดต่อสัมพันธ์กับชนชาติตะวันตกในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตและความคิดของผู้คนในสังคมไทยเช่นกัน แต่การปะทะต่อรองระหว่างมโนทัศน์ใหม่จากตะวันตกและมโนทัศน์แบบจารีตที่เกิดขึ้นในประเทศไทยไม่ได้เป็นการยัดเยียดหรือก่อให้เกิดการต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตกดังที่เกิดในดินแดนอาณานิคมแต่อย่างใด เนื่องจากภาวะสมัยใหม่ที่ปรากฏในประเทศไทยไม่ได้ถูกนำเข้ามาโดยอำนาจของเจ้าอาณานิคมตะวันตก แต่เป็นการนำเข้ามาโดยชนชั้นนำสยามเอง (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2559, น.10) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจารีตประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ ทำให้มโนทัศน์ใหม่จากตะวันตกและมโนทัศน์แบบจารีตเกิดการปะทะสังสรรค์กัน และถูกนำมาปรับใช้ได้ง่ายดายกว่าดินแดนอื่น โดยตัวอย่างการปะทะต่อรองและการปรับใช้โนทัศน์ใหม่จากตะวันตก ในสังคมไทยที่ปรากฏจนถึงปัจจุบันก็คือ ชาวไทยเปิดรับความรู้เรื่องภูมิศาสตร์สมัยใหม่และดาราศาสตร์ตามแนวคิดวิทยาศาสตร์เข้ามาแทนที่การรับรู้เกี่ยวกับจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ ซึ่งเป็นความเชื่อเดิมที่แพร่หลายในสังคมไทยมาก่อน (ธงชัย วินิจจะกุล, 2556, น. 55) และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเกี่ยวกับสถานะของพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเปรียบเสมือนสมมุติเทพมาเป็นเพียงผู้ปกครอง

ดินแดน (ธงชัย วินิจจะกุล, 2546, น. 7-9) ซึ่งมโนทัศน์เกี่ยวกับโลกและดวงดาวที่เปลี่ยนแปลงไปตามแนวคิดด้านวิทยาศาสตร์นี้ถือเป็นการตอบรับชุดความรู้จากตะวันตกมาทั้งหมด แต่ชุดมโนทัศน์เกี่ยวกับสถานะความเป็นมนุษย์ของผู้ปกครองยังคงประนีประนอมมโนทัศน์แบบจารีตเรื่องกษัตริย์คือผู้มีบุญ และสถานะความเป็นมนุษย์ของผู้ปกครองเข้าด้วยกัน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543) ได้อธิบายถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายในประเทศไทยไว้ว่า กลุ่มเชื้อพระวงศ์และขุนนางในขณะนั้นมีบทบาทสำคัญในการคัดสรร เลือกรับ ปรับแต่งเอา “ชิ้นส่วน” ของความทันสมัยต่าง ๆ จากยุโรป เช่น เทคโนโลยี อุดมการณ์ความคิด ความรู้ มาใช้ให้สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย การคัดเลือกชิ้นส่วนของความทันสมัยจากตะวันตกมาปรับใช้นี้มีนักวิชาการชาวไทยหลายท่านให้ความสนใจ โดยพัฒนา กิติอาษา (2546, น. 70) เรียกกระบวนการนี้ว่า “การนำเข้าและทำของดีฝรั่งให้เป็นไทย” และธงชัย วินิจจะกุล (2556, น. 5) เรียกกระบวนการทำให้ทันสมัยที่ปรากฏในประเทศไทยว่า “ความทันสมัยแบบคัดสรร” ทศนะของนักวิชาการไทยข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ภาวะสมัยใหม่ในประเทศไทยมี “ลักษณะเฉพาะ” กล่าวคือ ภาวะสมัยใหม่ในประเทศไทยเกิดขึ้นผ่านการปะทะต่อรองและประนีประนอมภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกเข้ากับแนวคิดแบบจารีตของไทย โดยชาวไทยได้รับเอามโนทัศน์หรือแนวคิดบางประการจากตะวันตกเข้ามา ในขณะเดียวกันก็ปรากฏการยึดถือหรือให้คุณค่ามโนทัศน์แบบจารีตและค่านิยมบางประการไว้ไม่เปลี่ยนแปลง ตัวอย่างการศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงการปะทะต่อรองระหว่างมโนทัศน์ใหม่จากตะวันตกและมโนทัศน์แบบจารีตที่ดูอ้างถึงบ่อยครั้งก็คือ การยอมรับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากตะวันตกและถือว่าเป็นความเจริญทางโลกที่ควรศึกษา แต่ปฏิเสธคริสต์ศาสนาและยึดมั่นในพุทธศาสนาโดยเชื่อว่าพุทธศาสนาเป็นความเจริญทางด้านจิตวิญญาณในสมัยรัชกาลที่ 4 (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2541, น. 303) เป็นต้น

การตอบรับ การคัดเลือก และการปฏิเสชมโนทัศน์ใหม่บางประการจากตะวันตกนั้นทำให้เกิดการตั้งคำถามว่า แท้จริงแล้วภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยเป็นอย่างไร และสิ่งใดบ้างคือภาวะสมัยใหม่ คำถามข้างต้นถือเป็นคำถามสำคัญที่นักวิชาการชาวไทยได้พยายามหาคำตอบ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการตอบรับอิทธิพลจากตะวันตกได้ส่งผลต่อโลกทัศน์และวิถีชีวิตของชาวไทย อีกทั้งยังมีอิทธิพลต่อการกำหนดโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ของไทยอย่างมาก หากแต่การระบุลักษณะภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยนั้นกลับกลายเป็นสิ่งที่ระบุได้ยาก เนื่องจาก ภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยไม่ได้ทำลายโลกเก่าแบบศักดินาลงทั้งหมด ดังที่เกิดขึ้นในดินแดนตะวันตก แต่ได้สร้างทางเลือกให้กับระบบการเมือง การปกครอง ระบบเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมสมัยใหม่ในสังคมไทยด้วย (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2560, น. 11)

วรรณกรรมเป็นพื้นที่หนึ่งที่สามารถบันทึกความเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย และแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านมโนทัศน์ของผู้คนในสังคม โดยความเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยนั้นเริ่มปรากฏให้เห็นในงานวรรณกรรมนับตั้งแต่ปัญญาชนชาวไทยเริ่มศึกษาวิชาการจากตะวันตก คัดเลือก ตลอดจนตอบรับแนวคิดจากตะวันตกบางประการ กลุ่มชนชั้นนำรุ่นใหม่ของไทยหรือ “กลุ่มสยามหนุ่ม” ได้แสดงถึงความสนใจเกี่ยวกับความรู้ วิชาการ และวัฒนธรรมของชาวยุโรป ซึ่งถือเป็นสิ่งใหม่หรือ “ของใหม่” ที่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตหรือความนึกคิดเดิมของชาวไทย (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น. 42) และเริ่มผลิตหนังสือพิมพ์ที่พยายามสอดแทรกสภาพสังคมแบบสมจริงเข้าไปในผลงาน โดยใช้รูปแบบการเขียนจากตะวันตก

หลักฐานจากวงการวรรณกรรมชิ้นหนึ่งซึ่งแสดงถึงการคัดเลือก และตอบรับมโนทัศน์สมัยใหม่จากตะวันตก และกลายเป็นหมุดหมายในวงการวรรณกรรมไทยก็คือ หนังสือ *ดรโณวาท* ซึ่งผลิตขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2417–2418 โดยหนังสือฉบับนี้แบ่งออกเป็นหลายคอลัมน์ ประกอบด้วย ข่าวสาร ตำรา สุภาษิต กาพย์กลอน และปรากฏงานเขียนประเภทบันเทิงคดีร้อยแก้วรูปแบบใหม่อยู่ด้วย โดย สุมาลี วีระวงศ์ (2547, น. 6) ได้อธิบายถึงบันเทิงคดีร้อยแก้วรูปแบบใหม่นี้ว่า มีการอ้างอิงถึงสภาพสังคมจริง หรือใช้เหตุการณ์ร่วมสมัยมาเป็นแก่นเรื่อง เช่นเรื่อง *นายจิตรนายใจสนทนากัน* ที่มีเนื้อหา กล่าวถึงการทุจริตของข้าราชการ และการประพฤติตนไม่เหมาะสมของภิกษุสงฆ์ เนื้อหาข้างต้นถือเป็นการนำสภาพจริงในสังคมมากล่าวถึงในวรรณกรรมอย่างตรงไปตรงมา อย่างไรก็ตาม กลวิธีการเล่าเรื่องยังคงใช้วิธีการบรรยายทั้งหมด และไม่ใช้เครื่องหมายอัญประกาศอย่างตะวันตก ซึ่งกลวิธีดังกล่าวเป็นลักษณะของการเขียน “ร้อยแก้วแนวเก่า” (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2553, น. 31) ลักษณะดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการตอบรับกระแสภาวะสมัยใหม่จากตะวันตก ในขณะที่เดียวกันก็ปรับกลวิธีบางส่วนให้เข้ากับขนบการเขียนเดิมของไทยไปด้วย

การตอบรับรูปแบบวรรณกรรมสมัยใหม่ และการพยายามที่จะเสนอมโนทัศน์ใหม่ในงานวรรณกรรมนั้นยังปรากฏในเรื่อง *สนุกนีนิก* อีกด้วย โดยวรรณกรรมเรื่องนี้พระวรวงศ์เธอกรมหลวงพิชิตปรีชากรได้ทรงพระนิพนธ์และตีพิมพ์เผยแพร่ในนิตยสาร *วชิรญาณวิเสศ* ในปี พ.ศ. 2429 โดยทรงระบุไว้ในส่วนเกริ่นนำว่าประสงค์ที่จะ “ลองแต่งเลียนสำนวนหนังสืออังกฤษ” สะท้อนให้เห็นถึงการตอบรับและนำรูปแบบการประพันธ์จากตะวันตกมาปรับใช้ บันเทิงคดีร้อยแก้วชิ้นนี้มีการใช้วัดบวรนิเวศซึ่งเป็นสถานที่จริงเป็นฉาก แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการประพันธ์ไทยจากการใช้ฉากหรือสถานที่จากตำนานทางศาสนาพุทธมาเป็นสถานที่จริงเพื่อสร้างความสมจริงให้แก่เรื่องเล่า หากแต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลังกรณ์ ซึ่งปกครองวัดบวรนิเวศในขณะนั้นเข้าพระทัยผิดและทรงน้อยพระทัยโหม่นสนว่าเป็นการให้ร้ายประจานวัดบวรนิเวศ เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงเป็นผู้ไกลเกลี่ย และพระราชทานคำอธิบายว่า พระวรวงศ์เธอกรมหลวงพิชิตปรีชากรปรารภจะนิพนธ์เรื่อง *สนุกนีนิก*

“อย่างหนังสือโนเวลฝรั่ง...เป็นเรื่องคิดผูกพันอ่านเล่นพอสนุกเท่านั้น” (วิภา กงกชนันท์, 2540, น. 408) ความเข้าใจผิดที่เกิดขึ้นนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า การสร้างภาวะสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยยังจำกัดอยู่ในกลุ่มของปัญญาชนกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น อีกทั้งการนำเสนอเรื่องเล่าที่มีความสมจริง และการพยายามแสดงมนต์เสน่ห์ใหม่ ๆ พระสงฆ์ก็คือนุชย์ปุณฺณ และการบวชเป็นประเพณีที่ชายไทยต้องปฏิบัติอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ถือเป็น การนำเสนอภาพความสมจริงที่สมเด็จพะมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ไม่อาจยอมรับได้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดในการตอบรับภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย

ความสนใจต่อบันเทิงคดีร้อยแก้วจากตะวันตกทำให้วงการวรรณกรรมมีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มเชื้อพระวงศ์และข้าราชการที่ได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตกเริ่มนำเสนอภาพสังคมสมัยใหม่ของตะวันตก มีการนำเสนอความนึกคิด ค่านิยม และวัฒนธรรมจากตะวันตกในวรรณกรรม ความแปลกใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้นวนิยายแปลเริ่มได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้อ่าน ลักษณะดังกล่าวถือเป็นการตอบรับและเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ครั้งหนึ่งของวงการวรรณกรรมไทย ทั้งนี้ นวนิยายอีกเรื่องหนึ่งที่เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นในการสะท้อนมนต์เสน่ห์ใหม่ในวงการวรรณกรรมไทย ก็คือ นวนิยายเรื่อง *ความพยาบาท* ซึ่งแปลจากนวนิยายเรื่อง *Vendetta* โดย “แม่วัน” หรือพระยาสุรินทราชา ตีพิมพ์ในหนังสือ *ลักวิทยา* ในปี พ.ศ.2445 นวนิยายแปลเรื่องนี้ได้รับความนิยมจากผู้อ่านเป็นอย่างมาก ทำให้สำนักพิมพ์ต้องตีพิมพ์ซ้ำในปีถัดมา (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น. 82) กระแสความนิยมต่อดนวนิยายแปลเรื่องนี้อาจเกิดจากการนำเสนอรูปแบบใหม่ที่มุ่งแสดงพฤติกรรมมนุษย์และแสดงภาพสังคมที่สอดคล้องกับยุคสมัย มีการปรับเปลี่ยนตัวละครจากกษัตริย์หรือนักรบมาเป็นผู้คนธรรมดา และกล่าวถึงฉากและบรรยากาศตามลักษณะสังคมในขณะนั้น (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547, น. 12-14) ด้วยเหตุนี้นวนิยายเรื่อง *ความพยาบาท* จึงได้รับความนิยมอย่างมาก จนสำนักพิมพ์มีความคิดที่จะ “แปลง” นวนิยายเรื่องดังกล่าวมาเป็นนวนิยายไทยเรื่องใหม่ขึ้น โดยมอบหมายให้หลวงวิลาศปริวัตรหรือ “ครูเหลี่ยม” เป็นผู้ประพันธ์ ทำให้เกิดนวนิยายแปลเรื่อง *ความไม่พยาบาท* ขึ้นในปี พ.ศ.2446 โดยนวนิยายเรื่องนี้ได้รับการระบุว่า เป็นนวนิยายไทยเรื่องแรก หากแต่ไม่ได้รับความนิยมดังเช่นนวนิยายต้นฉบับ

นวนิยายเรื่อง *ความไม่พยาบาท* ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความสนใจและการตอบรับรูปแบบวรรณกรรมจากตะวันตกเพียงอย่างเดียว หากแต่นวนิยายเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อร่องระหว่างมนต์เสน่ห์รูปแบบใหม่จากตะวันตกและมนต์เสน่ห์แบบจารีตของไทยอยู่เช่นกัน โดยทักษ์ เฉลิมเตียรณได้กล่าวถึงนวนิยายเรื่อง *ความไม่พยาบาท* ว่า “นวนิยายเรื่องนี้ น่าจะเป็นนวนิยายเรื่องแรกที่ส่งสัญญาณเตือนเกี่ยวกับผลกระทบต่อศีลธรรมจากความทันสมัยและกลายเป็นเมือง” (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น. 89) ทั้งนี้ เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการพิจารณาวรรณกรรมพบว่า นวนิยายข้างต้นได้วิพากษ์ภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกที่กำลังเข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทย

ผ่านตัวละครในเรื่อง ตั้งแต่“ปรุง” ภรรยาคนแรกของเจียรซึ่งได้ตีค่าความทันสมัยว่าหมายถึงการ แสดงออกภายนอก เช่น พฤติกรรมหรือวิถีชีวิตรูปแบบใหม่เท่านั้น โดยผู้ประพันธ์กำหนดให้ปรุง เปลี่ยนแปลงตัวเองให้มีภาพลักษณ์ของผู้หญิงทันสมัย และกำหนดพฤติกรรมของปรุงให้เพลิตเพลิน กับกระแสวัฒนธรรมตะวันตก แต่ล้มเหลวในชีวิตคู่ในท้ายที่สุด ในขณะที่เดียวกันผู้ประพันธ์ก็กำหนดให้ “ประไพ” ภรรยาคนที่สองของเจียรเป็นคนเรียบร้อย ไม่หลงไปกับแสงสี เป็นแม่บ้านแม่เรือน และมี จิตใจเมตตา และพบกับความสุขของชีวิตคู่ในที่สุด การกำหนดตัวละครในลักษณะคู่ตรงข้ามดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการปะทะร่องระหว่างมโนทัศน์จากตะวันตกและมโนทัศน์แบบจารีตในประเด็นเรื่อง คุณลักษณะที่ดีของผู้หญิงไทยในบทบาทของภรรยา นวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นหลักฐานหนึ่ง que แสดงถึง ปฏิกริยาไม่เห็นด้วยต่อวิถีปฏิบัติของผู้หญิงที่ได้รับอิทธิพลแบบใหม่จากตะวันตกที่เริ่มมีบทบาทใน สังคมไทยในช่วง พ.ศ.2446

อย่างไรก็ตาม ระหว่างปี พ.ศ.2445 – พ.ศ.2470 จำนวนนักประพันธ์ที่สามารถนำเสนองาน วรรณกรรมโดยใช้รูปแบบร้อยแก้วจากตะวันตกมีเพียงกลุ่มเชื้อพระวงศ์และผู้ที่ได้รับการศึกษาตาม แบบแผนจากตะวันตกเท่านั้น เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และพระยาสุรินทราชา เป็นต้น ทำให้การแสดงทัศนะผ่านงานบันเทิงคดี ร้อยแก้วยังจำกัด และมุมมองเกือบทั้งหมดเป็นมุมมองชนชั้นสูง ประชาชนทั่วไปซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ ของสังคมยังไม่มีบทบาทด้านวรรณกรรมหรือแสดงทัศนะผ่านงานวรรณกรรมมากนัก เนื่องจากระบบ การศึกษาที่ยังไม่ทั่วถึงทุกกลุ่มชนชั้น อีกทั้งบันเทิงคดีที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านในช่วงเวลานั้น คือ นวนิยายแปลจากนวนิยายชายดีของตะวันตกและนวนิยายแปลกึ่งยังมีลักษณะ “กึ่งไทยกึ่งเทศ” คือ มี เนื้อเรื่องและโครงเรื่องมาจากนวนิยายตะวันตก แม้จะมีการดัดแปลงเนื้อหาแต่บางเรื่องก็ยังคงเห็นเค้า เรื่องเดิมชัดเจน (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547, น. 21) การบรรยายสภาพสังคมหรือการกล่าวถึงวิถีชีวิตของ ผู้คนในนวนิยายจึงมักเป็นไปตามนวนิยายต้นฉบับ อีกทั้งรายละเอียดของบันเทิงคดีบางเรื่องก็เกินจาก สภาพการณ์จริง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองไทย (สุมาลี วีระวงศ์, 2547, น. 23) หรือหากมีการกล่าวถึงสภาพ สังคมไทยในนวนิยายก็ปรากฏเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

กระทั่ง พ.ศ.2468 – พ.ศ.2475 วงการวรรณกรรมไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน คือ ปรากฏนวนิยายไทยที่มีกลวิธีการเขียนแบบตะวันตก หากแต่มีลักษณะสมจริงตามสภาพสังคมไทย (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547, น. 21) วรรณกรรมไทยมีรูปแบบและเนื้อหาที่ผสมกลมกลืนกันอย่างพอดี (Rachel Harrison, 2003, p. 174) ซึ่งพัฒนาการด้านวรรณกรรมที่เกิดขึ้นนี้เมื่อผนวกกับนโยบายการ ตั้งโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการศึกษาสู่ประชาชนที่เริ่มเห็นผล ทำให้จำนวนของนักเขียนและนักอ่านใน ประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้วงการวรรณกรรมในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดการพัฒนาอาจจะเป็นการเกิดขึ้นของกลุ่มนักประพันธ์รุ่นใหม่ที่เกิดในสังคมไทย กลุ่มนักประพันธ์เหล่านี้มีภูมิลำเนา พะนาชนชั้น และสถานะทางสังคมที่แตกต่างกัน หากแต่มีโอกาสได้ศึกษามโนทัศน์จากตะวันตกทั้งจากโรงเรียน ตำรา และวรรณกรรมจากตะวันตกที่แพร่หลายในสังคมขณะนั้น เมื่อมาเป็นทำงานประพันธ์จึงแสดงมโนทัศน์จากตะวันตกทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ นอกจากนี้ ผลงานจากกลุ่มนักประพันธ์รุ่นใหม่เหล่านี้ยังมีเนื้อหากล่าวถึงความคิดของผู้คนในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากอิทธิพลทางความคิดจากตะวันตก จนลักษณะข้างต้นได้กลายเป็นพัฒนาการสำคัญในงานวรรณกรรมไทยในช่วงเวลาดังกล่าว และกลุ่มนักประพันธ์เหล่านี้ถูกเรียกว่า “นักประพันธ์คลื่นลูกใหม่” (วิภา กงกะนันท์, 2540, น. 169) ซึ่งมีบทบาทต่อพัฒนาการด้านวรรณกรรมไทย และมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนในช่วงเวลาดังกล่าวอย่างมาก ยกตัวอย่างเช่น หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รัชพัฒน์ ซึ่งใช้พระนามจริงในการประพันธ์ หม่อมหลวงบุปผา นิมนานเหมินท์ เจ้าของนามปากกา “ดอกไม้สด” กุหลาบ สายประดิษฐ์ เจ้าของนามปากกา “ศรีบูรพา” ออบ ไชยวสุ เจ้าของนามปากกา “ฮิวเมอริสต์” มาลัย ชูพินิจ เจ้าของนามปากกา “แม่อนงค์” สด ฤมะโรหิต เจ้าของนามปากกา “บุหร่ง” โชติ แพร่พันธุ์ เจ้าของนามปากกา “ยาขอบ” ชิต บุรทัต เจ้าของนามปากกา “แมวคราว” และพัฒน์ เนตรรังสี เจ้าของนามปากกา พ. เนตรรังสี เป็นต้น

กลุ่มนักเขียนรุ่นใหม่ได้นำเสนอทัศนะที่น่าสนใจผ่านงานวรรณกรรมไว้หลายประการ ยกตัวอย่างเช่น การแสดงทัศนะว่าการแต่งงานควรเกิดจากความรักมากกว่าความเหมาะสมทางสังคม แต่เพียงประการเดียว โดยประเด็นดังกล่าวได้กลายเป็นแก่นเรื่องในนวนิยายเรื่อง *ศัตรูของเจ้าหล่อน* (2472) ของดอกไม้สด และนวนิยาย *ปราบพยศ* (2472) ของศรีบูรพา โดยนวนิยายทั้งสองเรื่องได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของมโนทัศน์จากตะวันตกที่เชื่อว่าความรักเกิดจากความพึงพอใจของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชน มนุษย์ไม่สามารถกำหนดได้ว่าจะเกิดขึ้นกับใคร นอกจากนี้ ยังปรากฏประเด็นเกี่ยวกับการตัดสินความดีของมนุษย์ที่การกระทำมากกว่าชาติกำเนิด ดังเช่นที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ลูกผู้ชาย* (2471) ของศรีบูรพา และ *สามชาย* (2476) ของดอกไม้สด ซึ่งแนวคิดดังกล่าวน่าจะเกิดจากมโนทัศน์เรื่องสิทธิและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ อิทธิพลทางความคิดจากตะวันตกที่โดดเด่นอีกแนวคิดหนึ่งที่นักประพันธ์คลื่นลูกใหม่นำเสนอคือ สำนึกเรื่องมนุษยธรรมและการสังคมสงเคราะห์ โดยแนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นเรื่องการเห็นใจและการช่วยเหลือกลุ่มชนชั้นล่างหรือผู้ใช้แรงงานในฐานะเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เช่น นวนิยายเรื่อง *สงครามชีวิต* (2475) ของ ศรีบูรพา และ *หญิงคนชั่ว* (2480) ของ ก.สุรางคนางค์ เป็นต้น ทั้งนี้ ตรีศิลป์ บุญขจร (2543, น.42) ได้กล่าวถึงสำนึกทางมนุษยธรรมที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *สงครามชีวิต* ว่า นวนิยายเรื่องนี้ถือเป็นนวัตศน์ของนวนิยายไทย เนื่องจากนวนิยายเรื่องนี้ได้วิจารณ์สภาพสังคมไทยอย่างเน้นความสำคัญจนกลายเป็นแก่นเรื่อง มุ่งเน้นนำเสนอปัญหาสังคม และเมื่อพิจารณาในประเด็นเรื่องการต่อสู้กับนโยบาย “ธนาภาพ” นวนิยาย

เรื่องนี้ถือว่ามีลักษณะเป็นนวนิยายการเมือง ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของวรรณกรรมแนวก้าวหน้า และเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดวรรณกรรมเพื่อชีวิตในเวลาต่อมา

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวรรณกรรมนี้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการทั้งในสาขา วรรณกรรมและนักวิชาการสาขาประวัติศาสตร์ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงสำนึกแบบใหม่จากตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมไทย โดยเฉพาะเรื่อง การกำหนดคุณค่าและหลักจริยธรรมแบบใหม่ในสังคมไทย โดย สมิทธ์ ฌอนอมศาสนะ (2558) ได้ศึกษาประเด็นนี้ไว้ในเรื่อง *การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชนชั้นกลางไทยกับ “เรื่องอ่านเล่น” ไทยสมัยใหม่ ทศวรรษที่ 2460 - ทศวรรษที่ 2480* พบว่า วรรณกรรมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการตอบรับแนวคิดสมัยใหม่จากตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่องเสรีภาพ ประโยชน์นิยม หรือสังคมนิยม ทั้งนี้ การตอบรับมโนทัศน์จากตะวันตกที่เกิดขึ้นทำให้ “ระบบจริยธรรมของชนชั้นกลางเปลี่ยนแปลงไปจากจารีตแบบเดิม” คือ ไม่ยึดติดกับระบบชนชั้น เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาค และคุณค่าของมนุษย์ขึ้นอยู่กับการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นหรือส่วนรวม การนำเสนอเหล่านี้ถือเป็นสำนึกแบบใหม่ที่ปรากฏผ่านงานวรรณกรรม ทั้งนี้ ยังได้ตั้งข้อสังเกตถึงผลเสียที่เกิดขึ้นจากภาวะสมัยใหม่ในประเทศไทยไว้ด้วย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ยังไม่ได้กล่าวถึงประเด็นเรื่องการปะทะต่อรองกันระหว่างจารีตนิยมแบบเดิมและภาวะสมัยใหม่ ตลอดจนการปรับภาวะสมัยให้เข้ากับจารีตเดิมในสังคม

การปะทะต่อรองระหว่างมโนทัศน์ใหม่จากตะวันตก และมโนทัศน์แบบจารีตในวรรณกรรมไทย นั้นได้ปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมของนักประพันธ์แห่งยุค 2470 หลายประเด็น ยกตัวอย่างเช่น ประเด็นเกี่ยวกับการต่อต้านประเพณีการคลุมถุงชนของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ ซึ่งผู้ประพันธ์มักกำหนดให้ตัวละครเอกต่อต้านประเพณีดังกล่าวและยืนยันที่จะเลือกคนรักตามความพึงพอใจของตนเอง หากแต่ในท้ายที่สุดคนรักที่ตัวละครเอกเลือกมักจะเป็นบุคคลซึ่งมีสถานะทางสังคมเท่าเทียมกัน หรือมีสถานะทางสังคมที่สูงกว่าแต่ปลอมตัวมา ลักษณะดังกล่าวเป็นเหมือนการแสดงถึงมโนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับการ เสรีภาพในการดำเนินชีวิต ความเท่าเทียมกัน และการต่อต้านประเพณีแบบจารีตนิยม อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์และการต่อต้านที่ปรากฏเป็นไปในลักษณะการประนีประนอมกับมโนทัศน์แบบจารีตมากกว่า ล้มล้างหรือสร้างกฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นมาทั้งหมด

ในช่วงเวลาดังกล่าว มาลัย ชูพินิจถือเป็นนักประพันธ์ที่มีบทบาทที่สำคัญ โดยมาลัย ชูพินิจเป็น 1 ใน 3 ผู้ก่อตั้ง *นิตยสารสุภาพบุรุษ* นิตยสารฉบับนี้มีกุหลาบ สายประดิษฐ์หรือ “ศรีบูรพา” รับผิดชอบ บรรณาธิการ และชักชวนมาลัย ชูพินิจ เพื่อนนักประพันธ์และบรรณาธิการนิตยสาร *ไทยใต้* ในขณะนั้นมารับหน้าที่ผู้ช่วยบรรณาธิการ เมื่อกุหลาบ สายประดิษฐ์และมาลัย ชูพินิจนำแนวคิดการจัดทำหนังสือดังกล่าวไปปรึกษาอบ ไชยวสุ นักประพันธ์รุ่นพี่ซึ่งเอื้อเฟื้อสถานที่เพื่อใช้เป็นสำนักงาน ทั้งนี้ *นิตยสารสุภาพบุรุษ* จัดจำหน่ายเป็นรายปักษ์ โดยฉบับปฐมฤกษ์จำหน่ายในเดือนมิถุนายน ปีพ.ศ.

2472 ตีพิมพ์ครั้งแรกจำนวน 2,000 เล่ม และจำหน่ายหมดในเวลาอันรวดเร็วจนต้องเพิ่มจำนวนการตีพิมพ์ในฉบับต่อมา (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2472 อ้างถึงในสุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2553, น. 749-752) ทั้งนี้ แม้ว่าหนังสือสุภาพบุรุษจะเป็นเพียงแค่หนึ่งในจำนวนหนังสือที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว หากแต่อุดมการณ์ในการก่อตั้งกลุ่มเพื่อให้การประพันธ์สามารถยึดเป็นอาชีพได้อย่างในตะวันตก การมุ่งเสนอผลงานที่มีคุณภาพและแสดงมโนทัศน์ใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง และการรวมตัวที่เหนียวแน่นของนักประพันธ์ที่ได้รับความนิยมทำให้การก่อตั้งนิตยสารสุภาพบุรุษกลายเป็นหมุดหมายหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่านักประพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าวได้พยายามทลายแนวคิดในการสร้างและเผยแพร่วรรณกรรมแบบเดิม และทดแทนด้วยแนวคิดแบบใหม่จากตะวันตก (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, 2558)

มาลัย ชูพินิจ ถือเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการก่อตั้งคณะสุภาพบุรุษ ทั้งในฐานะนักประพันธ์ และในฐานะผู้ช่วยบรรณาธิการ ในฐานะนักประพันธ์ มาลัย ชูพินิจถือเป็นหลักสำคัญสำหรับนิตยสารฉบับนี้ เนื่องจากเป็นนักประพันธ์เพียงท่านเดียวที่มีผลงานนวนิยายประชันกับกุหลาบ สายประดิษฐ์ นับตั้งแต่ *นิตยสารสุภาพบุรุษ* ฉบับปฐมฤกษ์ ในขณะที่นักประพันธ์ท่านอื่น ๆ มีผลงานประเภทเรื่องสั้นเท่านั้น (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2553) นอกจากนี้ในฐานะผู้ช่วยบรรณาธิการ มาลัย ชูพินิจคือผู้มองเห็นความสามารถในตัวของนายโชติ แพร่พันธุ์ และเป็นผู้ที่เสนอให้นายโชติ แพร่พันธุ์เขียนนวนิยายเรื่อง *ยอดขุนพล* เพื่อแบ่งตลาดจากนวนิยายเงินกำลังภายในซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในขณะนั้น และภายหลังมาลัย ชูพินิจได้เปลี่ยนชื่อนวนิยายเรื่อง *ยอดขุนพล* เป็น *ผู้ชนะสิบทิศ* ความสามารถทั้งด้านการประพันธ์และด้านงานบรรณาธิการนี้ทำให้มาลัย ชูพินิจได้รับการยอมรับทั้งในฐานะนักประพันธ์และนักหนังสือพิมพ์จากกลุ่มนักประพันธ์รุ่นใหม่ด้วยกัน และกลายเป็นเพื่อนนักประพันธ์ที่กุหลาบ สายประดิษฐ์ต้องชวนไปทำงานด้วยเสมอไม่ว่าจะย้ายไปทำงานสำนักพิมพ์ใดก็ตาม โดยนักประพันธ์ทั้งสองร่วมกันทำหนังสือพิมพ์อีกหลายฉบับ ได้แก่ *เสียงไทย สุภาพบุรุษ ผู้นำ ไทยใหม่ ประชาชาติ ประชามิตร* และ *ประชามิตร-สุภาพบุรุษ* เป็นต้น

มาลัย ชูพินิจถือเป็นนักประพันธ์ในทศวรรษ 2470 ที่มีประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลายและเป็นหนึ่งในนักประพันธ์ส่วนน้อยที่มีพื้นเพและประสบการณ์ชีวิตในวัยเด็กในต่างจังหวัด โดยมาลัย ชูพินิจมีพื้นเพเดิมเป็นชาวกำแพงเพชร และได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่บ้านเกิด เมื่อสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา บิดาได้ส่งเข้ามาศึกษาในกรุงเทพฯ จนสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากนั้นมาลัย ชูพินิจเลือกศึกษาต่อที่โรงเรียนฝึกหัดครูแทนการศึกษาต่อระดับมัธยม 7-8 เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวกิจการค้าไม้ของบิดากำลังประสบปัญหาขาดทุนอย่างหนักจนล้มละลาย นักประพันธ์ผู้นี้จึงละทิ้งความตั้งใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับป่าไม้หรือกิจกรรมที่ตนเองสนใจ และเลือกเรียนต่อที่โรงเรียนฝึกหัดครูเพื่อลดภาระทางบ้าน มาลัย ชูพินิจได้รับทุนเล่าเรียนจากกระทรวงธรรมการหรือกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบันตลอดการศึกษา หลังจากสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนฝึกหัดครู ก็

เลือกกลับเข้าเรียนวิชาสามัญในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 7-8 อีกครั้งที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ทั้งยังใช้เวลาว่างในช่วงกลางคืนไปเรียนกวดวิชาภาษาอังกฤษเพิ่มเติมที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ควบคู่ไปด้วย ซึ่งช่วงเวลานี้เองทำให้มาลัย ชูพินิจได้รู้จักกับกลุ่มเพื่อนนักประพันธ์จากโรงเรียนเทพศิรินทร์ และมีโอกาสได้แสดงความสามารถทางวรรณกรรมในหนังสือของโรงเรียนคือ *แถลงการณ์ศึกษาเทพศิรินทร์* ทำให้ชื่อเสียงของมาลัย ชูพินิจเริ่มเป็นที่รู้จักในกลุ่มนักประพันธ์ด้วยกันในฐานะนักประพันธ์รุ่นใหม่ที่น่าจับตามอง

การเติบโตขึ้นมาในช่วงที่ประเทศไทยกำลังมีการปฏิรูปสังคมให้เป็นสมัยใหม่ ได้รับการศึกษาตามแบบแผนตะวันตก รวมถึงประสบการณ์ที่ได้จากการอ่านหนังสือต่างประเทศระหว่างศึกษา ทำให้ผลงานของมาลัย ชูพินิจ มักปรากฏค่านิยมและแนวคิดจากตะวันตกอยู่เสมอ เช่น การนำเสนอความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เสรีภาพในการแสดงออกทางความคิดของมนุษย์ หลักมนุษยธรรมและการพัฒนาสังคม ชาติและเชื้อชาติในระเบียบโลกสากล เป็นต้น ซึ่งแนวทางการนำเสนอมนต์เสน่ห์ใหม่จากตะวันตกของมาลัย ชูพินิจนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกับนักประพันธ์รุ่นใหม่คนอื่น ๆ และได้กลายเป็นค่านิยมรูปแบบใหม่ในสังคมไทยในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม การนำเสนอแนวคิดของมาลัย ชูพินิจมีลักษณะเฉพาะอยู่ประการหนึ่งคือ นักประพันธ์ท่านนี้มักนำเสนอทัศนะที่ไม่ได้ผูกติดกับแนวคิดทางสังคมหรือการเมืองใดโดยเฉพาะ (โสภา ชานะมูล, 2546, น. 54)

นอกจากนี้มาลัย ชูพินิจ ยังได้พยายามนำเสนอมนต์เสน่ห์และค่านิยมสมัยใหม่จากตะวันตกตั้งคำถามต่อจารีตประเพณีและค่านิยมเดิมของสังคมไทย ไม่ได้แสดงกรอบแนวคิดจากตะวันตกหรือแสดงอุดมการณ์ทางการเมืองเพียงแนวคิดใดแนวคิดเดียว แต่นำเสนอประเด็นที่หลากหลายครอบคลุมวิถีชีวิตของผู้คนจากหลากหลายพื้นที่ในขอบเขตประเทศไทย และไม่จำกัดชนชั้นหรือเชื้อชาติ ผลงานของเขาจึงแสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อรองระหว่างมนต์เสน่ห์สมัยใหม่และมนต์เสน่ห์แบบจารีต และแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะจัดวางภาวะสมัยใหม่ในพื้นที่ของสังคมไทยด้วย

ความน่าสนใจประการหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นผ่านประวัติและการนำเสนอแนวคิดของมาลัย ชูพินิจก็คือ แม้ว่ามาลัย ชูพินิจ และกุหลาบ สายประดิษฐ์จะเป็นเพื่อนที่เกื้อกูลและทำงานร่วมกันอยู่เสมอ หากแต่แนวทางการนำเสนอความคิดของทั้งสองค่อนข้างต่างกัน เนื่องจากข้อเขียนของกุหลาบ สายประดิษฐ์มักจะแสดงแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างชัดเจน โดยเฉพาะแนวคิดด้านสังคมนิยมตามทฤษฎีมาร์กซิสต์ แต่มาลัย ชูพินิจมักจะนำเสนอแนวคิดเสรีนิยมและประชาธิปไตย โดยอิงอยู่บนพื้นฐานสังคมไทย และมักใช้น้ำเสียงและกลวิธีการนำเสนอที่ประนีประนอมความคิดจากตะวันตกและแนวคิดแบบจารีตในสังคมไทยเข้าหากันมากกว่า (โสภา ชานะมูล, 2546: น. 54) อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างดังกล่าวไม่ได้เป็นปัญหาในการทำงานของทั้งคู่แต่อย่างใด กลับเป็นสิ่งที่เน้นให้เห็นถึงการเคารพกันทางความคิดระหว่างนักประพันธ์ทั้งสองได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ การนำเสนอแนวคิดจากตะวันตกด้วยท่าทีประนีประนอมของมาลัย ชูพินิจตั้งที่กล่าวข้างต้นนี้น่าจะเกิดจากคติในการทำงานในฐานะนักหนังสือพิมพ์ของมาลัย ชูพินิจเองที่เชื่อว่า การแสดงทัศนคติที่แข็งกร้าวจนเกินไปไม่ได้ส่งผลดีเสมอไป เนื่องจากมาลัย ชูพินิจเชื่อว่าหากนักหนังสือพิมพ์ถูกจับกุมหรือหนังสือพิมพ์ต้องปิดตัวลงก็จะไม่สามารถนำเสนอข้อเขียนใด ๆ ต่อไปได้ แต่หากรอดพ้นการจับกุมและสามารถเขียนต่อไปได้ แม้จะต้องเลี่ยงไปใช้การเสียดสี หรือสร้างความขำขันให้ต้องตีความก็ควรทำ (ชนิตร์นัยน์ ณ บางช้าง, 2542) ทัศนคติที่ยืดหยุ่น และความสามารถในการปรับกลวิธีนำเสนอให้หลากหลายนี้ทำให้มาลัย ชูพินิจยังคงสามารถทำงานในฐานะนักหนังสือพิมพ์ในช่วงที่มีการควบคุมสื่อหนังสือพิมพ์ต่อไปได้ โดยเฉพาะช่วงเหตุการณ์ “กบฏสันติภาพ” ในปี พ.ศ. 2495 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการจับกุมนักประพันธ์และนักหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก

แนวทางการทำงานของมาลัย ชูพินิจทำให้นักประพันธ์ท่านนี้สามารถนำเสนอผลงานได้อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวจะเกิดความเปลี่ยนแปลงผันผวนขึ้นในสังคมไทยหลายประการ ผลงานของมาลัย ชูพินิจ มักจะได้รับความสนใจจากทั้งจากประชาชนทั่วไปและฝ่ายรัฐบาลในขณะนั้น โดยเฉพาะรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งได้พยายามทาบทามให้มาลัย ชูพินิจรับตำแหน่งรัฐมนตรี แต่มาลัย ชูพินิจปฏิเสธตำแหน่งดังกล่าวโดยให้เหตุผลว่า หากรับตำแหน่งก็ไม่สามารถทำหน้าที่นักหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นเสมือนปากเสียงของประชาชนได้ (ชนิตร์นัยน์ ณ บางช้าง, 2542, น. 192) การปฏิเสธตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญและทำงานด้านหนังสือพิมพ์ต่อไปนี้แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์และจริยธรรมในฐานะนักหนังสือพิมพ์ของมาลัย ชูพินิจได้อย่างดี นอกจากนี้ คำประกาศเกียรติคุณ เมื่อมาลัย ชูพินิจได้เข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรดุสิตบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ระบุว่า “ข้อสำคัญที่สุดคือ นายมาลัย ชูพินิจได้สมญาว่าเป็นนักหนังสือพิมพ์ผู้มีจรรยาบรรณ และเทิดทูนจรรยาบรรณของหนังสือพิมพ์เป็นคติประกอบแนวทางประพฤติปฏิบัติหน้าที่การงานที่มีส่วนรับผิดชอบ” (ระหว่างชีวิตของมาลัย ชูพินิจ, 2537, น. 24) ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะสำคัญในการทำงานในฐานะนักหนังสือพิมพ์ของมาลัย ชูพินิจได้อย่างดี

บทบาทที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของมาลัย ชูพินิจก็คือ การร่วมกับนายอารีย์ ลีวีระ นักธุรกิจและนักประพันธ์ก่อตั้ง “บริษัทไทยพาณิชย์การยุคใหม่” ขึ้น โดยหน้าที่หลักของมาลัย ชูพินิจก็คือ การเป็นประธานที่ปรึกษาและควบคุมนโยบายการทำหนังสือพิมพ์ทั้งหมดของบริษัทซึ่งมีอยู่กว่า 10 ฉบับ โดยฉบับที่สำคัญที่สุดคือหนังสือพิมพ์ “พิมพ์ไทย” ที่มีนโยบายมุ่งเน้นเสนอข่าวอย่างอิสระ ไม่ถูกควบคุมโดยรัฐบาลหรือพรรคการเมืองใด สำหรับหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ มาลัย ชูพินิจต้องทำหน้าที่เป็นผู้คัดเลือกข่าวสำหรับขึ้นหน้าหนึ่ง ตรวจสอบความเรียบร้อยของหนังสือพิมพ์ก่อนส่งต้นฉบับขึ้นแท่นพิมพ์ และเขียนบทบรรณาธิการสำหรับหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ด้วยตนเอง เนื่องจากหนังสือพิมพ์ฉบับนี้เป็นหนังสือพิมพ์ที่ขายได้มากที่สุดและน่าเชื่อถือมากที่สุดในยุคนั้น (รีนฤทัย สัจจพันธุ์, 2549, น. 119)

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังมีหน้าที่เขียนคอลัมน์ประจำ วิจารณ์หนังสือ เขียนสารคดี นวนิยาย และเรื่องสั้นให้แก่มหาสารคดีอื่น ๆ ในเครือของบริษัทอีกด้วย ด้วยขอบข่ายงานที่กว้างและสำคัญนี้ได้ส่งผลให้ มาลัย ชูพินิจเป็นผู้หนึ่งที่มีอิทธิพลในการกำหนดทิศทางของสังคมผ่านหนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาดังกล่าว

แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะมีภาระงานในฐานะนักหนังสือพิมพ์มากมาย หากแต่สิ่งหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจปฏิบัติอย่างเอาใจจริงเอาใจมาโดยตลอดคือการประพันธ์ พิจารณาจากการสร้างผลงานอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2469 จนกระทั่งเสียชีวิตในปี พ.ศ.2506 ความสามารถด้านการประพันธ์ของ มาลัย ชูพินิจได้รับการยอมรับทั้งจากนักอ่านและกลุ่มเพื่อนนักประพันธ์ด้วยกัน ดังที่ “ยาขอบ” นักประพันธ์ชั้นนำของไทยได้กล่าวถึงฝีมือการประพันธ์ของมาลัย ชูพินิจไว้ว่า “เดี๋ยวนี้แม้จะร่างในใจว่าเขียนหนังสือมิได้กลัวใครเลยตราบเท่าที่ชีวิตยังมีความเพียรคิดจะสู้ได้ แต่สู้คนคนหนึ่งไม่ได้ คือ ผู้ที่ใช้นามปากกาว่า “แม่อนงค์” (ยาขอบ, 2532) คำกล่าวข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับในความสามารถด้านการประพันธ์ของ “แม่อนงค์” หรือมาลัย ชูพินิจได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ สด กุระมะโรหิต ก็ได้กล่าวชื่นชมความสามารถและบอกถึงความแตกต่างของมาลัย ชูพินิจกับนักประพันธ์ท่านอื่น ๆ ไว้ว่า

“คุณมาลัยต่างกับ ‘ยาขอบ’ ที่สามารถเขียนหนังสือได้ดีทุกชนิด ไม่ว่าจะเขียนอะไร ‘ยาขอบ’ นั้นชอบเขียนแต่นวนิยายเป็นส่วนมาก และเด่นไปในทางนวนิยายทางเดียว ‘ศรีบูรพา’ หรือกุหลาบ สายประดิษฐ์ มาเริ่มเด่นทางบทความการเมืองในสมัยประชาธิปไตย เกือบจะทิ้ง นวนิยายเพราะเขียนน้อยลง ส่วนคุณมาลัยเขียนอยู่สม่ำเสมอทั้งนวนิยายเรื่องสั้น เรื่องยาว สารคดี คอลัมน์ กวี แม้แต่เรื่องหมัดมวย เรารู้กันดีว่า คุณมาลัยสามารถจะเขียนหนังสือพิมพ์ได้ทั้งฉบับโดยไม่ต้องอาศัยใคร คือ เขียนได้ดีทุกกระสนั่นเอง นับว่ามีอัจฉริยภาพที่น้อยคนจะทำได้ดีเหมือน”

(สด กุระมะโรหิต, 2537, น.68-69)

คำกล่าวของสด กุระมะโรหิตข้างต้นชี้ให้เห็นถึงความสามารถทางการประพันธ์ของมาลัยและการสร้างงานอย่างสม่ำเสมอในรูปแบบที่หลากหลาย รวมถึงความสามารถด้านการประพันธ์ที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากความคิดที่คมคายขึ้นตามประสบการณ์ชีวิต ทั้งนี้ เมื่อผนวกกับทัศนคติที่ยืดหยุ่นไม่ยึดติดกับกรอบแนวคิดใดเพียงแนวคิดเดียว ทำให้นักประพันธ์ผู้นี้สามารถนำเสนอความคิดไว้ในงานเขียนหลากหลายประเภท และสามารถส่งสารสู่ผู้อ่านได้ในวงกว้าง

ความสามารถทางการประพันธ์ของมาลัย ชูพินิจไม่ได้เป็นที่ประจักษ์เพียงแคในกลุ่มนักประพันธ์ร่วมรุ่นเท่านั้น เนื่องจากนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงในยุคหลังก็ได้ยกย่องกลวิธีทางวรรณศิลป์ของมาลัย ชูพินิจไว้ด้วยเช่นกัน โดยอัศศิริ ธรรมโชติ กล่าวถึงการเขียนนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาพระราช* ไว้ว่า “ครูมาลัย ชูพินิจถือเป็นยอดนักประพันธ์ในการบรรยายให้เห็นภาพและใช้ภาษาอักษรสร้างจินตนาการได้สูงส่งสมเป็นวรรณศิลป์ชั้นครู...แม้แต่กลิ่นของความตายเมื่อคราวโรคฝีดาษหรือว่าใช้ทรพีชะบาดในหมู่บ้าน” (อัศศิริ ธรรมโชติ, 2549, น. 147) ข้อความข้างต้นเป็นการยกย่องถึงความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพและเร้าความรู้สึกของผู้อ่านให้มีอารมณ์ร่วมและคล้อยตามได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ กลุ่มนักวิชาการและนักวิจารณ์วรรณกรรมก็ได้ยกย่องผลงานของนักประพันธ์ท่านนี้เช่นกัน โดย รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2549, น. 119) นักวิชาการและนักวิจารณ์วรรณกรรมได้ยกย่องมาลัย ชูพินิจว่าสามารถ “สอนเรื่องโลก เรื่องชีวิตผ่านวรรณกรรมและข้อเขียนต่าง ๆ และควรค่าแก่การยกย่องอย่างสำนึกว่าคุณว่าเป็นครูได้อย่างเต็มปาก” คำกล่าวข้างต้นนอกจากจะแสดงความสามารถทางวรรณศิลป์แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการสร้างคุณค่าทางด้านแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมจนได้รับการยอมรับและเชื่อถือให้กลายเป็นบทเรียนในชีวิตได้ทีเดียว

นอกจากความโดดเด่นด้านวรรณศิลป์ และสาระสำคัญที่ผู้อ่านได้รับจากงานวรรณกรรมแล้ว ผลงานของมาลัย ชูพินิจยังได้กลายเป็นพื้นที่สำหรับศึกษาถึงกระแสความคิดที่ไหลเวียนในสังคมในช่วงเวลาที่วรรณกรรมถูกสร้างขึ้นด้วย โดยโสภา ชานะมูลซึ่งได้ศึกษาเรื่อง *วาทกรรมเรื่อง ‘ชาติไทย’ ของปัญญาชนหัวก้าวหน้าระหว่าง พ.ศ.2490-2505* ระบุว่า มาลัย ชูพินิจถือเป็นปัญญาชนที่ได้แสดงแนวคิดตอบโต้วาทกรรมกระแสหลักเรื่อง “ชาติไทย” ที่กำหนดโดยรัฐบาลในขณะนั้น เนื่องจากชาติไทยในจินตภาพของมาลัย ชูพินิจที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาพระราช* คือ การสร้างจินตภาพของชาติที่มาจากรากฐานของความเป็นชุมชน เป็นชาติที่มีที่กำเนิดมาจากชุมชนระดับเล็กคือหมู่บ้าน และค่อยขยายตัวขึ้น ต่างจากวาทกรรมกระแสหลักของรัฐบาลและนักประพันธ์บางส่วนในขณะนั้นที่มีจินตภาพว่าชาติไทยเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เป็นรัฐหรืออาณาจักรที่ชนชั้นปกครองมีบทบาทสำคัญ นอกจากนี้ โสภา ชานะมูลยังได้ศึกษาทัศนะเรื่อง “ความรักชาติ” ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* และสรุปว่ามาลัย ชูพินิจเชื่อว่า ความรักชาติเป็นสิ่งที่ทุกคนมีได้ และสามารถแสดงออกแตกต่างกันได้ ไม่จำเป็นต้องแสดงออกเหมือนกันตามที่รัฐต้องการเสมอไป ทัศนะดังกล่าวเป็นการต่อต้านวาทกรรมกระแสหลักที่กำหนดโดยรัฐบาลเผด็จการในยุคสงครามมหาเอเซียบูรพา และยังแสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่ก้าวหน้าของนักประพันธ์ ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนปัญญาชนแห่งยุคสมัย

ทั้งนี้ แม้ว่าการนำเสนอโนทัศน์ใหม่จากตะวันตก และการเขียนรูปแบบใหม่ๆ จะเป็นเสมือนพันธกิจหนึ่งที่ทั้งมาลัย ชูพินิจและนักประพันธ์ส่วนใหญ่ในทศวรรษที่ 2470 ให้ความสำคัญ จนทำให้วรรณกรรมปรากฏโนทัศน์ใหม่จากตะวันตก และการกล่าวถึงสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากสังคม

แบบจารีต หากแต่มีโน้ตศัณใหม่จากตะวันตกไม่ได้เป็นเพียงสิ่งเดียวที่นำเสนอ เนื่องจากวรรณกรรมจำนวนมากยังคงปรากฏโน้ตศัณแบบจารีตปะปนอยู่ โดยเฉพาะผลงานของมาลัย ชูพินิจนั้นปรากฏการปะทะต่อรองระหว่างโน้ตศัณทั้งสองผ่านแนวคิดและพฤติกรรมของตัวละครบ่อยครั้ง โดยเฉพาะการตั้งคำถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ความเชื่อตามวัฒนธรรมเดิมของชาวชนบท หรือมายาคติเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้คนในสังคมไทย วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ เป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวทั้งทางด้านความคิดและพฤติกรรมของผู้คนในสังคม จนเกิดเป็นภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยที่ไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว และมีลักษณะสัมพันธ์ตามบริบททางสังคม

ทั้งนี้ ภาวะสมัยใหม่ที่เกิดจากการตอบรับมีโน้ตศัณสมัยใหม่ และการปะทะต่อรองกับมีโน้ตศัณแบบจารีตในบริบททางสังคมไทยนั้นถูกสะท้อนให้เห็นในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจหลายประเด็น เช่น การตั้งคำถามถึงเสรีภาพของมนุษย์เมื่อมีความรักและกฎเกณฑ์เรื่องศีลธรรมที่สังคมไทยยึดถือ ในนวนิยายเรื่อง *ชั่วฟ้าดินสลาย* (มาลัย ชูพินิจ, 2475) หรือการกล่าวถึงกฎเกณฑ์หรือค่านิยมแบบจารีตได้กลายเป็นข้อจำกัดไม่ให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอย่างมีสิทธิเสรีภาพในนวนิยายเรื่อง *เกิดเป็นหญิง* (มาลัย ชูพินิจ, 2472) หรือการตอบรับมีโน้ตศัณวิทยาศาสตร์และหลักเหตุผล ในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* หรือแนวคิดเรื่องชาติและชาวไทยในนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* เป็นต้น

วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงน่าจะเป็นตัวแทนวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นถึงภาวะสมัยใหม่จากตะวันตก ตลอดจนการปะทะต่อรองและการปรับตัวของภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยขณะนั้นได้ การพิจารณาถึงภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ เป็นประเด็นที่ผู้วิจัยมีความสนใจเนื่องจากมาลัย ชูพินิจถือเป็นหนึ่งในนักประพันธ์ที่ได้สะท้อนมีโน้ตศัณสมัยใหม่ผ่านงานวรรณกรรม เป็นนักประพันธ์ที่ได้รับการยอมรับในวงการวรรณกรรม ทั้งในด้านการแสดงทัศนะและความสามารถด้านวรรณศิลป์ อีกทั้งยังเป็นหนึ่งในปัญญาชนของไทยที่สร้างสรรค์ผลงานที่มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนในสังคม การศึกษาวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจที่สร้างสรรค์ขึ้นในห้วงเวลาหัวเลี้ยวรอยต่อของสังคมไทย จึงอาจทำให้เห็นถึงมีโน้ตศัณของมาลัย ชูพินิจ ในฐานะตัวแทนนักประพันธ์แห่งยุคสมัย และอาจเห็นถึงลักษณะเฉพาะของภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยที่ถูกนำเสนอผ่านงานวรรณกรรมไทยได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาถึงภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยที่นำเสนอในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ

1.3 สมมุติฐานในการวิจัย

วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจได้สะท้อนให้เห็นการตอบรับความรู้ และวิทยาการจากตะวันตก ตลอดจนจนแสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อรอง การคัดลอก การปรับ หรือการประนีประนอมภาวะ

สมัยใหม่จากตะวันตกที่สัมพันธ์กับบริบทของสังคมไทยในประเด็นต่าง ๆ เช่น ประเด็นเรื่องชาติ ประเด็นเรื่องเสรีภาพ ประเด็นเรื่องสถานะและบทบาทของสตรีไทย และประเด็นเรื่องการปกครอง เป็นต้น ผลงานของมาลัย ชูพินิจจึงสะท้อนมโนทัศน์สมัยใหม่ที่ปะปนกับมโนทัศน์แบบจารีตจนกลายเป็นมโนทัศน์สมัยใหม่แบบไทย

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การศึกษาในครั้งนี้จะทำให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่ที่เป็นผลมาจากการปะทะต่อรอง การคัดเลือกการปรับหรือการประนีประนอมระหว่างจารีตในสังคมไทยและภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกที่ถูกนำเสนอในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ
2. การศึกษาในครั้งนี้ได้สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการกำหนดทิศทางการนำเสนองานวรรณกรรม ของนักประพันธ์ในทศวรรษที่ 2470 ที่เกิดจากอิทธิพลทางด้านแนวคิด ค่านิยม และวัฒนธรรมสมัยใหม่จากตะวันตก
3. การศึกษาในครั้งนี้จะทำให้เข้าใจการปรับตัวของผู้คนที่มีต่อภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย ผ่านงานวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ

1.5 ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีร้อยแก้วของมาลัย ชูพินิจ ประเภทนวนิยาย และเรื่องสั้นที่มีการตีพิมพ์รวมเล่ม โดยปรากฏรายชื่อนวนิยายและเรื่องสั้น รวม 87 เรื่อง ดังต่อไปนี้

วรรณกรรมประเภทนวนิยาย

1. พยอมไพร	พ.ศ.2470
2. เกิดเป็นหญิง	พ.ศ.2472
3. ชั่วฟ้าดินสลาย	พ.ศ.2472
4. ธาตุรัก	พ.ศ.2472
5. แผ่นดินของเรา	พ.ศ.2486
6. เมืองนิมิตร	พ.ศ.2496
7. พุ่มมหาราช	พ.ศ.2497
8. นาน้ำลาด (ตาลยอดด้วน)	พ.ศ.2498
9. ล่องไพร ตอน อ้ายเกและงาดำ	พ.ศ.2498
10. ล่องไพร ตอน มนุษย์นาคา แดนสมิง หุบผามฤตยู	พ.ศ.2498

11. ล่องไพร ตอน ป่าช้าช้าง และเจ้าแผ่นดิน	พ.ศ.2498
12. ล่องไพร ตอน จามเทวี	พ.ศ.2498
13. ล่องไพร ตอน เจ้าป่า	พ.ศ.2498
14. ล่องไพร ตอน ตึกตาผี	พ.ศ.2498
15. ล่องไพร ตอน มนุษย์หิมพานต์	พ.ศ.2498
16. ล่องไพร ตอน เมืองลับแล มดแดง พรายตะเคียน	พ.ศ.2498
17. ล่องไพร ตอน เทวรูปชาวอินคา	พ.ศ.2498
18. ล่องไพร ตอน เสือกิ่งพุทธกาล	พ.ศ.2498
19. ล่องไพร ตอน ทางช้างเผือก	พ.ศ.2498
20. ล่องไพร ตอน ผีตองเหลืองคนสุดท้าย	พ.ศ.2498
21. ล่องไพร ตอน วิมานฉิมพลี ภาค1	พ.ศ.2498
22. ล่องไพร ตอน วิมานฉิมพลี ภาค2	พ.ศ.2498
23. ลูกไพร	พ.ศ. 2511
24. น้ำเหนือเริ่มลด	พ.ศ. 2515

วรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น

1. จะให้ชื่อเรื่องอะไรดี	พ.ศ.2480
2. พยานสำคัญ	พ.ศ.2480
3. ซวย 7 ปี	พ.ศ.2480
4. แบบแผนของจรรยาแพทย์	พ.ศ.2480
5. คดีฆาตกรรมศพจามได้	พ.ศ.2480
6. หญิงผู้ต้องการทุกอย่าง	พ.ศ.2480
7. พระเทพอนุรักษ์กลับชาติ	พ.ศ.2480
8. เงินคือแก้วสารพัดนึก	พ.ศ.2480
9. ห้องสมัยใหม่ เมียสมัยใหม่	พ.ศ.2480
10. ชายผู้บงการชะตาตนเอง	พ.ศ.2480
11. ทุกขโศก ทุกขถนอ	พ.ศ.2480
12. บทเรียนเรื่องผู้ชาย	พ.ศ.2480
13. ชั่วชีวิตกับปีเดียว	พ.ศ.2480
14. ศีลธรรมของมนุษย์	พ.ศ.2480
15. ตำแหน่งเลขานุการินี	พ.ศ.2480

16. น้ำใจเศรษฐี	พ.ศ.2480
17. ผกาว่าเหว	พ.ศ.2480
18. ภัยอย่างใหม่	พ.ศ.2480
19. นโยบายผูกมิตร	พ.ศ.2480
20. รักวัวให้ผูก	พ.ศ.2480
21. สุวีณนาคทลงใจ	พ.ศ.2480
22. ลูกไก่	พ.ศ.2480
23. ทางชีวิต	พ.ศ.2480
24. สัญลักษณ์	พ.ศ.2480
25. แม่เสือ	พ.ศ.2480
26. คนละโลก	พ.ศ.2485
27. คนขี้ลืม	พ.ศ.2487
28. ชีวิตเดียว	พ.ศ.2488
29. เด็กแก่นแก้ว	พ.ศ.2502
30. สิ่งที่ไม่ตาย	พ.ศ.2504
31. ข้าวหิบบมือเดียว	พ.ศ.2504
32. ศรีดารากับสงครามโลกครั้งที่ 2	พ.ศ.2504
33. ทาระกาล่องรัก	พ.ศ.2504
34. เข็มขัดนาก	พ.ศ.2504
35. ประวัติพิสดาร	พ.ศ.2504
36. ลูกผ่าเหล่า	พ.ศ.2504
37. ฝันตาย	พ.ศ.2504
38. ข้างเท้าหลัง	พ.ศ.2504
39. ชีวิตในมือตัวเอง	พ.ศ.2504
40. อุดมคติ	พ.ศ.2504
41. อนุสติ	พ.ศ.2504
42. สมาคมช่วยชีวิต	พ.ศ.2504
43. ปุณฺชนวิสัย	พ.ศ.2505
44. น้ำเหนือ	พ.ศ.2505
45. บุชบาเสียงเทียน	พ.ศ.2505
46. คดีลักทรัพย์	พ.ศ.2505

47. เข้าหา	พ.ศ.2505
48. จี้	พ.ศ.2505
49. หล่อนเรียนรักจากมนุษยธรรม	พ.ศ.2505
50. สัญญาร่วมตาย	พ.ศ.2505
51. ลีตเตอร์ที่ 1	พ.ศ.2505
52. ทาสประเพณี	พ.ศ.2505
53. อรุณที่หिनกอง	พ.ศ.2505
54. พิศ	พ.ศ.2505
55. เล่นกับไฟ	พ.ศ.2505
56. หน้าทีกับมนุษยธรรม	พ.ศ.2505
57. ฟ้ำถล่ม	พ.ศ.2505
58. สันโดษ	พ.ศ.2505
59. หนุ่มสองผม	พ.ศ.2514
60. ผอบแก้วเจียรระโน	พ.ศ.2514
61. นักผจญภัย	พ.ศ.2514
62. แม่ผมดำตาดำคนนั้น	พ.ศ.2514
63. ตากล้อง	พ.ศ.2514

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ภาวะสมัยใหม่ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของผู้คนในสังคม จากสังคมแบบจารีตประเพณี (traditional) มาสู่สังคมนรูปแบบใหม่ที่มีพื้นฐานมาจากการมองโลกด้วยวิถีคิดอย่างมีเหตุผล เชื่อมั่นในความรู้หรือความจริงที่พิสูจน์ได้ และมีแนวทางการดำเนินชีวิตรูปแบบใหม่ (modernity) ที่แตกต่างจากแนวทางการดำเนินชีวิตรูปแบบเดิม มโนทัศน์ใหม่นี้ได้กลายเป็นหลักในการกำหนดคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ของสังคมยุโรปในเวลาต่อมา

มโนทัศน์สมัยใหม่ หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของผู้คนในสังคม เป็นการสร้างจิตสำนึกรูปแบบใหม่ที่ทำให้ความสำคัญต่อมนุษย์มากขึ้น มุ่งให้ความสำคัญกับแนวคิด วิถีชีวิต และประเพณีรูปแบบใหม่จากตะวันตกที่แตกต่างหรือหักล้างแนวคิดแบบจารีต เช่น แนวคิดเกี่ยวกับลัทธิปัจเจกบุคคล (individualism) เสรีภาพในการแสดงออกและสำนึกของตน (freedom of expression and of conscience) การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) การโต้แย้งอย่างเปิดเผยและเป็นเหตุเป็นผล (open rational debate) และการสอบค้นที่เป็น

วิทยาศาสตร์ (scientific inquiry) ซึ่งแนวคิดจากตะวันตกเหล่านี้ก่อให้เกิดมุมมองต่อมนุษย์และสังคมแตกต่างไปจากเดิม

มโนทัศน์แบบจารีต หมายถึง แนวคิด ค่านิยม ประเพณี และวิถีชีวิตรูปแบบเดิมที่สังคมยึดถือปฏิบัติ และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เช่น การยึดติดกับความเชื่อทางศาสนา เชื่อในความรู้ เรื่องเล่า ตำนาน ค่านิยม ประเพณี และกฎเกณฑ์ที่ชุมชนหรือสังคมปฏิบัติสืบต่อกันมา

1.7 วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้แนวทางการศึกษาจากเอกสารเป็นหลัก ผสานกับการวิเคราะห์วิจารณ์ตัวบทโดยแบ่งเป็นแนวทางการศึกษาได้ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยและกระบวนการทำให้ทันสมัยในสังคมไทย
2. ศึกษาบริบททางสังคมของไทยในช่วงก่อนและระหว่างพ.ศ. 2469 - พ.ศ. 2506
3. รวบรวมวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจที่แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่และการปะทะต่อรองระหว่างภาวะสมัยใหม่และแนวคิดแบบจารีต
4. วิเคราะห์ข้อมูลวรรณกรรมตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีเพื่อค้นหามโนทัศน์สมัยใหม่ของมาลัย ชูพินิจ
5. สรุปผลและนำเสนอผลการวิเคราะห์

บทที่ 2

กรอบแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนศึกษากรอบแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่สามารถนำมาใช้ประกอบการศึกษา โดยแบ่งเป็น

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิด ทฤษฎี

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิด ทฤษฎี

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง ภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ ปราบกฎกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาดังนี้

2.1.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ และกระบวนการทำให้ทันสมัย

2.1.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมไทย

2.1.1 กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ และกระบวนการทำให้ทันสมัย

2.1.1.1 ที่มาและความหมายของภาวะสมัยใหม่

“ภาวะสมัยใหม่” เป็นคำที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อใช้แทนคำว่า “Modernity” ในภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ เยอร์เก้น ฮาร์เบอร์มาส นักทฤษฎีสังคมวิทยาชาวเยอรมันได้กล่าวถึงความหมายของภาวะสมัยใหม่ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของผู้คนในสังคม โดยการผลัดตนเองออกจากสังคมแบบจารีตประเพณี (traditional) และนิยามตนเองและสังคมนรูปแบบใหม่ขึ้น สังคมรูปแบบใหม่นี้เกิดจากการเรียนรู้และสังสมประสบการณ์ชีวิตด้วยกระบวนการใช้เหตุและผล (Rationalization) และสร้างสังคมที่มีลักษณะตรงข้ามกับมโนทัศน์แบบจารีต มโนทัศน์ใหม่นี้ยังได้กลายมาเป็นแนวทางกำหนดหรือตัดสินคุณค่าของผู้คนและสังคมในเวลาต่อมาอีกด้วย (Habermas, 1990, p. 2-3) ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นในสังคมยุโรปหลังจากยุคแห่งการรู้แจ้ง (Enlightenment) ในคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 และมีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมยุโรป กล่าวคือ มโนทัศน์ดังกล่าวทำให้ชาวยุโรปเชื่อมั่นว่ามนุษย์มีเจตจำนงเสรีที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์สุข โดยอาศัยการใช้เหตุผล และเชื่อมั่นในความรู้หรือความจริงที่พิสูจน์ได้ (นพพร ประชากุล, 2552, น. 210) มโนทัศน์ใหม่นี้ยังได้กลายเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งที่เป็นรูปธรรมและในระดับจิตสำนึกอีกด้วย เช่น ก่อให้เกิดการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ การปฏิวัติอุตสาหกรรม การปฏิวัติระบบเศรษฐกิจ และส่งผลต่อระบบการปกครองหลายดินแดนในเวลาต่อมา

ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2552, น. 106-111) อธิบายที่มาของคำว่า Modernity ว่ามีรากศัพท์มาจากคำว่า “Modo” ในภาษาละติน ซึ่งหมายถึง “ที่เพิ่งผ่านมาสดๆ ร้อนๆ หรือเมื่อตะกี้” ภายหลังได้กลายเป็นคำว่า “Modernus” แสดงนัยความถึงความเป็นปัจจุบัน ความเป็นของใหม่ ไม่ยึดอยู่กับอดีต หากแต่ขณะเดียวกันก็ไม่สามารถกำหนดกรอบของเวลาให้ชัดเจน

สำหรับคำว่า “Modern” เป็นภาษาอังกฤษ มีรากศัพท์มาจากคำว่า “Modernus” ในภาษาละติน ปรากฏครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ 5-6 โดยในช่วงเวลานี้คำว่า Modern หมายถึงสภาวะปัจจุบันที่มีการเลียนแบบอดีต หากแต่ในคริสต์ศตวรรษที่ 10 นัยความหมายของคำว่า Modern เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็น “การมุ่งไปข้างหน้า” มีนัยความหมายถึง “ปัจจุบัน” และกลายเป็นคำคู่ตรงข้ามกับคำว่า Traditional ซึ่งหมายถึงจารีตแบบดั้งเดิม และเมื่อเข้าสู่ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการในคริสต์ศตวรรษที่ 14-17 การเปรียบเทียบลำดับเวลาระหว่างยุคกลางและยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ เพื่อแสดงถึง “ความแตกต่าง” กลายเป็นชุดความคิดที่มีอำนาจในสังคม เป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมในยุโรป เกิดแนวคิดเรื่องการแบ่งแยกยุคสมัย เป็นยุคโบราณ ยุคกลาง และยุคใหม่ ยุคเหล่านี้มักถูกนำมากล่าวถึงควบคู่กับการอุปมาอุปไมยกับความมืดซึ่งหมายถึงยุคกลาง และความสว่างนี้หมายถึงยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (หรือยุคปัจจุบันในขณะนั้น) ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการนี้ นัยความหมายของคำขยายออกกลายเป็น “การแบ่งหรือตัดขาดจากอดีตที่ไม่น่าจดจำ” และกำหนดให้สิ่งที่มีมาก่อนหน้ามีความหมายในด้านลบอีกด้วย เช่น อดีตคือความมืด หรือความไม่รู้ ในขณะที่ปัจจุบัน หรือสภาวะสมัยใหม่ในขณะนั้นมีความหมายในด้านบวก ความสว่าง หรือความรู้แจ้ง เป็นต้น

ความหมายและการใช้คำที่เกี่ยวข้องกับลำดับเวลาก่อนหลังทำให้คำว่า Modernity มักถูกนำมาใช้เพื่อการเปรียบเทียบหาความเปลี่ยนแปลง การจัดระเบียบ และหมวดหมู่เป็นหลัก เช่น การลำดับยุคสมัย การจัดกลุ่มแนวคิดหรือวัฒนธรรมก่อนหน้าและปัจจุบัน บางครั้งถูกนำมาใช้เปรียบเทียบค่านิยมในการดำรงชีวิต และในบางกรณีภาวะสมัยใหม่ยังสื่อถึงการพัฒนาความก้าวหน้าหรือดีขึ้นกว่าเดิม ดังที่ นพพร ประชากุล อธิบายความหมายของคำว่า Modernity หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมสู่ภาวะสมัยใหม่เกิดจากการผล่อออกจากความมั่งคั่งหรืออวิชชามาสู่เหตุผลหรือหลักวิชา จากแนวคิดอำนาจนิยมมาสู่การปลดปล่อยแบบเสรีนิยม จากภาวะหยุดนิ่งมาสู่ความก้าวหน้า (นพพร ประชากุล, 2552, น. 180) คำอธิบายข้างต้นได้สะท้อนถึงนัยของเวลาในอดีตกับปัจจุบัน รวมถึงนัยของการพัฒนาให้ดีกว่าเดิมด้วย

สำหรับภาษาไทย คำว่า “Modernity” ถูกนักวิชาการหลากหลายสาขาหยิบยกมากล่าวถึง เกิดเป็นคำเรียกแตกต่างกัน เช่น การเป็นสมัยใหม่ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2553) ความเป็นสมัยใหม่ (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2541) ภาวะสมัยใหม่ (นพพร ประชากุล, 2552) สภาวะสมัยใหม่ (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2552) และความทันสมัย (ยศ สันตสมบัติ, 2556 และ ทักษ์ เฉลิมเกียรติ, 2558) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าคำเรียกเหล่านี้จะแตกต่างกันไป หากแต่คำเหล่านี้ต่างก็เกิดขึ้นเพื่อใช้อธิบายความหมายของคำว่า Modernity ในภาษาอังกฤษ

2.1.1.2 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ในตะวันตก

การเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมแบบจารีตมาสู่สภาพสังคมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในดินแดนตะวันตกนั้นไม่ได้เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน หากแต่มีพัฒนาการและค่อยๆ ก่อรูปทำให้ดินแดนตะวันตกกลายเป็นสังคมสมัยใหม่ โดย Thomas Osborne (อ้างถึงใน ฆัสรา ชมะวรรณ, 2542, น. 94) ได้แบ่งช่วงการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ของตะวันตกไว้ 4 ช่วงเวลาคือ 1) ศตวรรษที่ 15 เป็นช่วงที่เริ่มเกิดความขัดแย้งทางความคิดในยุคกลางจนกลายเป็นจุดเริ่มต้นของสำนักใหม่ขึ้น 2) ศตวรรษที่ 16 - 17 เป็นช่วงที่เกิดการปฏิรูปทางศาสนา มีการล้มล้างอำนาจของศาสนจักร และล้มล้างแนวคิดเกี่ยวกับตัวแทนของพระเจ้ามาสู่ความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถติดต่อพระเจ้าได้ด้วยตนเอง ความเปลี่ยนแปลงนี้ถือว่าเป็นจุดจบของสำนักแบบยุคกลางและเป็นการเริ่มของยุคสมัยใหม่ 3) ยุค Enlightenment หรือยุคแห่งการรู้แจ้ง ในคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 เป็นช่วงเวลาที่ชาวตะวันตกให้ความสำคัญกับปัจจุบัน เชื่อในความสามารถของมนุษย์ และเชื่อว่ายุคใหม่จะมีความสมบูรณ์สูงส่งกว่าในอดีต 4) ศตวรรษที่ 18 เป็นช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงถึงขีดสุด เกิดการปฏิวัติฝรั่งเศส การปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษ อันเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ตามช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ในตะวันตกดังที่ปรากฏข้างต้นส่งผลต่อพื้นที่อื่นๆ ของโลกรวมถึงประเทศไทยด้วย คือ การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ในยุคแห่งการรู้แจ้งหรือยุคภูมิธรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากชุดความคิดสำคัญคือ Humanism (แนวคิดมนุษยนิยม), Rationality (การคิดเชิงเหตุผล), Universalism (แนวคิดแบบสากลนิยมหรือรวมส่วนนิยม เป็นที่มาของแนวคิดเรื่องความเสมอภาค) ชุดความคิดเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิด วิถีชีวิต ระบบสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งในยุโรปและดินแดนอื่น (ฆัสรา ชมะวรรณ, 2542, น. 96)

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคแห่งการรู้แจ้งได้ส่งผลให้เกิดความคิดใหม่ ๆ ขึ้นส่วนหนึ่งเกิดมาจากสำนักทางเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากการนิยามภาวะสมัยใหม่มีเงื่อนไขของเวลามาเป็นเกณฑ์สำคัญในการตัดสิน ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2552, น. 106-107) ได้กล่าวถึงสำนักทางเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ว่า สำนักทางเวลาสำหรับภาวะสมัยใหม่เป็นสำนักของเวลาแบบเป็นเส้นตรง เช่น การกำหนดช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่อดีตกลายเป็นช่วงเวลาที่ผ่านมาแล้วไม่สามารถหวนคืนกลับมาได้อีก แตกต่างจากสำนักทางเวลาแบบวงกลมที่เคยใช้ในอดีตที่เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะไม่เปลี่ยนแปลงและจะหวนคืนกลับมาดังเดิม สำนักทางเวลาแบบเป็นเส้นตรงทำให้ผู้คนเชื่อว่าช่วงเวลาก่อนหน้า หรือสิ่งเก่าที่เคยเกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ผ่านมาแล้ว ไม่หวนกลับมาอีกแล้วจึงไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นอีกต่อไป สำนักทางเวลารูปแบบใหม่ทำให้อดีตและปัจจุบันห่างออกจากกัน ผู้คนในสังคมยุโรปเริ่มเชื่อว่ามนุษย์สามารถกำหนดสิ่งที่ตนเองต้องการได้ การโยยหาอดีตเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นอีกต่อไป เพราะมโนทัศน์และการพัฒนาต่าง ๆ กำลังพุ่งไปสู่อนาคต และอนาคตเป็นสิ่งที่กำหนดได้โดยเริ่มต้นจากการกำหนดปัจจุบัน ดังนั้น ภาวะสมัยใหม่จึงเป็นภาวะในปัจจุบันและอนาคตที่มนุษย์จะมีโอกาส

ในการกำหนดความเป็นตัวของตัวเอง หรือความเป็นยุคของตัวเองขึ้นมา แนวคิดนี้ได้กลายเป็นที่มาของการให้ความสำคัญกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ การทดลองที่พิสูจน์ได้ในเชิงประจักษ์ และแนวคิดมนุษยนิยม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อมั่นในความสามารถของมนุษย์

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2559, น. 7) ก็ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์แบบจารีตมาสู่มโนทัศน์ใหม่นี้ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรู้จักคิด มุ่งแสดงให้เห็นถึงการก้าวข้ามตนเองในอดีต ไม่ยึดติดกับความเชื่อทางศาสนา หรืออำนาจของผู้ปกครอง และให้ความสำคัญกับความสามารถของมนุษย์มากขึ้น แนวคิดที่สัมพันธ์กับภาวะสมัยใหม่จึงมักเป็นแนวคิดที่แตกต่างหรือหักล้างแนวคิดแบบจารีต เช่น แนวคิดเกี่ยวกับลัทธิปัจเจกบุคคล (individualism) เสรีภาพในการแสดงออกและสำนึกของตน (Freedom of Expression and of conscience) การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) การโต้แย้งอย่างเปิดเผยและเป็นเหตุเป็นผล (open rational debate) และการสอบสวนที่เป็นวิทยาศาสตร์ (scientific inquiry) เป็นต้น ซึ่งประเด็นเหล่านี้ได้กลายมาเป็นแนวทางหนึ่งที่ผู้คนในสังคมใช้แบ่งแยกผู้ที่มีความคิดแบบจารีตและผู้ที่มีความคิดแบบสมัยใหม่ออกจากกัน

การเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ยังได้ก่อให้เกิดโครงการหรือการจัดระบบใหม่ขึ้นในสังคมอีกด้วย โดยฟิลลิป เบรย์ (Philip Brey) นักวิชาการด้านเทคโนโลยีระบุว่า การเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่เริ่มต้นขึ้นเมื่อผู้คนในสังคมยุโรปเริ่มต้องการอิสระทางความคิด ให้ความสำคัญกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และแนวคิดมนุษยนิยม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ (Philip Brey, 2003, น. 3) การปรับเปลี่ยนดังที่เบรย์กล่าวนี้เป็น การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์จากการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนไปสู่การผลิตเพื่อจำหน่าย และเป็นที่มาของระบบทุนนิยมในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตาม เยอร์เก้น ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) นักทฤษฎีด้านสังคมศาสตร์ ได้กล่าวถึง มโนทัศน์และระบบใหม่ที่เกิดขึ้นว่า ยุคภูมิธรรมหรือยุคแห่งการรู้แจ้งได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจมากมาย ทั้งการแยกแขนงความรู้เป็นสาขาต่าง ๆ การใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ กฎหมายหรือระบบศีลธรรมที่เป็นสากล และศิลปะแบบอิสระ ซึ่งทั้งหมดนี้ฮาเบอร์มาสเปรียบว่าเป็นเสมือน “โครงการ” (Mission) ที่น่าสนใจ หากแต่โครงการที่เกิดขึ้นนี้เป็น “โครงการที่ยังไม่เสร็จสิ้น” แม้แต่ในช่วงเวลาปัจจุบัน เพราะโครงการที่เกิดขึ้นเหล่านี้ยังไม่เป็นไปตามอุดมคติที่เกิดขึ้นในยุคแห่งการรู้แจ้ง (Jürgen Habermas, 1990) คำกล่าวข้างต้นนี้ หมายถึง โครงการและระบบต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดขึ้นยังคงถูกพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันอย่างไม่สิ้นสุด และยังคงไม่สำเร็จตามอุดมคติที่วางไว้ ซึ่งแนวคิดของเยอร์เก้น ฮาเบอร์มาสนี้เป็นการแย้งนักวิชาการแนวหลังสมัยใหม่ (Post Modernity) ที่มองภาวะสมัยใหม่เป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และจบสิ้นลงไปแล้ว

ทั้งนี้ จากที่มาและคำอธิบายเกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่ที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า นิยามของภาวะสมัยใหม่ในดินแดนตะวันตกได้แสดงลักษณะร่วมประการหนึ่งคือ การกล่าวถึงมโนทัศน์ใหม่ และวิธีการดำเนินชีวิตรูปแบบใหม่ที่ตัดขาดจากมโนทัศน์และวิถีชีวิตแบบจารีตและจะไม่ย้อนกลับไปสู่มโนทัศน์แบบจารีตอีก และลักษณะสำคัญที่แสดงถึงภาวะสมัยใหม่ คือ เกิดชุดความรู้ใหม่ที่ต่างไปจากยุคกลาง เกิดวิถีคิดแบบมีเหตุมีผลตามกระบวนการวิทยาศาสตร์, เกิดแนวคิดที่เกี่ยวกับการเห็นคุณค่าของมนุษย์ตามแนวคิดมนุษยนิยม เกิดแนวคิดเกี่ยวกับปัจเจกชน เชื่อว่ามนุษย์มีเสรีภาพและความเสมอภาคในการแสดงออก และเกิดกฎเกณฑ์ทางสังคมและศีลธรรมรูปแบบใหม่ เป็นต้น

2.1.1.3 การเผยแพร่ภาวะสมัยใหม่ของตะวันตก

ภาวะสมัยใหม่ และการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ไม่ได้ถูกจำกัดเพียงแต่ในดินแดนยุโรปเท่านั้น แต่ลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) และการย้ายที่อยู่อาศัยของชาวตะวันตก (Europeanization of the Globe) ยังเป็นแรงกระตุ้นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ความทันสมัยถูกส่งต่อไปยังพื้นที่อื่น ๆ ของโลก (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2546, น. 3)

ความรู้ และศักยภาพทางด้านเทคโนโลยีอันเป็นผลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 ทำให้ชาวยุโรปเชื่อว่าดินแดนของตนเปรียบเสมือนจุดศูนย์กลางความเจริญ (Eurocentrism) ยุโรปคือภาวะสมัยใหม่ เมื่อชาวยุโรปเดินทางไปสู่ดินแดนอื่นที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ทำให้เกิดการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างดินแดนยุโรปและดินแดนอื่นขึ้น ชาวยุโรปเชื่อมั่นว่าอารยธรรมของตนผ่านการพัฒนาให้เหนืออารยธรรมอื่น ๆ แล้ว ดังนั้น สิ่งใดที่อยู่นอกยุโรปและนอกความเป็นคริสเตียนคือสิ่งที่ขาดความเป็นภาวะสมัยใหม่ (Vassilis Lambropoulos, 1992 อ้างถึงใน ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2552, น. 112) แนวคิดนี้เป็นที่มาของการจัดกลุ่มในลักษณะคู่ตรงข้าม คือ ชาวยุโรปคือผู้เจริญ (civilized) ที่ได้ก้าวพ้นยุคจารีตมาสู่ยุคสมัยใหม่แล้ว และชาวพื้นเมืองหรือชนชาติอื่นที่มีอารยธรรมแตกต่างไปคือผู้ที่ยังไม่เจริญ (uncivilized) ภาวะสมัยใหม่ที่มิใช่ยุโรปเป็นบรรทัดฐานนี้ได้กลายเป็นข้ออ้างของชาวยุโรปในการเข้ายึดครองและปกครองดินแดนอื่น และใช้เป็นเครื่องมือตัดสินคุณค่าอารยธรรมของชนชาติอื่น โดยเฉพาะในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อันเป็นยุคแห่งการล่าอาณานิคม

ทั้งนี้ ตัวอย่างของการใช้มโนทัศน์ความทันสมัยของชาวยุโรปตัดสินคุณค่าอารยธรรมของชนชาติอื่นที่เห็นได้อย่างเด่นชัดตัวอย่างหนึ่งก็คือ การเข้ายึดครองดินแดนและเผยแพร่ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือศาสนาคริสต์ไปสู่ชาวพื้นเมือง ชาวยุโรปเชื่อว่าคำสอนในศาสนาคริสต์สามารถอธิบายที่มาของสรรพสิ่งในโลกได้ และการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญก้าวหน้าที่เกิดขึ้นในดินแดนยุโรปก็เกิดขึ้นเนื่องจากพระประสงค์ของพระเจ้า ชาวยุโรปเชื่อว่าศาสนาคริสต์ในดินแดนยุโรปได้ผ่านการปฏิรูปศาสนาให้หลุดพ้นมาจากยุคมืดแล้ว ดังนั้นศาสนาคริสต์จึงเป็นตัวแทนของความทันสมัยที่แตกต่างไปจากอดีต เป็นศาสนาที่หลุดพ้นจากความมมงายแล้ว (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2552 : น.

109-112) ศาสนาคริสต์จึงกลายเป็นมาตรฐานหนึ่งที่ชาวยุโรปใช้เป็นเครื่องมือในการตัดสินคุณค่าอารยธรรมของดินแดนอื่นที่แตกต่างไปจากตน

อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่คำสอนของศาสนาคริสต์ซึ่งผ่านการปฏิรูปให้ทันสมัยก็ถูกตั้งคำถามโดยชนชาติอื่นเช่นกัน ดังที่ ทวีศักดิ์ เผือกสม (2541) ได้ศึกษาเรื่อง *การทำตะวันตกให้เป็นตะวันออกของสยาม : การตอบโต้รับมือกับวาทกรรมความเป็นอื่นของมิชชันนารีตะวันตกโดยปัญญาชนสยามในช่วงต้นศตวรรษที่ 19* ได้แสดงข้อมูลความเชื่อของมิชชันนารีตะวันตกในสยามว่า สยามล้าหลังเนื่องจากเป็นกลุ่มชนที่ไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์ เปรียบเสมือนผู้ที่ยังไม่พ้นออกจากยุคมืด เนื่องจากยังนับถือพุทธศาสนา สยามจึงไม่ได้พบความทันสมัยเช่นชาวยุโรป (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2541, น. 272-273) การสรุปในลักษณะนี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างชาวยุโรปและชาวสยาม โดยปัญญาชนชาวสยามได้ตั้งคำถามถึงอำนาจของพระเจ้าในศาสนาคริสต์ว่า เหตุใดชาวยุโรปที่ไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์ในดินแดนตะวันตกจึงมีความเจริญ เหตุใดดินแดนพื้นเมืองในแถบเอเชียที่เข้ารีตหรือเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์แล้วจึงไม่เจริญเทียบเท่าดินแดนยุโรป และขอคำตอบตามแนวทางวิทยาศาสตร์ที่มีเหตุผลและข้อพิสูจน์ที่เชื่อถือได้จากผู้นำทางศาสนาคริสต์ ซึ่งผู้นำทางศาสนาคริสต์ไม่สามารถอธิบายและยกเหตุผลเชิงประจักษ์ให้เป็นที่พอใจได้ ปัญญาชนชาวสยามจึงสรุปว่า ชาวตะวันตกมีความเจริญเพียงแค่ด้านวัตถุ คือเทคโนโลยีและความรู้สมัยใหม่เท่านั้น การโต้ตอบที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่าชาวสยามไม่ได้เชื่อแบบเหมารวมว่า ตะวันตกคือความทันสมัยอย่างที่ตะวันตกต้องการ แต่ตะวันตกประกอบด้วยความทันสมัยเพียงบางส่วน และไม่ได้หมายรวมถึงความเจริญทางด้านจิตใจ (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2541, น. 281-313) จากตัวอย่างและคำอธิบายข้างต้น จึงอาจถือว่าการเผยแพร่ภาวะสมัยใหม่ผ่านคริสต์ศาสนาโดยมิชชันนารีตะวันตกในสยามนั้นไม่สัมฤทธิ์ผลเนื่องจากชาวสยามตอบรับมโนทัศน์สมัยใหม่จากตะวันตกเพียงบางส่วนเช่นความสามารถของแพทย์และวิทยาการจากตะวันตก แต่ไม่ยอมรับหรือโต้แย้งในเรื่องทางจิตใจโดยการปฏิเสธศาสนาคริสต์หรือพระเจ้า

นอกจากนี้ ในบทความเรื่อง *ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิวิไลซ์ เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 แสวงหาสถานะของตนเองผ่านการเดินทางและพิพิธภัณฑท์ทั้งในและนอกประเทศ* นำเสนอโดย ธงชัย วินิจจะกุล ก็ได้กล่าวถึงอิทธิพลของภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกที่กลายมาเป็นรากฐานมโนทัศน์ใหม่และส่งผลให้ไทยมีการปรับตัว เช่นเรื่องการรับความรู้ และความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาและดาราศาสตร์ตามแนวทางวิทยาศาสตร์มาแทนที่การรับรู้เกี่ยวกับจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิซึ่งเป็นความเชื่อเดิมที่แพร่หลายในสังคมไทย (ธงชัย วินิจจะกุล, 2556, น. 55) ชุดความรู้ใหม่ตามแนวทางวิทยาศาสตร์ ถือเป็นารเปิดรับความรู้จากตะวันตกมาแทนความรู้ชุดเดิมที่ถูกสืบทอดต่อกันมาในดินแดนสยาม การทบทวนชุดความรู้เดิมและศึกษาชุดความรู้ใหม่เป็นการปะทะต่อรองและเปรียบเทียบระหว่าง “อดีตกับปัจจุบัน” หรือ “สิ่งเก่าและสิ่งใหม่” แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวและ

ยอมรับการเผยแพร่ภาวะความทันสมัยจากตะวันตก อย่างไรก็ตาม การรับแนวคิดจากตะวันตกบางแนวคิดเป็นเพียงการปรับความรู้จากตะวันตกมาใช้กับจารีตประเพณีเดิมเท่านั้น เช่น แนวคิดต่อสถานะของกษัตริย์ของไทย ซึ่งเดิมเชื่อว่ากษัตริย์คือสมมุติเทพถูกปรับเปลี่ยนเป็นความเชื่อที่ว่ากษัตริย์คือผู้ปกครอง ชุดความรู้ใหม่เกี่ยวกับสถานะความเป็นมนุษย์นี้แสดงถึงการปรับพื้นฐานความเชื่อเดิมเข้ากับภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกเพียงบางส่วน คือมีการปรับเปลี่ยนความเชื่อตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ว่ากษัตริย์คือมนุษย์ด้วยสถานะความเป็นมนุษย์ หากแต่ยังคงยกย่องตามจารีตประเพณีอย่างผู้ปกครอง

ทั้งนี้ การศึกษาข้างต้นเป็นตัวอย่งการเผยแพร่มนทัศน์ความทันสมัยของชาวตะวันตก และเป็นตัวอย่งการแสดงทัศนคติของชาวสยามที่มีต่อภาวะสมัยใหม่ ซึ่งปรากฏผลทั้งการยอมรับ การปรับใช้ และการตอบโต้มนทัศน์ความทันสมัยจากตะวันตก ซึ่งปฏิภริยาที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของกระบวนการทำให้ทันสมัยของชาวสยามเอง โดยมีตะวันตกเป็นต้นแบบหรือบรรทัดฐานในเวลาต่อมา

2.1.1.4 กระบวนการทำให้ทันสมัย

กระบวนการทำให้ทันสมัย (Modernization) เป็นแนวคิดหนึ่งที่ถูกกล่าวถึงควบคู่ไปกับลัทธิจักรวรรดินิยม และการย้ายที่อยู่อาศัยของชาวตะวันตก เนื่องจากแนวคิดเรื่องการพัฒนาดินแดนที่ล่าหลังได้กลายเป็นเหตุผลที่สร้างความชอบธรรมให้ชนชาติตะวันตกเข้ายึดครองดินแดนอื่นๆ สำหรับดินแดนที่ตกเป็นอาณานิคมของชนชาติตะวันตกโดยตรง กระบวนการพัฒนามักจะถูกกำหนดโดยชนชาติตะวันตกทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็ระบบการศึกษา ระบบสาธารณสุข โภค ระบบการปกครอง ขณะเดียวกันก็ปรากฏชนชาติที่ไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมของตะวันตกโดยตรง แต่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิจักรวรรดินิยม ดังเช่นสยามที่ชนชั้นปกครองต้องพยายามปรับตัว เรียนรู้วิถีชีวิตสมัยใหม่จากตะวันตกนับตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี ทีโมที มิชเชล (Timothy Mitchell) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับกระบวนการทำให้ทันสมัยว่า เป็นกระบวนการที่เริ่มต้นและจบลงในดินแดนยุโรปเท่านั้น กระบวนการทำให้ทันสมัยที่เกิดขึ้นนอกดินแดนยุโรปนั้นอาจเข้าข่ายของการเลียนแบบตะวันตก หรือการพยายามทำให้เป็นตะวันตก (Westernization) มากกว่า (Timothy Mitchell, 2000, p. 1) แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของพื้นที่ และบริบทที่ปรากฏอยู่ก่อนหน้า กล่าวคือ ถึงแม้ว่ากระบวนการทำให้ทันสมัยจะเริ่มขึ้นที่ตะวันตก และถูกเผยแพร่สู่ดินแดนอื่น ๆ โดยชาวยุโรป หากแต่เมื่อกระบวนการดังกล่าวถูกส่งต่อออกไปยังดินแดนที่มีอารยธรรมและบริบททางสังคมที่แตกต่างไปจากยุโรป การทำให้ทันสมัยในดินแดนอื่นจึงมีลักษณะเฉพาะตามบริบททางสังคมของดินแดนนั้น ๆ ความทันสมัยที่ปรากฏในดินแดนอื่นจึงไม่ใช่ความทันสมัยรูปแบบเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในตะวันตก หากแต่เป็นความทันสมัยที่

ถูก “ปรับแต่ง” หรือเป็นเพียง “การทำให้เหมือนตะวันตก” มากกว่า ซึ่งมุมมองดังกล่าวเป็นมุมมองที่ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลและการยอมรับการมีอยู่ของวัฒนธรรมและจารีตประเพณีเดิมของชาวพื้นเมือง

ทั้งนี้ การยอมรับการมีอยู่ของวัฒนธรรมและจารีตประเพณีเดิมของพื้นเมืองสามารถเชื่อมโยงเข้ากับแนวคิดของ ลอยด์ ไอ รูดอล์ฟ (Lloyd I. Rudolph) และ ซูซาน โฮเบอร์ รูดอล์ฟ (Susanne Hoeber Rudolph) ซึ่งศึกษาถึงการพัฒนาความทันสมัยในจารีตประเพณีของอินเดีย (Modernity of Tradition: Political of Development in India) และชี้ให้เห็นว่า กระบวนการทำให้ทันสมัยแบบตะวันตกในลักษณะแยกขาดจากจารีตเดิมนั้นไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ กระบวนการทำให้ทันสมัยที่เกิดขึ้นนอกดินแดนตะวันตกน่าจะเป็นการผสมผสานหรือการปรับจารีตเดิมเข้ากับภาวะความทันสมัยที่มาจากตะวันตกมากกว่า (Lloyd I. Rudolph และ Susanne Hoeber Rudolph, 1967 : น.3-14) แนวคิดดังกล่าวตรงกับการศึกษาของดิเพช จักรพรรดิซึ่งศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทำให้ทันสมัยในอินเดีย สรุปว่า ปัญญาชนชาวเบงกาลีในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้า โดยการพยายามนำข้อดีของเทคโนโลยี แบบแผนปฏิบัติและกฎหมายของชาวอังกฤษมาใช้ แต่ก็มองว่าวัฒนธรรมอินเดียเองก็ไม่ได้หยุดนิ่งและพัฒนาให้ก้าวหน้าตามแนวทางของพวกเขาเองได้ด้วย สภาวะดังกล่าวเรียกว่า ภาวะสมัยใหม่แบบทางเลือก (Alternative Modernities) (นิสารัตน์ ชันธโรค, 2555, น. 33) ภาวะสมัยใหม่ในดินแดนอื่นนี้ค่อนข้างยืดหยุ่นเพราะเป็นกระบวนการปรับ และผสมผสานคุณลักษณะของวัฒนธรรมสองวัฒนธรรมขึ้นไปเข้าด้วยกัน ทำให้ความทันสมัยที่เกิดในดินแดนอื่นมีลักษณะเป็นพลวัต มีการปะทะสังสรรค์กับวัฒนธรรมอื่น ดังนั้นผู้ศึกษาจึงควรทำความเข้าใจภาวะสมัยใหม่ในฐานะชุดความรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลและสามารถเกิดขึ้นได้ทั่วไปในดินแดนอื่นนอกตะวันตกด้วย

กระบวนการทำให้ทันสมัยภายนอกตะวันตก โดยเฉพาะภาวะสมัยใหม่ในสยามเป็นประเด็นที่นักวิชาการไทยพยายามทำความเข้าใจเช่นกันโดยนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543) พัฒนา กิตติอาษา (2546) และธงชัย วินิจจะกุล (2546) เชื่อว่าชนชั้นสูงหรือเชื้อพระวงศ์และขุนนางในขณะนั้นเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ในสยาม โดยธงชัย วินิจจะกุลได้แสดงทัศนะว่า การนำเข้าภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดขึ้นเพื่อใช้ความศิวิไลซ์เป็นเครื่องมือรักษาเอกราชจากตะวันตก การรักษาเอกราชนี้ก็เสมือนกับการรักษาพระเกียรติของพระเจ้าแผ่นดินไม่ให้เสื่อมเสียศักดิ์ศรีหรือสถานะในระเบียบโลกใหม่ที่มียุโรปเป็นศูนย์กลาง วาทกรรมว่าด้วยความศิวิไลซ์ในสยามไม่ใช่การลอกเลียนแบบตะวันตก หรือยกเอาความคิดและพฤติกรรมจากยุโรปเข้ามาไว้ในสยามอย่างง่าย ๆ การสร้างความศิวิไลซ์ในสยามจึงเป็นการรับเอาวาทกรรมของโลกเข้ามาดัดปรับ ตัดต่อ และตีความตามที่คนไทยเข้าใจ เพื่อใช้ความศิวิไลซ์เป็นเครื่องมือรักษาเอกราชจากตะวันตก ซึ่งการรักษาเอกราชนี้ก็ยังเป็นเสมือนกับการรักษาพระเกียรติของพระเจ้าแผ่นดินไม่ให้เสื่อมเสียศักดิ์ศรีหรือ

สถานะในระเบียบโลกใหม่ที่มียุโรปเป็นศูนย์กลางด้วย (ธงชัย วินิจจะกุล, 2546, น. 9 - 10) โดยสิ่งที่ชนชั้นสูง เชื่อพระวงศ์ และขุนนางในขณะนั้นกระทำเพื่อแสดงความศิวไลซ์ก็คือ การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในสยามที่แสดงถึงแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองอาณานิคม และการแสดงผลงานที่แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมของสยามในมหกรรมแสดงผลงานนานาชาติ

แนวคิดของธงชัย วินิจจะกุลข้างต้นเป็นแนวคิดที่เชื่อว่า การสร้างภาวะสมัยใหม่ในสยามนี้เกิดขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงตัวตนของสยามในระเบียบโลกใหม่ ขณะเดียวกันภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยก็ต้องไม่กระทบระบบโครงสร้างทางสังคมและวิถีชีวิตแบบเดิมด้วย แนวทางดังกล่าวส่งผลให้การนิยามภาวะสมัยใหม่โดยชี้ชัดลงไปว่าสิ่งใดบ้างที่จะจำเป็น เหมาะสม ดีงาม มีประโยชน์ต่อสยามนั้นอาจนิยามอย่างชัดเจนไม่ได้ และการกำหนดภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยที่ไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การตีความเรื่อง “ความเป็นไทย” มีความลื่นไหลตามกาลเวลา (ธงชัย วินิจจะกุล, 2556, น. 5)

ทัศนะของธงชัย วินิจจะกุลข้างต้นคล้ายคลึงกับทัศนะของธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2559, น. 14) ซึ่งได้กล่าวถึงการตอบรับต่อภาวะสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยไว้เช่นกัน โดยเสนอว่าชนชั้นนำสยามไม่ได้รับสิ่งใหม่จากโลกตะวันตกอย่างชื่นชมหรือสยบยอมในความเจริญที่เหนือกว่า หากแต่ชนชั้นนำที่ยึดหลักจารีตของสยามได้วิพากษ์วิจารณ์ความทันสมัยไปพร้อมกันด้วย ความทันสมัยที่เข้ามาในสยามไม่ได้ถูกนำเข้ามาเพื่อกวาดล้างแนวคิดหรือโน้ตทัศน์ของโลกเก่าที่เป็นศักดินาหรือพิวดีลและก่อนสมัยใหม่ออกจากทุกปริมณฑล ดังเช่นที่เกิดขึ้นในตะวันตก หากแต่บางส่วนถูกปรับและแปรเปลี่ยนเพื่อใช้รื้อฟื้นและสร้างชีวิตใหม่ให้แก่มิติโลกก่อนสมัยใหม่ เช่น การรักษาอุดมคติแบบธรรมราชาซึ่งเป็นอุดมคติแบบจารีตเอาไว้ จนเป็นที่มาของประชาธิปไตยแบบไทยๆ

พัฒนา กิติอาษา (2546, น. 71 - 72) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการตอบรับภาวะสมัยใหม่ของชนชั้นนำสยามไว้เช่นกัน โดยระบุว่ากระบวนการคัดสรรและตอบรับต่อสิ่งทันสมัยทั้งหลายไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แต่เกิดขึ้นแบบสะสมทีละเล็กละน้อยอย่างต่อเนื่องมากกว่า ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ทำให้การนิยามหรือระบุถึงลักษณะของภาวะสมัยใหม่ในสยามเป็นสิ่งที่ยาก พัฒนา กิติอาษาจึงเสนอว่าหากต้องการพิจารณาภาวะสมัยใหม่และกระบวนการทำให้ทันสมัย โดยศึกษาผ่าน “การวิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องอารยธรรม” “วาทกรรมความศิวไลซ์” หรือการพิจารณา “ปรากฏการณ์ทางสังคม” อาจเป็นหนทางให้เข้าใจถึงการตอบรับและปรับใช้ภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยได้

แนวคิดของพัฒนา กิติอาษาชี้ให้เห็นว่าอิทธิพลของชนชั้นสูงหรือเชื่อพระวงศ์และขุนนางที่มีต่อการสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย หากแต่การที่ไทยได้รับอิทธิพลอย่างไม่เป็นระบบและผ่านการสะสมทีละเล็กละน้อยจนกลายเป็นภาวะสมัยใหม่ที่มีอิทธิพลในประเทศไทยควบคู่ไปกับหมโนทัศน์และวิถีชีวิตแบบจารีตนี้ทำให้ภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยมีลักษณะเฉพาะ และเมื่อประกอบกับการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ด้วยความสมัครใจ ไม่ได้เกิดขึ้นจากการบังคับโดยตรง

จากชนชาติจักรวรรดิตั้งที่ปรากฏในประเทศอาณานิคม ทำให้ชาวไทยเรียนรู้และสามารถวิพากษ์วิจารณ์ภาวะสมัยใหม่ได้อย่างอิสระ

แนวคิดของพัฒนา กิติยากรยังเอื้อต่อการนำไปใช้พิจารณาภาวะสมัยใหม่ในกลุ่มชาวไทยทั่วไปในสังคมที่ตอบรับอิทธิพลจากตะวันตกอย่างไม่เป็นระบบ และสะสมโน้ตชนเรื่องความทันสมัยที่เล็กละน้อย ผ่านการติดต่อกับชาวต่างชาติ หรือผ่านกลุ่มมิชชันนารีจากตะวันตกที่มาสอนศาสนาและนำวิทยาการใหม่ๆ มาแสดงให้เห็น ซึ่งการตอบรับภาวะสมัยใหม่ในลักษณะดังกล่าวนี้ อาจทำให้เห็นถึงการปะทะสังสรรค์ของกระแสโน้ตชนแบบจารีตและมโนทัศน์จากตะวันตกได้รอบด้านมากขึ้น การศึกษาภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยจึงต้องมุ่งเน้นไปที่การศึกษาความคิด และปรากฏการณ์จากการตอบรับภาวะสมัยใหม่

นอกจากนักวิชาการข้างต้นแล้ว ทักษ์ เฉลิมเตียรณ นักวิชาการอีกท่านหนึ่งได้แสดงความคิดเกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่ในสยามไว้เช่นกัน โดยได้กล่าวว่าชาวสยาม “หยิบฉวย” ใช้ประโยชน์จากความรู้ด้านวรรณกรรมตะวันตกมาใช้ในฐานะเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยทำให้สยามรู้จักตะวันตกมากขึ้น ซึ่งนอกจากทำความรู้จักตะวันตกแล้ว ทักษ์ เฉลิมเตียรณยังเสนอว่าชาวไทยยังสามารถวิพากษ์วิจารณ์ข้อเสียของภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงสังคมไทยอีกด้วย โดยแนวคิดดังกล่าวปรากฏในบทความเรื่อง *ความไม่พยายาของครูเหลี่ยมกับวิพากความทันสมัยของไทย* ดังนี้

“อิทธิพลของตะวันตกในสยามนั้นเป็นเรื่องของการชักนำเข้ามาด้วยตัวเอง ที่มีใช้เป็นรูปแบบของการศิโรราบ หากเป็นอาวุธเพื่อการต่อต้านและขัดขึ้น ด้วยการสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากราชสำนัก นักเขียนไทยหยิบฉิมจากตะวันตกตามชอบใจและสะดวกใจ พวกเขามิใช่ยอมจำนนต่อตะวันตก แต่พวกเขากำลังทำสิ่งที่รัชกาลที่ 5 ได้เคยผลักดันไว้”

(ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น.6)

ทั้งนี้ สิ่งซึ่งรัชกาลที่ 5 ผลักดันไว้ในที่นี้คือ การทำให้ความรู้ของตะวันตกเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ไทย โดยทักษ์ เฉลิมเตียรณ มองว่าการแปล และการแปลงวรรณกรรมตะวันตกในสยามไม่ได้เป็นการยึดเยียดบังคับโดยสถานการณ์เพียงเท่านั้น หากแต่การแปลและแปลงวรรณกรรมจากตะวันตกนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ภาวะสมัยใหม่โดยการหยิบฉิมเพียงบางส่วนจากตะวันตก ทักษ์ เฉลิมเตียรณ ได้ยกตัวอย่างนวนิยายเรื่อง *ความไม่พยายา* ซึ่งมีการดำเนินเรื่องล่อไปกับวรรณกรรมตะวันตกเรื่อง *Vendetta* หากแต่ใช้ภาษาไทย ตั้งชื่อตัวละครเป็นสยาม ใช้ฉากในสยาม ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการวิพากษ์วิจารณ์ภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกบางประการที่ผู้เขียนไม่เห็นด้วยอีกด้วย

นอกจากนี้ในบทความเรื่อง *เปิดพื้นที่ใหม่ในทำเนียบวรรณกรรมไทย* ซึ่งกล่าวถึง การรับอิทธิพลจากตะวันตกผ่านการแปลวรรณกรรมที่เกิดขึ้นก่อน พ.ศ.2572 ทักษ์ เฉลิมเตียรณยังได้ย้ำอีกครั้งว่า “การเจริญรอยตามตะวันตกไม่จำเป็นต้องหมายความว่าจะยอมศิโรราบต่อตะวันตก แต่ “การรู้จักตะวันตก” ผ่านการแปล สามารถเป็นยุทธศาสตร์ที่ได้ผลในการช่วยเตรียมความพร้อมให้ชาวสยามต่อต้านอำนาจครอบงำของตะวันตกได้” และระบุว่าความคิดเห็นดังกล่าวตรงกับความคิดเห็นของ ธงชัย วินิจจะกุล ที่แสดงทัศนะว่าสถานะกึ่งอาณานิคมของสยามทำให้คนไทยมีเสรีภาพมากกว่าการตกเป็นอาณานิคมโดยตรง และสถานะดังกล่าวทำให้คนไทยกลายเป็นหนึ่งในคนกลุ่มแรกๆ ที่สามารถสำแดงสำนึกแบบหลังอาณานิคมและการต่อต้านแบบหลังอาณานิคมที่ยืนยันเสรีภาพและอัตตาด้านพ้นจากอำนาจครอบงำของตะวันตกออกมาได้ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น. 101)

ทั้งนี้ จากการศึกษาภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยนั้นพบว่าแนวคิดของนักวิชาการต่อภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยได้รับการนำเสนอไว้หลากหลายมุมมอง หากแต่ทั้งหมดเสนอตรงกันว่าชนชั้นสูงหรือเชื้อพระวงศ์และขุนนางโดยเฉพาะในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีอิทธิพลต่อการสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคม และการตอบรับต่อภาวะสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้นเป็นภาวะสมัยใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะ คือ ปรากฏการปะทะต่อรอง และประนีประนอมระหว่างมโนทัศน์ใหม่จากตะวันตกและ มโนทัศน์และวิถีชีวิตแบบจารีตของไทย โดยการปะทะต่อรองระหว่างมโนทัศน์ทั้งสองนั้น นักวิชาการชาวไทยเสนอว่าเกิดขึ้นเนื่องจากการพยายามรักษาระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมแบบจารีตไว้ อย่างไรก็ตาม หากใช้สำนึกแบบหลังอาณานิคมเข้ามาศึกษาภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยก็จะพบว่า การตอบรับภาวะสมัยใหม่ด้วยความสมัครใจนี้ทำให้ประเทศไทยสามารถเรียนรู้จากตะวันตกได้อย่างอิสระ สามารถคัดเลือกสิ่งที่เหมาะสมกับมโนทัศน์และวิถีชีวิตแบบจารีตได้ รวมทั้งสามารถใช้ภาวะสมัยใหม่เป็นเครื่องมือยกระดับมโนทัศน์แบบจารีตให้ทันสมัยและสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในระดับสากลได้ด้วย นอกจากนี้ การค่อยๆ สะสมสิ่งใหม่และมโนทัศน์ใหม่จากตะวันตกที่ละเล็กละน้อยก็อาจเป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ศึกษาลักษณะภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยที่มีลักษณะเฉพาะได้เช่นกัน และอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เข้าใจถึงทัศนะต่อภาวะสมัยใหม่ของผู้คนในสังคมไทยที่กว้างและครอบคลุมทุกกลุ่มมากขึ้น

ทั้งนี้ การทบทวนถึงความเป็นมาและภาวะความทันสมัยใหม่ในสยามที่มีลักษณะเฉพาะนี้ แสดงให้เห็นถึงมิติทางสังคมที่แตกต่างกันระหว่างตะวันตกและสยาม รวมถึงสยามก่อนและหลังกระบวนการทำให้ทันสมัยด้วย ซึ่งที่มาของภาวะทันสมัย และแนวทางการพิจารณาถึงมโนทัศน์ของผู้ประพันธ์และปรากฏการณ์ทางสังคมดังตัวอย่างข้างต้นจะเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการวิจัยต่อไป

2.1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมไทย

วรรณกรรมถือเป็นพื้นที่หนึ่งที่น่าสนใจให้เห็นถึงแนวคิดและทัศนคติของชาวไทยที่มีต่อภาวะสมัยใหม่จากตะวันตก ดังจะเห็นได้จากความสนใจและการตอบรับรูปแบบวรรณกรรมร้อยแก้วจากตะวันตก การบรรยายภาพสังคมสมัยใหม่และการนำเสนอเนื้อหาที่สมจริงในงานวรรณกรรม การแปลและการแปลงวรรณกรรมจากตะวันตก เหล่านี้ถือเป็นหลักฐานสำคัญอย่างหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกที่ปรากฏในแวดวงวรรณกรรม ดังต่อไปนี้

2.1.2.1 การตอบรับรูปแบบวรรณกรรมจากตะวันตกมาเป็นวรรณกรรมไทย

การที่ประเทศไทยเปิดรับวิทยาการจากตะวันตกในช่วงที่เกิดการขยายอำนาจของลัทธิจักรวรรดินิยม และการล่าอาณานิคม ทำให้สังคมไทยรู้จักกับบันเทิงคดีร้อยแก้วจากตะวันตก คือนวนิยายและเรื่องสั้น ที่มีรูปแบบการนำเสนอเป็นร้อยแก้ว กล่าวถึงเนื้อหาตามสภาพสังคมในช่วงเวลาดังกล่าว และแปลกใหม่ต่างจากเรื่องอ่านเล่นของไทยแต่เดิมที่เขียนเป็นร้อยกรองโดยใช้โครงเรื่องจากตำนาน ชาดก และนิทานพื้นเมือง (สุพรรณิ วราทร, 2519, น. 23) โดยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น นอกจากบันเทิงคดีร้อยแก้วจากตะวันตกจะถูกใช้เพื่อสร้างความบันเทิงแล้ว บันเทิงคดีร้อยแก้วจากตะวันตกยังใช้เป็นแหล่งข้อมูลที่อธิบายเกี่ยวกับโลกตะวันตก วัฒนธรรมของชาวยุโรปและดินแดนอื่น ๆ และยังเป็นช่องทางให้คนไทยได้เรียนรู้ “สิ่งใหม่” ที่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตหรือความนึกคิดเดิม ๆ ของชาวไทยอีกด้วย (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น.22) ทั้งนี้ “สิ่งใหม่” ในที่นี้หมายถึง มโนทัศน์เกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่ ซึ่งหมายรวมถึง ความรู้จากตะวันตก ธรรมเนียม ค่านิยม และวิถีชีวิตที่ไทยเลืกรับมาจากตะวันตกในช่วงเวลาดังกล่าว

ทั้งนี้ นักวิชาการด้านวรรณกรรมเชื่อว่าความสนใจและการตอบรับต่อรูปแบบและเนื้อหาที่เปลี่ยนแปลงไปในวรรณกรรม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญ 4 ประการคือ ความก้าวหน้าทางการพิมพ์ การส่งเสริมการประพันธ์ การส่งนักศึกษาไปเรียนต่างประเทศ และความเจริญทางการศึกษาในประเทศ (สุพรรณิ วราทร, 2519, น. 24) นอกจากนี้ ธวัช บุญโยทก (2527, น. 41) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสนใจและการตอบรับวรรณกรรมรูปแบบใหม่จากตะวันตกว่าความเจริญทางการศึกษาน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญ การเกิดระบบโรงเรียนตามนโยบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้น ในพ.ศ. 2427 เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ชาวไทยอ่านออกเขียนได้เพิ่มมากขึ้น ทำให้จำนวนนักเขียนนักอ่านเพิ่มมากขึ้น กลุ่มนักเขียนขยายตัวจากกลุ่มผู้รู้ในราชสำนักมาเป็นชนชั้นกลาง หรือ นักเรียน นักศึกษา หรือพ่อค้า ส่งผลให้จำนวนงานเขียนเพิ่มมากขึ้น และแยกย่อยออกเป็นหลายประเภท ภาวะสมัยใหม่อย่างตะวันตกที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนจึงถูกส่งต่อไปยังผู้อ่านที่สนใจความแปลกใหม่ในวงกว้างขึ้นตามไปด้วย

วรรณกรรมแปลถือว่าเป็นกลุ่มวรรณกรรมจากตะวันตกที่ได้รับความนิยมเป็นกลุ่มแรก วรรณกรรมแปลที่ได้รับความนิยมในช่วงเวลาดังกล่าวคือ นวนิยายที่แปลจาก “นวนิยายชายดี” หรือ “เรื่องตื่นเต้นผาดโผนอ่านสนุกสนาน” (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547, น. 16) การแปลวรรณกรรมต่างประเทศมาเป็นภาษาไทยนี้ก่อให้เกิดพัฒนาการต่อวงการวรรณกรรมไทยประการหนึ่ง คือ บันเทิงคดีของไทยเริ่มปรากฏแนวเรื่อง (genre) ใหม่ ๆ ขึ้น โดยในช่วงปี พ.ศ.2445-2470 ปรากฏแนวเรื่องที่ได้รับ ความสนใจและถูกนำมาแปลอย่างต่อเนื่อง 3 แนวคือ แนวเรื่องเกี่ยวกับการสืบสวนคดีต่าง ๆ ซึ่ง เรียกว่าอาชญาวิทยา แนวเรื่องเกี่ยวกับชีวิต และแนวเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัย (สุพรรณิ วราทร, 2519, น. 118) ซึ่งแนวเรื่องเหล่านี้ได้กลายมาเป็นแรงบันดาลใจให้กับนักประพันธ์ชาวไทยในเวลา ต่อมา เช่น นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ประพันธ์โดย น้อย อินทนนท์ ได้รับอิทธิพลมาจากนวนิยายผจญ ภัยตะวันตกเรื่อง *คิง โขโลมอนส์ ไมนส์* เป็นต้น (ศุภรัตน์ ศุภภัคร์จุรา, 2541)

ความนิยมที่นักอ่านชาวไทยมีต่อวรรณกรรมแปลในช่วง พ.ศ.2445-2470 ทำให้นักประพันธ์และนักอ่านชาวไทยได้สัมผัสประสบการณ์ทางการอ่าน และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทางด้านวรรณกรรมปรากฏอย่างชัดเจน ในราว พ.ศ.2470 ซึ่งเป็นช่วงที่นักประพันธ์ได้พัฒนางาน เขียนโดยใช้รูปแบบวรรณกรรมตะวันตก ทำให้วรรณกรรมไทยมีลักษณะเป็นของตนเองมากกว่าเดิม (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547, น. 21) คือ เริ่มปรากฏวรรณกรรมที่มีรูปแบบและเนื้อหาที่กลมกลืน และมีการ ดำเนินเรื่องอิงกับสภาพแวดล้อมในสังคมไทยมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ สุมาลี วีระวงศ์ (2547, น. 26) ระบุว่าน่าจะเกิดจากความรู้สึก “ปลอดภัย” ในหมู่นักประพันธ์ เนื่องจากผู้อ่านยอมรับ “ความสมจริงของเรื่องแต่ง” ได้มากขึ้น ทำให้ผู้เขียนในระยะนี้กล้าพอที่จะทดลองขยายขอบเขตของ เนื้อเรื่องออกไปให้ครอบคลุมสังคมที่ตนเองรู้จัก หรือใช้สิ่งแวดล้อมเป็นวัตถุดิบในการเขียน แทนที่จะ ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้รับ “เรื่องฝรั่ง” มาดัดแปลงเป็นไทยเพียงอย่างเดียว

ความเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากความคุ้นเคยต่อวรรณกรรมรูปแบบใหม่จากตะวันตกทำให้นักประพันธ์เริ่มนำเสนอแนวคิดและบอกเล่าถึงสภาพสังคมไทยตามมุมมองของตนเองมากขึ้น วงการวรรณกรรมไทยมีการขยายตัว ทำให้พัฒนาการด้านแนวเรื่องมีความหลากหลายและแตกต่างไป จากแนวเรื่องตามขนบวรรณคดีไทยแต่เดิม เช่น แนวเรื่องของนวนิยายที่ปรากฏในช่วงพ.ศ.2445 - 2475 สามารถจำแนกตามแนวเรื่องของตะวันตกได้ 11 ประเภท คือ นวนิยายรัก นวนิยายสะท้อน สังคม นวนิยายแสดงข้อคิดหรือปัญหา นวนิยายชีวิตโลดโผน อาชญาวิทยา นวนิยายผจญภัย หัสนิยาย นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ นวนิยายการเมือง นวนิยายอิงพุทธศาสนา และนวนิยายเชิงวิทยาศาสตร์ (สุพรรณิ วราทร, 2519, น. 14 - 20)

การจำแนกแนวเรื่องในนวนิยายไทยช่วงพ.ศ.2445 - 2475 ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการ ยอมรับกลวิธีการเขียนจากตะวันตก และการนำกลวิธีดังกล่าวมาปรับใช้โดยการนำเสนอเนื้อหาที่ เกี่ยวกับสังคมที่ตนเองรู้จักมากขึ้น ลักษณะดังกล่าวอาจเป็นจุดหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงการดัดแปลงกล

วิธีการเขียนจากตะวันตกและเนื้อหาแบบไทยเข้าด้วยกัน แนวเรื่องต่าง ๆ ข้างต้นถูกปรับให้ถูกจริตคนไทย จนอาจกล่าวได้ว่านวนิยายและเรื่องสั้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 เป็นต้นมาเป็นเสมือนผลลัพธ์ในลักษณะหนึ่งที่เกิดจากการปะทะต่อรองระหว่างมโนทัศน์จารีตและมโนทัศน์สมัยใหม่ ซึ่งการปะทะต่อรองที่เกิดขึ้นนี้ยังแสดงให้เห็นถึงอำนาจของวาทกรรมหลากหลายชุดที่มีอิทธิพลต่อผู้ประพันธ์และผู้อ่านในสังคมไทยขณะนั้นอีกด้วย

2.1.2.2 การวิพากษ์วิจารณ์ภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมไทยก่อน พ.ศ.2470

การวิพากษ์วิจารณ์ความรู้ แนวคิด และค่านิยมของชาวตะวันตกโดยนักประพันธ์หรือปัญญาชนชาวไทยปรากฏในงานวรรณกรรมไทยนับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากมิชชันนารีที่มีมโนทัศน์ใหม่จากตะวันตกได้พยายามเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยและใช้สิ่งพิมพ์ซึ่งเป็นวิทยาการใหม่เป็นสื่อกลาง ทวีศักดิ์ เผือกสม ได้กล่าวถึง **หนังสือจดหมายเหตุ Bangkok Recorder** และ **หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder** ซึ่งจัดทำโดยนายแพทย์แดเนียล บีช แบรดลีย์ หรือ หมอบรัดเลย์ ว่าเป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงการนำเสนอภาวะสมัยใหม่ในสังคมสยาม และได้กลายเป็น “เวทีสำคัญของการปะทะโต้เถียงกันทางความคิด ระหว่างตัวแทนความรู้จาก “โลกใหม่” และ “โลกเก่า” (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2541, น. 129) โดยการวิพากษ์วิจารณ์ภาวะสมัยใหม่เริ่มขึ้นเมื่อหมอบรัดเลย์ได้แสดงทัศนะถึงสยามว่าเป็นดินแดนที่ล่าหลังเนื่องจากผู้คนนับถือศาสนาพุทธแทนที่จะนับถือศาสนาคริสต์อันเป็นที่มาของความรู้ ความเจริญไปสู่สมัยใหม่ในตะวันตก หากแต่ชนชั้นนำสยามได้โต้แย้ง โดยการตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างคริสต์ศาสนาและความเจริญและขอคำอธิบายเชิงประจักษ์ พร้อมแสดงทัศนะเกี่ยวกับความเจริญในดินแดนตะวันตกว่า ความเจริญที่เกิดในตะวันตกเป็นความเจริญทางโลกย์หรือความเจริญทางวัตถุ ไม่ได้เกิดจากการนับถือคริสต์ศาสนา และสยามก็มีความเจริญในรูปแบบของตนเองคือ ความเจริญทางธรรมอันเกิดมาจากพุทธศาสนา (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2541, น. 145-151) การวิพากษ์วิจารณ์ภาวะสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้เห็นว่ามโนทัศน์จากตะวันตกเริ่มเข้ามามีอิทธิพลและบทบาทในสังคมไทยโดยเฉพาะในหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาดังกล่าวได้กลายเป็นแหล่งข้อมูลที่สามารถเปิดโลกทัศน์ในแก่ชาวสยามในขณะนั้น ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อรองทางความคิดระหว่างชาวตะวันตกที่มีมโนทัศน์แบบตะวันตกและชาวสยามที่มีมโนทัศน์แบบจารีต อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหมอบรัดเลย์ผู้ผลิตหนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ฉบับจะมุ่งหมายให้หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งข้อมูลที่สามารถเปิดโลกทัศน์ในแก่ชาวสยามในขณะนั้น หากแต่ด้วยทัศนคติแบบเจ้าอาณานิคมและสถานะมิชชันนารีทำให้หมอบรัดเลย์นำเสนอแนวคิดโดยอิงความเชื่อที่ว่า คริสต์ศาสนาเป็นที่มาของภาวะสมัยใหม่ ซึ่งการผูกติดคริสต์ศาสนาเข้ากับภาวะสมัยใหม่ในลักษณะดังกล่าว ทำให้ปัญญาชนสยามที่ยึดมโนทัศน์แบบจารีต หากแต่รู้จักการถกเถียงโดยใช้เหตุผล สามารถโต้แย้งและแสดงทัศนะโดยอิงกับแนวคิดทางพุทธศาสนาได้

การแสดงทัศนคติของปัญญาชนชาวสยามข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการคัดเลือกและปรับใช้ความรู้จากตะวันตกให้เข้ากับสังคมไทย อีกทั้งยังแสดงให้เห็นกลวิธีการโต้แย้งอย่างเปิดเผยและเป็นเหตุเป็นผล (open rational debate) (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2559, น. 7) แทนการอ้างอิงหลักความเชื่อทางศาสนา หรือความเชื่อที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นแนวทางการอ้างอิงที่ผู้คนในสังคมไทยยึดถือมาก่อน วิธีการโต้แย้งแบบเป็นเหตุเป็นผลที่ปัญญาชนชาวสยามเลือกใช้ขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงการนำความรู้ และกระบวนการคิดแบบตะวันตกมาประยุกต์ใช้เพื่อโต้ตอบชาวตะวันตกเอง โดยปัญญาชนชาวสยามได้ผสมผสานความรู้ทางศาสนากับความรู้จากตะวันตกมาปรับใช้

นอกจากบทความที่ปรากฏข้างต้นแล้ว การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่ยังปรากฏในตัวบทประเภอบันเทิงคดีร้อยแก้วด้วยเช่นกัน สุมาลี วีระวงศ์ (2547, น. 26) ได้ศึกษาพัฒนาการของเรื่องสั้นไทยใน *ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย พ.ศ.2417-2453* ซึ่งเป็นช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสิ้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่าการวิพากษ์วิจารณ์ภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ การเห็นด้วยกับการรับอิทธิพลตะวันตกโดยไม่มีข้อแม้ หรือ อาจเรียกลักษณะดังกล่าวว่าอาการ “เห่อฝรั่ง” ดังเช่นที่ปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *โมเตอร์คาร์ใหม่* ที่สนับสนุนแนวคิด วัฒนธรรมรูปแบบใหม่และวิทยาการจากตะวันตก และวิพากษ์คนหัวเก่าแกมตำหนิที่ไม่เรียนรู้วิทยาการจากตะวันตก ลักษณะที่สองคือ เห็นด้วยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตกแต่วิจารณ์การรับอิทธิพลตะวันตกที่ไม่มีวิจรรย์ญาณ ดังที่ปรากฏในเรื่อง *เรื่อง คุณย่าเพ็ง* ซึ่งตัวละครได้สื่อให้เห็นว่าอิทธิพลของชนชาติตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามา และทำให้คนไทยจำนวนหนึ่งพยายามที่จะทำตัวทันสมัยโดยไม่มีวิจรรย์ญาณ หรือในวรรณกรรมเรื่อง *อิเล็คเทิกทาง* ซึ่งผู้ประพันธ์ได้ใช้กลวิธีการสร้างอารมณ์ขันมาเป็นเครื่องมือในการตั้งข้อสังเกตนักเรียนนอก แกมตำหนิที่ลืมนวัตกรรมเดิมของตน เป็นต้น

การตอบรับและวิพากษ์วิจารณ์ภาวะสมัยใหม่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทนวนิยายเช่นเดียวกัน โดยนวนิยายเรื่อง *ความไม่พยายาบาท* เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติของนักประพันธ์ชาวไทยที่มีต่อภาวะสมัยใหม่ ทั้งนี้ นวนิยายเรื่อง *ความไม่พยายาบาท* เป็นนวนิยายที่แต่งเลียนแบบนวนิยายเรื่อง *Vendetta* หรือ *ความพยายาบาท* โดยผู้ประพันธ์คือ หลวงวิลาศปริวัตร หรือ ครูเหลี่ยม ได้แต่งนวนิยายเรื่องนี้ขึ้นในปี พ.ศ.2456 เนื้อหากล่าวถึง เจียร ชายหนุ่มที่สามารถเอาชนะความโกรธจากเหตุที่ภรรยาอกใจไปมีชู้ได้ด้วยการให้อภัยซึ่งเป็นแนวคิดตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากนวนิยายเรื่องนี้เป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงการตอบรับภาวะสมัยใหม่แล้ว นวนิยายเรื่องนี้ยังได้แสดงเนื้อหาวิพากษ์ถึงภาวะความทันสมัยในสยาม ไม่ว่าจะเป็นการพบปะสังสรรค์ การท่องเที่ยวสถานบันเทิงยามค่ำคืน และเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอย่างตะวันตกอีกด้วย

ทั้งนี้ แม้ว่านวนิยายเรื่อง *ความไม่พยายาบาท* จะไม่ได้รับความนิยมจากนักอ่านเท่าที่ควร แต่ในปี พ.ศ.2540 หลังจากการค้นพบต้นฉบับ นวนิยายเรื่องนี้ก็กลับได้รับความสนใจจาก

นักวิชาการในปัจจุบันเป็นอย่างมาก โดยทักษ์ เฉลิมเตียรณได้แสดงความคิดเห็นว่า นวนิยายเรื่องนี้ “น่าจะเป็นวนิยายเรื่องแรกที่ส่งสัญญาณเตือนเกี่ยวกับผลกระทบต่อศีลธรรมจากความทันสมัยและกลายเป็นเมือง” (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น. 89) พร้อมทั้งวิเคราะห์ตัวละครปรุ้งโดยเปรียบเทียบกับตัวละครเอกในนวนิยายเรื่อง *ละครแห่งชีวิต* และ *ศัตรูของเจ้าหล่อน* ดังนี้

“แม่ปรุ้งของครูเหลี่ยมเป็นตัวอย่งที่แสดงถึงภัยคุกคามของความทันสมัยที่กระทำต่อผู้หญิงไทยผู้ไม่รู้เท่าทันได้หนักข้อเสียยิ่งกว่าตัวละครใน *ละครแห่งชีวิต* และ *ศัตรูของเจ้าหล่อน* แม่ปรุ้งต่างจากตัวละครหญิงในนวนิยายสองเรื่องดังกล่าวตรงที่เธอไม่ใช่ฝรั่ง และไม่ใช่ผู้หญิงไทยที่ถูกทำให้เสียนิสัยจากอเมริกา แม่ปรุ้งเป็นผู้หญิงทั่วไปที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งถูกทำให้เสียคนได้โดยง่ายจากความทันสมัยที่นำเข้ามาจากตะวันตก”

(ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น. 89)

ทั้งนี้ การพิจารณาตัวละครข้างต้นสอดคล้องกับคำอธิบายเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสังคมไทยและสังคมตะวันตกที่ว่า อิทธิพลและการครอบงำทางวัฒนธรรมของตะวันตกนั้นไม่ได้ครอบงำแค่เพียงกายภาพเท่านั้นแต่ยังครอบงำพื้นที่ทางจิตสำนึกด้วย (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559, น. 234) ตัวละครปรุ้งจึงถือเป็นตัวละครตัวหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าตกอยู่ภายใต้อิทธิพลตะวันตกทั้ง 2 ระดับ คือ 1. ระดับกายภาพ ที่แสดงออกผ่านการแต่งกาย และ 2. ระดับจิตวิญญาณ เพราะปรุ้งเชื่อว่าความทันสมัยอย่างตะวันตกนั้นจะสามารถยกสถานะสาวชาวสวนอย่างเธอให้เป็นสาวสังคมเมืองได้ และจะชักนำโอกาสดี ๆ ในชีวิตมาสู่เธอ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น. 89) อย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุดปรุ้งก็คือตัวอย่างหนึ่งของชาวพื้นเมืองที่ถูกครอบงำทางวัฒนธรรม จนนำพาชีวิตไปสู่หายนะ

ทั้งนี้ การตอบรับตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์ภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกที่กล่าวมาข้างต้น ถือเป็นข้อมูลและแนวทางในการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมไทย ซึ่งข้อมูลข้างต้นทำให้เห็นถึงแนวทางการพิจารณาการปะทะต่อรองระหว่งมโนทัศน์ใหม่จากตะวันตกและมโนทัศน์แบบจารีตของไทยในงานวรรณกรรมก่อนยุคของมาลัย ชูพินิจ รวมถึงการปรับตัวของภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยด้วย ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้จะเป็นแนวทางแก่ผู้ศึกษาในการศึกษาภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจต่อไป

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง ภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ ปรากฏงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถจัดแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

- 2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ในประเทศไทย
- 2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมไทย
- 2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ

2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ในประเทศไทย

แนวคิดเรื่องความเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบจารีตมาสู่สังคมสมัยใหม่ และการเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยเป็นเรื่องที่ถูกหยิบยกขึ้นมาศึกษาอย่างต่อเนื่องโดยนักวิชาการหลากหลายสาขา และปรากฏการศึกษาภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยในหลายประเด็น ซึ่งจากการค้นคว้าเบื้องต้น พบการศึกษาเกี่ยวกับการนิยาม และการกำหนดลักษณะของภาวะสมัยใหม่ในงานวิจัยเรื่อง **การสร้างสภาวะสมัยใหม่บทบาทของเหตุผลและการวิพากษ์เหตุผล** ศึกษาโดยดารินทร์ อินทร์เหมือน (2547) งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์ กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของสภาวะสมัยใหม่ ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์สังคม จิตสำนึก โลกทัศน์ของผู้คน และระบุว่าสภาวะสมัยใหม่และสำนักเรื่องเวลาถือเป็นประเด็นสำคัญต่อความเข้าใจเรื่องภาวะสมัยใหม่ ภาวะสมัยใหม่คือการตัดตนเองออกจากอดีต มุ่งคิดถึงความก้าวหน้า สร้างความชอบธรรมบนพื้นฐานของการยืนยันตัวเอง (Self - Assertion) และการบัญญัติกฎเกณฑ์ด้วยตนเอง (Self - Legislation) ซึ่งแนวคิดดังที่กล่าวมาทำให้เกิดการวิพากษ์ ความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก่อนหน้า การวิพากษ์สิ่งที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้นี้เป็นเสมือนระบบการกำจัดของเก่าและสร้างฐานคิดใหม่ที่กำหนดขึ้นเอง โดยปรากฏการวิพากษ์วิจารณ์ตามแนวคิดเรื่องสภาวะสมัยใหม่นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 จนถึงปัจจุบัน

นอกจากการศึกษาแนวคิดเรื่องสภาวะสมัยใหม่ในสาขาสังคมศาสตร์แล้ว การศึกษาในสาขาประวัติศาสตร์ก็ปรากฏในงานวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่เช่นเดียวกัน โดยงานวิจัยชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อรองระหว่างมนทัศน์จากตะวันตกและมนทัศน์จากตะวันออก และปรากฏตัวอย่างการปะทะต่อรองระหว่างมนทัศน์ทั้งสองก็คือ การศึกษาวิจัยเรื่อง **การปรับตัวทางความรู้ ความจริง และอำนาจของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2325-2411** โดยทวีศักดิ์ เผือกสม (2541) ได้สรุปว่า ชนชั้นนำสยามสมัยต้นรัตนโกสินทร์แบ่งความรู้ออกเป็น 2 ลักษณะคือ ความรู้ทางโลกย์กับความรู้ทางธรรม ซึ่งการแบ่งความรู้ดังกล่าวมีผลอย่างมากต่อการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับการตอบรับและการเผชิญหน้ากับความรู้สมัยใหม่จากตะวันตกในช่วงการเปลี่ยนแปลงของสยาม เพราะเมื่อมิชชันนารีชาวตะวันตกนำความรู้สมัยใหม่และคริสต์ศาสนาเผยแพร่ ชนชั้นนำสยามสามารถรับความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ดังกล่าวมาใช้อย่างไม่ตะขิดตะขวงใจ หากแต่ความรู้เรื่องคริสต์ศาสนา กลับถูกปฏิเสธและไม่ได้รับการยอมรับ แม้ว่ามิชชันนารีจะพยายามจะเสนอความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่โดยโยงโยสัมพันธ์เข้ากับคริสต์ศาสนาจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ชนชั้นนำสยามกลับทำให้ความรู้ทั้งสองส่วนออกจากกัน โดยให้เหตุผลว่าความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นความรู้ทางโลกย์

ส่วนคริสต์ศาสนาเป็นความรู้ทางจิตวิญญาณ การรับความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นการรับความรู้ทางโลกย์ที่ธรรมดาสามัญ ส่วนความรู้ในพุทธศาสนาเท่านั้นที่เป็นความรู้ทางจิตวิญญาณที่เที่ยงแท้ ชนชั้นนำสยามจึงปฏิเสธคริสต์ศาสนา ทั้งนี้ การรับความรู้ทางโลกย์และปฏิเสธความรู้ทางจิตวิญญาณของตะวันตกทำให้สยามเปลี่ยนจาก "สยามเก่า" มาสู่ "สยามใหม่" โดยในด้านหนึ่งยังคงสืบเนื่องความคิดแนวจารีต แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เกิดการเปลี่ยนแปลงหันมารับความรู้ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ของตะวันตกอย่างเข้มข้นเช่นกัน

การตอบรับทางด้านวิทยาการความรู้จากตะวันตกยังปรากฏอยู่ต่อเนื่องนับตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การตอบรับความรู้และวิทยาการจากตะวันตกนี้เป็นที่มาของการจัดตั้ง "หอสมุดพระวชิรญาณ" โดย ธนพงศ์ จิตต์สง่า (2552) ได้ศึกษาเรื่อง *วชิรญาณ กับ การแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำของสยาม พ.ศ.2427 - 2448* โดยมุ่งศึกษาถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นในหอสมุดพระวชิรญาณระหว่าง พ.ศ.2424-2448 ทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชนชั้นนำจัดขึ้นในหอสมุด และการจัดพิมพ์หนังสือวชิรญาณกับวชิรญาณวิเศษ ได้สรุปว่าหอสมุดพระวชิรญาณมีฐานะเป็นสโมสรของกลุ่มชนชั้นนำ กิจกรรมที่เกิดขึ้นแสดงถึงการรับวัฒนธรรมจากตะวันตกของชนชั้นนำ ไม่ว่าจะเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ นันทนาการ การสะสมและรวบรวมเอกสาร หนังสือ ตำราตัวเขียนต่าง ๆ

นอกจากนี้ การแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกที่เกิดขึ้นในหอสมุดพระวชิรญาณนั้นมีการศึกษาแบบตะวันตก การอ่านหนังสือด้วยตนเอง และการท่องเที่ยว โดยการแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำที่ปรากฏในหนังสือวชิรญาณและหนังสือวชิรญาณวิเศษประกอบไปด้วย 1) ความรู้พระราชพิธี 2) ความรู้ที่มาจากท้องถิ่น และ 3) ความสนใจในความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมตะวันตก ความรู้ทั้ง 3 ประการนี้เป็นความรู้ที่สำคัญในการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชของสยาม อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการยอมรับความศิวิไลซ์และความทันสมัยแบบตะวันตกของชนชั้นนำท่ามกลางยุคอาณานิคมเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 25 อีกด้วย

การตอบรับความรู้จากตะวันตกในด้านความรู้และวิทยาการที่ทันสมัยไม่ได้เป็นการตอบรับภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกเพียงอย่างเดียว เนื่องจากชาวไทยได้ให้ความสนใจและตอบรับวิถีการใช้ชีวิตและค่านิยมในการหาความเพลิดเพลินและใช้เวลาว่างจากตะวันตกเช่นกัน โดยวิริยุทธ ศรีสุวรรณกิจ (2549) ได้ศึกษา *การพักผ่อนหย่อนใจแบบตะวันตกของชนชั้นนำสยาม พ.ศ.2445 - 2475* โดยมุ่งพิจารณาความหมายและลักษณะของการพักผ่อนหย่อนใจของชาวไทยในช่วงเวลาดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า เมื่อสังคมสยามกลายเป็นสังคมเมืองที่มีความทันสมัย การพักผ่อนหย่อนใจของชนชั้นนำสยามก็มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากจารีตเดิมที่เกิดขึ้นเพื่อหาความสนุกสนานได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการพักผ่อนหย่อนใจตามแบบตะวันตก ซึ่งการพักผ่อนหย่อนใจแบบตะวันตกนี้ได้กลายเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นเครื่องแสดงถึง "ความศิวิไลซ์" โดยภายหลังการพักผ่อนหย่อนใจแบบ

ตะวันตกนี้ได้แพร่หลายจากชนชั้นนำไปสู่คนกลุ่มอื่นในสังคม ทำให้บรรดาคหบดี ผู้มีฐานะเข้ามามีบทบาทในสังคมเทียบเคียงกับชนชั้นนำ ทำให้สังคมสยามกลายเป็นสังคมแบบใหม่ที่มีคนกลุ่มใหม่ก้าวเข้ามามีบทบาทในสังคมควบคู่กับชนชั้นนำเดิม

การตอบรับภาวะสมัยใหม่ที่โดดเด่นอีกด้านหนึ่งก็คือ การตอบรับแนวคิดเกี่ยวกับการนิยามตัวตนและกำหนดอัตลักษณ์ของแต่ละชนชาติในระเบียบโลกใหม่ ซึ่งการนิยามและกำหนดอัตลักษณ์ของชาวนั้นมีอิทธิพลต่อวิถีคิดของผู้คน ส่งผลให้เกิดโครงการและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในหลายลักษณะ สายชล สัตยานุรักษ์ (2550) ได้ศึกษาวิจัยประเด็นดังกล่าวไว้ในเรื่อง **ประวัติศาสตร์วิถีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435 - 2535)** และสรุปว่า “วิถีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม” ของคนไทยส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการนิยามความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” จากปัญญาชนสำคัญ ๆ เพราะความหมายที่ปัญญาชนกลุ่มนี้สถาปนาขึ้นช่วยจรรโลงอำนาจรัฐแบบรวมศูนย์อำนาจ นิยามความหมายที่เกิดขึ้นจึงได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังผ่านสื่อต่าง ๆ จนครอบงำความคิดของคนไทยอย่างลึกซึ้ง มโนทัศน์ “ชาติไทย” จึงเป็นที่มาของจินตภาพ “สังคมไทย” และ มโนทัศน์ “ความเป็นไทย” เป็นที่มาของจินตภาพ “วัฒนธรรมไทย” ซึ่งจินตภาพ “สังคมไทยและวัฒนธรรมไทย” นี้กำหนดวิถีคิดของคนไทยในการอธิบายปรากฏการณ์และปัญหาต่าง ๆ

สายชล สัตยานุรักษ์ ได้เลือกปัญญาชนกระแสหลัก 10 คนที่ได้สร้างสรรค์ สืบทอด และปรับเปลี่ยนความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ระหว่าง พ.ศ. 2435 – 2535 ซึ่งปัญญาชนเหล่านี้ถือเป็นปัญญาชนที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านสังคม วัฒนธรรม และการเมืองการปกครองเป็นหลัก

การวิเคราะห์ความหมายที่ได้รับการนิยามขึ้นเพื่อตอบสนองต่อบริบททางการเมืองและความคิดอย่างมีพลวัตจะช่วยให้เข้าใจวิถีคิดที่จรรโลงโครงสร้างสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรัฐไทยอย่างลึกซึ้ง โดยปัญญาชนกลุ่มแรก คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ปัญญาชนทั้ง 3 ได้นิยามความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” เพื่อตอบสนองปัญหาการเมืองที่ชนชั้นนำเผชิญ แม้ว่ามโนทัศน์ของปัญญาชนทั้ง 3 จะมีความแตกต่างกัน หากแต่ก็มีสาระสำคัญตรงกัน คือ การเน้น “ชาติไทย” ที่ชนชาติไทยมีอำนาจและมี “พระมหากษัตริย์” และ “พุทธศาสนา” เป็นหัวใจของความเป็นไทย ทำให้ “เมืองไทยนี้ดี” ปัญญาชนอีกท่านหนึ่งที่มีบทบาทในการปลูกฝังมโนทัศน์ดังกล่าวก็คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงมีบทบาทสำคัญโดยแสดงผ่านพระนิพนธ์ การเทศน์ และการจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ทำให้ความคิดเกี่ยวกับชาติไทยและความเป็นไทยกลายเป็นความคิดทางพุทธศาสนาซึ่งมีพลังครอบงำสูง

ปัญญาชนท่านต่อมาก็คือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งมีบทบาทในการปลูกฝังมโนทัศน์ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ผ่านระบบการศึกษาที่เป็นทางการและแต่งหนังสือแบบเรียน หลังจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใน พ.ศ.2475 แล้ว ปัญญาชนกลุ่มใหม่ก็ได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทย คือ หลวงวิจิตรวาทการ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ และพระยาอนุমানราชชน ปัญญาชนกลุ่มนี้ได้ปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” เพื่อจรรโลงอำนาจในระบอบการปกครองรูปแบบใหม่ในทศวรรษ 2480 โดยหลวงวิจิตรวาทการได้เน้นแนวคิดเรื่องชาติไทยที่ส่งเสริมอำนาจของผู้นำ และเน้น “ความเป็นไทย” ในแง่คุณลักษณะหรือ “อุปนิสัยของชนชาติไทย” ที่เห็นว่าจำเป็นต่อการสร้างชาติไทยให้เป็นมหาอำนาจในแหลมทอง ต่อมาในทศวรรษ 2490 มีการเปลี่ยนมาเน้นความสำคัญของ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” เพื่อตอบสนองอุดมการณ์จารีตนิยมและกษัตริย์นิยมที่สูงขึ้นและเพื่อต่อต้านอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ ในขณะที่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงเน้นอุดมการณ์ “ประชาชาติไทย” ที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย และทรงเน้นอัจฉริยลักษณ์ของภาษาไทยที่เอื้อต่อการบัญญัติศัพท์ เพื่อให้ภาษาไทยมีคำใช้เพียงพอที่คนไทยจะใช้สื่อสารความรู้สึกนึกคิดในระบอบการปกครองใหม่ และในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่กำลังขยายตัวขึ้น อีกทั้งยังจินตนาการถึงสังคมโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้พระยาอนุমানราชชนมีบทบาทในการสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภาษาและนิรุกติศาสตร์ เพื่อให้คนไทยสนับสนุนนโยบายสร้างชาติไทยให้เป็นชาติอารยะเป็นมหาอำนาจในแหลมทอง โดยในทศวรรษ 2490 พระยาอนุমানราชชนมีบทบาทในการสร้างความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมชาวบ้านอย่างจริงจัง ส่งผลให้วัฒนธรรมชาวบ้าน กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติ แต่ยังคงเน้นการแบ่งชนชั้นทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมาก กล่าวคือพระยาอนุমানราชชนให้ความสำคัญแก่บทบาทของชนชั้นนำในการเลือกสรรทั้งสิ่งใหม่จากภายนอกและมรดกเดิมที่ยังมีคุณค่าเพื่อให้ “วัฒนธรรมไทย” เจริญขึ้นในลักษณะที่ “ปัจจุบันเชื่อมต่อกับอดีต” อยู่เสมอ และเน้นการยอมรับความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ทั้งนี้ ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงทศวรรษ 2490 ได้ทำให้ปัญญาชนสำคัญ เช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หรือแม้แต่หลวงวิจิตรวาทการเองหันกลับไปรื้อฟื้นความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ที่ได้รับการสร้างขึ้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายที่จำเป็นเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนไป ส่งผลให้ความหมายที่ได้รับการสถาปนาขึ้นในสมัยดังกล่าวมีพลังเพิ่มมากขึ้นและเป็นแหล่งที่มาของ “วิถีคิดของคนไทยเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทย” ซึ่งยังคงเป็นวิถีคิดกระแสหลักสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม สายชล สัตยานุรักษ์ ได้เสนอทัศนะที่ว่า ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมชาวบ้านที่พระยาอนุমানราชชนนำเสนอไม่ได้ทำให้ชาวบ้านมีสถานะที่สูงขึ้นแต่อย่างไร เนื่องจากวิถีคิดตั้งอยู่บนฐานการยอมรับการแบ่งชนชั้นทางสังคมและวัฒนธรรม การแบ่งชนชั้นทางสังคมจึงดำรงอยู่อย่างมั่นคง แม้ว่าในระยะหลังปัญญาชนในยุคหลังเช่น สุลักษณ์ ศิวรักษ์จะได้

ปฏิเสถรลักษณะสำคัญบางประการของความเป็นไทย และปรับเปลี่ยนความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ไปจากเดิม หากแต่ก็ไม่อาจแข่งขันกับความหมายเดิม และวิถีคิดกระแสหลักที่ยังคงมีอิทธิพลอย่างสูงในสังคมไทยตลอดมาได้

ทั้งนี้ นอกจากการตอบรับภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกที่เกิดขึ้นในประเทศไทยแล้ว ภาวะสมัยใหม่ในประเทศเพื่อนบ้านซึ่งตกเป็นอาณานิคมของตะวันตกอย่างพม่าก็มีการตอบรับภาวะสมัยใหม่บางประการที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกับภาวะสมัยใหม่ในประเทศไทยคือ การตอบรับด้านการศึกษาจากตะวันตก และการปรับภาวะสมัยใหม่ให้เข้ากับสังคมเดิมของตน โดยนิสารัตน์ ชันธโภาค (2555) ได้ศึกษาประวัติศาสตร์พม่าช่วงเปลี่ยนผ่านสู่ยุคสมัยใหม่ เรื่อง *ผู้หญิงกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมพม่า ค.ศ.1885 - 1945* และได้พิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงพม่าจากงานเขียนภาษาอังกฤษหลายประเภท ทั้งเอกสารของทางการอังกฤษ บันทึกรความทรงจำ นวนิยาย ภาพการ์ตูน และภาพโฆษณา โดยใช้แนวการศึกษาวาทกรรมอาณานิคม (Colonial Discourse) เชื่อมโยงกับประเด็นผู้หญิงและภาวะสมัยใหม่ในประเทศพม่า รวมถึงพิจารณาปฏิกริยาโต้ตอบของผู้หญิงพม่าที่มีต่อภาวะสมัยใหม่ ผลการศึกษาพบว่า เจ้าอาณานิคมอังกฤษและตัวแทนเจ้าอาณานิคมมีอิทธิพลต่อการแพร่แนวคิดความเป็นสมัยใหม่สู่อาณานิคมพม่า โดยการถ่ายทอดแนวคิดสมัยใหม่เกิดขึ้นเพื่อใช้ก้าวข้ามความแตกต่างที่มีในสังคมพื้นเมือง และนำชาวพื้นเมืองเข้าสู่วิถีการดำเนินชีวิตแบบเดียวกับเจ้าอาณานิคม ทั้งนี้ประเด็นที่ถูกเน้นย้ำในงานเขียนก็คือ การศึกษา และการดูแลสุขภาพอนามัย ซึ่งการเน้นย้ำในประเด็นดังกล่าวส่งผลให้ผู้หญิงพม่ามีการศึกษา วิถีชีวิตและอาชีพใหม่ อย่างไรก็ตามกระบวนการทำให้ทันสมัยที่เกิดขึ้นในพม่าก็ได้เป็นไปโดยสำเร็จรูป หากแต่ถูกปรับใช้ให้เข้ากับเงื่อนไขของสังคมพม่าเช่นกัน

นอกจากการศึกษาภาวะสมัยใหม่ในสาขาสังคมวิทยา และสาขาประวัติศาสตร์แล้ว การศึกษาในสาขาสาขารัฐศาสตร์หรือการปกครองก็ปรากฏผลงานที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่เช่นกัน ในการศึกษาเรื่อง *การสร้างความทันสมัยในประเทศไทย : เปรียบเทียบระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับยุคจอมพล.พิบูลสงคราม* ภาณุ ชาญประโคน (2550) ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมวัฒนธรรมของทั้งสองช่วงเวลา และพิจารณาเปรียบเทียบความแตกต่างในแง่ของสาเหตุ วัตถุประสงค์ และผลลัพธ์ พบว่า การสร้างความทันสมัยของทั้ง 2 ช่วงเวลา มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารราชการแบบเดิมเป็นการบริหารแบบกระทรวงอย่างที่แพร่หลายในยุโรปในช่วงเวลานั้น จากนั้นจึงมุ่งเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ในเวลาต่อมา ขณะที่การสร้างความทันสมัยที่ปรากฏในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นไปในด้านรูปแบบหรือการปฏิบัติตัวที่ทันสมัยมากกว่าด้านโครงสร้าง ทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะด้านสังคมวัฒนธรรมไม่ยั่งยืนยาว

ภาณุ ขาญประโคน กล่าวถึงวัตถุประสงค์ว่าการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏทั้งสองช่วงเวลานั้นมี วัตถุประสงค์อย่างเดียวกันคือ การทำประเทศให้ทันสมัย และปัจจัยที่ทำให้รัชกาลที่ 5 เปลี่ยนแปลง ประเทศให้ทันสมัยคือ ปัจจัยภายใน ในขณะที่ปัจจัยที่ทำให้จอมพล.พิบูลสงครามทำการ เปลี่ยนแปลงคือ ปัจจัยภายนอก ทั้งนี้ผู้นำทั้งสองได้ใช้กลวิธีในเชิงบังคับและชักจูงในการเปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกัน แต่ให้ผลลัพธ์ต่างกัน คือ ประชาชนตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่นำโดย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมากกว่าการเปลี่ยนแปลงที่นำโดยจอมพล.พิบูลสงคราม

ทั้งนี้ ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงโดยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ผู้วิจัยมีความคิดเห็น ที่ต่างออกไป เนื่องจากสถานการณ์เกี่ยวกับการล่าอาณานิคมในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และ อินโดจีนในช่วงเวลาดังกล่าว ข่าวดสาร การศึกษาอย่างตะวันตกที่ทรงได้รับ อาจเป็นส่วนหนึ่งที่แสดง ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดจากปัจจัยภายนอก หรือ สถานการณ์ภายนอกก็มี ส่วนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวเช่นเดียวกัน

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมไทย

นอกจากการศึกษาแนวคิดหรือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยในสาขา สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นแล้ว วรรณกรรมอาจถือเป็นอีก พื้นที่หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงภาวะสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เนื่องจากวรรณกรรมถือเป็นแหล่ง หนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงภาพสังคมไทยผ่านสายตาของผู้ประพันธ์ แสดงวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม และ แสดงมโนทัศน์ของผู้คนแต่ละยุคสมัยไว้ การศึกษาพัฒนาการด้านงานประพันธ์ ตลอดจนแนวคิดต่าง ๆ ผ่านงานวรรณกรรมจึงเป็นหนทางหนึ่งที่น่าสนใจ โดยปรากฏการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและเนื้อหาอันเนื่องมาจากอิทธิพลจากตะวันตกในงาน วรรณกรรม เรื่อง *ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย พ.ศ. 2417 - 2453* โดย สุมาลี วีระวงศ์ (2530) เสนอ ว่า ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทยถือเป็นพัฒนาการทางด้านวรรณกรรมไทยที่เกิดขึ้นพร้อมกับความ เจริญก้าวหน้าด้านการพิมพ์ในประเทศไทย โดยร้อยแก้วแนวใหม่ของไทยเกิดขึ้นเพื่อความบันเทิง โดยเฉพาะ ต่างกับร้อยแก้วในลักษณะพงศาวดารและนิทานชาดกที่เกิดขึ้นก่อนหน้า บันเทิงคดีร้อย แก้วในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 (พ.ศ.2417 - 2418) บันเทิงคดีร้อยแก้วขนาดสั้นใน *ดรุณาวาท* กลวิธีการเล่าเรื่องแบบมุขปาฐะไม่แยก บทพูดออกจากบทบรรยาย เนื้อหาไม่ตัดแปลงมาจากนิทานพื้นบ้านของไทย และเรื่องเล่าโยงกับ เหตุการณ์ร่วมสมัย ช่วงที่ 2 (พ.ศ.2428 - 2442) บันเทิงคดีร้อยแก้วขนาดสั้นใน *วชิรญาณวิเสศ* และ *วชิรญาณ* เนื้อหามุ่งให้ความบันเทิงเป็นหลัก ไม่มุ่งให้คติสอนใจ ตัวละครมีพฤติกรรมร่วมสมัย กลวิธี การเล่าเรื่องมีการแยกบทพูดออกจากบทบรรยาย ใช้ภาษาเพื่อสร้างความสมจริง มีการนำเรื่องฝรั่งมา แต่งแก้ไขให้เป็นไทย มีการรับเอาศัพท์ สำนวน การใช้เครื่องหมาย ตลอดจนกลวิธีทางการประพันธ์จาก

ตะวันตกเข้ามา และปรากฏวรรณกรรมที่น่าจะเป็นนวนิยายเรื่องแรก คือ *สนุกนิณี* บันเทิงร้อยแก้ว ขนาดสั้นในระยะนี้มีความเปลี่ยนแปลงตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม แต่ยังไม่ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ช่วงที่ 3 (พ.ศ.2443 - 2444) บันเทิงคดีร้อยแก้ว ช่วงปลายรัชกาล ด้านกลวิธีและบทพรรณนามีความซับซ้อนเพิ่มขึ้น ปรากฏอิทธิพลจากตะวันตก โดยเฉพาะภาษาอังกฤษทั้งถ้อยคำ สำนวน และรายละเอียดของเค้าโครงเรื่อง บันเทิงคดีร้อยแก้วบางเรื่องก้าวเกินสภาพจริงของสังคมไทย เนื้อหาสะท้อนภาพสังคมไทยมากกว่าช่วงที่ผ่านมา ปรากฏแนวเรื่องแบบสืบสวนสอบสวน เนื้อเรื่องและกลวิธีของบันเทิงคดีร้อยแก้วในระยะนี้มีการประสานกันลงตัวมากขึ้นมีลักษณะเฉพาะที่แยกห่างออกจากริบทำน พงศาวดาร หรือเรื่องเล่าแบบเก่า

นอกจากที่มาของเรื่องสั้นแล้วยังปรากฏการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการตอบรับรูปแบบและเนื้อหาในบันเทิงคดีขนาดยาวอีกด้วย โดยสุพรรณิ วราทร (2519) ได้ศึกษาเรื่อง *ประวัตินวนิยายไทย ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475* โดยความมุ่งพิจารณาถึงประวัติที่มาของบันเทิงคดีประเภทนวนิยาย วิวัฒนาการและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อนวนิยายไทย ตั้งแต่ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 พบว่า นวนิยายเริ่มปรากฏขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผู้ที่กลับจากศึกษาในทวีปยุโรปได้นำแบบแผนวรรณกรรมอย่างใหม่ ประเภท บทละคร เรื่องสั้นและนวนิยายเข้ามาเผยแพร่ ในระยะแรกมีการแปลเรื่องสั้นจากภาษาตะวันตกลงในนิตยสารและหนังสือพิมพ์ ต่อมาจึงมีการแต่งเรื่องโดยเขียนทำนองแต่งและแนวคิดจากวรรณกรรมตะวันตกซึ่งกำลังเป็นที่นิยมของคนไทยในสมัยนั้น ต่อมาใน พ.ศ.2444 จึงมีนวนิยายที่เป็นภาษาไทยเรื่องแรก โดยแปลจากภาษาอังกฤษ เมื่อปรากฏว่านวนิยายแปลได้รับความนิยมจากผู้่าน จึงมีการแปลนวนิยายจากตะวันตกอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกันก็ได้มีผู้แต่งนวนิยายตามแบบแผนของตะวันตกขึ้นบ้างแล้วหากแต่มีจำนวนน้อยและไม่แพร่หลาย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแม้ว่านวนิยายไทยจะเฟื่องฟูขึ้นแต่ยังคงดำเนินตามแบบแผนของตะวันตกอยู่ โดยได้รับอิทธิพลจากนวนิยายแปลจากภาษาตะวันตกซึ่งได้แก่ ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือราว พ.ศ.2470 นักประพันธ์ไทยจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงแนวการประพันธ์ให้มีลักษณะเป็นไทยแท้นวนิยายในแบบแผนและหลากหลายประเภท นวนิยายได้รับความนิยมจากผู้่านมากและเริ่มมีนักประพันธ์อาชีพอย่างแท้จริง นักประพันธ์หลายท่านในยุคนี้ยังคงเป็นผู้ที่ได้รับความนิยมยกย่องจนถึงปัจจุบัน

นอกจากการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการตอบรับวรรณกรรมรูปแบบใหม่จากตะวันตกทั้งเรื่องสั้นและนวนิยายแล้ว ยังปรากฏการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางความคิดอันเนื่องมาจากอิทธิพลของภาวะสมัยใหม่จากตะวันตกที่ปรากฏในงานวรรณกรรมอีกด้วย โดยสมิทธิ์ ธนอมศาสนะ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง *การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชนชั้นกลางไทยกับ “เรื่องอ่านเล่น” ไทย*

สมัยใหม่ ทศวรรษ 2460 – ทศวรรษ 2480 โดยมุ่งพิจารณาถึงบริบททางความคิดของชนชั้นกลาง โดยเฉพาะประเด็นเรื่องจริยธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในงานวรรณกรรมที่เรียกในยุคสมัยนั้นว่า “เรื่องอ่านเล่น” ผลการวิจัยพบว่า “เรื่องอ่านเล่น” นั้นในด้านหนึ่งก็ถูกสร้างขึ้นผ่านบรรยากาศทางความคิด บรรทัดฐานทางสังคม และระบบวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น ในอีกด้านหนึ่ง ผู้ประพันธ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมก็ได้ใช้สิ่งพิมพ์เหล่านี้เป็นพื้นที่ในการสร้างจินตนาการทางจริยธรรม แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาของปัจเจกที่มีต่อสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป

ทั้งนี้ เมื่อจินตนาการทางจริยธรรมของนักประพันธ์ผนวกกับสภาพสังคมไทยที่กำลังเริ่มมีลักษณะของทุนนิยมและบริโภคนิยมที่สูงขึ้น ทำให้การรับรู้เกี่ยวกับกรอบแนวคิดเรื่องเสรีภาพ ความเท่าเทียม และความก้าวหน้า รวมถึงการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์ และการรับรู้อารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่ เช่น ความรักโรแมนติก ผลักดันให้นักเขียนชนชั้นกลางสร้างและนำเสนอบรรทัดฐานทางจริยธรรมที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง เช่น การนำเสนอถึงความเห็นอกเห็นใจ การต่อต้านการดูถูกมนุษย์ และให้ความสำคัญกับความสุขทางใจ และบรรทัดฐานทางจริยธรรมแบบใหม่นี้ยังใช้นิยามถึงความแตกต่างระหว่างตนกับชนชั้นอื่น รวมถึงยังเป็นกรอบให้กับการวิพากษ์ปัญหาสังคมในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย

2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ

มาลัย ชูพินิจเป็นนักประพันธ์ที่มีผลงานอยู่ในช่วง พ.ศ.2469 – 2506 ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นช่วงที่บันเทิงคดีร้อยแก้วของไทยเริ่มปรากฏอัตลักษณ์ที่ชัดเจน วรรณกรรมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวมีความหลากหลายทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา แนวเรื่อง (Genre) และกลวิธีการนำเสนอ ลักษณะที่หลากหลายนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลันหากแต่มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยระยะแรกวรรณกรรมหรือบันเทิงคดีร้อยแก้วจากตะวันตกถือเป็นแหล่งข้อมูลส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวไทยได้รู้จักผู้คน สภาพสังคม วัฒนธรรมและประเพณีของชาวตะวันตก ต่อมาแหล่งเรียนรู้นี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบและเนื้อหาในงานวรรณกรรมของไทย การทำความเข้าใจถึงกำเนิดและพัฒนาการของวรรณกรรมไทยในระยะแรกจึงอาจเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ผู้ศึกษาเห็นถึงที่มาและภาพรวมของวงการวรรณกรรมไทย ตลอดจนแยกแยะอัตลักษณ์ทางวรรณกรรมในยุคสมัยของมาลัย ชูพินิจได้มากขึ้น ซึ่งงานวิจัยที่กล่าวถึงกำเนิดและพัฒนาการของวรรณกรรมไทยที่เกี่ยวข้องปรากฏดังต่อไปนี้

สุธีรา สุขนิยม (2518) ได้ศึกษาประวัติและผลงานของมาลัย ชูพินิจ และปรากฏเป็นงานวิจัยในสาขาบรรณารักษศาสตร์ เรื่อง **มาลัย ชูพินิจ และผลงานประพันธ์เชิงสร้างสรรค์** โดยมุ่งศึกษาชีวิตและผลงานของมาลัย ชูพินิจ ซึ่งมีผลงานระหว่าง พ.ศ.2469 – พ.ศ.2506 เพื่อทราบถึงประวัติชีวิตส่วนตัวและผลงานสร้างสรรค์ที่มีต่อวงการวรรณกรรมไทย สรุปว่ามาลัย ชูพินิจ เป็นนักประพันธ์

และนักหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียงโดดเด่นมากคนหนึ่งของไทยที่ต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อการครองชีพและเพื่อยึดอาชีพที่ตนพอใจ

มาลัย ชูพินิจมีผลงานวรรณกรรมที่หลากหลาย โดยเนื้อหาบางส่วนเกิดจากประสบการณ์ ปรากฏที่ได้รับจากการเที่ยวป่าล่าสัตว์ และความเป็นนักอ่านทุกเวลาและทุกประเภท มีนามปากกาไม่น้อยกว่า 30 นาม มีความสามารถในการเขียนหนังสือได้ดีทุกประเภท โดยมีผลงานสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการวรรณกรรมหลายชิ้น เช่น การริเริ่มเขียนนวนิยายอิงวรรณคดี การริเริ่มเขียนเรื่องสั้น ๆ ที่จบภายในหน้าเดียว การร่วมก่อตั้งสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ทั้งนี้มีปรัชญาในการดำเนินชีวิตคือ ต่อสู้กับอุปสรรค รักและพยายามบำเพ็ญประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ งานวิจัยชิ้นดังกล่าวยังได้ปรากฏการวิเคราะห์นวนิยายแนวสมจริงของมาลัย ชูพินิจด้วย โดยผลการวิจัยพบว่า โครงเรื่อง เนื้อเรื่อง ตัวละคร ฉาก และบทสนทนาส่วนใหญ่จำลองมาจากชีวิตจริง นอกจากนี้ผู้อ่านจะได้รับความบันเทิงและจรรโลงใจแล้ว ยังได้เรียนรู้ปรัชญาต่าง ๆ จากผู้ประพันธ์อีกด้วย

นอกจากนี้ ด้วยสถานะของนักหนังสือพิมพ์ของมาลัย ชูพินิจทำให้มีการศึกษาชีวประวัติในสาขาประวัติศาสตร์เช่นกัน โดยชินตวันนัยน์ ณ บางช้าง ได้ศึกษา **แนวคิดด้านการเมืองและสังคมกับลักษณะความเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่สะท้อนจากงานเขียนของมาลัย ชูพินิจ** โดยมุ่งศึกษาแนวคิดด้านการเมืองและสังคมจากงานเขียนของมาลัย ชูพินิจ นักหนังสือพิมพ์ไทยในยุคเผด็จการทหาร รวมถึงศึกษาปัจจัยที่ทำให้มาลัย ชูพินิจเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่ามาลัย ชูพินิจเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีแนวคิดด้านการเมืองในการส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยและเน้นเสรีภาพของคนในสังคมที่ไม่ขัดต่อเสรีภาพของผู้อื่น หากแต่เมื่อสังคมไม่สามารถเป็นประชาธิปไตยได้เต็มที่โดยเฉพาะในยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงยุคเผด็จการทหาร มาลัย ชูพินิจก็เน้นการทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองเป็นสำคัญ โดยใช้แนวคิดด้านสังคมที่เน้นให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุขมาแทนที่ สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อแนวคิดของมาลัย ชูพินิจได้แก่ มิตรสหายและสภาพแวดล้อม สถานการณ์ทางการเมืองและสังคม อิทธิพลแนวคิดจากหนังสือและข้อเขียนจากต่างประเทศ การดำเนินชีวิต ครอบครัว การศึกษา ประสบการณ์ และอุปนิสัยส่วนตัว ปัจจัยเหล่านี้ทำให้มาลัย ชูพินิจเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีอุดมการณ์และจรรยาบรรณตรงตามที่สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยกำหนดไว้

ทั้งนี้ นอกจากการศึกษาถึงมาลัย ชูพินิจทั้งในสถานะของนักประพันธ์และนักหนังสือพิมพ์ข้างต้นแล้ว การศึกษาถึงแนวคิดและผลงานของมาลัย ชูพินิจก็เป็นประเด็นที่มีผู้สนใจศึกษาเช่นกัน โดยปรากฏการศึกษาในสาขาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดของมาลัย ชูพินิจ คือ เรื่อง **วาทกรรมเรื่อง “ชาติไทย” ของปัญญาชนหัวก้าวหน้าระหว่างพ.ศ. 2490 - 2500** โดย โสภานะมุล (2546) ได้มุ่งศึกษาความคิดของปัญญาชนหัวก้าวหน้าเกี่ยวข้องกับการผลิตวาทกรรม “ชาติไทย” ว่าด้วยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” “เอกราชของชาติ” “และศัตรูของชาติ” และได้

เลือกมาลัย ชูพินิจเป็นตัวแทนปัญญาชนจากทศวรรษ 2470 คู่กับกุหลาบ สายประดิษฐ์ โดยให้เหตุผลว่า ปัญญาชนทั้งสอง เป็นปัญญาชนที่ได้รับการยอมรับ และเป็นปัญญาชนที่อธิบายความหมายของวาทกรรม “ชาติไทย” ต่างจากวาทกรรมกระแสหลัก ซึ่งหมายถึงวาทกรรมของรัฐ ปัญญาชนทั้งสองมีบทบาทอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ทศวรรษ 2470 จนถึงทศวรรษ 2490 สำหรับมาลัย ชูพินิจนั้น โสภานะมูล ได้เลือกวรรณกรรมที่แสดงวาทกรรมเกี่ยวกับ “ชาติไทย” นำมาใช้ศึกษาคือนวนิยายจำนวน 3 เรื่องได้แก่ *ทุ่งมหาธาต* *แผ่นดินของเรา* และ *เมืองนิมิตร*

ทั้งนี้ โสภานะมูล กล่าวถึงการรวมตัวของปัญญาชนในทศวรรษ 2470 - ทศวรรษ 2490 ว่าเกิดขึ้นโดยมีสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อกลาง เปิดโอกาสให้กลุ่มปัญญาชนมีอิสระทางความคิดสามารถเปิดรับแนวคิดใหม่ๆ และเป็นช่องทางที่ปัญญาชนบางท่านใช้หนังสือพิมพ์นำมาเป็นอาวุธในการวิพากษ์โครงสร้างสังคม และวิพากษ์ “ชาติไทย” ที่เป็นอุดมการณ์กระแสหลัก และสร้างวาทกรรมใหม่ขึ้น เช่นการอธิบายประวัติความเป็นมาของ “ชาติไทย” ว่ามีที่มาจากกลุ่มชนหลากหลายชาติพันธุ์ เกิดการอธิบาย “อัตลักษณ์ไทย” ว่ามีความหลากหลายทั้งด้านภาษา ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีท้องถิ่นแตกต่างไปตามภูมิภาคที่อาศัย การอธิบาย “เอกราชของชาติไทย” ว่าหมายถึงอิสระในการดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยไม่ต้องขึ้นกับอิทธิพลของชาติมหาอำนาจ และนิยาม “ศัตรูของชาติ” ว่าหมายถึง จักรวรรดินิยมแผนใหม่คือ สหรัฐอเมริกา รวมทั้งกลุ่มนักการเมืองที่แสวงหาผลประโยชน์โดยร่วมมือกับต่างชาติ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในช่วง พ.ศ. 2490-2500 จะเป็นโอกาสและจังหวะที่ปัญญาชนหัวก้าวหน้าผลิตวาทกรรมโต้กลับวาทกรรมกระแสหลัก แต่ด้วยอำนาจรัฐที่มีกลไกจัดการที่เหนือกว่าจึงมีการกวาดล้างจับกุมคุมขังปัญญาชนในข้อหากระทำการอันเป็นคอมมิวนิสต์ อันเป็นการลบคนกลุ่มนี้ออกจากความทรงจำของสังคม ผลงานเขียนกลายเป็นสิ่งพิมพ์ต้องห้ามเพื่อไม่ให้เกิดการผลิตซ้ำ จนในทศวรรษถัดมาวาทกรรมที่ปัญญาชนกลุ่มนี้เสนอไว้จึงนำกลับมารื้อฟื้นอีกครั้ง

นอกจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจด้านรูปแบบและเนื้อหา ยังปรากฏงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวเรื่อง (Genre) ในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ ในสาขาวรรณคดีเปรียบเทียบของศุภารัตน์ ศุภภัคค์รุจา (2541) ได้ศึกษา “นวนิยายแนวผจญภัย จากคิง โซโลมอนส์ ไมนส์ ล่องไพร ถึงเพชรพระอุมา (ภาคหนึ่ง)” โดยได้วิเคราะห์แนวเรื่องผจญภัยในป่า และอิทธิพลที่นวนิยายเรื่อง *คิง โซโลมอนส์ ไมนส์* มีต่อ *ล่องไพร* และ *เพชรพระอุมา* รวมถึงอิทธิพลที่นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* มีต่อ *เพชรพระอุมา* สรุปว่า แนวเรื่องมักจะปรากฏตัวละครสองกลุ่มคือฝ่ายนายจ้างที่มีความจำเป็นต้องเดินทางเข้าไปในป่าและพรานผู้นำทาง น้อย อินทนนท์ได้นำแนวคิดเรื่องความจำเป็นที่ต้องเดินทางผจญภัยในป่ามาแต่งเป็นนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* และพนมเทียนได้รับอิทธิพลด้านโครงเรื่องเกี่ยวกับการเดินทางเข้าไปตามหาสมบัติและตามหาคนที่สูญหาย ตัวละคร ฉากและเหตุการณ์ บทสนทนา การจบเรื่องในการแต่ง *เพชรพระอุมาภาคหนึ่ง* นอกจากนี้ ยังปรากฏอิทธิพล

ของ นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ในนวนิยายเรื่อง *เพชรพระอุมา* บางตอนด้วย หากแต่ไม่ชัดเจนเท่ากับ อิทธิพลจากนวนิยายเรื่อง *คิง โขโลมอนส์ ไมนส์* อย่างไรก็ตาม *เพชรพระอุมา* ก็มีลักษณะเฉพาะตัว เช่นกัน เนื่องจากพนมเทียนได้นำอิทธิพลมาผสานเข้ากับประสบการณ์และความรู้ในด้านต่าง ๆ ของ ตนเข้าไปอย่างเหมาะสมทำให้ *เพชรพระอุมา* มีความสนุกสนานน่าติดตาม

ทั้งนี้ จากการรวบรวมข้อมูลข้างต้น ผู้ศึกษาพบว่าแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับภาวะสมัยใหม่เป็น แนวคิดที่นักวิชาการหลากหลายสาขาให้ความสนใจ โดยเฉพาะนักวิชาการในสาขาประวัติศาสตร์ และ นักวิชาการสาขาสังคมศาสตร์ หากแต่แหล่งข้อมูลที่ใช้มักมาจากหลักฐานหรือบันทึกทาง ประวัติศาสตร์ และการศึกษาวิเคราะห์หามุมพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากภาวะสมัยใหม่ หรือใช้แนวทางการวิเคราะห์ในลักษณะแยกขาดจากช่วงเวลาก่อนหน้า หรือตัดขาดจากมโนทัศน์แบบ จารีตของไทยเพื่อมุ่งหาว่าสิ่งใดคือสิ่งใหม่ในสังคมไทยเท่านั้น ยังไม่ปรากฏการพิจารณาภาวะสมัยใหม่ โดยมุ่งพิจารณาถึงการปะทะต่อรอง หรือประนีประนอมระหว่างมโนทัศน์แบบจารีตและมโนทัศน์แบบ ใหม่อย่างชัดเจน

มาลัย ชูพินิจเป็นนักประพันธ์ที่มีชีวิตอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมครั้ง สำคัญในสังคมไทย และนำเสนอวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นถึงภาพสังคมไทย ตลอดจนแสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ของผู้คนจากหลากหลายระดับชั้นและหลากหลายพื้นที่ การศึกษาถึงทัศนคติของนัก ประพันธ์ไทยผ่านงานบันเทิงคดี จึงทำให้เห็นถึงทัศนคติของผู้ประพันธ์ต่อที่มีต่อภาวะสมัยใหม่ และ การวิพากษ์วิจารณ์ภาวะสมัยใหม่ผ่านวรรณกรรม อันอาจจะนำไปสู่ความเข้าใจลักษณะของภาวะ สมัยใหม่ในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น

บทที่ 3

โลกของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในสังคมไทย

การศึกษาแนวคิด และวัฒนธรรมจากตะวันตกในปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ซึ่งตรงกับคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยชาวยุโรป เกษตรศิริ (2559, น. 14-15) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาดังกล่าวว่า ประเทศไทยพยายามที่จะปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย โดยแนวทางหนึ่งของการปฏิรูปก็คือ การเรียนรู้และเลียนแบบวิทยาการจากตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาภาษาต่างประเทศ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีจากตะวันตก รวมทั้งมีการยกเลิกและปรับปรุงวัฒนธรรมประเพณีเดิมบางประการเพื่อแสดงถึงความศิวิไลซ์ การปฏิรูปในช่วงเวลาดังกล่าว ก่อให้เกิดอุดมคติในการดำเนินชีวิตรูปแบบใหม่ อีกทั้งยังเป็นหมุดหมายสำคัญสำหรับการเกิดภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยด้วย

วิทยาการจากตะวันตกแขนงหนึ่งซึ่งเข้ามามีอิทธิพลทางความคิดต่อชาวไทย และมีส่วนผลักดันให้เกิดภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยก็คือ วิทยาศาสตร์ โดยการพัฒนาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ในสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของชาวไทยที่ยึดโยงอยู่กับความเชื่อทางศาสนา อำนาจเหนือธรรมชาติ ไสยศาสตร์ และพิธีกรรมที่สืบทอดต่อกันมา ให้เปลี่ยนแปลงเป็นการหันมาแสวงหาความรู้ และให้ความสำคัญกับความรู้ที่มาจากการพิสูจน์ การรวบรวมข้อมูล และการแสดงหลักฐานเชิงประจักษ์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ทำให้การอธิบายถึงโลก และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวมนุษย์ต่างไปจากเดิม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เป็นเสมือนการถอยห่างออกจากสภาพสังคมแบบเดิมและก้าวเข้าสู่สภาพสังคมสมัยใหม่

3.1 สังเขปแนวคิดวิทยาศาสตร์และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

การเปลี่ยนแปลงทางความคิดจากความเชื่อทางศาสนาไปสู่ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์นี้ เริ่มต้นในดินแดนตะวันตก โดยยศ สันตสมบัติ (2556, น. 24-25) ได้อธิบายถึงจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของคนในตะวันตกว่า ก่อนศตวรรษที่ 18 ชาวตะวันตกเชื่อว่าสรรพสิ่งทุกอย่างในจักรวาลเกิดจากเจตนารมณ์ของเทพเจ้าตามที่ระบุไว้ในคัมภีร์ไบเบิล แต่ภายหลังคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา นักคิดหลายท่านได้เริ่มคลั่งไคล้กับคำอธิบายที่ปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนา และเริ่มศึกษาถึงต้นกำเนิดและการพัฒนาการของสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์อีกครั้ง โดยใช้วิธีการค้นคว้า เก็บหลักฐาน การทดลอง ทำให้พบข้อมูลทางโบราณคดี และธรณีวิทยาที่ขัดแย้งกับความเชื่อตามคัมภีร์ทางศาสนามากขึ้น ซึ่งการศึกษาตามกระบวนการข้างต้นมักมีความใกล้เคียงกับสภาพสังคมปัจจุบัน และมีหลักฐานเชิงประจักษ์ให้เห็นได้ชัดเจน แนวทางการเรียนรู้และตอบคำถามเกี่ยวกับโลก และมนุษย์ด้วยแนวคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กลายมาเป็นแนวทางใหม่ที่กลุ่มปัญญาชนชาวตะวันตกใช้ในการศึกษาหาคำตอบในสิ่งที่สงสัยแทนการเชื่อในคัมภีร์แบบเดิม

กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ทำให้ชาวตะวันตกค้นพบข้อมูลใหม่ เกิดการทบทวนความรู้เดิม และเป็นที่มาของเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดขึ้น โดยมาร์แชล เบอร์แมน (Marshall Berman, 1988, p. 16) ได้กล่าวถึง วิทยาศาสตร์กับการพัฒนาสังคมตะวันตกไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ในตะวันตกเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย แต่ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งก็คือ การพัฒนาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นการค้นพบทางด้านวิทยาศาสตร์กายภาพ ข้อมูลใหม่เกี่ยวกับจักรวาลและโลกที่เราอาศัยอยู่ และการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิต ซึ่งการพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นส่วนสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมแบบใหม่ให้เกิดขึ้น

การหาความรู้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ได้กลายมาเป็นกระบวนการหาความรู้ที่ผู้คนในสังคมเชื่อถือ โดยเฉพาะในกลุ่มนักคิดและปัญญาชนชาวยุโรป วิทยาศาสตร์จึงเป็นเสมือนเครื่องแสดงออกถึงความทันสมัย โดยเชษฐา พวงหัตถ์ (2559, น. 94-95) ได้กล่าวถึงบทบาทของวิทยาศาสตร์ในฐานะตัวแทนหรือสถาบันใหม่ของสังคมสมัยใหม่ว่า วิทยาศาสตร์ถือเป็นสถาบันหลักสำคัญที่เป็นตัวกำหนดภาวะสมัยใหม่ โดยสถาบันหลักที่เป็นตัวกำหนดลักษณะของภาวะสมัยใหม่ประกอบด้วย รัฐ-ชาติ (nation-state) ประชาธิปไตยแบบมวลชน (mass democracy) ทุนนิยม (capitalism) วิทยาศาสตร์ (science) และสื่อมวลชน (mass media) และความรู้สมัยใหม่จะให้ความสนใจกับปริวิตถลหลัก 2 ปริวิตถล คือ ด้านเทคนิค (technical project) และด้านสังคม (social) โดยปริวิตถลทางด้านเทคนิคในภาวะสมัยใหม่ก็คือ การหาความรู้ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ ตัวอย่างความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ได้รับการเชื่อถือเป็น “ความจริง” ในสังคมสมัยใหม่ คือ ความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีวิวัฒนาการจากธรรมชาติอย่างเท่าเทียม มนุษย์จึงมีอำนาจในการดำรงชีวิตตามความต้องการของตนเอง สิทธิพื้นฐานนี้เป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์มาแต่กำเนิด ไม่ได้เกิดขึ้นเนื่องจากพระเจ้าหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งหยิบยื่นให้ มนุษย์จึงมีสถานะเป็นปัจเจกบุคคล และเป็นผู้ที่มีอำนาจในตนเอง

เชษฐา พวงหัตถ์ (2559, น. 94-95) ได้ระบุอีกว่า ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มีบทบาทสำคัญทำให้ชาวตะวันตกมีมโนทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยชาวตะวันตกเริ่มให้ความสำคัญกับความรู้แบบปฏิฐานนิยม (positive knowledge) ซึ่งวางพื้นฐานอยู่บนข้อเท็จจริง (facts) และกฎที่เป็นสากล (universal law) หลักการทางวิทยาศาสตร์นี้เชื่อว่ามนุษย์สามารถค้นพบอธิบาย คาดการณ์ และควบคุมปรากฏการณ์ทั้งหลายเพื่อมนุษยชาติได้ เกิดเป็นการพัฒนาความรู้เทคโนโลยี และวิทยาการสมัยใหม่ เกิดการวางรูปแบบและกฎเกณฑ์ทางสังคม และเชื่อว่าแนวทางใหม่ ๆ นี้จะนำพาสังคมไปสู่ความเจริญในที่สุด ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงถือเป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับจิตสำนึก และได้กลายเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของการก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ที่ทำให้ผู้คนในสังคมมีการดำเนินชีวิตที่ต่างไปจากเดิม

3.2 การตอบรับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในสังคมไทย

การตอบรับต่อแนวคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ได้เริ่มเข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทย นับตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยปรากฏหลักฐานการแสดงความสนใจต่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เช่น การตอบรับความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาที่มีดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล และโลกมีลักษณะเป็นทรงกลม (ธงชัย วินิจจะกุล, 2556, น. 7) และการที่เจ้าฟ้ามงกุฎหรือวชิรญาณภิกษุได้ระบุในจดหมายถึงเพื่อนชาวต่างชาติว่า การติดต่อกับมิตรชาวอังกฤษและอเมริกันนั้นเพื่อหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์เป็นสำคัญ (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2541, น. 140-141) เป็นต้น ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้เริ่มเข้ามาอิทธิพลทางความคิด และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยให้เริ่มตระหนักและยอมรับความรู้ที่ต่างไปจากความรู้หรือโมโนทัศน์แบบเดิม

สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ (2558, น. 83) ได้อธิบายถึงบทบาทของวิทยาศาสตร์ในสังคมไทยไว้ว่า ฐานความคิดเรื่องความเป็นเหตุเป็นผลแบบวิทยาศาสตร์เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อชนชั้นนำชาวไทยตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 โดยปัจจัยที่ทำให้วิถีคิดแบบวิทยาศาสตร์ตะวันตกเริ่มแพร่หลายสู่สังคมไทยเกิดจาก 3 ปัจจัยสำคัญคือ การศึกษาแบบตะวันตก การขยายตัวของระบบการพิมพ์ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสู่ระบบทุนนิยม ปัจจัยดังกล่าวทำให้ชนชั้นนำชาวไทยหันมาให้ความสนใจต่อวิทยาศาสตร์ เริ่มแสดงเหตุผลที่อิงอยู่กับแนวคิดวิทยาศาสตร์ และเริ่มไม่ให้ความสำคัญต่ออำนาจไสยศาสตร์ดั้งเดิมอีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม สมิทธิ์ ถนอมศาสนะได้ระบุว่า ความรู้และวิถีคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมไทยในระยะแรกนั้นแพร่หลายอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูงเท่านั้น แต่เมื่อการศึกษาเริ่มกระจายตัวสู่ภาคประชาชน สามัญชนเริ่มทำความเข้าใจความรู้สมัยใหม่ และเริ่มมีวิถีคิดแบบวิทยาศาสตร์มากขึ้น

การนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาแทนที่ความเชื่อทางศาสนาหรือไสยศาสตร์แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของผู้คนในสังคมไทยที่เริ่มเห็นว่าการอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นมีมากกว่าหนึ่งชุด และคำอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่แพร่หลายในสังคมมาตลอดนั้นไม่น่าเชื่อถือ ไม่อาจตอบข้อสงสัย หรือไม่สามารถอธิบายความเป็นไปในชีวิตของผู้คนได้อย่างชัดเจนอีกต่อไป แตกต่างจากคำอธิบายที่อ้างอิงอยู่กับหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพิสูจน์ และการแสดงผลลัพธ์เชิงประจักษ์ อีกทั้งกลุ่มชาวตะวันตกและกลุ่มปัญญาชนในสังคมไทย ก็เริ่มเชื่อถือคำอธิบายที่อ้างอิงอยู่กับหลักการทางวิทยาศาสตร์มากกว่าคำอธิบายรูปแบบเดิม

ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงบทบาทของวิทยาศาสตร์ในสังคมไทยจึงอาจสรุปได้ว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ขยับความสำคัญจากความรู้ “ทางเลือก” ความรู้ของชาวตะวันตกกลับกลายมาเป็น “ความรู้สมัยใหม่” เมื่อมีการขยายการศึกษาสู่ภาคประชาชน วิทยาศาสตร์ได้กลายเป็น “สิ่งใหม่” ที่ผู้คนในสังคมสนใจ ทั้งนี้ เมื่อประกอบกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่มีการพิสูจน์ และการแสดงผลเชิงประจักษ์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงกลายเป็น “ความรู้ที่น่าเชื่อถือ” มากกว่าความรู้เดิม

ที่เคยแพร่หลาย และเป็นสัญลักษณ์ของภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย อีกทั้งเมื่อพิจารณาถึงบทบาทของวิทยาศาสตร์ในดินแดนอื่น ไม่ว่าจะเป็นในดินแดนยุโรปหรืออเมริกา วิทยาศาสตร์เป็นเสมือนกุญแจสำคัญที่นำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ในโลกตะวันตกความรู้ทางวิทยาศาสตร์คือ “ความจริง” ซึ่งบทบาทของวิทยาศาสตร์ในโลกสากลนี้ทำให้ผู้คนในสังคมไทยตอบรับต่อวิทยาศาสตร์มากขึ้น

การนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ หรือการอ้างอิงแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ในงานวรรณกรรมของไทย ถือเป็นลักษณะใหม่อย่างหนึ่งของวงการวรรณกรรมไทย โดยตรีศิลป์ บุญจรรย์ (2547, น. 12) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในวงการวรรณกรรมไทยไว้ในหนังสือ *นวนิยายกับสังคมไทย (พ.ศ. 2475 - 2501)* ว่า “ความต้องการรูปแบบวรรณกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโลกซึ่งเปลี่ยนแปลงไปเป็นโลกที่เจริญด้วยวัตถุ บันเทิงคดีของไทยที่มีอยู่เดิมไม่สอดคล้องกับชีวิตที่เปลี่ยนไปดังกล่าว” ทั้งนี้ บันเทิงคดีไทยที่มีอยู่แต่เดิมในที่นี้หมายถึง บันเทิงคดีไทยที่อ้างอิงเนื้อหาจากตำนานทางพุทธศาสนา หรือกล่าวถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติมาใช้ประกอบการประพันธ์ ขนบการประพันธ์วรรณกรรมแบบเดิมได้รับความนิยมลดลง เนื่องจากมีลักษณะไม่สมจริง การกล่าวถึงสภาพสังคมตามความจริง ภาพเมืองที่พัฒนาด้วยเทคโนโลยี และการอ้างอิงหรือแสดงข้อมูลอย่างสมเหตุสมผล น่าเชื่อถือจึงได้รับความนิยมทั้งในกลุ่มนักประพันธ์และนักอ่านมากขึ้น

มาลัย ชูพินิจเป็นนักประพันธ์ท่านหนึ่งที่มีนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาเผยแพร่ในงานของตนเองเช่นกัน โดยมักจะนำเสนอความรู้ทางวิทยาศาสตร์ หรือใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อคลี่คลายปมปัญหาในงานวรรณกรรม ตลอดจนพยายามเชื่อมโยงและจัดวางความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ากับสภาพสังคมและวิถีชีวิตของไทย การนำเสนอในลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มีอิทธิพลต่อจิตสำนึกและการสร้างงานของมาลัย ชูพินิจ และอาจเป็นแนวทางหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงการพยายามสร้างภาวะสมัยใหม่ในงานวรรณกรรม

3.3 โลกเดียวกัน : การเชื่อมโยงสังคมไทยเข้ากับสังคมโลกด้วยแนวคิดเรื่องวิวัฒนาการ

มาลัย ชูพินิจเป็นนักประพันธ์ที่มีนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มากกล่าวถึงในงานวรรณกรรมบ่อยครั้ง และมักชี้ให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์เป็นความรู้สมัยใหม่ที่น่าเชื่อถือ เพราะความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกิดจากการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล มีการพิสูจน์เชิงประจักษ์ และการตรวจสอบความถูกต้องจนเป็นที่ยอมรับ

วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจเรื่องหนึ่ง que แสดงให้เห็นว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นความรู้ใหม่ที่สำคัญหรือเป็นสัญลักษณ์ของโลกสมัยใหม่ก็คือ นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* วรรณกรรมเรื่องนี้ มาลัย ชูพินิจเขียนขึ้นเพื่อใช้เป็นบทละครวิทยุในปี พ.ศ.2497 ผลงานชิ้นนี้ได้รับความนิยมจากผู้ฟังเป็นอย่างมาก ภายหลังจึงได้มีการปรับปรุงเนื้อหาและตีพิมพ์เป็นนวนิยายเรื่องยาวจำนวน 13 ตอน โดยตีพิมพ์

ครั้งแรกในปี พ.ศ.2498 วรรณกรรมเรื่องนี้จัดอยู่ในหมวดหมู่วรรณกรรมผจญภัย เนื้อหากล่าวถึงการเดินทางของศักดิ์ สุริยัน นักประพันธ์ชาวเมืองที่มีความรอบรู้ กล้าหาญ แก้ไขปัญหาได้ดี และรักการเดินทางป่าเป็นอย่างมาก ศักดิ์ สุริยันมักได้รับการขอร้องให้เป็นพรานนำทางเข้าไปในพื้นที่ป่าหรือดินแดนลึกลับที่ไม่มีระบุไว้ในแผนที่ ซึ่งการเดินทางในแต่ละครั้งทำให้ศักดิ์ สุริยันได้พบกับเหตุการณ์ลึกลับต่างๆ และพบเจอกับกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตและความเชื่อที่หลากหลาย เนื้อหาหลายตอนในวรรณกรรมเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นถึงสำนึกของผู้ประพันธ์ที่ให้ความสำคัญกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาแทนที่ความรู้เดิมที่แพร่หลายในสังคมไทย ทั้งนี้ นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอนหนึ่งที่น่าเสนอข้อมูลจากตะวันตก และเป็นข้อมูลสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้แทนที่ความเชื่อแบบเดิมของไทยก็คือ นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เสือกึ่งพุทธกาล*

นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เสือกึ่งพุทธกาล* เป็นวรรณกรรมที่มีการอ้างอิงแนวคิดจากตะวันตกที่สำคัญมาใช้ก็คือ แนวคิดเรื่องการกำเนิดโลกและวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต แนวคิดดังกล่าวเชื่อว่าโลกและสิ่งมีชีวิตบนโลกเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนานหลายพันปี และโลกเคยมีสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่มาก่อนมนุษย์ การกล่าวถึงวิวัฒนาการของโลกนี้เป็นการอ้างอิงความรู้เกี่ยวกับการเกิดจักรวาลแบบวิทยาศาสตร์ที่เชื่อว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล โลกเป็นส่วนหนึ่งของระบบสุริยะจักรวาล และสรรพสิ่งในโลกเกิดขึ้นตามธรรมชาติภายหลังจากที่โลกเย็นตัวลง นอกจากนี้ นวนิยายเรื่องนี้ยังมีการกล่าวถึง “ไดโนเสาร์” ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นและสูญพันธุ์ไปจากโลกก่อนการกำเนิดของมนุษย์อยู่ด้วย โดยมาลัย ชูพินิจได้รวบรวมความรู้ใหม่ และบรรยายถึงสิ่งมีชีวิตในยุคดึกดำบรรพ์ไว้ในวรรณกรรมของตนเอง ดังปรากฏตัวอย่างต่อไปนี้

“เป็นการยากที่จะบอกได้ว่ามันคืออะไร สัตว์ตัวนี้ใหญ่ขนาดข้างรุ่นๆ ลักษณะหลายอย่างก็คล้ายแรด เพียงแต่เท้าใหญ่และมน ขนดกดำ นอคูใหญ่ ขนาดข้างละกำไปปรากฏอยู่เหนือจมูก และเขาก็ใหญ่ กิ่งข้างกิ่งแรด และกิ่งควายที่ตรงกีบหน้าหลัง...

“ข้าพเจ้าได้ฟังก็ตกตะลึงไป “คุณพูดอย่างไรสิตา ผมไม่เข้าใจ?”

“นี่มันไม่ใช่ข้าง ไม่ใช่แรดหรือผสมกัน ไม่ใช่แม้สัตว์ในยุคนี้คะ คุณศักดิ์ แต่เป็นสัตว์ยุคดึกดำบรรพ์ อย่างเสือไฟฟันเลื่อยตัวนั้น ดิฉันเคยเห็นรูปจากตำราของท่านชาย ควรจะจำได้เหลือเกิน...ควรจะนึกออกจริง ๆ ตีแต่นอะไร...เดี๋ยว...ใช่แล้วคะ ตีแต่นโนแธร์”

“แต่สิตา นั้นมันสัตว์ในยุคแสนกว่าปีมาแล้ว!” ร.อ.เรื้อร้อ

“สองแสนปีคะคุณเรื้อร้อ อย่างเสือไฟเลื่อยคูนั่นเหมือนกัน” สิดาค้าน

“อะไรทำให้คุณกล้ายืนยันอย่างนั้นสิตา”

สตีดา “ตำราของท่านชาย และจากสายตาที่ดิฉันเห็นเองค่ะ”

(ล่องไพร ตอน เสือกิ้งพุททกาล, 2533, น. 118-119)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงการนำความรู้จากตะวันตกมาถ่ายทอดในวรรณกรรม โดยกล่าวถึงสัตว์โลกในยุคดึกดำบรรพ์ที่ชื่อว่า “ติแทนโนแรร์” และระบุว่า สัตว์ชนิดนี้มีลักษณะแตกต่างไปจากสัตว์ในปัจจุบัน คือ กิ่งข้าง กิ่งแรด และกิ่งควาย ซึ่งหากพิจารณาจากชื่อและลักษณะตามคำบรรยายข้างต้นอนุมานได้ว่า มาลัย ชูพินิจอาจหมายถึงไดโนเสาร์พันธุ์ติแทนโนเซอราทอปส์ (Titanoceratops) ซึ่งเป็นไดโนเสาร์ที่มีลักษณะคล้ายกับแรดขนาดยักษ์ และมีสามเขา ทั้งนี้ การกำหนดให้ตัวละครกล่าวอ้างอิงความรู้จากตำราตะวันตกเกี่ยวกับสัตว์โลกในยุคดึกดำบรรพ์ และการใช้คำเรียกแบบทับศัพท์จากต่างประเทศยังสะท้อนให้เห็นถึงการตอบรับอิทธิพลความรู้เกี่ยวกับกำเนิดโลกและวิวัฒนาการของโลกจากตะวันตก และนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของงานประพันธ์ด้วย นอกจากนี้ นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เสือกิ้งพุททกาล* ยังปรากฏการกล่าวถึงไดโนเสาร์พันธุ์อื่น ๆ อีกด้วยเช่น “เทโรดัททิล...สัตว์กึ่งบาง” (ล่องไพร ตอน เสือกิ้งพุททกาล, 2533, น. 137) หมายถึงไดโนเสาร์ในตระกูลเทอโรซอร์ (Pterosaur) หรือไดโนเสาร์ที่มีปีก เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามแนวทางของวิทยาศาสตร์ ซึ่งถือว่าเป็นความเป็นความจริงรูปแบบใหม่ที่สังคมสมัยใหม่ยึดถือ

การกล่าวถึงไดโนเสาร์ที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในงานประพันธ์ โดยเนื้อหาทางวิทยาศาสตร์ข้างต้นตรงกับทฤษฎีเกี่ยวกับการกำเนิดและวิวัฒนาการของโลกตามแนวคิดจากตะวันตก ซึ่งเอมมานูเอล คานท์ และ ปิแอร์ ไซมอน เดอ ลาพลาส (Immanuel Kant and Pierre-Simon de Laplace) (อ้างถึงใน ปิยะดา วชิระวงศกร, 2562, น. 5) ได้เสนอไว้เมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ว่า โลกมนุษย์ไม่ได้เกิดจากอำนาจของพระเจ้า แต่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มแก๊สและหมอกควันขนาดใหญ่ที่มีความร้อนจัดมารวมตัวกัน ความร้อนที่เกิดขึ้นทำให้กลุ่มแก๊สและหมอกควันเกิดการหมุนวน แรงเหวี่ยงจากการหมุนทำให้มวลบางส่วนหลุดออกเกิดเป็นวงแหวนเรียงออกไปเป็นชั้น ๆ มวลบริเวณศูนย์กลางกลายเป็นดวงอาทิตย์ และมวลอื่น ๆ กลายเป็นดาวเคราะห์ที่โคจรรอบดวงอาทิตย์ซึ่งเป็นแกนกลาง โลกมนุษย์เป็นดาวเคราะห์ดวงหนึ่งที่โคจรรอบดวงอาทิตย์ในฐานะดาวเคราะห์บริวาร เมื่อโลกมีอุณหภูมิเย็นลงจึงเกิดสิ่งมีชีวิตขึ้นบนพื้นผิวโลก จากแนวคิดข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่า “โลกเกิดขึ้นได้เอง” และโลกก็เกิดขึ้นก่อนที่คัมภีร์ไบเบิลจะเกิดขึ้น และมีอายุมากกว่าที่คัมภีร์ได้บันทึกไว้นานมาก

นอกจากนี้ ปิยะดา วชิระวงศกร (2562, น. 11-18) ยังได้กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับการกำเนิดสิ่งมีชีวิตบนโลกอีกด้วย โดยระบุว่า นักคิดนักวิทยาศาสตร์จากตะวันตกไม่ว่าจะเป็น ฟรานเชสโก เรดี (Francesco Redi) หลุยส์ ปาสเตอร์ (Louis Pasteur) อเล็กซานเดอร์ โอพาริน (Aleksandr Oparin) บัปติส เดอร์ ลามาร์ค (Jean Baptiste De Lamarck) เอากุสต์ ไวส์มันน์ (August

Weismann) และชาลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ได้พยายามพิสูจน์และอธิบายถึงกำเนิดของสิ่งมีชีวิตบนโลกไปในทิศทางที่คล้ายคลึงกันคือ สิ่งมีชีวิตบนโลกเกิดจากวิวัฒนาการทางเคมี(chemical evolution) มานุษยวิทยากายภาพ (physical anthropology) และพันธุศาสตร์ (genetics) คำอธิบายเหล่านี้มุ่งสนับสนุนแนวคิดที่ว่า สิ่งมีชีวิตบนเปลือกโลกถือกำเนิดขึ้นเมื่อเปลือกโลกเย็นลง และมีวิวัฒนาการตามธรรมชาติจนมาถึงปัจจุบัน ไดโนเสาร์ก็เป็นสิ่งมีชีวิตที่ปรากฏอยู่บนโลก หากแต่สูญพันธุ์ไปก่อนที่มนุษย์จะกำเนิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการค้นหาหลักฐานยืนยันทำให้มนุษย์ทราบความจริงเหล่านี้

ความรู้เกี่ยวกับกำเนิดโลกตามแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ดังที่ปรากฏข้างต้นแตกต่างจากแนวคิดการกำเนิดโลกตามคัมภีร์ของศาสนาคริสต์ และแตกต่างจากแนวคิดจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิตามแนวคิดของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นแนวคิดทางศาสนาที่แพร่หลายในสังคมไทย และเป็นที่มาของความเชื่อ ศิลปะ วรรณกรรม วิถีชีวิตและพิธีกรรมต่าง ๆ ในสังคมมากมาย การรับรู้เดิมของสังคมไทยเกี่ยวกับการกำเนิดโลกและสิ่งมีชีวิตบนโลกนั้นเชื่อว่าโลกมนุษย์เกิดขึ้นหลังจากที่โลกถูกไฟบรรลัยกัลป์เผาผลาญ ศาสนาพราหมณ์เชื่อว่าพระเวทพระธรรมศาสตร์ต่าง ๆ ได้รวมกันเข้าบังเกิดเป็นพระอิศวร พระองค์ได้ทรงสร้างพระอุมาเทวีจากการลูบพระอุระ ทั้งสองพระองค์ช่วยกันสร้างสวรรค์ชั้นใหม่ พระอิศวรได้สร้างพระพรหมและพระนารายณ์ขึ้น จากนั้นทั้ง 4 พระองค์ได้สร้างธาตุทั้ง 4 สร้างจักรวาล ความเชื่อเรื่องการสร้างโลกของศาสนาพราหมณ์มีรายละเอียดเกี่ยวกับผู้สร้างโลกแตกต่างจากศาสนาพุทธเล็กน้อย โดยศาสนาพุทธที่เชื่อว่า ผู้ที่สร้างโลกขึ้นคือ มหาพรหมมาธิราช (พระสทนต์พรหม) เป็นผู้สร้างโลกขึ้น (ไตรภูมิ เอกสารจากหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส, 2555, น. 35 - 36)

ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธมีความคล้ายคลึงกันกล่าวตรงกับเกี่ยวกับกำเนิดมนุษย์ โดยในศาสนาพราหมณ์ระบุว่าภายหลังจากการสร้างโลก พรหม 7 รูป ได้แปลงเป็นนางงามลงมาเสพกิ้งง้วนดิน เกิดเป็นเทพบุตร 6 คน และเทพธิดา 1 คน ดำเนินชีวิตบนโลกมนุษย์และไม่สามารถกลับสู่สวรรค์ได้ นางพรหมจึงกลายเป็นปฐมพงศ์ของมนุษย์ ในขณะที่ศาสนาพุทธกล่าวว่า เทวดาและนางฟ้าเป็นผู้ที่ลงมากิ้งง้วนดิน และไม่สามารถกลับสู่สวรรค์ได้เช่นกัน ซึ่งง้วนดินในที่นี้จึงเป็นเสมือนกิเลสของมนุษย์ที่ทำให้เกิดบุคคลลุ่มหลงและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นอกจากนี้ ตำราทั้ง 2 ยังได้ระบุถึงการสร้างสิ่งมีชีวิตรอบตัวมนุษย์ว่า เทพเจ้าได้ทรงตั้งจักรราศี 12 ราศี ประกอบด้วยดาวฤกษ์ 27 ดาว นพเคราะห์ 9 พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระราหู เทวดาอัฐเคราะห์ ปีนักษัตรและฤกษ์ยามต่างๆ (ไตรภูมิ เอกสารจากหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส, 2555, น. 35) เพื่อดูแลโลกและสร้างสภาพแวดล้อมให้มนุษย์ อย่างไรก็ตาม เมื่อความรู้เกี่ยวกับระบบสุริยะจักรวาลจากตะวันตกได้เข้ามาแพร่หลายในสังคมไทยทำให้แนวคิดเรื่องกำเนิดโลกและวิวัฒนาการของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

การกล่าวถึงไดโนเสาร์ที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้นถือเป็นการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับกำเนิดและวิวัฒนาการของธรรมชาติตามแนวคิดของตะวันตกมาใช้ในงานประพันธ์ ข้อมูลดังกล่าวแตกต่างจากมโนทัศน์เดิมของชาวไทยที่นำคติความเชื่อทางศาสนามาใช้ในการอธิบายการเกิดโลกและสิ่งมีชีวิต แนวคิดเรื่องวิวัฒนาการได้กลายเป็นความจริงชุดใหม่ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคม และผลึกให้ความรู้เดิมกลายเป็นเพียงตำนานหรือจินตนาการในวรรณกรรม ซึ่งมาลัย ชูพินิจได้แสดงถึงการตอบรับแนวคิดจากตะวันตก และนำแนวคิดจากตะวันตกมาอธิบายแทนที่คติความเชื่อเดิม

นอกจากการกล่าวถึงสัตว์โลกยุคดึกดำบรรพ์แล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้พยายามเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องวิวัฒนาการจากตะวันตกเข้ากับพื้นที่ของประเทศไทยอีกด้วย โดยระบุว่า พื้นที่ของประเทศไทยก็มีประวัติศาสตร์ในยุคน้ำแข็งได้เช่นเดียวกับดินแดนอื่น ๆ ในโลก ซึ่งการยืนยันในลักษณะข้างต้นเป็นการชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยก็เป็นส่วนหนึ่งของโลกตามแนวคิดเรื่องวิวัฒนาการเช่นกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ท่านชาย “คุณดูเหมือนจะลืมไปว่า ยุคดึกดำบรรพ์มิใช่จะเกิดขึ้นในที่หนึ่งทีเดียวโดยเฉพาะ หากทั่วไป และวิวัฒนาการของสัตว์และมนุษย์ในยุคพาเลโอไลตคิกดี ก่อนหน้านั้นขึ้นไปก็ดี วิวัฒนาการโดยทั่วถึงกัน ไม่เฉพาะถิ่นนั้นหรือภูมิภาคนี้ ใครจะบอกได้ว่าเมื่อแสนหรือสองแสนปีมาแล้ว ขณะที่มหาทวีปแอตแลนติกอยู่บนพื้นพิภพ ณ ที่หนึ่งที่ใด ใกล้หรือไกลในทวีปอเมริกาใต้ เมืองไทยเราโดยเฉพาะอย่างยิ่งกาญจนบุรีอยู่ในสภาพใด มันอาจจะเป็ดเขาที่ปกคลุมไปด้วยน้ำแข็ง และมันอาจจะเขี้ยวข่มปกคลุมไปด้วยตะไคร่น้ำ หรือป่าซึ่งคลาคล่ำไปด้วยสัตว์ดึกดำบรรพ์นานาชนิด แสนหรือหลายแสนปีผ่านไป ใครจะบอกได้ว่าอะไรเกิดขึ้น ความอบอุ่นของอากาศ ความชุ่มชื้นของพื้นดินอาจจะทำให้ส่วนใหญ่ หรือเกือบทั้งหมดของภูมิภาคนี้ ซึ่งเป็นท้องที่ของกาญจนบุรีแปรสภาพไปสู่โซนปานกลางเป็นเบื้องต้น และโซนร้อนในที่สุด แต่ ณ ที่หนึ่งที่ใดในท่ามกลางภูมิภาคอันกว้างใหญ่ไพศาลนั้น ไม่เคยเปลี่ยนแปลงไป”

ร.อ. เรื่อง “เพราะอะไรท่านชาย”

“ท่านชายหัวเราะ “เพราะอะไร? ใครจะบอกได้ ใครจะรู้? มันอาจจะเกี่ยวกับแกรวิตที่ซีกโลกภาคนี้ได้รับจากดวงอาทิตย์ และมันอาจจะเกิดจากจุดหนึ่งซึ่งเป็นที่ตั้งของผาตะเลงมิได้รับความกระทบกระเทือนเลยจากวิวัฒนาการของยุคและสมัยที่ผ่านมานับเป็นปีแสนและหลายปีแสน”

(ล่องไพร ตอน เสือกิ่งพุทธกาล, 2533, น. 135)

ข้อความข้างต้นแสดงถึงการนำข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศและกฎเรื่องแรงดึงดูดของโลกมาใช้ โดยมาลัย ชูพินิจใช้คำทับศัพท์ว่า “แกรวิตี้” (gravity) มาเป็นส่วนประกอบในเรื่อง และอธิบายแนวคิดเรื่องการกำเนิดโลกตามแนวคิดของตะวันตกที่ระบุว่า โลกเป็นส่วนหนึ่งของระบบสุริยะจักรวาลที่มีพระอาทิตย์เป็นศูนย์กลาง และโลกเป็นเพียงดาวเคราะห์ที่หมุนรอบดวงอาทิตย์ การหมุนรอบดวงอาทิตย์นี้ทำให้โลกมีฤดูกาลและเขตภูมิอากาศขึ้น และเกิดเป็นวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตบนโลก ทั้งนี้ การที่ตัวละครได้ตั้งของสังเกตุว่ายุคน้ำแข็งนั้นเกิดขึ้นได้ในทุกพื้นที่ของโลก รวมถึงในจังหวัดกาญจนบุรีซึ่งเป็นพื้นที่ในประเทศไทย จึงเป็นการใช้ข้อมูลความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของชาวตะวันตกมายืนยันถึงสถานะของประเทศไทยว่า ประเทศไทยก็เป็นส่วนหนึ่งของโลกสมัยใหม่ และมีวิวัฒนาการตามแนวคิดวิทยาศาสตร์จากตะวันตกเช่นเดียวกัน

ทั้งนี้ การกล่าวถึงความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับกำเนิดโลกและสัตว์ยุคดึกดำบรรพ์ดังที่ มาลัย ชูพินิจถ่ายทอดนี้เป็นเสมือนการแสดงเจตนาของผู้ประพันธ์ที่พยายามจะชี้ให้เห็นว่า วิทยาศาสตร์เป็นความรู้ใหม่ที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือมากกว่าความรู้เดิมที่เคยแพร่หลายในสังคมไทย เนื่องจากความรู้ใหม่เกิดจากกระบวนการหาข้อเท็จจริงที่เห็นเป็นรูปธรรมและพิสูจน์ได้ ความรู้ใหม่นี้ ผลักให้ความเชื่อที่ว่าโลกแบนและจุดศูนย์กลางของโลกคือเขาพระสุเมรุกลายเป็น “เรื่องเล่า” ที่ผิดหลักการทางวิทยาศาสตร์ และไม่น่าเชื่อถือเท่ากับระบบสุริยะจักรวาลและวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต การให้ความสำคัญต่อวิทยาศาสตร์ของผู้ประพันธ์นี้เป็นเสมือนการพยายามผูกโยงสังคมไทยเข้ากับโลกสมัยใหม่ เปลี่ยนแปลงให้สังคมไทยที่เคยตั้งอยู่ในดินแดนชมพูทวีปให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของโลกทรงกลม และกำหนดให้สิ่งมีชีวิตในสังคมไทยมีวิวัฒนาการเช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตให้สังคมตะวันตก ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในที่นี้จึงเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือสำหรับเปลี่ยนแปลงผู้คนในสังคมให้มีความรู้มากขึ้น มีแนวคิดใหม่ และสร้างสังคมไทยที่มีความเจริญมากขึ้น จนกลายเป็นภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย

นอกจากการตอบรับแนวคิดวิวัฒนาการแล้ว ตัวอย่างข้างต้นยังแสดงให้เห็นถึงการนำเสนอสำนักเรื่องเวลาแบบสมัยใหม่อีกด้วย โดยธเนศ วงศ์ยานนาวา (2552, น. 106-108) ได้อธิบายถึงแนวคิดเรื่องสำนักเรื่องเวลาแบบสมัยใหม่ว่าเป็นแนวคิดที่เริ่มปรากฏขึ้นในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ซึ่งเป็นช่วงที่ประวัติศาสตร์ตะวันตกเริ่มมีการแบ่งแยกยุคสมัยเป็นยุคโบราณ ยุคกลาง และยุคสมัยใหม่ การกำหนดและนิยามความแตกต่างของแต่ละยุคทำให้ประวัติศาสตร์ที่เคยต่อเนื่องถูกแยกขาดออกจากกัน ประวัติศาสตร์มีจุดแตกหักทางความคิด ยุคมีดกลายเป็นอดีตที่ชาวตะวันตกไม่ต้องการจะกล่าวถึง และยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการถูกกำหนดให้เป็นยุคสมัยใหม่ โดยผู้คนในสังคมขณะนั้นต่างก็เชื่อว่าตนเองผ่านพ้นยุคมีดมาแล้ว กำลังดำรงชีวิตอยู่ในยุคปัจจุบัน และกำลังพัฒนาความเจริญไปสู่อนาคต ซึ่งสำนักเรื่องเวลาแบบเป็นเส้นตรงนี้แตกต่างจากสำนักเรื่องเวลาแบบเป็นวงกลมที่เชื่อว่า สรรพสิ่งเกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันได้ และสามารถย้อนกลับมาสู่จุดเดิมได้ สำนักเวลาแบบเป็น

วงกลมจึงไม่มีการแยกอดีต ปัจจุบัน อนาคต โลกจึงไม่มีสิ่งใหม่อย่างแท้จริง สำนักเวลาแบบเป็นวงกลมนี้คล้ายกับแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในดินแดนตะวันออก

ทั้งนี้ จากคำอธิบายข้างต้นชี้ให้เห็นว่า สำนักเรื่องเวลาแบบเป็นเส้นตรงเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงการก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ และเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต โดยแนวคิดเรื่องวิวัฒนาการนั้นเชื่อว่าโลกและสิ่งมีชีวิตจะมีการเปลี่ยนแปลงตามระยะเวลาตามรุ่น และจะไม่กลับไปมีลักษณะเหมือนเดิมอีก ดังนั้น การกล่าวถึงวิวัฒนาการของโลกและสัตว์ในยุคดึกดำบรรพ์นั้นก็ถือเป็นการอธิบายถึงสิ่งมีชีวิตในอดีตโดยใช้สำนักเรื่องเวลาแบบเป็นเส้นตรงเช่นกัน

การอธิบายถึงไดโนเสาร์และกำเนิดโลกตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง **ล่องไพร** ตอน เสือกิ่งพุทธรักษา นั้นถือเป็นการแสดงถึงสำนักเวลาแบบเป็นเส้นตรงเช่นเดียวกัน โดยผู้ประพันธ์ได้ใช้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การกำเนิดโลกและวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตมากกล่าวถึงโดยประวัติศาสตร์ที่ยกมานี้เป็นประวัติศาสตร์ตามสำนักเวลาแบบเป็นเส้นตรง เนื้อหาของวรรณกรรมกล่าวถึงสัตว์ดึกดำบรรพ์และโลกในยุคก่อนการเกิดอารยธรรม ซึ่งข้อมูลดังกล่าวได้รับการพิสูจน์และรับรู้โดยทั่วกันว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและผ่านพ้นไปแล้ว สัตว์ดึกดำบรรพ์มีสถานะเป็นอดีตตามการรับรู้ของผู้คนในสังคมปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม แม้วามาลัย ชูพินิจจะนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายถึงการกำเนิดและวิวัฒนาการของโลก โดยระบุว่าโลกมีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงการผูกโยงสังคมไทยเข้ากับแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์อยู่ตลอดทั้งเรื่อง หากแต่เมื่อพิจารณาถึงโครงเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ การเดินทางเข้าไปในป่า ได้พบกับสัตว์ยุคดึกดำบรรพ์ การเรียนรู้ว่าดินแดนในพื้นที่ประเทศไทยอาจเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีสัตว์ดึกดำบรรพ์ปรากฏอยู่ และสามารถเดินทางกลับออกมาจากป่าดังกล่าวสู่สภาพสังคมในปัจจุบันได้อย่างปลอดภัยในตอนท้ายของเรื่อง ถือเป็นการวางโครงเรื่องแบบใช้สำนักเรื่องเวลาแบบเป็นวงกลมที่เชื่อว่า สรรพสิ่งในโลกจะหมุนเวียนกลับสู่จุดเดิม มีการเวียนว่ายตายเกิด และถูกจัดสรรให้ทุกอย่างกลับไปเหมือนเดิมได้ ทำให้ไม่มีสิ่งใดเป็นสิ่งที่ใหม่ในโลกใบนี้ ดังนั้นการย้อนอดีต และได้เรียนรู้ความรู้ใหม่จากในอดีตดังที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง **ล่องไพร** ตอน เสือกิ่งพุทธรักษาจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของมโนทัศน์แบบเดิมที่ยังคงมีต่อสำนักของผู้ประพันธ์

นอกจากนี้ การเดินทางย้อนอดีตของศักดิ์ สุริยันเป็นเสมือนการเดินทางกลับแก่ไข่มโนทัศน์แบบเดิมของไทย รื้อและลดทอนความน่าเชื่อถือของมโนทัศน์แบบเดิม และแทนที่ด้วยแนวคิดวิทยาศาสตร์ ผูกโยงสังคมไทยนับตั้งแต่อดีตเข้ากับแนวคิดเรื่องวิวัฒนาการ ชี้ให้เห็นว่าในอดีตไทยก็มีวิวัฒนาการเช่นเดียวกับดินแดนตะวันตก เพื่อที่จะได้ทำให้สังคมไทยเป็นเช่นเดียวกับดินแดนอื่น ๆ

และพัฒนาต่อไปสู่สังคมที่มีภาวะสมัยใหม่แบบสากลได้ โดยที่ไม่ล้าหลัง หรือย้อนแย้งระหว่างสังคมในอดีตและสังคมปัจจุบัน

3.4 แสงสว่างแห่งปัญญา: การเปลี่ยนแปลงความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติมาสู่ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์

นอกจากการอธิบายความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับกำเนิดและวิวัฒนาการของมนุษย์ดังที่ปรากฏข้างต้นแล้ว ความรู้เรื่องวิวัฒนาการยังทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงวิธีคิดไปจากเดิมด้วย การเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ที่เห็นได้ชัดเจนมากที่สุดก็คือ การถอยห่างออกจากความเชื่อทางศาสนา ไม่ศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออำนาจเหนือธรรมชาติต่าง ๆ และนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาแทนที่ความเชื่อแบบเดิม โดยแต่เดิมความเชื่อทางศาสนาถือเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่มนุษย์หยิบยกมาใช้เพื่ออธิบายสิ่งต่าง ๆ เช่น ชาวตะวันตกในสังคมแบบจารีตเชื่อว่า สรรพสิ่งทุกอย่างในจักรวาลนับตั้งแต่ก้อนหินจนถึงเทวดาถูกสร้างขึ้นตามเจตนาารมณ์ของพระเจ้าตามคัมภีร์ไบเบิล และชาวตะวันออกเชื่อว่าพระเจ้าหรือเทพผู้มียอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นผู้สร้างมนุษย์ ความเชื่อทางศาสนาดังตัวอย่างที่ปรากฏข้างต้นนี้แตกต่างไปจากแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่เชื่อว่า มนุษย์เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเคมีและฟิสิกส์บนผิวโลก อากาศ น้ำ และสภาวะแวดล้อมในโลกทำให้เกิดการพัฒนาเป็นโมเลกุลขนาดใหญ่ และกลายเป็นเซลล์ในที่สุด ต่อมาเกิดการวิวัฒนาการเซลล์มีการเกาะตัวรวมกันและกลายเป็นสิ่งมีชีวิต โดยมนุษย์นั้นเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีพัฒนาการมาจากพวกวานร (ape) (ยศ สันตสมบัติ, 2556, น. 24-25) แนวคิดสมัยใหม่นี้ทำให้มนุษย์เชื่อว่าตนเองไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้สร้างใด หากแต่เป็นสิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นมาเองตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ มนุษย์จึงเป็นอิสระจากการควบคุมของพระเจ้า และสามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง ดังนั้น สิ่งที่มีมนุษย์หันมาให้ความสำคัญก็คือ การพัฒนาตนเอง การควบคุมธรรมชาติ และการพิสูจน์ตนเองว่าตนเองเป็นผู้ที่มีความสามารถสูงกว่าบุคคลหรือชนเผ่าอื่น โดยเครื่องมือในการพิสูจน์ถึงความสามารถและการพัฒนาตนเองของมนุษย์ในยุคหลังก็คือ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการพัฒนาเทคโนโลยี มนุษย์เริ่มถอยห่างออกจากความเชื่อเดิม และหันมาให้ความสำคัญกับการค้นพบ การรู้ฐานความคิดเดิมที่ไม่น่าเชื่อถือออกไปและกำหนดกฎเกณฑ์รวมถึงจัดระเบียบในสังคมขึ้นมาใหม่เพื่อให้ตอบรับกับความรู้ใหม่ที่มนุษย์ค้นพบ

แนวคิดที่เชื่อว่ามนุษย์เกิดจากธรรมชาติทำให้มนุษย์มีการอธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ รอบตัวแตกต่างไปจากเดิม มนุษย์เลิกอ้างถึงอำนาจเหนือธรรมชาติ โองการจากเทพเจ้า ไม่ให้ความสำคัญต่อการสวดมนต์ ภาวนา หรือกระทำพิธีกรรมเพื่อขอพรหรือขอขมาต่อเทพเจ้าเนื่องจากเชื่อว่ามนุษย์เกิดจากธรรมชาติ และหันมาสร้างคำอธิบายที่เป็นเหตุเป็นผลด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และการพิสูจน์เชิงประจักษ์ โดยฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้กล่าวถึง ความสำคัญของวิทยาศาสตร์ซึ่งมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงความเชื่อแบบจารีตของมนุษย์ในดินแดนยุโรปว่า

“นักคิดยุคแสงสว่างแห่งปัญญาจำนวนมากเสนอว่ามนุษย์มีเหตุผล คิดเองได้ ไม่ควรให้ต้องเชื่อแต่คัมภีร์ศาสนา อีกทั้งมนุษย์สามารถรับรู้ได้จากประสบการณ์ สัมผัสด้วยประสาทของมนุษย์เอง รับรู้ธรรมชาติและสังคมได้ ความรู้จากการใช้เหตุผลและมีประสบการณ์ทดลองจากการสัมผัสได้จริงนี้เป็นความจริงที่แท้ ความรู้ด้วยการใช้ปัญญาอย่างนี้จะขจัดความโง่เขลา การหลงเชื่อผิดๆ ศรัทธาแบบงมงายและไสยศาสตร์ เป็นความรู้แบบเป็นวิทยาศาสตร์...การพยายามทำความเข้าใจธรรมชาติแบบวิทยาศาสตร์ ด้วยการให้เหตุผลและประสบการณ์จากการทดลอง เกิดความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสร้างเครื่องจักร พัฒนาการของโลกวัตถุ และผลิตอุตสาหกรรม โลกทัศน์แบบศาสนาซึ่งแพร่หลายในสังคมประเพณีได้เสื่อมความสำคัญลง โดยสรุปคือ ในด้านวัฒนธรรมสังคมยุโรปสมัยใหม่ใช้เหตุผลและประสบการณ์ของมนุษย์แทนความเชื่องมงาย หากความเข้าใจแบบวิทยาศาสตร์ นำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีผลใหญ่หลวงต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตมนุษย์

(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2553, น. 8-9)

คำอธิบายข้างต้นชี้ให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมยุโรป ทำให้มนุษย์เชื่อในประสาทสัมผัสของตนเอง เชื่อการพิสูจน์ และเชื่อในการแสดงเหตุและผลโดยอ้างอิงหลักวิทยาศาสตร์ มโนทัศน์ใหม่นี้ได้เข้ามาแทนที่ความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนา ลดคุณค่าและความสำคัญของมโนทัศน์รูปแบบเดิมลง

ความเชื่อในความรู้ทางวิทยาศาสตร์นี้ยังส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกสังคมอีกด้วย โดยกลุ่มปัญญาชนชาวตะวันตกได้ใช้แนวคิดวิวัฒนาการและความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้เป็นแนวทางในการแบ่งแยกสังคม โดยเอ็ดเวิร์ด ปี ไทเลอร์ (1871 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2552, น. 27) ได้แบ่งพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมออกเป็น 3 ลำดับขั้นคือ ยุคคนป่า (savagery) ยุคอนารยชน (barbarism) และยุคอารยธรรม (civilization) ซึ่งการแบ่งในลักษณะข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เอ็ดเวิร์ด ปี ไทเลอร์แบ่งพัฒนาการทางสังคมจากลักษณะสังคมเมืองและความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี โดยมีสังคมยุโรปในขณะนั้นเป็นมาตรฐาน การแบ่งในลักษณะข้างต้นยังแสดงให้เห็นมโนทัศน์ที่เชื่อว่าสังคมยุโรปอยู่ในขั้นตอนสูงสุดหรือขั้นของอารยธรรม แนวคิดข้างต้นได้กลายมาเป็นฐานคิดให้เจมส์ เฟเซอร์ (Jame Frazer) ใช้เป็นแนวทางในการจัดแบ่งพัฒนาการของคนในสังคมออกเป็น 3 ระดับเช่นกัน คือ ความเชื่อในไสยศาสตร์ (magic) ไปสู่ความเชื่อทางศาสนา (religion) และขั้นสุดท้ายคือวิธีคิดแบบเป็นเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ (science) ในที่สุด มโนทัศน์ของเฟเซอร์แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อความรู้และแนวคิดวิทยาศาสตร์ซึ่งมุ่งเน้นการพิสูจน์และเชื่อถือ

ในข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งการจำแนกสังคมตามวิวัฒนาการนี้ทำให้แนวคิดวิทยาศาสตร์และความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติถูกตัดขาดจากกันเสมือนกับคู่ตรงข้ามที่ไม่สามารถรวมเข้าด้วยกันได้ และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้กลายเป็นความรู้สมัยใหม่สำหรับสังคมที่มีความเจริญแล้ว

การลดทอนความเชื่อแบบเดิมลง และหันมาให้ความสำคัญกับความเชื่อที่พิสูจน์ได้ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจเช่นกัน นักประพันธ์ท่านนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดของผู้คนในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยชี้ให้เห็นว่าผู้คนหันมาให้ความสำคัญต่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และธรรมชาติ รวมทั้งเสนอว่าความรู้และความเชื่อในเทพเจ้าและอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นความคิดแบบจารีตที่ล้าหลัง เพราะความเชื่อแบบจารีตเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ แตกต่างกับความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ที่มีหลักฐานและการพิสูจน์เชิงประจักษ์ที่ชัดเจน

ตัวอย่างการลดทอนความเชื่อแบบเดิมนี้อาจปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เจ้าป่า* ที่กล่าวถึง “ชาวสะแห่ง” ซึ่งเป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในป่าลึกบริเวณพรมแดนไทยและพม่า ชาวสะแห่งมีวิถีชีวิตอย่างชาวกะเหรี่ยง คือการนับถือเทวรูปศักดิ์สิทธิ์อันเป็นเสมือนบรรพบุรุษประจำเผ่า และเชื่อว่าหัวหน้าเผ่าสามารถติดต่อกับเทวรูปศักดิ์สิทธิ์ได้ นอกจากนี้ หัวหน้าเผ่ายังกำหนดพิธีกรรมการเช่นสังเวยเทวรูปด้วยชีวิต และโลหิตของหญิงพรหมจารีอีกด้วย ชาวสะแห่งยึดถือความเชื่อและพิธีกรรมแบบเดิมมาโดยตลอด หากแต่เมื่อพระภิกษุวิเศษวิเศษ อติอธิษฐานปาโมซึ่งหลงป่าจนมาพบกับกลุ่มชนกลุ่มดังกล่าว ได้นำความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลมาช่วยเหลือดูแลผู้ป่วยในชุมชน วิพากษ์วิจารณ์การบูชายันต์เพื่อแสดงความเคารพต่อเทวรูปศักดิ์สิทธิ์ และเตือนสติให้กลุ่มชนในเผ่าคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล ก็ทำให้ชาวสะแห่งเริ่มเปลี่ยนความคิดและถอยห่างออกจากความเชื่อแบบจารีตที่สืบทอดกันมา ดังข้อความต่อไปนี้

“ฟังเรา เจ้าผู้เป็นทาสแห่งความขลาดกลัวทั้งหลาย” แก่ประกาศก้องไป
ในความมืด ก้องกังวานไปมาอยู่ระหว่างหน้าผาสูงรูปเกือกม้านั้น “นานมาแล้ว
พวกเจ้าตกเป็นข้าของล่อปาผู้อาศัยความหวาดกลัวของเจ้าเองเป็นเครื่องขู่เข็ญ
บังคับ ญาติพี่น้องของเจ้าถูกจับมาทรมาน ถูกจับมาสังหารเป็นการแก้แค้นเมื่อ
ทำอะไรไม่ถูกอารมณ์เขา และก็อ้างความต้องการสะแห่งเป็นเครื่องคุกคามเจ้า
แต่สะแห่งคืออะไร นอกจากรูปสลักหินที่พวกเจ้าถูกบังคับให้กราบไหว้โดยไม่มี
ความหมาย สะแห่งให้อะไรแก่เจ้า นอกจากความตาย สะแห่งไม่เคยต้องการ
อะไรนอกจากเลือด นอกจากชีวิต นอกจากความทุกข์ทรมานของเจ้า แน่ละเรา
ยอมรับว่าเราเป็นศัตรูของสะแห่ง เพราะเราเป็นตัวแทนของการเกิดและการ
อยู่ ส่วนสะแห่งเป็นตัวแทนของมรณะและการทำลาย ตลอดเวลาที่อยู่กับเจ้า

มา หลายสิบชีวิตถึงแก่ความตายเพราะล่อปาและสะแห่งแต่หลายชีวิตรอด เพราะเรา บอกหน้อยว่าการอยู่กับการตาย เจ้าเลือกอะไร...”

(ล่องไพร ตอน เจ้าป่า, 2533, น. 169 - 170)

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงทัศนะของพระพิสนธิ์วนาศาสตร์ที่เชื่อว่า ความเกรงกลัวต่ออำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ และการประกอบพิธีกรรมตามแนวคิดแบบจารีตนั้นเป็นสัญลักษณ์ของสังคมแบบจารีต และเป็นสิ่งที่ควรเปลี่ยนแปลง เนื่องจากความเชื่อดังกล่าวทำให้ผู้คนเกิดความทุกข์ ความหวาดกลัว และพบกับความตาย มาลัย ชูพินิจได้เปรียบเทียบ “ชาวแสลง” ที่เกรงกลัวต่ออำนาจของเทพเจ้า และยอมกระทำพิธีบูชาัญตามความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมาในสังคมว่าเป็นการกระทำของ “ทาสที่โง่เขลา” แตกต่างจากพระพิสนธิ์วนาศาสตร์ที่ไม่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ และได้ใช้ความรู้ทางการแพทย์มาช่วยในการรักษาผู้คนจนเป็นที่ประจักษ์มาแล้ว ลักษณะดังกล่าวเป็นการลดทอดความสำคัญของมโนทัศน์แบบจารีตลงและชี้ให้เห็นว่ามโนทัศน์แบบจารีตเป็นเรื่องที่ไม่สมเหตุสมผล

มาลัย ชูพินิจ ได้เน้นย้ำถึงความแตกต่างระหว่างวิถีคิดแบบวิทยาศาสตร์และการเชื่อถือคำบอกเล่าหรือตำนานที่สังคมสืบทอดต่อกันมาโดยชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อทั้งสองแบบนี้เป็นเสมือนคู่ตรงข้ามกัน โดยผู้ประพันธ์กำหนดให้พระพิสนธิ์วนาศาสตร์เป็นตัวแทนของความคิดสมัยใหม่ เป็นผู้ที่ช่วยเหลือชาวพื้นเมืองให้รอดชีวิต และกำหนดให้ล่อปาผู้นำชาวสะแห่งเป็นตัวแทนของความเชื่อแบบจารีตเป็นผู้ที่ยึดถือในอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำพิธีบูชายันต์จนผู้คนในหมู่บ้านต้องตาย การกำหนดบทบาทของตัวละครในลักษณะนี้ชี้ให้เห็นว่า ความรู้สมัยใหม่ของพระพิสนธิ์วนาศาสตร์เป็นความรู้ที่มีค่าต่อวิถีชีวิตมากกว่าความรู้ตามมโนทัศน์แบบเดิม

นอกจากนี้ การกำหนดให้พระพิสนธิ์วนาศาสตร์เป็นผู้ประกาศกับชาวแสลงท่ามกลางความมืด และพยายามชี้ให้เห็นถึงข้อเสียของมโนทัศน์แบบจารีต อธิบายเหตุผล และยกตัวอย่างประกอบอย่างชัดเจนจนทำให้กลุ่มชาวบ้านคล้อยตามนั้นเป็นเสมือนการเปรียบเทียบว่า ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นความมืดหรือความไม่รู้ และคำประกาศของพระพิสนธิ์วนาศาสตร์นั้นเป็นความสว่าง การเกิด หรือความรู้ใหม่ได้อีกด้วย โดยพระพิสนธิ์วนาศาสตร์ถือเป็นผู้ที่ชักจูงชาวบ้านให้หลุดพ้นจากความเชื่อเดิม เปลี่ยนแปลงจากความเชื่อทางศาสนาไปสู่ความเชื่อที่พิสูจน์ได้จริง เป็นผู้รักษาชาวสะแห่งให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บ และพบกับชีวิตใหม่ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นเครื่องมือใหม่ที่ถูกนำมาใช้เพื่อช่วยเหลือกลุ่มชนให้หลุดพ้นจากความไม่รู้และความมกมาย อันจะนำไปสู่ชีวิตที่ดีกว่า

การชักจูงให้ชาวแสลงตระหนักว่าพิธีบูชายันต์เป็นสาเหตุให้เกิดความตาย และความรู้ของพระพิสนธิ์วนาศาสตร์เป็นสัญลักษณ์ของการช่วยชีวิตและการเกิดใหม่ของผู้คนในชุมชนนั้นได้สะท้อนทัศนะของผู้ประพันธ์ที่เชื่อว่า ความศรัทธาในอำนาจเหนือธรรมชาติ และการวิงวอนต่อเทพเจ้านั้น

ไม่ได้ก่อให้เกิดผลดีต่อผู้ที่เชื่อถือศรัทธาอย่างแท้จริง แตกต่างจากความรู้สมัยใหม่ที่พระพิสนธิ์วินาศาสตร์ได้ใช้เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คำกล่าวของพระพิสนธิ์วินาศาสตร์มีนัยที่แสดงให้เห็นว่า แท้จริงแล้วมนุษย์ต่างหากที่มีอำนาจ มนุษย์สามารถบันดาลการเกิดหรือการตายของมนุษย์ได้ ในขณะที่เทพเจ้าเป็นเพียงรูปสลักหินซึ่งเป็นเพียงวัตถุไม่มีพลังอำนาจใด ลักษณะดังกล่าวถือเป็นการแสดงพลังและอำนาจของมนุษย์ และลดทอนพลังความเชื่อหรือจารีตประเพณีแบบเดิมลง

นอกจากนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เจ้าป่า* แล้ว การระบุว่ามนต์คาถาแบบจารีตไม่น่าเชื่อถือหรือเป็นความโง่เขลาอย่างปรากฏอีกบ่อยครั้งเช่นในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เทวรูปชาวอินคา* ซึ่งมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงความเชื่อของชาวพื้นเมืองว่า ชาวพื้นเมืองเป็นผู้ที่มีความเชื่อที่มั่งงาย และไม่เป็นเหตุเป็นผล เช่น “ประเพณีพวกนี้ประหลาด เขาอาจจะเห็นชามอรธาตายด้วยตาของเขาเอง แต่ก็เชื่อกันว่าวิญญาณอาจกลับมาในร่างของคนอื่นได้” (ล่องไพร ตอน เทวรูปชาวอินคา, 2533, น. 49) และ “นิสัยของพวกนี้ถือโชคกลางสังหรณ์ชามอกเกิน เขาเชื่อในสิ่งที่ไม่รู้ สิ่งที่เขาไม่รู้ก็ไม่เชื่อ อย่าไปถือสาเขาเลย” (ล่องไพร ตอน เทวรูปชาวอินคา, 2533, น. 49) คำบรรยายในลักษณะนี้เป็นเสมือนการกำหนดบทบาทของชาวพื้นเมืองให้เป็นผู้ที่มั่งงาย และความเชื่อเรื่องลี้ลับหรืออำนาจเหนือธรรมชาติกลายเป็นสิ่งที่ไร้สาระ สะท้อนให้เห็นถึงการใช้นิเวศวิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการตัดสิน และทำให้ชาวพื้นเมืองและวัฒนธรรมของชาวพื้นเมืองอยู่ในสถานะที่ต่ำกว่าวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวเมือง

ทั้งนี้ ตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามลดทอนความสำคัญของอำนาจเหนือธรรมชาติลง และการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาแทนที่ความรู้แบบเดิมนั้นปรากฏในเรื่อง นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เทวรูปชาวอินคา* โดยปรากฏในเหตุการณ์ที่ตาเกินต้องแสดงอิทธิฤทธิ์เพื่อเรียกความศรัทธาจากชาวพื้นเมือง กลุ่มนักเดินทางจึงช่วยกันใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ขึ้น ซึ่งการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาแก้ปัญหาเฉพาะหน้านี้เป็นการชี้ให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์คืออำนาจเหนือธรรมชาติแห่งยุคสมัยใหม่ เนื่องจากวิทยาศาสตร์อยู่เหนือกว่าและสามารถสร้างอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ให้เกิดขึ้นได้ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

“อันที่จริงก็เป็นกล้วยๆ และอุบายตื้นๆ จนเกือบไม่สามารถจะหลอกเด็กอมมือสมัยนี้ได้ แต่มันก็ใช้ได้กับมนุษย์กินคนเผ่านั้น ตาเกินหันไปปรับขวดกอสอลบรีสุทธ์มาจากไมรา สมิต เปิดจุกขึ้นเทกรอกเข้าไปอมไว้ในปากส่งขวดคืนหล่อน จุดไม้ขีดไฟขึ้นแล้วก็พ่นกอสอลออกไป ชั่วขณะหนึ่งทั่วทั้งบริเวณเงียบกริบ ครั้นแล้วเสียงโห่ร้องก็ดังออกมาจากกลุ่มนัรบและหญิงชายทั้งหลายที่มุงดูอยู่โดยรอบอีกครั้งหนึ่ง ไมรา สมิตหยิบถ้วยพลาสติกส่งให้กะเหรี่ยงชรา พร้อมด้วยแอลกาเซลล์เซอร์เมตหนึ่งติดอยู่กับถ้วย ตาเกินรินน้ำจากกระติกลงไป และในขณะที่มันกำลังเดือดพล่านเป็นฟองอยู่นั่นเอง ก็ถือไขว้ไปให้บรูโยและคนอื่นๆ

ดู ต่อมาก็ยกมือขึ้นเทใส่ปากจนเกลี้ยง แล้วเลียริมฝีปาก เสียงเฮ้กดังมาจากรอบ บริเวณลาน”

(ล่องไพร ตอน เทวรูปชาวอินคา, 2533, น. 40)

จากข้อความข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้ใช้คำในเชิงสัพพรรมาทเพื่อชี้ให้เห็นว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ไมรา สมิต และตาเก็นช่วยกันสร้างขึ้นมาเป็นความรู้ที่ง่ายสำหรับผู้คนในสังคมเมือง หากแต่สามารถทำให้ชาวพื้นเมืองเชื่อถือว่าตาเก็นเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ได้อย่างสนิทใจ การใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาสร้างอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ดังที่ปรากฏข้างต้นจึงเป็นเสมือนการชี้ให้เห็นว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ คือ อำนาจเหนือธรรมชาติของยุคสมัยใหม่ ผู้ที่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์คือผู้ที่มีอำนาจ และเป็นผู้คนของยุคสมัยใหม่ อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าอำนาจเหนือธรรมชาติไม่ใช่สิ่งลึกลับอีกต่อไป เนื่องจากวิทยาศาสตร์ก็สามารถสร้างอำนาจเหนือธรรมชาติให้เกิดขึ้นได้ พร้อมทั้งมีคำอธิบายและขั้นตอนการปฏิบัติที่ชัดเจนอีกด้วย ซึ่งตัวอย่างข้างต้นยังสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่ยึดถือในความรู้ทางวิทยาศาสตร์มากกว่าอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นมนต์ศน์แบบจารีต

นอกจากการระบุว่าอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างได้ด้วยวิทยาศาสตร์แล้ว การพยายามชักจูงว่า อำนาจเหนือธรรมชาติไม่เคยมีอยู่จริงก็ถือเป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ชี้ให้เห็นถึงการพยายามจะลดทอนอำนาจของมนต์ศน์แบบจารีตและแสดงถึงการก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ โดยมาลัย ชูพินิจได้ใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นการค้นคว้ารวบรวมข้อมูล การทดลอง การพิสูจน์จนแน่ใจ และการแสดงผลเชิงประจักษ์มาคลี่คลายข้อสงสัยเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นสิ่งธรรมดาที่ไม่มีความพิเศษหรือความศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ เหลืออยู่ ลักษณะดังกล่าวเป็นการพยายามลดทอนหรือทำลายความเชื่อแบบเดิมลงและนำเสนอวิธีคิดและวิธีการอธิบายรูปแบบใหม่เข้าไปแทนที่ในสังคมไทย เช่น ในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *ทางข้างเฝือก* เป็นต้น

นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *ทางข้างเฝือก* กล่าวถึงศักดิ์ สุริยันและกลุ่มนักเดินป่าได้รับการขอร้องจากนายอำเภอและกำนันให้ช่วยล้มช้างเถรที่ทำร้ายชาวบ้านจนเสียชีวิตหลายราย โดยนายอำเภอได้แจ้งว่าชาวบ้านต่างไม่กล้าล้มช้างตัวดังกล่าว เนื่องจากสีผิวเป็นสีขาวทั้งตัว ชาวบ้านจึงเชื่อว่าเป็นช้างเฝือก ดังข้อความที่ชาวบ้านบรรยายถึงช้างดังกล่าวว่า “ช้างตัวนั้นเฝือกทั้งตัว ไม่ใช่เฝือกเป็นสีหม้อใหม่ หรือเพียงได้ลักษณะข้างเฝือกตามตำราเท่านั้น หากชาวเผ่าเหมือนอย่างสำลียิ่งอย่างสิงอย่างชะนีเฝือกที่เราเห็นกันทีเดียว” (ล่องไพร ตอน ทางข้างเฝือก, 2533, น. 8) คำอธิบายข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ช้างดังกล่าวมีความพิเศษมากกว่าตำราที่ผู้คนในสังคมยึดถือ และสืบทอดต่อกันมาจนอนุমানได้ว่าช้างเฝือกนี้มีความศักดิ์สิทธิ์เหนือกว่าช้างเฝือกปกติ และความศักดิ์สิทธิ์นี้ทำให้ชาวบ้านยำเกรงและหวาดกลัว

ความหวาดกลัวที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นทัศนคติของชาวบ้านที่เชื่อว่าช่างเกรงไม่ได้มีสถานะเป็น “สัตว์ป่า” หากแต่เป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” (ล่องไพร ตอน ทางช้างเผือก, 2533, น. 69) กลุ่มชาวบ้านจึงเกรงกลัวบาปกรรมและความลึกลับเหนือธรรมชาติจนไม่กล้าล้มช้าง แต่ศักดิ์ สุริยันไม่ได้เชื่อถือว่าช่างเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมองว่าช่างได้ทำร้ายและฆ่าชาวบ้านในท้องถิ่น ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถออกไปทำมาหากินในเขตป่าหรือไกลจากหมู่บ้านได้เลย ตามมุมมองของศักดิ์ สุริยันนี้ช่างคือสัตว์ป่าที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ จึงรับปากจะล่อมช้างเผือกตามคำขอร้อง ภายหลังกศักดิ์ สุริยันสามารถล่อมช้างได้สำเร็จ และเมื่อสำรวจซากของช่างก็พบว่า เป็นช่างธรรมดาไม่ได้เป็นช่างเผือก แต่ที่มีสีขาเผือกเนื่องจากติดเชื้อราทำให้ผิวหนังทุกส่วนกลายเป็นสีขาว และเชื้อราดังกล่าวยังเป็นเหมือนโรคติดต่อที่แพร่กระจายสู่มนุษย์ได้อีกด้วย โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงสาเหตุที่ช่างมีผิวหนังสีขาวด้วยกระบวนการแสวงหาความรู้ตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ ดังข้อความต่อไปนี้

“คุณแน่ใจหรือคะคุณศักดิ์ ว่าเมื่อคุณจากไป ช่างตัวนี้สีขาว?”

หล่อนถาม

“ทั้งตาเกินและผมแน่ใจจนกระทั่งว่า มันเป็นช่างตัวเดียวกันกับที่เราติดตามกันมา” ข้าพเจ้าตอบ “ถ้าคุณยังสงสัย ลองเข้าไปดูรอยเท้าของมัน บรันฮิลด์ ทุกคนที่เห็นจะบอกได้ว่าเป็นช่างตัวนั้น”

ฉันนั้นก็พอจะเข้าใจละ “ศาสตราจารย์สาวชาวเยอรมันพยักหน้า “ว่าอะไรทำให้สีของมันเปลี่ยนไปอย่างนั้น? เราเห็นกันแล้วว่า รอยต่างของแขนตาเกินกับมือคุณเรื่องซึ่งติดเชื้อราเปลี่ยนเป็นสีเดิมเมื่อกินและทาสุนไพรนั้นเข้าไป”

“ใช่” ข้าพเจ้าว่า “แต่ช่างตัวนี้กินและทายาจากใคร?”

“ก่อนที่เราจะเข้าใจสาเหตุนั้น เราจะต้องเข้าใจการออกฤทธิ์และหมดฤทธิ์ของเชื้อรานี้” หล่อนอธิบาย “ฉันยังจำถึงผลการสำรวจเชื้อราในอินเดียโดยคณะแพทย์ชาวสวิสได้ เพียงแต่เชื้อรานั้นใครถูกเข้าเปลี่ยนเป็นสีดำไปทั้งตัว แต่ทันใดที่ตาย ผิดของเขาก็เปลี่ยนอย่างเก่า เพราะมันอยู่ได้ด้วยความอบอุ่นของเลือดในกาย เมื่อคนตายขาดความอบอุ่น ฤทธิ์ของเชื้อรานั้นก็คลาย กรณีของช่างเผือกเหล่านั้นก็อาจจะเป็นอย่างเดียวกัน”

“คุณหมายความว่า ขณะนี้พิษของเชื้อรานั้นหมดแล้ววี บรันฮิลด์?”

ร.อ.เรื่อง ยุทธนาถาม

“หญิงสาวกัมศิระชะ “คะ...มันควรจะเป็นเช่นนั้น เชื้อราและเห็ดก็เหมือนกัน เมื่อขาดอาหารหรืออุณหภูมิที่มันต้องการ มันก็ตาย และเราก็เห็นกันแล้วว่า เมื่อมันตาย พิษของมันก็หมด แต่เพื่อให้แน่ใจ ทดลองกันดูก็ได้”

(ล่องไพร ตอน ทางช้างเผือก, 2533, น. 275)

คำอธิบายถึงลักษณะของเชื้อราและอาการของโรคข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าข้างเผือกที่ชาวบ้านเชื่อถือนั้นไม่ได้เป็นข้างที่มีลักษณะพิเศษหรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ชาวบ้านเข้าใจ หากแต่เป็นเพียงข้างป่าธรรมดาที่ติดเชื้อราชนิดหนึ่งเท่านั้น และยังชี้ให้เห็นว่าความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับข้างตัวนี้สามารถเกิดขึ้นได้ในธรรมชาติและในโลภวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีความพิเศษแต่อย่างใด คำอธิบายของ ดร.บรันฮิลด์ ยังแสดงให้เห็นถึงกระบวนการแสวงหาคำตอบ และการแสดงเหตุและผลตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ โดยระบุว่าข้างตัวดังกล่าวติดเชื้อราที่ผิวหนังและเชื้อราต้องใช้อุณหภูมิจากร่างกายข้างเพื่อดำรงชีวิต ดังนั้น เมื่อข้างตาย ผิวของข้างจึงกลับมาเป็นผิวปกติ ข้างเผือกจึงหมดความศักดิ์สิทธิ์และกลายเป็นสัตว์ป่าที่ผิดปกติหรือมีอาการป่วยเท่านั้น

ทั้งนี้ การที่มัลลีย์ ชูพินิจสร้างตัวละคร ดร.บรันฮิลด์ให้เป็นนักสัตวศาสตร์และธรรมชาติวิทยา และกำหนดให้ตัวละครเป็นผู้อธิบายหลักการดังกล่าว จึงเป็นเสมือนการสร้างที่น่าเชื่อถือให้กับข้อมูลทางวิทยาศาสตร์โดยผู้รู้จริงหรือผู้เชี่ยวชาญที่นำมาอธิบายหักล้างความเชื่อในสิ่งลึกลับหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ตามมโนทัศน์แบบจารีต

นอกจากการอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้ผิวของข้างเปลี่ยนจากสีขาวมาเป็นสีผิวทั่วไปแล้ว มัลลีย์ ชูพินิจยังแสดงถึงหลักการแสวงหาความรู้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์อีกประการหนึ่งก็คือ การค้นหาข้อมูลโดยการอ้างอิงกรณีศึกษาที่ปรากฏก่อนหน้า เช่น การพบเชื้อราลักษณะเดียวกันมาก่อนในประเทศอินเดีย การอ้างอิงดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากระบวนการวิทยาศาสตร์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ แสดงให้เห็นถึงการอ้างอิงหลักฐานเชิงประจักษ์ และทำให้ข้อมูลดูน่าเชื่อถือกว่าการบอกเล่าตามตำนานอีกด้วย

การนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายเรื่องลึกลับเหนือธรรมชาติที่ผู้คนในสังคมไทยเชื่อถือนั้น ดังเช่นการอธิบายว่า แท้จริงแล้วข้างเผือกที่ชาวบ้านเชื่อถือคือข้างป่าธรรมดา นี่เป็นการลดทอนความน่าเชื่อถือของอำนาจเหนือธรรมชาติที่สังคมยึดถือสืบต่อกันมา โดยชี้ให้เห็นว่าความศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในสังคมเชื่อถือเป็นเพียงความผิดปกติที่เกิดขึ้นได้ในโลภวิทยาศาสตร์ สะท้อนให้เห็นว่ามัลลีย์ ชูพินิจพยายามจะนำเสนอวิธีคิดแบบใหม่ กล่าวคือ การพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงหรือลบล้างสำนึกและค่านิยมแบบจารีต และแทนที่ด้วยความรู้ใหม่จากตะวันตก สำนึกแบบใหม่นี้ได้เข้ามามีบทบาทต่อกลุ่มคนในสังคมไทย ทำให้สิ่งที่เคยน่ากลัวกลายเป็นเรื่องเหลวไหล ทำให้เกิดการปฏิเสธความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ และพยายามระบุว่าอำนาจเหนือธรรมชาติไม่ใช่ “เรื่องจริง” เป็นเพียงตำนานหรือการอุปทานของมนุษย์เอง การอธิบายความเชื่อต่าง ๆ ด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์นี้ทำให้วิทยาศาสตร์กลายเป็นสัญลักษณ์ที่น่าเชื่อถือ และสะท้อนให้เห็นถึงการพยายามที่จะตัดขาดจากความเชื่อแบบจารีตเพื่อก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่

การกำหนดสถานะให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นความรู้ชุดใหม่ที่น่าเชื่อถือ และกำหนดให้ความเชื่อตามมโนทัศน์แบบจารีตเป็นเรื่องเหลวไหลนั้นปรากฏอย่างต่อเนื่อง โดยมัลลีย์ ชูพินิจได้มีการกำหนดบทบาทของผู้ที่เชื่อในความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และผู้ที่เชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติในลักษณะการแสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วย โดยในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* นี้ ผู้ประพันธ์แบ่งตัว

ละครออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ กลุ่มคนที่เชื่อถือหลักการทางวิทยาศาสตร์ประกอบด้วย นายพราน ชาวเมืองหลวงที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนตามแบบตะวันตกอย่างเช่น ศักดิ์ สุริยันและร้อยเอกเรือง ยุทธนา และกลุ่มที่สอง คือ กลุ่มคนที่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติตามมโนทัศน์แบบจารีต ประกอบด้วยนายพราน ลูกหาบชาวกะเหรี่ยง และชาวพื้นเมืองที่ดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่ป่าและ วัฒนธรรมเป็นของตนเอง อย่างเช่น ตาแก่น และชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน การกำหนดให้กลุ่มชน ที่มีความเชื่อและมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันมาร่วมเดินทางผจญภัยด้วยกันนี้ทำให้มาลัย ชูพินิจ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างความเชื่อแบบเดิมที่ชาวชนบทยึดถือปฏิบัติ และ แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่ชาวเมืองยึดถือได้ หากแต่ในท้ายที่สุด มาลัย ชูพินิจมักจะใช้แนวคิด วิทยาศาสตร์มาใช้คลี่คลายปัญหา และอธิบายปรากฏการณ์ลึกลับตามความเชื่อของชาวบ้านทำให้ความ เชื่อของชาวบ้านเป็นเรื่องงมงาย ไม่น่าเชื่อถือ โครงเรื่องในลักษณะดังกล่าวเป็นการทำลายความสำคัญ ของมโนทัศน์แบบจารีตลง ซึ่งให้เห็นว่าความเชื่อตามมโนทัศน์แบบจารีตว่าเป็นเรื่องเหลวไหลและไม่ น่าเชื่อถือ และการยกความเชื่อทางวิทยาศาสตร์มาเป็นความเชื่อที่มีความสำคัญในฐานะ “ความรู้ ใหม่” ดังที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เจ้าป่า* ซึ่งมาลัย ชูพินิจได้นำกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์ที่เน้นถึงการค้นคว้าข้อมูล การทดลอง การพิสูจน์ มาเป็นแนวทางในการอธิบาย ปรากฏการณ์ลึกลับ ยกย่องให้เป็นความรู้หลักสำหรับคลี่คลายข้อสงสัยของมนุษย์ และพยายามแสดง ให้เห็นว่าความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมานับตั้งแต่อดีตไม่น่าเชื่อถือเมื่อเทียบกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์

นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เจ้าป่า* มีเนื้อหากล่าวถึงศักดิ์ สุริยันที่เดินทางเข้าไปในป่าพร้อมกับ นายแพทย์หญิง นายพรานชาวพื้นเมือง และกลุ่มลูกหาบ ระหว่างการเดินทางกลุ่มของศักดิ์ สุริยัน ได้พบกับแสงไฟลึกลับและเมือกเย็นจัดมาล้อมรอบตัวของนายพรานและลูกหาบ เมื่อแสงไฟและเมือก เหล่านี้สัมผัสผิวหนังนั้นก็ทำให้นายพรานและลูกหาบชาวกะเหรี่ยงหลายคนร้องโหยหวน และบางคนก็ เสียชีวิตทันที เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้นายพรานท้องถิ่นและลูกหาบชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าตนเองพบกับ ภูตผีในป่า จึงต่างพยายามวิ่งหนีจากแสงไฟและเมือกเหล่านั้นเพื่อเอาชีวิตรอดทันที แต่แพทย์หญิงที่ ร่วมเดินทางไปด้วยได้อธิบายว่าแสงไฟและเมือกที่คณะเดินทางพบเกิดจากเชื้อราร้ายแรงชนิดหนึ่ง เมื่อผนวกกับผนังถ้ำที่ไม่มีทางระบายอากาศทำให้ผู้ที่สูดดมหรือผิวหนังสัมผัสเชื้อราโดยตรงเสียชีวิต ทันที ซึ่งคำอธิบายดังตัวอย่างที่ว่า

“นั่นแหละ... มันละ...นาย เร็วเข้า หนีเถอะ อย่าเข้าไปทุกคนจะเป็นอย่าง ลิง” ข้าพเจ้าโบกมือ ทั้ง ๆ ที่อยู่ในความมืด พลังกระซิบว่า

“ช้าไว้ก่อนส่งคำ ทำไมเราจะหนีจากสิ่งที่เรายังไม่รู้ว่ามันเป็นอะไร ใจ เย็นๆ ไว้ ขอเวลาฉันสักหน่อย”

สายตาของข้าพเจ้ายังจับอยู่กับนัยน์ตาเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะตัดสินใจ ได้ว่ามันเป็นอะไร และควรทำอย่างไรต่อไป จนกระทั่งมันลอยเข้ามา...และใกล้

เข้ามาจาก 20 หลา เป็น 15 หลา เป็น 10 หลา และในที่สุดก็ 5 หลา พร้อมด้วย
กลิ่นเห็ดร่างแห กลิ่นคาวของดอกไม้ป่าฉุนและรุนแรงยิ่งขึ้น”

“อุดจมูกคะคุณศักดิ์ บอกให้ทุกคนอุดจมูก แล้วรีบออกไปให้พ้นจากที่นี่”

...

“เร็วเข้า คุณศักดิ์ อย่าหันให้เมื่อกเหล่านนั้นถูกต้องตัวเราได้อ” หล่อนร้อง
“มันติดที่ไหนอย่างไรไปแตะต้องหรือเกาเป็นอันขาด”

“เคราะห์ดีเหลือเกินที่ไหวตัวทัน!” หล่อนพึมพำขณะติดเตาไฟต้มน้ำ ต้ม
เข็มฉีดยาลูกหาบคนนั้น ครั้นแล้วก็เซ็ดตามบริเวณที่มันเกาเพราะคัน ด้วยยาฆ่า
เชื้อ

“อะไรกันแน่ครับ คุณวัลลภา” ข้าพเจ้าถาม

หล่อนส่งขวดยานั้นและสำลีให้พวกเราทำตามทุกคนก่อนที่จะตอบว่า

“เชื้อราชนิดหนึ่ง ซึ่งมีพิษร้ายแรงเหลือเกิน เมื่อกของมันแทรกเข้าไป
ตามผิวหนัง หรือรับละอองเข้าไปทางลมหายใจ อาจทำให้ตายได้ใน 2-3 ชั่วโมง
ถ้าป้องกันไม่พอหรือรักษาไม่ทัน”

“นั่นก็ไม่ใช่ผี ไม่ใช่สาธิต อย่างที่สาธิตว่า” ตาเกินส่ายหน้าไปมาอย่างอ่อนใจ

(ล่องไพร ตอน เจ้าป่า, 2533, น. 114)

ข้อความข้างต้นมาลัย ชูพินิจได้สะท้อนความเชื่อที่แตกต่างกันระหว่างคน 2 กลุ่ม โดยกลุ่ม
แรกคือ ส่างค่านายพรานชาวท้องถิ่นและกลุ่มลูกหาบชาวกะเหรี่ยงที่เชื่อว่าแสงไฟ กลิ่น และเมื่อกที่
เห็นเป็นสิ่งลึกลับหรือภูตผีที่อาศัยอยู่ในถ้ำ และเป็นต้นเหตุที่ทำให้ “ลึบง” เพื่อนของตนเองต้องตาย ทำ
ให้นายพรานท้องถิ่นวิ่งหนีอย่างไม่คิดชีวิต โดยไม่ได้ระวังตนเองเพราะความหวาดกลัว ในขณะที่เดียวกัน
มาลัย ชูพินิจกำหนดให้กลุ่มชาวเมือง ซึ่งประกอบด้วยศักดิ์ สุริยันและแพทย์หญิงวัลลภายายาม
พิจารณาแสงไฟ กลิ่นและเมื่อกด้วยทัศนคติของผู้ที่ไม่เชื่อในสิ่งลึกลับ โดยศักดิ์ สุริยันและแพทย์หญิงวัล
ลภาได้พยายามรวบรวมข้อมูล หลักฐานจากการเห็น ได้กลิ่น และการสัมผัส ก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อ และ
หาทางแก้ไขสถานการณ์ต่อไป ซึ่งพฤติกรรมของศักดิ์ สุริยัน และแพทย์หญิงวัลลภาเป็นการแสดงภาพ
แทนหรือภาพในอุดมคติของผู้ประพันธ์ที่กำหนดให้ผู้คนในยุคสมัยใหม่ที่ไม่เชื่อถือสิ่งที่ยังพิสูจน์ไม่ได้
และไม่เชื่อถือคำบอกที่เล่ากล่าวต่อกันมา แต่ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อการหาหลักฐานเชิง
ประจักษ์ พิสูจน์ข้อเท็จจริง

การกำหนดคตินทัศน์ที่แตกต่างกันทั้ง 2 ลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงวิธีคิดของกลุ่มคนที่แตกต่าง
กัน โดยชาวกะเหรี่ยงอย่างสาธิตเชื่อในเรื่องเล่าและสิ่งลึกลับที่พิสูจน์ไม่ได้ ในขณะที่ตัวละครชาวเมือง
ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์แสดงผลเพื่ออธิบายสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การกำหนดพฤติกรรมของตัว

ละครที่แตกต่างกันนี้เป็นเสมือนการกำหนดลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวละคร โดยกำหนดให้กลุ่มลูกหาบและนายพรานในท้องถิ่นหวาดกลัวจนลนลาน วิ่งหนีอย่างไม่คิดชีวิต แตกต่างจากศักดิ์ สุริยันและแพทย์หญิงวัลลภาที่พยายามพิจารณาแสงไฟและเมื่อก่อนที่จะออกคำสั่งให้ทุกคนในกลุ่มทำตาม ทำให้รอดพ้นจากเหตุการณ์ร้ายมาได้ การกำหนดบทบาทของตัวละครในลักษณะนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า แพทย์หญิงวัลลภาเป็นผู้ที่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นผู้ที่ช่วยเหลือให้ผู้คนในกลุ่มสามารถรอดชีวิตมาได้ ในขณะที่กลุ่มลูกหาบมีผู้ที่เสียชีวิตและบาดเจ็บเพราะความหวาดกลัวตามความเชื่อแบบเดิม ทั้งนี้ การออกคำสั่งให้กลุ่มลูกหาบเลิกหวาดกลัว และหันมาปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์หญิงวัลลภา ตลอดจนการกำหนดให้ผู้ที่ปฏิบัติตามแพทย์หญิงวัลลภารอดพ้นจากเหตุการณ์ร้ายมาได้เป็นการแสดงให้เห็นถึงทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการคิดแบบวิทยาศาสตร์ และเชื่อว่าการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และอ้างอิงเหตุผลที่พิสูจน์ได้มีความน่าเชื่อถือมากกว่าความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติของกลุ่มลูกหาบ ความเชื่อของกลุ่มลูกหาบเป็นความเชื่อที่ผิด และสิ่งลึกลับไม่เคยมีอยู่จริง ลักษณะดังกล่าวเป็นการด้อยค่าความรู้ตามโนทัศน์แบบจารีตให้หมดความสำคัญ และไม่น่าเชื่อถือเท่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์

มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็น “ความรู้” ของยุคสมัยใหม่ โดยแสดงแนวคิดนี้ในหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการชี้ให้เห็นว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นความรู้ที่น่าเชื่อถือ วิทยาศาสตร์สามารถสร้างหรืออธิบายกระบวนการของสิ่งเหนือธรรมชาติได้ และการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาแทนที่และลดทอนความน่าเชื่อของมนต์ฉบับจารีต

แนวทางอีกแนวทางหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจนำมาใช้เพื่อพยายามจะลดทอนความเชื่อตามโนทัศน์แบบเดิม เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวิทยาศาสตร์ในฐานะของสัญลักษณ์แห่งยุคสมัยใหม่ก็คือ การกำหนดว่าชาวกะเหรี่ยงเองเป็นผู้ที่ยอมรับว่าความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติไม่มีอยู่จริง ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นเสมือนการทำลายรากฐานความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติแบบเดิมลง และจัดให้ความเชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ได้ หรือเป็นเหตุเป็นผลเข้าไปแทนที่ และสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มชนทุกกลุ่มในสังคมไทยก็สามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคมสมัยใหม่ได้เช่นเดียวกัน โดยการพยายามสร้างภาวะสมัยใหม่ให้เกิดขึ้นนี้ ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *พรายตะเคียน* โดยมาลัย ชูพินิจได้กำหนดให้ตาเกินซึ่งเป็นชาวกะเหรี่ยงเป็นผู้ยอมรับด้วยตัวเองว่า ความหวาดกลัวภูตผีหรือวิญญาณของคนตายนั้นเป็นอุปทานของตนเอง และความกลัวผีหรือวิญญาณนั้นเป็นความเชื่อแบบเก่าเท่านั้น โดยผู้ประพันธ์ได้ชี้ให้เห็นว่าความหวาดกลัวที่เกิดขึ้นกับชาวกะเหรี่ยงนั้นเกิดจากจินตนาการของชาวกะเหรี่ยงเอง ดังข้อความต่อไปนี้

“อ้ายหน้าข้าวตัง-ตายแล้ว! อวสานของมันเป็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่ง ซึ่งกะเหรี่ยงชราไม่สามารถจะปฏิเสธได้ แต่อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้มันตาย เป็นอีกข้อเท็จจริงหนึ่งซึ่งแก้หาเหตุผลอธิบายไม่ได้ และซึ่งจะต้องพยายามค้นหาต่อไป

อย่างไรก็ดี อย่างกะเหรียงทั่วไป ซึ่งถูกสอนให้เชื่อในความลึกลับมหัศจรรย์ของภูตผีปีศาจ และไม่อาจหาเหตุผลอธิบายได้มาแต่เล็กแต่น้อย ถึงแก่จะพยายามที่จะไม่คิดเห็นคล้อยตามไปในทางนั้นสักเพียงใด ความเชื่อเก่าๆ ที่เหลืออยู่ในอนุสติ ก็อดทำให้ตาเกินคิดวาดภาพไปไม่ได้ว่า ปีศาจหรือวิญญาณของนางกะเหรียงผู้ตาย คงเรียกร้องให้อ้ายหน้าข้าวตั้งออกไปที่ป่าช้า อย่างที่เคยเรียกมันออกมาที่ตาเกินนั่งซุ่มคั้นนั้น อุปาทานจะทำให้มันแลเห็นอะไร? ได้ยินอะไร? และรู้สึกอย่างไรขึ้นมากก็ตาม มันถึงลงมือรื้อกิ่งหนามพุทราที่สะไว้บนมูลดิน เหนือหลุมศพของนางเมียที่ฝังไว้ แล้วก็ใช้มีดช่วยในการขุดเอากะโหลกศีรษะขึ้นมา กลบหลุมเสียและพากะโหลกออกเดินทางต่อไป ตามแนวที่แกได้ติดตามมา จนกระทั่งถึงหน้าผาดังกล่าว”

(ล่องไพร ตอน พรายตะเคียน, 2525, น. 220 - 221)

มาลัย ชูพินิจแสดงให้เห็นถึงความนึกคิดของชาวกะเหรียงที่เชื่อในเรื่องผีและเรื่องลึกลับ ซึ่งจากตัวอย่างข้างต้นคือ ความกลัววิญญาณของแต่ละชิ้น ถ้าพิจารณาถึงมุมมองที่มาลัย ชูพินิจใช้อธิบายพฤติกรรมของตัวละคร ตลอดจนการใช้ภาษาในการเล่าเรื่องเป็นการระบุให้เห็นว่าตาเกินเกิดความกลัวขึ้นภายในจิตใจเนื่องจาก “อุปาทาน” ซึ่งหมายถึงความนึกคิดที่เกิดจากจินตนาการของมนุษย์เอง การบรรยายถึงความนึกคิดและพฤติกรรมของตาเกินดังที่ปรากฏข้างต้นเป็นสำนึกสมัยใหม่ และเชื่อว่าตาเกิน “วาดภาพ” ในจินตนาการขึ้นมาเอง ซึ่งการกำหนดให้ภูตผีเป็นแค่จินตนาการที่มนุษย์สร้างขึ้นเองนี้เป็นเสมือนการปฏิเสธความเชื่อแบบเดิม และให้ความสำคัญกับการอธิบายเหตุผลตามแนวคิดวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้น

ผู้ประพันธ์ยังได้เน้นย้ำให้ชาวกะเหรียงเป็นผู้หักล้างความเชื่อแบบเดิมและตอบรับการใช้กระบวนการวิทยาศาสตร์อีกครั้ง โดยนำเสนอผ่านตาเกินซึ่งเป็นผู้ที่สรุปถึงสาเหตุของพฤติกรรมประหลาดของชายคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านที่พรั่นเพื่อถึงนางแต่ละชิ้น และกระโดดหน้าผาเพื่อฆ่าตัวตายว่าเกิดจากการอุปาทาน และจิตใจสำนึกของตัวเอง ดังข้อความต่อไปนี้

“ภาพที่มันคิดว่าเห็น เสียงที่มันได้ยิน และกลิ่นที่คิดว่าได้ดม ก็เกิดจากอุปาทานให้เป็นไป การตายของมัน อาจไม่ได้โดดเขาเพราะความเสียใจ หากแต่ด้วยความเพ้อคลั่งติดตามภาพหลอนนั้นไป แต่ครั้งเมื่ออ้ายหน้าข้าวตั้งถึงแก่ความตาย และความเชื่อในเรื่องนางแต่ละชิ้น กลายเป็นพรายตะเคียนก่อร่างขึ้นมาบรรดาพวกที่เคยรักใคร่ติดพันเป็นเดิมพันมาอยู่แต่เดิม ก็เริ่มปลุกฝังความเชื่อเหล่านั้นลงไปในการคิดว่า ตนจะต้องประสบโชคชะตาอย่างอ้ายหน้าข้าวตั้ง...

คนเหล่านี้ไม่ใช่ภูผีหลอก...แต่เขาหลอกตัวของเขาเอง ทำลายตัวของเขาเองโดยมิได้ตั้งใจหรือมีเจตนา...”

(ล่องไพร ตอน พรายตะเคียน, 2533, น. 251 - 252)

การอธิบายความข้างต้นแสดงถึงการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับกลไกการทำงานในร่างกายของมนุษย์มาเป็นเหตุผลสำหรับอธิบายปรากฏการณ์ลึกลับที่เกิดขึ้น โดยระบุว่าความกลัวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้นเกิดจากจิตใต้สำนึกของมนุษย์เอง ไม่ได้เกิดจากพลังลึกลับหรือเกิดจากวิญญาณของนางแต่ละซิ่นดังที่ชายในหมู่บ้านเข้าใจ ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจกำหนดให้ตาเกิ้นเป็นผู้สรุปเรื่องราวของนางแต่ละซิ่นและผู้ชายที่ฆ่าตัวตายตามกระบวนการวิทยาศาสตร์ด้วยตัวเอง ซึ่งการกำหนดให้ชาวกะเหรี่ยงเป็นผู้ยอมรับว่าวัฒนธรรมเดิมของตนเองไม่ถูกต้อง และกำหนดให้ชาวกะเหรี่ยงเองเป็นผู้ละทิ้งความเชื่อตามวัฒนธรรมเดิมของตนเอง และหันมาอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยแสดงเหตุและผลที่พิสูจน์ได้นี้เป็นเสมือนการชี้ให้เห็นถึงสำนึกสมัยใหม่ที่เข้าไปมีบทบาทแทนที่และหักล้างความเชื่อแบบเดิมลง และกำหนดให้ความเชื่อในวิทยาศาสตร์เป็นแนวทางที่ทุกคนในสังคมเชื่อถือ สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามสร้างภาวะสมัยใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะตอบรับต่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ โดยชี้ให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์คือความรู้สมัยใหม่ในสังคมไทย ตลอดจนได้แสดงให้เห็นว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์สามารถอธิบายหรือหักล้างปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติที่ผู้คนในสังคมเชื่อถืออยู่บ่อยครั้ง การนำเสนอวรรณกรรมในลักษณะดังกล่าวน่าจะมาจากการพยายามจะแสดงให้เห็นถึงสำนึกสมัยใหม่และแสดงถึงภาวะสมัยใหม่ในสังคมในช่วงเวลาดังกล่าว หากแต่ในบางครั้งมาลัย ชูพินิจก็แสดงให้เห็นว่า ผู้ประพันธ์เองก็ตระหนักและยอมรับว่าแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้เข้ามาครอบครองพื้นที่ความเชื่อทั้งหมดในสังคมไทย เนื่องจากเรื่องเล่าในชุมชน ความเชื่อ ประเพณี ยังคงมีความสำคัญทางจิตใจต่อผู้คนในสังคมโดยเฉพาะผู้คนในสังคมชนบท และผู้ประพันธ์เองก็ตระหนักถึงการปะทะต่อร่องระหว่างความเชื่อแบบจารีตและความเชื่อสมัยใหม่ดังกล่าว นั่นเป็นเหตุให้ภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยดูคลั่งคลุ้งและย้อนแย้ง กล่าวคือ การนำเสนอภาพสังคมเป็นเสมือนการพยายามจะหลุดพ้นจากสังคมแบบจารีต หากแต่ก็ไม่ได้เป็นภาวะสมัยใหม่ทั้งหมด เป็นภาวะสมัยใหม่ที่ยังคงมีกระแสความคิดแบบจารีตไหลเวียนอยู่

แนวคิดข้างต้นปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *พรายตะเคียน* โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายว่า ตาเกิ้นและกลุ่มลูกหาบมีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ และกลัวเรื่องเล่าเกี่ยวกับผีนางตะเคียนจนไม่กล้าจะพักแรมในบริเวณใต้ต้นตะเคียน แม้ว่าทำเลดังกล่าวจะเหมาะสำหรับตั้งแคมป์พักแรมอย่างมากก็ตาม ตาเกิ้นและลูกหาบชาวกะเหรี่ยงแสดงอาการไม่สบายใจเพราะหวาดกลัววิญญาณตามความเชื่อเดิม เมื่อร้อยเอกรเรื่อง ยุทธนาทราบ จึงพูดจาล้อเลียนความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง แต่เมื่อตาเกิ้นอธิบายว่าภูมิล้างและวิถีการดำเนินชีวิตมีผลต่อสำนึกและนิสัยของชาวกะเหรี่ยงจนไม่สามารถ

ตัดจากความกลัวได้ทันที ศักดิ์ สุริยันและร้อยเอกเรื่อง ยุทธนาที่เข้าใจและยินยอมที่จะย้ายพื้นที่พักแรมตั้งข้อความที่ว่า

“...พูดกันสั้นๆ ง่ายๆ ความเชื่อในเรื่องผีเรื่องพรายเป็นของคู่กันมากกับพวกเราชาวป่าตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย ฉะนั้นที่ลือกันว่าตะเคียนต้นนี้มีพรายและมันทำให้คนหมู่บ้านนี้ทั้งหมู่บ้านตาย จึงอยู่ในความจำของอ้ายคนพวกนี้ อย่างเดียวกับที่มีมันอยู่ในความทรงจำของตาเกินเหมือนกัน”

“แก!” ข้าพเจ้าได้ยินเสียง ร.อ.เรื่องหัวเราะงอหาย “แกซึ่งควรจะรู้อะไรต่ออะไรดีกว่าใครๆ หรืออย่างน้อยที่สุดก็รู้ดีเท่าๆกับเรา ว่าเรื่องเหล่านี้เหลวไหล เป็นความเชื่อที่ไม่เคยมีใครพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงอย่างเสียสุมิง ผีโป่ง ผีป่า ผีบ้า ผีบอ ซึ่งลงท้ายก็กลายเป็นเรื่องลมๆ แล้งๆ สำหรับจะหัวร่อกันเล่น”

“จริงของนายทหารเรื่อง” กะเหรี่ยงชราถอนใจ “ในชีวิตของตาเกินที่ท่องเที่ยวมากับนาย ตาเกินได้เผชิญอะไรต่ออะไร หลายอย่างที่เคยเชื่อว่าจริง กลายเป็นเรื่องเหลวไหล ตาเกินรู้ว่าคนเรากลัวในสิ่งที่เราไม่รู้และสิ่งใดที่คนรู้ คนเราก็มักกลัวอีกต่อไป แต่นายทหารเรื่องอย่าลืมที่นายเคยพูดเคยบอก ว่าความเชื่อของคนเราก็มียุติกันด้วย เป็นของตายยาก ตาเกินรู้ว่าเรื่องพรายตะเคียนต้นนี้อย่างที่พวกนั้นมันลือ หรืออย่างที่พวกนี้มันเชื่อเป็นเรื่องเหลวไหล แต่เพราะว่าตาเกินเองก็เคยเชื่อมาเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ได้ฟังมันพูดขึ้นอีกจึงอดวอกแวกไปไม่ได้”

เอาหละ...ถ้าการพักที่นี้จะทำให้แกและพวกลูกหาบไม่สบายใจ เราก็ย้ายที่ต่อไป” ข้าพเจ้าตัดบทพลางหยิบยามหลังและป็นคู่มือ ร.อ.เรื่องก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

(ล่องไพร ตอน พรายตะเคียน, 2525, น.179 - 180)

การโต้ตอบระหว่างร้อยเอกเรื่อง ยุทธนา และตาเกินดังที่ปรากฏข้างต้นนั้นได้แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์จะเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้น และกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการหักล้างความเชื่อแบบเดิม หากแต่ความเชื่อตามมโนทัศน์แบบจารีต ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เรื่องเล่าในชุมชน และประเพณีปฏิบัติแบบเดิมก็ยังไม่ได้หายไปอย่างสิ้นเชิง ความเชื่อตามมโนทัศน์แบบจารีตยังคงมีอิทธิพลต่อกลุ่มชนบางกลุ่ม เช่น กลุ่มชนชาวกะเหรี่ยง หรือชาวพื้นเมืองในท้องถิ่น อีกทั้งความเชื่อตามแนวคิดแบบจารีตเหล่านี้เป็นความจริงเพียงชุดเดียวที่กลุ่มชนรับรู้และเชื่อถือสืบต่อกันมานับตั้งแต่บรรพบุรุษ การเปลี่ยนแปลงความเชื่อของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำได้อย่างทันที แม้ว่าความรู้ใหม่จะนำเชื่อถือมากเพียงใดก็ตาม

ความตระหนักถึงอิทธิพลของมโนทัศน์แบบจารีต ถูกนำเสนอผ่านคำพูดของตาเกิ่นที่อธิบายให้ ร้อยเอกเรื่อง ยุทธนาฟังว่า ชายชาวกะเหรี่ยงเข้าใจว่าการหาความรู้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้ใหม่ที่น่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับ แต่ความเชื่อในอำนาจหรือธรรมชาติ หรือสิ่งลึกลับก็ เป็นส่วนหนึ่งในวิถีการดำเนินชีวิตของชาวกะเหรี่ยงเช่นกัน การอธิบายของตาเกิ่นแสดงให้เห็นถึง ความลึกลับของการกำหนดภาวะสมัยใหม่ กล่าวคือ แม้ว่าตาเกิ่นจะรับรู้ว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นความเชื่อที่พิสูจน์ได้ และมีหลักฐานเชิงประจักษ์ที่น่าเชื่อถือ หากแต่ตาเกิ่นเองก็สละไม่หลุดจาก ความเชื่อตามมโนทัศน์แบบจารีต ตาเกิ่นเองก็เป็นเสมือนตัวแทนผู้คนในสังคมไทยที่ติดกับมโนทัศน์ ความเชื่อแบบจารีต จนไม่สามารถก้าวสู่ลักษณะภาวะสมัยใหม่ได้อย่างสมบูรณ์ อิทธิพลของมโนทัศน์ แบบเดิมนี้อีกยังทำให้การกำหนดภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยแตกต่างจากการกำหนดภาวะสมัยใหม่ที่ เกิดขึ้นในดินแดนตะวันตก เนื่องจากภาวะสมัยใหม่ในดินแดนตะวันตกเป็นการใช้ความรู้ใหม่และวิถี การดำเนินชีวิตแบบใหม่มาแทนที่ความเชื่อและวิถีการดำเนินชีวิตแบบเดิม หากแต่ในสังคมไทยนั้น สำนึกและอิทธิพลจากแนวคิดสมัยใหม่และความเชื่อและวิถีชีวิตแบบจารีตนี้ไหลเวียนอยู่ในสังคม ควบคู่กันไป

นอกจากการแสดงให้เห็นถึงกระแสของมโนทัศน์ทั้งสองลักษณะที่ไหลเวียนควบคู่กันอยู่ใน สังคมไทย มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่า ในบางกรณีแม้ว่าการอธิบายความรู้ทางวิทยาศาสตร์จะเป็น ความรู้สมัยใหม่ ที่เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคม และเป็นชุดความรู้ที่ผู้คนในสังคมสมัยใหม่ ยอมรับ หากแต่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ก็ไม่สามารถอธิบายความเชื่อลึกลับหรือตำนานท้องถิ่นได้ ทั้งหมด ตำนานบางเรื่องยังคงถูกถ่ายทอดอยู่ในสังคม แม้ว่าเรื่องเล่าหรือความเชื่อเหล่านั้นจะดูไม่ สมเหตุสมผลหรือขัดแย้งกับหลักการทางวิทยาศาสตร์ก็ตาม ซึ่งลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการ ยังคงให้ความสำคัญกับความเชื่อหรือตำนานตามมโนทัศน์แบบจารีตอยู่ด้วย

การนำเสนอความเชื่อหรือตำนานตามมโนทัศน์แบบจารีตที่ขัดแย้งกับหลักการทาง วิทยาศาสตร์ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *แดนสมิง* ซึ่งมาลัย ชูพินิจได้นำตำนานเกี่ยวกับ “เสือสมิง” หรือเสือที่สามารถกลายร่างเป็นมนุษย์เพื่อหลอกหรือล่ามนุษย์ได้มาถ่ายทอดใน วรรณกรรม โดยกำหนดให้ศักดิ์ สุริยันและคณะเดินทางได้ช่วยชีวิต “ไลสง” สมาชิกของชนกลุ่มน้อย เผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่ในป่าลึกบริเวณพรหมแดนไทย-พม่า หากแต่ระหว่างการเดินทางไปหมู่บ้านของไลสง ลูกหาบที่ร่วมทางมากับคณะของศักดิ์ สุริยันเสียชีวิตเพราะถูกเสือกัดกินเป็นอาหารทุกคืน ศักดิ์ สุริยัน ตาเกิ่น และนายพรานคนอื่นๆ จึงพยายามล่าเสือดังกล่าว หากแต่การล่าเสือทุกครั้ง กลุ่มนายพรานจะ พบกับไลสงซึ่งเดินอย่างเหม่อลอย เนื้อตัวเปื้อนเลือด และมีกลิ่นสาบเสือดิตมาทุกครั้ง กลุ่มชาว กะเหรี่ยงที่ร่วมเดินทางเริ่มเชื่อว่าไลสงคือเสือสมิง และระวังตัวจากไลสง ในขณะที่ศักดิ์ สุริยัน พยายามจะพิสูจน์เรื่องดังกล่าวด้วยการรวบรวมหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ แต่ไม่ว่าจะพยายามแค่ไหน

ก็ไม่สามารถหาหลักฐานที่ชัดเจนเหตุผลเพียงพอที่จะอธิบายด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ได้ ดังตัวอย่างเช่น

“ข้าพเจ้าเข้าไปสำรวจบริเวณที่เกิดเหตุ นั้น รู้สึกได้รับความอัศจรรย์ใจอย่างยิ่ง ก็เพราะถึงจะมีรอยเลือดซึ่งทะลักจากแผลที่ถูกเขี้ยวเสี้ยวขย้ำปรากฏอยู่ตามหาดทราย พร้อมทั้งรอยเท้าและมือของกะเหรี่ยงลูกหาบผู้นำสงสารลูกลากเป็นทางไป ก็ไม่ปรากฏรอยเท้าของเสือร้ายจนแห่งเดียว เมื่อเหลียวไปดูตาเก็น ร.อ.เรื่อง ดร.สมิท และไม่เราก็รู้สึกไม่ได้ว่าน่าจะทำลางคิดอย่างเดียวกัน ดร.สมิทพิจารณาบริเวณตรงนั้นจากแสงไฟฉายในมืออยู่อีกนานก่อนที่จะสั่นศีรษะ และเอ่ยขึ้นด้วยน้ำเสียงแสดงความหลากหลาย

สมิท “ถ้าเป็นเสือจริง ทำไมไม่มีรอยตีน? แต่ถ้าจะเป็นสัตว์อื่นมาคาบเอาไปกินก็ควรมีร่องรอยเหมือนกัน

(ล่องไพร ตอน แดนสมิง, 2533, น. 98 - 99)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงถึงพฤติกรรมของศักดิ์ สุริยันที่พยายามพิสูจน์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยการใช้หลักเหตุผลตามแนวทางวิทยาศาสตร์ โดยศักดิ์ สุริยันพยายามหารอยเท้าของเสือเพื่อยืนยันว่ากะเหรี่ยงลูกหาบที่ตายถูกเสือทำร้ายจนเสียชีวิต หากแต่ก็ไม่พบหลักฐานที่ชัดเจน การตายของลูกหาบดังกล่าวจึงกลายเป็นเรื่องลึกลับที่ศักดิ์ สุริยันและผู้ร่วมทางไม่สามารถอธิบายด้วยแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ได้ แม้ว่าพยายามแล้วก็ตาม นอกจากตัวอย่างข้างต้นแล้ว การปรากฏตัวที่ต่อเนื่องกันระหว่างเสือและไลสง กลิ่นคาวเลือด การที่ไลสงไม่สามารถอธิบายได้ว่าออกมาอยู่ในพื้นที่ป่าได้อย่างไร ยังกลายเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนความเชื่อที่ว่าไลสงคือเสือสมิง ทำยที่สุดศักดิ์ สุริยันก็ต้องยอมจำนนว่า เสือสมิงก็คือไลสง แม้ว่าศักดิ์ สุริยันจะไม่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติก็ตาม

“ข้าพเจ้าหมดข้อสงสัยอีกต่อไป ว่าเสือดวงนั้นไม่ใช่ไลสง สตรีวิสัยที่จะอธิบายได้ก็แต่ว่าอำนาจลึกลับมหัศจรรย์อันใดสามารถเปลี่ยนแปลงมนุษย์ให้เป็นสัตว์เดรัจฉานได้เช่นนั้น”

(ล่องไพร ตอน แดนสมิง, 2533, น. 204)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้นำตำนานหรือเรื่องเล่าประจำท้องถิ่นเกี่ยวกับเสือสมิงมาใช้ในการเล่าเรื่อง หากแต่นวนิยายเรื่องนี้ มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายความเชื่อลึกลับเกี่ยวกับเสือสมิงได้ โดยผู้ประพันธ์ได้บรรยายว่า แม้ว่าศักดิ์ สุริยันจะพยายามพิสูจน์หรือค้นหาหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อหาคำอธิบายตามแนวทางวิทยาศาสตร์เพียงใด แต่ก็ไม่สามารถหาหลักฐานมาหักล้างเหตุการณ์ลึกลับดังกล่าวได้ และจำต้องยอมรับในที่สุดว่าเสือที่ตนเอง

พยายามตามล่าก็คือโลงนั่นเอง การยอมรับของศักดิ์ สุริยันเป็นเสมือนการยอมรับการมีอยู่ของอำนาจลึกลับและเรื่องเล่าในอดีตที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ที่ยังคงไหลเวียนอยู่ในสังคม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถคลี่คลายหรือตอบคำถามดังกล่าวให้กระจ่างได้

นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *แดนสมิง* นี้ถือเป็นหลักฐานหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติ และชี้ให้เห็นว่าแม้ว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จะเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้น ผู้คนในสังคมสมัยใหม่มุ่งเน้นการหาคำตอบหรือการอธิบายเหตุผลจากสิ่งที่พิสูจน์ได้ หรือจากหลักฐานเชิงประจักษ์ อันเป็นแนวทางการแสวงหาความรู้ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ก็ตาม หากแต่วิทยาศาสตร์กลับไม่สามารถตอบข้อสงสัยได้ในทุกเรื่อง ยังมีสิ่งลึกลับหรือความเชื่อบางประการที่กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายได้ เช่นกรณีของโลงและเสือสมิงในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะพยายามชี้ให้เห็นว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ตลอดจนกระบวนการหาคำตอบด้วยการพิสูจน์ หรือหลักฐานเชิงประจักษ์ เป็นการแสดงให้เห็นถึงภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย หากแต่สำนึกส่วนหนึ่งของผู้ประพันธ์เองก็ยังเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติอยู่ด้วยเช่นกัน ลักษณะดังกล่าวเป็นความย้อนแย้งทางความคิดของผู้ประพันธ์ที่พยายามจะให้ความสำคัญต่อความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ แต่ก็สลัดตนเองออกจากความเชื่อและวิถีชีวิตแบบจารีตในสังคมไทยไม่ได้ทั้งหมด

ทั้งนี้ จากการศึกษาถึงกระบวนการเล่าเรื่องที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจพบว่า นักประพันธ์ท่านนี้มักนำความรู้และใช้การอ้างอิงเหตุผลตามแนวคิดวิทยาศาสตร์มาแนะนำในงานประพันธ์ของตนเอง โดยผู้ประพันธ์จะสร้างปมปริศนาหรือเหตุการณ์ลึกลับขึ้น และคลี่คลายเหตุการณ์ด้วยความรู้หรือกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับสิ่งที่พิสูจน์ได้และการแสดงหลักฐานในเชิงประจักษ์เป็นหลัก การอ้างอิงความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการคลี่คลายปัญหาด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์นี้ปรากฏบ่อยครั้งในวรรณกรรมประเภทสืบสวนสอบสวน ผลงุญภัย แต่มาลัย ชูพินิจก็ได้แสดงให้เห็นว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้เป็นความรู้เดียวที่แพร่หลายในสังคม ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ตำนาน หรือสิ่งลึกลับตามมโนทัศน์แบบจารีตนั้นก็มิมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนรวมทั้งผู้ประพันธ์ด้วยเช่นกัน การนำเสนอแนวคิดทั้ง 2 ลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อร่องระหว่างความคิดที่แตกต่างกันในสังคมไทย และความรู้ที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมจึงไม่ได้มีเพียงชุดความรู้เดียว การนำเสนอภาวะสมัยใหม่ในวรรณกรรมมาลัย ชูพินิจจึงไม่ได้เป็นภาวะสมัยใหม่ที่ยึดถือแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ แต่ยังคงมีความเชื่อตามมโนทัศน์แบบจารีตที่ยังคงไหลเวียนแทรกซึมอยู่ด้วยเช่นเดียวกัน

3.5 ศักยภาพมนุษย์: สำนึกของมนุษย์ในโลภวิทยาศาสตร์

แนวคิดเรื่องมนุษย์เป็นวิวัฒนาการอย่างหนึ่งของธรรมชาตินั้นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้ในสังคมไทยอีกประการหนึ่งก็คือ การมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์มีอิสระ มีความเท่าเทียมกัน และมีศักยภาพในการที่จะพัฒนาตนเองและสังคมได้ แนวคิดดังกล่าวมีส่วนผลักดันให้มนุษย์ตั้งคำถามว่า แท้จริงแล้ววิถีการดำเนินชีวิตแบบจารีตที่ให้ความสำคัญกับพิธีกรรม ความเชื่อที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา และค่านิยมที่ผู้คนในสังคมยึดถือกันนั้นยังคงมีความสำคัญอยู่หรือไม่ในโลกสมัยใหม่นี้ โดยมาลัย ชูพินิจได้เสนอความเห็นไว้ว่า กฎเกณฑ์ทางสังคมดังที่กล่าวไปข้างต้นเป็นสิ่งที่ควบคุมมนุษย์ จัดกลุ่มและตีกรอบให้มนุษย์ดำเนินชีวิตได้อย่างลำบาก ทำให้มนุษย์ไม่สามารถแสดงศักยภาพของตนเองออกมาได้ ถูกลดคุณค่า แนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากฎเกณฑ์ทางสังคมแบบเดิมนั้นไม่ได้สนองตอบต่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้คนในสังคมสมัยใหม่อีกต่อไป

เรื่องสั้นเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการตั้งคำถามต่อมโนทัศน์แบบจารีตและแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้คนในสังคมไทยก็คือ เรื่องสั้นเรื่อง *ลูกผ่าเหล่า* (2504) มาลัย ชูพินิจได้เสนอแนวคิดที่ว่า ความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์มีความสำคัญมากกว่าค่านิยมและประเพณีที่สังคมยึดถือ มนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ควรจะเลือกดำเนินชีวิตตามที่ตนเองต้องการได้โดยไม่ติดอยู่กับกฎเกณฑ์ที่สังคมสร้างขึ้น เรื่องสั้นเรื่องนี้เล่าถึง “ฉันท” ชายหนุ่มที่เกิดในตระกูลที่ผู้ชายในครอบครัวทุกรุ่นบวชเรียน รับใช้พุทธศาสนา และยึดธรรมเนียมปฏิบัติเป็นที่พึงจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต หากแต่เมื่อฉันทถึงช่วงอายุที่จะบวชเรียนได้ พ่อของฉันทก็เสียชีวิตลง ทำให้ครอบครัวของฉันทอยู่ในสภาวะที่ยากลำบาก ฉันทจึงต้องชวนขวายเป็นหางานเพื่อเลี้ยงดูแม่ จึงไม่มีโอกาสได้บวชเรียนตามค่านิยมและตามธรรมเนียมในครอบครัว การไม่ได้บวชเรียนทำให้ชาวบ้านมองว่าฉันทยังเป็นผู้ชายที่ไม่สมบูรณ์ และฉันทเองก็รู้สึกว่าตนเองแปลกแยกจากผู้คนในครอบครัวและสังคม ดังต่อไปนี้

“ข้าพเจ้ามีโอกาสรู้จักฉันท ขณะที่เขาส่งขึ้นไปรับราชการอยู่ที่จังหวัด ในระยะนี้เองตามปกติเขาเป็นคนสุขภาพเรียบร้อยไม่เคยขัด อะไร ใครไม่แตะต้องของมีนเมาหรือการพนัน แต่ท่านก็อดรู้สึกไม่ได้ว่ามีอะไรบางอย่างแฝงอยู่เบื้องหลังการยิ้มแย้มแจ่มใส นั้นอาจจะจะเป็นความทรงจำที่เต็มไปด้วยความผิดหวัง ท้อถอยและมันอาจจะจะเป็นความขมขื่นปวดร้าว ข้าพเจ้าไม่แน่ใจนัก ข้าพเจ้าแน่ใจอย่างเดียว แต่ว่าฉันทเป็นที่นับถือเชื่อฟังแก่ชาวบ้านวังยาวทั่วไป แต่ดูเขาไม่ค่อยจะเข้าหน้าคนพวกนั้นได้ หั้ง ๆ ที่เทือกเขาเหล่าก็เป็นลูกวังยางแต่ดั้งเดิม ฉันทไม่ยอมแม่แต่จะมีภรรยา”

(ลูกผ่าเหล่า, 2504, น. 369)

คำบรรยายข้างต้นชี้ให้เห็นพฤติกรรมของฉันทที่ดำเนินชีวิตอย่างไม่มีความสุข เนื่องจากไม่สามารถบวชเรียนตามธรรมเนียมในครอบครัวและไม่สามารถปฏิบัติตามค่านิยมที่สังคมกำหนดได้ ทั้งนี้ แม้ว่าฉันทจะปฏิบัติตนตามหลักทางพุทธศาสนา คือ การรักษาศีล ไม่แตะต้องของมีนเมา ไม่เล่นการพนัน รวมทั้งไม่ยอมแต่งงาน แต่การไม่ปฏิบัติตามขนบประเพณีที่สังคมกำหนดทำให้ฉันทกลายเป็นบุคคลที่บกพร่องและมีสถานะเป็นคนนอกของสังคม การนำเสนอข้างต้นแสดงให้เห็นถึงทัศนคติเชิงวิพากษ์ของผู้ประพันธ์ที่มีต่อการปฏิบัติตามจารีต โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลและเงื่อนไขที่ร้ายล้อม จนก่อให้เกิดการประเมินค่าบุคคลผิดพลาดไปจากความเป็นจริง ธรรมเนียมหรือขนบประเพณีที่สังคมกำหนดจึงเป็นดั่งบ่วงที่พันธนาการไม่ให้ผู้คนได้แสดงศักยภาพและเลือกดำเนินชีวิตตามที่ปรารถนาได้

มาลัย ชูพินิจได้ทำให้ผู้อ่านตระหนักและทบทวนถึงความสำคัญของพิธีกรรมแบบเดิม คือ การให้ความสำคัญต่อการบวชเรียน และเชื่อว่าผู้ที่ยัง “ดิบ” คือเป็นผู้ที่ไม่สมบูรณ์พร้อม หรือบกพร่องในฐานะผู้ชายตามสายตาของคนในสังคมจารีต โดยไม่ได้เปิดพื้นที่ไว้ให้เหตุผลอื่นใด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“คนที่นี่ไม่เหมือนกับที่คุณเคยพบเคยเห็นมาจากที่อื่นหรือครับ” ตาโพธิบาย “ลงปักใจอะไรเสียแล้วยึดแนวไปจนตายเลย เขารู้สึกกันว่า ฉันทเป็นลูกผ่าเหล่าไม่เอาเยี่ยงอย่างปู้ตายาย ไอ้เรื่องบวชเรียนนะ ผมเองที่จริงก็ไม่เห็นว่าจะสลักสำคัญอะไรนักหนา....แต่คนพวกนั้นเขาศรัทธากันเอาจริง ๆ จัง ๆ ว่าเป็นการทดแทนบุญคุณพ่อแม่ให้ไปขึ้นสวรรค์ ใคร ๆ ในตระกูลและบ้านเดียวกันเขาบวชหมด มีแต่ฉันทคนเดียวนี่แหละที่ยังดิบ เจ้าตัวเองก็ดูเหมือนจะสำนึกในข้อนี้ดี ใจมันถึงเข้าไม่สนิทได้กับพวกชาวบ้าน”

(ลูกผ่าเหล่า, 2504, น. 370)

จากข้อความข้างต้น ทัศนคติของตาโพธิ์ถือเป็นการนำเสนอแนวคิดที่แตกต่างไปจากมโนทัศน์แบบจารีต และแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติของมนุษย์ ตาโพธิ์ชี้ให้เห็นว่าฉันทมีพฤติกรรมที่ดี เครื่องวัดในการปฏิบัติตนเช่นเดียวกับผู้ที่บวชเรียน ซึ่งหากพิจารณาพฤติกรรม ฉันทก็มีพฤติกรรมเช่นเดียวกับผู้ที่บวชเรียนทุกประการ และเป็นที่น่ายกย่องนับถือได้เช่นกัน ทัศนคติดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่าในการประพฤติปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าการยึดติดในค่านิยมแบบเดิม

มาลัย ชูพินิจได้เน้นย้ำให้เห็นถึงโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นกับฉันทที่ถูกสังคมแบบจารีตไม่ยอมรับ แต่เขาก็กลับอุทิศชีวิตเพื่อปกป้องพุทธศาสนา ผ่านฉากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ความแรงของน้ำได้กัดเซาะตลิ่ง และจะเข้ามาถึงองค์พระบรมธาตุ ฉันทก็ได้ช่วยควบคุมผู้คนทำฝายกันน้ำเพื่อป้องกันพระบรมธาตุไว้ไม่ให้เกิดความเสียหาย โดยลงไปริมตลิ่งและทำงานอย่างเต็มที่หากแต่ท่อนซุงได้พุ่งเข้ามาชนฝายบริเวณที่ฉันทยืนอยู่ทำให้เสียชีวิต มาลัย ชูพินิจได้บรรยายการทุ่มเททำงานเพื่อปกป้องดูแลเขตวัดและพระบรมธาตุอย่างเต็มที่ด้วยความศรัทธาว่า

ทั่วบริเวณลานพระบรมธาตุประเดี๋ยวสว่างไปด้วยแสงแดดจ้าวอมแวม ประเดี๋ยวความมืดเข้ามาครอบงำ แต่เสียงของฉันทยังคงดังลั่นต่อไป ไม่ร้องสั่งให้ใครทำอะไรอย่างหนึ่งก็ต้องอย่างหนึ่ง โดยไม่คิดเห็นแก่เหน็ดเหนื่อย หรืออันตรายเลย ช่วงหนึ่งผมก็เห็นเขาชูต้ายโตมาทางหัวฝาย ห่างจากฝูงคน ซึ่งยืนดูเขาอยู่เจียบๆ แล้วก็แหงนหน้าขึ้นเหมือนฟังเสียงอะไร ใบหน้าของฉันทเวลานั้นดูอึมเิบเหมือนกลับไปเป็นคนหนุ่ม มีสง่าราศีกระปรี้กระเปร่า และผ่องใสกว่าที่ใคร ๆ เคยเห็นมา”

(ลูกผ่าเหล่า, 2504, น. 374)

ทั้งนี้ ความตั้งใจและการพยายามปกป้องดูแลพระบรมธาตุและพื้นที่บริเวณวัดให้พ้นจากความเสียหายดังที่ปรากฏผ่านตัวละครฉันทนั้นเป็นเสมือนการสะท้อนทัศนคติของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อในความศรัทธาในพุทธศาสนานั้นกระทำการแสดงออกในเชิงประจักษ์ได้โดยไม่จำเป็นจะต้องกระทำผ่านพิธีกรรมที่สังคมให้ความสำคัญ ฉันทสามารถเป็นพุทธศาสนิกชนและแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาได้แม้จะไม่ผ่านการบวชเรียน ทั้งนี้ การที่ฉันทใช้ความสามารถที่ตนเองมี และแสดงความตั้งใจจะดูแลพื้นที่วัดปกป้องพระบรมธาตุไม่ให้เกิดความเสียหายจากเหตุน้ำท่วมนั้นก็ยังสามารถแสดงให้เห็นว่าฉันทก็เป็นผู้ที่เคารพและศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาเทียบเท่าบุคคลอื่น ๆ ที่บวชเพื่อสืบทอดพุทธศาสนาได้เช่นกัน

จากเรื่อง *ลูกผ่าเหล่า* นี้ มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดสมัยใหม่ประการหนึ่งก็คือการให้ความสำคัญต่อมนุษย์ และเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์มากกว่าค่านิยมหรือขนบประเพณีที่สังคมกำหนดขึ้น โดยมาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่า ฉันทมีความตั้งใจและสามารถปกป้องพระธาตุไว้ได้แม้ว่าจะถูกตัดสินจากผู้คนในสังคมว่าเป็น “คนดิบ” ก็ตาม วิธีการดำเนินชีวิตของฉันทเปรียบเสมือนการตั้งคำถามที่วิพากษ์ค่านิยมดั้งเดิมเรื่องการสืบทอดทางสายตระกูล จนบดบังศักยภาพของมนุษย์ ในขณะที่มีโน้ตหนักจากตะวันตกให้ความสำคัญกับการกระทำของมนุษย์ การเชื่อในหลักเหตุและผลที่

สามารถพิสูจน์เชิงประจักษ์ได้ ดังเช่นที่ฉันท์สามารถแสดงความศรัทธาต่อพุทธศาสนาได้เช่นกันแม้ว่าตนเองจะอยู่ในฐานะฆราวาสก็ตาม

การชี้ให้เห็นว่าค่านิยมและบทบาทที่สังคมกำหนดให้มนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ล้ำหลังและไม่ถูกต้องเสมอไปนั้นปรากฏในเรื่องสั้น **น้ำเหนือ** ด้วยเช่นกัน โดยวรรณกรรมเรื่องนี้ได้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนมุมมองที่สังคมมีต่อพระสงฆ์ โดยเสนอว่า แม้ว่าความเชื่อตามมโนทัศน์แบบจารีตของผู้คนในสังคมไทยที่มักกำหนดบทบาทให้พระสงฆ์เป็น “ผู้นำทางจิตใจ” เป็นผู้ที่มิเกียจติ และเพียบพร้อมเหนือกว่าคนทั่วไปตามมายาคติที่สังคมสร้างขึ้น หากแต่มาลัย ชูพินิจชี้ให้เห็นว่า แท้จริงแล้วพระสงฆ์ก็เป็นมนุษย์ที่มีความผิดพลาด บกพร่อง และไม่รู้ได้เช่นเดียวกับชาวบ้านทั่วไป ดังนั้น พระสงฆ์จึงอาจกระทำผิดได้เช่นเดียวกับมนุษย์คนอื่น ๆ ในสังคม ดังปรากฏในเรื่องสั้น **น้ำเหนือ**

เรื่องสั้นเรื่อง **น้ำเหนือ** กล่าวถึง โฉม เด็กสาวชาวต่างจังหวัดวัย 16 ปี ที่หลงรักพระนักเทศน์ที่เคร่งครัดในกิจของสงฆ์รูปหนึ่ง โฉมพยายามขอร้องให้พระนักเทศน์รูปนี้ลาสิกขาบทมาแต่งงานกับเธอ แต่พระรูปนี้ไม่มีความสนใจชีวิตทางโลกจึงปฏิเสธหญิงสาวทุกครั้ง โฉมก็ไม่มีที่ท่าจะละความพยายามหรือตัดใจ พระนักเทศน์จึงปรึกษากับเจ้าอาวาสและออกอุบายให้โฉมพายเรือมาหาในคืนเดือนแรมและน้ำเชี่ยว ด้วยหวังว่าโฉมจะตระหนกถึงอันตรายและไม่กล้าพายเรือมาตามนัด หากแต่โฉมกลับพายเรือออกมาโดยไม่กลัวอันตรายใด ๆ ด้วยความหวังว่ารักของตนเองจะสมหวัง ในท้ายที่สุดกระแสน้ำเชี่ยวได้พัดเรือของเด็กหญิงจมลง เป็นเหตุให้เด็กหญิงเสียชีวิต การตายของโฉมทำให้พระนักเทศน์ถูกประณามจากชาวบ้านว่าเป็นต้นเหตุให้เด็กสาวเสียชีวิต พระนักเทศน์จึงพยายามผูกคอตาย หากแต่ได้รับการช่วยเหลือไว้ได้ทัน หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวพระนักเทศน์ก็หายไปจากชุมชนดังกล่าวและไม่มีใครได้พบเห็นอีก

จากเรื่องสั้นเรื่องนี้ มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงมายาคติที่มีต่อสถานะของพระสงฆ์ในสังคมไทย โดยสังคมไทยมักกำหนดภาพแทนของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์คือผู้นำทางจิตใจ ผู้นำทางศาสนาพุทธ เป็นผู้มีความรู้ น่าเคารพนับถือ ทั้งในด้านความคิดและการปฏิบัติตน โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงบุคลิกลักษณะของพระนักเทศน์ให้เป็นผู้ที่สำรวมกิริยา และไม่มีพฤติกรรมเชิงชู้สาว แม้ว่าโฉมจะแสดงออกว่าหลงใหลพระนักเทศน์อย่างมากก็ตาม พระนักเทศน์รูปนี้ก็จะปฏิเสธ และสำรวมกิริยาอยู่เสมอ ภาพลักษณ์ของพระนักเทศน์นี้เป็นไปตามบทบาทและความคาดหวังของสังคม ตามที่บรรยายดังนี้

ท่านผู้แทนคุณงามความดีของมนุษย์และความบริสุทธิ์ของสัตว์โลก
ทั้งหลายนี้ยิ่งด้วยความอึดอันตันใจอยู่เป็นนาน เมื่อเอ่ยตอบหล่อน เสียงของท่าน
เรียบ ๆ แต่แน่นและหนักแน่นเหมือนศิลา

“สีกาเอ๋ย...สีกาไม่รู้หรือว่า สีกาพูดอะไรออกมา แต่อัตมาไม่ถึง เพราะ สีกายังเด็กนัก ยังเห็นโลกน้อยนัก อัตมาเองอยากช่วยเหลือสีกาให้ผ่านพ้นม่านมืดที่บังตาอยู่เวลานี้ ออกไปสู่ที่สว่างอย่างที่สุด เพราะสิ่งที่สีกามองเห็นว่าเป็นความสุขอยู่ในเวลานี้ ที่แท้มันเป็นมันก็เป็นเพียงนามธรรมของอารมณ์หนึ่งซึ่งอาศัยรูปสกลันเสียงเป็นที่ตั้งเท่านั้น เมื่ออารมณ์ที่เวลานี้ผ่านไปแล้วยันแหละ สีกาก็จะสำนึกได้ว่า ที่แท้มันก็คือ ไฟ ซึ่งมีแต่จะไหม้ความรู้สึกผิดชอบอันทำให้ตัวของเราเป็นตัวเราย่อมอดไปโดยสิ้นเชิง อัตมาขอให้สีกากลับบ้าน...”

(น้ำเหนือ, 2511, น. 106)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระสงฆ์ตามความคาดหวังของสังคมทั่วไป คือเป็นผู้ที่มีศีลธรรมที่สูงกว่าบุคคลทั่วไป มีหน้าที่สั่งสอน เตือนสติชาวบ้านตามแนวคิดทางศาสนา ภาพของพระสงฆ์ในลักษณะนี้เป็นเสมือนการสร้างมนุษย์ในอุดมคติที่มีสถานะที่สูงกว่าบุคคลทั่วไป อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจ ได้พลิกภาพอีกด้านหนึ่งของพระสงฆ์ให้เห็น เพื่อลดทอนมายาคติที่สังคมไทยมีต่อพระสงฆ์ลง และให้ตระหนักรู้ถึงความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันของพระสงฆ์และบุคคลอื่นๆ ที่มีข้อบกพร่อง ตัดสินใจผิดพลาดได้ การตัดสินใจที่ผิดพลาดของโคมและพระนักเทศน์นั้นเกิดจากอ่อนเยาว์ของประสบการณ์ในชีวิต โดยไม่มีอำนาจเหนือธรรมชาติหรือบุญ-กรรมใด ๆ มาเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจของตัวละครอีกด้วย

ทั้งนี้ การบรรยายให้เห็นถึงความผิดพลาดของมนุษย์ที่เกิดจากตัวของมนุษย์เองถือเป็นการแสดงให้เห็นถึงวิถีคิดของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ที่เชื่อว่ามนุษย์มีอำนาจเหนือตนเอง สามารถที่จะดำรงชีวิต ตัดสินใจ หรือพบกับความผิดพลาดในชีวิตได้โดยไม่เกี่ยวข้องกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์และการอ้อนวอนเทพเจ้าใด ๆ วิธีคิดรูปแบบดังกล่าวถือเป็นทัศนะใหม่ที่แตกต่างไปจากวิถีการดำเนินชีวิตตามค่านิยมแบบจารีตที่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เชื่อว่ามนุษย์ดำเนินชีวิตตามที่โชคชะตาลิขิต และให้ความสำคัญกับบทบาททางสังคมเป็นหลัก ทั้งนี้ การอธิบายถึงอำนาจของมนุษย์ในการตัดสินใจเลือกกำหนดวิถีที่ตนปรารถนา โดยปราศจากการพันนาการจากสังคมอย่างไร้เหตุผล ถือเป็นหลักฐานการเปลี่ยนแปลงทางความคิดประการหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจพยายามที่จะนำเสนอ

3.6 วิทยาศาสตร์-พุทธศาสนา: การหลอมรวมความเชื่อในการอธิบายวิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะตอบรับต่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งให้เห็นว่า วิทยาศาสตร์คือความรู้สมัยใหม่ในสังคมไทย ตลอดจนได้นำแนวคิดทางวิทยาศาสตร์มาใช้อธิบายหรือหักล้างปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติที่ผู้คนในสังคมเชื่อถืออยู่บ่อยครั้ง หากแต่มาลัย ชูพินิจก็ได้แสดงถึงการยอมรับว่าแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้เป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมเพียงแนวคิดเดียว หากแต่ความศรัทธาในศาสนา อำนาจเหนือธรรมชาติ เรื่องเล่าในชุมชน รวมทั้งประเพณีก็ยังคง

มีความสำคัญต่อกลุ่มชนบางกลุ่มเช่นกัน เนื่องจากผู้คนในสังคมมีความคิดและวิถีชีวิตที่แตกต่างหลากหลาย การตอบรับต่อแนวคิดสมัยใหม่หรือแนวคิดวิทยาศาสตร์ในสังคมไทยจึงเป็นการปะทะต่อรองระหว่างมโนทัศน์ใหม่และมโนทัศน์แบบจารีตที่สังคมไทยปฏิบัติสืบต่อกันมา จนนำมาสู่การกลายเป็นภาวะสมัยใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะตามพื้นที่ในที่สุด โดยวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อรองระหว่างมโนทัศน์ทั้งสองก็คือ เรื่องสั้น *อนุสติ* โดยเรื่องสั้นเรื่องนี้ มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นการพยายามจัดวางแนวคิดสมัยใหม่ที่อิงอยู่กับหลักการทางวิทยาศาสตร์ลงไปในพื้นที่ที่เคยเป็นของความเชื่อแบบจารีตด้วย

เรื่องสั้นเรื่อง *อนุสติ* มีเนื้อหากล่าวถึง “ลีสลาวดี” หญิงสาวชาวกรุงเทพฯ ที่สวย มีปฏิภาณรสนิยม และได้รับการศึกษาตามแบบแผนตะวันตกในโรงเรียน หลังจากสำเร็จการศึกษาก็ได้แต่งงานกับคำเกิง ชายหนุ่มที่สนใจและสะสมพระพุทธรูป ชายหนุ่มจึงมักเข้าพระพุทธรูปมากرابไหว้บูชาบ่อยครั้ง สามภรรยาคุณนี่จึงมักจะแลกเปลี่ยนความคิดเรื่องพุทธศาสนาและความเชื่อสมัยใหม่กันอยู่เสมอ ซึ่งความคิดที่ไม่ตรงกันของสามภรรยาคุณนี่เป็นเสมือนการปะทะต่อรองระหว่างวิทยาศาสตร์และศาสนาพุทธ ตลอดจนการพยายามจัดวางความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในพื้นที่ความเชื่อและความศรัทธาในศาสนาพุทธที่มีอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน

มาลัย ชูพินิจได้เริ่มต้นแสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อรองระหว่างความเชื่อทางวิทยาศาสตร์และความเชื่อทางศาสนา โดยแสดงให้เห็นผ่านลีสลาวดีที่วิพากษ์วิจารณ์การสะสมพระพุทธรูปของคำเกิงว่า พระพุทธรูปเป็นเพียงวัตถุที่ไม่มีอำนาจใด ๆ และชี้ให้เห็นว่าแท้จริงแล้วมนุษย์มีอำนาจหรือศักยภาพเหนือกว่าพระพุทธรูป เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้บันดาลชีวิตของมนุษย์เอง ซึ่งความคิดดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเชื่อในหลักฐานเชิงประจักษ์ตามกระบวนการวิทยาศาสตร์ และชี้ให้เห็นว่าแท้จริงแล้วมนุษย์มีอำนาจหรือศักยภาพเหนือกว่าพระพุทธรูป เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้บันดาลชีวิตของมนุษย์เอง ดังข้อความต่อไปนี้

พระพุทธรูปเป็นสิ่งที่หมดจงดงงามและสูงส่ง ซึ่งพระพุทธรูปเป็นแต่เพียง
สัญลักษณ์จะทำให้มนุษย์ชาติมีและเป็น นอกเหนือไปจากนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์
สร้างและทำลายตัวเองทั้งสิ้น”

(อนุสติ, 2504, น. 521)

ข้อความข้างต้นวิพากษ์วิจารณ์ความเชื่อทางพุทธศาสนาด้วยมโนทัศน์สมัยใหม่ โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าแท้จริงแล้วมนุษย์มีศักยภาพและมีอำนาจที่จะคิดและกระทำการต่าง ๆ ได้เอง พระพุทธรูปเป็นเพียงวัตถุหรือเป็นเพียงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเท่านั้น โดยมนุษย์เองได้เป็นผู้กำหนดความหมายต่อวัตถุชิ้นดังกล่าวให้เป็นสัญลักษณ์แห่งความ

บริสุทธิ มนุษย์เป็นผู้ที่กำหนดให้พระพุทธรูปมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์หรือมีอิทธิฤทธิ์บันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้ การระบุว่ามนุษย์มีอำนาจในการนิยามและควบคุมสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็นเสมือนการโต้ตอบความเชื่อตามมโนทัศน์แบบจารีตที่ระบุว่ามนุษย์อยู่ภายใต้อำนาจเหนือธรรมชาติ โชคชะตา และพรหมบันดาล

นอกจากการแสดงให้เห็นถึงความคิดของผู้คนในยุคสมัยใหม่ที่เชื่อว่า ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์มีความน่าเชื่อถือมากกว่าความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติแล้ว มาลัย ชูพินิจยังสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของผู้คนในยุคสมัยใหม่ที่มองว่าอำนาจเหนือธรรมชาติคือไสยศาสตร์ การภาวนา หรือการอธิษฐานขอพรคือสิ่งมงาย และแสดงให้เห็นถึงการพยายามแบ่งแยกความเชื่อทางพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ออกจากกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ไสยศาสตร์และอิทธิปาฏิหาริย์ไปเกี่ยวอะไรกับพระพุทธรูปคะ ไสยศาสตร์กับพุทธศาสนาเป็นคนละเรื่อง พระพุทธองค์ไม่เคยสอนให้คนเชื่อในสิ่งที่เลื่อนลอยอย่างนั้นและตามความรู้สึกของฉัน ไสยศาสตร์เป็นของเลื่อนลอย ไม่เสมอต้นเสมอปลาย ต่อให้ฉันบำเพ็ญตบะอธิษฐาน หรือบำเพ็ญศีลสมาทานไปจนหน้าเขี้ยวก็คงจะเข้าไม่ถึงความจริงของไสยศาสตร์ได้ ไสยศาสตร์เป็นเรื่องของความฉลาดกลัว เห็นแก่ตัว ศรัทธาในสิ่งที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์แก่ตนคนเดียว ต่างกว่าศรัทธาในพุทธศาสนา ซึ่งสอนให้คนเราเสียสละเพื่อความสุขของมนุษย์เป็นส่วนรวม

ไสยศาสตร์สำคัญอะไรแก่การบำเพ็ญชีวิต? สำคัญอะไรแก่สุขหรือทุกข์ของเรา? ส่วนพระพุทธศาสนาและพุทธปรัชญาเป็นและเป็นมาที่เดียว เพราะวิถีชีวิตของคนเราขึ้นอยู่กับกรรม เธออาจจะนั่งบำเพ็ญศีลภาวนา อธิษฐานขอความอยู่ยงคงกระพัน ขอให้การค้าขายรุ่งเรือง ขอให้มีคนรัก มีคนกลัวทั้งเมือง แต่โดยการกระทำกลับขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีแต่คิดจะกอบโกย แทนที่คิดจะเจือจาน มันจะเป็นไปได้อย่างไร หัวใจของพุทธศาสนา และพุทธปรัชญาที่ว่า มนุษย์เราทำกับใครอย่างไรย่อมจะได้รับผลตอบแทนอย่างนั้น พูดให้สั้นสรุปความอีกที มนุษย์ทำอย่างไรกับชีวิตของตนเองนั้นต่างหากที่มีความหมายสำคัญที่สุดในโลกนี้” ลีลาวดีพูดอย่างนั้น และพูดเสียนาน จนเจ้าตัวก็อ่อนใจ

(อนุสติ, 2504, น. 519 - 520)

ตัวอย่างข้างต้นได้แสดงถึงการพยายามแยกแยะระหว่างไสยศาสตร์ และพุทธศาสนาออกจากกัน เพื่อสร้างพื้นที่ให้พุทธศาสนาในโลกของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่เชื่อมั่นในการกระทำของมนุษย์ ว่าทั้งสองความเชื่อนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยได้อธิบายว่าไสยศาสตร์และอิทธิปาฏิหาริย์จะมุ่งเน้นการอธิษฐานภาวนาเพื่อร้องขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้บันดาลประโยชน์แก่ผู้ภาวนาเท่านั้น แตกต่างจากหลักทางพุทธศาสนาตามทัศนะของนักประพันธ์ที่เชื่อว่ามนุษย์ต้องมีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ และมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้ การแยกพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ออกจากกันดังที่ปรากฏข้างต้น ถือเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างแตกต่างจากความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของชาวไทยที่เชื่อว่าอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์จากการภาวนาเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาที่เรียกว่า “อภิญาณ” แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์นั้นปรากฏในนิบาตชาดก และวรรณกรรมพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

จากตัวอย่างข้างต้น สิ่งหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ มาลัย ชูพินิจกำหนดให้อำนาจเหนือธรรมชาติ การสวดภาวนา อิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ และตีความพุทธศาสนาว่าเป็น การปฏิบัติตนหรือการกระทำของมนุษย์ มนุษย์ทำอะไรไว้ก็จะได้สิ่งนั้น คำอธิบายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเชื่อมโยงหัวใจของพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ โดยการนำเสนอพุทธศาสนาที่ดูทันสมัย ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตนของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ควรจะต้องฝึกฝนตนเองให้กระทำความดี มีการเปลี่ยนแปลงหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาจากการนิพพานหรือการหลุดพ้นจากระบบสังสารวัฏมาเป็นการพิจารณาที่การกระทำของมนุษย์ เนื่องจากการนิพพานเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ หากแต่พฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะพฤติกรรมตามคติธรรมที่ว่า ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วนั้นสะท้อนให้เห็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่มุ่งเน้นการแสดงเหตุและผลลัพธ์เชิงประจักษ์ต่อผู้ปฏิบัติได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังเพิ่มเติมทัศนะเกี่ยวกับหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องความเมตตา โดยระบุว่าหลักสำคัญของพุทธศาสนานั้นประกอบด้วย การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และการกระทำความดีเพื่อส่วนรวม ทัศนะดังกล่าวแตกต่างจากการตีความหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาที่เคยปรากฏมา โดยหลักสำคัญทางพุทธศาสนานั้นมักเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุนิพพาน หรือการทำความเข้าใจและปฏิบัติตนตามหลักอริยสัจ 4 เป็นต้น หากแต่การกล่าวถึงการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ หรือการทำความดีเพื่อส่วนรวมนั้นเป็นการพยายามจะผูกโยงความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้ากับความเชื่อสมัยใหม่จากตะวันตก โดยเชื่อมโยงพฤติกรรมและการปฏิบัติตนของมนุษย์เข้ากับกระบวนการแสดงเหตุผลและหลักฐานในเชิงประจักษ์

นอกจากนี้ การตีความพุทธศาสนาโดยระบุว่าพุทธศาสนาเป็นสัญลักษณ์ที่มนุษย์เป็นผู้ให้ความหมายและมุ่งเน้นถึงการปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น มากกว่าการปฏิบัติตนเพื่อละจากกิเลสสู่การนิพพาน ยังเป็นเสมือนการศึกษาและตีความความแก่นของพุทธศาสนาใหม่ตามโลกทัศน์ในยุคสมัยของผู้ประพันธ์ ทำให้แก่นของพุทธศาสนาในเรื่องสั้นนี้คล้ายคลึงกับแนวคิดมนุษยนิยมที่เชื่อในความสามารถของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีประโยชน์มากกว่า นอกจากนี้ การมุ่งเน้นถึงการฝึกฝนปฏิบัติตนให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น การอธิบายเหตุและผลแห่งการกระทำนี้ยังคล้ายคลึงกับมโนทัศน์เรื่องการแสดงเหตุและผลตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ ซึ่งเชื่อถือในการพิสูจน์และการแสดงผลลัพธ์เชิงประจักษ์อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงพุทธศาสนาเข้ากับภาวะสมัยใหม่ หากแต่การพยายามจัดวางและเชื่อมโยงมโนทัศน์สมัยใหม่และมโนทัศน์เดิมเข้าด้วยกันนั้น ก็ยังมีความการนำเสนอแนวคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ด้วย เนื่องจากในช่วงท้ายของเรื่อง มาลัย ชูพินิจกำหนดให้ลีลาวดีสวดมนต์ภาวนา ให้ความเจ็บปวดจากโรคของตนเองหายไป ภาวนาให้พระพุทธรองค์คุ้มครองตนเองให้พ้นจากความทรمان ดังข้อความที่ว่า

“ตลอดเวลาที่นอนเจ็บมาฉันมีเวลาใคร่ครวญมากทีเดียวเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ จนกระทั่งแน่ใจว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และปาฏิหาริย์ อาจมีได้เหมือนกันในพุทธศาสนา และพระพุทธรูป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธรองค์ มิใช่แต่ในทางไสยศาสตร์ อย่างเดียว ทุกๆคืนฉันสวดมนต์และอธิษฐานมิใช่เพราะต้องการให้ใจว่าง และบริสุทธิ์อย่างแต่ก่อนถ่ายเดียว หากขอความปกปักรักษาอย่างให้ต้องทุกข์ทรمانจนกว่าจะถึงนาทีสุดท้าย”

(อนุสติ, 2504, น. 537)

การบรรยายข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงความย้อนแย้งของตัวละครที่ในช่วงแรกมีลักษณะเป็นสาวสมัยใหม่ เชื่อมมั่นในอำนาจของมนุษย์ และสามารถวิพากษ์วิจารณ์การกราบไหว้บูชาพุทธศาสนาว่าเป็นการกราบไหว้วัตถุที่มนุษย์เองเป็นผู้ให้คุณค่า หากแต่ในภายหลังเมื่อตัวละครมีปัญหา ภาวนาก็เป็นสิ่งที่ตัวละครเลือกปฏิบัติเช่นกัน พฤติกรรมดังกล่าวของตัวละครสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อแบบไสยศาสตร์ที่คงอยู่ในสังคมมาอย่างยาวนาน เมื่อวิทยาศาสตร์และพุทธศาสนาไม่อาจเป็นที่พึ่งได้ ไสยศาสตร์ก็ยังคงเป็นทางเลือกให้แก่ผู้คนในสังคมอยู่นั่นเอง

ลักษณะดังกล่าว เป็นการแสดงให้เห็นถึงภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยที่เกิดขึ้นได้โดยการ ประนีประนอมความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อสมัยใหม่เข้าด้วยกันได้ เนื่องจากความเชื่อทั้ง 2 มีแนวคิดบางประการที่คล้ายคลึงกันเช่น คติทางพุทธศาสนาที่เชื่อว่า “มนุษย์เราทำกับใครอย่างไร ย่อมจะได้รับผลตอบแทนอย่างนั้น” ซึ่งคล้ายคลึงกับการแสดงเหตุผลและการแสดงผลลัพธ์ในเชิง ประจักษ์ ความคล้ายคลึงข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แนวคิดสมัยใหม่จากตะวันตกนั้นอาจสามารถผนวก เข้ากับสังคมไทยได้ และจะทำให้สังคมไทยก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ได้ ถือเป็นการประนีประนอมความ เชื่อแบบใหม่และแบบเดิมเข้าด้วยกัน จนทำให้เกิดภาวะสมัยใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะขึ้น อย่างไรก็ตาม การจบเรื่องโดยให้ตัวละครที่เป็นสาวสมัยใหม่กลับมาสู่การภวณาและหวังพึ่งในอำนาจของสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์อีกครั้งจึงเป็นเสมือนการเว้นพื้นที่ให้ไสยศาสตร์ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนอยู่

3.7 มนุษยธรรมนำทาง: คุณค่าทางด้านจิตใจสำคัญกว่าความรู้

นอกจากการนำเสนอความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และการแสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อรอง ระหว่างความเชื่อสมัยใหม่และความเชื่อตามมโนทัศน์แบบจารีตตามความนึกคิดของผู้ประพันธ์แล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้นำเสนอทัศนคติต่อแนวคิดวิทยาศาสตร์ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งไว้ในงานประพันธ์ ของตนเองอีกด้วย คือ การแสดงให้เห็นว่าการแสวงหาความรู้สมัยใหม่เพียงอย่างเดียวโดยที่ไม่ คำนึงถึงบริบททางสังคมหรือหลักมนุษยธรรมไม่ใช่การแสวงหาความรู้ที่ควรยกย่องชื่นชม โดยทัศนะ ดังกล่าวปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *ประวัติพิศดาร* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์นิกรวันอาทิตย์ ปี พ.ศ.2487 โดยเรื่องสั้นเรื่องนี้มีเนื้อหากล่าวถึง “หมอเกรียง” นักวิทยาศาสตร์ระดับโลกได้ติดต่อขอซื้อ ตัวเด็กชายพิศดาร ลูกเลี้ยงวัย 10 ขวบของขุนศึกตามาศึกษาทดลอง เนื่องจากเด็กชายพิศดารเป็นเด็ก ฉลาด หมอเกรียงจึงต้องการจะฆ่าและนำสมองของเด็กไปศึกษา โดยหมอเกรียงให้เหตุผลว่า การศึกษาสมองของเด็กชายพิศดารจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องความเจริญหรือความเสื่อมถอยของ มนุษยชาติได้ แต่ขุนศึกดาปฎิเสธข้อเสนอดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่า แม้ว่าหมอเกรียงจะมีเจตนาดีใน การสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้แก่มนุษยชาติ ด้วยการทดลองและการศึกษาตามกระบวนการวิทยาศาสตร์ ที่มีลักษณะเป็นสมัยใหม่ หากแต่ความรู้สมัยใหม่ที่เกิดจากการเบียดเบียนชีวิตหรือทำร้ายผู้อื่นใน ลักษณะดังกล่าวเป็นวิทยาศาสตร์ที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจากความรู้สมัยใหม่ควรจะต้องตั้งอยู่บนหลักการ มนุษยธรรมด้วย

เรื่องสั้นเรื่อง *ประวัติพิศดาร* นี้ มาลัย ชูพินิจได้ให้ฉุ่กคิดถึงความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ต้อง อาศัยการค้นคว้าและทดลอง การมุ่งศึกษาหาความรู้ตามแนวทางของวิทยาศาสตร์ โดยละเลยหลัก มนุษยธรรมหรือความรู้สึกทางด้านจิตใจอาจไม่ใช่หนทางที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าให้แก่จริงได้ และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไม่ใช่แนวทางเดียวที่สามารถแก้ข้อสงสัยหรือแก้ปัญหาของมนุษย์ได้เสมอ

ไป ดังนั้นทัศนคติที่บูชาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่นำเสนอผ่านตัวละครหมอเกรียงที่เชื่อว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์เท่านั้นจะสามารถพัฒนามนุษย์ให้เจริญยิ่งขึ้นไปได้ ในขณะที่ขุนศึกคาดคิดแตกต่างออกไป และเห็นอกเห็นใจมนุษย์ ไม่ได้รักเด็กชายพิศดารเนื่องจากเป็นลูกเลี้ยง แต่ขุนศึกก็ไม่เห็นด้วยที่หมอเกรียงจะฆ่าพิศดารเพื่อนำสมองไปศึกษาทดลอง ดังตัวอย่างจากเหตุการณ์ที่หมอเกรียงมาติดต่อของชื่อเด็กชายพิศดารจากขุนศึกที่ว่า

“พิศดารอาจจะเป็นลูกเลี้ยงที่ผมนเกลียด แต่คุณหมอดองไม่ลืมนวแกเป็นมนุษย์เหมือกัน คักดาพูดสั้น เสียงเข้มขึ้นมว “ผมออาจจะเลวทรามต่ำชวในเรืองอื่น แต่ไม่มีส่วนรวมในการชวมนุษย์ จะดองให้ผมออธิบายตอไปใหมวว นอกจกบวปกรรม...”

“วิทยาศาสตร์ไมเคยรู้จักบวบุญคุณโทช ” เสียงของหมอดุ “วิทยาศาสตร์รู้จักแต่วิชาความรู้เท่านั้นน่นเป็นสิ่งเดียวที่วิทยาศาสตร์ดองการ ” หมอหยุดมองหน้าขุนศึกดวเหมือจะลวงควมในใจอยุ่หนอยหนึ่ง จึงได้พูดตอไป “ผมคิดววทวนชุนดองการใชเงินอยุมกไมใชหรือ?”

(ประวัติพิศดาร, 2504, น. 352)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขุนศึกดาและหมอเกรียง โดย ขุนศึกดาพยายามจะชี้ให้เห็นว่า พิศดารมีสถานะเป็นมนุษย์คนหนึ่งเช่นเดียวกับตนเองและหมอเกรียง แม้ว่าขุนศึกดาจะเกลียดเด็กชายก็ตาม ทัศนคติของขุนศึกดาเป็นการแสดงออกถึงความเห็นใจและให้ความสำคัญต่อหลักเกณฑ์ด้านมนุษยธรรมซึ่งก็ถือเป็นหลักเกณฑ์ที่แสดงถึงความเจริญและความเสื่อมของมนุษย์ได้เช่นกัน คำคัดค้านของขุนศึกดาจึงเป็นเสมือนการหยิบยกหลักเกณฑ์ด้านมนุษยธรรมและหลักความเชื่อทางศาสนาอธิบาย ทัศนคติของขุนศึกดาดังที่ยกมาข้างต้นขัดแย้งกับทัศนคติของหมอเกรียงที่มองว่า พิศดารเป็นเครื่องมือในการทดลองทางวิทยาศาสตร์ และมนุษย์ควรให้ความสำคัญต่อการหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เนื่องจากวิทยาศาสตร์จะสามารถพัฒนามนุษยชาติให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นได้ บทสนทนาของขุนศึกดาและหมอเกรียงข้างต้นจึงเป็นเสมือนการเปรียบเทียบคุณค่าระหว่างความรู้ทางวิทยาศาสตร์และคุณค่าด้านมนุษยธรรม

มาลัย ชูพินิจได้จบเรื่องโดยให้ขุนศึกดาปฏิเสธข้อเสนอของหมอเกรียง และเรียกแทนตนเองว่าพ่อกับพิศดารอย่างเต็มใจเป็นครั้งแรก การจบเรื่องในลักษณะดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นว่า ขุนศึกดาให้คุณค่าต่อหลักมนุษยธรรมมากกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ทัศนคติของขุนศึกดาได้ชี้ให้เห็นว่าพิศดารมีคุณค่าในฐานะมนุษย์คนหนึ่งเช่นเดียวกับมนุษย์คนอื่น ๆ

ความขัดแย้งของหมอเกรียงและขุนศึกดาเป็นเสมือนการตั้งคำถามว่า ความจริงแล้วการพัฒนาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นความรู้สมัยใหม่เป็นหนทางเดียวที่สามารถตอบคำถาม หรือพัฒนามนุษย์ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้จริงหรือไม่ ซึ่งมาลัย ชูพินิจก็ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า การหาคำตอบตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งถือเป็นภาวะสมัยใหม่ดังที่หมอเกรียงยึดถืออาจไม่ใช่แนวทางในการพัฒนามนุษย์ไปสู่ความเจริญดังที่หมอเกรียงคาดหวังไว้ เนื่องจากความเจริญและความเสื่อมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์เป็นสำคัญ การที่หมอเกรียงต่อรองและขอซื้อเด็กชายพิศดารเพื่อไปฆ่าและทดลองนั้นแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับความรู้ หากแต่ไม่ได้สนใจถึงความรู้สึกหรือศีลธรรมที่มนุษย์ควรมี ความรู้และการทดลองเพื่อค้นคว้าถึงความเสื่อมและความเจริญของมนุษย์จากสมองของเด็กชายพิศดารจึงไม่มีประโยชน์อันใด เนื่องจากพฤติกรรมของหมอเกรียงได้แสดงให้เห็นถึงความเสื่อมทางจิตใจของมนุษย์ออกมาแล้ว การนำเสนอด้านลบของวิทยาศาสตร์นี้แสดงให้เห็นทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่ว่า หลักการหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกยกย่องว่าเป็นความรู้สมัยใหม่นั้น หากนำมาใช้อย่างผิดวิธีก็จะเป็นความรู้ที่ไม่เกิดประโยชน์ และไม่สามารถพัฒนามนุษย์ให้พ้นจากความเสื่อมได้

ทั้งนี้ การนำเสนอแนวคิดจากเรื่องสั้นเรื่อง *ประวัติพิศดาร* มีลักษณะประการหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ชัดก็คือ มาลัย ชูพินิจได้แสดงความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกับชนชั้นสูงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวชนชั้นสูงในสังคมไทยได้เรียนรู้และตอบรับภาวะสมัยใหม่เช่นเดียวกัน คือ มีการรับเอาแนวคิดบางประการจากตะวันตกเข้ามา หากแต่ก็มีการปรับเปลี่ยน คัดเลือกภาวะสมัยใหม่บางประการที่เหมาะสมกับสังคมไทย มาลัย ชูพินิจก็ได้แสดงการตอบรับต่อวิทยาศาสตร์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยได้ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์อธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นการใช้อธิบายอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งลึกลับต่าง ๆ ซึ่งเดิมเคยเป็นความเชื่อของผู้คนในสังคม แนวทางดังกล่าวทำให้ความเชื่อที่เคยสืบทอดต่อกันมาในสังคมไทยถูกแทนที่หรือถูกลดบทบาทความสำคัญลง จนทำให้แนวคิดวิทยาศาสตร์เป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่แสดงถึงภาวะสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม

ทั้งนี้ จากการศึกษาวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ พบว่า ภาวะสมัยใหม่ในทรรศนะของผู้ประพันธ์ไม่ได้แสดงสำนึกสมัยใหม่โดยให้ความสำคัญกับความรู้และกระบวนการหาคำตอบตามแนวคิดวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการ “คัดสรร” แนวคิดวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสมจะนำมาอธิบายถึงสภาพชีวิตในสังคมไทย ยึดโยงผู้คนในสังคมไทยกับโลกสากล ในขณะเดียวกันก็ยังปรากฏการยึดถือหรือให้คุณค่ากับมโนทัศน์แบบจารีตและค่านิยมบางประการไว้เช่นกันทั้งในแง่ทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในความเชื่อทางพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ นอกจากนั้นยังเปิดพื้นที่รอมชอมกับความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ยังคงไหลเวียนอยู่ในสังคมอีกด้วย ภาวะสมัยใหม่ของมาลัย ชูพินิจประเด็นนี้จึงเป็นการนำเสนอเป็นภาวะสมัยใหม่ที่มีการการปะทะต่อรองและประนีประนอม ระหว่างวิทยาศาสตร์สมัยใหม่จากตะวันตกและจารีตดั้งเดิมของไทย

บทที่ 4

เสรีภาพในสังคมสมัยใหม่ : สำนึกรูปแบบใหม่ของผู้คนในสังคมไทย

การตอบรับความรู้และวิทยาการจากตะวันตก โดยเฉพาะความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ตาม การศึกษาของนักวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 17-18 ซึ่งเสนอความคิดที่ว่ามนุษย์เป็นวิวัฒนาการอย่าง หนึ่งของธรรมชาติที่เกิดจากปฏิกิริยาทางเคมี มีการพัฒนาการ มีการคิดสรรพพันธุ์กรรม และมี วิวัฒนาการทางชีววิทยา ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ให้ต่างไป จากเดิม และเป็นเสมือนจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตและการสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม รูปแบบใหม่ขึ้น โดยสุรพศ ทวีศักดิ์ (2562, น. 27) ได้อธิบายถึงแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่กลายมาเป็น กฎเกณฑ์ใหม่ที่สังคมตะวันตกว่า โลกวิทยาศาสตร์นั้นสรรพสิ่งดำเนินไปอย่างมีระเบียบตามกฎหมาย ที่แน่นอนทางธรรมชาติ คือ มีกฎสาเหตุและผลแบบจักรกล เพราะทุกสิ่งเป็นไปตามกฎนี้ วิทยาศาสตร์ จึงอธิบายได้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเกิดมาจากสาเหตุอะไรในอดีต และสาเหตุหรือการสร้างเงื่อนไข ในปัจจุบันก่อให้เกิดผลอย่างไรในอนาคต ซึ่งแนวทางเหล่านี้ถูกนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ด้วย

ความรู้และแนวคิดทางด้านวิทยาศาสตร์นี้ได้เริ่มทำให้มนุษย์เชื่อว่า มนุษย์ไม่ได้อยู่ภายใต้ อำนาจหรือการบงการของพระเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ อย่างเบ็ดเสร็จตามที่ผู้คนในสังคม เชื่อถือสืบต่อกันมา ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นอิสระไม่มีข้อผูกมัดกับความเชื่อทางศาสนา ระบบวัฒนธรรม และกฎเกณฑ์เดิมที่สังคมสร้างขึ้น อีกทั้งการที่มนุษย์เชื่อว่ามนุษย์เกิดขึ้นมาจากธรรมชาตินั้นยังทำให้ มนุษย์สามารถคิด ตัดสินใจ หรือเลือกดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองได้อีกด้วย ทั้งนี้ แนวคิด ดังกล่าวเมื่อผนวกเข้ากับความสำเร็จก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่เป็นผลมาจากการลงมือปฏิบัติของ มนุษย์ จึงทำให้มนุษย์เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองมากขึ้น

ความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถคิด ตัดสินใจ หรือเลือกดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง ได้นั้นได้กลายมาเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ โดยภัทรพร สิริกาญจน (2556, น. 155) ได้อธิบายถึงแนวคิดเรื่องเสรีภาพตามความหมายของชาวตะวันตกว่าหมายถึง สภาพที่บุคคลมีสิทธิที่จะ กระทำการใด ๆ ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เช่น เสรีภาพทางการพูดและการ เขียน เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการค้าขาย เสรีภาพในการเลือกอาชีพการงาน เสรีภาพ ทางการเมือง

ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2556, น. 11-112) ได้กล่าวถึงที่มาของแนวคิดเรื่องเสรีภาพไว้ว่า แนวคิดเรื่องเสรีภาพมีต้นกำเนิดมาจากความรู้สึกต่อต้านมโนทัศน์และวิถีชีวิตแบบจารีตในสังคม ตะวันตก โดยเฉพาะการต่อต้านอำนาจของคริสตจักร และหันมาสนใจความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ชาวตะวันตกเริ่มสะท้อนให้เห็นถึงความคิดที่แตกต่างไปจากเดิมและเริ่มต้น

สร้างกฎเกณฑ์รูปแบบใหม่ขึ้น โดยเน้นความเป็นระเบียบ ความกลมกลืน ความมีเอกภาพ ดุลยภาพ อุดมคติ และความเป็นเหตุเป็นผลตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ของผู้คนในสังคม

ความเชื่อที่ว่ามนุษย์ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจการบังคับของพระเจ้า ดังนั้นมนุษย์มีเสรีภาพในการคิด ตัดสินใจ หรือดำเนินชีวิตนั้นถือเป็นการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่ปรากฏผ่านข้อเขียนของนักคิดจากตะวันตกในศตวรรษที่ 17-18 อยู่บ่อยครั้ง โดยแนวคิดดังกล่าวปรากฏอยู่ในข้อเขียนของจอห์น ล็อก (John Locke) ฌ็อง ฌาร์ก รูซโซ (Jean-Jacques Rousseau) ฌอง-ปอล ซาร์ท (Jean Paul Sartre) อาลแบร์ กามูว์ (Albert Camus) และ เอ็มมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2556 และ สุรพศ ทวีศักดิ์, 2562) ซึ่งแม้ว่านักคิดจากตะวันตกเหล่านี้จะพยายามเสนอความคิดเกี่ยวกับเสรีภาพโดยมีมุมมอง และรายละเอียดที่แตกต่างกัน หากแต่ใจความสำคัญของข้อเสนอก็คือ การตระหนักถึงเสรีภาพของมนุษย์เช่นเดียวกัน แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพนี้ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านจิตสำนึกและการแสดงออกของมนุษย์

นักคิดและนักปรัชญาที่การแสดงให้เห็นถึงสำนึกเกี่ยวกับเสรีภาพไว้ในงานของตนเองโดยจอห์น ล็อก (John Locke) โดยได้เสนอไว้ในงานเขียนเรื่องว่า แท้จริงแล้วมนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกได้ว่าจะทำหรือหลีกเลี่ยงที่ไม่กระทำ ทั้งนี้ แม้ว่าในยุคสมัยของจอห์น ล็อกนั้นความเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นจะยังคงมีอิทธิพลอยู่มาก แต่จอห์น ล็อกก็เสนอว่าเสรีภาพที่จะเลือกคือ สิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) เป็นสิ่งที่พระเจ้าให้มา (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2562, น. 27) แนวคิดของจอห์น ล็อกสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของผู้คนในสังคมที่แม้จะอยู่ภายใต้แนวคิดแบบจารีต หากแต่ก็พยายามชี้ให้เห็นว่ามนุษย์มีเสรีภาพในการตัดสินใจเช่นกัน ลักษณะดังกล่าวถือเป็นสำนึกใหม่ และส่งผลให้เกิดวิถีการดำเนินชีวิตรูปแบบใหม่ตามสำนึกสมัยใหม่นี้ขึ้น

นักปรัชญาท่านหนึ่งที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพ และชี้ให้เห็นว่าระบบ กฎเกณฑ์ทางสังคมกำลังปิดกั้นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็คือ ฌ็อง ฌาร์ก รูซโซ (Jean-Jacques Rousseau) โดยได้เสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับเสรีภาพโดยระบุไว้ในข้อเขียนเรื่องสัญญาประชาคมว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพของตนเอง เสรีภาพเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ หากแต่เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม เกิดการลิดรอนหรือเบียดเบียนเสรีภาพของแต่ละบุคคลขึ้น มนุษย์จึงตกลงร่วมกันที่จะมอบหรือยอมสูญเสียเสรีภาพบางส่วนของตนเองไปให้แก่บุคคลหรืออำนาจที่ชอบธรรม เพื่อใช้ปกครองกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน (Jean-Jacques Rousseau, ม.ป.ป, น.6) แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของฌ็อง ฌาร์ก รูซโซ และจอห์น ล็อก มีอิทธิพลต่อแนวคิดการปกครองสมัยใหม่โดยเฉพาะแนวคิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เชื่อว่ามนุษย์มีสิทธิในการเลือกอย่างเท่าเทียมกันในเวลาต่อมา

นักคิดอีกท่านหนึ่งที่สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพหรืออิสระในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็คือ ฌอง-ปอล ซาร์ท (Jean-Paul Sartre) โดยเสนอว่า “มนุษย์มีอิสรภาพอย่างสมบูรณ์” (absolutely free) เพราะว่ามีมนุษย์ไม่ได้ถูกสร้างหรือออกแบบมาให้กระทำการใด ๆ อย่างตายตัว

เป็นเพียงการปรากฏขึ้นหรือเป็นสิ่งที่มืออยู่บนโลกอย่างไม่รู้ตัว ดังนั้น มนุษย์จึงมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ที่จะลิขิตชีวิตตนเองได้ตั้งแต่เริ่มต้นเกิดมา และเสรีภาพก็มีลักษณะเป็นอัตวิสัยแตกต่างกันตามความคิดและการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล โดยชาร์ตยืนยันว่ามนุษย์คือเสรีภาพ (man is freedom) (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2562, น. 35) แนวคิดของชาร์ตนี้ได้กลายมาเป็นปรัชญาอัตถิภาวนิยม (existentialism) ในเวลาต่อมา และแนวคิดของชาร์ตที่ให้อำนาจแก่มนุษย์ในการกำหนดการกระทำของตนเองนี้มีผลต่อการนำเสนองานในวงการศิลปะและวรรณกรรมอย่างมาก

เอมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ถือเป็นนักคิดและนักวิทยาศาสตร์ที่สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของมนุษย์ไว้ในงานของตนเอง โดยคานท์เป็นผู้หนึ่งที่ทำให้ความสนใจต่อวิทยาศาสตร์และเสนอว่ามนุษย์เกิดจากธรรมชาติ และอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ (Law of Nature) การตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาตินั้นหมายถึงมนุษย์ไม่สามารถขัดขืนความรู้สึกตามธรรมชาติของมนุษย์ได้ อย่างไรก็ตาม มนุษย์เป็นผู้มีความคิดและเป็นผู้มีเหตุผล (rational being) (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2562, น. 38) ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถทำความเข้าใจ และเลือกตัดสินใจจะกระทำหรือไม่กระทำบางสิ่งได้ด้วยหลักของเหตุผลได้ ซึ่งการใช้หลักเหตุผลนี้เป็นเสรีภาพในการแสดงออกของมนุษย์ ซึ่งแนวคิดของคานท์ได้สะท้อนเห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดวิทยาศาสตร์ และการชี้ให้เห็นว่าเสรีภาพคือสิ่งที่ฝังอยู่ในในตัวของมนุษย์อยู่แล้ว มนุษย์สามารถแสดงออกถึงเสรีภาพของตนเองได้ด้วยการใช้หลักเหตุผล

แนวคิดข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่านักคิดในช่วงศตวรรษที่ 17-18 ต่างก็มีมโนทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยอิทธิพลของแนวคิดวิทยาศาสตร์ทำให้ผู้คนในสังคมเริ่มถอยห่างออกจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์ไม่มีอำนาจหรือไม่สามารถท้าทายอำนาจของพระเจ้าได้ โดยเปลี่ยนแปลงมาเป็นการเชื่อว่ามนุษย์มีอิสระในการคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง แม้ว่าระดับของเสรีภาพจะแตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักคิดแต่ละท่าน หากแต่สิ่งหนึ่งที่นักคิดเหล่านี้สะท้อนได้ตรงกันก็คือ มนุษย์ต้องการเสรีภาพในการคิดและการดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง และพยายามจะปฏิเสธความเชื่อเดิมที่สังคมเคยยึดถือสืบต่อกันมาอย่างสุดกำลัง

4.1 สังเขปแนวคิดมนุษย์ในฐานะปัจเจกชน

ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เกิดจากวิวัฒนาการของธรรมชาติ และมนุษย์มีเสรีภาพในการคิดหรือการดำเนินชีวิตนั้นได้ก่อให้เกิดความเชื่อใหม่อีกประการหนึ่งก็คือ ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นเอกเทศและมีอัตลักษณ์ของตนเอง สำนักข้างต้นนี้เป็นเสมือนการยืนยันว่ามนุษย์มีอำนาจในตนเอง และเป็นที่มาของแนวคิดเรื่อง “ปัจเจกชน” ในดินแดนตะวันตก

แนวคิดเรื่อง ปัจเจกชน นี้ ถือเป็นแนวคิดที่มีความซับซ้อน โดย Conceição Soares (2018, p. 13) ได้อธิบายว่า แนวคิดปัจเจกชนเกิดขึ้นในยุคภูมิธรรมหรือยุคแห่งแสงสว่างราวคริสต์ศตวรรษที่ 17 ซึ่งผู้คนในยุคดังกล่าวได้เรียนรู้แนวคิดเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และให้ความสำคัญกับความสามารถของมนุษย์ เพราะมนุษย์ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและพัฒนาสังคม การ

เปลี่ยนแปลงทางมนทัศน์ดังกล่าวทำให้ผู้คนในสังคมเชื่อว่ามนุษย์เป็นอิสระ เท่าเทียม และมีอำนาจในการควบคุมความคิดและพฤติกรรมของตนเองได้ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนอยู่ในข้อเขียนของนักเขียนหลายท่าน ยกตัวอย่างเช่น ฌ็อง ฌาร์ก รูโซ ได้กล่าวถึงมนุษย์ด้วยสำนึกรูปแบบใหม่ไว้ว่า “มนุษย์ต่างก็มีอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์เอง เช่น ความกลัว ความทวิโหย ความรัก” ซึ่งการให้ความสำคัญต่ออารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์นี้ได้ยกสถานะให้มนุษย์มี “ตัวตน” มีอำนาจ และวิถีชีวิตของมนุษย์ก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจของพระเจ้าอีกต่อไป

การแสดงความเป็นปัจเจกชนนั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงสำนึกรูปแบบใหม่ที่อิงอยู่กับหลักวิทยาศาสตร์ ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับปัจเจกชนจึงมีลักษณะการต่อต้านแนวคิดของคริสต์ศาสนจักรเกี่ยวกับอำนาจของพระเจ้า ซึ่งถือเป็นวาทกรรมหลักของสังคมอยู่ด้วย เช่น การที่รูโซกำหนดให้มนุษย์ที่เป็นปัจเจกชนคือมนุษย์แห่งธรรมชาติ และมนุษย์ที่ให้ความสำคัญต่อสังคมและกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้นคือมนุษย์แห่งมนุษย์ (โรแมนติกนิยาม : การโจมตีคณะแสงสว่างระลอกแรก, 2554, น. 17-21) และฌอง-ปอล ซาร์ท ที่เสนอว่า มนุษย์ถูกส่งหรือปรากฏขึ้นในโลกโดยที่ไม่ทราบว่าการกิจหรือเป้าหมายของตนเองคือสิ่งใด มนุษย์อาจเลือกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองไม่ได้ เช่น เลือกเกิดไม่ได้ เลือกออกไปนอกโลกธรรมชาติไม่ได้ เลือกอยู่เหนือกฎชีวภาพ กฎฟิสิกส์ไม่ได้ หากแต่มนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกและให้ความหมายกับทุกสิ่งทุกการกระทำได้ ดังนั้น มนุษย์จึงมีอิสระอย่างสมบูรณ์ (absolutely free) ที่จะตัดสินใจหรือดำรงชีวิต หากแต่มนุษย์ก็จำเป็นจะต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนเองอย่างสมบูรณ์ด้วย (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2562, น. 35-38) แนวคิดของซาร์ทคือการถอยห่างออกจากอำนาจของคริสต์จักรและพระเจ้า และยืนยันตลอดจนให้อำนาจที่เบ็ดเสร็จแก่มนุษย์ในการคิดและตัดสินใจอย่างอิสระในฐานะปัจเจกชน

นอกจากความเชื่อที่ว่าแนวคิดปัจเจกชนนั้นเกิดจากการเปลี่ยนแปลงความคิดจากความเชื่อในพระเจ้ามาเป็นความเชื่อในความรูทางวิทยาศาสตร์แล้ว นิกลาส ลูห์มานน์ (Niklas Luhmann) (1986, p. 315 cite in Conceição Soares, 2018, p. 13 - 14) นักสังคมวิทยาในยุคหลังยังเชื่อว่าแนวคิดเรื่องปัจเจกชนนั้นเกิดขึ้นมาจากความเจริญก้าวหน้าทางสังคมทำให้ผู้คนในสังคมมีประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกัน มีการให้เหตุและผลต่อสถานการณ์ต่าง ๆ แตกต่างกันไป ทำให้มนุษย์มีความคิดและการให้เหตุผลในเรื่องราวต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในที่สุดอีกด้วย ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นการชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ถือเป็นปัจเจกชนที่มีลักษณะเฉพาะตน

ทั้งนี้ การยืนยันว่ามนุษย์มีสถานะเป็นปัจเจกชนถือเป็นการยืนยันอำนาจของมนุษย์และสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของแนวคิดหรือวิถีชีวิตแบบเดิมอีกต่อไป ทำให้กฎเกณฑ์และระบบศีลธรรมแบบเดิมกลายเป็นโมฆะ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องกำหนดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมขึ้นใหม่โดยอิงกับมนทัศน์ใหม่ในสังคมด้วย ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่องเสรีภาพ ความเท่าเทียม ในฐานะมนุษย์เช่นเดียวกัน การมีอิสระในการดำเนินชีวิต การรับผิดชอบในชีวิตและการเลือกของ

ตนเอง และการใช้เหตุผลเพื่อควบคุมจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งการกำหนดกฎเกณฑ์ใหม่นี้ เป็นไปตามแนวคิดที่เชื่อว่า มนุษย์เป็นปัจเจกชนที่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีเสรีภาพ

การระบุว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ และการระบุว่ามนุษย์เป็นปัจเจกชนยังได้ กลายมาเป็นสำนักใหม่ที่ผู้คนในยุคสมัยใหม่สนใจ และได้กลายเป็นต้นธารของแนวคิดโรแมนติคนิยม ที่มุ่งเน้นถึงการนำเสนอภาพมนุษย์ในฐานะปัจเจกชนไม่ขึ้นอยู่กับศีลธรรม จารีต หรือกฎเกณฑ์ที่สังคม กำหนด แสดงภาพมนุษย์ที่มีอารมณ์ความรู้สึก มีความปรารถนาตามธรรมชาติทั้งภาพในด้านดีและไม่ ดีอีกด้วย

4.2 การตอบรับแนวคิดเรื่องเสรีภาพในสังคมไทย

แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพในสังคมไทยถือเป็นประเด็นที่เริ่มได้รับความสนใจและถูกหยิบยกมา กล่าวถึงบ่อยครั้งนับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา โดยช่วงเวลา ดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ชนชั้นสูงในสังคมไทยเริ่มเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม ตลอดจนแนวคิดของ ชาวตะวันตก ซึ่งประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพในการดำรงชีวิตของมนุษย์ถือเป็นประเด็นหนึ่งที่ชนชั้น ปกครองของไทยเริ่มศึกษา โดย ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2547, น. 89 - 94) ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ เสรีภาพในสมัยรัชกาลที่ 4 พบแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพในจดหมายโต้ตอบระหว่างพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและนางแอนนา เลียวโนแวนส์ ซึ่งพูดคุยกู้โต้ตอบเรื่องทาสในสยาม โดยนางแอนนา เลียวโนแวนส์ระบุว่าการค้าทาสเป็นจุดต่างพริ้วของสยาม แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แสดงความคิดเห็นว่าการค้าทาสในสังคมตะวันตกและสังคมสยามมีความแตกต่างกัน โดยสังคม ตะวันตกทาสคือแรงงานในเมืองอุตสาหกรรมหรือเป็นกลุ่มชนต่างชาติพันธุ์ หากแต่ทาสในสังคมไทย คือกลุ่มคนที่อยู่ร่วมวัฒนธรรมกับนายจ้างด้วยระบบอุปถัมภ์ และการดูแลทาสในสังคมไทยแตกต่าง จากสังคมตะวันตก เนื่องจากเจ้าของทาสในสังคมไทยจะต้องดูแลทาสเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย อาหาร เสื้อผ้า และทาสในบางบ้านก็ได้เรียนหนังสือ

จดหมายโต้ตอบข้างต้นปรากฏการระบุว่าทาสมี “liberty” และ “free” บ่อยครั้ง ทั้งนี้ จาก การเปรียบเทียบความหมาย พบว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เลือกใช้คำภาษาอังกฤษ ข้างต้นเพื่อแทนคำว่า เสรีภาพ และอ้างอิงความหมายคำว่าเสรีภาพจากภาษาบาลีที่หมายความว่า “ให้เป็นอิสระแก่ตน” หรือ “ให้พึ่งตนเองเป็นใหญ่” การเลือกใช้คำ ความหมาย และการกล่าวถึงการ ดูแลทาสดังที่ปรากฏข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทรงมีความสนใจแนวคิดเรื่อง สิทธิเสรีภาพของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชนของตะวันตก และพยายามเปรียบเทียบสภาพสังคม ตะวันตกและสังคมสยาม หากแต่ในช่วงเวลาดังกล่าว การกล่าวถึงเสรีภาพเป็นเพียงการถกเถียง เกี่ยวกับแนวคิดที่เป็นนามธรรม และไม่มีปฏิบัติการทางสังคมให้เห็นอย่างชัดเจน

การเปลี่ยนแปลงที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชนนั้น ปรากฏอย่างชัดเจนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยในปี พ.ศ.2417 ได้มีการกำหนดพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทยเพื่อลดค่าตัวทาส ลดการซื้อขายทาส และเปลี่ยนแปลงสถานะของลูกทาสให้กลายเป็นไท แนวทางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดเรื่องเสรีภาพ และการตอบรับแนวคิดเรื่องมนุษย์มีความเท่าเทียมกันของชนชั้นปกครองในประเทศไทย ทั้งนี้ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2547, น. 92) ได้เปรียบเทียบการกำหนดเสรีภาพในสังคมไทยไว้ว่าเป็นเสมือนการสร้าง “ตัวตน” สร้างความเป็นคน และยึดถือคุณค่าของคนเป็นสำคัญ ต่างจากแนวคิดเดิมที่มักยึดถือว่าทาสเป็นคนของใครหรือเป็นสมบัติของใคร และเป็นกระบวนการ socialization หรือการปฏิบัติทางสังคม ให้ราษฎรที่ไม่มีตัวตนในสังคมมีสถานะเป็นปัจเจกชนที่มีพื้นที่เฉพาะของตนเองในสังคมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การตระหนักถึงเสรีภาพในสังคมไทยในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นการตระหนักของกษัตริย์และกลุ่มผู้มีอำนาจทางการปกครองประเทศ การตอบรับแนวคิดเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ที่ปรากฏในสังคมไทยจึงยังคงอยู่ภายใต้ดุลยพินิจของกษัตริย์และไม่ต้องขัดต่อระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ทั้งนี้ แม้ว่าการตอบรับแนวคิดเรื่องเสรีภาพและการปฏิบัติทางสังคมในประเทศไทยจะถูกจำกัดด้วยระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หากแต่ก็มีชาวไทยบางกลุ่มที่ได้เรียนรู้แนวคิดเรื่องเสรีภาพ และเริ่มเรียกร้องเสรีภาพเพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยปรากฏตัวอย่างการพยายามเรียกร้องเสรีภาพในสังคมไทย เช่น ในปี พ.ศ.2427 (ร.ศ.103) กลุ่มเชื้อพระวงศ์และชนชั้นสูงที่ทำงานอยู่ในสถานทูต ณ กรุงลอนดอนและกรุงปารีสได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลเสนอให้เปลี่ยนระบอบการปกครองของไทย เปลี่ยนแปลงธรรมเนียม และกฎหมาย เพื่อให้ประชาชนมีเสรีภาพและมีความเท่าเทียมกัน เช่น “เปลี่ยนแปลงยกถอนธรรมเนียมเก่าแลกฎหมายเก่า เพิ่มเติมธรรมเนียมแลกฎหมายบำรุงความเจริญขึ้นใหม่” “ให้ราษฎรมีความคิดรู้สึกตัวว่า การกดขี่แล อยู่ดิธรรมต่าง ๆ ไม่มีอีกต่อไปแล้ว” และ “ต้องบำรุงรักษา เพื่อให้ได้ความสุขความเจริญความยุติธรรมเป็นสอดเสมอทั่วหน้ากันหมด” (เอกสารรัชกาลที่ 5, บ. 2/16. อ้างถึงใน กษิติศ อนันตนาธร, 2563, ออนไลน์) ทั้งนี้ แม้ว่าการกราบบังคมทูลดังกล่าวจะไม่ประสบความสำเร็จหากแต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักถึงแนวคิดเรื่องเสรีภาพในกลุ่มชนชาวไทยเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ “เทียนวรรณ” ถือเป็นประชาชนอีกท่านหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องเสรีภาพจากตะวันตก และพยายามจะนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพในผลงานของตนเอง เช่นการระบุว่า “การให้พลเมืองมี “ฟรี” จะเป็นเครื่องชักนำส่วนหนึ่งให้ชาติไทยผูกมิตรกับนานาประเทศได้ง่ายเข้า” และ “จนกว่าจะโปรดให้ราษฎรเป็นฟรีแล้ว” เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์ (2560, ออนไลน์) ได้อธิบายเกี่ยวกับคำว่า “ฟรี” (Free) ที่เทียนวรรณใช้ว่า ยุคสมัยที่เทียนวรรณมีชีวิตอยู่นั้นยังไม่มีคานิยามศัพท์คำว่าเสรีภาพในภาษาไทย และไม่มีคำแปลเป็นภาษาไทยที่ชัดเจน

เทียนวรรณจึงใช้คำว่า “ฟรี” เพื่อสื่อความหมายถึง “เสรีภาพ” ในงานเขียนทุกชิ้น การเรียกร้องถึง “ฟรี” ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมของเทียนวรรณนี้ถือเป็นการแสดงถึงการตอบรับแนวคิดเรื่องเสรีภาพ จากตะวันตก และความพยายามที่สร้างเสรีภาพขึ้นในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม การนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของเทียนวรรณไม่ได้รับความสนใจหรือการตอบรับจากกลุ่มชนชั้นสูง และข้อเสนอเกี่ยวกับการปกครองของเทียนวรรณเกี่ยวกับการจัดตั้ง “ปาลิเมนต์” หรือรัฐสภาและมีผู้แทนราษฎร เพื่อช่วยพระมหากษัตริย์บริหารราชการบ้านเมืองนั้นก็ยังทำให้เทียนวรรณถูกจำคุกอีกด้วย

กระทั่งปี พ.ศ. 2461 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง “เสรีภาพทางทะเล” หรือ Freedom of the seas เพื่อตีพิมพ์ในวารสารสมุทรสาร เล่มที่ 42 เดือน มิถุนายน 2461 โดยได้ทรงอภิปรายถึงกฎหมายทางทะเล การเดินเรือในทะเลหลวงที่ไม่มีประเทศใด เป็นเจ้าของเมื่อเกิดสงคราม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าทุกฝ่ายควรจะ ได้รับเสรีภาพและความคุ้มครองดูแลอย่างเท่าเทียมกัน (กษัตริย์เดส มีเย็น, 2559, 58) พระราชนิพนธ์ เรื่องนี้ถือเป็นผลงานที่มีการใช้คำว่า “เสรีภาพ” และจากเนื้อหาและความหมายที่ปรากฏในพระราช นิพนธ์ เสรีภาพในที่นี้มีนัยความหมายถึง การมีอิสระและไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ใด

การเลือกใช้คำว่าเสรีภาพของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ยังทำให้เกิดการ พยายามที่จะนิยามความหมายของคำว่าเสรีภาพขึ้นในกลุ่มชนชั้นปกครองด้วย โดยกษัตริย์เดส มีเย็น, 2559, 58-59) ได้รวบรวมการนิยามความหมายของเสรีภาพพบว่า กรมพระจันทบุรีฯ นิยามคำว่า เสรีภาพตามปทานุกรมบาลีว่า เสรี แปลว่า “อิสระ” “ดีดั่ง” หรือในภาษาอังกฤษว่า “self-will” หรือ “Independence” และในภาษาสันสกฤต “เสรี” แปลว่า “อิสระตามใจชอบ” และกรมหมื่น พิทยาลงกรณ์ทรงให้ความเห็นว่า “เสรี” ในภาษาบาลีนั้นหมายถึง “เอาแต่ใจตน ไม่ยอมใคร” ซึ่ง ความหมายข้างต้นเป็นความหมายในทางลบ หากแต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวะวงศ์ วัชรปการได้อธิบายความหมายของเสรีภาพโดยอิงจากความหมายที่รัชกาลที่ 4 ระบุว่าเสรีภาพ หมายถึง “การพึ่งตนเองเป็นใหญ่” และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงเห็น ด้วยที่จะใช้คำว่าเสรีภาพแทนคำว่า “freedom” ในภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ กรมหมื่นนราธิพงค์ ประพันธ์ก็ได้ให้ความหมายคำว่าเสรีภาพว่า หมายถึง “สิทธิที่จะทำอะไรก็ได้โดยปลอดอุปสรรค” ความหมายหลังนี้เป็นความหมายในเชิงบวก ทั้งนี้ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2547, น.131) ได้สรุปการ ตีความหมายของคำว่าเสรีภาพในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้คำว่าเสรีภาพมี 2 ความหมายที่ขัดแย้งกัน ความหมายแรกหมายถึง อำนาจของเอกชนผู้เป็นใหญ่ที่เหนือคนอื่นทั้งหมด ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ให้ อำนาจที่ไม่มีขอบเขตแก่ผู้ปกครอง และความหมายที่สองหมายถึง การเป็นอิสระแก่ตนเองหรือการ พึ่งตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งความหมายที่สองนี้ใกล้เคียงกับแนวคิดเรื่องเสรีภาพและการเป็นปัจเจกชนใน ตะวันตกอย่างมาก

กลุ่มนักประพันธ์รุ่นใหม่ที่มีผลงานในช่วงปี พ.ศ.2470 เป็นต้นมาถือเป็นกลุ่มประชาชนกลุ่มสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพ ทั้งนี้ ด้วยสภาพสังคมไทยที่มีความเจริญมากขึ้น จากอิทธิพลของกระแสทุนนิยม การพัฒนาทางด้านการศึกษา การเติบโตของวงการหนังสือแปล และการพัฒนาทางด้านการศึกษาในสังคมไทย กลุ่มนักประพันธ์ซึ่งได้รับการศึกษาในช่วง พ.ศ.5460-2470 จึงได้เรียนรู้การนิยามความหมาย แนวคิด และการดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพของชาวตะวันตก เริ่มเปรียบเทียบเสรีภาพในสังคมไทยและสังคมตะวันตก และได้เริ่มนำเสนองานเขียนในประเด็นที่เกี่ยวกับเสรีภาพในเชิงบวกขึ้น นับตั้งแต่ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นักประพันธ์กลุ่มนี้ได้แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ควรมีเสรีภาพในการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ขนบประเพณีและกฎหมายเป็นสิ่งที่ล้าสมัย และเป็นตัวร้ายในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น นวนิยายเรื่อง *ลูกผู้ชาย* ของ ศรีบูรพา หรือนวนิยายเรื่อง *ศัตรูของเจ้าหล่อน* และ *สามชาย* ของ ดอกไม้สด และ *ทาสประเพณี* ของ มาลัย ชูพินิจ เป็นต้น ทั้งนี้ สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ (2558, น. 4) ได้วิเคราะห์ถึงที่มาของการนำเสนอว่า เนื่องจากนักประพันธ์เหล่านี้เกิดและเติบโตภายใต้โลกที่มีกฎเกณฑ์และกติกาที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน การนำเสนอในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นเสมือนการต่อต้านขนบประเพณีแบบจารีต และการพยายามสะท้อนมโนทัศน์ใหม่ที่เชื่อว่ามนุษย์มีเสรีภาพในวรรณกรรม

มาลัย ชูพินิจเป็นนักประพันธ์อีกท่านหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์เกิดจากธรรมชาติหรือเป็นลูกของธรรมชาติ และเชื่อว่ามนุษย์มีสถานะเป็นปัจเจกชน มาลัย ชูพินิจมักหยิบยกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพของมนุษย์มาตั้งคำถามและนำเสนอต่อผู้อ่านบ่อยครั้ง อีกทั้งยังปรากฏการตั้งคำถามต่อแนวคิดหรือวิถีการดำเนินชีวิตแบบจารีตด้วยเช่นกัน การนำเสนอวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพดังต่อไปนี้

4.3 อุดมคติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์

ประเด็นเกี่ยวกับเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ถือเป็นประเด็นที่มาลัย ชูพินิจได้หยิบยกมานำเสนอนับตั้งแต่ช่วงแรกของการประพันธ์ในปี พ.ศ.2472 และนำเสนออย่างต่อเนื่องเรื่อยมา โดยแนวคิดเรื่องเสรีภาพที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนี้ผูกโยงอยู่กับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่เชื่อว่ามนุษย์มีวิวัฒนาการมาจากธรรมชาติ หรือมนุษย์เป็นลูกของธรรมชาติมากกว่าที่จะเชื่อว่าตนเองเกิดจากพรหมบันดาล หรืออำนาจของบุญ-กรรมในพุทธศาสนา ความเชื่อตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ที่ว่ามนุษย์ปฏิบัติตามกฎการสืบพันธุ์ของธรรมชาตินี้ยังทำให้เชื่อด้วยอีกว่า มนุษย์สามารถตัดสินใจหรือดำเนินชีวิตได้ตามต้องการของตนเองได้ภายใต้กฎของธรรมชาติ หากแต่กฎเกณฑ์ทางสังคม ค่านิยม กฎหมายเป็นสิ่งที่ลิดรอนไม่ให้มนุษย์มีเสรีภาพดังที่มนุษย์ควรจะมี

การนำเสนอแนวคิดที่เชื่อว่ามนุษย์มีวิวัฒนาการมาจากธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์จึงควรมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตนี้ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจหลายเรื่อง โดยมักกำหนดให้ตัวละครหนุ่มสาวในสังคมสมัยใหม่เป็นผู้ที่เชื่อมั่นในความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เชื่อว่ามนุษย์มีเสรีภาพ และใฝ่ฝันที่จะดำเนินชีวิตได้ตามความต้องการของตนเอง หากแต่กฎเกณฑ์ ธรรมเนียม หรือค่านิยมในสังคมไทยเป็นสิ่งที่จำกัดเสรีภาพ ทำให้หนุ่มสาวสมัยใหม่ไม่สามารถดำเนินชีวิตดังที่ต้องการได้ โดยแนวคิดดังกล่าวปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *ทางชีวิต*

เรื่องสั้นเรื่อง *ทางชีวิต* เล่าถึง “สายสวาท” หญิงสาววัย 21 ปี ผู้คนในสังคมมองว่าเป็นหญิงสาวที่อ่อนประสบการณ์ชีวิต สงบเสงี่ยม ช่างคิดช่างฝัน หากแต่สายสวาทตัดสินใจแต่งงานกับหญิงชายหนุ่มวัยกลางคนที่ใช้ชีวิตมาอย่างโชคโชน รู้จักทั้งโลกและชีวิต ไม่ว่าจะมดหรือมูมร้าย และไม่สนใจคำติฉินนินทาของสังคม เมื่อทั้งสองตัดสินใจตกลงแต่งงานกัน คนส่วนใหญ่แสดงความรู้สึกเวทนาต่อสายสวาทที่เป็นผู้หญิงเรียบร้อยแต่ต้องมาได้คู่ครองอย่างเถิง อย่างไรก็ตาม หลังจากแต่งงานได้เพียง 3 เดือน สายสวาทและเถิงก็หย่าขาดจากกัน ทำให้ผู้คนสังคมแปลกใจและพากันนินทาไปต่าง ๆ นานา โดยสายสวาทได้กล่าวถึงเหตุผลที่เธอตัดสินใจแต่งงานให้เพื่อนของเธอฟังว่า

“ไม่มีใครเลยนอกจากคุณ จะเข้าใจว่าดิฉันต้องการอะไรจากชีวิตสมรสกับคุณเถิง ไม่มีใครเลยจะเข้าใจว่า ชีวิตนับแต่รุ่นสาวจนเติบโตใหญ่ขึ้นมา มีสิทธิ์อิสระที่จะทำอะไรได้ตามความพอใจของตัวเอง ความปรารถนาอย่างเดียวของดิฉันอยู่ที่จะได้ใช้ชีวิตเหล่านั้น อย่างน้อยก็ชั่วระยะหนึ่ง ชีวิตอย่างที่เถิงเขาผ่านมาแล้ว และกำลังบำเพ็ญอยู่ เพราะว่ามันเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยความตื่นเต้น บางคราวผิดหวัง บางคราวภาควมใจ บางทีได้รับความเสียวแสง บางทีก็เบิกบานชีวิตที่ปราศจากชนบประเพณีของสังคมจอมปลอมเป็นเครื่องผูกพัน เป็นตามที่เราอยากจะเป็น ทำในสิ่งที่เราอยากจะทำ และอยู่อย่างที่เราอยากอยู่ ตามกฎธรรมชาติ ไม่ใช่กฎของมนุษย์”

(ทางชีวิต, 2538, น. 190)

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า สายสวาทมีความใฝ่ฝันที่จะดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง โดยสายสวาทได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของเถิงว่า ชายหนุ่มวัยกลางคนได้ดำเนินชีวิตตามความพึงพอใจของตนเอง โดยไม่สนใจต่อค่านิยมหรือชนบประเพณีที่สังคมยึดถือ ทำให้วิถีชีวิตของเถิงเต็มไปด้วยความตื่นเต้น เต็มไปด้วยประสบการณ์ทางชีวิต ประสบการณ์ทางอารมณ์ และเป็นวิถีชีวิตในลักษณะดังกล่าวเป็น “อุดมคติในการบำเพ็ญชีวิตอย่างที่หล่อต้องการจะบำเพ็ญ” (ทางชีวิต, 2538, น. 191)

จากตัวอย่างยังได้แสดงให้เห็นด้วยว่า “อุดมคติในการบำเพ็ญชีวิต” ของสายสวาท ซึ่งอยากที่จะดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองนั้นเกิดมาจากอิทธิพลของแนวคิดที่เชื่อว่า มนุษย์เกิดขึ้นและดำรงอยู่ตามกฎของธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์จึงควรที่จะดำเนินชีวิตได้อย่างอิสระตามความต้องการของตนเอง หากแต่ค่านิยมหรือธรรมเนียมที่สังคมกำหนดขึ้นนั้นจำกัดให้มนุษย์ไม่สามารถดำเนินชีวิตอย่างเป็นอิสระได้

นอกจากนี้ การกำหนดให้สายสวาทเลือกที่จะแต่งงานกับเถิง ทั้งที่มีหลายคนไม่เห็นด้วยและมองว่าเถิงไม่ใช่ผู้ชายที่เหมาะสมกับสายสวาท ยังสะท้อนให้เห็นว่า สายสวาทตัดสินใจเกี่ยวกับการแต่งงานครั้งนี้ด้วยอารมณ์ความรู้สึกของตนเองเป็นหลัก อีกทั้งยังเชื่อว่ามนุษย์มีเสรีภาพที่จะแสดงออกถึงความต้องการของตนเอง และมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง ซึ่งแนวคิดข้างต้นขัดกับค่านิยมและธรรมเนียมปฏิบัติของผู้หญิงในสังคมไทยที่เชื่อว่า ผู้หญิงต้องเชื่อฟังผู้ปกครองหรือการแต่งงานเป็นเรื่องใหญ่ในชีวิตของผู้หญิง ดังนั้น ผู้หญิงจึงต้องพิจารณาเรื่องคู่ครองที่ดีตามค่านิยมของสังคม การตัดสินใจด้วยตนเองของสายสวาทจึงเป็นการกระทำที่ขัดกับค่านิยมของสังคมและทำให้ผู้คนในสังคมมองว่าสายสวาทเป็นหญิงสาวอ่อนต่อโลกที่น่าสงสาร และกำลังจะพลาดท่าเสียที่แก่เถิงซึ่งเป็นชาววัยกลางคนที่มีประสบการณ์ชีวิตและเจนจัดในทางโลก

อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าสายสวาทจะมีความใฝ่ฝันที่จะดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง และมีเสรีภาพที่จะตัดสินใจตามที่ตัวเองต้องการ หากแต่สายสวาทไม่ได้ตัดสินใจแต่งงานเพียงเพราะอารมณ์ตามธรรมชาติดังที่สังคมเข้าใจเท่านั้น เนื่องจากการตัดสินใจของสายสวาทยังเป็นการแสดงถึงการพยายามขัดขืนต่อมโนทัศน์แบบจารีตอีกด้วย โดยมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่า ผู้คนในสังคมจับจ้องและคาดหวังให้สายสวาทปฏิบัติตามบรรทัดฐานและค่านิยมของคนในสังคม คือ แต่งงานกับผู้ชายที่ดีและเพียบพร้อมเสมอกัน เมื่อสายสวาทเลือกที่จะแต่งงานกับเถิง “มิตรสหายของสายสวาททุกคนจึงพากันวิตกแทน” (ทางชีวิต, 2538, น. 187) และเชื่อว่าสายสวาทอาจจะ “น้ำตาเซ็ดหัวเข่า” (ทางชีวิต, 2538, น. 188) ข้อความเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การตัดสินใจของสายสวาทนั้นผิดไปจากความคาดหวังของคนในสังคม หากแต่การตัดสินใจของสายสวาททำให้หญิงสาวสามารถใช้ชีวิตตามที่ตนเองต้องการ และเป็นอิสระจากมโนทัศน์แบบจารีต นอกจากนี้ การหย่าขาดจากสามีหลังจากแต่งงานได้เพียง 3 เดือนเท่านั้นยังสะท้อนให้เห็นว่า สายสวาทมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการตัดสินใจดำเนินชีวิตของตนเอง โดยไม่ต้องสนใจว่าการดำเนินชีวิตในลักษณะดังกล่าวจะถูกต้องหรือผิดไปจากความคาดหวังของสังคมอีกเช่นเดิม การแต่งงานและการหย่าของเธอ นั้นเป็นเพียงการทำให้ตนเองหลุดพ้นออกจากความคาดหวังของสังคม และแสดงถึงเสรีภาพในการตัดสินใจของมนุษย์ และการไม่ให้คุณค่าต่อธรรมเนียมในสังคมอีก

จากเรื่อง *ทางชีวิต* แสดงทัศนะของมาลัย ชูพินิจ ได้ขยับมโนทัศน์เรื่องเสรีภาพในการดำเนินชีวิตขึ้นไปเป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิตที่ผู้คน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ในสังคมสมัยใหม่เห็นว่าชนบประเพณีแบบจารีตเป็นเรื่องล้าหลัง และไฝ่ฝันถึงการใช้ชีวิตอย่างอิสระตามความต้องการของตนเองมากขึ้น มาลัย ชูพินิจได้แสดงทัศนะเรื่องเสรีภาพผ่านตัวละครว่า การตัดสินใจเลือกดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองควรจะเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์ หากแต่ผู้คนในสังคมไทยกลับให้ความสำคัญกับชนบประเพณี และปล่อยให้ชนบประเพณีที่มนุษย์เองเป็นผู้สร้างขึ้นมีอำนาจเหนือมนุษย์ จนมนุษย์จำเป็นต้องใช้ชีวิตตามกรอบประเพณีและความคาดหวังของสังคม และไม่สามารถดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองได้

จากเรื่องสั้นข้างต้นชี้ให้เห็นว่า มาลัย ชูพินิจได้กำหนดให้จารีตประเพณีเป็นสิ่งสมมุติที่ขัดขวางการดำเนินชีวิตตามความต้องการของมนุษย์ไว้ อยู่ตรงกันข้ามกับเสรีภาพในการใช้ชีวิต การกำหนดเสรีภาพและชนบประเพณีไว้ในลักษณะคู่ตรงข้าม และกำหนดให้ตัวละครเห็นความสำคัญของเสรีภาพเหนือกว่าจารีตประเพณีที่สังคมยึดถือนี้เป็นเสมือนการแสดงให้ความสำคัญกับมโนทัศน์รูปแบบใหม่มากกว่ามโนทัศน์แบบจารีต และพยายามชี้ให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างมีเสรีภาพถือเป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิตของผู้คนในยุคสมัยใหม่

นอกจากการนำเสนอว่า เสรีภาพเป็นความไฝ่ฝันของผู้คนในยุคสมัยใหม่แล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของเสรีภาพ โดยชี้ให้เห็นว่า เสรีภาพคือสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการ และเป็นสิ่งที่มีค่ามากกว่าทรัพย์สินหรืออำนาจวาสนาทั้งปวงอีกด้วย โดยการเน้นย้ำถึงคุณค่าของเสรีภาพ ในเรื่องสั้นเรื่อง *สันโดษ* เรื่องสั้นเรื่องนี้มีลักษณะการแต่งคล้ายกับนิทาน เนื้อหากล่าวถึงกษัตริย์พระองค์หนึ่งที่เติบโตมาในวังหลวง หากแต่เกิดเบื่อหน่ายสถานะกษัตริย์ และต้องการใช้ชีวิตอย่างสามัญชนทั่วไป กษัตริย์จึงได้ตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวเป็นเวลา 1 ปี ทั้งนี้ ระหว่างการเดินทางทำให้กษัตริย์รู้สึกว่าเขาตนเองเป็นอิสระ และเป็นไทแก่ตัว ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของจารีตประเพณีที่กษัตริย์ต้องปฏิบัติ เช่น การทำสงครามขยายดินแดน หรือการแต่งงานกับธิดาเจ้าเมืองประเทศราช ซึ่งหน้าที่เหล่านี้ไม่ใช่ความต้องการที่แท้จริงของกษัตริย์ เมื่อครบหนึ่งปีพระองค์จึงเดินทางกลับสู่เมืองตามสัญญาที่ให้ไว้ แต่พบว่ามิผู้ที่ขึ้นมารับหน้าที่กษัตริย์แทนตนเองแล้ว ดังนั้นกษัตริย์จึงเดินทางออกจากเมืองไปใช้ชีวิตอิสระอย่างสามัญชนทั่วไปตามที่ตนปรารถนา

เรื่องสั้นเรื่อง *สันโดษ* แสดงให้เห็นถึงทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่าเสรีภาพในการดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองมีค่ามากกว่ายศถาบรรดาศักดิ์ ถึงแม้ว่าจะเป็นถึงกษัตริย์ที่มีอำนาจเหนือบุคคลอื่นทั้งหมด หากแต่ถ้าไม่สามารถดำเนินชีวิตตามที่ตนเองต้องการได้ สถานะกษัตริย์ก็ไม่มีคุณค่าแต่อย่างไร ดังข้อความที่กษัตริย์ได้แสดงแนวคิดถึงเสรีภาพในการใช้ชีวิตว่า

“อัครมหาเสนาบดีทูลตอบ “ที่อยู่ของกษัตริย์ คือพระราชวังหรือสนามรบ
เท่านั้นพระเจ้าข้า กษัตริย์แตกต่างกว่าคนสามัญชนธรรมดา”

“อา, ถ้าเช่นนั้น ขอให้ฉันเกิดเป็นคนที่เป็นคน ดีกว่าคนที่เป็นทเวดา ตลอดเวลาที่ครองราชย์ 5 ปีมาแล้ว ชีวิตฉันมีอะไรบ้างนอกจากรบราฆ่าฟัน มิฉะนั้นก็ฟังแต่ข้อราชการงานเมือง ในขณะที่เราน่าป่าเขาร้องเรียกฉันอยู่ทุกวัน ฉันมิได้ทำอะไรท่านมาก ๆ เลย นอกจากความเป็นไท ที่จะได้เป็นตัวเองสักปีเดียว เท่านั้น”

“พระองค์คงจะลืมไปว่า รับสั่งออกมาคำเดียวเท่านั้น ชีวิตทุกชีวิตในนคร นี้ อาจเป็นผีหรือคนได้ แม้แต่ตัวอัศวินมหาเสนาบดีเอง”

ท้าวเธอทรงพระสรवलน้อย ๆ ส่วยพระพักตร์ไปมาช้า ๆ รับสั่งว่า

“นั่นเป็นทเวสิทธิ์อีกละซิ เปล่าเลย, ฉันไม่ต้องการความเป็นไทอย่างนั้น ฉันไม่ต้องการความเป็นไทยของกษัตริย์ สิ่งที่ฉันต้องการคือ ความเป็นไทยของ สามัญชน ฟังซิ...ฉันจะออกไปจากพระราชวังนี้แต่เพียงลำพังคนเดียว โดยไม่มีใคร รู้นอกจากท่าน ฉันจะท่องเที่ยวไปตามท้องที่ราบใหญ่ ตามหุบเขาและลำน้ำ ชำระ ความคิดจิตใจให้สะอาดหมดจดและรับความสุขอันบริสุทธิ์อย่างเต็มที่มนุษย์ธรรมดา สามัญจะพึงได้รับ ครบกำหนด 1 ปี เมื่อไหร่ ฉันจะกลับมาเมื่อนั้น”

(สันโดษ, 2505, น. 304 - 305)

การกล่าวถึงความมุ่งหมายของพระมหากษัตริย์ที่อยากจะใช้ชีวิตแบบที่ “มนุษย์ธรรมดา สามัญจะพึงได้รับ” และการระบุว่าพระมหากษัตริย์ต้องการความเป็นไท หรือการมีอำนาจเหนือ ตนเองถือเป็นการแสดงให้เห็นถึงทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่ให้ความสำคัญแก่เสรีภาพมากกว่าตำแหน่ง อำนาจ หรือยศศักดิ์ ซึ่งเป็นเสมือนสิ่งที่มีค่าตามแนวคิดแบบจารีต โดยมาลัย ชูพินิจ แสดงทัศนะ ดังกล่าวผ่านตัวละครกษัตริย์ให้เห็นว่า แม้ว่ากษัตริย์จะมีอำนาจทเวสิทธิ์ หากแต่อำนาจเหล่านั้นไม่ใช่ อำนาจที่แท้จริง เนื่องจากอำนาจที่แท้จริงคือ อำนาจของมนุษย์ที่สามารถตัดสินใจ หรือแสดง ความปรารถนาที่แท้จริงของตนเอง โดยไม่ต้องยึดติดกับกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดซึ่งสังคมสร้างขึ้น

ทั้งนี้ การระบุว่าอำนาจทเวสิทธิ์ไม่ได้มีความหมายหรือประโยชน์ใด ๆ จนแม้แต่กษัตริย์เองก็ สามารถละทิ้งอำนาจดังกล่าวไปได้โดยไม่เสียดายนั้นได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ของผู้คนในสังคมไทยที่เริ่มปฏิเสธสภาพสังคมและค่านิยมแบบเดิม และระบุว่าธรรมเนียมและค่านิยม แบบจารีตไม่ใช่สิ่งที่มีคุณค่าหรือควรแก่การรักษาอีกต่อไป แม้แต่สถานะกษัตริย์ก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่ น่าชื่นชมหรือน่าอิจฉา การที่มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีอิสระ สามารถที่จะคิด ตัดสินใจ หรือ กระทำตามใจของตนเองต่างหากที่เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง และเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรให้ ความสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงทางความคิดโดยหันมาให้ความสำคัญกับเสรีภาพในการคิดและดำเนินชีวิตของมนุษย์นี้สะท้อนให้เห็นถึงการตอบรับแนวคิดจากตะวันตก โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องเสรีภาพและแนวคิดเรื่องปัจเจกชนที่เชื่อว่า มนุษย์ต่างก็เกิดมาจากธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์ทุกคนจึงควรมีอิสระอย่างสมบูรณ์ที่จะตัดสินใจหรือดำรงชีวิตตามความต้องการของตนเองภายใต้กฎของธรรมชาติ อีกทั้งมนุษย์แต่ละคนก็มีความรู้สึกที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล จึงทำให้มนุษย์มี “ตัวตน” และมีอำนาจในการคิด แสดงออก หรือดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง

มาลัย ชูพินิจได้สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพและแนวคิดปัจเจกชนผ่านตัวละครในวรรณกรรมของตนเองหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็น “สายสวาท” ในเรื่อง *ทางชีวิต* พระมหากษัตริย์ในเรื่อง *สันโดษ* นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องเอกของมาลัย ชูพินิจเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ยุพดี ในนวนิยายเรื่อง *ชั่วฟ้าดินสลาย* ซึ่งระบุว่า “ดิฉันต้องการที่จะใช้ชีวิตอย่างเป็นอิสระเสรี โดยปราศจากข้อผูกพันจากชนบประเพณีและสังคม เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องกีดขวางความเป็นไทยของมนุษย์” (ชั่วฟ้าดินสลาย, 2516, น. 148) และ ภัคคินี ในนวนิยายเรื่อง *แผ่นดินของเรา* ซึ่งมาลัย ชูพินิจมักอธิบายถึงว่า “ภัคคินีลูกของธรรมชาติ ภัคคินีผู้เป็นอิสระเสรี” (แผ่นดินของเรา, 2539: น.29) ข้อความนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการตอบรับแนวคิดสมัยใหม่จากตะวันตกของผู้ประพันธ์ และพยายามถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าวออกมาในงานวรรณกรรม โดยชี้ให้เห็นว่าเสรีภาพเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ และมนุษย์มีสถานะเป็นปัจเจกบุคคลที่สามารถตัดสินใจ หรือดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองได้

ทั้งนี้ ความใฝ่ฝันถึงเสรีภาพของตัวละครหนุ่มสาวในยุคสมัยใหม่ดังที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้น ถือเป็น การแสดงให้เห็นภาพสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป โดยมาลัย ชูพินิจกำหนดให้กลุ่มคนหนุ่มสาวเป็นผู้ที่มีมโนทัศน์แบบตะวันตก และต้องการจะดำเนินชีวิตอย่างเสรีตามความปรารถนาของตนเอง หากแต่กลุ่มคนเหล่านี้ไม่สามารถกระทำตามความต้องการของตนเองได้ เนื่องจากถูกจำกัดด้วยประเพณีและค่านิยมแบบจารีต ซึ่งกลุ่มชนหนุ่มสาวสมัยใหม่เห็นว่าเป็น “ศัตรู” และขัดขวางการดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพของมนุษย์ ทั้งที่หากพิจารณาตามมโนทัศน์จากตะวันตก มนุษย์ควรมีคุณค่าเท่าเทียมกัน มีอิสระในการดำเนินชีวิตภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติเช่นเดียวกัน และมีสถานะเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความคิดและมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเองได้อย่างเสรี การตกอยู่ในภายใต้กฎเกณฑ์ที่กีดกันเสรีภาพของมนุษย์จึงกลายเป็นตัวร้ายในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ และวรรณกรรมของนักประพันธ์ท่านอื่น ๆ ในทศวรรษที่ 2470 อีกหลายเรื่อง

4.4 ผู้หญิง: เหยื่อของค่านิยมแบบจารีตในโลกของเสรีภาพ

การพิจารณาถึงเสรีภาพของผู้คนในสังคมไทย และการระบุว่ากรอบจารีตประเพณี ตลอดจนค่านิยมที่สังคมไทยยึดถือเป็นสิ่งที่ขัดขวางหรือปิดกั้นเสรีภาพของผู้คนในสังคมไทยนั้นปรากฏอยู่ในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2472 ซึ่งเป็นช่วงแรกของการเป็นนักประพันธ์ และปรากฏอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาตลอดระยะเวลาการเป็นนักประพันธ์ โดยมาลัย ชูพินิจมักแสดงให้เห็นว่าเสรีภาพของผู้คนในสังคมไทยนั้นมักถูกจำกัดด้วยกรอบจารีตประเพณีจนไม่สามารถแสดงความคิดเห็นหรือดำเนินชีวิตอย่างอิสระตามที่ตนเองต้องการได้

ทั้งนี้ กลุ่มคนที่มาลัย ชูพินิจมักหยิบยกมานำเสนอว่าเป็นผู้ที่ขาดเสรีภาพในการดำเนินชีวิต และมักต้องปฏิบัติตามกรอบจารีตประเพณีของสังคมไทยอยู่เสมอก็คือ ผู้หญิงในสังคมไทย โดยมาลัย ชูพินิจมักชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นหญิงสาวที่มีฐานะอันตรสูงกว่าสามัญชนทั่วไป หญิงสาวหัวสมัยใหม่ที่ได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตก หญิงสาวชนชั้นกลางในสังคมเมือง หญิงสาวชาวชนบท และเด็กสาวที่เริ่มเรียนรู้และต้องใช้ชีวิตในสังคมสมัยใหม่ต่างก็ถูกจำกัดและปิดกั้นเสรีภาพในการดำเนินชีวิต ทำให้ไม่สามารถดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองได้ โดยสิ่งที่จำกัดเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของผู้หญิงไทยก็คือ กรอบประเพณีและค่านิยมของทางสังคม ซึ่งการนำเสนอภาพในลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้หญิงกลายเป็นมนุษย์ที่น่าสงสาร และจารีตประเพณีตลอดจนค่านิยมในสังคมไทยถือเป็นตัวร้ายในวรรณกรรมที่ทำให้ผู้หญิงไทยไม่สามารถดำเนินชีวิตอย่างที่ต้องการได้ นอกจากนี้มาลัย ชูพินิจยังได้สะท้อนให้เห็นอีกด้วยว่า หากผู้หญิงไม่กระทำตามกรอบจารีตประเพณีก็มักจะถูกตัดสินโดยสังคมว่าเป็นผู้ที่บกพร่องหรือเป็นคนไม่ดี โดยกรอบจารีตประเพณีที่จำกัดเสรีภาพของผู้หญิงนั้นมีหลากหลายรูปแบบ เช่น ประเพณีการคลุมถุงชน ค่านิยมเรื่องกุลสตรีไทย ค่านิยมเกี่ยวกับการปกปิดอารมณ์ความรู้สึกหรือความพึงพอใจของตนเอง และการอยู่ในโอวาท เชื้อฟังบิดา มารดา และสามี กรอบจารีตประเพณีและค่านิยมดังที่ปรากฏข้างต้นนี้ ถือเป็นแนวทางปฏิบัติที่สังคมคาดหวังให้ผู้หญิงในสังคมไทยปฏิบัติตาม

การสะท้อนให้เห็นถึงการจำกัดเสรีภาพในการคิด การตัดสินใจ และการดำเนินชีวิตของผู้หญิงนั้นปรากฏในนวนิยายเรื่อง *เกิดเป็นหญิง* ซึ่งมาลัย ชูพินิจประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ.2472 เพื่อตีพิมพ์เป็นตอนในหนังสือพิมพ์ *สุภาพบุรุษ* รายปักษ์ ต่อมาในปี พ.ศ.2475 สำนักพิมพ์ “ผู้นำ” ได้ขออนุญาตผู้ประพันธ์เพื่อตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2498 สำนักพิมพ์ “อุดม” ได้ติดต่อขอตีพิมพ์นวนิยายเรื่องนี้อีกครั้ง มาลัย ชูพินิจจึงได้เพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับทัศนะที่มีต่อโลกและชีวิต ความคิด และอุดมคติของตัวละครให้ชัดเจนขึ้นกว่าการตีพิมพ์ครั้งแรกซึ่งยังอยู่ในช่วงการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หากแต่ยังคงเค้าโครงเรื่องเดิมไว้อย่างครบถ้วน

มาลัย ชูพินิจได้อธิบายไว้ในคำนำว่านวนิยายเรื่องนี้ว่า แต่งขึ้นในช่วงที่ภุมณเทียรบาล เกี่ยวกับการสมรสของเชื้อพระวงศ์กับสามัญชนยังไม่ได้รับการแก้ไข หากแต่ในปี พ.ศ.2498 เมื่อได้มีการแก้ไขกฎหมายเทียรบาล และมีการตกลงที่จะนำนวนิยายเรื่องนี้กลับมาพิมพ์อีกครั้ง มาลัย ชูพินิจจึงแก้ไขต้นฉบับบางส่วนเพื่อตีพิมพ์ที่สำนักพิมพ์ “อุดม” อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้ยกนวนิยายเรื่อง **เกิดเป็นหญิง** ให้ตีพิมพ์ในชื่อของ “ยาขอบ” หรือโชติ แพร่พันธุ์ทำให้นวนิยายเรื่อง **เกิดเป็นหญิง** ฉบับปี พ.ศ.2498 ที่ตีพิมพ์ที่สำนักพิมพ์อุดมระบุว่า “ยาขอบ” เป็นผู้ประพันธ์ ต่อมาในปี พ.ศ.2504 นวนิยายเรื่อง **เกิดเป็นหญิง** ได้รับการตีพิมพ์อีกครั้ง โดยองค์การค้าของคุรุสภา และได้กลับมาระบุว่า “เรียบเรียง” หรือมาลัย ชูพินิจเป็นผู้ประพันธ์ตามเดิม (เกิดเป็นหญิง, 2504, คำนำ)

นวนิยายเรื่อง **เกิดเป็นหญิง** ได้กล่าวถึง หม่อมเจ้าหญิงมารศรี เทพโกสินทร์ที่พยายามจะชะลอการอภิเษกกับหม่อมเจ้าพระองค์หนึ่งโดยหลบมาอาศัยอยู่ที่บ้านพักตากอากาศ เพราะการอภิเษกในครั้งนี้ขัดกับความรู้สึกและความต้องการของตนเอง หากแต่เธอไม่สามารถปฏิเสธการคลุมถุงชนได้ ระหว่างที่พักอยู่ที่บ้านพักตากอากาศหม่อมเจ้าหญิงมารศรีได้พบกับประภาส จาริกบุตร ชายหนุ่มชาวกรุงเทพฯ ที่หลบหนีคดีฉ้อโกง ที่ถอนหมั้นหญิงคนรัก และคิดจะมาตั้งต้นชีวิตใหม่ที่บริเวณอ่าวน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ประภาสได้ช่วยหม่อมเจ้าหญิงที่กำลังจะเป็นลมโดยบังเอิญ ทั้งสองจึงได้เริ่มพูดคุยปรับทุกข์และแลกเปลี่ยนทัศนคติกัน ทั้งเรื่องเกี่ยวกับความรักและการแต่งงาน ทำให้ทั้งสองเข้าใจปัญหาของกันและกัน หม่อมเจ้าหญิงมารศรีรู้สึกรักประภาส พร้อมจะสละฐานันดร และตัดขาดจากชีวิตที่กรุงเทพฯ เพื่อหลบมาใช้ชีวิตที่อ่าวน้อยกับประภาสตลอดไป แต่วันที่หม่อมเจ้าหญิงตัดสินใจจะบอกความรู้สึกและแผนการของตนเองกับประภาสนั้น เธอพบว่าประภาสหลุดพ้นจากคดีที่ก่อไว้และสามารถกลับสู่สังคมเดิมในกรุงเทพฯ ได้ อีกทั้งหญิงสาวคนรักของประภาสก็ยังรอประภาสอยู่ แต่ประภาสไม่สามารถกลับไปได้เพราะคำสัญญาที่เคยให้ไว้กับหม่อมเจ้าหญิง หม่อมเจ้าหญิงมารศรีจึงโกหกว่าตนเองกำลังจะกลับไปแต่งงานกับท่านชายเช่นกัน เพื่อให้ประภาสมีโอกาสกลับไปใช้ชีวิตและแต่งงานกับคู่หมั้นของตนเองเหมือนเดิม หากแต่หลังจากประภาสแต่งงานได้เพียงหนึ่งวัน ประภาสก็ได้ทราบข่าวจากหนังสือพิมพ์ว่าหม่อมเจ้าหญิงมารศรีสิ้นพระชนม์ด้วยโรคหัวใจล้มเหลวที่บ้านพักตากอากาศ

นวนิยายเรื่อง **เกิดเป็นหญิง** นี้ มาลัย ชูพินิจได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของผู้คนในสังคมไทย โดยพยายามชี้ให้เห็นว่ากฎเกณฑ์และค่านิยมในสังคมได้แบ่งแยกและจำกัดเสรีภาพของกลุ่มชน ทำให้ผู้คนไม่สามารถดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองได้ โดยผู้ประพันธ์ได้กำหนดให้หม่อมเจ้าหญิงมารศรีเป็นตัวอย่างของหญิงสาวที่ถูกจำกัดเสรีภาพ เนื่องจากค่านิยมในสังคมไทยเชื่อว่าชนชั้นสูงคือผู้ที่มีสถานะเป็น “เจ้า(นาย)” แตกต่างจากสามัญชนทั่วไป ชนชั้นสูงจึงควรแต่งงานและใช้ชีวิตอยู่ในวงสังคมชั้นสูงเท่านั้น ค่านิยมดังกล่าวทำให้หม่อมเจ้าหญิงไม่สามารถปฏิเสธการแต่งงานกับหม่อมเจ้าที่ท่านพ่อเลือกให้ได้ และไม่มีเสรีภาพที่จะดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองอีกด้วย

ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้สะท้อนมโนทัศน์สมัยใหม่ในวรรณกรรมเรื่องนี้ โดยชี้ให้เห็นว่า หากพิจารณาด้วยแนวคิดสมัยใหม่ ไม่ว่าจะ เป็นแนวคิดเกี่ยวกับกำเนิดมนุษย์ และเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ หม่อมเจ้าหญิงมารศรีก็มีสถานะเป็นมนุษย์ทั่วไปที่มีความคิดความฝัน มีอารมณ์ความรู้สึกเหมือนหญิงสาวทั่วไป และอยากจะแต่งงานกับคนที่ตนเองพึงพอใจเช่นกัน

มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงทัศนะเกี่ยวกับเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของผู้หญิงในสังคมไทยโดยระบุว่า ผู้หญิงในสังคมไทยไม่สามารถตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตของตนเองได้ เนื่องจากต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่สังคมสร้างขึ้นและยึดถือสืบต่อกันมา โดยมาลัย ชูพินิจเรียกชะตาชีวิตของหม่อมเจ้าหญิงว่าตกเป็น “ทาสของประเพณี” (เกิดเป็นหญิง, 2516, น.24) และชี้ให้เห็นว่ากรอบจารีตประเพณีที่สังคมยึดถือเป็นสิ่งที่ลิดรอนเสรีภาพของมนุษย์ ซึ่งกรอบจารีตประเพณีนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากความต้องการหรือเจตจำนงของบุคคลนั้น ๆ เอง แต่เกิดจากสังคมที่กำหนดขึ้น โดยมาลัย ชูพินิจบรรยายถึงมุมมองว่าผู้ที่ตกอยู่ภายใต้กรอบประเพณีว่าเป็นผู้ที่น่าสงสาร เนื่องจากเป็นผู้ที่ไม่มีเสรีภาพในการเลือกดำเนินชีวิตอย่างธรรมดาอย่างที่มีมนุษย์พึงมี ดังข้อความที่ว่า

“แทนที่จะอิจฉา จงสมเพชเวทนาเถิดค่ะ...ดิฉันอยู่ใกล้ชีวิตเจ้านายมานาน คนภายนอกอาจจะแลเห็นกันว่า เจ้าเป็นเทพสมมุติ แต่ภายในไม่ต่างอะไรเลยกับขอทานที่ควรจะปราณี คนธรรมดาอย่างเราย่อมมีสิทธิอิสระเสรีต่างกว่าเจ้า โลกนี้ทั้งโลกเป็นของเราเมื่อเวลาต้องการ แต่สำหรับเจ้า ไม่เป็นไทแก้ตัวพอที่จะเลือกได้เช่นนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนแต่เป็นความฝัน ล้วนแต่ประเพณีที่ต้องที่ความคิดวิถิตถารของข้าราชการบริพารจะประดิษฐ์ขึ้น สดุดี หรือประเคนให้ แม้หัวใจจะเรียกร้องถึงความอ่อนหวานของบทเพลงที่ไพเราะ ถึงความผาสุกสดชื่น สวยงาม ความหวัง และความปรารถนาที่คนเราเกิดมาพร้อมด้วยสิทธิของมนุษย์ที่เป็นเสรีเต็มที่พึงจะได้รับสักเพียงใดก็หาได้รับไม่ เหตุผลง่ายๆ มีอยู่นิดเดียวเพราะเกิดมาผิดเป็นเจ้าเท่านั้น”

(เกิดเป็นหญิง, 2516, น. 28 - 29)

ข้อความข้างต้นเป็นคำพูดของหม่อมเจ้าหญิงมารศรีซึ่งได้อธิบายให้ประภาสฟังว่า ชนชั้นสูงนั้นสูญเสียเสรีภาพของตนเอง เนื่องจากยศศักดิ์ที่ผู้คนในสังคมกำหนดขึ้น กฎเกณฑ์ดังกล่าวทำให้กลุ่มชนชั้นสูงไม่สามารถดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองได้ และมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตน้อยกว่าสามัญชนเพราะสถานะทางสังคมที่สูงกว่า ทั้งนี้ ตามมุมมองของคุณหญิงมารศรีที่ได้รับการศึกษาจากคอนแวนต์มีทัศนะว่า สถานะทางสังคมกลายเป็นสิ่งที่กีดขวางทำให้มนุษย์ไม่มีเสรีภาพ โดยเฉพาะผู้หญิงชนชั้นสูงที่ถูกกรอบประเพณีกำหนดวิถีชีวิตจนขาดอิสระในการคิดและการดำเนินชีวิต

ทั้งนี้ การแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของมโนทัศน์แบบจารีตในสังคมไทยผ่านตัวอย่างข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่ให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพในการเลือกดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง โดยมาลัย ชูพินิจพยายามเน้นย้ำว่า ค่านิยมและจารีตประเพณีไม่ควรจะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้มนุษย์มีเสรีภาพที่ไม่เท่ากัน มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะชนชั้นสูงหรือสามัญชนก็ควรจะมีเสรีภาพในฐานะมนุษย์ หม่อมเจ้าหญิงมารศรีถือเป็นตัวอย่างที่มาลัย ชูพินิจนำมาชี้ให้เห็นว่า จารีตประเพณีทำให้มนุษย์ขาดเสรีภาพที่ตนเองควรจะมี เนื่องจากหม่อมเจ้าหญิงมารศรีไม่สามารถเลือกทางเดินชีวิตของตนเองอย่างเสรีได้ และต้องเข้าพิธีอภิเษกกับหม่อมเจ้าชายแม้ว่าตนเองจะไม่เต็มใจก็ตาม เพราะผู้คนในสังคมมองว่าทั้งสองมีสถานะทางสังคมที่เสมอกันและเหมาะสมกัน แม้ว่าหม่อมเจ้าพระองค์นั้นจะ “อาวุโสครำครี และนัยน์ตาปรือคล้ายคนสูบฝิ่น หน้าหัก ปากเปี้ยว” (เกิดเป็นหญิง, 2516, น. 29) ก็ตาม

นอกจากการแสดงทัศนะดังกล่าวผ่านตัวละครหม่อมเจ้าหญิงมารศรีซึ่งต้องแต่งงานกับหม่อมเจ้าเนื่องจากมีศักดิ์เสมอกันแล้ว มาลัย ชูพินิจยังชี้ให้เห็นว่าหญิงสาวสามัญชนก็ถูกกำหนดโดยกรอบจารีตประเพณีทำให้ไม่มีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกัน โดยกรอบที่กำหนดให้หญิงสาวสามัญชนไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างที่ตนเองต้องการนั้นไม่ใช่ความเชื่อเรื่องชนชั้น และธรรมเนียมปฏิบัติของชนชั้นสูงดังที่ คุณหญิงมารศรีประสบ แต่เป็นกรอบมโนทัศน์เรื่องความกตัญญูที่บุตรสาวจะต้องมีต่อครอบครัว ทำให้หญิงสาวสามัญชนสูญเสียเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอย่างที่ต้องการ และยอมจำนนต่อประเพณีคลุมถุงชน ซึ่งประเพณีดังกล่าวเป็นการจำกัดอำนาจในการตัดสินใจของมนุษย์และยกอำนาจในการตัดสินใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านหญิงสาวชื่อ ระยับ ซึ่งเป็นสหายร่วมโรงเรียนของหม่อมเจ้าหญิงมารศรี ระยับเป็นหญิงสาวจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพค้าขาย และต้องเข้าพิธีแต่งงานเพื่อ “ความเป็นปีกแผ่นมั่นคงของตระกูล” (เกิดเป็นหญิง, 2516, น. 67) ระยับไม่ต้องการแต่งงานกับชายหนุ่มที่บิดาเลือกให้ หากแต่เธอไม่สามารถปฏิเสธความต้องการของบิดามารดาได้ เนื่องจากการปฏิเสธความต้องการหรือความหวังดีของบุพการีเป็นเสมือนการ “อกตัญญู” มโนทัศน์เรื่องความกตัญญูและการตอบแทนพระคุณบิดามารดาเป็นมโนทัศน์แบบจารีตที่ชาวไทยให้ความสำคัญ หากแต่มโนทัศน์แบบจารีตนั้นกลับเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นข้อจำกัดเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของผู้หญิง ดังนี้

“พิจารณากันอย่างเที่ยงธรรมแล้ว ฐานะระหว่างเราเกือบไม่ต่างอะไรกันเลย...เพียงแต่ท่านหญิงเป็นเจ้าของและหม่อมฉันเป็นลูกสาวของคนสามัญ ถึงกระนั้นเราก็ต้องตกเป็นทาสพลีแก่ประเพณี และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่พวกผู้ชายสร้างขึ้นตลอดไป สำหรับท่านเขาให้ราชประเพณี ในขณะที่หม่อมฉัน เขาประเคนหน้าที่ความกตัญญูและความเชื่อฟังให้เสียจนรับไม่ไหว และเราจำต้องยอมรับ

....

หม่อมฉันรู้สึกว่ามันออกจะเป็นการเสียสละที่มากมายพอใช้อยู่ เพราะมันหมายถึงการสูญเสียวัยสาว วัยรัก และวัยฝันของหม่อมฉัน ตลอดจนทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้ชีวิตของผู้หญิงเรามีค่าแก่การอยู่ หม่อมฉันไม่อยากจะพุ่มอกซกหัวด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจว่าตกเป็นทาสของประเพณีชายลูกสาว

....

ตกลงเวลานี้ ชีวิตสาวซึ่งเป็นเสรีของหม่อมฉันได้ปิดฉากลงแล้วเหลืออยู่ก็แต่ชีวิตของเมียที่ปราศจากความรักและแม่ผู้อาจจะมึนงงที่ไม่พึงปรารถนาต่อไป”

(เกิดเป็นหญิง, 2516, น. 66 - 69)

ข้อความปรับทุกข์ของระยับแสดงให้เห็นทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่เห็นว่ามโนทัศน์แบบจารีตไม่ว่าจะเป็นประเพณีการคลุมถุงชน และค่านิยมการแสดงความกตัญญูหรือการตอบแทนพระคุณบิดามารดาด้วยการแต่งงานตามความต้องการของบิดามารดาถือเป็นสิ่งที่ขัดขวางเสรีภาพของผู้หญิงในสังคมไทยในช่วง พ.ศ.2470 ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถดำเนินชีวิตอย่างเสรี ทั้งที่เสรีภาพในการดำเนินชีวิตควรจะเป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนพึงมีอย่างเท่าเทียมกันทั้งหญิงและชาย

นวนิยายเรื่อง *เกิดเป็นหญิง* ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และอาจสามารถเป็นหลักฐานหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าในช่วง พ.ศ.2470 เป็นต้นมา นักประพันธ์อย่างเช่นมาลัย ชูพินิจมองเห็นถึงข้อจำกัดของเสรีภาพในสังคมไทย และเกิดเป็นการทบทวนถึงสถานะของผู้คนในสังคม ในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีอำนาจในตนเอง สามารถตัดสินใจหรือดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองได้ ซึ่งการทบทวนถึงสถานะของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลนี้ ทำให้ผู้ประพันธ์เห็นว่าชนบประเพณีและค่านิยมในสังคมไทยเป็นสิ่งที่ขัดขวางเสรีภาพของชาวไทย โดยเฉพาะผู้หญิง

ทั้งนี้ มโนทัศน์เกี่ยวกับเสรีภาพในการดำรงชีวิตที่ปรากฏในงานของมาลัย ชูพินิจนี้คล้ายคลึงกับแนวคิดเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ของฌ็อง ฌาร์ค รูโซ ที่ระบุว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด หากแต่ความสัมพันธ์กับผู้คนในสังคมทำให้มนุษย์สูญเสียเสรีภาพของตนเองไปเนื่องจากเงื่อนไขที่สังคมกำหนดขึ้น ซึ่งการสูญเสียเสรีภาพในการเลือกทางเดินชีวิตถือเป็นการลดทอนความเป็นมนุษย์ที่มีเสรีให้ไปเป็นทาส ดังนั้นชะตาชีวิตของท่านหญิงมารศรีและระยับจึงเป็นสิ่งมาลัย ชูพินิจเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าเศร้า และชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของเสรีภาพในสังคมไทยทำให้มนุษย์กลายเป็นทาสของค่านิยมแบบจารีตดังปรากฏข้างต้น

ทั้งนี้ การเห็นคุณค่าและความต้องการเสรีภาพในการดำเนินชีวิตถือเป็นมนทัศน์ใหม่ที่นักประพันธ์ในช่วง พ.ศ.2470 ให้ความสนใจและนำมาถ่ายทอดผ่านงานวรรณกรรม โดยการกล่าวถึงสิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์บ่อยครั้งในงานวรรณกรรมของนักประพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าวทั้งที่เป็นเชื้อพระวงศ์และสามัญชนรวมถึงในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจด้วย สำหรับนักประพันธ์ท่านนี้สิ่งที่ถูกนำมากล่าวถึงว่าเป็นเครื่องขัดขวางสิทธิ เสรีภาพที่มนุษย์พึงมีก็คือ ค่านิยมและมนทัศน์แบบจารีตในสังคมที่ถูกถ่ายทอดสืบทอดกันมา เช่น โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณี เกิดการกำหนดสถานะทางสังคม และกฎเกณฑ์ที่สังคมยึดถือ ซึ่งขนบธรรมเนียมบางส่วนมีอำนาจควบคุมวิถีชีวิตของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ไม่สามารถใช้ชีวิตตามที่ตนต้องการได้ ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่ายศศักดิ์ในฐานะชนชั้นสูง การแต่งงานแบบคลุมถุงชน และบทบาทหน้าที่ที่สังคมกำหนดให้เป็นสิ่งที่เข้ามาขัดขวางหรือลดทอนเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ กลายเป็นสิ่งที่ขวางกั้นมนุษย์ไม่มีเสรีภาพในการกำหนดชีวิตของตนเอง

นอกจากการระบุว่าประเพณีและค่านิยมในสังคมไทยเป็นสิ่งที่ลดทอนเสรีภาพของผู้คนในสังคมแล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้ชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า กฎหมายที่กำหนดใช้ในสังคมไทยก็จำกัดเสรีภาพของมนุษย์อย่างไม่น่าจะเกิดขึ้นเช่นกัน โดยประเด็นนี้ถูกนำเสนอในเรื่องสั้นเรื่อง *ชวย 7 ปี* เรื่องสั้นเรื่องนี้ มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่ากฎหมายไทย เช่น การห้ามไม่ให้เชื้อพระวงศ์ฝ่ายหญิงอภิเษกสมรสกับสามัญชนทั่วไป หากฝ่ายชายฝ่าฝืนกฎหมายหรือล่วงเกินหม่อมเจ้าหญิงจะต้องถูกจำคุก 7 ปี เป็นกฎหมายที่แสดงให้เห็นถึงสถานะที่ไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ และจำกัดเสรีภาพในการคิดและแสดงอารมณ์ของบุคคล

เรื่องสั้นเรื่อง *ชวย 7 ปี* นี้มีเนื้อหากล่าวถึง “ปรีดี” ชายหนุ่มสามัญชนที่ได้ช่วยชีวิตหม่อมเจ้าหญิงอุษาไว้ ภายหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวปรีดีก็เกิดความรักความพึงพอใจต่อหม่อมเจ้าหญิงอุษา แต่ปรีดีไม่มีโอกาสที่จะแสดงความรักหรือบอกความในใจของตนเองเลย เนื่องจากสังคมไทยในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นมีกฎหมายห้ามการแต่งงานข้ามชนชั้นของเชื้อพระวงศ์ฝ่ายหญิงและสามัญชนฝ่ายชาย ปรีดีจึงไม่กล้าแสดงความรู้สึกของตนเองอย่างตรงไปตรงมา และในท้ายที่สุดหม่อมเจ้าหญิงก็อภิเษกสมรสกับหม่อมเจ้าพระองค์หนึ่ง โดยที่ปรีดีไม่สามารถคัดค้านได้

ทั้งนี้ กฎหมายที่ปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *ชวย 7 ปี* นี้ เป็นกฎหมายที่ขัดแย้งกับแนวคิดเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ เนื่องจากแนวคิดเรื่องเสรีภาพของมนุษย์นั้นเชื่อว่า อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด ความรู้สึกรักหรือพึงพอใจเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้กับมนุษย์ทุกคน มนุษย์ไม่สามารถบังคับหรือจำกัดอารมณ์รักตามชนชั้นทางสังคมได้ ดังนั้น กฎหมายการห้ามการแต่งงานข้ามชนชั้นจึงเป็นกฎหมายที่ไม่สมเหตุสมผลตามแนวคิดสมัยใหม่ และจำกัดเสรีภาพของมนุษย์ นอกจากนี้ ผู้คนในสังคมสมัยใหม่ยังเชื่ออีกด้วยว่า มนุษย์คือปัจเจกบุคคลที่มีอิสระ มีอารมณ์ความรู้สึก มีความเท่าเทียมกันตามธรรมชาติ และมีอำนาจในการควบคุมความคิดและพฤติกรรมของ

ตนเอง ดังนั้น การแต่งงานอันหมายถึงการอยู่ร่วมกันของคนสองคนจึงควรจะเกิดจากความพึงพอใจของบุคคล หรือการมีความรักต่อกันเป็นอันดับแรก แนวคิดดังกล่าวทำให้ผู้คนในสังคมสมัยใหม่พิจารณาเกี่ยวกับการแต่งงาน โดยให้ความสำคัญต่ออารมณ์ความรู้สึกมากกว่ากฎเกณฑ์หรือค่านิยมที่สังคมกำหนด และปฏิเสธมนต์ศรัทธาการแต่งงานตามความเหมาะสมหรือการคลุมถุงชน

เรื่องสั้นเรื่อง *ชวย 7 ปี* ได้สะท้อนให้เห็นถึงทัศนะของผู้ประพันธ์ที่เห็นว่า กฎหมายห้ามการแต่งงานข้ามชนชั้นเป็นเรื่องที่เหลวไหล ไร้สาระ ดังปรากฏจากการตั้งชื่อเรื่องและการบรรยายถึงชะตากรรมของตัวละครในเรื่องที่ต้องผิดหวังจากกฎหมายที่ไม่สมเหตุผลดังกล่าว โดยมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่าปรีดีเป็นผู้ชายที่มีทัศนะสมัยใหม่ และมองข้ามระบบชนชั้นในสังคม ปรีดีพึงพอใจหม่อมเจ้าหญิงอุษา และนึกถึงหม่อมเจ้าหญิงอุษาแบบเดียวกับชายหนุ่มทั่วไปที่คิดถึงหญิงสาวที่ตนเอารัก นอกจากนี้ ปรีดียังอธิบายถึงถึงความสวยของหม่อมเจ้าหญิงอุษาว่า “ไม่ใช่สวยเพราะเธอเป็นเจ้า แต่สวยเพราะเธอเป็นผู้หญิง” (ชวย 7 ปี, 2537, น. 62) คำอธิบายดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่าปรีดีมองหม่อมเจ้าหญิงอุษาในฐานะของผู้หญิงธรรมดาคนหนึ่งเท่านั้น หากแต่ปรีดีก็ไม่สามารถแสดงความรู้สึกของตนเองกับหม่อมเจ้าหญิงอุษาอย่างตรงไปตรงมาได้ เนื่องจากกฎหมายในสังคมไทยจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกของมนุษย์

มาลัย ชูพินิจชี้ให้เห็นว่ากฎหมายที่ถูกสร้างขึ้นนี้กลายเป็นสิ่งที่ขัดขวางไม่ให้มนุษย์มีเสรีภาพในความรัก และทำให้ปรีดีและหม่อมเจ้าหญิงอุษาไม่สมหวังในความรัก แม้ว่าหนุ่มสาวทั้งสองจะมีความรักต่อกันก็ตาม โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงความทุกข์ของตัวละครทั้ง 2 ไว้ว่า “ข้าพเจ้าบอกไม่ถูก ท่านทั้งหลายว่าท่านหญิงองค์นี้น่าสงสารและว่าแหว...เพียงไร ท่านคงทราบดีแล้วถึงกรรมของผู้หญิงที่เกิดมาเป็นเจ้า และกรรมของข้าพเจ้าที่เกิดไปรักท่านหญิง” (ชวย 7 ปี, 2537, น. 62) ทั้งนี้ การระบุให้ปรีดีมองหม่อมเจ้าหญิงในฐานะหญิงสาวคนหนึ่ง และการระบุว่าหญิงสาวเป็นผู้ที่น่าสงสาร และมีกรรม เป็นเสมือนการสะท้อนให้เห็นว่า การกำหนดกฎหมายในสังคมเป็นเรื่องที่ไม่สมเหตุผล ปิดกั้นธรรมชาติของมนุษย์ และเป็นการจำกัดเสรีภาพในการแสดงความรักอย่างเป็นรูปธรรมด้วยกฎหมายที่มีบทลงโทษชัดเจน ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่สามารถรักได้อย่างอิสระ ดังเช่นที่ปรีดีและท่านหญิงอุษาที่มีความพึงพอใจกันหากแต่ไม่สามารถแสดงออกถึงความรู้สึกได้อย่างเสรีดังที่ใจต้องการ

ทั้งนี้ การที่มาลัย ชูพินิจแสดงให้เห็นว่าเสรีภาพของมนุษย์คือสิ่งสำคัญ มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดก็ควรจะต้องมีเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน และการระบุว่ากฎหมายและกฎหมายในสังคมไทยได้ลดทอนเสรีภาพของชาวไทยนั้นถือเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องเสรีภาพมีอิทธิพลอย่างมากต่อกลุ่มนักประพันธ์และกลุ่มคนรุ่นใหม่ในสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าว อิทธิพลจากแนวคิดเรื่องเสรีภาพทำให้นักประพันธ์ในทศวรรษ 2470 มุ่งนำเสนอว่า การดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพคืออุดมคติในการใช้ชีวิตแบบใหม่ที่มนุษย์สมควรจะได้รับ และสภาพสังคมในจารีตแบบเดิมเป็นสภาพสังคมที่ทำให้ชาวไทยดูน่าเวทนาหรืออภาพ

มาลัย ชูพินิจได้ถ่ายทอดความเชื่อที่ว่า วิธีชีวิตที่มีเสรีภาพคือวิถีชีวิตในอุดมคติ และการต้องตกอยู่ในสภาพสังคมที่ยึดถือจารีตประเพณีแบบเดิมคือความอาภัพหรือความเลวร้ายนั้นปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นเรื่อง *สุวัณณาตกลงใจ* เรื่องสั้นเรื่องนี้เล่าถึง “สุวัณณา” หญิงสาวที่ศึกษาอยู่ในระดับมัธยมปลาย เธอรับจดหมายจากกัปนิสิตหนุ่มในรั้วมหาวิทยาลัย ระบุว่าพึงพอใจในตัวสุวัณณา และคาดหวังที่จะมีอนาคตร่วมกัน หากแต่บิดามารดา รวมทั้งครูของสุวัณณา ซึ่งอยู่ในสถานะผู้ปกครองทั้งที่บ้านและที่โรงเรียนกลับมองว่า “ลูกสาวร้ออ่านคบผู้ชายพวยเรือ” (สุวัณณาตกลงใจ, 2538, น. 172) และเห็นว่าการติดต่อกันแต่ในสถานะเพื่อนก็เป็นสิ่งที่ผิดไปจากค่านิยมในสังคมไทย ผู้ปกครองของสุวัณณามองว่าผู้หญิงไม่ควรแสดงออกเรื่องความรัก และควรปล่อยให้ผู้ปกครองเป็นผู้จัดการดูแลเรื่องคู่ครองให้ในเวลาที่เหมาะสม จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้บิดา มารดา และคุณครูมีท่าทีเฉยชากับสุวัณณา และกล่าวหาว่าสุวัณณากระทำการสิ่งผิดไปจากกรอบจารีตประเพณีที่ควรปฏิบัติ ทั้งนี้ การที่ผู้ใหญ่แสดงท่าทีเฉยชากับสุวัณณาทำให้ “สุวัณณาเศร้าหมอง ซุบซิด และผ่ายผอมลงทุกวัน...และผลการเรียนก็เสื่อมลงทุกที ปลายปีนั้นสุวัณณาสอบตก” (สุวัณณาตกลงใจ, 2538, น. 173) และเดือนต่อมาสุวัณณาก็ตัดสินใจฆ่าตัวตายโดยการกินยานอนหลับเกินขนาด

มาลัย ชูพินิจได้กล่าวถึงชีวิตของสุวัณณาโดยระบุว่า การบังคับของทางบ้านทำให้สุวัณณาไม่มีทางออกให้แก่ตนเอง แม้ว่าสุวัณณาจะยังไม่ตกลงใจรับรักจากนักศึกษาหนุ่ม แต่ท่าทีเฉยเมยของผู้ปกครอง และการปฏิบัติต่อสุวัณณาเหมือนกับการลงโทษหญิงสาวที่กระทำผิด ทำให้สุวัณณาเลือกการฆ่าตัวตายเพื่อให้หลุดพ้นจากค่านิยมและการตัดสินของสังคมในท้ายที่สุด ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้ระบุสาเหตุที่ทำให้สุวัณณาตัดสินใจดังกล่าวว่าเกิดจากมโนทัศน์แบบจารีตที่ถ่ายทอดผ่านตัวละครมารดาที่เคยกล่าวกับเธอว่า “ยึดคติเก่ามาแต่ดั้งเดิมว่าหญิงสาวไม่ควรจะติดต่อกับผู้ชายคนใด เว้นแต่คนที่คุณพ่อคุณแม่เลือกให้” (สุวัณณาตกลงใจ, 2538, น.173) ทศนะของมารดาสุวัณณาเป็นการให้ความสำคัญต่อมโนทัศน์แบบจารีตที่เชื่อว่าการคบหากันระหว่างหนุ่มสาวเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวัง เนื่องจากหญิงสาวอาจเสียชื่อเสียงหรือมีปัญหาชู้สาวได้ โดยมาลัย ชูพินิจชี้ให้เห็นว่ามโนทัศน์แบบจารีตได้จำกัดเสรีภาพของมนุษย์ และได้แสดงทศนะที่ไม่เห็นด้วยผ่านผู้เล่าเรื่องราว

“เด็กสาวควรจะมีสิทธิ์เสรีภาพในการคบเพื่อนต่างเพศเท่าๆ กับเด็กผู้ชาย หน้าที่ของบิดามารดา อยู่ที่คอยดูแลอุปนิสัยใจคอ ความประพฤติ ท่วงทีกิริยาของผู้ที่เป็นบุตรของตนคบเท่านั้น มิใช่ไปเลือกสรรจำกัดให้ว่าจะต้องคบคนนั้น คนนี้”

(สุวัณณาตกลงใจ, 2538, น. 173)

คำพูดของผู้เล่าเรื่องดังที่ปรากฏข้างต้นเป็นเหมือนการแสดงถึงทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่ากัน ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ เด็กผู้ชาย หรือเด็กผู้หญิงก็ควรจะมีเสรีภาพ และควรจะมีอำนาจในการตัดสินใจตามความต้องการของตนเองได้อย่างอิสระ การกีดกันและการตัดสินใจที่การคบหาผู้ชายเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมนี้ ทำให้หญิงสาวอย่างสุวัณณาไม่มีเสรีภาพในการเลือกทางเดินชีวิตที่ตนเองพอใจในขณะที่มีชีวิตอยู่ได้ ดังนั้น การตายของสุวัณณาจึงเป็นเหยื่อของจารีตประเพณีที่ลึงโหดเธอลงถึงชีวิต

จากเรื่อง *สุวัณณาตกลงใจ* นี้ ได้แสดงให้เห็นอีกครั้งว่ามาลัย ชูพินิจเชื่อว่าชนบประเพณีที่สังคมยึดถือต่อ ๆ กันมามีส่วนในการขัดขวางเสรีภาพของมนุษย์ และการมีชีวิตอยู่โดยไม่มีเสรีภาพในการคิด รัก หรือตัดสินใจตามความต้องการของตนเองถือเป็นสิ่งเลวร้าย การตัดสินใจฆ่าตัวตายในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงเป็นเหมือนการพยายามขัดขึ้นต่อวิถีชีวิตและค่านิยมที่สังคมไทยปฏิบัติสืบต่อกันมา และเป็นสัญลักษณ์ที่ชี้แสดงให้เห็นถึงความต้องการเสรีภาพของตัวละคร และแสดงความเชื่อของตัวละครที่เห็นว่า ความตายอาจดีกว่าการอยู่อย่างไม่มีเสรีภาพ

การแสดงความขัดขึ้นต่อระบบจารีตประเพณีเดิม และการให้ความสำคัญกับเสรีภาพในการคบหาสมาคมดังที่ปรากฏข้างต้นแสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของแนวคิดสมัยใหม่กำลังเข้ามามีบทบาทต่อกลุ่มคนรุ่นใหม่ รวมทั้งสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่เริ่มมีคำถามและไม่เห็นด้วยต่อชนบประเพณีหรือแนวคิดที่ผู้ใหญ่ยึดถือสืบต่อกันมา ทั้งนี้ ความขัดแย้งและความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันระหว่างเด็กสาวที่ไม่มีอำนาจและผู้ปกครองที่พยายามควบคุมวิถีชีวิตของเด็กสาวนี้เป็นการฉายภาพสังคมไทยที่กลุ่มผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจปกครองยังคงมีการปิดกั้นเสรีภาพของกลุ่มคนรุ่นใหม่ จนทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่กลายเป็นคนอาภัพที่ไม่มีเสรีภาพในการดำเนินชีวิต และต้องเลือกฆ่าตัวตายเพื่อหลีกเลี่ยงให้พ้นไปจากสภาพสังคมแบบเดิม

การแสดงให้เห็นว่าความตายเป็นทางเลือกที่ดีกว่าการอยู่อย่างไม่มีเสรีภาพยังปรากฏอยู่ในเรื่อง *ทาสประเพณี* อีกด้วย โดยเรื่องสั้นเรื่องนี้เล่าถึง “คุณหญิงมัลลิกา” แม่หม้ายที่พบรักครั้งใหม่กับชายที่แต่งงานแล้ว คุณหญิงมัลลิกาและชายคนดังกล่าวรักกันอย่างบริสุทธิ์ใจ แต่ด้วยพันธะของชายหนุ่มทำให้คุณหญิงมัลลิกาไม่สามารถแสดงออกถึงความรักของตนเองอย่างเสรีได้ เนื่องจากสังคมได้ระบุสถานะและกำหนดเรียกเธอว่า “ชู้” หากแต่ในความคิดของคุณหญิงมัลลิกา เธอเชื่อว่าตนเองมีความรักให้แก่ชายหนุ่มอย่างบริสุทธิ์ใจ ความรักที่เกิดขึ้นเป็นอารมณ์รักตามธรรมชาติ โดยที่ตัวเองก็บังคับจิตใจของตนเองให้รักหรือเลิกรักไม่ได้ ภายหลังจากที่คุณหญิงมัลลิกาดังครรภ์ เธอจึงเลือกที่จะฆ่าตัวตายเนื่องจาก “เธออยู่ต่อไปโดยปราศจากคนรักของเธอไม่ได้ จะอยู่ในฐานะเป็นเมียลับของเขาไม่ได้” (ทาสประเพณี, 2505, น.11) คุณหญิงมัลลิกาต้องการที่จะเป็นคู่รักกับชายหนุ่มอย่างเสรี หากแต่เธอไม่สามารถทำได้ เนื่องจากความต้องการของเธอสวนทางกับกฎเกณฑ์เรื่องการแต่งงานและระบบศีลธรรมในสังคมไทย คุณหญิงมัลลิกาจึงเลือกความตายแทนการอยู่โดยปราศจากเสรีภาพ

การแสดงออกของคุณหญิงมัลลิกาจากเรื่อง *ทาสประเพณี* นี้แสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อรองระหว่างมโนทัศน์สมัยใหม่ และมโนทัศน์แบบจารีตของสังคมไทย โดยมีมโนทัศน์สมัยใหม่ที่เชื่อว่า อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่สามารถที่จะกำหนดสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติได้ อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดก่อนที่มนุษย์จะเรียนรู้กฎเกณฑ์ทางสังคมใด ๆ มโนทัศน์สมัยใหม่นี้ขัดแย้งกับมโนทัศน์แบบจารีต ซึ่งมีกฎเกณฑ์ทางด้านศีลธรรมที่เชื่อว่า หญิงสาวที่มีความสัมพันธ์กับชายหนุ่มที่มีครอบครัวแล้วจะถูกผู้คนในสังคมเรียกว่า “ชู้” ซึ่งสังคมถือว่าเป็นผู้ที่ทำผิดศีลธรรมและควรถูกประณามจากสังคม มาลัย ชูพินิจได้กำหนดให้คุณหญิงมัลลิกาอยู่ตรงกลางระหว่างการปะทะต่อรองดังกล่าว คุณหญิงมัลลิกาไม่สามารถดำเนินชีวิตกับคนรักตามความต้องการในจิตใจของตนเองได้ อีกทั้งการตั้งท้องก็ยังทำให้คุณหญิง “บกพร่อง” ตามความคาดหวังของสังคม เนื่องจากเป็น “คุณหญิงหม้าย” ที่ประพฤติดีไม่เหมาะสม ดังนั้นการตัดสินใจเลือกความตายด้วยตนเองจึงเป็นหนทางที่แสดงถึงอิสระในการตัดสินใจของตัวเอง ละคร โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงร่างของคุณหญิงมัลลิกาว่า “ราวกับว่าอยู่ในอาการหลับซึ่งเต็มไปด้วยความฝันอันเป็นสุขมากกว่าจะตายไปด้วยความทุกข์ทรมานเพราะยาพิษ” (ทาสประเพณี, 2505, น. 1) การบรรยายในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าการหลุดพ้นจากกรอบกฎเกณฑ์ทางสังคมเป็นสิ่งที่สร้างความสุขให้คุณหญิงมัลลิกา ความตายในที่นี้จึงสื่อถึงการแสวงหาเสรีภาพของตัวเอง ละคร แสดงให้เห็นว่าตัวละครต้องการที่จะมีสิทธิ์และมีอำนาจเหนือตนเอง และเป็นอิสระจากกรอบประเพณีที่สังคมกำหนด จึงตัดสินใจเลือกความตายด้วยตนเองอย่างสงบ

ทั้งนี้ จากเรื่อง *เกิดเป็นหญิง ขวัญ 7 ปี สุวัฒน์ผาดกลองใจ* และ *ทาสประเพณี* ได้สะท้อนให้เห็นทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่ว่า กรอบจารีตประเพณีเป็นสิ่งที่ขัดขวางเสรีภาพในการตัดสินใจ และทำให้ชาวไทยไม่สามารถดำเนินชีวิตอย่างที่ตนเองปรารถนาได้ โดยมาลัย ชูพินิจได้กำหนดให้ตัวละครที่มีความคิดสมัยใหม่ และปฏิเสธธรรมเนียม ประเพณี และค่านิยมแบบจารีต อย่างไรก็ตาม ผู้ประพันธ์ชี้ให้เห็นว่า อิทธิพลของแนวคิดแบบจารีตในสังคมยังคงมีความสำคัญอยู่มาก จนทำให้กลุ่มหนุ่มสาวที่มีความคิดสมัยใหม่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมได้ และต้องตกอยู่ในสถานะของผู้ที่อภัพที่ไม่มีแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ตามที่ตนเองพึงพอใจ ดังนั้นตัวละครที่ต้องการเสรีภาพในการดำเนินชีวิตจึงตัดสินใจจบชีวิตของตนเองเพื่อแสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมจำนนต่อค่านิยมแบบเดิม และแสดงให้เห็นถึงการเปิดหูเปิดตาเสรีภาพเหนือชีวิตของตนเอง นอกจากนี้ ความตายของตัวละครเหล่านี้ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีโอกาสเลือกวิถีการดำเนินชีวิตของตนเองได้ แม้จะเป็นความตายที่เป็นจุดสุดท้ายของชีวิตก็ตาม

4.5. เสรีภาพในการแสดงความรักแบบสมัยใหม่

การแสดงความรักถือเป็นประเด็นหนึ่งที่ถูกหยิบยกมากล่าวถึงเมื่อมีการกล่าวถึงเสรีภาพของมนุษย์ และถือเป็นประเด็นที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้คนในสังคมไทย โดยผู้คน

ในสังคมไทยในอดีตมักมีทัศนคติต่อวรรณกรรมว่า วรรณกรรมคือเครื่องผ่อนคลายอารมณ์ และนักประพันธ์ไทยก็มีขนบการแต่งวรรณกรรมไทยแบบเดิมที่มักมุ่งเน้นในเรื่องประโลมโลก ทำให้วรรณกรรมไทยจำนวนมากมักกล่าวถึง ความรัก การครองคู่ และชิงนางเพื่อแสดงถึงความสามารถของตัวละครเอกฝ่ายชาย แนวคิดดังกล่าวทำให้วรรณกรรมไทยจำนวนมากมีลักษณะเป็นวรรณกรรมพาฝัน และกลายเป็นแนวทางการแต่งวรรณกรรมที่ทั้งผู้ประพันธ์และผู้อ่านคุ้นเคย หากแต่เมื่อสังคมไทยมีการตอบรับแนวคิดเรื่องเสรีภาพจากตะวันตก การนำเสนอภาพความรักในวรรณกรรมไทยจึงเปลี่ยนแปลงไป

การตอบรับแนวคิดจากตะวันตกทำให้ผู้คนในสังคมไทยตระหนักถึงเสรีภาพของมนุษย์ และเชื่อว่าความรักเป็นความรู้สึกส่วนตัวของมนุษย์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับบทบาทหรือค่านิยมในสังคม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวทำให้ความรักในยุคสมัยใหม่มุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงมากกว่าความเหมาะสมตามสถานะทางสังคม ทั้งนี้ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2557, น. 25 - 28) ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับความรักของมนุษย์ว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมในตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเติบโตของชนชั้นกลาง ทำให้มนุษย์เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และมีสถานะเป็นปัจเจกชนมากขึ้น ส่งผลให้มุมมองต่อความรักและการแต่งงานของผู้คนในสังคมแตกต่างกันไปจากเดิม จากมโนทัศน์ที่เชื่อว่าการแต่งงานเป็นประเพณีและวางอยู่บนพื้นฐานทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงมาเป็นการให้ความสำคัญกับความผูกพันใกล้ชิดระหว่างชายและหญิง ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถือเป็นที่มาของแนวคิดเรื่อง “ความรักโรแมนติก” ในสังคมตะวันตก โดยแนวคิดเรื่องความรักโรแมนติกเริ่มเกิดขึ้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 แนวคิดส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความรักแบบพิศواس (passionate love) ซึ่งเป็นความรักที่แสดงถึงการลุ่มหลง การศรัทธาในความรักอย่างท่วมท้น พร้อมทั้งจะแยกตนเองออกจากธรรมเนียมของสังคม ทำลายระเบียบแบบแผนของสังคม และทำทุกอย่างเพื่อสังเวทต่อความรักที่ตนมี ความรักในลักษณะนี้นำไปสู่การสูญเสียตัวตน ต้องการเพียงการสมปรารถนาในรักเท่านั้น ความรักโรแมนติกได้นำแนวคิดเรื่องความศรัทธาในความรัก และการปลดปล่อยตนเองออกจากพันธนาการของสังคมมาปรับใช้ หากแต่ปรับให้ผู้ที่มีความรักตระหนักรู้ในตนเอง เลือกที่จะรักด้วยตนเอง และไม่ได้ให้ความสำคัญต่อความต้องการทางเพศหรือความปรารถนาที่จะครอบครองมาเป็นประเด็นสำคัญ ความรักโรแมนติกจึงสะท้อนให้เห็นถึงตัวตนและลักษณะปัจเจกชนของมนุษย์แต่ละคน นอกจากนี้ ความรักโรแมนติกยังเป็นตัวแทนของเสรีภาพประเภทหนึ่งอีกด้วย เนื่องจากความรักโรแมนติกคือ การที่ปัจเจกชนชายและหญิงมีความรักใคร่ซึ่งกันและกันในระดับความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกัน

มาลัย ชูพินิจ ได้นำเสนอมโนทัศน์เกี่ยวกับความรักไว้ว่าหมายถึง การแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เป็นการแสดงความพึงพอใจต่อเพศตรงข้าม และเป็นการแสดงความรักแบบปัจเจกชนที่ไม่มีใครมากำหนดหรือบังคับได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการเน้นถึงความสัมพันธ์ของชาย

หญิงในยุคสมัยใหม่ นอกจากนี้ ฌูลี ยังได้ถ่ายทอดแนวคิดที่ว่า ความรักสมัยใหม่เป็นความรักของหนุ่มสาวที่พึงพอใจกันตามกฎของธรรมชาติ ดังนั้นบทบาทหรือกฎเกณฑ์ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องชนชั้น อายุ ชาติพันธุ์ การบังคับหรือจัดแจงความรักให้เข้ากับประเพณีหรือค่านิยมของสังคมจึงเป็นเสมือนการกำหนดหรือบังคับธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ทราบอยู่แล้วว่าเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ การให้ความสำคัญต่อเสรีภาพทางความรักนี้จึงเป็นการนำเสนอโนทัศน์ใหม่ที่มุ่งให้ความสำคัญต่อความรู้สึกตามธรรมชาติของมนุษย์มากกว่าจารีตประเพณี

การชี้ให้เห็นว่าความรักเป็นอารมณ์ความรู้สึกตามธรรมชาติที่ไม่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ทางสังคม และความรักถือเป็นเสรีภาพประการหนึ่งของมนุษย์นั้นเป็นแนวคิดสมัยใหม่ที่ฌูลี ชูพินิจหยิบยกมานำเสนอผ่านตัวละครหนุ่มสาวสมัยใหม่หลายตัว และเป็นแนวคิดที่ปรากฏมาตั้งแต่ช่วงแรกของการเป็นนักประพันธ์ ทั้งนี้ ตัวละครตัวหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า ความรักเป็นอารมณ์ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แสดงให้เห็นว่าความรักเป็นอติวิสัยที่มนุษย์ไม่สามารถกำหนดกฎเกณฑ์หรือควบคุมได้ก็คือ ตัวละครคุณหญิงมารศรี ในนวนิยายเรื่อง *เกิดเป็นหญิง* (2472) นวนิยายเรื่องนี้ได้แสดงภาพของหญิงสาวที่กำลังมีความรัก เติบโตความรัก และคาดหวังถึงความสุขที่เกิดจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างชายหญิง ดังปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

“การเป็นเจ้ามาได้ทำให้หัวใจของผู้หญิงเราพ้นไปจากกฎธรรมชาติ ชีวิตรัก จะบูชา จะคิด และปรารถนาอย่างผู้หญิงทั้งหลาย...ฉันเองถึงไม่กล้าจะสารภาพต่อเธอกำลังมีความรัก ก็ไม่กล้าปฏิเสธเหมือนกัน”

.....

“ความรักจะต้องก่อรากของมันขึ้นเอง เจริญเติบโตเองจนบุคคลสองคนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันหนึ่งอันเดียวกันในความคิด อันหนึ่งอันเดียวกันในความหวัง อันหนึ่งอันเดียวกันในศรัทธา ขณะใดที่บุคคลเรตกอยู่ในภวะนั้นแล้ว ไม่มีอำนาจใดในโลกนี้เลยจะมาแยกออกจากกันได้”

(เกิดเป็นหญิง, 2516, น. 83 - 85)

การอธิบายถึงความรักดังตัวอย่างข้างต้น เป็นการแสดงถึงมโนทัศน์ความรักแบบสมัยใหม่ โดยชี้ให้เห็นว่าความรักเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นอารมณ์ที่เกิดจากจิตใจของมนุษย์เอง ความรักจึงเป็นธรรมชาติที่ติดตัวมนุษย์ และไม่เกี่ยวข้องกับสถานะหรือบทบาทที่สังคมยึดถือ โดยฌูลี ชูพินิจชี้ให้เห็นถึงประเด็นดังกล่าวผ่านความรู้สึกของหม่อมเจ้าหญิงมารศรีที่มีความรู้สึกรักต่อประภาส แม้ว่าประภาสจะเป็นสามัญชนอีกทั้งยังมีคดีฉ้อโกงติดตัวก็ตาม การนิยามความรักตามตัวอย่างข้างต้นเป็นมโนทัศน์รูปแบบใหม่เกี่ยวกับความรักที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญของมนุษย์ในฐานะ

ปัจเจกบุคคลที่มีอารมณ์ความรู้สึกตามธรรมชาติ และชี้ให้เห็นว่าสถานะทางสังคมหรือกรอบจารีตประเพณีเดิมไม่ได้มีความสำคัญไปกว่าธรรมชาติของมนุษย์แต่อย่างใด

นอกจากนวนิยายเรื่อง *เกิดเป็นหญิง* แล้ว นวนิยายเรื่อง *ฮาตุรัก* ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนแนวคิดที่เชื่อว่า ความรักเป็นอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ไม่มีใครมากำหนดหรือบังคับได้ เป็นการแสดงเสรีภาพของปัจเจกบุคคล การฝืนอารมณ์ความรู้สึกก็มีแต่จะทำให้เกิดผลเสียและเกิดความทุกข์ด้วยกันทุกฝ่าย โดยนวนิยายเรื่อง *ฮาตุรัก* ตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นตอนย่อยลงใน *นิตยสารสุภาพบุรุษ* ระหว่างเดือนมิถุนายน – สิงหาคม พ.ศ.2472 เนื้อหากล่าวถึง ชายหนุ่มชื่อ “ไพจิตร” พบรักกับ “สวลี” ระหว่างที่เธอเดินทางไปพักผ่อนที่สมุย แต่ภายหลังไพจิตรพบว่าชวลิตน้องชายคนเดียวที่พึ่งพอใจสวลีเช่นกัน ไพจิตรจึงเก็บความรู้สึกของตนเองไว้เพื่อให้ชวลิตได้แต่งงานกับสวลีดังที่น้องปรารถนา สวลีมีความรักต่อไพจิตรแต่จำเป็นต้องเข้าพิธีแต่งงานตามความต้องการของครอบครัว ภายหลังจากแต่งงานสวลีมีโอกาสเดินทางไปเกาะสมุยและได้พบกับไพจิตรอีกครั้ง ไพจิตรและสวลีจึงมีโอกาสใกล้ชิดกันตามลำพัง ทั้งสองสารภาพรักต่อกันและมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งต่อกัน ไพจิตรรู้สึกผิดกับน้องชายจึงหนีไปอยู่หาดใหญ่และตรอมใจเนื่องจากผิดหวังในความรัก และรู้สึกผิดต่อน้องชายจนเสียชีวิต สวลีเดินทางกลับกรุงเทพฯ และพบว่าตนเองตั้งครรรภ์กับไพจิตร แม้ว่าสวลีจะตรอมใจที่ไม่สมหวังในรักเช่นกัน หากแต่เธอพยายามจะมีชีวิตอยู่เพื่อลูก อย่างไรก็ตามเมื่อสวลีทราบข่าวว่าไพจิตรเสียชีวิต สวลีก็เกิดภาวะหัวใจล้มเหลวและเสียชีวิตลงเช่นกัน

จากนวนิยายเรื่อง *ฮาตุรัก* มาลัย ชูพินิจได้ใช้อารมณ์รักเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าความรักเป็นอารมณ์ตามธรรมชาติของมนุษย์ และเป็นเสรีภาพของมนุษย์ที่มนุษย์ควบคุมไม่ได้ตั้งข้อความที่ว่า

“ชั่ววินาทีแรกที่ดิฉันเห็นไพจิตร รู้สึกว่าหัวใจดิฉันซึ่งเบิกบานบริสุทธิ์ ไม่เพียงสาวอย่างวัยเด็กๆ ได้ศูนย์หายไปเสียแล้ว สำนึกตนว่าหัวใจได้กลายเป็นผู้หญิงขึ้นโดยครบบริบูรณ์...ผู้หญิงที่มีสิทธิ์จะรักจะบูชาพ่อเจ้าประคุณในความฝันของหล่อน”

(ฮาตุรัก, 2523: ,น. 139)

ข้อความข้างต้นสื่อให้เห็นถึงพฤติกรรมของตัวละครที่ตระหนักถึงความรู้สึกของตนเอง และต้องการเสรีภาพที่จะแสดงความรักต่อชายหนุ่มที่ตนเองพึงพอใจ ผู้ประพันธ์ให้ตัวละครตระหนักรู้ในตนเอง และต้องการเสรีภาพในการตัดสินใจที่จะรักคนที่ตนเองพึงพอใจได้อย่างอิสระ ดังเช่นการบรรยายความรักตั้งแต่แรกพบของสวลีที่มีต่อไพจิตร แม้ว่าทั้งสองจะเพิ่งเห็นหน้ากัน และไม่ทราบถึงพื้นเพเดิมหรือสถานะทางสังคมของฝ่ายชายก็ตาม ทั้งนี้ การบรรยายในลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามาลัย ชูพินิจแยกความรักออกจากสถานะทางสังคม หรือกฎเกณฑ์ด้านความเหมาะสมอื่น ๆ และตอบรับแนวคิดความรักแบบโรแมนติกที่มุ่งเน้นเรื่องความศรัทธาในความรัก และการปลดปล่อย

ตนเองออกจากพันธนาการของสังคมมาใช้ โดยกำหนดให้ผู้ที่มีความรักตระหนักรู้และเลือกที่จะรักด้วยตนเอง ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการสะท้อนลักษณะปัจเจกชนของมนุษย์แต่ละคน

ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้สะท้อนให้เห็นว่า การแสดงออกถึงความรักในสังคมไทยนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างอิสระ เนื่องจากแนวคิดเกี่ยวกับกรอบจารีตประเพณีในสังคมไทยได้จำกัดเสรีภาพทางด้านความรักและการแสดงออกของมนุษย์ โดยแนวคิดดังกล่าวได้แสดงอย่างชัดเจนในตอนที่ว่า สิวลีต้องเข้าพิธีแต่งงานกับชวลิต แม้ว่าจะมีความรักต่อไพจิตรก็ตาม ประเด็นดังกล่าวเน้นย้ำให้เห็นว่า มาลัย ชูพินิจได้แยกความรู้สึกรักและการแต่งงานออกจากกัน โดยให้ความรักเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นในจิตใจ ความรักเป็นเสรีภาพของมนุษย์ การแต่งงานเป็นเพียงหน้าที่หรือชนบประเพณีที่เข้ามาจำกัดเสรีภาพของมนุษย์ดังกล่าวไปตั้งข้อความที่ว่า

“อนิจจา! นี่ฉันเป็นหญิงที่ทำการวิวาห์แล้วหรือ หมดสิทธิ์หมดอิสระที่จะต้องได้ตามชอบใจแล้วหรือนอกจากชวลิต จริงอยู่ หน้าที่ที่ได้บังคับเสียแล้วว่าฉันต้องลืมหิโจิตร์ จะต้องรักต้องนับถือต้องฟังแต่ชวลิต เธอเป็นผู้มีสิทธิ์ในฉันแล้วนับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ทรายกาลอวสาน ร่างกายของฉันเป็นสิทธิ์ของเธอจริง...พระผู้เป็นเจ้าของฉันเป็นพยานเถิด! แต่ส่วนหัวใจ ทำอย่างไรฉันก็ลืมหิโจิตร์ไม่ได้”

(ธาตุรัก, 2523, น. 144)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความรักโรแมนติก ซึ่งตัวละครแสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นเชิดชูในความรัก เชื่อความรักเป็นความพึงพอใจของปัจเจกชน หรือเป็นความสัมพันธ์ของบุคคล 2 คนเท่านั้นไม่เกี่ยวข้องกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับความรักโรแมนติกนี้ขัดแย้งกับชนบประเพณีหรือธรรมเนียมของสังคมไทยที่กำหนดให้การแต่งงานเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวตามความเหมาะสมเท่าเทียม หรือตามแนวคิดระบบอุปถัมภ์

ความขัดแย้งระหว่างแนวคิดเรื่องความรักโรแมนติกและแนวคิดแบบจารีตนิยมในสังคมไทยนี้ทำให้ตัวละครแบ่งแยกเรื่องความรักและการแต่งงานออกจากกัน โดยใช้การแบ่งแยกร่างกายกับหัวใจเป็นสัญลักษณ์ และสร้างจินตภาพต่อร่างกายเป็นเสมือนสิ่งของที่ผู้หญิงไม่มีอำนาจรักษาไว้ได้ สามารถตกเป็นกรรมสิทธิ์ของคนอื่นได้โดยผ่านการแต่งงาน การแต่งงานและความซื่อสัตย์ต่อสามีจึงเป็นชนบประเพณีและมโนทัศน์แบบจารีตที่อุดรจึงให้ตัวละครไม่มีเสรีภาพในความรัก ในขณะที่เดียวกันหัวใจซึ่งในที่นี้อาจหมายถึงความนึกคิดหรืออารมณ์รักยังคงเป็นสิทธิ์ของปัจเจกชนแต่ละคนอยู่เช่นเดิม การแบ่งแยกร่างกายและจิตใจออกจากกันนี้จึงชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงสามารถมีหัวใจรักที่อิสระ หากแต่ไม่มีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตเนื่องจากต้องแต่งงานตามความต้องการของผู้ใหญ่ ชนบประเพณีแบบจารีตในที่นี้จึงกลายเป็นเครื่องกีดขวางเสรีภาพของผู้คนในสังคมสมัยใหม่

นอกจากนี้ การกล่าวว่าแม้ว่าร่างกายจะเป็นกรรมสิทธิ์ของคนอื่น หากแต่หัวใจหรือความรัก เป็นเอกลักษณ์ของบุคคลที่จะมอบความรักให้แก่คนที่ตนเองพอใจนั้นยังสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับความรัก โรแมนติกที่เชื่อว่าความรักเป็นอารมณ์ของปัจเจกบุคคลเพียง 2 คน และเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับสังคม ทั้งนี้ การกล่าวถึงสิวลีที่เชื่อว่าตนเองมีอิสระที่จะรัก และไม่ได้หวังถึงการปรารถนา จะอยู่กินอย่างสามีมรรยา ดังข้อความที่ว่า “ตราบใดที่อฉันมีอิสระที่จะรักเธอได้ แม้เธอจะไม่สำนึก อฉันก็รู้สึกเป็นสุขพอแล้ว” (ชาตุรัก, 2523, น. 151) ถือเป็นแนวคิดแบบรักโรแมนติกที่ตัวละครเทิดทูนบูชาความรัก เชื่อว่าความรักเป็นความพึงพอใจส่วนบุคคล และเป็นเสรีภาพทางความคิดที่มนุษย์สามารถมีได้ หากแต่ตัวละครต้องเข้าพิธีแต่งงานตามกรอบจารีตประเพณี ซึ่งการแต่งงานกับผู้ที่ไม่ได้รักนี้เป็นอุปสรรคที่ขัดขวางตัวละคร ทำให้สิวลีขาดเสรีภาพด้านความรัก “หมดสิทธิ์หมดอิสระที่จะรัก ได้ตามชอบใจ” (ชาตุรัก, 2523, น. 144) เมื่อขาดเสรีภาพที่จะแสดงความรัก ไม่สามารถเลือกทางเดินชีวิตและคู่ครองอย่างที่ตนเองต้องการได้ กรอบจารีตประเพณีจึงเป็นสิ่งที่ขัดขวางให้หนุ่มสาวสมัยใหม่อย่างสิวลี ไผจิตร และชวลิตไม่มีความสุขในชีวิตคู่

มาลัย ชูพินิจได้เน้นย้ำปัญหาที่เกิดจากการการขาดเสรีภาพในด้านความรัก โดยเชื่อมโยงประเด็นเรื่องเสรีภาพของมนุษย์และการแสดงความรักเข้าด้วยกัน และระบุให้ตัวละครเชื่อว่าความรักคือเสรีภาพของมนุษย์ และความทุกข์ของตัวละครหนุ่มสาวที่ปรากฏนั้นเกิดขึ้นเพราะตัวละครต้องการเสรีภาพในการแสดงความรักตามความรู้สึกของปัจเจกบุคคล หากแต่ถูกจำกัดเสรีภาพดังกล่าวเนื่องจากกรอบจารีตประเพณีที่สังคมยึดถือทำให้ตัวละครไม่มีทางออกและตรอมใจตายในท้ายที่สุด การนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเสรีภาพในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ โดยแสดงผ่านเสรีภาพด้านความรักนี้เป็นเสมือนการแสดงมโนทัศน์ของผู้ประพันธ์ที่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพของมนุษย์และเห็นว่าชนบจารีตประเพณีเป็นสิ่งที่กีดขวางการดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพของผู้คนในสังคมสมัยใหม่

4.6. เสรีภาพกับการกระทำผิดทางศีลธรรม

แม้ว่ามาลัย ชูพินิจ จะแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์สมัยใหม่ที่เชื่อว่าเสรีภาพในการดำเนินชีวิต และเสรีภาพในด้านความรักควรจะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานแต่กำเนิดของมนุษย์ และพยายามชี้ให้เห็นว่าระบบจารีตประเพณี และกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดเป็นสิ่งที่กีดขวางเสรีภาพของมนุษย์ แต่ประเด็นหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจนำเสนออยู่บ่อยครั้งและสะท้อนให้เห็นถึงความกำกวมเกี่ยวกับขอบเขตของเสรีภาพในสังคมไทยก็คือ ประเด็นเกี่ยวกับเสรีภาพและระบบศีลธรรมในสังคมไทย โดยมาลัย ชูพินิจมักพยายามตั้งคำถามให้ผู้อ่านได้ขบคิดและทบทวนว่า ระหว่างเสรีภาพและระบบศีลธรรมนั้นมนุษย์ควรยึดถือสิ่งใดเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งการทบทวนในประเด็นดังกล่าวปรากฏในนวนิยายเรื่อง

แผ่นดินของเรา

นวนิยายเรื่อง *แผ่นดินของเรา* กล่าวถึงชีวิตของ “ภักคินี” ลูกสาวคนเล็กของบ้านจिरเวสน์ ภักคินีแต่งงานกับธำรงและย้ายไปอยู่ประจำบศิริซันซ์ เนื่องจากประทับใจที่ธำรงเคยช่วยชีวิตเธอไว้ และอยากดูแลให้ธำรงหลุดพ้นจากความรักที่ผิดหวังในอดีต หากแต่เมื่อภักคินีได้พบกับเรนทร์คู่มั่นของอัจฉราผู้เป็นพี่สาว ทั้งสองกลับคุยกันถูกคอและมีทัศนคติแบบเดียวกัน ภักคินีและเรนทร์เชื่อว่าความรักเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเป็นเสรีภาพของปัจเจกบุคคล นเรนทร์และภักคินีสู้รักสู้กัน หากแต่ภักคินีมีสามีอยู่แล้ว และนเรนทร์กำลังจะแต่งงานกับอัจฉรา ทั้งคู่จึงตัดสินใจหนีจากสังคมและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ด้วยกันที่จังหวัดนครสวรรค์ นเรนทร์เป็นคนที่ไม่จริงจังกับชีวิต เมื่อมาอาศัยอยู่เมืองนครสวรรค์ก็ไม่ได้ทำงานเป็นหลักแหล่งและมีภรรยาอื่น เมื่อนเรนทร์ล้มป่วยลง ภักคินีจึงยอมขายตัวเพื่อหาเงินมารักษาเรนทร์ ธำรงทราบข่าวของภักคินีจึงเดินทางมาตามหาภักคินีด้วยความเป็นห่วง ธำรงส่งเรนทร์ไปรักษาตัวที่โรงพยาบาล และชวนภักคินีให้กลับบ้านจिरเวสน์ แต่ภักคินีปฏิเสธเพราะรักและเป็นห่วงนเรนทร์ ภายหลังกเรนทร์หนีไปกับภรรยาใหม่ ภักคินีมีอาการป่วยและตรอมใจจึงตัดสินใจเดินทางกลับไปหาธำรงที่ประจำบศิริซันซ์ เธอได้พบกับธำรงและอัจฉรา และได้ขอโทษกรรมจากพี่สาวและอดีตสามีก่อนที่จะเสียชีวิต หลายปีผ่านไปธำรงจึงซื้อบ้านบ้านจिरเวสน์ไว้ นเรนทร์มาพบธำรงที่บ้านจिरเวสน์และยินดีที่ธำรงรักษาบ้านที่ภักคินีรักไว้ได้ ทั้งนี้ การได้กลับมาในสถานที่เดิมในอดีตทำให้ความทรงจำเกี่ยวกับภักคินีและเหตุการณ์ในอดีตกลับมาสู่ธำรงและนเรนทร์อีกครั้ง

ทั้งนี้ นวนิยายเรื่อง *แผ่นดินของเรา* ได้กำหนดให้เรนทร์และภักคินีซึ่งเป็นหนุ่มสาวสมัยใหม่เป็นเสมือนตัวแทนของผู้ที่เชื่อว่า ความรักและความปรารถนาเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ และมนุษย์ไม่สามารถขัดขืนต่ออารมณ์รักและปรารถนาได้ ความรักในอุดมคติของนเรนทร์และภักคินีคือการแสดงเสรีภาพของปัจเจกบุคคลอย่างแท้จริง อีกทั้งยังเชื่อว่ากฎเกณฑ์ด้านศีลธรรมที่กำหนดพฤติกรรมมนุษย์เป็นสิ่งที่ปิดกั้นไม่ให้มนุษย์มีอำนาจและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของตนเอง ตัวละครทั้งสองสะท้อนถึงความเชื่อที่ว่ามนุษย์ควรจะมีอิสระต่ออารมณ์ความรู้สึกของตนเองมากกว่าจะดำเนินชีวิตตามกรอบจารีตประเพณี โดยนเรนทร์และภักคินีได้แสดงทัศนะที่ไม่เห็นด้วยกับการดำเนินชีวิตตามจารีตประเพณีอยู่บ่อยครั้งในนวนิยายเช่น

“คุณคิดอย่างนั้นหรือ ภักคินี? คุณมีศรัทธาหรือว่าความรักครองโลก และประเพณีปราศจากความหมายสลักสำคัญอันใด”

หญิงสาวพยักหน้ารับคำซ้ำๆ “ค่ะ ดิฉันคิดและมีศรัทธาอย่างนั้น ถ้าคนเรารักกันจริง” หล่อนวางกรรไกรตัดกุหลาบลงบนผ้า ยกมือขึ้นเสยผม “ประเพณีจะมีความหมายอะไร นอกไปจากกฎเกณฑ์ที่สังคมมนุษย์สร้างขึ้น ประจัญครุสมัยหนึ่ง เมื่อมันไม่เหมาะสมก็เปลี่ยนแปลงไปหรือถูกทำลายด้วยกฎ

ของธรรมชาติ ซึ่งเป็นของจริงยิ่งกว่าระเบียบแบบแผนของประเพณีที่สร้างโดย
กลุ่มชนผู้มีอำนาจ มันไม่จำเป็นจะต้องเหมาะสมกับมนุษย์ทุกชั้นและทุกชนิดไป”

ชายหนุ่มก้าวเท้าเข้าไปหาหล่อนก้าวหนึ่ง แล้วก็หยุดยืนนิ่งอยู่ตรงหน้า
นัยน์ตาของเข้าเต็มไปด้วยความอัศจรรย์ใจ

ช่างตรงกับความคิดและทัศนะของผมอะไรเช่นนั้น ช่างตรงกันเหลือเกิน
กับศรัทธาของผม”

(แผ่นดินของเรา, 2539, น. 207)

บทสนทนาข้างต้นทำให้เห็นถึงทัศนคติของภักคินีและนเรนทร์ที่เชื่อว่ามนุษย์ควรมีเสรีภาพ
สามารถแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตนเองได้อย่างอิสระ และแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ควรจะให้
ความสำคัญกับกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตีกรอบการกระทำของมนุษย์มากไปกว่า
ความรู้สึกของตนเอง แนวคิดข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดโรแมนติคนิยมที่เชื่อว่า ความรู้สึกของมนุษย์
ถือเป็นเรื่องธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ อีกทั้งตัวละครยังแสดงให้เห็นถึงความศรัทธา
ในรัก ตลอดจนมีความต้องการที่จะปลดปล่อยตนเองออกจากพันธนาการของสังคมเพื่อที่จะรักได้
อย่างเสรี การให้ความสำคัญต่ออารมณ์ความรู้สึกตามธรรมชาติและ การศรัทธาในความรักนี้เป็นส่วน
สำคัญที่ผู้ประพันธ์นำมาใช้อธิบายถึงภักคินี โดยมีกระบวนเป็น “หญิงผู้มีหัวใจอิสระ ถือกฏของหัวใจ
ยิ่งใหญ่กว่ากฏของมนุษย์” (แผ่นดินของเรา, 2539, น. 28) และ “ภักคินีลูกของธรรมชาติ ภักคินีผู้
เป็นอิสระเสรี” (แผ่นดินของเรา, 2539, น. 29) ข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นว่าภักคินีเป็นเสมือนตัวแทน
ของผู้ที่มีแนวคิดแบบโรแมนติค เชื่อว่าเสรีภาพเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์มีเสรีภาพที่
จะรักหรือดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองได้ และเชื่อว่ากฎเกณฑ์ทางสังคมเป็นเพียง
ข้อกำหนดที่ถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

การให้ความสำคัญต่ออารมณ์ความรู้สึกของตนเองดังที่ปรากฏในตัวละครนเรนทร์และภักคินี
เป็นแนวคิดที่สวนทางกับมโนทัศน์แบบเดิมของไทยที่ให้ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ทางสังคม
มากกว่าความรู้สึกส่วนตัว ซึ่งการให้ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่เป็นค่านิยมที่ผู้คนในสังคมไทยให้
ความสำคัญ เช่น บทบาทหน้าที่ของแม่ที่ต้องอบรมลูก ภรรยาต้องปรนนิบัติและซื่อสัตย์ต่อสามี หรือ
บทบาทหน้าที่ของลูกที่ต้องกตัญญูและตอบแทนบุพการี เป็นต้น การที่ภักคินีและนเรนทร์ให้
ความสำคัญต่ออารมณ์ความรู้สึกของตนเองเหนือมโนทัศน์แบบจารีต

ทั้งนี้ การกำหนดให้นเรนทร์และภักคินีหนีไปจากครอบครัวและวงสังคมเพื่อไปเริ่มต้นชีวิต
ใหม่ โดยที่ภักคินีทิ้งสามี และนเรนทร์ทิ้งคู่หมั้นไว้เบื้องหลังนี้ถือเป็นประเด็นสำคัญที่มาลัย ชูพินิจ
นำมาใช้ในการตั้งคำถามถึงขอบเขตของเสรีภาพในสังคมไทย กล่าวคือ มาลัย ชูพินิจได้กำหนดให้
นเรนทร์และภักคินีแสดงออกถึงความรู้สึกรักและปรารถนาต่อกันโดยไม่สนใจต่อความรู้สึกของคนอื่น
จนกระทั่งละเลยระบบศีลธรรมของสังคม เช่น “ในโลกนี้ไม่มีความหมายอะไรสำคัญอีกต่อไป ไม่มี

อะไรทั้งนั้น... อารงและอัจฉรา ไม่มีความหมายอะไรสำหรับหล่อนและเขานอกจากช่วงขณะอันเต็มไปด้วยความมืดมนในปัจจุบัน” (แผ่นดินของเรา, 2539, น. 207) หากแต่การที่มัลล ชูพินิจเปรียบเทียบความปรารถนาที่นเรนทร์และภักคินีต่อกันเป็นความมืดมนนั้นถือเป็นนัยเพื่อแสดงให้เห็นว่าตัวละครทั้งสองกำลังกระทำสิ่งที่ “ต้องห้าม” และขัดกับหลักศีลธรรมของสังคมไทย เนื่องจากหนุ่มสาวทั้งสองต่างมีพันธะผูกพัน และมีบทบาทในครอบครัวในฐานะว่าที่พี่ชายและน้องสะใภ้ ในขณะที่เดียวกันการเลือกใช้คำว่า “ความมืดมน” แทนการบรรยายถึงประเด็นเรื่องเสรีภาพ ความพึงพอใจ หรือสิทธิของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล ซึ่งการนำเสนอเนื้อหาและการเปรียบเทียบในลักษณะดังกล่าวเป็นข้อสังเกตที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้ประพันธ์ไม่ได้ยกย่องการกระทำของตัวละครจากเหตุการณ์ดังกล่าว

ทั้งนี้ นเรนทร์และภักคินีเป็นตัวแทนหนุ่มสาวสมัยใหม่ที่เชื่อมั่นว่ามนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกดำเนินชีวิตของตนเองแล้ว ตัวละครที่ตรงข้ามก็คืออัจฉราที่สาวคนโตของภักคินีถือเป็นตัวละครเนื่องจากอัจฉราที่มีความคิดเห็นและการแสดงออกที่แตกต่างจากหนุ่มสาวทั้งสอง อัจฉรายึดติดอยู่กับธรรมเนียมประเพณี ไม่ว่าจะเป็นการรักษานวลสงวนตัวและไม่แสดงอารมณ์ความรู้สึกที่เกินพอดี ปฏิบัติตัวอย่างกุลสตรี ความคาดหวังถึงพิธีการแต่งงานเพื่อให้สังคมรับรู้ ความต้องการให้นเรนทร์มีหน้าที่การงานและความประพฤติที่เหมาะสมตามบรรทัดฐานของสังคม ลักษณะเหล่านี้เป็นกรอบมโนทัศน์แบบจารีต และขัดแย้งกับความนึกคิดของนเรนทร์ซึ่งมีอุดมคติในการดำเนินชีวิตแบบปัจเจกชน และมีทัศนคติแบบโรแมนติคนิยมที่ให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกมากกว่ากฎเกณฑ์ประเพณี มโนทัศน์ที่ขัดแย้งกันระหว่างอัจฉราและนเรนทร์ทำให้นเรนทร์ขัดใจจนถึงกับปรารถนากับภักคินีว่า “ผมต้องการเห็นความรักของผมได้รับการตอบแทนด้วยความรักซึ่งแสดงออกโดยทางหนึ่งทางใด ไม่ใช่ด้วยการนิ่งเหมือนพระอิฐพระปูน” (แผ่นดินของเรา, 2539, น. 207) และ “ความเห็นขัดกันในบางข้อ ประเพณีบางประการ พี่ใหญ่ของคุณทำให้ผมรู้สึกเหมือนถอยหลังกลับไปอยู่ในยุคโบราณโบราณยิ่งกว่าสมัยขุนช้างขุนแผนด้วยซ้ำไป” (แผ่นดินของเรา, 2539, น. 206) ทั้งนี้ ทัศนคติที่แตกต่างกันระหว่างนเรนทร์และอัจฉราเป็นเสมือนภาพจำลองการปะทะต่อรองกันระหว่างมโนทัศน์แบบจารีตและมโนทัศน์สมัยใหม่ แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างผู้ที่ปฏิบัติตนตามบรรทัดฐานจารีตของสังคมและผู้ที่เชื่อว่ามนุษย์ควรเป็นอิสระจากกรอบจารีตประเพณี สามารถดำรงชีวิตและมีความรักได้อย่างเสรี

ทั้งนี้ จากพฤติกรรมของนเรนทร์ ภักคินี และอัจฉรา ซึ่งต่างก็เป็นเสมือนตัวแทนของมโนทัศน์สมัยใหม่ และมโนทัศน์แบบจารีตนั้นได้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ประพันธ์เองก็กำลังตั้งคำถามว่า เสรีภาพของปัจเจกชน หรือ free will นั้นควรมีขอบเขตหรือไม่ในพื้นที่สังคมไทย ขอบเขตของเสรีภาพในสังคมไทยควรจะเป็นเช่นไร และผู้คนควรให้ความสำคัญกับเสรีภาพของมนุษย์หรือกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่สังคมยึดถือ

คำตอบของมัลล ชูพินิจเกี่ยวกับขอบเขตของเสรีภาพในสังคมไทยนั้นปรากฏในตอนจบของเรื่อง โดยผู้ประพันธ์ได้กำหนดให้ตัวละครทั้งนเรนทร์และภักคินีเกิดความละอายใจจากการกระทำผิดศีลธรรมของตนเอง การที่ภักคินีหวงระลึกถึงความสุขระหว่างพี่น้องในอดีต รวมถึงการกำหนดให้

ภักคินีต้องการกราบขอโทษกรรมต่ออดีตสามีและพี่สาวของตนเองก่อนที่จะเสียชีวิตแสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบศีลธรรม และกฎเกณฑ์ที่สังคมยึดถือ โดยเฉพาะสถานะและบทบาทของคนในครอบครัว การกำหนดให้ตัวละครยอมรับความผิดของตนเอง และกำหนดให้ครอบครัวให้อภัยต่อความผิดของตัวละครเอกแสดงมโนทัศน์แบบจารีตของสังคมไทยที่เชื่อในความผูกพันทางสายเลือด การกำหนดให้บ้านและครอบครัวเป็นเสมือนที่พึ่งพิงสุดท้ายถือเป็นการแสดงมโนทัศน์แบบจารีตของสังคมไทยที่ยังคงให้ความสำคัญ และผลักดันให้อุดมการณ์เกี่ยวกับเสรีภาพในการดำเนินชีวิตและการแสดงความรักของตัวละครกลายเป็นเพียงอารมณ์ชั่ววูบของหนุ่มสาวที่ก่อให้เกิดความผิดหวังและการลงโทษตามมา

การกำหนดอุดมคติเกี่ยวกับเสรีภาพดังที่ภักคินีและนเรนทร์เชื่อถือนั้นคล้ายคลึงกับแนวคิดเรื่องเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ของฌอง-ปอล ซาร์ท (Jean-Paul Sartre) (อ้างถึงใน สุรพศ ทวีศักดิ์, 2562, น. 35) ที่เชื่อว่า “มนุษย์มีอิสรภาพอย่างสมบูรณ์” (absolutely free) และเชื่อว่ามนุษย์มีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ที่จะลิขิตชีวิตตนเองได้ตั้งแต่เริ่มต้นเกิดมา หากแต่การจบเรื่องของมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่าเสรีภาพในลักษณะนี้เป็นเสรีภาพที่มากเกินไปสำหรับสังคมไทย เนื่องจากเสรีภาพดังกล่าวได้สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น และขัดแย้งกับแนวคิดแบบจารีตของไทย อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่าการยึดถือกรอบจารีตประเพณี และค่านิยมทางสังคมอย่างเคร่งครัดตามมโนทัศน์แบบจารีตก็ไม่เหมาะสมกับยุคสมัยเช่นกัน

ตัวละครหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงทัศนะของมาลัย ชูพินิจต่อความขัดแย้งระหว่างมโนทัศน์สมัยใหม่และมโนทัศน์แบบจารีต และที่ทางที่เหมาะสมของภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยคือ ตัวละครและพฤติกรรมการแสดงออกของธำรง ซึ่งมาลัย ชูพินิจกำหนดให้ธำรงกระทำหน้าที่ตามบทบาทและสถานะที่สังคมกำหนดขึ้นได้อย่างดี ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของสามี เพื่อน พ่อ และเป็นกำลังหลักในการดูแลครอบครัวรวมถึงผู้คนในปกครองของตน ธำรงสามารถกระทำได้อย่างราบรื่นและน่าชมเชยในสายตาของตัวละครอื่น ๆ ในเรื่อง ขณะเดียวกันธำรงก็เข้าใจถึงเสรีภาพในการแสดงความรักและความปรารถนาของมนุษย์ ธำรงเชื่อว่าความรักเป็นความรู้สึกตามธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถกำหนดหรือบังคับได้ เข้าใจในการตัดสินใจของภักคินี และยอมรับความพ่ายแพ้ของตนเองต่อนเรนทร์ ลักษณะข้างต้นแสดงให้เห็นการเข้าใจบทบาทหน้าที่ตามความคาดหวังของสังคม ขณะเดียวกันก็แสดงถึงการเข้าใจมโนทัศน์เรื่องอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ว่าเป็นเสรีภาพของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลด้วย

จากเรื่อง *แผ่นดินของเรา* มาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่า อุดมคติที่เชื่อว่ามนุษย์มีเสรีภาพและมีอิสระที่จะทำตามที่ใจต้องการนั้นอาจไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมเสมอไป หากสิ่งที่มนุษย์ต้องการนั้นขัดกับหลักศีลธรรมในสังคม ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นหรือเป็นเสรีภาพที่เกิดจากการเบียดเบียนผู้อื่น ดังเช่นที่ความรักระหว่างนเรนทร์และภักคินีเป็นการแสดงออกทางเสรีภาพที่ทำร้ายธำรงและอัจฉรา

และผิดกับหลักศีลธรรมในสังคม แนวคิดในลักษณะดังกล่าวเป็นการตีความเสรีภาพตามทัศนะของผู้ประพันธ์ที่ไม่ได้ยอมรับเสรีภาพอย่างเปิดกว้าง แต่ยังคงยึดถือกฎเกณฑ์แบบจารีตอยู่ โดยเฉพาะกฎเกณฑ์ด้านศีลธรรม

การทบทวนถึงแนวคิดเรื่องเสรีภาพ และการให้ความสำคัญต่อกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจอีกประการหนึ่งก็คือ การกล่าวถึงอารมณ์ปรารถนาระหว่างชายหญิง โดยนักประพันธ์มักนำเสนอผ่านวรรณกรรมอยู่บ่อยครั้งว่าอารมณ์ความรู้สึกเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด ความปรารถนาทางเพศก็เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์เช่นกัน และความปรารถนาทางเพศของมนุษย์ก็แตกต่างกันตามอัตวิสัยของปัจเจกบุคคล อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความปรารถนาทางเพศจะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ หากแต่ค่านิยมของคนในสังคมไทยกลับเชื่อว่าความปรารถนาทางเพศเป็นสิ่งที่ควรปกปิด โดยเฉพาะผู้หญิงไม่ควรแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกดังกล่าว เนื่องจากการแสดงความปรารถนาเป็นเสมือนการลดคุณค่าของผู้หญิงลง ทั้งที่ค่านิยมแบบจารีตดังกล่าวขัดกับธรรมชาติของมนุษย์ และผลักให้ผู้ที่ไม่แสดงออกตามธรรมชาติกลายเป็นผู้ที่ขัดกับค่านิยมและกฎเกณฑ์ทางสังคม

นวนิยายเรื่อง *ขั้วฟ้าดินสลาย* ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความขัดกันระหว่างการแสดงความปรารถนาของมนุษย์และค่านิยมตลอดจนศีลธรรมที่สังคมกำหนด โดยมาลัย ชูพินิจได้สร้างตัวละครเอกหญิงที่แสดงความปรารถนาของตนเองอย่างเสรีโดยไม่สนใจต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งความขัดกันระหว่างความปรารถนาและค่านิยมและระบบศีลธรรมที่ปรากฏผ่านตัวละครนี้จึงเป็นเสมือนการตั้งคำถามว่าแท้จริงแล้วมนุษย์มีเสรีภาพในการแสดงความปรารถนาตามธรรมชาติหรือไม่

ทั้งนี้ นวนิยายเรื่อง *ขั้วฟ้าดินสลาย* ตีพิมพ์ครั้งแรกใน *หนังสือพิมพ์นิกร* ฉบับวันอาทิตย์ ปี พ.ศ.2486 ในลักษณะเรื่องสั้น ต่อมาได้รับการแก้ไขและขยายเป็นนวนิยายขนาดสั้น โดยสำนักพิมพ์ “พิทยาคม” ในปี พ.ศ.2494 เนื้อหากล่าวถึง “ยุพดี” หญิงสาววัย 20 อดีตนางานการตัดสินใจแต่งงานใหม่กับพะโป้เจ้าของกิจการปางไม้ขนาดใหญ่วัย 50 ปี และย้ายมาอยู่ในอาณาจักรของพะโป้ที่ท่ากระดาน เมื่อเดินทางมาถึงปางไม้ ยุพดีได้พบกับช่างหม่อมหลานชายของพะโป้ซึ่งเพิ่งสำเร็จการศึกษาด้านป่าไม้จากพม่า เนื่องจากอายุที่ไล่เลี่ยอยู่ในวัยหนุ่มสาวเช่นเดียวกัน ตลอดจนความรู้และพื้นฐานการศึกษาอยู่ในระดับเดียวกัน ทำให้ทั้งสองเกิดความพึงพอใจต่อกัน ยุพดีแสดงออกอย่างตรงไปตรงมา ทั้งทางคำพูดและกริยาว่าตนเองพึงพอใจในตัวช่างหม่อม หากแต่ช่างหม่อมพยายามที่จะกดอารมณ์ปรารถนาของตนเองไว้ ในระยะแรกช่างหม่อมพยายามรักษาระยะห่างเพื่อความเหมาะสม และเรียกยุพดีว่า “คุณอา” ตามศักดิ์ หากแต่ทั้งสองก็ไม่สามารถซ่อนความปรารถนาของตนเองไว้ได้และลักลอบเป็นชู้กัน เมื่อพะโป้ทราบจึงลงโทษทั้งสองโดยล่ามกุญแจข้อมือทั้งคู่เข้าด้วยกัน และให้ทั้งคู่ใช้ชีวิตอย่างสุขสบายตามที่ทั้งคู่ต้องการ ในระยะแรกช่างหม่อมและยุพดีมีความสุขที่ได้อยู่ด้วยกันตลอดเวลาโดยไม่ต้องสนใจต่อกฎเกณฑ์หรือสายตาของผู้คนในปางไม้ หากแต่ภายหลังช่างหม่อมและ

ยุพดีเริ่มมีปากเสียงกันเพราะต้องการอิสระในการดำเนินชีวิตของตนเอง ในที่สุดช่างหม่อมก็ไม่สามารถทนต่อการถูกผูกติดอยู่กับคนรักของตนเองได้อีก จึงไปขอกุญแจจากพะโป้เพื่อให้ตนเองมีอิสระภาพดังเดิม แต่พะโป้กลับให้ปิ่นแก่สองหนุ่มสาวแทนเพื่อให้ทั้งสองยังอีกฝ่ายและได้รับอิสระภาพจากความตายของคนรัก ช่างหม่อมบอกให้ยุพดีซึ่งกำลังท้อยิ่งตน หากแต่ยุพดีตัดสินใจยิงตัวตายเพราะรักช่างหม่อมมากกว่าชีวิตของตนเอง ความตายของยุพดีทำให้ช่างหม่อมหมดความนับถือในตนเองและเสียสติในท้ายที่สุด

นวนิยายเรื่อง *ชั่วฟ้าดินสลาย* นี้ มาลัย ชูพินิจได้สะท้อนแนวคิดที่ว่า แท้จริงแล้วเสรีภาพที่มากจนเกินไป หรือเสรีภาพที่เกิดมาจากการกระทำผิดศีลธรรมในสังคมนั้นไม่ใช่เสรีภาพที่ผู้คนในสังคมยกย่อง อีกทั้งผู้ประพันธ์ยังแสดงให้เห็นว่า การดำเนินชีวิตอย่างไม่เคารพกฎเกณฑ์หรือไม่มีศีลธรรมนั้นเป็นความผิดปรกติ โดยสะท้อนทัศนะดังกล่าวผ่านตัวละครยุพดีซึ่งดำเนินชีวิตอย่างปัจเจกชนที่มีความคิดเป็นของตนเอง กระทำตามความรู้สึกและความพึงพอใจของตนเอง และไม่สนใจสายตาหรือค่านิยมทางสังคม หากแต่ภายหลังการดำเนินชีวิตของยุพดีนั้นกลายเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับระบบศีลธรรมในสังคมไทย ทำให้ยุพดีกลายเป็นความผิดประหลาด และทำให้ยุพดีกลายเป็นต้นเหตุของโศกนาฏกรรมในตอนจบเรื่อง

มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่า ยุพดีเป็นหญิงสาวสมัยใหม่ที่มีความมั่นใจในตนเอง เชื่อว่าตนเองมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นปัจเจกบุคคลของยุพดี ทั้งนี้ ผู้ประพันธ์ได้กำหนดให้ยุพดีแสดงความปรารถนาหรือความต้องการของตนเองออกมาอย่างเปิดเผย ทั้งนี้ “ทิพย์” หัวหน้าคนงานของพะโป้ได้บรรยายถึงยุพดีในวันที่เดินทางมาถึงปางไม้ของพะโป้ไว้ว่า

“ทิพย์แลเห็นได้ทันทีว่า หล่อนตัดสินใจ นับแต่ชั่วขณะแรกที่ไปถึง “เมืองใหม่” ของพะโป้แล้วว่าจะไม่ยอมให้เจียบเหงาเมื่ออยู่ที่นั่น ข้อที่สะท้านสะเทือนใจจนเกือบจะรู้สึกเศร้าอยู่ที่เขาและคนอื่นๆ เห็นว่า ถึงจะเสียงภัยสักหน่อยหล่อนก็ได้ตัดสินใจเกือบภายในนาทีแรกที่ถึงค่ายที่พักของพะโป้นั่นเอง”

“ช่างหม่อม หลานชายของพะโป้คือพ่อหนุ่มเคราะห์ร้ายคนนั้น”

(ชั่วฟ้าดินสลาย, 2516, น. 115)

คำบรรยายของทิพย์เป็นเสมือนการถ่ายทอดภาพของยุพดีผ่านสายตาของคนนอกหรือสายตาของสังคม ทั้งนี้ การระบุว่ายุพดีจะไม่ยอม “เจียบเหงา” อยู่ที่ปางไม้ของพะโป้ และระบุว่าช่างหม่อม หลานชายของพะโป้เป็น “ผู้เคราะห์ร้าย” นั้นได้แสดงนัยว่าการแสดงความปรารถนาอย่างเปิดเผยของยุพดีเป็นพฤติกรรมที่ผิดไปจากกฎเกณฑ์ที่สังคมยึดถือ ยุพดีมีสถานะเป็นภรรยาของพะโป้อยู่แล้ว

สังคมจึงเชื่อว่ายุพดีไม่ควรที่จะมีความปรารถนาต่อบุคคลอื่นได้อีก การแสดงความปรารถนาอย่างเปิดเผยของยุพดีจึงเปรียบเสมือนความอันตราย และเป็นสิ่งที่สังคมตัดสินว่าไม่สมควรกระทำ

พฤติกรรมของยุพดีนั้นเกิดมาจากความเชื่อในแนวคิดเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ตามแนวคิดของ ตะวันตัก โดยมาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นอุดมคติในการดำเนินชีวิตของยุพดีที่เชื่อว่ามนุษย์มีสถานะเป็นปัจเจกบุคคลและมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตตามความต้องการตนเอง บทบาทหน้าที่ที่สังคมกำหนดนั้นไม่ควรจะมีอำนาจมากไปกว่าความต้องการของมนุษย์เอง ดังข้อความที่ว่า

“อยากฟังไหมว่าอุดมคติของฉันทืออะไร?”

“ผมไม่—ผมไม่ขัดข้อง”

“ดิฉันต้องการที่จะใช้ชีวิตอย่างเป็นอิสระเสรี โดยปราศจากข้อผูกพันจากชนบประเพณีและสังคม เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องกีดขวางความเป็นไทยของมนุษย์”

(ชั่วฟ้าดินสลาย, 2516, น. 147-148)

มาลัย ชูพินิจได้กำหนดบุคลิกและทัศนะของยุพดีให้เชื่อว่ามนุษย์สามารถใช้ชีวิตอย่างที่ตนเองต้องการโดยไม่ยึดติดอยู่กับกฎเกณฑ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งตัวละครยุพดีนี้เป็นการแสดงแนวคิดแบบปัจเจกบุคคลที่เชื่อว่ามนุษย์มีเจตจำนงเสรีในการดำเนินชีวิต ยุพดีจึงเป็นเหมือนตัวแทนของผู้หญิงสมัยใหม่ที่เชื่อว่าตนเองมีอำนาจและอิสระทางความคิด อีกทั้งเชื่อว่ามนุษย์สามารถแสดงความปรารถนาในจิตใจโดยไม่ต้องสนใจต่อกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจ ได้กำหนดให้ยุพดีเชื่อว่าตนเองมีเสรีภาพ เชื่อว่าอารมณและความปรารถนานั้นเป็นธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ และสามารถแสดงทัศนะต่อประเด็นดังกล่าวอย่างตรงไปตรงมา แม้กระทั่งทัศนะที่เกี่ยวข้องกับอารมณและความปรารถนาทางเพศได้อย่างไม่เขินอาย ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นภาพลักษณ์ที่ขัดกับภาพลักษณ์และความคาดหวังของสังคมต่อผู้หญิงไทยในขณะนั้น เช่น

“ทำไมคนเราจึงไปพรรณนาถึงความรู้สึกระหว่างหญิงและชายว่าเป็นมิตรภาพ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพศในเมื่อมันไม่มีอะไรนอกจากหัวใจที่เต็มไปด้วยความปรารถนา และร่างกายที่เต็มไปด้วยความใคร่ ความรู้สึกระหว่างหญิงและผู้ชายจะเริ่มตันด้วยอะไร ลงท้ายมันก็หนีความจริงข้อนี้ไปไม่พ้น”

(ชั่วฟ้าดินสลาย, 2516, น. 147-148)

การแสดงทัศนคติอย่างตรงไปตรงมาของยุพดี ทำให้ยุพดีมีสถานะเป็นปัจเจกบุคคล เป็นผู้หญิงที่ต่างจากผู้หญิงที่สังคมคาดหวัง และแปลกแยกไปจากผู้คนในปางไม้ซึ่งเป็นโลกที่ผู้คนยังคงยึดถือแนวคิดแบบจารีต แม้กระทั่งช่างหม่องซึ่งอายุรุ่นราวคราวเดียวกับยุพดี และได้รับการศึกษาแผนใหม่เช่นเดียวกันก็ “อดหน้าแดงก่ำไปด้วยความกระดากอาย” เมื่อยุพดีกล่าวถึงเรื่องอารมณ์ปรารถนาทางเพศออกมาโดยเชื่อว่าเป็นเรื่องสามัญ ต่างจากผู้หญิงในสังคมที่เชื่อว่าความใคร่คือสิ่งที่ควรปกปิด

การสร้างตัวละครและกำหนดพฤติกรรมของตัวละครให้แสดงทัศนคติถึงความปรารถนาอย่างเปิดเผย โดยไม่สนใจต่อกฎเกณฑ์หรือค่านิยมที่สังคมยึดถือดังที่ปรากฏข้างต้นนี้คล้ายคลึงกับแนวคิดโรแมนติคานิยมซึ่งเน้นย้ำถึง “ความสำคัญของปัจเจกภาพของมนุษย์ ความเป็นอัตวิสัย ความไม่เป็นเหตุเป็นผล จินตนาการ ความเป็นตัวตน การโต้ตอบแบบเฉียบพลัน อารมณ์ หรือภาพนิมิตร์” (หนังสือใต้ดิน, 2554, น. 14) แนวคิดโรแมนติคานิยมนี้ปรากฏอยู่ในพฤติกรรมของยุพดีที่มักแสดงความต้องการของตนเองอย่างชัดเจนโดยไม่สนใจต่อสายตาของผู้คน ยุพดีมีอุดมคติในการดำเนินชีวิตตามความต้องการและความสุขของตนเอง และไม่ให้ความสำคัญต่อธรรมเนียมประเพณีที่สังคมกำหนดขึ้น นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้สร้างให้ยุพดีแสดงความปรารถนาของตนเองทุกครั้งที่มีโอกาสโดยไม่สนใจว่าความต้องการของตนเองจะขัดกับกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือหลักศีลธรรมหรือไม่อีกด้วย ซึ่งลักษณะเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการใช้อารมณ์ความรู้สึกเป็นเครื่องนำทางชีวิตมากกว่าหลักเหตุผล และทำให้ยุพดีกลายเป็นสิ่งแปลกปลอมในปางไม้มากขึ้น

มาลัย ชูพินิจยังได้แสดงให้เห็นว่ายุพดีไม่สนใจกฎเกณฑ์ด้านศีลธรรมที่สังคมใช้กำกับพฤติกรรมของผู้คนในสังคมด้วย พฤติกรรมของให้ยุพดีที่แสดงความปรารถนาของตนเองว่าต้องการจะร่วมรักกับช่างหม่อง โดยไม่ได้รู้สึกกระดากอายและไม่สนใจสถานะทางสังคมที่เธอเป็นอาสภะไขว่ของชายหนุ่ม ยุพดีแสดงความปรารถนาโดยการนัดกับชายหนุ่มว่าจะลอบไปหาดังข้อความที่ว่า

“อย่าบ้าไปหน่อยเลย” หล่อนบอก “เวลามีผมไป ทำไมจะต้องมานอนกลางดินกินกลางทรายที่นี่ ในเมื่อมีปราสาทสำหรับจะอยู่” หล่อนเดินกลับเข้าไปหาเขาด้วยกิริยาซึ่งเต็มไปด้วยความมั่นใจ จับแขนชายหนุ่มซึ่งคุกเข่าคอดอกอยู่เหมือนนกมวยที่ถูกมัดเต็ดให้ลุกขึ้นยืนราวกับเด็กกว้างาย จูบให้ที่แก้มที่หนึ่ง กระซิบบอกว่า “คืนนี้นอนอย่าใส่กลอนประตุ นายห้างหลับแล้ว ฉันจะเข้าไปหา”

(ชัวฟ้าดินสลาย, 2516, น. 147-148)

คำพูดและกิริยาของยูพิตีที่ไม่มีความกังวลว่ากำลังกระทำสิ่งผิดแสดงให้เห็นว่ายูพิตีไม่ได้สนใจต่อกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่สังคมกำหนด และเชื่อว่าตนเองมีอิสระที่จะแสดงออกถึงความปรารถนาของตนเองออกไป พฤติกรรมของยูพิตียังมีอิทธิพลต่อช่างหม่องทำให้ชายหนุ่มละทิ้งหลักเหตุผลและหลักศีลธรรมที่ตนเองเคยถือปฏิบัติไปด้วย

การแสดงออกอย่างตรงไปตรงมาของยูพิตีเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่า ความปรารถนาเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เป็นอารมณ์ที่มนุษย์ไม่สามารถกำหนดหรือบังคับได้ ดังนั้น การมี “ชู้” จึงอาจเป็นเพียงภาวะหนึ่งที่เกิดขึ้นให้เห็นถึงความปรารถนาของมนุษย์เท่านั้น ยูพิตีจึงไม่ได้แสดงความรู้สึกอายที่นอกใจสามี และแสดงความพอใจเมื่อตนเองถูกลองโทษโดยการล่่ามข้อมือผูกติดกับช่างหม่อง เนื่องจากเธอเชื่อว่าการมีสัมพันธ์กับช่างหม่องเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และการมีชู้เป็นการกำหนดตามมุมมองของสังคม ดังนั้น เธอจึงมีเสรีภาพในการแสดงอารมณ์รักหรือความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับบุคคลที่เธอรักได้โดยไม่จำเป็นต้องสนใจต่อกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่สังคมกำหนดขึ้นอย่างขัดแย้งกับธรรมชาติของมนุษย์

ทั้งนี้ การแสดงออกของยูพิตีคล้ายคลึงกับการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ตามแนวคิดแบบพิชิตวาส (passionate love) (ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2554, น. 23) หรือความรักที่แสดงถึงการลุ่มหลง การศรัทธาในความรักอย่างท่วมท้น พร้อมทั้งจะแยกตนเองออกจากธรรมเนียมของสังคม ทำลายระเบียบแบบแผนของสังคม และทำทุกอย่างเพื่อส่วงเวตต่อความรักที่ตนมี ความรักในลักษณะนี้ นำไปสู่การสูญเสียตัวตน ต้องการเพียงการสมปรารถนาในรักเท่านั้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทัศนคติของยูพิตีที่ให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกนำการกระทำและการตัดสินใจต่าง ๆ ในชีวิตมากกว่าใช้การคิดไตร่ตรองด้วยเหตุผล และดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง โดยไม่ให้ความสำคัญต่อกฎเกณฑ์ทางสังคม ทัศนคติและการกระทำของยูพิตีแสดงให้เห็นว่ายูพิตีแตกต่างไปจากผู้คนในปางไม้ แตกต่างจากทิพย์และพะโป้ที่ยังคงให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์ทางด้านศีลธรรมและบทบาทหน้าที่ทางสังคมอยู่ หรือแม้กระทั่งช่างหม่องเองที่ในระยะแรกก็คงสถานะให้ยูพิตีเป็น “คุณอา” และยังคงเชื่อในกฎเกณฑ์ด้านศีลธรรมอยู่และหวาดกลัวว่าพะโป้จะจับได้ว่าตนเองลักลอบเป็นชู้กับยูพิตีตั้งข้อความที่ว่า

“ฉันจะขาดใจตาย นี่ไม่เปื้อนบ้างหรืออย่างไร?”

แทนคำตอบ ผมและพะโป้ซึ่งยืนฟังอยู่ข้างนอก ได้ยินเสียงจวบค่อนข้างดัง โดยไม่จำเป็นอีกครั้งหนึ่ง

“โธ่ ไม่รู้หรือหรือว่า ถึงการลักเขากินขโมยเขากินเช่นนี้ จะเป็นผลไม้ที่หวานสักเพียงไร ผมต้องทรมานใจเพราะความก่ลัดกลุ้มแทบตาย ไหนจะยังคิดถึงคุณเวลาคุณอาอยู่ด้วยแทบจะเป็นบ้า ครั้นได้อยู่กับคุณเวลาคุณอาไม่อยู่ก็กลับเต็ม

ไปด้วยความหวาดกลัวและกังวล หูระแวงไม่ว่าจะเสียงอะไรว่าเป็นเสียงคุณอา
ไปเสียทั้งนั้น

“แต่ฉันไม่เคยกลัวอะไรเลย เวลาอยู่กับเธอ นอกจากตัวเธอเอง”

(ข้าวฟ้าดินสลาย, 2516, น. 167)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกของช่างหม่องและยุพดีว่าแตกต่างกัน การที่ช่างหม่องระแวงว่าจะมีผู้ล่วงรู้หรือจับได้ว่าเขาและยุพดีลับอบเป็นชู้กันแสดงให้เห็นว่าช่างหม่องตระหนักถึงกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและหวาดกลัวต่อการกระทำผิดกฎเกณฑ์ดังกล่าว ในขณะที่ยุพดีระบุว่าเธอไม่ได้กลัวกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม หากแต่ระบุว่าสิ่งที่เธอกลัวที่สุดคือตัวของช่างหม่องเอง ติความว่ายุพดีกลัวว่าจิตใจของช่างหม่องจะเปลี่ยนแปลงไปและไม่รักเธออีกแล้ว ความนึกคิดของยุพดีนี้สะท้อนให้เห็นอุดมคติเกี่ยวกับความรักแบบพิศवास ซึ่งเป็นแนวคิดที่ขัดแย้งกับระบบศีลธรรมในสังคมไทย และเป็นแนวคิดที่ทำให้ตัวละครหมดความชอบธรรมตามบรรทัดฐานของสังคม

สิ่งหนึ่งที่สะท้อนผ่านตัวละครยุพดีในนวนิยายเรื่อง *ข้าวฟ้าดินสลาย* และอาจรวมถึงตัวละครภาคินีและนเรนทร์ จากเรื่อง *แผ่นดินของเรา* ก็คือ มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีแนวคิดเสรีภาพและดำเนินชีวิตอย่างปัจเจกชนนี้ แม้จะมีอุดมคติในการดำเนินชีวิตของตนเอง หรือเป็นผู้ที่กำหนดชะตาชีวิตของตนเองมาโดยตลอด หากแต่กลุ่มคนเหล่านี้ถูกจัดว่าเป็นผู้ที่มีลักษณะแปลกแยกจากผู้อื่นในสังคม เนื่องจากการแสดงอารมณ์ปรารถนาอย่างตรงไปตรงมาโดยไม่สนใจกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นเป็นสิ่งที่เกินกว่าคนในสังคมไทยจะยอมรับได้

ทั้งนี้ การที่มาลัย ชูพินิจกำหนดให้ยุพดี ภาคินีเสียชีวิตในท้ายที่สุด และการกำหนดให้นเรนทร์ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตอาจแสดงทัศนคติของนักประพันธ์ว่าอาจไม่เห็นด้วยต่อแนวคิดเรื่องเสรีภาพจากตะวันตกทั้งหมด เนื่องจากผู้ประพันธ์ได้กำหนดให้ตัวละครที่เชื่อมั่นในเสรีภาพในการดำเนินชีวิต และตัวละครที่แสดงความปรารถนาในฐานะปัจเจกบุคคลพบกับความตาย การกำหนดชะตากรรมของตัวละครในลักษณะดังกล่าวอาจแสดงว่า เสรีภาพในการดำเนินชีวิตตามที่ตนเองต้องการในฐานะปัจเจกบุคคลถือเป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิต หากแต่เสรีภาพที่มากเกินไป จนทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือเบียดเบียนสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นอาจไม่ใช่เสรีภาพที่เหมาะสมที่สุด ดังนั้น การดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพขณะเดียวกันก็ควรเคารพเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของผู้อื่น และมีเสรีภาพที่ไม่ขัดต่อหลักศีลธรรมจึงอาจเป็นหนทางที่เหมาะสมสำหรับเสรีภาพในสังคมไทยตามทัศนะของนักประพันธ์ท่านนี้

การกำหนดเสรีภาพในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงเป็นการกำหนดเสรีภาพที่มีความย้อนแย้งกับแนวคิดจากตะวันตก และเป็นเสรีภาพที่มีลักษณะเฉพาะแบบไทย กล่าวคือ แม้ว่าผู้ประพันธ์จะพยายามนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพ และเรียกร้องให้มนุษย์มีเสรีภาพในวรรณกรรมบางเรื่องก็ตาม หากแต่เมื่อเสรีภาพขัดแย้งกับกฎเกณฑ์ทางสังคมโดยเฉพาะระบบศีลธรรม ผู้ประพันธ์ก็จะแสดง

ให้เห็นว่า การเลือกดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพในฐานะปัจเจกชนโดยไม่สนใจระบบศีลธรรมหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมเลยนั้นไม่ใช่สิ่งที่ควรปฏิบัติ ทศนะดังกล่าวสะท้อนผ่านการกำหนดให้ตัวละครที่เลือกดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพ โดยไม่สนใจระบบศีลธรรมกลายเป็นคนแปลกแยกในสังคมและพบกับความล้มเหลวในชีวิตหรือความตายในที่สุด ลักษณะดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า แม้ว่ามนุษย์จะต้องการเสรีภาพ หากแต่ไม่สามารถเป็นอิสระและดำเนินชีวิตอย่างเสรีได้ เนื่องจากมนุษย์ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอยู่นั่นเอง

ทั้งนี้ ตัวอย่างข้างต้นชี้ให้เห็นถึงทศนะต่อเสรีภาพของมาลัย ชูพินิจว่า เสรีภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรจะได้รับ โดยเฉพาะเสรีภาพในการดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองสำหรับผู้คนในสังคมสมัยใหม่ และสิ่งที่ขัดขวางเสรีภาพของมนุษย์ก็คือ กฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้นและยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมของผู้คนในสังคม สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นมโนทัศน์แบบจารีต อีกทั้งบางส่วนก็ได้กลายเป็นกฎหมายที่จำกัดการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตอย่างเสรีในฐานะปัจเจกบุคคล โดยใช้อารมณ์ความรู้สึก หรือความปรารถนาเป็นเครื่องนำทางชีวิตเพียงอย่างเดียวอาจไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องที่สุด เนื่องจากมนุษย์ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และกฎเกณฑ์หรือมโนทัศน์แบบจารีตบางประการยังคงเป็นสิ่งที่มีมาลัย ชูพินิจให้ความสำคัญ เช่น ระบบเครือญาติในสังคมไทย และระบบศีลธรรมที่สังคมไทยยึดถือและให้ความสำคัญ ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการกำหนดเสรีภาพที่มีความย้อนแย้งกับแนวคิดเรื่องเสรีภาพจากตะวันตก และทำให้เสรีภาพตกอยู่ภายใต้อำนาจของระบบศีลธรรมที่มนุษย์กำหนดขึ้นอีกครั้ง เสรีภาพที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงเป็นเสรีภาพที่ผ่านการปรับแต่งให้กลายเป็นเสรีภาพที่มีลักษณะเฉพาะแบบไทยมากกว่าจะเป็นเสรีภาพตรงตามแนวคิดจากตะวันตก

บทที่ 5

ชาติและการปกครอง: การผานแนวคิดเรื่องชาติสมัยใหม่เข้ากับสภาพสังคมไทย

แนวคิดเรื่องชาติถือเป็นแนวคิดหนึ่งที่มนุษย์นำมาใช้จำแนกตนเองและกลุ่มของตนออกจากกลุ่มคนอื่น โดยชาลลูวีย์ เกษตรศิริ (2559, น. 541) ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องชาติว่า ปรากฏการณ์ของสิ่งที่เรียกว่า Nation เป็นผลของความคิดหรืออุดมการณ์เรื่อง “เสรีภาพ-เสมอภาค” (equality - liberty) และเป็นแนวคิดที่มีพลังอย่างมากต่อผู้คนในสังคม ทั้งนี้ แอร์เนสต์ เรนอง (Ernest Renan) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้อธิบายถึงคำว่า “Nation” หรือ “ชาติ” ไว้ว่าในปี 1882 ว่าชาติเป็นสิ่งที่ค่อนข้างใหม่ในประวัติศาสตร์ โลกในยุคโบราณไม่รู้จักชาติ รัฐ หรือพลเมืองอย่างเช่นในยุคปัจจุบัน เนื่องจากในอดีตการรวมตัวของกลุ่มคนจะทำให้เกิดเป็นเมืองหรืออาณาจักรขึ้น โดยแต่ละอาณาจักรจะมีศูนย์กลางของอาณาจักร อันเป็นที่ตั้งของระบบวิธีคิดที่กลุ่มคนเหล่านั้นยึดมั่นให้ความสำคัญ และมีกลุ่มคนที่มีอำนาจหรือราชวงศ์เป็นผู้ปกครอง แต่แนวคิดเรื่องชาติที่ปรากฏในปัจจุบันมีความหมายและลักษณะที่แตกต่างออกไป ชาติในปัจจุบันหมายถึง การหลอมรวมปัจเจกชน (les individus) เข้าด้วยกัน โดยมีการกำหนดหลักในการหลอมรวมบุคคลเหล่านี้เข้าด้วยกันหลายลักษณะ เช่น การพิจารณาจากเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ภูมิศาสตร์ ผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน และสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการกำหนดชาติคือ จิตวิญญาณของปัจเจกชนที่มีความทรงจำร่วมกัน และยินยอมพร้อมใจที่อยู่ร่วมกันในห้วงเวลาปัจจุบัน (แอร์เนสต์ เรนอง, 2561, น. 34-59) คำอธิบายข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ชาติเป็นแนวคิดใหม่ที่มนุษย์นำมาใช้ในการจัดกลุ่มชน เป็นการรวมตัวของกลุ่มชนที่ต้องการจะอยู่ร่วมกัน และการพยายามที่จะหาจุดร่วมหรือกำหนดอัตลักษณ์ของกลุ่มชนของตนเองขึ้น ชาติเป็นมโนทัศน์ใหม่ที่เกิดจากวิธีคิดและสภาพสังคมที่ต่างไปจากเดิม และการรวมกลุ่มชนด้วยการกำหนดชาติ (nation) ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้นแตกต่างจากการรวมกลุ่มชนแบบอาณาจักร (kingdom) ในอดีต

นอกจากนี้ นักวิชาการคนสำคัญอีกท่านหนึ่งที่ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับชาติและองค์ประกอบของชาติเพิ่มเติม จนกลายเป็นแนวทางในการศึกษาแนวคิดเรื่องชาติและชาตินิยมในปัจจุบันก็คือ เบน แอนเดอร์สัน (2560, น. 7) ซึ่งได้เสนอว่า แท้จริงแล้วชาติคือ ชุมชนจินตกรรม (imagined communities) ที่ผู้คนในชาติจินตนาการถึง โดยชาติต้องมีขอบเขตหรือเขตแดนที่ชัดเจน มีกลุ่มชนที่เป็นสมาชิกของชาติ มีอธิปไตยของชาติเพื่อแสดงถึงการมีอิสรภาพ และชาติถูกจินตนาการขึ้นให้เป็นชุมชนที่ผู้คนในชาติรู้สึกถึงความเท่าเทียมกันในระนาบเดียวกัน แม้ว่าในความเป็นจริงผู้คนในสังคมจะมีความไม่เสมอภาคก็ตาม ทั้งนี้ การระบุถึงองค์ประกอบของชาติดังที่ปรากฏข้างต้นนี้ถูกนำมาใช้พิจารณาชาติในยุคสมัยใหม่อยู่เสมอ เนื่องจากองค์ประกอบดังกล่าวเป็นการแจกแจงรายละเอียดสำหรับชาติในยุคสมัยใหม่

แนวคิดเรื่องชาติถือเป็นแนวคิดที่มีความซับซ้อนอย่างมาก เนื่องจากแนวคิดเรื่องชาติมีความเปลี่ยนแปลง เลื่อนไหลตามแต่ละช่วงเวลาและสถานการณ์ทางสังคม โดยธเนศ วงศ์ยานนาวา (2562, น. 18) ได้อธิบายความหมายของชาติโดยระบุว่า คำว่าชาติหรือ nation ในภาษาอังกฤษมีรากศัพท์มาจากคำว่า การเกิด “nacion” แต่ในศตวรรษที่ 12 ศัพท์คำดังกล่าวมีการขยายความหมายเป็น หมายถึง ตำแหน่ง ญาติ แผ่นดิน บ้านเกิดเมืองนอน ทั้งนี้ ในภาษาละตินคำว่า “nationem” และ “natio” ซึ่งเป็นรากศัพท์ของคำว่า nacion หมายถึง การเกิด จุดเริ่มต้น สายพันธุ์ (breed) เชื้อชาติของกลุ่มชนไปจนถึงชนเผ่า (tribe) ซึ่งจากความหมายข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความหมายในแต่ละพื้นที่และแต่ละช่วงเวลา ทำให้การอธิบายความหมายของคำว่า nation จากรากศัพท์นั้นมีความคลุมเครือ และมีการปะปนของความหมายทั้งตำแหน่ง บ้านเกิดเมืองนอน การเกิด การสืบเชื้อสาย และกลุ่มชน และทำให้การกำหนดความหมายเกี่ยวกับชาติในยุคหลังมีการตีความและมีการนิยามที่หลากหลาย

ในช่วงการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ (modernity) ในสังคมยุโรปยังได้มีการนำคำว่าชาติ (nation) ไปใช้ร่วมกับคำว่า รัฐ (state) อีกด้วย โดย ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2562, น. 21-24) ได้อธิบายความหมายของคำว่า state ว่า หมายถึง องค์กรทางการเมือง หรือสถานะของมนุษย์ที่มีระดับแตกต่างกัน ความหมายข้างต้นเป็นความหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง ธเนศ วงศ์ยานนาวาได้ระบุว่า nation และ state นั้นมีความหมายไม่เหมือนกัน หากแต่มักถูกนำมารวมกันเป็น “nation state” เป็นการสร้างจินตภาพให้ผู้คนเข้ามาอยู่ในความทรงจำเดียวกัน ภายใต้การปกครองเดียวกัน ทำให้ผู้คนจำนวนมากในดินแดนนั้น ๆ เชื้อไปว่าทุกคนมีบางอย่างร่วมกันจนกลายเป็นพวกเดียวกัน โดยละเลยความแตกต่างทางชนชั้นหรือความแตกต่างทางด้านวิถีชีวิตไป “nation state” ในที่นี้จึงเป็นการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับชาติในรูปแบบใหม่ที่เป็นเสมือนการละทิ้งหรือหลงลืมต่อวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และกำหนดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มชนขึ้นมาใหม่

nation state ถูกแปลเป็นภาษาไทยว่า รัฐชาติ ถือเป็นรัฐสมัยใหม่ (modern state) ที่มีการสถาปนาระเบียบการเมืองขึ้น โดยมีศูนย์กลางของอำนาจได้แก่รัฐบาลกลางปกครองอาณาเขตและประชาชน ภายใต้กฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นและยอมรับร่วมกัน โดยรัฐชาตินั้นจะต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างรัฐ (state building) และการสนับสนุนอำนาจรัฐ ให้รัฐบาลมีอำนาจในการปกครอง (เกรียงไกร ทองจิตติ, 2560, น. 723) นอกจากนี้ สมเกียรติ วันทะนะ (2558, น. 129) ยังได้อธิบายถึง “รัฐชาติ” ไว้ว่า รัฐชาติ คือ รัฐที่อ้างว่าดำรงอยู่เพื่อสิทธิประโยชน์สูงสุดของกลุ่มชนที่ถือว่าเป็นกลุ่มชนในชาติเดียวกัน โดยมีองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการตามแนวคิดเรื่องชาติของเบน แอนเดอร์สัน แนวคิดข้างต้นนี้ถือเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างรัฐชาติ และเป็นการผนวกระบบการปกครองแบบรัฐ และแนวคิดเรื่องชาติเข้าด้วยกัน ทำให้ชาติในยุคสมัยใหม่หมายถึงรัฐชาติ และชาติกลายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ถูกนำมาใช้กำหนดยุคสมัยใหม่ หรือแสดงการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ (modernity) (เชษฐา พวงหัตถ์ (2559, น. 94 - 95)

5.1 การตอบรับแนวคิดเกี่ยวกับชาติและการปกครองในสังคมไทย

สำหรับประเทศไทย การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชนชาติไทยและชาติตะวันตกที่เกิดขึ้นในยุค การล่าอาณานิคมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ส่งผลให้ประเทศไทยต้องตอบรับความรู้จากตะวันตกและ เปลี่ยนแปลงประเทศตามแนวทางหรือกฎเกณฑ์ที่ชาวตะวันตกสร้างขึ้นในหลายด้าน แนวคิดเรื่อง “ชาติ” ถือเป็นประเด็นหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทในสังคมไทย โดยแนวคิดเรื่องชาติเริ่มเข้ามามีอิทธิพลใน สังคมไทยนับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยในช่วงเวลาดังกล่าวชนชั้น ปกครองในสยามเริ่มเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์การปกครองจากแบบอาณาจักร (kingdom) มา เป็นการปกครองแบบรัฐประชาชาติ (nation state) (นพพร ประชากุล, 2552, น. 207) อย่างไรก็ตาม วิชา วิจิตรจะกุล (2564, ออนไลน์) ได้อธิบายว่า ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวนั้นชาวไทยเริ่มมีการรับรู้แนวคิดเกี่ยวกับ nation state แล้ว หากแต่ nation state ในช่วง เวลาดังกล่าวไม่ได้หมายถึงรัฐประชาชาติอย่างในตะวันตก การใช้คำว่า nation state ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นมีนัยความหมายถึง “ชาติ” หรือ “ประเทศ” มากกว่าจะหมายถึงองค์กรทางการปกครอง อีกทั้ง ประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังคงมีโครงสร้างการบริหารในลักษณะรัฐสมบูรณาญาสิทธิราช (โสภณ ชานะมูล, 2550, น. 4) ที่ให้ความสำคัญกับกษัตริย์ โดยกษัตริย์มีอำนาจสิทธิขาดในการบริหาร มากกว่าจะเป็นรัฐประชาชาติดังเช่นที่เกิดขึ้นในตะวันตก อำนาจการปกครองในสังคมไทยจึงไม่ได้ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก

การศึกษาเรียนรู้แนวคิดเรื่อง nation state และบริบททางสังคมไทยในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้ชนชั้นปกครองและปัญญาชนชาวไทยพยายามอธิบาย และกำหนดชาติไทยตามความเข้าใจและความต้องการของตนเองมากกว่าจะยึดติดกับแนวคิดเรื่องรัฐ ชาติหรือ nation state จากตะวันตก ทำให้การนิยามและตีความ “ชาติไทย” มีลักษณะเลื่อนไหล และเปลี่ยนแปลงไปตามทัศนคติของผู้นำเสนอ เช่น ชาติไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นชาติไทยอยู่ที่ความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ไทยและมีการปกครองและการบริหารใน ลักษณะรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หากแต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใน พ.ศ.2475 กลุ่มปัญญาชนรุ่นใหม่อันประกอบด้วยชนชั้นสูงและสามัญชนที่สำเร็จการศึกษาจากตะวันตกได้เรียนรู้ และตอบรับแนวคิดเรื่องรัฐชาติ และการปกครองแบบรัฐประชาชาติมากขึ้น ทำให้การกล่าวถึงชาติ ไทยเริ่มปรากฏแนวคิดเรื่องรัฐประชาชาติมากขึ้น เช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ ประพันธ์ทรงให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะสมาชิกของชาติ ตามอุดมการณ์ “ประชาชาติไทย” ที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทยเป็นหลัก และหลวงวิจิตรวาทการได้ใช้ประวัติศาสตร์และ ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทมายืนยันความเป็นชาติไทย เป็นต้น

แนวคิดเรื่องชาติ และความต้องการสร้างชาติไทยให้มีลักษณะเป็นรัฐประชาชาติเริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดในสังคมไทยในช่วงปลายทศวรรษ 2460 และตลอดทศวรรษ 2470 โดยการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวอาจเริ่มมาจากการพัฒนาด้านการศึกษาสู่ประชาชนชาวไทย กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกในโรงเรียนเริ่มเข้าใจเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมกันของมนุษย์มากขึ้น ทั้งนี้ ในช่วงปี พ.ศ.2468-2469 กลุ่มนักเรียนไทยในฝรั่งเศสก็ได้เริ่มติดต่อพูดคุยและวางแผนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทยให้มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ให้ประชาชนมีความเท่าเทียมกันในแนวราบ ผลักดันให้ประเทศไทยมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยหรือรัฐของประชาชนขึ้น ในช่วง พ.ศ.2472 - 2473 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ชาติแบบประชาธิปไตยก็ได้ถูกถ่ายทอดสู่กลุ่มนักเรียนในประเทศและกลุ่มข้าราชการทหาร เมื่อผนวกกับสภาพเศรษฐกิจตกต่ำจึงทำให้เกิดการยึดอำนาจขึ้น โดยกลุ่มผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้รวมตัวกันโดยใช้ชื่อว่า “คณะราษฎร” และปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2559, น. 49)

นายปรีดี พนมยงค์ได้อธิบายถึงการใช้คำว่าคณะ “ราษฎร” เพื่อแทนคำว่า “people” ในภาษาอังกฤษ และเพื่อแสดงให้เห็นว่าคณะราษฎรเป็นคณะที่ทำตามความต้องการของราษฎร (ปรีดี พนมยงค์, 2515, น. 19 อ้างถึงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2559, น. 44) อีกทั้งหลักปฏิบัติ 6 ประการในประกาศของคณะราษฎรก็ยิ่งปรากฏการให้ความสำคัญกับประชาชน ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจ การหางานให้ประชาชน การสร้างความเสมอภาค การส่งเสริมเสรีภาพ และการสนับสนุนการศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในช่วง พ.ศ.2475 แสดงให้เห็นถึงการพยายามสร้างภาวะสมัยใหม่ทางการเมืองการปกครองที่ให้ความสำคัญกับประชาชน และเป็นเสมือนการแสดงอุดมคติในการสร้างรัฐ-ชาติแบบตะวันตกให้เกิดขึ้นในสังคมสยาม

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้เกิดบรรยากาศในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 สังคมไทยก็เริ่มมีการเฉลิมฉลองรัฐธรรมนูญ โดยเสนีย์ เสาวพงศ์ (2523 อ้างถึงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2559, น. 66) กล่าวถึงความทรงจำเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองไว้ว่า “ครูประจำชั้นได้พูดถึงรัฐธรรมนูญให้ฟัง ซึ่งกลุ่มนักเรียนก็ไม่เข้าใจอะไรมากนัก แต่เริ่มรู้สึกอยู่บ้างในระยะเวลาต่อมาว่า มันมีอะไรใหม่ ๆ เข้ามา โดยแนวคิดที่รับรู้กันได้เร็วกว่าหลักอื่น ๆ ของประชาธิปไตย ก็คือเรื่องสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค อันเป็นทัศนคติใหม่ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองนำมาให้แก่ประชาชน” ซึ่งข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงบรรยากาศการตื่นตัวของผู้คน และการเริ่มต้นทำความเข้าใจระบบการปกครองรูปแบบใหม่ซึ่งเริ่มให้ความสำคัญกับประชาชนมากขึ้น

การเน้นย้ำให้เห็นถึงความเท่าเทียมและการให้ความสำคัญกับประชาชนนั้นยังปรากฏใน “ร่างแผนเศรษฐกิจเพื่อปฏิรูปที่ดินและรัฐสวัสดิการแก่ประชาชน” หรือที่ผู้คนในยุคสมัยดังกล่าว

เรียกว่า “สมุดปกเหลือง” อีกด้วย ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับนี้ร่างขึ้นโดยหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) มีเนื้อความที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับประชาชน และการแสดงให้เห็นถึงการพยายามวางแนวทางในการบริหารงานของรัฐ ทั้งแนวทางการจัดตั้งสหกรณ์ รายได้ของประชาชนที่เท่าเทียมกัน การกำหนดให้รัฐเป็นเจ้าของกิจการสำหรับปัจจัย 4 เพื่อให้ประชาชนใช้จ่ายเกิดเป็นการหมุนเวียนเงินกลับสู่รัฐ และการกำหนดจัดสรรที่ดินทำกินให้ประชาชน (เค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์, 2542) แนวคิดข้างต้นถือเป็นแนวทางการสร้างชาติที่ค่อนข้างอิงอยู่กับแนวคิดการปกครองแบบสังคมนิยม แต่การนำเสนอร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับนี้ทำให้นายปรีดี พนมยงค์ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และจำเป็นต้องลี้ภัยไปยังประเทศฝรั่งเศส ทั้งนี้ ร่างแผนเศรษฐกิจเพื่อปฏิรูปที่ดินและรัฐสวัสดิการแก่ประชาชนฉบับนี้ถือเป็นการสะท้อนให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างชาติที่ให้ความสำคัญกับประชาชนในลักษณะหนึ่ง

การเปลี่ยนแปลงชาติไทยให้มีลักษณะเป็นรัฐประชาชาตินี้ถือเป็นผลลัพธ์จากการตอบรับแนวคิดจากตะวันตก ส่งผลให้แนวคิดเกี่ยวกับชาติและการปกครองของไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เกิดการร่างรัฐธรรมนูญอันเป็นเครื่องมือในการปกครองชาวไทยอย่างเท่าเทียมกัน การเน้นย้ำถึงความสำคัญกับประชาชน และเชื่อว่าประชาชนมีสิทธิ์การเป็นเจ้าของชาติ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางโมทัศน์ที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันในกลุ่มชนทุกกลุ่มในสังคมไทย เนื่องจากหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสังคมไทยใน พ.ศ.2475 สังคมไทยเกิดการรัฐประหาร เหตุการณ์กบฏบวรเดช การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ความขัดแย้งทางด้านแนวทางการปกครองในกลุ่มคณะราษฎรด้วยกันเอง และความตื่นตัวของชาวไทยในเหตุการณ์เสด็จนิวัติพระนครของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการปะทะต่อรองและลักษณะที่ไม่สอดคล้องกันระหว่างแนวคิดแบบเสรีนิยมจากตะวันตกและแนวคิดแบบอนุรักษนิยมของชาวไทยในบริบทการเมืองการปกครองของไทย

แนวคิดเกี่ยวกับชาติและการปกครองในสังคมไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดอีกครั้งในรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่างปี พ.ศ.2481- 2487 ช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการใช้นโยบายชาตินิยม และสร้างวัฒนธรรมหลักของชาติให้มีเพียงวัฒนธรรมเดียว ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2559, น. 175) ได้กล่าวถึงช่วงเวลาที่มีรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามบริหารประเทศในสมัยแรกว่า ช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นยุคใหม่ของการเมืองอีกยุคหนึ่ง โดยในสมัยแรกจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายที่เน้นเกี่ยวกับการสร้างชาติ และมีการออกประกาศรื้อฟื้นเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนไทยให้เป็นแบบตะวันตก โดยประกาศรื้อฟื้นมี 12 ฉบับ เนื้อหา กล่าวถึงการกำหนดเพลงชาติ และการเคารพธงชาติเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของชนชาติไทย การรณรงค์ให้ใช้สิ่งของที่ผลิตในประเทศ การกำหนดให้ชาวไทยทั้งหมดไม่ว่าจะเชื้อชาติใดก็ตามต้องเรียนภาษาไทย การแต่งกายแบบสากลคือผู้ชายสวมเสื้อนอก กางเกงขายาว ถูงเท้าและรองเท้าหุ้มส้น ผู้หญิงสวมหมวก เสื้อนอก ผ้าถุง รองเท้า

หรืออุ้งเท้าในที่สาธารณะ การกำหนดกิจวัตรของชาวไทยตั้งแต่เช้าจนเข้านอน เป็นต้น นอกจากนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้มีนโยบายเกี่ยวกับการรวมกลุ่มชนชาวไทยว่า “เผ่าไทย” การเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส การพยายามเป็นผู้นำในดินแดนแหลมทอง การสร้างนิคมสร้างตนเอง และการจัดตั้งสหกรณ์ ทั้งนี้ แม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามจะเป็นหนึ่งในคณะราษฎร หากแต่แนวคิดของจอมพล ป. พิบูลสงครามจะมีลักษณะเป็นการบริหารงานในแนวดิ่ง ให้ความสำคัญกับผู้นำ และมุ่งให้ประชาชนทำตามนโยบายของรัฐเป็นหลัก ตามลักษณะการปกครองแบบอำนาจนิยมหรือการปกครองแบบลำดับขั้นของทหาร

ช่วงเวลาที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้นำรัฐบาลนั้นนโยบายการสร้างชาติ และแนวทางการพัฒนาประเทศให้มีความศิวิไลซ์หลายประการได้สร้างความอึดอัดใจให้กับประชาชนอย่างมาก เช่น การเปลี่ยนแปลงตัวอักษรไทยและวิธีเขียนภาษาไทย โดยมาลัย ชูพินิจ ถึงกับหยุดเขียน และแสดงทัศนคติเกี่ยวกับวัฒนธรรมใหม่ของชาติไทยตามนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่า “...ได้มีการปฏิวัติภาษาไทยกันขนานใหญ่ บรรดานักประพันธ์ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยได้รับการเซ็นเซอร์ ตัวละคร บรรดาศักดิ์ของข้าพเจ้าถูกถอดสรรพนาม และคำตอบรับปฏิเสธถูกแก้ไข ตัวสะกดการันต์ไม่อยู่ในที่ทางของมัน” และระบุว่าจะขอยุติการเขียนนวนิยายเรื่อง *แผ่นดินของเรา* ไว้เพียงภาคต้นก่อน “จนกว่าภาษาไทยจะค่อยสบายหายอลเวง และข้าพเจ้าหายเวียนหัวแล้ว” (แม่อนงค์, 2494 อ้างถึงใน ตริศศิลป์ บุญจรรยา, 2547, น. 85) ทัศนคติของมาลัย ชูพินิจข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่านโยบายรัฐนิยมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ชาติไทยดูมีความเป็นสากลและผู้คนมีความเท่าเทียม เป็นชนชาติไทยเช่นเดียวกันนั้น เป็นสิ่งที่ขัดกับค่านิยมและวัฒนธรรมเดิมจนเกินไป และทำให้ถูกปฏิเสธจากประชาชน

นอกจากนี้ การตัดสินใจเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเข้าร่วมกับญี่ปุ่น ก็ทำให้มีผู้ไม่เห็นด้วยกับจอมพล ป. พิบูลสงครามมากขึ้น จนทำให้เกิดขบวนการเสรีไทยขึ้นทั้งในและนอกประเทศ ทั้งนี้ แม้ว่าการตัดสินใจเข้าร่วมกับญี่ปุ่นเกิดจากแนวคิดทางการทหาร ที่อาจเกิดจากพยายามลดความสูญเสียจากการรบ หากแต่ในมุมมองด้านรัฐศาสตร์การปกครองหรือด้านการทูต การตัดสินใจดังกล่าว เป็นเสมือนการทำให้ประเทศไทยสูญเสียอำนาจอธิปไตยในการปกครองตนเองหรืออำนาจอธิปไตยของชาติ และการเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะซึ่งมีสถานะเป็นผู้รุกรานดินแดนอื่นนั้นทำให้กลุ่มปัญญาชนหลายฝ่ายเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ความแตกต่างทางความคิดที่เกิดขึ้นนี้ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามถูกต่อต้านเพิ่มขึ้นจากทั้งในกลุ่มรัฐบาลเอง กลุ่มปัญญาชนทั้งภายในและภายนอกประเทศ และกลุ่มประชาชนซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากภาวะสงคราม ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามมีภาพลักษณ์ผู้นำที่ใช้อำนาจอธิปไตยและถูกต่อต้านจากฝ่ายเสรีนิยมมากขึ้น โดยบรรยากาศในสังคมและการแสดงทัศนคติที่ไม่เห็นด้วยกับสงครามและนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามปรากฏอยู่ในสื่อสิ่งพิมพ์และวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น *ชีวิตบนความตาย* ของ เสนีย์ เสาวพงศ์ *เพศฆาตที่เส้นขนาน 38* ของ อิศรา อมันตกุล *สี่แผ่นดิน* ของ หม่อมราชวงศ์ศีกฤษดิ์ ปราโมช *ศรีดาราภิรมย์สงครามโลกครั้งที่สอง*

ของ เรียมเอง และ *สวรรคม์* ของ แซไซ เทวินทร์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในปีสิงหาคม พ.ศ.2487 นายควง อภัยวงศ์ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และพยายามลดอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามลง พร้อมทั้งได้ยกเลิกโครงการสร้างการฟื้นฟูวัฒนธรรมทั่วประเทศที่เคยประกาศใช้ไปก่อนหน้านี้

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุด ฝ่ายสัมพันธมิตรได้รับชัยชนะ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตกเป็นอาชญากรสงคราม หากแต่ประเทศไทยซึ่งเป็นฐานที่ตั้งของฝ่ายอักษะรอดพ้นจากการตกเป็นผู้แพ้สงคราม เนื่องจากขบวนการเสรีไทยทั้งในและนอกประเทศได้พยายามช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตร และดำเนินนโยบายด้านการทูตกับสหรัฐอเมริกาอยู่ตลอดเวลาในช่วงสงคราม ภายหลังจากการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเนื่องจากมีความสัมพันธ์อันดีกับสหรัฐอเมริกา

ผลจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้แนวทางการปกครองแบบประชาธิปไตยได้รับการยอมรับ และได้รับความนิยมในสังคมไทยมากขึ้น ในขณะที่การปกครองในระบบฟาสซิสต์กลายเป็นระบบการปกครองที่น่ากลัวในทัศนะของผู้คนในสังคม ในช่วงเวลาดังกล่าวการปกครองระบบประชาธิปไตยกลายเป็นประหนึ่งแฟชั่นแห่งยุคสมัย นอกจากนี้ การปกครองด้วยรูปแบบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นประเทศหนึ่งในฝ่ายสัมพันธมิตรก็ได้รับความนิยมขึ้นด้วยเช่นกัน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2559, น. 437) ความนิยมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นผ่านอุดมการณ์และผลงานของปัญญาชนและนักประพันธ์หลายท่าน และส่งผลต่อแนวคิดเรื่องชาติไทย โดยนักประพันธ์หลายท่านได้แสดงความคาดหวังให้ชาติไทยมีการปกครองและการพัฒนาชาติไทยตามแนวคิดประชาธิปไตยและแนวคิดสังคมนิยมอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ แม้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวจะเป็นช่วงที่สภาวะเศรษฐกิจทรุดหนัก ความเป็นอยู่ของประชาชนค่อนข้างลำบาก แต่ในด้านเสรีภาพและการแสดงความคิดเห็นเริ่มมีสูงมากขึ้นกว่าในสมัยรัฐนิยม นักประพันธ์ที่เคยหยุดผลิตผลงานเพราะความบีบคั้นทางการเมือง และปัญหากระดาษขาดแคลนก็กลับมาเขียนงานอีกครั้ง (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547, น. 122) จึงอาจกล่าวได้ว่า ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่สังคมไทยเริ่มมีเสรีภาพ และมีการเปิดโอกาสให้ผู้คนได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระมากขึ้นอยู่ชั่วระยะหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ.2490 เกิดการรัฐประหารขึ้นในประเทศไทยอีกครั้ง โดยจอมพลผิน ชุณหะวัณ และกลุ่มนายทหารรุ่นใหม่ เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ และได้มีการแต่งตั้งจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่เกิดการปราบปรามและจำกัดเสรีภาพทางการเมือง การเขียน และเสรีภาพของสิ่งพิมพ์ แต่บรรยากาศการต่อต้านการปกครองแบบเผด็จการและความสนใจทางการเมืองการปกครองทำให้งานวรรณกรรมยังคงมีการเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการปกครองแบบเสรีนิยมและสังคมนิยมอยู่อย่างต่อเนื่อง นักประพันธ์หลายท่านได้พยายามเสนอผลงานที่แสดงถึงอุดมการณ์ทางการเมืองทั้งแบบสังคมนิยมและ

เสรีนิยม แสดงความคาดหวังให้ชาติไทยเจริญก้าวหน้าหรือพัฒนาไปตามทิศทางที่ตนเองต้องการ หรืออยากให้ประเทศไทยมีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดสังคมนิยมหรือเสรีนิยมตามอุดมการณ์ของตนเอง เช่น *จนกว่าเราจะพบกันอีก* และ *แลไปข้างหน้า* ของศรีบูรพา *แผ่นดินนี้ของใคร* และ *เมืองทาส* ของ ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ และ *ความรักของวัลยา* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ เป็นต้น งานประพันธ์เหล่านี้นำเสนอแนวคิดที่ขัดแย้งกับแนวคิดของรัฐบาลทหารทำให้เกิดการจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ เกิดการปราบปรามและการจับกุมนักการเมือง นักประพันธ์ และนักหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดกฎสันติภาพแต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอำนาจของรัฐบาลทหารได้ อย่างไรก็ตาม การนำเสนอวรรณกรรมที่สะท้อนแนวคิดทางการเมืองของนักประพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงทัศนคติและความคาดหวังที่มีต่อชาติและการปกครองของไทยได้อย่างดี

มาลัย ชูพินิจได้แสดงทัศนคติและความคาดหวังต่อชาติและการเมืองการปกครองไว้ในงานประพันธ์ของตนเองเช่นกัน ทั้งนี้ แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะไม่ได้มุ่งนำเสนอวรรณกรรมการเมืองอย่างตรงไปตรงมา หากแต่เมื่อพิจารณาวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจก็พบว่า ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับชาติไทย การให้ความสนใจต่อประเด็นการปกครองแบบรัฐชาติ บรรยายถึงบรรยากาศทางสังคม วิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาล ตลอดจนแสดงความคาดหวังจากผู้คนในชาติไว้ในงานประพันธ์ของตนด้วย โดยวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจได้แสดงถึงการตอบรับและปรับใช้แนวคิดเกี่ยวกับชาติและการปกครอง ปรากฏเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

5.2 “ชาติไทย” เป็นของประชาชน

มาลัย ชูพินิจพยายามอธิบายถึงชาติไทย และอธิบายทัศนะของตนเองที่มีต่อชาติอยู่เสมอ การบรรยายถึงชาติและองค์ประกอบของชาติในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น การตั้งคำถามว่าชาติคืออะไรในนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* มาลัย ชูพินิจตั้งคำถามผ่านความนึกคิดของตัวละครเอก นักหนังสือพิมพ์อย่าง “รังสิต” ว่า “จะมีสักกี่คนที่คิดตลอดไปว่าอะไรคือประเทศชาติ อะไรคือบ้านเมือง แม้กระทั่งว่าอะไรคือไทย” (*เมืองนิมิตร*, 2544, น. 39) การตั้งคำถามในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงการพยายามนิยามความหมายของชาติและแสดงทัศนะเกี่ยวกับชาติของนักประพันธ์ได้อย่างดี ทั้งนี้ วรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจได้พยายามนิยามชาติและองค์ประกอบของชาติตามแนวคิดของตนไว้คือ เรื่องสั้นเรื่อง *ชีวิตเดียว*

เรื่องสั้นเรื่อง *ชีวิตเดียว* เขียนขึ้นในปี พ.ศ.2488 โดยมาลัย ชูพินิจแสดงให้เห็นถึงการนิยามความหมายของชาติไทย โดยใช้มุมมองของ “เทอน” (การสะกดตามต้นฉบับ) นายทหารไทยที่ได้รับบาดเจ็บสาหัสจากการปฏิบัติการกิจลับเพื่อชาติ โดยก่อนที่เทอนจะเสียชีวิต เขาได้ปลอบใจเพื่อนทหารให้ปฏิบัติภารกิจต่อไป และเน้นย้ำถึงความหมายและความสำคัญของชาติเพื่อให้เพื่อนทหารที่เหลือมุ่งมั่นทำภารกิจให้สำเร็จ เรื่องสั้นเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นถึงแสดงมโนทัศน์เกี่ยวกับชาติไทยตามทัศนะของมาลัย ชูพินิจ โดยปรากฏข้อความดังนี้

“...อะไรเล่าคือความรักเมืองไทย ซึ่งมีธงไตรรงค์เป็นเครื่องหมาย? มันคงจะเริ่มจากความรักแผ่นดินไทย ที่ปู่ย่าตายายของเราสร้างสมไว้ให้แต่สมัยโบราณมาแล้วก็ได้ บางทีมันอาจจะเป็นม่านน้ำเจ้าพระยาที่หลังไหลไปบนพื้นที่ราบ ซึ่งเขียวข่มไปด้วยกอข้าว หรือทิวเขาสูงตระหง่านอย่างภูผาที่เราเห็นอยู่ข้างหน้า มันอาจจะเป็นพวกชาวไร่ชาวนาของเรา ที่อาบเหงื่อต่างน้ำ ตระแดดและฝนอยู่กลางโคลนและตม เพื่อที่จะให้อิ่มท้องไปวันหนึ่งๆ มันอาจจะเป็นบทเพลงปรัมปรา ซึ่งชาวพื้นเมืองร้องกันอยู่ทั่วไป มันอาจจะเป็นลมหลายใจที่เราสูดลมที่บริสุทธิ์สะอาด ลมที่คละระคนไปด้วยกลิ่นตม กองฟางหรือหญ้าแห้งและละอองฝน มันอาจจะเป็นสีเหลืองของร่มกาสาวพัสตร์ และสุดท้ายมันอาจจะเป็นคนที่ซื่อบ้างดีบ้างตามแต่โชคชะตาและความจำเป็นบังคับ แต่เขาก็เป็นคนไทย ซึ่งเต็มไปด้วยความหวังที่จะได้รับอิสระ และความยุติธรรมในอนาคต มันเป็นความหวังของเผ่าชนที่ต้องการจะยืนได้ตัวตรงปราศจากความกลัว ปราศจากความท้อ แต่ความรักเมืองไทยเหล่านั้นแหละ ที่เรายอมสละชีวิตของพวกเราโดยมิได้หวังอะไรตอบแทน”

(ชีวิตเดียว, 2516, น. 511-512)

ทั้งนี้ การกล่าวถึงความรักที่มีต่อชาติไทยของเทอนที่ปรากฏข้างต้นได้แสดงถึงการพยายามที่จะนิยามชาติและองค์ประกอบของชาติไทยว่า ชาติไทยประกอบจากหลายส่วน โดยปรากฏการบรรยายลักษณะทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากร ผู้คน ประวัติศาสตร์ตลอดจนการสืบทอดและวัฒนธรรมของกลุ่มชน ส่วนประกอบของชาติไทยนั้นมีทั้งที่เป็นรูปธรรมเช่น พื้นที่ ผู้คน และลักษณะทางนามธรรม เช่น ความรัก ความศรัทธา หรือความภูมิใจในชาติของชน เป็นต้น

การนิยามชาติไทยตามตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงจินตนาการเชิงเรื่อร่างของชาติไทยโดยมาลัย ชูพินิจได้กำหนดสัญลักษณ์ต่าง ๆ มาใช้ระบุถึงชาติไทย ทั้งนี้ สัญลักษณ์ที่มาลัย ชูพินิจเลือกใช้นั้นบางส่วนคล้ายคลึงกับองค์ประกอบของรัฐ (state) ที่ต้องประกอบด้วย ดินแดนที่มีขอบเขตชัดเจน ประชาชน การมีอำนาจอธิปไตยหรือการมีอิสระในการปกครองตนเอง และการจินตนาการถึงความเป็นชาติร่วมกัน ซึ่งจากตัวอย่างข้างต้น ได้แสดงจินตภาพของชาติไทยในลักษณะของรัฐชาติสมัยใหม่ หากแต่มาลัย ชูพินิจใช้คำเรียกรัฐชาติว่า ชาติไทย

ทัศนะเกี่ยวกับชาติไทยที่ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นเรื่อง *ชีวิตเดียว* อีกประการหนึ่งก็คือ การที่มาลัย ชูพินิจเลือกที่จะกล่าวถึงชาวไร่ ชาวนา และชาวพื้นเมือง ในฐานะหน่วยหนึ่งของชาติ ซึ่งการกล่าวถึงของมาลัย ชูพินิจนี้แสดงในความหมายว่าบุคคลเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นใด หรือมีความดีหรือเลวต่างกัน หากแต่บุคคลเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นชาวไทยเช่นกัน การบรรยาย

ข้างต้นเป็นการสะท้อนให้เห็นแนวคิดสมัยใหม่ของมาลัย ชูพินิจเรียกว่าชาติไทยนั้นเกิดจากการรวมตัวของสมาชิกในชาติที่ยินยอมจะอยู่ร่วมกันและยอมรับการปกครองเดียวกัน

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้กล่าวถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชน ไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ ประเพณี การนับถือศาสนา บทเพลง ประมวลประเพณีที่ผู้คนบอกเล่าต่อกันในชุมชน วัฒนธรรมเหล่านี้ได้แสดงวิถีชีวิตของผู้คนที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ การกล่าวถึงวัฒนธรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า มาลัย ชูพินิจตระหนักถึงความหลากหลายของกลุ่มชนในชาติ เชื่อว่ากลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันสามารถรวมเป็นชาติเดียวกันได้ แนวคิดดังกล่าวได้ยังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดเรื่องรัฐชาติแบบสมัยใหม่ที่เชื่อว่า รัฐชาติเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มชนที่มีจินตภาพถึงชาติแบบเดียวกัน เชื่อว่าตนเองและสมาชิกของชาติคนอื่น ๆ สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เป็นชนกลุ่มเดียวกันด้วยวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของชาติเดียวกัน และยินยอมพร้อมใจที่อยู่ร่วมกัน (แอร์เนสต์ เรอนอง, 2561, น. 34-59)

ชาติไทยตามทัศนะของมาลัย ชูพินิจได้สะท้อนลักษณะของรัฐชาติประการสุดท้ายก็คือ การมีอำนาจอธิปไตยหรืออิสระในการปกครองตนเองของชาติ ผ่านคำบรรยายที่ว่าชาตินั้นประกอบไปด้วย “ความหวังของเผ่าชนที่ต้องการจะยืนได้ตัวตรงปราศจากความกลัว” ข้อความดังกล่าวสามารถอนุมานได้ว่า หมายถึง การที่ชาติมีอิสรภาพในตนเอง สามารถปกครองตนเองได้โดยไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของใคร

การกล่าวถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ข้างต้น ไม่จะเป็นการกล่าวถึงการอยู่อาศัยในพื้นที่ประเทศไทย การรวมตัวของผู้คนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความรู้สึกของกลุ่มชนแม้จะมีทั้งคนดีและไม่ดีหากแต่ทุกคนต่างก็เป็นกลุ่มชนเดียวกัน และการกล่าวถึงอำนาจในการปกครองตนเองไม่ต้องขึ้นอยู่กับชนชาติอื่น ดังที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงจินตภาพของชาติไทย และอิทธิพลของแนวคิดเรื่องรัฐชาติ (nation state) ที่เชื่อว่า ชาติคือการรวมตัวของกลุ่มชนที่ต้องการจะอยู่ร่วมกันในพื้นที่หรือประเทศหนึ่ง โดยผู้คนเหล่านี้ต่างก็มีจิตสำนึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชนนั้น จินตภาพเกี่ยวกับชาติที่ปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *ชีวิตเดียว* นี้จึงเป็นการการพยายามอธิบายถึงชาติไทยตามแนวคิดสมัยใหม่

การตอบรับแนวคิดเรื่องรัฐชาติ และการนำเสนอแนวคิดที่ว่า ชาติเป็นของชาวไทย “ทุกคน” นี้ยังปรากฏอยู่ในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เจ้าแผ่นดิน* ด้วย โดยเนื้อหาของนวนิยายตอนนี้กล่าวถึงเมาวาตั้งใจจะจุดไฟเผาป่าให้ราบเพราะความโกรธแค้นที่ตนเองแพ้นันกับตาเก็น จนเจ้าหน้าที่ป่าไม้ซึ่งอยู่ในเหตุการณ์ต้องพยายามพูดเตือนสติให้หยุดทำลายป่าไม้ เพราะป่าไม้เป็นของชาวไทยทุกคน ดังข้อความที่ว่า

“ระวังหน่อยเมาวา! มันดีอะไรเข้า ป่าทั้งป่าจะวอด หมูบ้านทั้งหมู่บ้าน จะไม่มีเหลือ”

เมาวาพูดอย่างเสียดสี “ช่างหัวมันปะไรนาย ไม่ใช่ป่าของเรา เจ้านายเป็น
เจ้าของ จะต้องกลัวอะไร?”

เจ้าพนักงาน “เปล่าเลย เมาวา ทุกคนเป็นเจ้าของป่านี้ ไม่แต่บริษัทที่ได้รับ
สัมปทาน ไม่แต่พวกฉันที่ออกมาทำงานตามหน้าที่ มันเป็นของทุกคนที่นี่ด้วย ไม่
ว่าจะกะเหรี่ยงหรือไทย เป็นเจ้าของป่านี้แผ่นดินนี้ด้วยกัน สำหรับจะได้อาศัยร่วม
เงาของมันหรือทำมาหากินต่อไป...”

(ล่องไพร ตอน เจ้าแผ่นดิน, 2553, น. 182-183)

จากตัวอย่างข้างต้น การระบุว่าชาวไทยทุกคนมีสถานะเป็นเจ้าของชาติไทยร่วมกัน ดังนั้น
ชาวไทยทุกคนจึงมีหน้าที่ต้องดูแลรักษาทรัพยากรของชาติร่วมกันนี้ถือเป็นการสะท้อนให้เห็นแนวคิด
เกี่ยวกับรัฐชาติสมัยใหม่ที่เชื่อว่า ชาติเป็นที่รวมของกลุ่มชน และกลุ่มชนเหล่านั้นก็มีอำนาจหรือสิทธิ
ในฐานะเจ้าของชาติร่วมกัน ดังนั้น ชาวไทยทุกคนจึงมีหน้าที่ต้องดูแลรักษาทรัพยากรของชาติร่วมกัน
ชาติในยุคสมัยใหม่ไม่ได้เป็นกรรมสิทธิ์ของใครเพียงคนเดียวอีกต่อไป ชาวไทยเป็นเจ้าของ
ร่วมกัน จึงก็ต้องหวงแหนรักษาทรัพยากรนั้นร่วมกันต่อไปด้วย

มโนทัศน์ที่เชื่อว่าชาวไทยทุกคนเป็นเจ้าของชาตินี้ แตกต่างจากทัศนคติของตัวละครเมาวาซึ่ง
มีมโนทัศน์แบบจารีต โดยกะเหรี่ยงหนุ่มเชื่อว่าพื้นที่ที่ตนอาศัยมี “เจ้านายเป็นเจ้าของ” ซึ่งเจ้านายใน
ที่นี้หมายถึง กลุ่มชนชั้นปกครอง แนวคิดของเมาวาแสดงมโนทัศน์เดิมของไทยที่เชื่อว่า แต่ละดินแดน
นั้นมีบุคคลหรือกลุ่มคนเพียงกลุ่มเดียวเป็นเจ้าของ สมาชิกของชาติเป็นเพียงผู้อาศัยหรือข้าของ
แผ่นดินเท่านั้น ไม่ได้หมายถึงการเป็นเจ้าของชาติแต่อย่างใด เมื่อไม่ได้เป็นเจ้าของชาวบ้านหรือ
ประชาชนจึงไม่จำเป็นต้องหวงแหนหรือรักษาชาติ

ความคิดของตัวละครเจ้าหน้าป่าไม้และตัวละครชาวกะเหรี่ยง เป็นตัวอย่างที่แสดงถึงความ
แตกต่างระหว่างแนวคิดเรื่องชาติสมัยใหม่ที่เชื่อว่าชาติเกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มชน เป็นชาติที่มี
ลักษณะเป็นรัฐที่มีประชาชนเป็นเจ้าของ เป็นผู้จัดการดูแล ปกป้องและรักษาชาติ ชาติในลักษณะนี้
แตกต่างจากชาติรูปแบบจารีตของไทยที่กษัตริย์มีสถานะเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้นำประเทศและมี
อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ แนวคิดเรื่องชาติสมัยใหม่และมโนทัศน์เรื่องชาติแบบจารีตที่
แตกต่างกันนี้ถูกนำเสนอผ่านตัวละครเจ้าหน้าป่าไม้และชาวกะเหรี่ยง โดยมาลัย ชูพินิจได้ให้
เจ้าหน้าป่าไม้เป็นผู้ให้ความรู้กับชาวกะเหรี่ยง และกำหนดให้ชาวกะเหรี่ยงเชื่อตามโดยการหยุดเผา
ป่าทันที ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏนี้ยังชี้ให้เห็นว่าอิทธิพลของมโนทัศน์จากตะวันตกมีน้ำหนัก
มากกว่ามโนทัศน์แบบจารีต

ทั้งนี้ จากเรื่องสั้นเรื่อง *ชีวิตเดียว* และ นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เจ้าแผ่นดิน* นี้ได้แสดงให้เห็น
ทัศนคติของมาลัย ชูพินิจที่พยายามนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับชาติไทยในฐานะชาติของประชาชน

โดยเชื่อมโยงชาติไทยเข้ากับแนวคิดเรื่องรัฐ-ชาติจากตะวันตก และอธิบายชาติไทยโดยใช้องค์ประกอบของรัฐชาติ คือ การมีดินแดน ประชาชน และอำนาจอธิปไตยของชาติ โดยเฉพาะการกล่าวถึงกลุ่มชนในชาติ และการอธิบายถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่แตกต่างกันไป หากแต่กลุ่มชนเหล่านั้นต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของชาติเดียวกัน แนวคิดเหล่านี้ถือเป็นการพยายามอธิบายชาติไทยในรูปลักษณะใหม่ สร้างจุดเน้นของชาติแบบใหม่โดยเน้นไปที่การรวมกลุ่มของประชาชน แนวคิดในลักษณะดังกล่าวถือเป็นการพยายามของมาลัย ชูพินิจที่จะเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องชาติไทยจากราชอาณาจักรไทยให้กลายเป็นประเทศไทยที่มีลักษณะเป็นชาติสมัยใหม่ที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางตามแนวคิดจากตะวันตก

5.2.1 ชาติไทยมีความอุดมสมบูรณ์และปลอดภัยสำหรับคนไทยเสมอ

นอกจากมาลัย ชูพินิจจะบรรยายภาพของชาติไทยในลักษณะของรัฐชาติสมัยใหม่แล้ว แนวคิดอีกประการหนึ่งที่ปรากฏบ่อยครั้งก็คือ การนำเสนอภาพของชาติไทยตามแนวคิดชาตินิยม หมายถึง การปลูกฝังแนวคิดเกี่ยวกับความรักและความภูมิใจในชาติให้กับประชาชน สร้างความเชื่อที่ว่าชาติของตนเองมีความสมบูรณ์หรือโดดเด่นกว่าชนชาติอื่น ทำให้ประชาชนมีจิตสำนึกในฐานะเจ้าของชาติ จนต้องการที่จะปกป้อง ดูแล และจงรักภักดีต่อชาติ (ธีรยุทธ บุญมี, 2546, น. 31)

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 นโยบายรัฐนิยมในยุคของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 การเรียกร้องเอกราชของดินแดนในอาณานิคมของตะวันตกภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 และความตื่นตัวทางด้านการเมืองการปกครองทั้งแนวคิดเสรีนิยมและสังคมนิยมถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความคิดของผู้ประพันธ์ และกระตุ้นให้ผู้ประพันธ์แสดงทัศนะต่อเหตุการณ์ดังกล่าว ทั้งนี้ แนวคิดเรื่องชาตินิยมถือเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการนำเสนอของมาลัย ชูพินิจเช่นกัน

คำอธิบายถึงชาติไทยที่แฝงไปด้วยแนวคิดชาตินิยมนั้นแสดงให้เห็นผ่านการยกย่องชาติไทยให้เป็นชาติที่มีความสมบูรณ์และมีความปลอดภัย พื้นดินของประเทศไทยเต็มไปด้วยทรัพยากรที่สามารถหล่อเลี้ยงชาวไทยได้ และการเดินทางออกจากพื้นที่หรือเส้นแบ่งเขตแดนประเทศไทยเปรียบเสมือนการเดินทางสู่ดินแดนที่อันตราย ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจมักบอกเล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินไทยผ่านตัวละครทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ยกตัวอย่างเช่น การกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินไทยในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เจ้าแผ่นดิน* ที่มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ไฟไหม้บ้านของตาโมริ ชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในป่าภายในเขตแดนไทย ตาโมริจึงคิดถึงการย้ายถิ่นฐานไปสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ใหม่อีกครั้ง ตามวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงที่เร่ร่อนไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใหม่เมื่อไม่สามารถทำมาหากินในพื้นที่เดิมได้อีก แต่ศักดิ์ สุริยันได้เตือนสติชาวกะเหรี่ยงให้เปลี่ยนความคิด ไม่เสียดายกับทรัพย์สินที่สูญหายไป พร้อมทั้งชี้ให้เห็นว่ายังมีทรัพยากรในพื้นที่ของประเทศไทยอีกมากมายที่จะเกื้อกูลให้ชีวิตของชาวกะเหรี่ยงอยู่ต่อไปได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ข้าพเจ้า “เผือก มัน และกลอยยังมีอยู่ในดิน ปลายังมีอยู่ในห้วย นกยังมีอยู่ในฟ้า ป่ายังเต็มไปด้วยสัตว์ ทำไมจะไปกลัวอดตาย?”

ตาโมริ “จริงของนาย トラบใดที่คนเราอยู่บนแผ่นดินเมืองไทยคนเราจะไม่อดตาย”

ข้าพเจ้า “แผ่นดินให้ความสุขแก่เรา แกจะต้องพยายามช่วยกันรักษาให้มันเป็นแผ่นดินต่อไป แผ่นดินที่ไม่มีต้นไม้ก็ไม่ว่าอะไรกับไร่ของแกไม่มีกล้วย ให้ทุกคนช่วยกันรักษาต้นไม้ไว้ แผ่นดินจะชุ่มสำหรับเพาะปลูกต่อไป”

(ล่องไพร ตอน เจ้าแผ่นดิน, 2553, น. 186)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้แสดงภาพของชาติไทยให้เป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยทรัพยากรที่สามารถหล่อเลี้ยงทุกชีวิตของผู้คนบนแผ่นดิน โดยผู้เขียนได้เน้นย้ำว่า “ตราบใดที่เราอยู่บนแผ่นดินเมืองไทย เราจะไม่อดตาย” ข้อความดังกล่าวเป็นการอนุমানว่าทรัพยากรในประเทศไทยนั้นมีอยู่อย่างมากมาย และอุดมสมบูรณ์เพียงพอที่จะรองรับสมาชิกของชาติไทยที่อาศัยอยู่บนแผ่นดินไทยได้ การบรรยายในลักษณะดังกล่าวเป็นเสมือนการสร้างภาพให้แผ่นดินไทยกลายเป็นสภาพจากพื้นที่ธรรมดากว้างไกลกลายเป็น “ทรัพย์สิน” ที่มีค่า และเป็นสิ่งที่ประชาชนชาวไทยจะต้องหวงแหน และช่วยกันดูแลรักษาไว้

การบรรยายถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ประเทศไทย ดังที่ปรากฏในเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เจ้าแผ่นดิน* ถือเป็น การแสดงให้เห็นแนวคิดชาตินิยมที่มุ่งเน้นการสร้างภาพลักษณ์ระหว่างชาติและประชาชนในชาติ แนวคิดเกี่ยวกับความรักและความภูมิใจในชาติ โดยมาลัย ชูพินิจพยายามชี้ให้เห็นว่าชาติไทยนั้นเต็มไปด้วยทรัพยากรที่สามารถหล่อเลี้ยงทุกชีวิตที่อาศัยอยู่บนแผ่นดินไทยได้ ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยถือเป็นความโดดเด่นที่ประเทศไทยมีเหนือชนชาติอื่น

การนำเสนอแนวคิดชาตินิยม ตลอดจนการนำเสนอว่าชาติไทยเป็นชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากอิทธิพลจากนโยบายของรัฐที่ว่าการพยายามใช้แนวคิดเรื่องชาตินิยมมาใช้เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มชนชาวไทยที่มีความคิดและวิถีชีวิตที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน โดยนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้พยายามเสนอว่าชาวไทยคือกลุ่มชาติพันธุ์ไทยที่อาศัยอยู่ในดินแดนแหลมทอง ชาวไทยเหล่านี้ต่างก็สืบสายเลือดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน และอยู่อาศัยบนดินแดนแหลมทองนี้มานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ การสร้างภาพความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินไทยในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนี้ถือเป็นการสร้างภาพของชาติที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องดินแดนแหลมทองตามแนวคิดชาตินิยมของรัฐบาลได้ด้วยเช่นกัน

นอกจากการระบุว่าชาติไทยเป็นชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์แล้วมาลัย ชูพินิจยังได้เสนอภาพของชาติไทยที่เหนือกว่าชนชาติอื่นไว้ด้วย โดยได้เสนอว่าชาติไทยนั้นเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับชาว

ไทย การเดินทางออกจากพื้นที่หรือเส้นแบ่งเขตแดนประเทศไทยเปรียบเสมือนการเดินทางสู่ดินแดนที่อันตราย และเหตุการณ์ประหลาด กลุ่มชนลี้ลับที่อันตราย หรือเมืองลับแลมักเกิดขึ้นนอกเขตประเทศไทยเช่น

“เจ้ากะเหรี่ยงแก่นั่นเพิ่งจะมาได้คิด ว่ามันพาคุณผ่านอะไรมาบ้าง เสียงน้ำเสียงคลื่นที่ดังเหมือนเสียงฟ้าร้องเพราะคุณลอดแม่น้ำทั้งสาย แม่น้ำใหญ่...เขี้ยวกราก กว้างและน่ากลัว เป็นเส้นกั้นเขตแดนระหว่างพม่ากับไทย คุณไม่รู้หรือว่าอะไรบ้าง...คอยอยู่ข้างหน้าคุณ...เสร็จธุระแล้วควรกลับไป มาที่นี่อีกทำไม? เชื้ออาตมาดีกว่า...กลับไป...กลับไป!”

(ล่องไพร ตอน มนุษย์หิมพานต์, 2553, น. 175)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจพยายามถ่ายทอดภาพของดินแดนที่อยู่นอกอาณาเขตประเทศไทยว่าเป็นดินแดนลี้ลับและทำให้ตัวละครพบกับอันตราย การกลับสู่พื้นที่ประเทศไทยจะทำให้ชาวไทยปลอดภัย แนวคิดข้างต้นได้แสดงให้เห็นอิทธิพลแนวคิดเรื่องรัฐชาติของผู้ประพันธ์ โดยแสดงจินตภาพถึงชาติไทยที่มีขอบเขตแน่นอน ชาวไทยจึงควรอาศัยอยู่ในพื้นที่ของชาติเพื่อความปลอดภัย ขณะเดียวกันก็สร้างภาพของชนชาติที่อยู่นอกเขตแดนประเทศไทยให้เป็นภาพลี้ลับ และอันตราย ซึ่งถือเป็นการสร้างภาพคู่ตรงข้ามระหว่างดินแดนอื่นและชาติไทย เป็นเสมือนการยกย่องให้เห็นว่าพื้นที่ของชาติไทยเหนือพื้นที่ของชาติอื่น

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์และความปลอดภัยของชาติไทย ถ่ายทอดผ่านมุมมองของชาวต่างชาติ ซึ่งมีสถานะเป็น “คนอื่น” ในสังคมไทยด้วย การถ่ายทอดดังกล่าวปรากฏในนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* เมื่อ “คูโชะ” ทหารเชลยชาวอินโดนีเซียที่หลบหนีการคุมขังในฐานะเชลยและมาอาศัยอยู่ที่ชุมชนชาวไทยอิสลามบริเวณคลองแสนแสบได้พูดชื่นชมประเทศไทยให้รังสิตนักข่าวชาวไทยฟังว่า

“ที่นี่สบาย คนไทยเป็นมิตรที่ดีที่สุดของพวกฉัน” วันหนึ่งรังสิตได้ยินคูโชะซึ่งยศเป็นร้อยเอกและอาวุโสกว่าบรรดาทหารเชลยเหล่านั้น ตอบคำถามของรัมภาขณะไปช่วยมุงหลังคาครัวซึ่งต่อใหม่ “ไม่มีที่ไหนที่จะสมบูรณ์เท่ากับเมืองไทย....”

(เมืองนิมิตร, 2544, น. 48)

การกล่าวชื่นชมประเทศไทยโดยผ่านปากคำของเชลยชาวชวาที่ดำรงตำแหน่งสูงในกองทัพ และได้รับการศึกษาสมัยใหม่อย่างคูโชะนี้ ได้แสดงให้เห็นทัศนคติของมาลัย ชูพินิจมักที่เน้นย้ำว่าชาติที่ดีคือ ดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งในด้านพื้นที่และจิตใจของคน นอกจากนี้ ยังปรากฏการบอกเล่า

ถึงผู้คนในประเทศไทยว่าเป็นมิตรที่ดี การชื่นชมในลักษณะดังกล่าวเป็นเสมือนการระบุว่าชาติไทยได้รับการยอมรับและยกย่องจากชนชาติอื่น ลักษณะดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดชาตินิยมของมาลัย ชูพินิจที่แสดงออกถึงความภูมิใจในชาติของตนเอง โดยใช้ความอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัย และความเป็นมิตรของชาวไทยมาเป็นปัจจัยเพื่อแสดงว่าชนชาติของตนเองมีความโดดเด่นหรือชนชาติอื่น

อย่างไรก็ตาม การยกย่องชนชาติของตนเองขึ้นเหนือชนชาติอื่นนั้นไม่ได้เป็นแนวคิดสมัยใหม่เสียทีเดียว เนื่องจากการยกย่องชนชาติของตนเอง การแสดงความภูมิใจในชาติ หรือแม้แต่การแสดงให้เห็นว่าชาติของตนเองนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ มีความเจริญรุ่งเรืองนั้นเป็นแนวคิดที่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมรูปแบบอาณาจักรและถูกถ่ายทอดลงในวรรณกรรมไทยเช่นกัน หากแต่การนำเสนอภาพความเจริญรุ่งเรือง และความอุดมสมบูรณ์ของชาตินั้นปรากฏผ่านมโนทัศน์เกี่ยวกับอำนาจและบารมีของพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครอง เช่น การบรรยายว่าความอุดมสมบูรณ์อันเกิดจากพระบารมีของพระเวสสันดรจนเป็นที่ของการขอช้างเผือกคู่บ้านคู่เมือง มโนทัศน์ในอดีตนี้ดูเหมือนจะแตกต่างจากมโนทัศน์เรื่องชาติสมัยใหม่ที่มองว่า ความอุดมสมบูรณ์ของชาติเป็นเสมือน “ทรัพย์สิน” ที่จะสามารถหล่อเลี้ยงชีวิตของประชาชนในชาติ หากแต่ถ้าพิจารณาความอุดมสมบูรณ์โดยอิงอยู่กับการประเมินมูลค่าแล้ว ความอุดมสมบูรณ์ที่อิงอยู่กับมโนทัศน์พระบารมีของพระมหากษัตริย์ และความอุดมสมบูรณ์ที่อิงอยู่กับมโนทัศน์เรื่องทรัพย์สินของประชาชนทุกคนนี้ต่างก็เป็นการกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ที่เกิดจากการประเมินมูลค่าของพื้นที่ของชาติเช่นเดียวกัน เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงผู้ถือกรรมสิทธิ์ความอุดมสมบูรณ์ของชาติจากพระมหากษัตริย์หรือเจ้าเมืองมาเป็นประชาชน โดยที่ชาติเองก็ยังคงมีสถานะเป็นทรัพย์สินที่ต้องถูกครอบครองดังที่เคยเป็นมา

5.2.2 ชาติไทยมีอาณาเขตและอธิปไตยของชาติที่ต้องปกป้อง

นอกจากการระบุว่าชาติไทยเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์และปลอดภัยสำหรับชาวไทยและการชี้ให้เห็นว่าทรัพย์สินเปรียบเสมือนทรัพย์สินของชาติแล้ว การปกป้องพื้นที่ของชาติให้พ้นจากการรุกรานของชนชาติที่มีอำนาจมากกว่าถือเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจได้หยิบยกมานำเสนออยู่บ่อยครั้ง โดยนักประพันธ์ท่านนี้มักจะชี้ให้เห็นว่า การปกป้องและการรักษาพื้นที่ของชาติให้รอดพ้นจากการรุกรานนั้นถือเป็นเรื่องสำคัญ และเป็นสิ่งที่สมาชิกในชาติควรปฏิบัติ

ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้กล่าวถึงประเด็นเกี่ยวกับการปกป้องดูแลชาติไว้ในนวนิยายเรื่อง *เรื่องล่องไพร* ตอน *มนุษย์นาคา* นวนิยายเรื่องนี้มีเนื้อเรื่องกล่าวถึง ศักดิ์ สุริยันและคณะที่ได้เดินทางเข้าไปศึกษาวิถีชีวิตของ “มนุษย์นาคาเผ่าเซียมี่” ภายหลังชนเผ่าดังกล่าวถูก “มนุษย์นาคาเผ่าจิริ” กัดฟันและรุกรานให้ย้ายถิ่นฐาน มนุษย์นาคาเผ่าเซียมี่ตั้งใจจะย้ายถิ่นฐานตามวัฒนธรรมเดิมของตนเอง หากแต่ศักดิ์ สุริยัน และไมรา สมิทได้โน้มน้าวใจให้ชาวพื้นเมืองชนเผ่าเซียมี่ไม่โยกย้ายหลักแหล่งเพื่อหลีกเลี่ยงจากภัยอันตรายเหมือนทุกครั้งที่ผ่านมา และให้พยายามต่อสู้เพื่อรักษาพื้นที่อยู่อาศัยของตนเองจากการรุกรานของชนเผ่าอื่น ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ว่า

“หม่อมลืมนเสียแล้วหรือว่า พวกจิรีเป็นศัตรูของเราเท่าๆ กับของชาวเขมามีเหมือนกัน และถ้าในการเผชิญกันครั้งก่อนๆ เราสามารถเอาชนะได้ คราวนี้เราก็อาจเอาชนะได้อีก

“จริงของคุณสาก ฉันลืมนไป ความเป็นห่วงชีวิตของเด็กและผู้หญิงที่อยู่ในความรับผิดชอบของฉันบนดอยนี้ ทำให้ไม่ได้คิดถึงข้อนั้น การหนีอาจหมายถึงการตายแต่การสู้หน้ากัน นอกจากจะหมายถึงการอยู่...ยังหมายถึงอนาคตที่ยืดยาวของนาคาเผ่าเขมามีในการนี้อีกด้วย บอกฉันคุณสากว่าจะให้ทำอย่างไรต่อไป”

ข้าพเจ้า “ให้ลือกและไลสงกำซบพวคนาคาที่นี้ให้อยู่ร่วมกันเป็นที่เป็นทางแต่บนดอยนี้ เรามีอาหารอย่างเหลือเฟือสำหรับจะถูกล้อมไปสัก 7-8 วัน ถ้าธารเหนือนั้นก็ตัดปัญหาเรื่องน้ำไปได้ อย่าให้ใครกระเซ็นกระสายออกไปนอกบริเวณนี้ เรามีกำลังพอจะรักษาความปลอดภัยเขาแต่เพียงจำกัดเท่านั้น

แต่ทันใดที่ไม่ราหันไปบอกหัวหน้านาคาเผ่าเขมามีกับบุตรชายของเขาตามที่ข้าพเจ้าเสนอ เสียงพึมพำก็อื้ออึงไปทั่วบริเวณ เป็นที่เห็นได้ชัดว่าไม่มีใครเห็นชอบด้วย ในชีวิตของพวกเขาเคยแต่ได้รับการอบรมให้หนีภัย ไม่ว่าจะมาจากธรรมชาติหรือมนุษย์ เพื่อแสวงหาที่อยู่ใหม่ซึ่งหวังว่าความสงบสุขอันเป็นยอดปรารถนาที่สุดของเขาจะอยู่ที่นั่น ฉะนั้น ในประวัติศาสตร์ของชนเผ่านี้ จึงมีแต่การอพยพเปลี่ยนภูมิลำเนาและพเนจรไปเรื่อย ไมรา สมิตและข้าพเจ้าต้องใช้เวลาชี้แจงเพื่อปลุกปลอบใจอยู่นานในสำนึกถึงความสุขที่เขาได้รับจากถิ่นฐานที่อยู่ปัจจุบัน และความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณที่เขาได้รับ ตลอดจนความทรमानในการอพยพ และความไม่แน่นอนของถิ่นประเทศใหม่ที่เขามุ่งไป ลือกและไลสงจึงเห็นด้วย เสียงพึมพำด้วยความไม่พอใจของนาคาทั้งปวงจึงสงบลง

(ล่องไพร ตอน มนุษย์นาคา, 2553, น. 147-148)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้บรรยายเรื่องผ่านมุมมองของตัวละครเอกคือ ศักดิ์สุริยันและไมรา สมิตที่คิดจะต่อสู้กับมนุษย์นาคาเผ่าจิรี และพยายามเกลี้ยกล่อมให้ชนเผ่าเขมามีที่ย้ายที่อยู่อาศัยเพื่อหนีภัยธรรมชาติและภัยจากชนกลุ่มน้อยเผ่าอื่น ๆ ลูกขึ้นต่อสู้กับผู้ที่มารุกรานเพื่อรักษาพื้นที่อาศัยของตนเอง ไม่โยกย้ายหลักแหล่งเพื่อหลีกเลี่ยงภัยอันตรายตามวัฒนธรรมเดิมของชนเผ่า ซึ่งการรักษาดินแดนของตนนี้เปรียบเสมือนการรักษาดินแดนและปกป้องทรัพยากรอันเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มชนของตนเองด้วย

มาลัย ชูพินิจพยายามแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มของศักดิ์ สุริยัน และชนเผ่าเซียมี่ คนทั้งสองกลุ่มนี้มีความคิดต่อพื้นที่ของชาติแตกต่างกัน โดยผู้ประพันธ์กำหนดให้ชนเผ่าเซียมี่ไม่มีมโนทัศน์เกี่ยวกับการหวงแหนพื้นที่และโยกย้ายที่ดินทำกินไปเรื่อย ๆ ไม่ยึดติดอยู่กับพื้นที่ใดเป็นหลักแหล่ง ทักษะของชนเผ่าเซียมี่นี้คล้ายคลึงกับมโนทัศน์แบบจารีตของชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ป่าที่มีวิถีชีวิตแบบเร่ร่อนไม่เป็นหลักแหล่ง แนวคิดและวัฒนธรรมของชนเผ่าเซียมี่นี้แตกต่างจากทักษะของศักดิ์ สุริยันและไมรา สมิทธีที่มีแนวคิดเรื่องการหวงแหนและปกป้องรักษาดินแดนของตนอย่างเต็มกำลังความสามารถ แม้ว่าการปกป้องรักษาพื้นที่ของชาตินั้นจะทำให้เกิดการต่อสู้หรือการสูญเสียชีวิตก็ตาม แนวคิดของศักดิ์ สุริยันและไมรา สมิทธีเป็นเสมือนการถ่ายทอดแนวคิดชาตินิยมที่เชื่อว่าพื้นที่ของชาติมีค่ามากกว่าผู้คนในชาติ ความคงอยู่ของชาติคือสิ่งที่คนในชาติจะต้องให้ความสำคัญ อีกทั้งการโน้มน้าวให้ชาวพื้นเมืองเปลี่ยนแปลงความคิดมาให้ความสำคัญกับพื้นที่อยู่อาศัย ไม่โยกย้ายถิ่นฐานไปสู่พื้นที่ที่ปลอดภัยจากการรุกรานนั้นยังเป็นเสมือนการส่งต่อแนวคิดเกี่ยวกับชาติสมัยใหม่ให้กับกลุ่มชาวพื้นเมือง หรือกลุ่มชนที่ยังมีแนวคิดแบบจารีตอีกด้วย

นอกจากการสะท้อนทักษะที่เชื่อว่าชาติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ควรจะรักษาหรือปกป้องไว้ให้ได้แล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้แสดงทักษะที่เชื่อว่า การสูญเสียชาติหรือสูญเสียอำนาจในการปกครองตนเองก็ถือเป็นความทุกข์และเป็นความอับอายของคนในชาติด้วย โดยประเด็นดังกล่าวปรากฏในนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* โดยมาลัย ชูพินิจได้สะท้อนให้เห็นว่า อำนาจและเสรีภาพในการปกครองตนเองของชาติเป็นสิ่งที่สำคัญ ทักษะดังกล่าวปรากฏในนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* ที่มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งรัฐบาลไทยได้ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นใช้ประเทศไทยเป็นทางผ่านเพื่อทำสงครามในแถบอินโดจีน ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงความรู้สึกของชาวไทยที่ไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจของรัฐบาลไทย และได้แสดงความรู้สึกไม่เห็นด้วยดังกล่าวผ่าน “ตาหวัง” ชาวบ้านในชุมชนริมคลองแสนแสบ โดยตาหวังได้แสดงความรู้สึกทุกซอกทุกใจที่ชาติสูญเสียอิสรภาพในการปกครองตนเองให้กับกองทัพญี่ปุ่นว่า “ลูกเมีย ครอบครัว วัวควาย ไร่นามีประโยชน์อะไรครับถ้าแผ่นดินไม่ใช่ของเรา” (เมืองนิมิตร, 2544, น. 161) คำกล่าวนี้ แสดงถึงการให้ความสำคัญกับพื้นที่ของชาติในฐานะเจ้าของ และเชื่อว่าพื้นที่ของชาติสำคัญกว่าสิ่งที่มีค่าในชีวิตทุกสิ่ง นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้แสดงให้เห็นถึงความคับแค้นใจของเชลยชาวชวา เนื่องจากประเทศของตนสูญเสียอิสรภาพในการปกครองตนเองอีกด้วย มาลัย ชูพินิจได้บรรยายความรู้สึกเป็นทุกข์ของตัวละครที่ชาติของตนเองต้องอยู่ภายใต้การปกครองของชนชาติอื่น และคาดหวังว่าชาติของตนเองได้กลับมาเมื่ออิสรภาพอีกครั้งหนึ่งดังตัวอย่างที่ว่า

“ชายเชลยชาวชวาสิ้นศรัทธาซ้ ๆ นัยน์ตากงเบ็งไปข้างหน้าตามเคย

“ไม่มีอะไรแน่ในชวา มีนายเป็นฝรั่ง ความตายมาจากญี่ปุ่น มีญี่ปุ่นเป็นนาย ความตายจากฝรั่ง สงครามเสร็จกลับบ้านอีกครั้ง ดูชะเป็นข้าฝรั่งต่อไป”
เขานิ่งไปอีก บางคราวปล่อยถ่อร่าน้ำให้เรือลอยไปช้า ๆ ตามกระแส น้ำซึ่งไหล

เอื้อย บางคราวก็ค้าส่งท้าย ปากกซึ่งปกคลุมสองฝั่งลำกระโดงบางตาลงทุกที กลายเป็นปากกล้วยและแถวแค ขณะที่ใกล้หน้าต่างเขาไป เมื่อเอื้อยขึ้นอีกครั้ง น้ำเสียวและนัยน์ตาบอกถึงความฝัน “แต่คงไม่นานนหรือกนาย ชาวจะกลับเป็น ชาวของเราต่อไป อินโดนีเซียสำหรับอินโดนีเซีย”

“ดูโชะหมายความว่า จะได้กลับไปรับใช้ชาวของดูโชะต่อไป”

“ครับ นาย” เขาก็มองยิ้มกับหล่อนอย่างภูมิใจ

(เมืองนิมิตร, 2544, น. 65-66)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้บรรยายให้เห็นว่า การสูญเสียอิสรภาพในการปกครองตนเองได้กลายเป็นความทุกข์ และสูญเสียศักดิ์ศรี นอกจากนี้ การบรรยายถึงความหวังของดูโชะที่ต้องการให้ชาติมีอิสรภาพในการปกครองตนเอง ไม่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนชาติอื่น ดังข้อความที่ระบุว่า “ชาวจะกลับเป็นชาวของเราต่อไป อินโดนีเซียสำหรับอินโดนีเซีย” และความปรารถนาที่จะกลับไป “รับใช้ชาติ” ชาวของดูโชะเป็นการชี้ให้เห็นว่าชาติไม่ได้เป็นเพียงแค่พื้นที่สำหรับอยู่อาศัยหรือปลูกสร้างบ้านเรือนอีกต่อไป หากแต่ชาติได้กลายเป็นสิ่งมีคุณค่าทางจิตใจต่อคนในชาติ และกลายเป็นเครื่องแสดงเกียรติยศศักดิ์ศรีของผู้คนในชาติ นอกจากนี้ ชาติยังได้กลายเป็นสมบัติร่วมที่ผู้คนในชาติมีหน้าที่ปกป้องรักษาเอาไว้ให้ได้อีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับชาติดังที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่าชาติคือการหลอมรวมลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ ผู้คน วัฒนธรรม และความนึกคิดให้กลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อจิตใจ โดยมาลัย ชูพินิจได้พยายามอธิบายรายละเอียดของชาติตามมโนทัศน์ของตนเอง และให้คุณค่าแก่ชาติให้กลายเป็นเครื่องแสดงเกียรติยศของผู้คนในชาติ เป็นสมบัติร่วมที่สมาชิกของชาติรู้สึกหวงแหน และอยากจะปกป้องรักษาให้พ้นจากการรุกรานของกลุ่มชนอื่น อย่างไรก็ตาม ถ้าหากพิจารณาถึงประเด็นเกี่ยวกับการปกป้องดินแดนให้เป็นอิสระจากชนชาติอื่นนั้น การปกป้องชาติให้ปลอดภัยจากผู้รุกรานหรือความคาดหวังให้ชาติมีอิสรภาพในการปกครองตนเองอาจไม่ใช่แนวคิดสมัยใหม่ทั้งหมด เนื่องจากก่อนที่แนวคิดเรื่องชาติสมัยใหม่จะเข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทย การดูแลปกป้องดินแดนของตนเองให้พ้นจากการรุกรานของอาณาจักรอื่นก็ปรากฏอยู่เช่นกัน หากแต่การปกป้องในอดีตนั้นเกิดขึ้นด้วยสำนึกว่า การรักษาเอกราชของสยามเป็นคุณสมบัติอันจำเป็นเพื่อรักษาพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดิน (ธงชัย วินิจจะกุล, 2546, น. 9-10) ซึ่งแนวคิดในลักษณะดังกล่าวปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากในวรรณคดีของพระเกียรติยศของไทย หากแต่การปกป้องพื้นที่ของชาติตามมโนทัศน์ใหม่ เป็นการปกป้องพื้นที่ของชาติด้วยสำนึกความเป็นเจ้าของพื้นที่เป็นการแสดงแนวคิดที่ว่าสมาชิกของชาติต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของชาติและมีสิทธิในชาติ การปกป้องในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับชาติที่เคลื่อนที่จากมโนทัศน์เดิม

ทั้งนี้ จากการนำเสนอแนวคิดเรื่องการหวงแหน และปกป้องชาติด้วยชีวิตของตนเองดังที่ปรากฏข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า มาลัย ชูพินิจได้รับอิทธิพลทางความคิดจากแนวคิดเรื่องชาติสมัยใหม่ โดยชาติไทยของมาลัย ชูพินิจจะต้องเป็นชาติที่เกิดจากการรวมกลุ่มชนชาวไทยเข้าด้วยกัน ชาติไทยคือพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์และปลอดภัยสำหรับคนไทยทุกคน ทุกคนมีสถานะเป็นเจ้าของชาติไทยอย่างเท่าเทียมกัน เมื่อทุกคนในชาติมีสถานะเป็นเจ้าของชาติ ทุกคนในชาติจึงมีหน้าที่ปกป้องรักษาชาติ ไม่ให้ถูกรุกรานหรือถูกรบครองโดยชนชาติอื่น ซึ่งการปกป้องรักษาชาตินี้สำคัญมากกว่าชีวิตของผู้คนในชาติ และการสูญเสียอำนาจในการปกครองหรืออำนาจอธิปไตยของชาตินั้นเป็นสิ่งที่น่าอับอาย ทั้งนี้ การเน้นย้ำถึงความสำคัญของชาติ คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และการกล่าวถึงการรักษาอิสรภาพของชาติด้วยชีวิตนี้แสดงให้เห็นการตอบรับและให้ความสำคัญต่อแนวคิดเรื่องชาติสมัยใหม่ และการต้องการให้ชาติไทยเป็นส่วนหนึ่งในระเบียบโลกสากล

5.3 “ชาวไทย” ในชาติไทย

นอกจากการนิยามความหมายของชาติไทย และการสร้างจินตนาการถึงพื้นที่ของชาติไทยที่อุดมสมบูรณ์และปลอดภัยแล้ว “ชาวไทย” หรือ “สมาชิกของชาติไทย” ถือเป็นองค์ประกอบอีกประการหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจให้ความสำคัญ ทั้งนี้ นิติ ภาวทรัพย์ (2558, น. 124 - 125) นักวิชาการด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ได้กล่าวถึงการจำแนกกลุ่มชนและกำหนดอัตลักษณ์กลุ่มชนไว้ว่า “เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าทุกกลุ่มพยายามที่จะจัดและแบ่งแยกผู้คนต่างกลุ่มต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่ใกล้เคียงกลับกลุ่มตน เพื่อให้รู้ว่าตนคือใคร เป็นพวกเดียวกับใครบ้าง รู้ว่าตนเองอยู่ตรงไหน และมีฐานะอย่างไร และคนอื่น ๆ คือใคร มีความสัมพันธ์กับตนหรือพวกของตนอย่างไรบ้าง” ซึ่งการพยายามตอบคำถามข้างต้นถือเป็นที่มาของการกำหนดสมาชิกและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนขึ้น

มาลัย ชูพินิจมักพยายามนิยามและระบุอัตลักษณ์ของชาวไทยในวรรณกรรมเช่นกัน “ชาวไทย” ตามมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจนั้นมี 2 ลักษณะ คือ 1. การกำหนดว่าชาวไทยคือผู้ที่มีจิตสำนึกหรือมีเจตจำนงที่จะเป็นชาวไทย ซึ่งเป็นการกำหนดชาวไทยตามแนวคิดรัฐชาติสมัยใหม่ และ 2. การกำหนดว่าชาวไทยคือ ผู้ที่มีเชื้อชาติไทย หรือสืบเชื้อสายมาจากชาวไทยในอดีต ซึ่งการกำหนดชาวไทยของมาลัย ชูพินิจทั้ง 2 รูปแบบนี้มีความเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ มาลัย ชูพินิจได้นิยามชาวไทยตามแนวคิดของรัฐชาติที่เชื่อว่าสมาชิกของชาติคือผู้ที่ยินยอมที่จะอยู่ร่วมกัน ในดินแดนของชาติ และภายใต้การปกครองเดียวกัน การกำหนดสมาชิกของชาติตามแนวคิดรัฐชาติสมัยใหม่นี้ เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลที่ต้องการจะเป็นชาวไทยหรือมีจิตสำนึกรักในชาติไทยก็สามารถกลายมาเป็นสมาชิกของชาติไทยได้ ขณะเดียวกันมาลัย ชูพินิจก็ไม่ได้สลัดแนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดสมาชิกของชาติด้วยรูปลักษณะภายนอก การมีเชื้อชาติเดียวเชื้อชาติ หรือการมีวัฒนธรรมร่วมกันออกไป การกำหนดสมาชิกของชาติในลักษณะหลังนี้ถือเป็นแนวทางในการจำแนกกลุ่มชนที่เคยปรากฏมาก่อน และ

สามารถกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อาศัยอยู่ในขอบเขตประเทศไทยให้กลายเป็นชาวไทยไปด้วย แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทหรือชนกลุ่มน้อยเหล่านั้นจะมีสำนึกความเป็นชาติหรือไม่ก็ตาม

5.3.1 ชาวไทย คือ ผู้ที่มีสำนึกและมีเจตจำนงที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย

การกำหนดสมาชิกของชาติที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ ลักษณะแรกก็คือ การกำหนดสมาชิกของชาติด้วยจิตสำนึกหรือเจตจำนงของสมาชิก โดยนักประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดสมัยใหม่เกี่ยวกับการระบุสมาชิกของชาติว่า สมาชิกของชาติก็คือ ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มชนแสดงเจตจำนงว่าต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติเดียวกัน ยินยอมที่จะอยู่ภายใต้การปกครองเดียวกัน มีจินตภาพถึงชาติแบบเดียวกัน และคิดฝันถึงอนาคตร่วมกัน ซึ่งการกำหนดสมาชิกของชาติในลักษณะดังกล่าวนี้เกิดมาจากจิตสำนึกของบุคคลหรือกลุ่มตนเองที่พยายามจะนิยามตัวตน และแสดงความต้องการที่จะสังกัดชาติใดชาติหนึ่งออกมา วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับการกำหนดสมาชิกของชาติจากเจตจำนงที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทยผ่านตัวละครหลายลักษณะ โดยปรากฏแนวคิดดังกล่าวผ่านทั้งชนกลุ่มน้อยที่ยืนยันว่าตนเองเป็นชาวไทยในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* และนายทหารหนุ่มลูกครึ่งไทย-ญี่ปุ่นที่มีจิตสำนึกความเป็นไทยในนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร*

การกำหนดสมาชิกของชาติจากเจตจำนงของสมาชิกเองปรากฏอยู่ในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ในตอน *มนุษย์หิมพานต์* ปรากฏในตอนที่พระภิกษุแปลกหน้าทีระบุนว่า ตาเกิ้นเป็นชาวกระเหรี่ยง แตกต่างจากศักดิ์ สุริยันและกลุ่มนักเดินทางจากเมืองหลวงซึ่งถูกระบุนว่าเป็นคนไทย โดยชาวกระเหรี่ยงในที่นี้มีนัยความหมายถึงชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน เป็นกลุ่มชนเร่ร่อนไม่มีหลักแหล่งแน่นอน แต่ตาเกิ้นกลับยืนยันกับพระภิกษุแปลกหน้าว่าตนเองก็เป็นคนไทยเช่นกัน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

“ท่านคงแปลกใจที่เราพูดภาษาของท่านได้...แปลกใจยิ่งขึ้นไปอีกที่รู้ว่าพวกท่านเป็นคนไทย นอกจากเจ้ากะเหรี่ยงผู้แก่จะตาย ยังไม่วายชีวกอนัน”

ตาเกิ้นหันมามองข้าพเจ้าอย่างกระสับกระส่าย พิมพ์อะไรอยู่ในคอของแก แล้วก็ตอบอย่างอดออยู่ไม่ได้ว่า

“ตาเกิ้นเป็นคนไทย 100 เปอร์เซ็นต์เต็มเหมือนกัน และไม่เคยเป็นชื้ออะไร!”

(ล่องไพร ตอน มนุษย์หิมพานต์, 2553, น. 241)

คำยืนยันของตาเกิ้นสะท้อนทัศนะของมาลัย ชูพินิจเกี่ยวกับสมาชิกของชาติ โดยผู้ประพันธ์ได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับชาติในยุคสมัยใหม่ที่ว่า สมาชิกของชาติจะต้องมีสำนึกหรือมีเจตจำนงว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชาติ แม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีพื้นเพ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มชนอื่นก็เป็นส่วนหนึ่งของชาติได้ โดยผู้ประพันธ์แสดงทัศนะดังกล่าวผ่านตัวละครตาเกิ้น ชาวกระเหรี่ยงที่อาศัยอยู่

บริเวณแนวชายแดนประเทศไทยและพม่า ตาเกิ้นมีพื้นเพและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาวเมืองอย่าง ศักดิ์ สุริยันและผู้ร่วมเดิมทางคนอื่น ๆ หากแต่ตาเกิ้นก็ยืนยันว่าตนเองเป็นคนไทย การยืนยันของตาเกิ้นแสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่เชื่อว่าชาติเกิดจากการรวมกลุ่มชนหลายกลุ่มเข้าด้วยกัน และสมาชิกของชาติคือผู้ที่แสดงเจตจำนงว่าต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของชาติอย่างจริงจัง

การยืนยันตัวตนว่าเป็นสมาชิกของชาติไทยของตาเกิ้นชี้ให้เห็นถึงอุดมคติของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่า แม้วากลุ่มชนน้อยในชาติ อย่างเช่น ชาวกะเหรี่ยงและชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนจะมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันไป ไม่มีความเกี่ยวข้องกันทางประวัติศาสตร์หรือบรรพบุรุษร่วมกัน แต่ถ้ากลุ่มชนแสดงเจตจำนงว่าต้องการเป็นคนไทย หรือยืนยันว่าตนเองเป็นชาวไทย ชนกลุ่มเหล่านั้นก็สามารถจะมีสถานะเป็นคนไทยเช่นเดียวกับสมาชิกของชาติไทยคนอื่น ๆ ได้ ดังเช่นตาเกิ้น ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยชาวกะเหรี่ยงที่ยืนยันว่าตนเองเป็นชาวไทย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ตัวละครตาเกิ้นถือเป็นตัวละครที่มีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ มาลัย ชูพินิจได้อธิบายบ่อยครั้งว่า ตาเกิ้นต่างจากกะเหรี่ยงทั่วไปเนื่องจากมีความใกล้ชิดผูกพันอยู่กับศักดิ์ สุริยัน และร้อยเอกเรือง ยุทธนา ซึ่งเป็นนายพรานจากเมืองหลวงที่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนแบบตะวันตกและประกอบอาชีพเป็นนักเขียนและนายทหาร รวมทั้งมีข้อความหลายตอนที่ชี้ให้เห็นว่า ตาเกิ้นได้รับความรู้และทักษะสมัยใหม่จากผู้ที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่บ่อยครั้ง เช่น “การรับใช้สอย คณะกรรมการอำเภอจิปาถะ ได้มีโอกาสได้ฟังทรรศนะความคิดเห็นและเหตุผลของบุคคลเหล่านั้น... ได้พลอยทำให้แกผิดแผกจากบรรดากะเหรี่ยงชาวป่าทั้งปวง” (ล่องไพร ตอนพรายตะเคียน, 2553, 219) แนวคิดเกี่ยวกับชาติและการเป็นสมาชิกของชาติของตาเกิ้นจึงมีลักษณะสมัยใหม่ต่างจากกะเหรี่ยงทั่วไป การแสดงเจตจำนงว่าตนเองเป็นสมาชิกของชาติดังที่ตาเกิ้นปฏิบัติจึงไม่ปรากฏในตัวละครชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ

การยืนยันว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนไทยดังที่ปรากฏผ่านตัวละครตาเกิ้นนั้น คล้ายคลึงกับแนวคิดในปัจจุบันซึ่งวอล์คเกอร์ คอนเนอร์ (Walker Conner อ้างถึงใน นิติ ภาวครพันธุ์, 2558, น. 104-106) นักรัฐศาสตร์ชาวตะวันตกที่ได้อธิบายว่าการกำหนดสมาชิกของชาติไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากแก่นแท้ (essence) ของชาติเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ (intangible) แต่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นพันธะทางจิตวิทยา (psychological bond) ที่เป็นการเชื่อมั่นร่วมกันในจิตใต้สำนึกของสมาชิกในชาติ ในด้านหนึ่งจิตใต้สำนึกนี้เป็นสิ่งซึ่งเชื่อมโยงผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลายเข้ารวมกันเป็นหนึ่งเดียว แต่ในอีกด้านหนึ่งจิตใต้สำนึกนี้ก็ใช้แยกกลุ่มคนออกจากกัน และชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนกลุ่มต่าง ๆ ด้วย อีกทั้งจิตใต้สำนึกของผู้คนในชาติยังก่อให้เกิดพันธะแห่งชาติ (nation bond) หรือการที่สมาชิกในชาติเกิดความผูกพันต่อชาติด้วย

การที่กลุ่มชนยืนยันว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชาติ และความรู้สึกผูกพันที่สมาชิกในชาติมีต่อชาติ จนเป็นที่มาของการแสดงตนในฐานะสมาชิกของชาติยังเป็นปัจจัยที่ทำให้ข้อจำกัดหรือความแตกต่างทางด้านอื่น ๆ พრაเลือนลง ทำให้กลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันทั้งทางกายภาพ หรือทางวัฒนธรรมกลายมาเป็นสมาชิกของชาติเดียวกันได้อีกด้วย เนื่องจากมีเจตจำนงที่จะเป็นสมาชิกของชาติเดียวกันและมีความเชื่อมั่นในชาติร่วมกัน ดังที่ ศักดิ์ สุริยัน และตาเก็นเชื่อว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทยเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่า สำนึกและความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชาติใด ๆ นั้นไม่ได้เกิดกับทุกกลุ่มชน ตาเก็นเป็นเพียงชาวกะเหรี่ยงส่วนหนึ่งที่เข้าใจเรื่องการสังกัดชาติและมีความปรารถนาที่จะเป็นสมาชิกของชาติไทย ยังคงมีบุคคลหรือชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มไม่ได้มีความคิดเห็นเช่นเดียวกันตาเก็นและไม่ได้สังกัดชาติใด ๆ และไม่ได้มีความผูกพันกับชาติไทย ดังที่ตาเก็นมี โดยมาลัย ชูพินิจถ่ายทอดภาพกะเหรี่ยงหรือชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ที่เพียงแต่ต้องการหาเลี้ยงชีพให้ได้ในแต่ละวัน และไม่ได้รู้สึกว่าจะตนเองเกี่ยวพันหรือเป็นสมาชิกของชาติไทยแต่อย่างใด ดังที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *ผีต้องเหลือคนสุดท้าย* ซึ่งมีการกล่าวถึง “ขมุไฟ” ชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในเขตป่า ซึ่งไม่ได้รู้สึกว่าจะตนเองเป็นชาวไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“นี่เป็นความรู้ใหม่ในสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขาเผ่าประหลาดนี้ที่เราได้รับจากคนนำทาง มันไม่สามารถจะบอกได้ว่าปู่ตายายอพยพมาจากไหน บอกได้อย่างเดียวว่าก็แต่ว่า พอจำความได้ก็ระเห่ร้อนอยู่ตามเทือกเขาสูงเรื่อยไป แห่งละปีสองปีแล้วแต่ความสะดวกของชีวิต ซึ่งอยู่ได้ด้วยสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านที่มันขโมยเขามา ไม่รู้จักทำไร่ ไม่รู้จักทำนา ไม่รู้จักความอบอุ่นของบ้านและเรือนคืออะไร ชีวิตทั้งชีวิตหมดไปด้วยการพนจร การสืบพันธุ์ไม่เลือกเผ่า ไม่มีลัทธิ ไม่มีศาสนา ขนบประเพณีหลายอย่างออกจะละม้ายคล้ายคลึงกับพวกลัวะและละว้าในเรื่องไสยศาสตร์ แต่นอกจากนั้นก็หาอะไรคล้ายคลึงกันไม่ได้เลย จากปากของเจ้าคนนำทางพวกขมุไฟไม่เคยรู้ค่าของแผ่นดินที่จะทำมาหากินด้วยการเพาะปลูก ไม่เคยเคารพในกรรมสิทธิ์ของผู้ใด ตามทรศนะของมัน ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ในโลกนี้ล้วนเป็นของกลางทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้ การลักขโมยและปล้นสะดมทั้งผู้คนวัวควาย จึงไม่เคยทำให้มันเห็นเป็นของผิดควรแก่ความละอายแต่อย่างใด....”

(ล่องไพร ตอน ผีต้องเหลือคนสุดท้าย, 2553, น. 179)

การกล่าวถึงวิถีชีวิตของขมุไฟ หรือชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในป่าลึกข้างต้นชี้ให้เห็นว่าชนกลุ่มน้อยกลุ่มนี้ไม่ได้มีความรู้สึกผูกพันกับพื้นที่ของชาติไทย และไม่ได้รู้สึกว่าจะตนเองเป็นสมาชิกของชาติ

ไทยแต่อย่างใด เนื่องจากทัศนะของคนกลุ่มนี้ไม่มีมโนทัศน์เรื่องชาติสมัยใหม่ และชาวขมุไฟเชื่อว่าพื้นที่และดินแดนทั้งหมดเป็นของกลางหรือไม่มีใครเป็นเจ้าของ ดังนั้น ชาวขมุไฟจึงไม่ได้มีความรู้สึกหวงแหนหรือผูกพันกับพื้นที่ และไม่มีเจตจำนงที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชาติใด ๆ ตามแนวคิดของมาลัยชูพินิจ ชาวพื้นเมืองกลุ่มนี้ไม่ถูกระบุว่าเป็นสมาชิกของชาติไทย เพราะชาติสิ่งสำคัญก็คือเจตจำนงในการเป็นสมาชิกของชาติซึ่งใช้จำแนกว่าเป็นสมาชิกของราชชาตินั้นหรือไม่

5.3.2 ชาวไทย คือ กลุ่มชนเผ่าไทยที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน

แนวคิดสมัยใหม่ที่เชื่อว่า ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มชนในยุคสมัยใหม่จะต้องมีสังกัดหรือมีรัฐชาติรองรับทำให้การสร้างเงื่อนไขหรือการสร้างกฎเกณฑ์เพื่อระบุมหาชิกของชาติเริ่มมีความสำคัญ โดยปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มชนจำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติตรงตามที่ชาตินั้น ๆ กำหนด จึงจะถือเป็นสมาชิกของชาติหรือเป็นเพื่อนร่วมชาติเดียวกันได้ ทั้งนี้ การกำหนดสมาชิกของชาติด้วยกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขถือเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ของแต่ละชาติในยุคสมัยใหม่ และเป็นแนวทางที่เอื้อประโยชน์ต่อการปกครอง ให้กลุ่มผู้ปกครองสามารถจำแนกผู้ที่ไม่มีส่วนถึงการเป็นส่วนหนึ่งของชาติ หากแต่มีคุณสมบัติตรงตามที่ชาติกำหนดสามารถกลายเป็นส่วนหนึ่งของชาติได้อีกด้วย

มาลัย ชูพินิจได้ตอบรับแนวคิดสมัยใหม่ที่เชื่อว่า ปัจเจกบุคคลควรจะมีสังกัดชาติหรือเป็นสมาชิกของชาติใดชาติหนึ่ง และกำหนดเงื่อนไขหรือกฎเกณฑ์ว่าบุคคลใดบ้างคือ ชาวไทย โดยกฎเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการกำหนดสมาชิกของชาติไทย คือ การกำหนดสมาชิกของชาติโดยใช้เชื้อชาติเป็นเกณฑ์ แนวคิดดังกล่าวถือเป็นกฎเกณฑ์ในการกำหนดและจำแนกกลุ่มชนที่ชาวไทยส่วนใหญ่คุ้นเคยกันเป็นอย่างดี เนื่องจากค่านิยมเกี่ยวกับทายาทและการสืบเชื้อสาย ตลอดจนการรักษาความสัมพันธ์ตามระบบเครือญาติถือเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมไทยมาโดยตลอด นอกจากนี้ แนวทางการกำหนดสมาชิกของชาติไทยด้วยเชื้อชาตินั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลจากนโยบายเกี่ยวกับการสร้างชาติ และนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงปี พ.ศ.2481 - พ.ศ.2487 อีกด้วย

ทั้งนี้ แนวคิดเรื่อง “มหาอาณาจักรไทย” หรือลัทธิ “ไทยรวมไทย” ได้ใช้เชื้อชาติมาเป็นแนวคิดสำคัญสำหรับการจำแนกกลุ่มชน โดยเสนอว่า ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นแหล่งที่อยู่ดั้งเดิมของชนชาติไทย ดินแดนสุวรรณภูมินี้ประกอบด้วยคนหลายกลุ่มชน เช่น ข่า ขมุ มอญ ญวน ฉาน กลุ่มชนเหล่านี้ได้อพยพมาจากทางตอนใต้ของจีน และตั้งรกรากในพื้นที่ที่แตกต่างกันไป หากแต่ทั้งหมดล้วนมีเชื้อสายเดียวกันคือ “เผ่าไทย” (โสภา ชานะมูล, 2550, น. 24 - 25) แนวคิดดังกล่าวได้กลายเป็นวาทกรรมหลักที่ผู้คนในสังคมมักใช้อธิบายถึงชนชาติไทย ด้วยวิธีคิดแบบชาตินิยมของผู้นำประเทศและนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้นนำเสนอภาพของชาติไทยและชาวไทยในสื่อของรัฐบาลหรืองานวรรณกรรมที่สนับสนุนนโยบายของรัฐ เช่น วรรณกรรมของหลวงวิจิตรวาทการมีการให้ความสำคัญกับชาวไทยในฐานะผู้นำของกลุ่มชนเผ่าไทยปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก

การนิยามกลุ่มชนชาวไทย และวาทกรรมเกี่ยวกับการสืบเชื้อสายจากกลุ่มชนหรือบรรพบุรุษเดียวกันก็ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจเช่นเดียวกัน โดยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องกลุ่มชนเผ่าไทย และปรากฏการใช้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อพยพมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีน และตั้งดินแดนในพื้นที่ประเทศไทยมาใช้ในการกำหนดสมาชิกของชาติไทย ประวัติศาสตร์ชุดนี้ได้เชื่อมโยงกลุ่มชนที่ไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันให้กลายมาเป็นชาวไทยด้วยกัน และเป็นเจ้าของประเทศไทยร่วมกันได้อีกด้วย

การกำหนดกลุ่มชน โดยระบุว่าชาวไทยคือกลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ทำให้กลุ่มชนเผ่าไทยมีเชื้อชาติเดียวกันนี้ปรากฏบ่อยครั้งในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* เนื่องจากนวนิยายเรื่องนี้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน โดยมาลัย ชูพินิจได้ใช้ประวัติศาสตร์เรื่องชนเผ่าไทยตามแนวคิดของรัฐบาลในยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามมาใช้เพื่อเชื่อมโยงชนกลุ่มน้อยให้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย และมีกระบอกให้ชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนมีบรรพบุรุษร่วมกับชาวไทย ยกตัวอย่างเช่นนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เมืองลับแล* ซึ่งกล่าวถึงคณะนักค้นคว้าชาวฝรั่งเศสที่ได้พบกับกลุ่มชนซึ่งสืบเชื้อสายมาจากอาณาจักรน่านเจ้าซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของจีน ดังตัวอย่างที่ว่า

“ถ้าคุณได้อ่านหนังสือพิมพ์รายวันอย่างผมก็จะพบข่าวว่า ไม่กี่สัปดาห์มานี้เอง คณะนักค้นคว้าชาวฝรั่งเศสยังเพิ่งไปพบชนเผ่าประหลาดเผ่าหนึ่งในหุบเขาท้องที่สุวรรณเขตใกล้ฝั่งโขง จากการสอบสวนได้ความว่าเป็นคนไทยซึ่งแตกฉานชานเช่นมาตั้งแต่สมัยน่านเจ้าแตก ถูกพวกจีนขับไล่ลงมาสู่ทางใต้.....”

(ล่องไพร ตอนเมืองลับแล, 2553, น. 64)

ข้อความข้างต้นแสดงถึงการนำประวัติศาสตร์กระแสหลักของไทยเกี่ยวกับที่มาของกลุ่มชนชาติไทยที่อพยพลงมาจากทางตอนใต้ของจีน และเริ่มตั้งชุมชนของตนเองขึ้นในบ้านเรือนในดินแดนสุวรรณภูมิ หรือบริเวณพื้นที่ประเทศไทยในปัจจุบันมากล่าวถึง โดยประวัติศาสตร์กระแสหลักชุดนี้มีอิทธิพลต่อมาลัย ชูพินิจ และได้กลายมาเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจนำมาใช้ในการจัดกลุ่มสมาชิกของชาติผ่านความสัมพันธ์เกี่ยวกับการสืบเชื้อสายแบบเครือญาติ

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์แบบเครือญาติ โดยปรากฏการกล่าวถึงการผสมเชื้อชาติของชาวไทยและชนกลุ่มน้อยเข้ากับชาวไทย เช่น ในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *งาดำ* ปรากฏการนำแนวคิดเรื่องเชื้อชาติมาใช้เพื่อชี้ให้เห็นว่าชนกลุ่มน้อยที่ศักดิ์ สุริยันและคณะเดินทางไปพบเป็นกลุ่มชนไทยกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนไทย และเมื่อทราบถึงประวัติว่ากลุ่มชนกลุ่มนี้สืบเชื้อสายชาวไทยมาจากน่านเจ้า ชนกลุ่มน้อยกลุ่มดังกล่าวจึงมีสถานะเป็นสมาชิกของชาติไทยด้วย โดยปรากฏคำบรรยายดังนี้

“เปล่า อย่าเข้าใจผิดว่าเมียววดีและพะสะอุเป็นกะเหรี่ยงบริสุทธิ์อย่างแก ตันตระกูลของเขาเป็นไทยแท้ ที่ถูกรุกรานลงมาจากน่านเจ้า หรือเมืองหนึ่งเมืองใดในแคว้นไทยครั้งโน้น นานมาแล้ว นานจนไม่มีใครจำได้ อาศัยความมานะพยายามอย่างแรงกล้าเท่านั้นเมื่อแตกร่นลงมาจึงรวบรวมกันเข้าตั้งหลักแหล่ง ภูมิลำเนาอยู่ที่นี่ ซากอาคารศิลาแลงและรูปสิงโต รูปมังกรสลักด้วยหิน ที่เราเห็นระหว่างทางนั้นแหละแสดงให้เห็นว่าครั้งหนึ่งที่นี่เคยเป็นนครโอ้อ่า เจริญรุ่งเรืองไปด้วยศิลปะวิทยาการ ผู้คนก็อยู่ในศีลในสัตย์ เพียงแต่พ่อเมืองทุกสมัย ตัดขาดการติดต่อกับโลกภายนอก เพราะเกรงความเดือดร้อนอย่างที่เคยได้ประสบมาแล้ว แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป คนใหม่ๆ ประเพณีใหม่ๆ แทรกเข้าหลายสิ่งหลายอย่างก็เปลี่ยนไป ไทยผสมกะเหรี่ยง กะเหรี่ยงผสมไทย ดินฟ้าอากาศทำให้บ้านเมืองที่เคยเป็นป้อมปราการที่ใครตีไม่แตกแหลกสลายลงด้วยภัยจากธรรมชาติ ศีลสัตย์อันปราศจากลายลักษณ์อักษรประจำแคว้นก็เสื่อมเพื่อฆ่าเพื่อน พี่ฆ่าน้องเพราะหวังบงในลาภศฤงคาร ถึงกระนั้นสิ่งหนึ่งซึ่งทุกคนยังจำได้ ไม่มีใครกล้าละเมิดก็คือ คำทำนายนายสาปแช่งของพ่อเมืองตันตระกูลเมียววดีว่า นี่จะเป็นรุ่นสุดท้ายของเชื้อสายที่เหลืออยู่ สองพี่น้องหญิงชายซึ่งได้แก่เมียววดีและพะสะอุจะต้องยื้อแย่งตำแหน่งหัวหน้าปกครองแคว้นนี้ด้วยกัน ผู้ใดก็ตามที่ได้ไถ้อังดา ผู้นั้นจะได้ครอบครองตำแหน่งต่อไป”

(ล่องไพร ตอนอ้ายเก และ งาดำ, 2553, น. 202)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงชนกลุ่มน้อยเข้ากับชนชาติไทยโดยใช้ประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยมีการกล่าวถึงการสืบเชื้อสายของกลุ่มชน มลายู ชูพินิจได้อธิบายว่าชนกลุ่มน้อยของเมียววดีและพะสะอุว่ามีบรรพบุรุษเป็นชนกลุ่มเดียวกับชาวไทย และได้อพยพลงมาจากทางตอนใต้ของจีนมาสู่ดินแดนไทยในปัจจุบัน โดยตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ป่าตามแนวชายแดน ทั้งนี้ การที่กลุ่มชนของเมียววดีและพะสะอุสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกับกลุ่มชนชาวไทย ทำให้ชนกลุ่มนี้มีสถานะเป็นสมาชิกของชาติไทยโดยปริยาย แนวคิดเกี่ยวกับการสืบเชื้อสายที่ปรากฏดังตัวอย่างข้างต้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องการกำหนดสมาชิกของชาติจากแนวคิดเรื่องการสืบเชื้อสายของชนเผ่าไทยในยุคสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ การใช้ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ไทเพื่อกำหนดสมาชิกของชาติไทยในลักษณะนี้ยังแสดงให้เห็นว่าชาติไทยนั้นเป็นชาติที่มีอารยธรรมสืบต่อกันมาอย่างยาวนานอีกด้วย

ทั้งนี้ การระบุที่มาของกลุ่มชน โดยอ้างอิงถึงประวัติศาสตร์กระแสหลักดังที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้น เป็นเสมือนการนำเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์มาเป็นหลักฐานแสดงถึงความสัมพันธ์ แสดงสิทธิหรือแสดงสถานะสมาชิกของชาติ เนื่องจากประวัติศาสตร์สามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงที่ชี้ให้เห็นว่า

ชาติมีความเป็นมา มีอารยธรรมเป็นของตนเอง และมีตำแหน่งแห่งที่ของชาติมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นการจัดระเบียบโลกยุคก่อนหรือระเบียบโลกสากล อีกทั้งการแสดงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับบรรพบุรุษในอดีตยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงสิทธิอันชอบธรรมในการเป็นสมาชิกของชาตินั้น ๆ อีกด้วย การกล่าวถึงสร้างประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจข้างต้นจึงแสดงให้เห็นถึงการตอบรับโน้ตทัศน์สมัยใหม่ที่เชื่อว่าปัจเจกบุคคลในสังคมสมัยใหม่จำเป็นต้องมีสังกัดชาติใดชาติหนึ่ง และจัดกลุ่มให้ชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนมีสถานะเป็นชาวไทยโดยนำแนวคิดเรื่องเชื้อชาติ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ชาวไทยคุ้นเคย และเป็นค่านิยมแบบจารีตที่เคยปรากฏมาก่อนในอดีตมาใช้เป็นเงื่อนไขในการกำหนดสมาชิกของชาติ ทำให้ชนกลุ่มน้อยมีสถานะเป็นชาวไทย เนื่องจากมีบรรพบุรุษเดียวกันกับชาวไทย

นอกจากนี้ การบรรยายถึงชนกลุ่มน้อยดังที่ปรากฏในเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *งาดำ* ถือเป็น การแสดงให้เห็นถึงการตอบรับแนวคิดของรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามของผู้ประพันธ์ และพยายามชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าชนกลุ่มน้อยเหล่านั้นจะตระหนักว่าตนเองมีสถานะเป็นส่วนหนึ่งของชนเผ่าไทยหรือไม่ก็ตาม ชนกลุ่มน้อยกลุ่มนี้ก็ถือว่าเป็นชาวไทยเช่นกัน แนวคิดการรวมกลุ่มชนเผ่าไทยเข้าด้วยกันนี้เป็นแนวคิดตามมโนทัศน์สมัยใหม่ที่เชื่อว่าชาติเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มชน โดยใช้เกณฑ์การมีเชื้อชาติเดียวกันมากำหนด

นอกจากการใช้แนวคิดเรื่องเชื้อชาติไทยและการสืบสายเลือดมาเป็นเครื่องมือในการกำหนดสมาชิกของชาติไทยดังที่ปรากฏข้างต้นแล้ว วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจยังได้แสดงให้เห็นถึงการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดสมาชิกของชาติตามมโนทัศน์สมัยใหม่ที่เชื่อว่าชาติเป็นสิ่งสมมุติ และสมาชิกของชาติคือการตกลงที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชาติร่วมกันอีกด้วย โดยปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาราช* ซึ่งกล่าวถึงรุ่นที่ได้พยายามรวบรวมผู้คนหลากหลายเชื้อชาติเข้าด้วยกัน และเชิญชวนให้กลุ่มคนเหล่านั้นเข้ามาลงหลักปักฐานเป็นสมาชิกของชุมชนคลองสวนหมาก การรวบรวมผู้คนที่มีที่มาจากแตกต่างกันให้มาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเดียวกันนี้เป็นแนวคิดเดียวกับการรวมชาติในยุคสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้ผสานแนวคิดแบบจารีตเรื่องการมีสายเลือดเดียวกันเข้าไปในนวนิยายเรื่องนี้ด้วย โดยใช้การสมมุติว่าผู้ที่พร้อมจะอยู่ร่วมกันนี้ก็เปรียบเสมือนผู้ที่มีสายเลือดเดียวกัน ดังปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

“...ทุกคนที่นี้ล้วนมาจากสุดหล้าฟ้าเขียว บ้างมาจากมอญ บ้างจากลาว บ้างจากเมือง จากหนองปลิง ลานดอกไม้ พรานกระต่าย คลองขลุ้ง วังแฉม ฉัน จะมาจากไหนไม่สำคัญ ทุกคนมาจากไหนไม่สำคัญ เมื่อใจฉันและทุกคนอยู่ที่นี้ เราเหมือนมาจากสายเลือดเดียวกัน ถ้าใครจะมีอันเป็นไปอย่างไรไป การคิด แก่ไขก็ควรจะอยู่ระหว่างพวกเรา ไม่ใช่ให้คนอื่นมาเจ้าก็เจ้าการ”

(ทุ่งมหาราช, 2518, น. 332)

การกล่าวถึงที่มาของกลุ่มชนว่ามาจากพื้นที่ที่แตกต่างกัน เชื่อชาติที่แตกต่างกัน หากแต่สามารถรวมกันได้ และกลายเป็นคนที่มีเชื้อสายเดียวกันดังที่ปรากฏข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการนำมโนทัศน์การรวมชาติในยุคสมัยใหม่ก็สามารถเป็นสมาชิกชาติเดียวกันได้ โดยมาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มชนที่มีพื้นเพแตกต่างกันหรือมีเชื้อชาติแตกต่างกันก็สามารถกลายมาเป็นสมาชิกของชาติเดียวกันได้ หากสมาชิกของชาติต่างก็ยอมรับร่วมกัน และยินยอมที่จะดำเนินชีวิตในภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน แนวคิดดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า ชาติเป็นสิ่งสมมุติและเป็นการตกลงยอมรับร่วมกัน โดยมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงการละทิ้งสังกัดเดิม และเปลี่ยนแปลงให้ตนเองมาเป็นกลุ่มชนในสังกัดใหม่ คือ การเป็นชาวคลองสวนหมาก ซึ่งตัวอย่างข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงการสร้างชาติและการกำหนดสมาชิกของชาติจากเจตจำนงที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชาติ อย่างไรก็ตาม การแสดงเจตจำนงที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชาตินั้นจะต้องได้รับการยอมรับจากกลุ่มผู้ปกครองของชาติด้วย ซึ่งจากตัวอย่างข้างต้น ผู้ที่ยอมรับต่อเจตจำนงของสมาชิกก็คือ รื่น ซึ่งมีสถานะเป็นผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ทั้งนี้ จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้เชื่อมโยงการกำหนดสมาชิกของชาติแบบจารีตคือเชื้อชาติและการสืบสายเลือด และแนวคิดต่อชาติในยุคสมัยใหม่ที่เชื่อว่า สมาชิกของชาติคือการตกลงร่วมกันไว้ในตัวอย่างข้างต้นด้วย โดยมาลัย ชูพินิจได้สมมุติให้ผู้ที่ตัดสินใจจะมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่คลองสวนหมากนั้น กลายเป็นกลุ่มคนที่มีความผูกพันกัน และระบุว่าทุกคนเปรียบเสมือนมี “สายเลือด” เดียวกัน ซึ่งการสมมุติว่ามีสายเลือดเดียวกันนั้นเป็นเสมือนการยอมรับข้อตกลงร่วมกันว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนเดียวกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นมโนทัศน์ของชาติในยุคสมัยใหม่

การนำเสนอแนวคิดการจัดกลุ่มสมาชิกของชาติขึ้นใหม่ดังที่ปรากฏในเรื่อง *ทุ่งมหาธาต* นั้น ตรงกับแนวคิดการแบ่งชาติพันธุ์ของสกุลประดิษฐ์สร้าง (constructivism) ที่ระบุว่า การกำหนดสมาชิกของชาติสมัยใหม่เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรโดยตรง กล่าวคือ แนวคิดเกี่ยวกับชาติสมัยใหม่ เชื่อว่าสมาชิกของชาติต่างก็เป็นเจ้าของชาติ และสถานะสมาชิกของชาติเป็นโอกาสในการแสวงหาความมั่นคงขั้นพื้นฐานและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ กลุ่มชนสามารถละทิ้งชาติพันธุ์ของตนเองได้เมื่อเห็นว่าตนเองจะได้ประโยชน์มากกว่า (นิติ ภาวีครพันธุ์, 2558, น. 50) แนวคิดดังกล่าวถูกนำเสนอผ่านรื่นและสมาชิกของคลองสวนหมากที่มารวมตัวกันเพื่ออาศัยพื้นที่คลองสวนหมากเป็นพื้นที่ทำกิน และอยู่อาศัยร่วมกัน และแนวคิดดังกล่าวยังเป็นที่มาของการกำหนดชาติสมัยใหม่ที่เลื่อนไหล ผู้คนและพื้นที่ของชาติถูกเปลี่ยนแปลงโยกย้ายหรือเลื่อนไหลได้ตามเหตุการณ์ในสังคม ทั้งนี้ แนวคิดเรื่องชาติสมัยใหม่ยังเป็นที่มาของการจับจองพื้นที่และผู้คนของชาติที่ต่างไปจากเดิม

การกำหนดสมาชิกของชาติโดยใช้การอ้างอิงประวัติศาสตร์ การกำหนดสมาชิกของชาติโดยการอ้างอิงการสืบเชื้อสายของกลุ่มชาติพันธุ์ไท และการกำหนดสมาชิกของชาติจากการพร้อมใจที่จะอยู่ร่วมกันชี้ให้เห็นว่า มาลัย ชูพินิจมีกรอบในการกำหนดสมาชิกของชาติที่ค่อนข้างกว้าง กล่าวคือ

ยังคงให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสืบเชื้อสายของชาวไทย ซึ่งเชื่อว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของชาติไทยมาก่อน หรือสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน แนวคิดเรื่องการสืบเชื้อสายนี้ได้แสดงมโนทัศน์เกี่ยวกับการรวบรวมชนกลุ่มน้อยและจัดกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยให้เป็นสมาชิกของชาติไทย ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ปฏิเสธมโนทัศน์การกำหนดสมาชิกของชาติแบบใหม่ที่เชื่อว่าผู้คนสามารถเป็นสมาชิกของชาติไทยได้ หากมีเจตจำนงที่จะเป็นชนกลุ่มเดียวกันไว้ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ มาลัย ชูพินิจได้กำหนดให้สมาชิกของชาติสังกัดชาติใดชาติหนึ่งได้เพียงชาติเดียวเท่านั้น แนวคิดดังกล่าวปรากฏในนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* ที่มีเนื้อหากล่าวถึงสุวิทย์ หรือ สุริยะ นายทหารจากกองทัพญี่ปุ่นที่บิดาเป็นชาวญี่ปุ่นและมารดาเป็นชาวไทย เกิดและเติบโตในเมืองไทย แต่ถูกส่งตัวไปเรียนที่ประเทศญี่ปุ่นก่อนช่วงสงครามโลกจะเริ่มต้นขึ้น สุริยะมีรูปร่าง หน้าตา และแต่งกายแบบทหารญี่ปุ่น แต่การที่เขาเกิดและเติบโตในเมืองไทยทำให้รู้สึกผูกพันกับประเทศไทยอย่างมาก สุริยะถือเป็นตัวละครตัวหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความคลุมเครือเกี่ยวกับการกำหนดสมาชิกของชาติ เนื่องจากสุริยะมีสถานะเป็นปัจเจกบุคคล และแสดงออกถึงเจตจำนงที่จะเป็นสมาชิกของชาติไทย หากแต่การที่สุริยะมีสัญชาติญี่ปุ่น ทำให้เกิดคำถามว่าสุริยะควรเป็นสมาชิกของชาติใด ด้วยคุณสมบัติใด โดยปรากฏดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ถึงคุณรังสิตจะไม่ใช่พี่ชายคุณน้ำ ผมก็คงจะมาเตือนด้วยความหวังดีอย่างเดียวกันนี่เอง ผมเคยบอกแล้วว่าผมอาจเป็นญี่ปุ่นโดยเลือดพ่อ แต่แม่ที่อุ้มท้องผมมาก็เป็นไทย ท้องฟ้าที่ผมแรกเห็น อากาศที่ผมแรกหายใจ แสดงแดดแรกส่องหน้า และแผ่นดินที่ผมแรกเหยียบก็เมืองไทย โดยประเพณีและการอบรม ผมจะต้องตายเพื่อพระจักรพรรดิทุกกรณีไป แต่โดยจิตใจที่แท้จริงเมืองไทยเป็นเมืองที่ผมจะตายได้ด้วยความสุขยิ่งกว่า ผมพูดกับคุณน้ำอย่างที่คุณไทยจะพูดกับคนไทย...”

.....

“ถือผมในฐานะเป็นคนไทย มิฉะนั้น จะกลายเป็นทรยศต่อพระจักรพรรดิไป”

(เมืองนิมิตร, 2544, น. 117)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงเจตจำนงของสุริยะที่แสดงออกว่าตนเองมีจิตใจที่ผูกพันกับประเทศไทยมากกว่า แม้ว่ารูปลักษณ์ภายนอกและบทบาทหน้าที่จะเป็นชาวญี่ปุ่นก็ตาม นอกจากนี้สุริยะยังได้ความนึกคิดว่าต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดินไทยดังข้อความที่ว่า

“เขารู้ว่าเขาได้รับใช้สัญชาติที่เขาสังกัดอยู่อย่างดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ ไม่น้อยกว่าผู้อื่นผู้ใดผู้สังกัดอยู่ในชาตินั้น ขณะเดียวกันเขาก็รู้ว่าไม่มีวันจะเป็นญี่ปุ่นโดยสิ้นเชิงได้ トラบไตที่เลือดของแม่แม่จะน้อยเพียงใด ยังไหลอยู่ในกาย และトラบไตที่ความอบอุ่นของพื้นแผ่นดินไทย...พร้อมด้วยความรักและเมตตาปราณีที่เขาได้รับ ไม่ตรีจิตมิตรภาพที่เขาได้ครอง...ยังซึมซาบอยู่ในใจ”

(เมืองนิมิตร, 2544, น. 159)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่าแม้ว่าสุริยะจะมีเจตจำนงที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย เนื่องจากมีความผูกพันทางจิตใจกับชาติไทยและมีสายเลือดชาวไทยจากฝั่งแม่ หากแต่เนื่องจากสุริยะมีสัญชาติเป็นชาวญี่ปุ่นจึงถือว่าเป็นสมาชิกของชาติญี่ปุ่น ไม่สามารถเป็นสมาชิกของชาติอื่นได้อีก ดังนั้นแม้ว่าสุริยะจะมีความต้องการที่จะเป็นชาวไทย มีความผูกพันกับประเทศไทย และต้องการอยู่อาศัยในแผ่นดินไทย สุริยะก็ไม่ได้รับการยอมรับในฐานะคนไทยและมีสถานะเป็นผู้อาศัยเท่านั้น การกำหนดชาติกำเนิดและพฤติกรรมของสุริยะนี้สะท้อนให้เห็นถึงทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่าสมาชิกของชาติสามารถสังกัดชาติใดชาติหนึ่งได้เพียงชาติเดียว

ทั้งนี้ การกำหนดสมาชิกของชาติโดยให้บุคคลเป็นสมาชิกของชาติได้เพียงชาติเดียว ตลอดจนการแสดงให้เห็นว่าสุริยะมีสัญชาติญี่ปุ่นแล้วจึงไม่สามารถเป็นสมาชิกของชนชาติไทยได้อีกนั้นแสดงให้เห็นถึงความคลุมเครือของแนวคิดสมัยใหม่ว่า และการตั้งคำถามของมาลัย ชูพินิจที่ว่าแท้จริงแล้วบุคคลสามารถเลือกชาติหรือรัฐชาติที่ตนเองจะสังกัดได้หรือไม่ เนื่องจากหากพิจารณาตามแนวคิดเกี่ยวกับชาติในยุคสมัยใหม่ บุคคลควรที่จะเลือกสังกัดชาติหรือรัฐของตนเองได้ หากมีคุณสมบัติพร้อมและเจตจำนงที่ต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของชาตินั้น ๆ หากแต่สุริยะกลับไม่สามารถเลือกที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทยได้ แม้ว่าสุริยะจะมีความผูกพันหรือมีเจตจำนงที่จะเป็นชาวไทย เนื่องจากสุริยะยังคงมีสายเลือดชาวญี่ปุ่น รูปลักษณ์ภายนอกเป็นชาวญี่ปุ่น และมีสัญชาติญี่ปุ่น ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ทำให้สุริยะไม่ได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกของชาติไทย

ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงการพยายามที่จะพิจารณาว่า แท้จริงแล้วการกำหนดสมาชิกของชาติควรให้ความสำคัญกับสิ่งใด โดยนำเสนอผ่านการแสดงความคิดเห็นของรัญจวนและรังสิต รัญจวนได้แสดงความคิดเห็นว่า“หนูว่านายหมวดงามนั้นเป็นไทยเต็มตัว...เกิดในเมืองไทย โตในเมืองไทย พูดไทยเป็นน้ำ เสียแต่หน้าตายังเป็นญี่ปุ่นมากไปหน่อย” (เมืองนิมิตร, 2544, น. 122) ความคิดของรัญจวนแสดงถึงแนวคิดสมัยใหม่ที่เชื่อว่าบุคคลควรที่จะเลือกสังกัดหรือชาติของตนเองได้ตามเจตจำนงของบุคคลเหล่านั้น และมีคุณสมบัติอย่างที่ชาวไทยควรจะมีเช่น พื้นเพ หรือการใช้ภาษา อย่างไรก็ตาม รัญจวนก็ติดใจกับรูปลักษณ์ของสุริยะที่ไม่เหมือนชาวไทยเช่นกัน ซึ่งการติดกับรูปลักษณ์นี้เป็นมโนทัศน์แบบจารีตที่ผู้คนในสังคมใช้แบ่งแยกกลุ่มชน ในขณะที่รังสิตได้กล่าวถึงสุริยะว่า เป็นชาวญี่ปุ่นเพราะมีสายเลือดชาวญี่ปุ่นที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังข้อความที่ว่า “เขาเป็น

ญี่ปุ่นทั้งเลือดและเนื้ออย่างญี่ปุ่นทั้งพ่อและแม่เหล่านั้น” (เมืองนิมิตร, 2544, น. 122) ทศนะของรังสิตแสดงถึงการกำหนดสถานะสุริยะให้เป็นชาวญี่ปุ่นจากรูปลักษณ์และสายเลือดนี้เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า สุริยะไม่สามารถที่จะเป็นสมาชิกของทั้งสองชาติได้แม้ว่าสุริยะจะมีคุณสมบัติเพียงพอก็ตาม อีกทั้งสุริยะก็ยังไม่สามารถเป็นชาวไทยได้แม้ว่าสุริยะจะมีเจตจำนงที่จะเป็นชาวไทยก็ตาม

การพยายามแสดงเหตุผลว่าสุริยะเป็นสมาชิกของชาติไทยได้หรือไม่นี้ได้แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าชาติจะเป็นแนวคิดใหม่ หากแต่การระบุว่าสมาชิกของชาติ คือ ผู้ที่แสดงเจตจำนงว่าต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของชาติ และมีคุณสมบัติร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในชาตินั้นอาจยังไม่เพียงพอในการกำหนดสมาชิกของชาติ การกำหนดสมาชิกของชาติมีรายละเอียดที่ซับซ้อน มีทั้งการนำมโนทัศน์แบบจารีตไม่ว่าจะเป็นพิจารณาจากพื้นเพ การสืบสายเลือด และรูปลักษณ์ ซึ่งเป็นการจำแนกกลุ่มชนรูปแบบเดิมมาใช้ ดังนั้น แนวคิดสมัยใหม่ที่เชื่อว่าสมาชิกของชาติ คือ ผู้ที่แสดงเจตจำนงว่าที่ต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของชาติจึงเป็นอุดมคติที่ยังคงไม่ได้ปรับใช้ในสังคมอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจได้จับเรื่องโดยให้สุริยะเลือกที่จะรับโทษในสถานะผู้แพ่งสงครามตามสัญชาติญี่ปุ่นของตน การเลือกให้สุริยะเสียชีวิตในฐานะชาวญี่ปุ่นสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าแนวคิดเรื่องชาติสมัยใหม่จะระบุว่าชาติเกิดจากการหลอมรวมกลุ่มชนที่มีจินตภาพถึงชาติแบบเดียวกัน มีความผูกพันและมีเจตจำนงที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชาติร่วมกัน หากแต่ผู้ประพันธ์ก็ไม่ได้ใช้แนวคิดสมัยใหม่มากำหนดชะตาชีวิตของสุริยะ อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่ากลุ่มชนที่สังกัดชนชาติใดแล้วมักจะไม่มี การเปลี่ยนแปลง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวขัดกับแนวคิดเรื่องชาติและสมาชิกของชาติในยุคสมัยใหม่ และท้ายที่สุดบุคคลเหล่านั้นจำเป็นจะต้องได้รับการรับรองจากรัฐหรือผู้ปกครองชาติ แม้ว่าบุคคลเหล่านั้นจะมีอุดมการณ์และมีเจตจำนงที่ต้องการจะอยู่ร่วมกันเพียงใดก็ตาม หากไม่ได้รับการรับรองก็ถือว่ายังไม่ใช่สมาชิกของชาติ การกำหนดสมาชิกของชาติที่ปรากฏจึงมีลักษณะภาวะสมัยใหม่ที่ไม่ชัดเจน คือ มีการแสดงอุดมคติเกี่ยวกับชาติในยุคใหม่ หากแต่ในความเป็นจริงการกำหนดชาติและสมาชิกของชาติกลับมีมโนทัศน์ทั้งใหม่และเก่าปะปนกันไปไม่ชัดเจน และไม่ได้ก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่อย่างแท้จริง

5.3.3 ชาวไทย (ในอุดมคติ)

การระบุหน้าที่ของสมาชิกหรือพลเมืองของชาติเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจกล่าวถึง โดยการนำเสนอแนวคิดเรื่องหน้าที่ของพลเมืองที่ปรากฏนี้เป็นไปตามแนวคิดรัฐชาติสมัยใหม่ที่ถือว่าพลเมืองหรือประชากร (population) ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของรัฐสมัยใหม่ สมาชิกของชาติหรือพลเมืองนี้ถือเป็นผู้ที่มีสิทธิและสถานะเสมือนเจ้าของประเทศคนหนึ่ง และชาติเป็นสมบัติร่วมของทุกคนในชาติ ดังนั้นสมาชิกในชาติจึงต้องมีหน้าที่ต่อชาติด้วย

ทั้งนี้ ด้วยแนวคิดสมัยใหม่ที่เชื่อว่าชาติเป็นสมบัติร่วมของสมาชิกในชาติทำให้มาลัย ชูพินิจเสนอว่าสมาชิกของชาติไม่ว่าจะเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ กลุ่มผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่ของรัฐ ชาวบ้าน ผู้ชายหรือผู้หญิงก็ตาม สมาชิกของชาติทั้งหมดต่างก็มีหน้าที่ต่อชาติทั้งนั้น หากแต่หน้าที่ต่อชาติของแต่ละบุคคล

อาจจะแตกต่างกันไปตามสถานะ อาชีพ และความสามารถของบุคคล โดยมาลัย ชูพินิจเน้นย้ำถึงหน้าที่ของสมาชิกต่อชาติไทยหลายประเด็น เช่น สมาชิกของชาติจะต้องแสดงความรักและสำนึกถึงบุญคุณของชาติ สมาชิกของชาติจะต้องรักษาผลประโยชน์ของชาติ สมาชิกของชาติจะต้องสร้างศรัทธาให้ชาติ และสมาชิกของชาติจะต้องเสียสละเพื่อชาติ ซึ่งหน้าที่เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังของผู้ประพันธ์ที่มีต่อสมาชิกของชาติ โดยปรากฏประเด็นและตัวอย่างดังต่อไปนี้

5.3.3.1 ชาวไทยจะต้องรักชาติและการสำนึกในคุณของชาติ

หน้าที่ของสมาชิกที่ปรากฏมากที่สุดในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ คือ สมาชิกของชาติไทยควรที่จะต้องรักชาติไทย และสำนึกในคุณของแผ่นดินไทย โดยมาลัย ชูพินิจมักอธิบายว่าแผ่นดินนั้นเป็นเสมือนแผ่นดินที่หล่อเลี้ยงชีวิต และเป็นแหล่งพักพิงให้ผู้คนได้อาศัย และมักใช้คำว่า ปิตุภูมิ มาตุภูมิ เมื่อกล่าวถึงประเทศไทย รวมถึงการเปรียบเทียบสมาชิกของชาติเป็น “ลูก” ของแผ่นดิน (เมืองนิมิตร, 2544, น. 232) การเปรียบเทียบในลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดงความคาดหวังว่า สมาชิกในชาติควรจะต้องรัก ตลอดจนสำนึกถึงคุณของแผ่นดินไทยเสมือนบุตรที่สำนึกในบุญคุณของผู้ให้กำเนิด

มาลัย ชูพินิจได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความรักชาติผ่านตัวละครหลากหลายสถานะ และชนชั้น และพยายามเสนอแนะว่า สถานะทางสังคมไม่สามารถวัดความรักชาติของสมาชิกของชาติได้ สมาชิกของชาติไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดหรือมาจากชนชั้นใดของสังคมก็สามารถแสดงความรักชาติได้เท่ากัน ความรักชาติไม่สามารถกำหนดโดยสัญชาติ เชื้อชาติ หน้าที่การงาน ความรวย ความจน หรือเงื่อนไขใด ๆ ถ้าหากสมาชิกเหล่านั้นมีจิตใจที่รักชาติ หรือตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชาติ ความรักของสมาชิกเหล่านั้นก็จะถือว่ามีความเท่ากัน โดยแนวคิดดังกล่าวได้ถูกถ่ายทอดผ่านข้อความในนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* ดังนี้

“...เราทุกคนรักเมืองไทยด้วยกัน รัฐบาลกับหนังสือพิมพ์ เท่าๆ กับชาวไร่ ชาวนาที่นี่ เท่าๆ กับตาวังที่แกแจวเรือรับส่งคุณ และนายมุดคนสวนของผม เพียงแต่วิถีทางที่แสดงออกและทัศนะที่มีเท่านั้นที่แตกต่างกันไป รัฐบาลรู้เท่าๆ กับที่คุณและชาวไทยที่สนใจติดตามความเคลื่อนไหวโดยใกล้ชิดรู้ว่าโฉมหน้าของสงครามครั้งนี้จะเปลี่ยนไปทางไหน ปัญหามันอยู่ที่ว่าเราจะจัดการอย่างไรกับอนาคตที่รอเราอยู่ข้างหน้าเท่านั้น”

(เมืองนิมิตร, 2544, น. 40)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ของผู้ประพันธ์ที่พยายามระบุว่า สมาชิกของชาติควรจะมีความรักชาติเป็นพื้นฐาน และชนชั้นหรือสถานะทางสังคมไม่ได้เป็นเครื่องวัดหรือกฎเกณฑ์ว่าสมาชิกเหล่านั้นรักชาติมากน้อยไปกว่ากัน โดยชี้ให้เห็นว่า ชาติเป็นของประชาชนทุกคน

อย่างเท่าเทียมกัน สถานะทางสังคม เพศ หรืออายุไม่ได้เป็นส่วนตัดสินว่าบุคคลใดมีความรักชาติได้มากน้อยกว่ากัน อธิปัตติ เชื่อพระวงศ์ นักหนังสือพิมพ์ คนเรือ ผู้ชาย ผู้หญิง และคนสวนต่างก็มีความรักชาติได้เท่ากัน โดยไม่มีความรักชาติของใครมีคุณค่ามากน้อยกว่าใคร หากแต่สมาชิกของชาติอาจแสดงออกถึงความรักชาติแตกต่างกันตามสถานะทางสังคมของตน

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้กล่าวถึงความรักชาติในอีกรูปแบบหนึ่ง คือ ความรักชาติในลักษณะของการสำนึกในคุณของแผ่นดิน ทักษะดังกล่าวมาจากมโนทัศน์ของผู้ประพันธ์ที่เชื่อว่าแผ่นดินไทยเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและหล่อเลี้ยงชีวิตของสมาชิกในชาติ ไม่ว่าจะเชื้อชาติใด ดังนั้น ผู้ที่อยู่อาศัยจึงต้องสำนึกในบุญคุณของแผ่นดินไทย ไม่ว่าจะคนไทยหรือชาวต่างชาติที่มาอาศัยอยู่ในแผ่นดินไทย

ความรู้สึกลำบากถึงคุณของแผ่นดินนี้ยังถูกนำเสนอผ่านตัวละคร พระโป้ ในนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาราช* ที่เข้ามาใช้ชีวิตและประกอบอาชีพค้าไม้จนเจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยด้วย ดังข้อความที่ว่า “คนอย่างพญาตะก่าพี่ พระโป้ น้อง หาอีกไม่ได้ในชาตินี้ แกไม่ใช้คนไทย แต่แกก็รักเมืองไทย รักคนไทย เพราะมันเป็นถิ่นฐานที่สร้างแกขึ้นมา และเป็นคนที่แกจะหาความสุข ความรักด้วยได้” (ทุ่งมหาราช, 2518, น. 294) มาลัย ชูพินิจเน้นย้ำให้เห็นว่า ความรักที่สมาชิกของชาติไม่ว่าจะเชื้อชาติใดหรือสัญชาติใดก็สามารถมีความรักต่อประเทศไทยได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากชาติไทยเป็นแหล่งพักพิงให้ผู้คนได้ดำรงชีวิต การกล่าวถึงพญาตะก่าและพระโป้ซึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยและรักผูกพันกับประเทศไทย เพราะแผ่นดินไทยทำให้ทั้งสองพี่น้องได้ประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเอง จนสุขสบายเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่น่ามาใช้เพื่อชี้ให้เห็นว่า กลุ่มชนใดก็ตามที่ได้รับประโยชน์จากแผ่นดินหรือพื้นที่ของชาติควรจะต้องมีความรักชาติด้วย และความรักชาติก็ไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เพียงแต่ในกลุ่มชนที่มีเชื้อชาติไทยเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาการนำเสนอของมาลัย ชูพินิจ ได้แสดงให้เห็นถึงการปะปนกันของมโนทัศน์สมัยใหม่และมโนทัศน์แบบจารีตของผู้ประพันธ์ กล่าวคือ ประชาชนหรือสมาชิกของชาติสามารถแสดงออกถึงความรักชาติที่แตกต่างกันไปตามสถานะทางสังคมของบุคคล ซึ่งแนวคิดนี้ถือเป็นแนวคิดสมัยใหม่ที่แสดงให้เห็นว่า สมาชิกของชาติคือ กลุ่มชนที่มีจินตภาพถึงชาติเดียวกัน และต้องการเป็นส่วนหนึ่งของชาติร่วมกัน หากแต่ความรักชาติในรูปแบบสำนึกบุญคุณของชาติถือเป็นการแสดงให้เห็นมโนทัศน์แบบจารีตของไทยที่เชื่อในเรื่องการอนุเคราะห์และการอุปถัมภ์ แนวคิดดังกล่าวเป็นการยกชาติให้กลับขึ้นมามีความสำคัญและอำนาจเหนือมนุษย์อีกครั้ง ขัดแย้งกับแนวคิดสมัยใหม่ที่กำหนดให้มนุษย์มีอำนาจเหนือชาติเป็นเจ้าของชาติ วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงเป็นการหยิบยืมแนวคิดทั้งใหม่และเก่ามาใช้ปะปนกันเพื่อแสดงทัศนะที่เชื่อว่า สมาชิกของชาติจะต้องมีความรักชาติไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะอยู่ในสถานะใดก็ตาม

5.3.3.2 ชาวไทยทุกคนมีหน้าที่ต่อชาติ

ความรักชาติไม่ได้เป็นสิ่งที่เดียวที่มาลัย ชูพินิจคาดหวังจากสมาชิกของชาติเพียงอย่างเดียว ความคาดหวังอีกประการหนึ่งก็คือ สมาชิกของชาติทุกคนมีหน้าที่ต่อชาติ อาจมีหน้าที่และบทบาทแตกต่างกันออกไป หากแต่หน้าที่และบทบาทนั้นจะต้องสร้างประโยชน์ให้แก่ชาติ เช่น ทหารมีหน้าที่ปกป้องดินแดน หรือข้าราชการมีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของราษฎร เป็นต้น และหากสมาชิกของชาติคนใดที่ไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่สังคมกำหนดขึ้นก็จะถือว่าผู้นั้นสิ้นความเป็นสมาชิกของชาติไป

การปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ของตนเองเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ชาติถูกหยิบยกมานำเสนอในวรรณกรรมหลายเล่ม เช่น *ทุ่งมหาธาต* และ *เมืองนิมิตร* โดยมาลัย ชูพินิจแสดงความคาดหวังให้สมาชิกของชาติปฏิบัติหน้าที่อันจะเป็นประโยชน์ต่อชาติ ความคาดหวังดังกล่าวถูกนำเสนอผ่านการทำงานของผู้คนในสังคมที่ต่างคนต่างก็มีอาชีพหรือบทบาทหน้าที่ต่อสังคมแตกต่างกันไป หากแต่สมาชิกทั้งหมดของกลุ่มชนควรจะปฏิบัติหน้าที่ตามอาชีพของตนเพื่อสนับสนุนชาติและช่วยเหลือสมาชิกของชาติคนอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือเจ้าเมือง ซึ่งเป็นข้าราชการที่มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของราษฎรก็ต้องเอาใจใส่ลูกบ้าน พยายามช่วยเหลือ หรือระงับความเดือดร้อนของราษฎรในพื้นที่ให้ได้ ดังปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาธาต* ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้เข้ามาดูแลปัญหาความขัดแย้งบริเวณพื้นที่ป่าโป่งน้ำร้อน เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่โป่งน้ำร้อนได้ ดังต่อไปนี้

“ร่มโพธิ์ ร่มไทร” ท่านพิมพ์ “รีนทำให้ฉันนึกถึงคุณแม่ของฉัน ท่านอวยพรฉันอย่างเดียวกัน เมื่อฉันจะขึ้นมาเป็นเจ้าเมืองที่นี่ แต่เจ้าเมืองทุกคนควรจะมี ความหมายอย่างนั้นไม่ใช่หรือรีน สำหรับราษฎรที่ตนปกครอง เหมือนพี่เหมือนน้อง เหมือนลูก เหมือนหลานในครอบครัว เหมือนคนกับคนไม่ใช่ป่าวกกับนาย ฉันอยู่เมืองนี้มานาน จนรู้สึกเหมือนเป็นบ้านเกิดอีกแห่งหนึ่งของฉัน ฉันรู้จักชาวเมืองนี้มานาน จนรู้สึกเหมือนทุกคนอยู่ในวงศาความญาติ ฉันอาจจะบอกได้ว่า บ้านไหนมีใครก็คน บอกได้จนกระทั่งชื่อเด็กเกิดใหม่ สุขของเขาชื่อของฉัน ทุกข์ของเขาชื่อทุกข์ของฉันด้วย ข้าราชการในบังคับบัญชาทุกคนเคยได้รับอบรม ให้ใกล้ชิดสนิทสนมกับราษฎรพลเมืองอย่างนี้ทั้งนั้น ฉันเสียใจที่เกิดเรื่องนี้ขึ้นและเกิดในท้องที่ของเมืองที่ฉันปกครองดูแลทุกข์สุขเสียด้วย”

(ทุ่งมหาธาต, 2518, น. 698-699)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความคาดหวังของผู้ประพันธ์ที่มีต่อข้าราชการชนชั้นปกครอง เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดควรจะต้องทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของสมาชิกคนอื่นๆ ซึ่งมาลัย ชูพินิจเชื่อว่าการช่วยเหลือราษฎรถือเป็นบทบาทหน้าที่ที่ผู้ปกครองควรปฏิบัติ ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้สะท้อนทัศนคติของตนเองให้เห็นอีกด้วยว่า สมาชิกของชาติที่เป็นข้าราชการหรือผู้ปกครองควรจะทำหน้าที่ในระบอบเครือญาติที่สมาชิกในกลุ่มชนมีความสนิทสนมใกล้ชิดกันจนความทุกข์สุขของสมาชิกในชาติเป็นเสมือนความทุกข์สุขของผู้ปกครองเอง แนวทางนี้จะทำให้การดูแลทุกข์สุขของราษฎรเป็นไปได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ การนำเสนอในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่า มาลัย ชูพินิจคาดหวังให้กลุ่มข้าราชการหรือผู้ปกครองปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองเพื่อประโยชน์ของสมาชิกในชาติ

นอกจากตัวอย่างข้างต้นแล้ว มาลัย ชูพินิจได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับหน้าที่ของสมาชิกผ่านตัวละครที่มีสถานะและบทบาทอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน เช่น รังสิต นักหนังสือพิมพ์ที่พยายามนำเสนอข่าวสงครามตามความจริงให้กับประชาชนชาวไทยได้รับรู้ โดยไม่ยอมรับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลไทย เนื่องจากรัฐบาลไทยต้องการให้รังสิตเขียนข่าวชวนเชื่อเพื่อประชาสัมพันธ์นโยบายของกองทัพ รังสิตได้ระบุว่าการทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถของตนนั้นเป็นการแสดงหน้าที่สมาชิกของชาติที่มีต่อชาติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“รัฐบาลเท่าๆ กับท่านอธิบดีรู้อยู่แก่ใจว่า ผมไม่เคยปฏิเสธการร่วมมือจนครั้งเดียว เมื่อมันเกี่ยวกับสวัสดิภาพของชาติบ้านเมือง ไม่มีคนที่ได้ชื่อว่าคนไทยคนไหนจะไม่ยอมเสียสละเพื่อปิตุภูมิของตนได้ในเวลาอย่างนี้ แต่ต่างคนต่างมีหน้าที่ ต่างคนต่างมีวิธีของเขาในการแสดงความรักชาติบ้านเมือง ทหารอย่างหนึ่ง พลเรือนอย่างหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ทำงานอย่างเดียวกัน ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ของผมรู้ว่า เราพยายามทุกสิ่งทุกอย่างในหน้าที่ความรับผิดชอบของเรา ยกเว้นอย่างเดียวคือสนับสนุนให้ชาวเป็นดำ ให้เท็จเป็นจริง เพราะนั่นแหละอันตรายสำคัญ ไม่เฉพาะแต่เกียรติภูมิ ชื่อเสียง หรือความไว้วางใจที่ประชาชนมอบให้แก่หนังสือของผมเท่านั้น หากสำหรับรัฐบาล สำหรับบ้านเมือง และคนไทยทั่วไป”

(เมืองนิมิตร, 2544, น. 39)

คำกล่าวของรังสิตข้างต้นชี้ให้เห็นว่า สมาชิกของชาติต่างก็มีหน้าที่ต่อชาติแตกต่างกันไป รังสิตซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์ก็ต้องพยายามเสนอข่าวที่ถูกต้องที่สุดให้สมาชิกคนอื่น ๆ ของชาติได้รับรู้ การยืนยันที่จะไม่ร่วมมือกับรัฐบาล และนำเสนอข่าวสงครามที่ถูกต้องให้ประชาชนได้รับความคิดและพฤติกรรมของรังสิตแสดงให้เห็นว่ารังสิตพยายามจะปฏิบัติหน้าที่ต่อชาติและคนไทยเพื่อประโยชน์ของชาติที่แท้จริง แม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะขัดกับนโยบายของรัฐบาลก็ตาม นอกจากนี้

มาลัย ชูพินิจ ยังเน้นให้เห็นถึงว่าหน้าที่ของประชาชนที่มีต่อชาตินั้นยังมีความสำคัญกับสมาชิกคนอื่น ๆ ของชาติด้วย โดยแสดงผ่านทัศนะของรังสิตอีกครั้งว่า “เขาจะอธิบายให้ผกาเข้าใจได้อย่างไร ว่าในยามที่ชาติบ้านเมืองตกอยู่ระหว่างภัยและไทยยืนอยู่บนทางแพร่งเช่นนี้ หน้าที่และความรับผิดชอบอย่างเขาไม่สามารถจะแบ่งเบาหรือโยนให้ผู้อื่นได้” (เมืองนิมิตร, 2544, น. 43-44) การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะนักหนังสือพิมพ์ โดยเสนอข่าวที่ไม่บิดเบือนเพื่อให้คนในชาติและชาติไทยได้รับประโยชน์จากหนังสือพิมพ์ของรังสิตให้มากที่สุดนี้ ชี้ให้เห็นถึงทัศนคติของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่าชาวไทยทุกคนต่างก็มีหน้าที่ต่อชาติ หน้าที่ต่อชาตินั้นอาจจะแตกต่างกันไปตามแต่ละสถานะและบทบาทของสมาชิกในชาติ หากแต่หน้าที่ทั้งหมดจะต้องมาจากความรู้สึกรักชาติเช่นเดียวกัน และการแสดงออกถึงความรักชาตินั้นสามารถแสดงผ่านการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดีและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชาติมากที่สุด

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้นำเสนอว่า แม้ว่าสมาชิกของชาติไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็ก มีสถานะทางสังคม เพศ หรือ อายุที่แตกต่างกัน แต่สมาชิกของชาติต่างก็มีหน้าที่ต่อชาติเช่นเดียวกันทุกคน โดยแนวคิดดังกล่าวถูกนำเสนอผ่านรังสิตที่สอนรัฐจวน เด็กหญิงกำพร้าที่รังสิตรับมาอุปการะไว้ว่า การปกป้องประเทศเป็นสิ่งที่สมาชิกของชาติทุกคนต้องปฏิบัติ โดยรังสิตได้อธิบายถึงหน้าที่ของสมาชิกของชาติให้รัฐจวนได้ฟัง ดังข้อความที่ว่า

“คนเรามีสิทธิ์เอาชีวิตซึ่งกันและกัน โดยไม่จำเป็นต้องมีสาเหตุส่วนตัวมาก่อนเลยหรือคะ คุณน้า”

“อ้อ ลงเป็นหน้าที่แล้ว คนเรามีสิทธิ์ทั้งนั้น” เสียงของรังสิตบอกความอัดอั้น “ในฐานะที่เป็นคนไทย รัฐจวนมีหน้าที่อย่างเดียวกับพลเมืองทั่วไปไม่ว่าจะผู้ชายหรือผู้หญิง ที่จะต้องป้องกันประเทศชาติบ้านเมืองจากศัตรู เราควรจะรู้ว่าการตายของนายเขรานั้นหมายถึงการอยู่ของสุริยะ และการอยู่ในสภาพปรกติของอาวุธยุทธภัณฑ์ในรถถังขบวน หมายถึงความพินาศวอดวายของคนไทยอีกมากมายในเวลาที่เกิดปะทะกันขึ้น”

(เมืองนิมิตร, 2544, น. 248)

คำตอบของรังสิตตั้งที่ปรากฏข้างต้นได้แสดงมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่าสมาชิกของชาติทุกคนต่างก็มีหน้าที่ต่อชาติ หน้าที่ต่อชาติในที่นี้คือการรักษาและปกป้องชาติและคำนึงถึงความปลอดภัยของคนในชาติเป็นอันดับแรก แม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะขัดกับจิตสำนึกหรือหลักมนุษยธรรมก็ตาม โดยจากตัวอย่างข้างต้น รัฐจวนฆ่าทหารญี่ปุ่นเพื่อช่วยชีวิตสุริยะ แต่ก็รู้สึกผิดต่อทหารญี่ปุ่นที่เธอฆ่าตาย รังสิตจึงอธิบายว่า แม้ว่ารัฐจวนจะเป็นเด็ก หากแต่รัฐจวนก็เป็นชาวไทย และมีหน้าที่ต่อประเทศเช่นเดียวกันชาวไทยคนอื่น ๆ ดังนั้น รัฐจวนจึงมีหน้าที่ดูแลรักษาประเทศไทย การกระทำของรัฐจวนจึงเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เนื่องจากสามารถหยุดเหตุการณ์ร้ายที่จะเกิดกับประเทศชาติ ทำให้ชาติเกิดความสูญเสียน้อยลง และสามารถปกป้องสมาชิกของชาติไทยได้

นอกจากรังสิตและรัฐจวนซึ่งเป็นตัวแทนของชายหนุ่มและเด็กสาวแล้ว ผู้ประพันธ์ยังได้กล่าวถึง หัวหน้าหน่วย “ไก่อฟ้า” ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ที่พำนักอยู่ในต่างประเทศ แต่ได้เลือกเดินทางกลับมาประเทศไทยเพื่อเป็นช่วยเหลือประเทศชาติในช่วงสงคราม เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจที่ของรัฐบาลไทยตกลงเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและนำประเทศเข้าสู่สงคราม เชื้อพระวงศ์พระองค์นี้ได้เข้าร่วมกับหน่วยงานลับและปฏิบัติการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่น หน่วยงานที่ท่านสังกัดมีความคล้ายคลึงกับเรื่องเล่าเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย มาลัย ชูพินิจได้ใช้การเปรียบเทียบการปฏิบัติหน้าที่ของชาวไทยว่าเสมือนเป็น “ลูก” ที่มีหน้าที่ต่อชาติ หน้าที่ในที่นี้ก็คือ การปกป้องดูแลชาติไทย ดังข้อความที่ว่า “ผมเองไม่ได้คิดว่ามาทำคุณงามความดีอะไร เพียงแต่ปฏิบัติหน้าที่ต่อเมืองไทยในฐานะลูกคนหนึ่งเท่านั้น” (เมืองนิมิตร, 2544, น. 232) ทั้งนี้ การใช้ความเปรียบในลักษณะข้างต้นชี้ให้เห็นถึงมโนทัศน์ความสัมพันธ์ของชาติกับสมาชิกในชาติที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันเสมือนบิดาหรือมารดาผู้ให้กำเนิดกับลูก ซึ่งการแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความคาดหวังของผู้ประพันธ์ที่คาดหวังจะให้สมาชิกของชาติมีความกตัญญูต่อชาติไทย มาลัย ชูพินิจมักใช้คำว่า “บ้านเกิดเมืองนอน” (เมืองนิมิตร, 2544, น. 234) “แผ่นดินที่ให้กำเนิด” “ปิตุภูมิ” (เมืองนิมิตร, 2544, น. 49) “มาตุภูมิ” (เมืองนิมิตร, 2544, น. 139) “เชื้อชาติที่ตนเอากำเนิด อากาศที่ตนเกิดมาหายใจ และในแสงสว่างที่แรกพบ” (เมืองนิมิตร, 2544, น. 153) “เรือนตาย” (เมืองนิมิตร, 2544, น. 148) เพื่อหมายถึงชาติไทย ทั้งนี้ ทศนะดังกล่าว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังของผู้ประพันธ์ที่คาดหวังให้ชาวไทยกตัญญูและตอบแทนคุณแผ่นดินเช่นเดียวกับที่บุตรต้องกตัญญูกับบิดามารดาด้วยการปกป้องดูแลชาติไทยของหัวหน้าหน่วยไก่อฟ้าซึ่งมีสถานะทางสังคมเป็นถึงเชื้อพระวงศ์มีทรัพย์สินและหนทางที่จะหลีกเลี่ยงหนีจากสงครามที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้ หากแต่เจ้านายพระองค์ดังกล่าวกลับตัดสินใจกลับเข้ามาในประเทศไทย และทำงานเสี่ยงอันตรายเพื่อช่วยเหลือประเทศไทย ทำให้รัฐจวนมีความสงสัยในการกระทำดังกล่าว และถามถึงสาเหตุที่เจ้านายพระองค์นั้นตัดสินใจเดินทางกลับมาประเทศไทย ดังข้อความต่อไปนี้

“จันทานได้ประโยชน์อะไร ที่เข้ามาทำงานในเมืองไทยซึ่งไม่ใช่ของท่านอีกต่อไป...” ทั้งน้ำเสียงและสีหน้าของเด็กสาวบอกความสงสัยโดยสุจริตและไม่เดียงสา “หรือสงครามเลิกแล้วท่านจะได้กลับมามีอำนาจวาสนาขึ้นอีก”

“ฉันคิดว่าไม่” สุริยะสันศิริชะช้า ๆ “ท่านเข้ามาทำงานให้เมืองไทยก็เพราะว่ามันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของท่าน อย่างที่มันเป็นของเธอและฉัน” เสียงของเขาสั้นนิดๆ เมื่อถึงตรงนี้ “แผ่นดินที่ให้กำเนิดแก่เรา จะเป็นของเราตลอดไป ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ท่านชายก็คงคิดอย่างนั้น ก่อนที่ท่านจะตัดสินใจเข้ามาทำงานอย่างเสียสละเช่นนี้”

(เมืองนิมิตร, 2544, น. 248)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่าสมาชิกของชาติไม่ว่าจะมีเพศ อายุ ชั้น เชื้อชาติ หรือสถานะทางสังคมแตกต่างกันอย่างไร หากแต่ทุกคนต่างก็มีหน้าที่ต่อชาติ และสามารถช่วยเหลือประเทศชาติได้เช่นเดียวกัน มาลัย ชูพินิจได้เลือกตัวละครที่มีข้อแตกต่างกันอย่างมากมายไม่ว่าจะเป็นรังสิตซึ่งเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ซึ่งใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการแสดงความรักชาตินำเสนอความจริงในช่วงสงคราม สุริยะนายทหารลูกครึ่งไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นแหล่งข่าวสำคัญของขบวนการใต้ดินของไทย รัญจวนเด็กสาวกำพร้าที่เลือกช่วยชีวิตสุริยะที่กำลังช่วยเหลือประเทศไทย หรือเชื้อพระวงศ์ที่หลบหนีภัยการเมืองในช่วงการปฏิวัติ หากแต่ตัดสินใจกลับเข้าร่วมองค์กรลับเพื่อต่อต้านทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย นอกจากนี้ ยังมีรัมาซึ่งรับอุปการะเด็กกำพร้าจากภัยสงคราม เป็นครูอบรม และสอนหนังสือให้เด็กกำพร้าให้หาเลี้ยงตัวเองได้ ทั้งนี้ การกำหนดพื้นเพตัวละครและพฤติกรรมในลักษณะดังกล่าวแสดงทัศนะที่เชื่อว่าสมาชิกของชาติอาจจะมีสถานะทางสังคมที่แตกต่างกัน หากแต่สิ่งหนึ่งที่สมาชิกทุกคนในชาติต่างต้องมีหน้าที่ต่อชาติเช่นเดียวกัน

5.3.3.3 ชาวไทยจะต้องเสียสละเพื่อชาติ

หน้าที่ของสมาชิกของชาติที่มาลัย ชูพินิจคาดหวังให้มีความสำคัญประการสุดท้ายก็คือ การคาดหวังให้สมาชิกของชาติเสียสละเพื่อชาติ ซึ่งการเสียสละในที่นี้หมายถึง การเสียสละความสุขหรือผลประโยชน์ส่วนตัว รวมถึงเสียสละชีวิตเพื่อชาติไทย โดยการเสียสละประโยชน์ส่วนตัวนั้นปรากฏผ่านทัศนะของรังสิตและผลจากนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* ในตอนที่ผกาต้องการให้รังสิตเลิกอาชีพนักหนังสือพิมพ์ในช่วงสงคราม และหันไปประกอบอาชีพอื่นที่ไม่ลำบากหรือเคร่งเครียดอย่างที่เป็นอยู่ เช่น การค้าขาย หรือการเปิดบริษัทนำเข้า หากแต่รังสิตกลับเห็นว่า เขาควรทำหน้าที่นักหนังสือพิมพ์ที่มีจรรยาบรรณวิชาชีพต่อไป โดยเฉพาะในสภาวะสงครามที่ข้อมูลข่าวสารกลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในช่วงสงคราม ดังข้อความต่อไปนี้

“คุณควรแบ่งเบาความรับผิดชอบให้คนอื่นเสียบ้าง รังสิต” หล่อนเตือนด้วยความปรารถนาดี อย่างที่เคยเตือนเขามาแล้วเกือบทุกคราวที่พบกัน “งานหนังสือพิมพ์มีอะไรหนักหนาในเวลาเช่นนี้ ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของคนอื่นและกรรมการเซ็นเซอร์ดีกว่า”

เขาเหลือบลงดูเสื้อยวนหน้าอันหมดจดจดของหล่อนแล้วก็ถอนใจ ผกาไม่มีวันจะเข้าใจถึงชีวิตจิตใจอันแท้จริงของเขาได้ แม้วัยจะล่วงเข้ายี่สิบห้า รู้จักและรักกันมาร่วมสิบปีแล้ว ผกา รู้จัก รัก และเข้าใจชายหนุ่มคนหนึ่งซึ่งมีนามว่ารังสิต ชโยธินเท่านั้น... ชายหนุ่มนั้นก็พา รัมาเรียงและเบิกบานตลอดเวลา เพราะว่าอายุอยู่ในฐานะที่จะใช้ชีวิตสังคมเต็มที่ได้ในขณะที่รังสิต ชโยธิน เจ้าของหนังสือพิมพ์ผู้เคร่งครัดต่อ

อุดมคติ หน้าที่ ชีวิตที่เป็นกรรมสิทธิ์ของหนังสือพิมพ์และประชาชน เป็นบุคคล แลกหน้า ลีกลับสำหรับหล่อนตลอดมา เขาจะอธิบายให้ผกาเข้าใจได้อย่างไร ว่า ในยามที่ชาติบ้านเมืองตกอยู่ระหว่างภัยและไทยยืนอยู่บนทางแพร่งเช่นนี้ หน้าที่ และความรับผิดชอบอย่างเขาไม่สามารถจะแบ่งเบาหรือโยนให้ผู้อื่นได้ และในยาม คับขันของสงคราม ยิ่งกว่ายามอื่นใด หนังสือพิมพ์จะต้องบำเพ็ญกรณีของ ตน ด้วยความรอบคอบขึ้นเป็นทวีคูณ”

ขณะที่ผกาพูดต่อไป “ความจริงนะ ดิฉันไม่เข้าใจด้วยซ้ำไปว่าอะไรทำให้ รังสิตหลงใหลต่ออาชีพนี้นักหนา ทั้งๆที่การค้าขายหรือชีวิตข้าราชการมีทาง ก้าวหน้าออกเยกกว่าเป็นกอง จริงหรือคะ ที่เขาว่า ครั้งหนึ่งลงคนเราย่างเข้าไปใน อาชีพนั้นแล้ว มันเหมือนเข้าไปอยู่ในเส้นเลือดทีเดียว”

(เมืองนิมิตร, 2544, น. 44-45)

ตัวอย่างข้างต้น ได้สะท้อนให้เห็นทัศนคติของมาลัย ชูพินิจที่ไม่เห็นด้วยกับบุคคลที่ คิดถึงแต่ความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าของชาติ ตัวละครรังสิตทำหน้าที่ตัวแทน สมาชิกของชาติที่ยอมเสียสละทรัพย์สินและชีวิตส่วนตัวเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ และใช้ตัวละคร ผกาเพื่อแทนสมาชิกของชาติที่ไม่สนใจความเดือดร้อนของบ้านเมือง ใช้ชีวิตอย่างไม่ทุกข์ร้อนใด ๆ และไม่ยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อชาติ การเปรียบเทียบในลักษณะดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึง ความคาดหวังของมาลัย ชูพินิจที่ต้องการให้สมาชิกของชาติเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อชาติ และทำ หน้าที่ของตนเองอย่างเต็มความสามารถเพื่อชาติ โดยเฉพาะในยามที่ประเทศเกิดวิกฤตคับขัน

นอกจากการเสียสละของรังสิตแล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้กล่าวถึงการเสียสละเพื่อชาติ ของผู้หญิงไทยไว้ด้วย โดยปรากฏในเรื่อง *ศรีดาราและสงครามโลกครั้งที่สอง* ซึ่งปรากฏการแสดง แนวคิดเรื่องการเสียสละเกียรติยศและความสุขส่วนตัวปฏิบัติภารกิจเพื่อชาติไทย โดยนำเสนอผ่านตัว ละคร“ศรีดารา”ที่ตัดสินใจแต่งงานกับนายทหารชาวญี่ปุ่นเพื่อสืบข่าวให้ประเทศไทยดังตัวอย่างที่ว่า

“คุณรู้ไหมคะ ว่าทำไมดิฉันจึงแต่งงาน พุดกันสั้นๆ ตามภาษาตลาดดีกว่า ว่าทำไมดิฉันผู้แม่จะมีเลือดจีน แต่ก็คนไทยเต็มตัวทั้งโดยสัญชาติ โดยจิตใจ โดย ความรักแผ่นดินไทยเท่าๆ กัน หรือยิ่งกว่าชนชั้นปกครองบางคน จึงต้องยอมทน ให้ถูกประณาม ถูกมองด้วยสายตาอย่างหยาบหยามและรู้สึกอย่างขยะแขยง? ความรักหรือ? เป็นไปได้อย่างไร ในเมื่อดิฉันมีโอกาสจะเป็นคุณหญิงคุณนายที่มี ฐานะ ตำแหน่งและความมั่งมีไม่น้อยกว่ากัน ความโลภเพื่อทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้นก็ เปล่าอีก ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้วคุณเข้าใจหรือยังคะว่าเพราะอะไรดิฉันจึงยอม เป็นเมียเจ้าญี่ปุ่นคนนั้น ได้ชื่อว่าขายตัวให้กับมัน มีลูกกับมัน ดิฉันผู้สูญเสียวิญญู

ความสวยและโอกาสที่จะมีความสุขกับคนไทยที่ดีที่สุดทุกประตู ยอมเป็นเมียกับ
เจ้าคนต่างชาติที่เป็นศัตรูต่ออุดมคติ ต่อเมืองไทยทั้งที่เราเรียกกันในนามอื่น และ
ทั้งที่รู้อยู่เต็มอกว่ามันเป็นนายทหารในกองทัพญี่ปุ่น ซึ่งเข้ามาค้าขายในเมืองไทย
เพื่อประโยชน์สิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันบัดนี้ก็เป็นที่แจ่มกันทั่วแล้ว เพราะอะไรคะ

ข้าพเจ้ามองศรีดาราโดยพูดไม่ออกพอจะรู้ความหมายที่วาจาเหล่านั้น
เสนอซึ่งเข้าไปในสำนึก เพียงแต่ยังไม่ได้ภาพที่ชัด เพราะขาดห่วงโซ่หนึ่งห่วงโซ่ใด
เท่านั้น

“คุณทำงานให้กักรัฐบาล?” ข้าพเจ้าเอ่ยอย่างงงงัน เสียงหัวเราะอย่างขม
ขื่นของหล่อนชัดขึ้นจนข้าพเจ้าต้องนิ่งไป

“เปล่า ดิฉันทำเพื่อพวกเราซึ่งมีอุดมการณ์อย่างเดียวกัน” หล่อนบอก
“พวกเราที่มีไฟเสรีภาพสุกสว่างอยู่ในหัวใจ ไม่ว่าในความทุกข์ยากหรือคับขันหรือ
คับแค้นเพียงไหน สิ่งใดที่ฉันมีอยู่ไม่ว่าจะนอกกายหรือในกาย เป็นของอุดมการณ์
นั้น”

(ศรีดารากับสงครามโลกครั้งที่สอง, 2504, น. 225 - 227)

มาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่า การเลือกแต่งงานกับนายทหารชาวญี่ปุ่นเพื่อให้ตนเองได้
มีโอกาสสืบข่าวที่เป็นประโยชน์สำหรับชาติไทย ถือเป็นการเสียสละที่ศรีดาราซึ่งเป็นเพียงผู้หญิง
ธรรมดาจะกระทำเพื่อชาติของตนเองได้ การกระทำของศรีดาราไม่ได้มาจากเป็นคำสั่งของรัฐบาลหรือ
กลุ่มบุคคลใด แต่เป็นเพราะศรีดารายามที่จะช่วยเหลือชาติไทยด้วยความสามารถและโอกาสที่ตน
มีซึ่งก็คือการแต่งงานกับชาวญี่ปุ่นเพื่อเป็นช่องทางในการสืบข่าวให้กับประเทศไทย โดยมาลัย ชูพินิจ
เน้นย้ำให้เห็นว่า การตัดสินใจของศรีดาราเกิดจากจิตสำนึกของศรีดาราเองที่ต้องการจะช่วยเหลือ
ประเทศชาติ และความยึดมั่นในอุดมการณ์ที่เชื่อว่าประเทศชาติควรมีอิสระ เสรีภาพในการ
ปกครองและอยู่อาศัยในชาติของตนเอง โดยไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของกลุ่มชนหรือชนชาติใด

การที่มาลัย ชูพินิจกำหนดให้ตัวละครศรีดาราซึ่งเสียสละเพื่อชาติ โดยการยอม
แต่งงานกับชาวญี่ปุ่นที่ศรีดาราเชื่อว่าเป็นศัตรูนี้ ชี้ให้เห็นถึงความคาดหวังว่าไม่ว่าสมาชิกของชาติจะมี
สถานะทางสังคมอย่างไร หากแต่ถ้าสมาชิกของชาติมีจิตใจที่ต้องการจะช่วยเหลือชาติ หรือเสียสละ
เพื่อชาติแล้ว สมาชิกควรที่จะตัดสินใจและกระทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์กับชาติด้วยกำลังความสามารถ
ของตนเองได้ทันที ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีสถานะทางสังคมอย่างไรก็ตาม

นอกจากตัวละครศรีดารา ซึ่งมาลัย ชูพินิจใช้เป็นตัวละครเอกที่แสดงให้เห็นถึงการ
แสดงความเสียสละเพื่อชาติของผู้หญิงไทยแล้ว ชาวไทยอื่น ๆ ที่เป็นเพียงประชาชนทั่วไป ไม่ได้มี
ตำแหน่งหน้าที่หรือมีหน้ามีตาในสังคมเมืองหลวง หากแต่สมาชิกของชาติก็พยายามช่วยเหลือและ
เสียสละเพื่อชาติอย่างเต็มที่เช่นกันโดยเฉพาะในยามสงคราม ดังนี้

“ข้าพเจ้าไม่ได้ทูลตอบประการใด เพราะในขณะนั้นกำลังคิดไปถึงศรี
 ดารา คิดถึง วรรณารถ สัตยคุปต์ และคนไทยอย่างทั่ว ๆ ไป บ้างใหญ่ บ้างเล็ก บ้าง
 ได้รับการยกย่องเป็นทางการ บ้างเสร็จจากงานก็หันกลับเข้าหาเถว วัควายไร่นา
 ต่อไป ไม่มีใครสนใจ ไม่มีใครรู้จัก พร้อมด้วยการตอบแทนอย่างเดียวคือ ความ
 ภูมิใจในเมื่อสำนึกว่าตนได้ปฏิบัติหน้าที่แล้วเมื่อประเทศชาติเรียกร้องต้องการตัว”

(ศรีदारากับสงครามโลกครั้งที่สอง, 2504, น. 238)

การกล่าวถึงสมาชิกของชาติอื่น ๆ ที่เป็นเพียงประชาชนธรรมดา ไม่ได้อาศัยอยู่ใน
 เมืองหลวง หรือไม่มีอำนาจในการบริหารบ้านเมือง หากแต่มีจิตใจที่ต้องการจะช่วยเหลือชาติไทย
 ในช่วงสงครามตามกำลังความสามารถของตนเอง โดยเฉพาะการกล่าวถึงชาวไร่ชาวนาที่มีจิตใจที่
 เสียสละเพื่อชาตินั้น ชี้ให้เห็นว่ามาลัย ชูพินิจเห็นว่า ความรักและความเสียสละเพื่อชาติเกิดได้กับ
 สมาชิกของชาติทุกคน ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการเมือง หรือเป็น
 กลุ่มชนชั้นปกครองหรือข้าราชการเท่านั้น ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะรักและหวงแหนชาติไทย และมีสิทธิ์ที่จะ
 ใช้กำลังความสามารถของตนเองปกป้องชาติไทย หรือเสียสละเพื่อชาติได้ทั้งนั้น แนวคิดดังกล่าวแสดง
 ให้เห็นว่ามีมาลัย ชูพินิจ คาดหวังให้สมาชิกของชาติทุกกลุ่มชน และทุกคนชั้นมีบทบาทในการเสียสละ
 เพื่อชาติตามกำลังความสามารถของตน

ทั้งนี้ แนวคิดเกี่ยวกับการรักชาติ การปฏิบัติหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ของชาติอย่าง
 เต็มกำลังความสามารถ และการเสียสละเพื่อชาตินี้เป็นเสมือนการนำเสนอแนวคิดสมัยใหม่ของมาลัย
 ชูพินิจที่กำหนดให้ชาติกลายเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อประชาชนชาวไทย จนจำเป็นจะต้อง
 รักษาและหวงแหนไว้อย่างเต็มกำลังความสามารถ โดยพยายามเน้นภาพความผูกพันระหว่างชาติกับ
 สมาชิกของชาติอย่างมาก ซึ่งความผูกพันดังกล่าวทำให้เกิดความหวงแหนและการพยายามรักษาชาติ
 ไว้ให้ได้ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงโครงเรื่องของนวนิยายเรื่อง **เมืองนิมิตร** ซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์
 ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เหตุการณ์ความขัดแย้งในรัฐบาลเกี่ยวกับการตัดสินใจเข้าร่วมสงคราม การ
 ที่จอมพล ป. พิบูลย์สงครามเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะและเป็นพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่น และการ
 ปฏิบัติการของกลุ่มเสรีไทยนั้นอาจเป็นการแสดงให้เห็นว่า แท้จริงแล้วนวนิยายเรื่อง **เมืองนิมิตร** ถูก
 เขียนขึ้นเพื่อวิพากษ์นโยบายของจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม และแสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ไม่ได้เห็นด้วย
 กับการเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะในครั้งนี้ มาลัย ชูพินิจจึงได้กล่าวถึงหน้าที่ของประชาชนในชาติ และ
 ชี้ให้เห็นว่าประชาชนหรือสมาชิกของชาติต่างก็มีหน้าที่ต่อชาติ และควรจะปฏิบัติหน้าที่ต่อชาติด้วย
 การพยายามรักษาเอกราชหรืออธิปไตยของชาติไว้ให้ได้ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับความผูกพันที่ประชาชนมี
 ต่อดินแดนของตนเอง และแนวคิดเกี่ยวกับการรักษาเอกราชของชาติไม่ให้เกิดอยู่ภายใต้อำนาจหรือ

อิทธิพลของดินแดนอื่นนั้นถือเป็นแนวคิดที่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ไทยมาก่อนเช่นกัน และสมาชิกหรือชาวไทยในอดีตต่างก็มีหน้าที่ต่ออาณาจักรหรือชาติของตนเองเช่นกัน การเสนอถึงอุดมคติเกี่ยวกับสมาชิกของชาตินี้จึงอาจแสดงถึงความคาดหวังที่มีต่อสมาชิกของชาติในช่วงสงครามมากกว่า การมุ่งแสดงแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของประชาชนในยุคสมัยใหม่

5.4 “การปกครอง” ของชาติไทย

การเรียนรู้และตอบรับแนวคิดเรื่องชาติจากตะวันตกและการให้ความสำคัญกับสมาชิกของชาติในฐานะเจ้าของชาติร่วมกันนั้นถือเป็นการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยแนวคิดดังกล่าวถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้มโนทัศน์ด้านการปกครอง และค่านิยมของผู้นคนในสังคมไทยเปลี่ยนไปจากเดิม อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์นี้ยังได้ก่อให้เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นในสังคมไทยอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2475 นโยบายที่จะเปลี่ยนแปลงชาติไทยให้มีลักษณะเป็นรัฐประชาชาติ การลดอำนาจการปกครองของพระมหากษัตริย์ และหันมาให้ความสำคัญกับประชาชน ความนิยมในระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตย และการกำหนดนโยบายการพัฒนาชาติไทยตามแนวคิดเสรีนิยมและสังคมนิยม ซึ่งมโนทัศน์การปกครองรูปแบบใหม่และค่านิยมใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนี้มักถูกเชื่อมโยงหรือถูกนำเสนอว่าเป็นการสร้างภาวะสมัยใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยอยู่บ่อยครั้ง

ทั้งนี้ สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสังคมไทยนั้นเกิดจากการตอบรับแนวคิดสมัยใหม่หลายประการไม่ว่าจะเป็นการตอบรับความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ที่ว่า มนุษย์มีสถานะที่เท่าเทียมกันทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับผู้ปกครองจากที่เชื่อว่าผู้ปกครองคือโองการจากสวรรค์มาสู่การให้ความสำคัญต่อความสามารถของมนุษย์เป็นหลัก และความเชื่อที่ว่าอำนาจในการปกครองถูกมอบแต่ผู้ปกครองโดยประชาชน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเมืองการปกครองที่ให้ความสำคัญกับความเสมอภาคของมนุษย์ และการปกครองด้วยระบบตัวแทนในเวลาต่อมา โดยเชษฐา พวงหัตถ์ (2559, น. 94-95) เรียกว่าประชาธิปไตยแบบมวลชน (mass democracy)

ความคิดเกี่ยวกับการปกครองและการพัฒนาประเทศไทยตามรูปแบบสังคมของตะวันตกเริ่มปรากฏในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยคริส เบเคอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร (2559, น. 95-97) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับการปกครองในสังคมไทยว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแต่งตั้งตัวแทนจำนวน 27 คนเดินทางไปประเทศอังกฤษ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์ การขนส่ง และสถาบันการเมืองเพื่อนำกลับมายังประเทศไทย ซึ่งภารกิจดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยให้เกิดเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของชนชั้นปกครองยังปรากฏผ่านคำปรารภของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกว่า “พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงเป็นมนุษย์” ทั้งนี้ การที่

พระมหากษัตริย์ยืนยันความเป็นมนุษย์ของตนเอง และการเรียนรู้ระบบการปกครองจากตะวันตกนี้เป็นหลักฐานหนึ่ง que แสดงถึงอิทธิพลของมโนทัศน์การปกครองสมัยใหม่ que เข้ามาแทนที่มโนทัศน์การปกครองแบบจารีตในสังคมไทยได้

นอกจากการยืนยันสถานะมนุษย์ของผู้ปกครองดังที่ปรากฏข้างต้นแล้ว การศึกษาความรู้จากตะวันตกยังทำให้ชาวไทยได้ตระหนักด้วยว่าระเบียบโลกสากลนั้นมีระบบการปกครองและการบริหารประเทศที่หลากหลายมากกว่าระบบกษัตริย์ซึ่งเป็นระบบการปกครองหลักในสังคมไทยมาแต่เดิม ไม่ว่าจะเป็น การปกครองในรูปแบบเสรีนิยมที่ให้สิทธิเสรีภาพต่อประชาชนในการเลือกผู้นำของตนเอง และการปกครองในระบบสังคมนิยมที่รวมศูนย์อำนาจแต่มุ่งเน้นความเท่าเทียมกันของกลุ่มชนในสังคม ระบบการปกครองที่หลากหลายนี้กลายเป็นชุดความรู้ใหม่ที่ถูกถ่ายทอดส่งต่อเข้ามาในสังคมไทย และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ต่อการปกครองของผู้คนในสังคม

มโนทัศน์เกี่ยวกับการปกครองเป็นประเด็นที่มัลลีย์ ชูพิณิจมักสอดแทรกอยู่ในวรรณกรรม โดยได้แสดงถึงการตอบรับต่อแนวคิดการปกครองรูปแบบใหม่ๆ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องการปกครองแบบเสรีนิยม และมองว่าการปกครองระบบชนเผ่าที่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและตัวแทนของเทพเจ้าเป็นความล้าหลัง และผู้คนในชุมชนหรือในชาติควรจะมีสิทธิหรือเสรีภาพในการเลือกผู้ปกครองของตนเอง นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่นักประพันธ์ท่านนี้เน้นย้ำและให้ความสำคัญอยู่เสมอก็คือ การเน้นย้ำว่ามนุษย์จะต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างถูกต้อง ซื่อสัตย์ ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะของผู้ปกครองหรือผู้อยู่ภายใต้การปกครองก็ตาม โดยบทบาททั้งหมดจะต้องทำให้สังคมเกิดการพัฒนา โดยมัลลีย์ ชูพิณิจได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการปกครองในประเด็นต่อไปนี้

5.4.1 การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากการพึ่งพาไสยศาสตร์มาสู่การเลือกตั้ง

มัลลีย์ ชูพิณิจเป็นนักประพันธ์ที่กล่าวถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพของมนุษย์ในการเลือกดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเองอยู่บ่อยครั้ง เสรีภาพในการเลือกผู้ปกครองหรือผู้นำของตนเองถือเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มัลลีย์ ชูพิณิจหยิบยกมากล่าวถึงและพยายามชี้ให้เห็นว่าการปกครองสมาชิกในชุมชน โดยการทำให้ประชาชนเกิดความเกรงกลัวไม่ได้ก่อให้เกิดความเคารพอย่างแท้จริง แต่การหยิบยื่นโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เลือกผู้นำที่ตนเองต้องการต่างหากเป็นระบอบการปกครองที่มีประโยชน์ และได้ผู้นำที่ตรงกับความต้องการของสมาชิกในชุมชนมากที่สุด

มัลลีย์ ชูพิณิจไม่เห็นด้วยกับการปกครองด้วยอำนาจเหนือธรรมชาติ และชี้ให้เห็นว่าสิทธิในการเลือกผู้นำของตนเองได้คือแนวทางการปกครองที่ดีกับชุมชนมากที่สุด โดยทัศนะดังกล่าวปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ลูกไพร* ซึ่งได้จำลองการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองด้วยความกลัวและแนวคิดเกี่ยวกับไสยศาสตร์ มาสู่ระบบการปกครองแบบใหม่ที่สมาชิกในชุมชนมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกผู้นำของตนเองได้ นวนิยายเรื่องนี้มีเนื้อหากล่าวถึง “แสน” “เชิง” และ “ระกา” เด็กชายหญิงสามคนที่หลงป่าและไปพบกับอาณาจักร “อะแจ” ซึ่งตั้งอยู่ในป่าลึก อาณาจักรดังกล่าวมีตำแหน่งหัวหน้าเผ่า

เป็นผู้ปกครอง หากแต่ผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจสูงสุดกลับเป็นกลุ่มหมอผี เนื่องจากกลุ่มชนยังมีความเชื่อในสิ่งลึกลับ และยังคงต้องสอบถามความคิดเห็นของหมอผีก่อนทำการตัดสินใจเสมอ โดยมาลัย ชูพินิจได้อธิบายลักษณะการปกครองที่ขึ้นอยู่กับความเชื่อและการพึ่งพาไสยศาสตร์ และตั้งคำถามถึงอำนาจของผู้ปกครองดังตัวอย่างต่อไปนี้

“หลังจากกินอาหารกันเสร็จไม่ช้าไม่นาน สองหมอผีที่รับผิดชอบในการเดินทางมาอะแจของโมคละและเด็กทั้ง 3 คนก็มาเยี่ยมพร้อมด้วยชายชราอีก 7 คน เด็กสาวอดสังเกตไม่ได้ว่าตลอดเวลาที่ 7 ชายชราที่มาใหม่ชายตาชำเลื่องดูหล่อนด้วยความสนใจ เหมือนพินิจพิจารณาลักษณะของม้าหรือนกเลี้ยงที่มาใหม่ทันใดที่คนทั้ง 9 กลับออกไป หล่อนจึงถามโมคละพรานใหญ่ว่า

“ใครกันตา ที่หมอผีสองคนนั้นพามาที่นี่?”

“7 หมอผีที่ร่วมกันเป็นที่ปรึกษาของกามาสิผู้ลวงลับไปแล้ว” ตาโมคละตอบ “ชีวิตและชะตากรรมของชาวอะแจทุกคนอยู่ในมือของคนทั้ง 9 นั้น แม้ระหว่างที่ยังมีพ่อเมือง เกิดอะไรขึ้น กามาสิยังต้องหารือกับ 9 คนนี้ จะวินิจฉัยสิ่งใดลงไปก็ต้องได้ความเห็นชอบของหมอผีเหล่านี้เสียก่อน แม่หนูเป็นเจ้าแม่ ต่อไปจะต้องอาศัยคนพวกนี้เหมือนกัน”

“นั่นตำแหน่งพ่อเมืองหรือเจ้าแม่จะมีประโยชน์อะไร?” ระกาถามด้วยความประหลาดใจ

“ตาโมคละยกไหล่ “ตาก็ไม่รู้เหมือนกัน แต่ลงหมอผี 9 คนมันเชื่อถือใครหรืออะไรละก้อ เชื่อจนตาย ตาคิดว่ามันเชื่อและกลัวกามาสิอย่างไร จะเชื่อหรือกลัวแม่หนูอย่างนั้น เพราะมันถือว่าเป็นคำสั่งของเทวดา”

(ลูกไพร, 2556, น. 313-314)

ข้อความข้างต้น อธิบายถึงลักษณะการปกครองในรูปแบบชนเผ่าที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อระบบความเชื่อและอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยมาลัย ชูพินิจอธิบายระบบการปกครองในรูปแบบนี้ว่า ชุมชนจะมีผู้นำหรือหัวหน้าชนเผ่า หากแต่ผู้นำหรือหัวหน้าชนเผ่าจะไม่มีอำนาจการปกครองที่แท้จริง เนื่องจากผู้คนในสังคม ยังคงเกรงกลัวอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ อำนาจการปกครองที่แท้จริงจึงตกอยู่ที่กลุ่มหมอผี ผู้ที่สามารถติดต่อเชื่อมโยงกับอำนาจเหนือธรรมชาติต่าง ๆ มากกว่าพ่อเมืองหรือผู้ปกครอง

มาลัย ชูพินิจได้วิพากษ์วิจารณ์นวัตกรรมการปกครองที่ผูกติดอยู่กับไสยศาสตร์ดังกล่าวโดยผ่านทัศนะของระกาที่เห็นว่าตำแหน่งพ่อเมืองหรือเจ้าแม่ไม่มีความหมายในสังคมที่เชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ เนื่องจากผู้ปกครองไม่ได้มีอำนาจในการตัดสินใจ และอำนาจที่แท้จริงขึ้นอยู่กับผู้มี

อำนาจเหนือธรรมชาติเท่านั้น ลักษณะข้างต้นจึงเป็นเสมือนการจำลองการปกครองที่อิงอยู่กับความศรัทธา ตำนานทางศาสนา ความเชื่อในพิธีกรรมและอำนาจเหนือธรรมชาติมาถ่ายทอดในงานวรรณกรรม

มาลัย ชูพินิจได้พยายามจะเสนอว่าการปกครองที่อิงอยู่กับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้นนั้นเป็นสิ่งที่ล้าหลังและควรยกเลิกไป และได้แสดงแนวคิดการปกครองรูปแบบใหม่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือสมาชิกของชาติได้เลือกผู้ปกครองของตนเอง ผ่านกลุ่มของเด็กชายหญิงในเรื่องที่ถ่ายทอดความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ ให้แก่กลุ่มชนชาวอะแจ และสามารถเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์การปกครองที่ผู้คนศรัทธาในอำนาจเหนือธรรมชาติมาสู่การปกครองโดยเลือกตั้งตามระบบประชาธิปไตยได้ในที่สุด ดังที่มาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงการจัดการปกครองในรูปแบบใหม่ดังกล่าวไว้ว่า

“เราขอประกาศให้เจ้าและชาวอะแจทั้งหลายรู้ โศกาและจาคะด้วย ว่าต่อไปนี้ให้เลิกเชื่อถือหมอผี ไม่มีเจ้าแม่หรือพ่อเมืองซึ่งเทวดาส่งมาอีกต่อไป 30 วันจากนี้ ชาวอะแจจะเลือกตั้งหัวหน้าใหม่ตามแต่ใจเขาสมัคร ไม่มีการบังคับ ไม่มีการขู่ขู่หรือคุกคามคนใดหญิงชายชาวอะแจส่วนใหญ่เลือก คนนั้นจะเป็นหัวหน้าต่อไป ใคร ๆ จะต้องยกย่องใคร ๆ จะต้องเชื่อฟัง จนกว่าจะครบ 1 ปี จึงมีการเลือกตั้งอีกครั้ง และเลือกกันทุกปีไป”

...

“ทำไมท่านถึงกำหนดไว้เพียง 1 ปี สำหรับผู้ที่ได้เป็นหัวหน้าจะปกครอง”

“เพราะอำนาจเป็นของมีนเมาเหมือนเหล้า เหมือนผู้หญิงและเปลวไฟ มากเกินไปหรือนานเกินไป เป็นของร้อน ทำให้คนเสียคน” แกยกมือชี้ไปที่โศกาและจาคะ “เหมือนอย่างเจ้า คิดว่ากุมชีวิตและความตายของชาวอะแจไว้ในมือ ก็เพราะความมีนเมาที่ประเพณีมอบอำนาจให้เจ้าครองมานานเกินไป”

(ลูกไพร, 2556, น. 323)

การบรรยายถึงการเลือกผู้นำโดยการใช้ระบบการเลือกตั้งดังที่ปรากฏข้างต้นเป็นการนำเสนอ มโนทัศน์การปกครองแบบเสรีนิยมประชาธิปไตย ซึ่งให้สิทธิเสรีภาพในการเลือกผู้นำแก่ประชาชน มโนทัศน์ดังกล่าวเป็นมโนทัศน์การปกครองรูปแบบใหม่ที่เชื่อว่าผู้คนในสังคมทุกคนควรจะได้เลือกผู้นำของตนเองได้ตามต้องการ ตัวละครระกาได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำคนใหม่ ออกกฎเกณฑ์การคัดเลือกผู้ปกครองตามระบบการเลือกตั้ง และคัดเลือกผู้นำจากผู้ที่ได้คะแนนเสียงส่วนใหญ่

การเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์การเลือกผู้นำจากแนวคิดที่ผู้นำเป็นผู้ที่ได้รับการลิขิตจากอำนาจเหนือธรรมชาติมาสู่การคัดเลือกที่บุคคลในสังคมต้องการ ดังที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ลูกไฟ* จึงเป็นเสมือนการแสดงความไม่เห็นด้วยต่อการปกครองที่อิงอยู่กับอำนาจเหนือธรรมชาติหรืออำนาจจากผู้นำศาสนา และหันมาให้ความสำคัญต่อสิทธิเสรีภาพในการเลือกผู้นำของตนเอง โดยมาลัย ชูพินิจได้แสดงทัศนะผ่านตัวละครว่าการปกครองในรูปแบบจารีตนั้นเป็นการใช้อำนาจในการปกครองที่ไม่ชอบธรรม เนื่องจากการปกครองด้วยความกลัวและการครอบครองอำนาจจากความไม่รู้ของประชาชน โดยที่ประชาชนเองไม่มีสิทธิ์จะแสดงความต้องการหรือความคิดเห็นของตนเองเพราะความกลัว การปกครองลักษณะนี้ทำให้เกิดการผูกขาดอำนาจ ดังที่กลุ่มหมอผีผูกขาดอำนาจการปกครอง และการตัดสินใจตามความต้องการของตนเองเป็นหลักมาตลอด มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่ามโนทัศน์ดังกล่าวไม่สมเหตุสมผลควรจะถูกยกเลิกไป และควรแทนที่ด้วยการปกครองที่ให้สิทธิในการเลือกผู้นำ โดยการเลือกตั้ง ซึ่งการปกครองจากการคัดเลือกผู้นำนี้จะทำให้สมาชิกในสังคมได้ผู้นำที่กลุ่มชนต้องการอย่างแท้จริง

จากเรื่อง *ลูกไฟ* นี้มาลัย ชูพินิจยังได้นำระบบการคัดเลือกผู้นำแบบจารีตและระบบการปกครองโดยการลงคะแนนเลือกตั้งผู้นำซึ่งเป็นมโนทัศน์รูปแบบใหม่มานำเสนออีกด้วย โดยชี้ให้เห็นว่าระบบการปกครองที่ขึ้นอยู่กับความเชื่อและความกลัวของมนุษย์เป็นระบบการปกครองที่ล้าหลังและมีข้อเสีย คือชุมชนอาจได้ผู้นำที่ชุมชนไม่ต้องการหรือเกิดการผูกขาดอำนาจ ในขณะที่ระบบการปกครองรูปแบบใหม่ซึ่งกำหนดกลุ่มผู้ปกครองจากการเลือกตั้งนั้นจะทำให้ผู้คนในสังคมได้หัวหน้าที่กลุ่มชนต้องการอย่างแท้จริง

ทั้งนี้ ตัวอย่างวรรณกรรมข้างต้นเป็นเสมือนการต่อต้านแนวคิดการปกครองที่อิงอยู่กับอำนาจเหนือธรรมชาติและตำนานทางศาสนาซึ่งเป็นแนวทางการปกครองรูปแบบเดิม และเลือกที่จะกำหนดกฎเกณฑ์หรือระบบทางสังคมใหม่ขึ้นมาใช้แทนที่ ทั้งนี้ การผล่ออกจากความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติหรือตำนานทางศาสนา มาสู่การให้ความสำคัญต่อสิทธิเสรีภาพของมนุษย์นี้คล้ายคลึงกับการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่เกิดขึ้นในยุคแห่งแสงสว่าง ซึ่งเป็นช่วงที่มีการกำหนดระบบหรือกฎเกณฑ์ใหม่ที่ให้ความสำคัญต่อมนุษย์เป็นลำดับแรก โดยธเนศ วงศ์ยานนาวา (2552, น. 113 - 114) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ในยุคแห่งแสงสว่างว่า ผู้คนในยุคแห่งแสงสว่างเชื่อว่า การโหยหาอดีตเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องทำ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างพุ่งเป้าไปสู่อนาคต ซึ่งอนาคตนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สิ้นสุดและเปิดกว้างมากกว่าจะเป็นข้อกำหนดตายตัว ความต้องการจะกำหนดอนาคตนั้นยังเชื่อมโยงกับการกำหนดความเป็นไปในปัจจุบันไปด้วยในเวลาเดียวกัน สภาวะสมัยใหม่จึงเป็นสภาวะที่ให้โอกาสมนุษย์ในการกำหนดและนิยามตนเอง หรือความเป็นยุคของตนเอง การไม่ยึดติดกับอดีต ไม่พึ่งพากรอบจารีตประเพณี หรือความเชื่อในอดีตจึงเป็นแนวทางการสร้างภาวะสมัยใหม่หรือยุคสมัยใหม่ของตนเองให้เกิดขึ้นอย่างชอบธรรมได้ ดังนั้น การปฏิเสธระบบการปกครองที่ขึ้นอยู่กับ

กับความเชื่อและความกลัวอำนาจเหนือธรรมชาติ และการสร้างระบบการคัดเลือกผู้นำรูปแบบใหม่จากการเลือกตั้งที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ลูกไฟ* นี้จึงอาจเป็นการแสดงทัศนคติของมาลัย ชูพินิจที่ปฏิเสธแนวความคิดการปกครองแบบเดิม และเริ่มกำหนดระบบกฎหมายใหม่ในสังคม และแสดงถึงความมุ่งหวังการสร้างอนาคตรูปแบบใหม่ที่ไม่สัมพันธ์กับอดีตหรือจารีตประเพณีแบบเดิม

5.4.2 การต่อต้านแนวความคิดการปกครองแบบเผด็จการฟาสซิส

นอกจากมโนทัศน์การปกครองรูปแบบใหม่ที่เชื่อมั่นในความสามารถของมนุษย์มากกว่าเชื่อมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้าแล้ว มาลัย ชูพินิจยังขีดชูอุดมคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบอบการเมืองแบบตะวันตกที่เน้นถึงเสรีภาพในการคิดและการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และแสดงความไม่เห็นด้วยต่อระบบเผด็จการทหารฟาสซิสอีกด้วย โดยมาลัย ชูพินิจนำเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านเรื่องสั้นเรื่อง *สัญลักษณ์* ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึง อังรี ชายหนุ่มที่เชื่อมั่นในระบบเผด็จการแบบฟาสซิส และได้รับตำแหน่งในรัฐบาลที่เกิดจากระบอบเผด็จการดังกล่าว อังรีภูมิใจที่ตนเองมีอำนาจในการบริหารประเทศจึงได้กลับไปเยี่ยมครอบครัวของตนเองในชนบท แต่เมื่อไปถึงบ้านในชนบท อังรีมีปากเสียงกับมาตามโรแบร์ผู้เป็นแม่และมาทิลดาผู้เป็นน้องสาว เนื่องจากแม่และน้องสาวไม่เห็นด้วยกับระบอบเผด็จการแบบฟาสซิส อีกทั้งน้องชายสองคนของอังรีก็เสียชีวิตจากการต่อสู้กับระบบฟาสซิสเพื่อประชาธิปไตยในฝรั่งเศส อังรีพบว่าแม่ของตนเองไม่ต้อนรับเขาอย่างเช่นที่เขาคาดหวัง และระบุว่าเขาเป็นผู้ทรยศต่อประเทศฝรั่งเศส ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงการโต้เถียงกันระหว่างแม่กับลูกเนื่องจากทัศนคติทางการเมืองที่แตกต่างกันว่าระบอบเผด็จการฟาสซิสและระบอบประชาธิปไตยว่า

“ข้าไม่รู้จักเจ้าอีกต่อไป อังรี” แกบอก “เจ้ากลายเป็นคนแปลกหน้าสำหรับข้าเสียแล้ว แม้กระทั่งเสียงของเจ้าก็ฟังดูชอบกล”

“เสียงของฉัน” ลูกชายตอบสั้นๆ “คือของประเทศฝรั่งเศส”

“มาตามได้ฟังก็สิ้นศรัทธา ข้า ๆ “เสียงของฝรั่งเศสถูกกดเจียบต่างหาก”

แกพิมพ์้า

(สัญลักษณ์, 2538, น. 207)

ข้อความข้างต้น สะท้อนให้เห็นทัศนคติของมาตามโรแบร์ที่เห็นความสำคัญของเสรีภาพในการคิดและการแสดงออก การแสดงความคิดหรือความต้องการของตนเองได้อย่างอิสระถือเป็นหลักการสำคัญของการปกครองตามระบอบเสรีนิยม มาตามโรแบร์ได้แสดงความสิ้นหวังเมื่อลูกชายคนโตยึดมั่นในระบอบการปกครองเผด็จการแบบฟาสซิส และภูมิใจที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งในรัฐบาลเผด็จการ ที่ใช้อำนาจเผด็จการบริหารประเทศ โดยมาตามโรแบร์ได้เปรียบเทียบการทำงานของระบบเผด็จการ ซึ่ง

เป็นระบอบการบริหารงานที่รวบอำนาจให้ผู้นำเป็นผู้ตัดสินใจว่าเป็นเสมือนการที่ประชาชนถูกปิดปากหรือปิดกั้นเสรีภาพของประชาชนไม่ให้เห็นตามความต้องการของตนเองได้ นอกจากนี้ คำกล่าวของโรแบร์ที่กล่าวว่าเสียงของตนเองคือเสียงของประเทศฝรั่งเศสนั้นยังเป็นเสมือนการเสียดสีแนวคิดการปกครองระบบเผด็จการฟาสซิสที่ให้อำนาจเบ็ดเสร็จแก่กลุ่มผู้ปกครองให้สามารถปกครองประเทศให้เป็นไปในทิศทางที่ตนเองต้องการ

มาลัย ซูพินิจยังได้แสดงทัศนะเพื่อต่อต้านระบอบเผด็จการแบบฟาสซิส โดยผ่านพฤติกรรมของมาตามโรแบร์ โดยบรรยายว่าเมื่ออังรีเดินทางกลับสู่เมืองวีซีซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งของคณะรัฐบาลเผด็จการฟาสซิสแล้ว มาตามโรแบร์ได้เขียนบัตรจารึกวันเกิดและวันเสียชีวิตของอังรีไว้และนำไปวางหน้ากรอบรูปของอังรีเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าแม้ว่าอังรีจะยังมีชีวิตอยู่ และมีอำนาจในฐานะผู้ปกครองก็ตาม แต่สำหรับนางแล้ว เขาได้ตายจากไปแล้ว ดังปรากฏเป็นข้อความต่อไปนี้

เมื่อลูกชายจากไปแล้ว มาตามโรแบร์กลับเข้ามาในห้องนั้นอีก นัยน์ตาของแกเยือกเย็นและมินซีม แต่กิริยากระฉับกระเฉง แข็งกร้าว และศิโรราบตั้งตรงด้วยความไวตัว

แกหยุดยืนอยู่ที่หน้าห้องและจ้องดูภาพของบุตรทั้งสาม ในที่สุดก็จับนั่งอยู่ที่ดวงหน้าอันงามของอังรี ต่อมาจึงถอนใจจนได้ยินซัดพลางวางบัตรสีขาวลงที่หน้าภาพนั้น

ข้อความที่ปรากฏมีใจความว่า

“อังรี ฟิลลิป โรแบร์ เกิดวันที่ 3 มีนาคม 1908 มรณะที่วีซี กรกฎาคม 1940”

(สัญลักษณ์, 2538, น. 210)

ทั้งนี้ การที่มาตามโรแบร์ระบุวันเกิดและวันเสียชีวิตของอังรีให้ตรงกับวันเดินทางกลับไปร่วมรัฐบาลที่วีซีนั้นเป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายว่า อังรีซึ่งยึดมั่นในระบอบการปกครองแบบเผด็จการฟาสซิสได้ตายจากครอบครัวไปแล้ว โดยความตายที่ปรากฏไม่ใช่ความตายจากการต่อสู้เพื่อรักษาอุดมการณ์ดังเช่นน้องชายของอังรีที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของประเทศฝรั่งเศส พฤติกรรมของตัวละครดังกล่าวเป็นเสมือนสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่าอังรีได้ตายจากไปไม่มีความเกี่ยวข้องกับครอบครัวอีก เนื่องจากอังรีเชื่อในระบอบการปกครองแบบเผด็จการที่รวบอำนาจการปกครองไปจากประชาชน เรื่องสั้นเรื่อง **สัญลักษณ์** จึงอาจเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองเกี่ยวกับระบบการปกครองของมาลัย ซูพินิจที่ยึดถือการปกครองในระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตย ที่เคารพเสรีภาพทางความคิดและการดำเนินชีวิตของประชาชน

นอกจากนี้ หากพิจารณาการปกครองและการบริหารงานของกลุ่มรัฐบาลและผู้ปกครองของไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัย พ.ศ.2475 เป็นต้นมา ประเทศไทยเกิดการรัฐประหารและการปกครองโดยด้วยกลุ่มนายทหารอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะในรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงครามที่มีการรวบอำนาจบริหารรัฐบาลและอำนาจทางการเมืองเข้าไว้ที่ตัวผู้ปกครอง อีกทั้งการมุ่งบริหารประเทศตามนโยบายชาตินิยมและนโยบายรัฐนิยม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างชาติไทยให้มีภาวะสมัยใหม่และประชาชนมีวัฒนธรรมที่เป็นหนึ่งเดียวกัน หากแต่นโยบายดังกล่าวกลับสร้างความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมไทย การนำเสนอแนวเรื่องสั้นเรื่อง *สัญลักษณ์* ของ มาลัย ชูพินิจในครั้งนี้อาจเป็นการมุ่งวิพากษ์วิจารณ์แนวทางการปกครองประเทศไทยในขณะนั้น ว่ากลุ่มผู้นำที่พยายามเรียกร้องเสรีภาพและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้นไม่ได้รับการอุดมการณ์ด้านการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ หากแต่เริ่มหันมาสนใจระบบเผด็จการแบบอำนาจนิยม หรือเผด็จการทหาร ซึ่งผู้ประพันธ์มีทัศนะว่าระบบเผด็จการฟาสซิสเป็นสิ่งที่ปิดกั้นและทำลายระบอบประชาธิปไตย และผู้ประพันธ์ไม่เห็นด้วยการปกครองที่มีลักษณะรวบอำนาจแบบเบ็ดเสร็จของผู้นำประเทศ มากกว่าที่จะเป็นการนำเสนอแนวคิดสมัยใหม่เกี่ยวกับการปกครองเพียงอย่างเดียว

ทั้งนี้ การนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองที่ปรากฏในเรื่องสั้น *สัญลักษณ์* นี้ยังเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องชาติตามมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจได้อีกด้วย โดยเชื่อว่า ชาติเป็นของประชาชนทุกคน ไม่ได้เป็นของผู้ปกครองเพียงฝ่ายเดียว ดังนั้นประชาชนทุกคนในประเทศจึงควรมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นหรือบริหารประเทศ ตลอดจนควรที่จะเลือกผู้นำหรือผู้แทนของตนเอง ดังนั้นระบอบการปกครองแบบเสรีนิยมซึ่งเน้นถึงเสรีภาพทางความคิดและการแสดงออกของประชาชนจึงเป็นเสมือนระบอบการปกครองในอุดมคติของมาลัย ชูพินิจ

5.4.3 การยอมรับการปกครองในระบบกษัตริย์

แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะแสดงถึงทัศนะที่ไม่เห็นด้วยกับการปกครองที่อ้างอิงอยู่กับอำนาจเหนือธรรมชาติ และแสดงถึงการสนับสนุนการปกครองสมัยใหม่ตามระบบเสรีนิยมประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้กลุ่มชนสามารถเลือกผู้นำของตนเองได้ตามมโนทัศน์การปกครองรูปแบบใหม่จากตะวันตกก็ตาม หากแต่มาลัย ชูพินิจก็ไม่ได้แสดงอคติหรือทัศนะต่อต้านการปกครองในระบบกษัตริย์แต่อย่างใด นักประพันธ์ท่านนี้เสนอว่าการปกครองตามมโนทัศน์แบบจารีตยังคงมีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมไทยในหลายระดับทั้งกลุ่มคนในสังคมเมืองและกลุ่มคนในสังคมชนบท อีกทั้งยังเสนอว่ากษัตริย์ยังคงมีสถานะเป็นผู้ปกครองและเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของผู้คนในชาติด้วย

ทั้งนี้ การปกครองในระบบกษัตริย์นี้ถือเป็นการปกครองที่สังคมไทยคุ้นเคยเนื่องจากเป็นระบบการปกครองรูปแบบเดิมของไทยก่อนที่มโนทัศน์การปกครองแบบตะวันตกจะเข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทย โดยธงชัย วินิจจะกุล (2546, น. 7) ได้อธิบายถึงแนวคิดการปกครองในรูปแบบอาณาจักรในสังคมไทยก่อนที่สำนึกเกี่ยวกับระเบียบโลกใหม่จะเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยว่า ระบบการ

ปกครองของไทยอิงอยู่กับมโนทัศน์จักรวาลวิทยาแบบศาสนาซึ่งเป็นชนบความรู้แบบดั้งเดิมที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์มีสถานะเป็นเจ้าของแผ่นดินหรือเป็นผู้ครอบครองอาณาจักร และเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ซึ่งมโนทัศน์ข้างต้นนี้ถือเป็นมโนทัศน์การปกครองแบบจารีตของประเทศไทย

การกล่าวถึงระบบการปกครองในรูปแบบกษัตริย์นั้นปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาธาต* โดยมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงระบบการปกครองในสังคมไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบประชาธิปไตย โดยผู้ประพันธ์ได้บรรยายถึงความตื่นตัวของตัวละครเอกอย่างรื่นที่将有โอกาสได้รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะเสด็จพระราชดำเนินที่จังหวัดกำแพงเพชร ในปี พ.ศ.2449 ดังคำอธิบายเหตุการณ์และความรู้สึกของตัวละครไว้ดังนี้

“กรกฎาคมทั้งเดือนเต็มไปด้วยข่าวเสด็จ กำแพงเพชรทั้งเมืองตื่นตัวเหมือนปาฏิหาริย์เกิดขึ้น แต่ทำนองเดียวกับครั้งก่อนๆ เมื่อนานไปและปราศจากการยืนยันจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดให้เป็นการแน่นอน ทุกคนก็ได้แต่ถอนใจใหญ่หันกลับไปสู่วิตประจำวันดังที่ได้บำเพ็ญกันมาแต่ไหนแต่ไรมา ครั้งแล้วจู่ ๆ วันหนึ่งปลายเดือนนั่นเอง หลวงราชบริการนายอำเภอก็กลับจากนครสวรรค์พร้อมด้วยคำสั่งของเทศา เย็นวันนั้นรีบกลับมาจากเมืองด้วยความตื่นเต้นอย่างที่สุดใจไม่เคยเห็นนับแต่อยู่กินด้วยกันมา

“แน่แล้วละ สุดใจคราวนี้” เขาร้องบอกหล่อนตั้งแต่ก่อนที่จะก้าวพ้นธรณีประตูรั้วบ้านเข้าไป

ภรรยาซึ่งอยู่กับกระต๋องใต้ถุนเรือน หยุดตาข้าวทันที หันมามองดูเขาด้วยความประหลาดใจ

“แน่อะไรกันที่รื่น?”

“พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จแล้วละ!” เขาปราดเข้าไปคว้าข้อมือทั้งสองของหล่อนมารวบไว้เหมือนเด็ก ๆ ที่ดีใจได้ของเล่นใหม่ๆ นัยน์ตาทั้งคู่เป็นประกาย

(ทุ่งมหาธาต, 2518, น. 436)

มาลัย ชูพินิจได้บรรยายเหตุการณ์การเฝ้ารอฟังข่าวเกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินเมืองกำแพงเพชร และได้กล่าวถึงความตื่นเต้นของรื่นซึ่งดีใจที่จะมีโอกาสรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ตามช่วงเวลาในเรื่อง การบรรยายของมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกแบบเดิมของชาวไทยที่เชื่อว่า การเข้าเฝ้ารับเสด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งมีสถานะเป็นผู้ปกครองสูงสุดของประเทศเป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้นดีใจสำหรับสามัญชนทั่วไป แม้กระทั่งรื่นซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านก็อดตื่นเต้นไปกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นไม่ได้ การบรรยายในลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นวัฒนธรรมทางความคิดของชาวไทยที่มีต่อพระมหากษัตริย์ โดยเชื่อว่า

พระมหากษัตริย์ถือเป็นบุคคลสำคัญ และมีอำนาจสูงสุดในดินแดน การที่สามัญชนมีโอกาสได้ใกล้ชิด จึงเป็นเรื่องที่ยาก เมื่อมีโอกาสได้ใกล้ชิดจึงเป็นเรื่องที่น่ายินดี นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้บรรยายถึงความอึดเอมใจของชาวบ้านในพื้นที่คลองสวนหมากและพื้นที่ใกล้เคียงที่มีโอกาสได้เข้าเฝ้ารับเสด็จอีกด้วย ดังข้อความว่า

“รีนจะไม่ลืมวันนั้นเลย แม้อีกหลายสิบปีจะล่วงไปและวัยจะร่วงโรยแล้ว 24 สิงหาคม 2449 จะประทับแน่นอยู่ในความทรงจำของเขาไปชั่วชีวิตอวสาน มิใช่เพราะมันเป็นครั้งแรกที่เขาจะได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าหลวงโดยใกล้ชิดเป็นครั้งแรกในชีวิต เมื่อเสด็จขึ้นทอดพระเนตรวันพระบรมธาตุในตอนบ่ายอย่างเดียว หากแต่ความตื่นตันใจต่อภาพของประชาชนชาวปากคลอง หนองปลิง ลานดอกไม้ แม้กระทั่งชนบทตำบลที่ห่างไกลเข้าไปในป่าลึกหรือดงสูง ที่มาชุมนุมรับเสด็จรอชมบารมีเจ้าเหนือหัวของเขาแน่นขนัดไปหมดทั้งลานวัดอีกด้วย

ตลอดเวลา สายตาเขาจับอยู่ที่ขบวนเสด็จ แต่ใจจดจ่ออยู่กับผู้คนเหล่านั้น พร้อมด้วยข้าวตอกดอกไม้หรือพระพิมพ์ในพาน พร้อมด้วยรูปเทียนจุดชาอยู่ข้างหน้า ครั้นแล้วก็รู้สึกนัยน์ตาพร่าพราวไปด้วยฝ้าน้ำตาซึ่งซึมออกมาโดยไม่รู้สึกละเมื่อนึกขึ้นได้ว่าหลายคนในจำนวนนั้น อยู่ด้วยชีวิตมหาวินิบากของปากคลอง ร่วมกันกับเขามาตั้งแต่ต้น....

...การเสด็จวัดพระบรมธาตุ และคลองสวนหมากของพระพุทธเจ้าหลวง ครั้งนั้นเอง เหมือนมนต์อันศักดิ์สิทธิ์ มีความหมายที่จะชุบชีวิตซึ่งร่อยหรอ ประจวบดวงไฟที่หริจะดับมิดับแหล่งของตำบลนั้นให้สว่างโพลงยืดยางคงทนต่อไป ต่อหน้าโรคระบาด อุทกภัยและทุพพิภพภัยอย่างที่ไม่มียานาจนใดมาทำลายให้ดับสูญได้

(ทุ่งมหาธาต, 2518, น. 541-542)

มาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงเหตุการณ์การเฝ้ารับเสด็จของประชาชนชาวกำแพงเพชร โดยคำบรรยายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าสภาพสังคมและระบบการปกครองจะมีความเปลี่ยนแปลงไป หากแต่ชาวไทยก็ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบกษัตริย์ ความเคารพต่อระบบกษัตริย์นี้ปรากฏผ่านพฤติกรรมของตัวละครในฉากที่เตรียมเครื่องสักการะพระมหากษัตริย์ในลักษณะเดียวกับการสักการะพระพุทธรูป พระมหากษัตริย์จะเป็นเสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน คำบรรยายดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์การปกครองที่เชื่อว่า กษัตริย์เป็นบุคคลสำคัญ มีสถานะทางสังคมสูงกว่า

สมาชิกอื่น ๆ ในสังคม และได้รับความเคารพนับถือจากสังคมเช่นเดียวกับการนับถือศาสนาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตามคำเรียกพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในคำประพันธ์ว่า “พระพุทธเจ้าหลวง” อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม จากตัวอย่างข้างต้น ข้อสังเกตหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ มาลัย ชูพินิจ ได้อธิบายความรู้สึกของเร็นที่แสดงความตื่นตันใจ เนื่องจากการรับเสด็จในครั้งนี้ทำให้ประชาชนที่เคยประสบความทุกข์ยากลำบากด้วยกันได้มารวมตัวกัน และทำให้ความทุกข์ความหวาดหวั่นของชาวบ้านในพื้นที่ดังกล่าวหายไป บ้านเมืองมีชีวิตชีวามากขึ้น การบรรยายที่คณะดังกล่าวได้แสดงให้เห็นมุมมองของผู้ประพันธ์ซึ่งกำหนดให้เร็นประทับใจภาพเหตุการณ์การรวมกลุ่มของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกันแทนการบรรยายถึงความประทับใจที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกันมาลัย ชูพินิจก็ไม่ปกปิดหรือแสดงอคติว่าการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นจากการเดินทางมาถึงของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเสมือนศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยในขณะนั้น

การถ่ายทอดเหตุการณ์การเฝ้ารับเสด็จในวรรณกรรมเรื่อง *ทุ่งมหาพระราช* ถือเป็น การถ่ายทอดให้เห็นถึงทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อพระมหากษัตริย์ และแสดงให้เห็นว่าในยุคสมัยของผู้ประพันธ์นั้น การปกครองในระบบกษัตริย์ยังคงมีอิทธิพลต่อจิตสำนึกของผู้คนทั่วไปในสังคม ในขณะเดียวกันผู้ประพันธ์ก็ได้แสดงให้เห็นว่า ทัศนคติการปกครองรูปแบบใหม่สามารถปรับและผลานให้เข้ากับการปกครองรูปแบบเดิมได้เช่นกัน ดังเช่นที่เร็นให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของผู้คนภายในชุมชนในเหตุการณ์การต้อนรับพระมหากษัตริย์ โดยที่ไม่ได้แสดงความเป็นปฏิปักษ์กับโมทัศน์การปกครองตามวัฒนธรรมแบบเดิม นอกจากนี้ หากพิจารณาถึงบริบททางสังคมในยุคสมัยที่แต่งจะพบว่า วรรณกรรมเรื่อง *ทุ่งมหาพระราช* ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ.2497 ซึ่งปีดังกล่าวเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จนิวัตพระนคร เหตุการณ์นี้ทำให้ชาวไทยที่เริ่มเบื่อหน่ายกับระบบการปกครองของไทยและสภาพปัญหาหลังจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มคาดหวังให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม และให้ความสนใจในองค์พระมหากษัตริย์มากกว่าจะสนใจแนวคิดหรือรูปแบบการปกครองอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2559, น. 138) ได้กล่าวถึงการเสด็จนิวัตพระนครว่าเป็นการปลุกแนวคิดและความนิยมในระบบกษัตริย์ให้กลับมามีบทบาทในการเมืองการปกครองไทยอีกครั้ง และมาลัย ชูพินิจก็ได้นำเสนอบรรยากาศจากเหตุการณ์ใหญ่ในสังคมขณะนั้นมาเป็นวัตถุดิบถ่ายทอดไว้ในวรรณกรรมของตน

ความเคารพต่อกษัตริย์ และกำหนดให้พระมหากษัตริย์เป็นบุคคลที่มีความสำคัญนั้นยังคงปรากฏในวรรณกรรมเรื่องอื่นด้วยเช่นกัน โดยมาลัย ชูพินิจได้แสดงถึงการยอมรับในระบบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และกล่าวถึงกษัตริย์ในฐานะบุคคลสำคัญของประเทศไว้ในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *ผิตองเหลือคนสุดท้าย* ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“นั่นอะไรกัน” แกลมด้วยความสนใจ

“พระเจ้าอยู่หัวของฉันทน์” ข้าพเจ้าตอบพลางพลิกด้านพระบรมรูปของ
 เหยียนให้แกดู “ยายอยากได้ไหมล่ะ? อยากได้ก็เอาไป
 แม่เฒ่ามองหน้าข้าพเจ้าอย่างซิงซัง พลังสั่นศีรษะ
 ข้ารู้ว่านั่นนะทองคำ” แกว่า “ข้าไม่ต้องการสินจ้างรางวัลจากใคร”
 “ใครพูดถึงสินจ้างรางวัล? ฉันทน์พูดถึงเหยียนอันนี้ในฐานะเป็นของที่ระลึก
 เป็นที่นับถือบูชาต่างหาก”

....

“เพียงบาทเดียว ยายจะเอาไปทำอะไรไม่ได้แม้จะอยู่ในเมือง” ข้าพเจ้าว่า
 “แต่ถือเป็นที่ระลึกของฉันทน์ หรือเอาในหลวงบูชา เหยียน 2 อันนั้นมีค่ายิ่งกว่า
 สิ่งใด

“จริงของนาย...จริงของนาย” แม่เฒ่าพึมพำ ข้าจะเอาไว้เจาะรูร้อยห้อยคอ
 บูชาต่อไป...”

(ล่องไพร ผีตองเหลืองคนสุดท้าย, 2533, น. 81-82)

คำกล่าวของศักดิ์ สุริยันที่อธิบายถึงภาพบุคคลบนเหยียนว่า “พระเจ้าอยู่หัวของฉันทน์” นี้อาจ
 เป็นเสมือนการยอมรับต่อระบบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครอง อีกทั้งศักดิ์ สุริยันยังได้แสดง
 ความคิดเห็นให้แม่เฒ่าเก็บเหยียนดังกล่าวไว้เพื่อเป็นที่ระลึกหรือไว้เพื่อบูชา ซึ่งความคิดและ
 คำแนะนำของศักดิ์ สุริยันนี้ได้สะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่า นอกจากกษัตริย์จะมี
 สถานะเป็นผู้ปกครองประเทศแล้ว กษัตริย์ยังเป็นเสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในสังคมไทย
 ด้วย ซึ่งความศรัทธาหรือการบูชาพระมหากษัตริย์นี้ถือเป็นมโนทัศน์แบบจารีตของไทยที่เชื่อว่ากษัตริย์
 นั้นมีสถานะสูงกว่าคนทั่วไป หรือมีสถานะเป็นสมมุติเทพ ดังนั้น การกราบไหว้หรือบูชากษัตริย์ซึ่งมี
 สถานะเทียบเท่ากับเทพจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ดังที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้น

ทั้งนี้ จากการศึกษาถึงแนวคิดเรื่องระบบกษัตริย์ของมาลัย ชูพินิจ พบว่า แม้จะสนับสนุนการ
 ปกครองตามมโนทัศน์สมัยใหม่ เช่น การปกครองแบบเสรีนิยมประชาธิปไตย แต่ก็ยังให้ความสำคัญ
 กับสถาบันกษัตริย์ โดยพระมหากษัตริย์ในมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจมีสถานะเป็นสัญลักษณ์ของความ
 เคารพนับถือ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจไม่ได้กล่าวถึง
 การบริหารงานหรือการมีบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์แต่อย่างใด

5.5 “ผู้ปกครอง” (ในอุดมคติ) ของชาติไทย

มาลัย ชูพินิจ นำเสนอภาพของผู้ปกครองในอุดมคติของตนเองถึง ภาพผู้ปกครองทั้งที่เป็น
 กษัตริย์ ผู้ปกครองที่เป็นผู้นำชนเผ่า และผู้ปกครองที่เป็นสามัญชน หากแต่ภาพลักษณ์ผู้ปกครองจาก

ทั้ง 3 สถานะข้างต้นต่างก็มีคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกันนี้ทำให้เห็นถึงความคาดหวังของมาลัย ชูพินิจต่อภาพลักษณ์และบทบาทของผู้ปกครองดังต่อไปนี้

5.5.1 ผู้ปกครองหรือผู้นำชุมชนต้องมีความรู้แบบตะวันตก

คุณสมบัติของผู้ปกครองรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจและได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดสมัยใหม่เกี่ยวกับการปกครองก็คือ การกำหนดให้ผู้ปกครองหรือผู้นำกลุ่มชนเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในสภาพสังคมสมัยใหม่ หรือกำหนดให้บุคคลเป็นเสมือนตัวแทนของชาวเมืองหลวงมาเป็นผู้นำชุมชน

มาลัย ชูพินิจมักกำหนดบทบาทของผู้ปกครองชุมชนให้เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในสังคมสมัยใหม่ หรือเป็นเสมือนตัวแทนของชาวเมืองหลวงมาเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองชุมชน และมักชี้ให้เห็นว่าการมีความรู้สมัยใหม่จะเป็นผู้ที่จะพัฒนาชุมชนให้เจริญขึ้นได้ โดยแนวคิดนี้ปรากฏอยู่ในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน เจ้าป่า ซึ่งกล่าวถึง ศักดิ์ สุริยันที่เดินทางเข้าไปในป่าลึกระหว่างชายแดนไทยพม่า และได้พบกับชาวสะแห่ง ชาวเขากลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในป่าลึก ชาวเขากลุ่มนี้ถูก “ล่อป่า” ผู้นำเดิมสั่งสอนว่าเทวรูปศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์และเป็นผู้บันดาลชีวิตให้แก่ทุกคนในหมู่บ้าน ทำให้ทุกคนกลัวและทำตามคำสั่งของล่อป่าทุกสิ่ง แต่เมื่อศักดิ์ สุริยันได้พิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่าเทวรูปศักดิ์สิทธิ์เป็นเพียงหินธรรมดา และขับไล่ผู้นำคนเดิมออกไปจากหมู่บ้านได้ ทำให้หมู่บ้านขาดผู้นำ ศักดิ์ สุริยันจึงเสนอชื่อหัวหน้าลูกหาบชาวสะแห่ง หากแต่เคยเข้าไปทำงานในเมืองขึ้นเป็นผู้นำคนใหม่โดยระบุเหตุผลว่าหัวหน้าลูกหาบคนนี้มีประสบการณ์และมีความรู้สมัยใหม่ โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายเหตุการณ์การคัดเลือกหัวหน้าเผ่าไว้ดังนี้

“แต่ในบรรดาพวกสะแห่งด้วยกัน ผมคิดว่าไม่มีใครจะดีไปกว่าช่างคำ”
 ข้าพเจ้ายังยืนยัน “ช่างคำอาจจะเป็นลูกของบ้านนี้ แต่ก็เห็นชีวิตและ
 ขนบประเพณีแผนใหม่มามากสังเกตจากการปกครองพวกลูกหาบแล้วช่างคำมี
 โอกาสเป็นหัวหน้าที่นี่ได้ต่อไป ข้อสำคัญ ในเวลานี้ช่างคำเท่ากับเป็นคนของเรา
 ตราบใดที่เขาได้เป็นหัวหน้า ตราบนั่นก็เท่ากับคุณพระปกครองคนพวกนี้โดยตรง”

(ล่องไพร ตอน เจ้าป่า, 2533, น. 188)

ทัศนะและคำอธิบายของศักดิ์ สุริยันที่เสนอว่า “ช่างคำ” หัวหน้าลูกหาบชาวสะแห่งที่มีโอกาสไปใช้ชีวิตอยู่ในเขตเมืองมาเป็นผู้นำของกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านสะแห่งได้ดังที่ปรากฏข้างต้น ถือเป็น การแสดงทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่ให้ความสำคัญต่อมนทัศน์สมัยใหม่ โดยเชื่อว่าประสบการณ์ในสังคมสมัยใหม่จะเป็นเสมือนเครื่องมือสำหรับพัฒนาลักษณะชุมชนแบบเดิมให้มีความเจริญมากขึ้นได้

มาลัย ชูพินิจได้อธิบายให้เห็นว่าหมู่บ้านของชาวสะแห่งอยู่ในเขตป่าลึกตัดขาดจากโลกภายนอก ผู้คนในชุมชนยังนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และไม่เคยได้พบเห็นความเจริญในเขตเมือง ทำให้ศักดิ์สุริยันซึ่งเป็นชาวเมืองเห็นว่าช่างคำซึ่งเข้าใจประเพณีเดิมของกลุ่มชน ขณะเดียวกันก็มีประสบการณ์และเคยอาศัยอยู่ในเขตเมือง มีความเข้าใจมโนทัศน์การให้เหตุผลแบบวิทยาศาสตร์จะทำให้ช่างคำเป็นผู้ในกลุ่มชนที่ดีได้ การแสดงทัศนะของศักดิ์สุริยันนี้แสดงให้เห็นว่ามาลัย ชูพินิจให้ความสำคัญกับความรู้ และเชื่อว่ามโนทัศน์สมัยใหม่จะเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถนำมาปรับใช้ในการปกครองและพัฒนาชนบทได้

5.5.2 ผู้ปกครองที่ดีไม่ได้จำกัดด้วยชนชั้น

บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองหรือผู้นำชุมชนอีกประการหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจมักเน้นย้ำเสมอคือ ผู้ปกครองจะเป็นชนชั้นใดก็ได้ หากแต่ต้องเป็นผู้ปกครองที่ดี และใช้อำนาจหรือความสามารถของตนเองเพื่อดูแลผู้คนที่อยู่ในการปกครองของตนเองให้ดีที่สุด โดยมาลัย ชูพินิจได้นำเสนอเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้ปกครองนี้ผ่านตัวละคร “ริน” ในนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาราช* “โมคละ” และ “เชิง” ในเรื่อง *ลูกไพร* ตัวละครทั้งสองนั้นมีสถานะทางสังคมที่แตกต่างกัน แต่ก็ได้รับการยอมรับและได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านในชุมชนว่าเป็นผู้ปกครองที่ดีเช่นเดียวกัน

มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงความคาดหวังให้ผู้ปกครองเป็นผู้ที่คอยดูแล ช่วยเหลือ และเป็นตัวแทนของประชาชนหรือสมาชิกของกลุ่มชนผ่านตัวละคร “ริน” ในนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาราช* โดยมาลัย ชูพินิจได้กำหนดให้รินเป็นพ่อค้าเรือเร็วที่ไม่มีสมบัติติดกาย ค้าขายขึ้นล่องระหว่างภาคเหนือและภาคกลาง หากแต่เมื่อรินได้พบกับสุดใจที่คลองสวนหมาก รินจึงคิดจะลงหลักปักฐานที่พื้นที่บ้านเดิมของภรรยา รินมุ่งมั่น มั่นใจในตัวเอง กล้าแสดงความคิดเห็น ทำให้ชาวคลองสวนหมากไว้วางใจและเชื่อว่ารินเป็นผู้ที่ชาวบ้านจะพึ่งพาอาศัยได้ รินได้แสดงให้เห็นถึงบุคลิกของการเป็นผู้นำทั้งในบ้านและต่อชุมชนของตนเอง ทั้งการดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านในปกครอง การพยายามรักษาที่ดินทำกินของชุมชน ไม่ใช่ใช้อำนาจเพื่อเอื้อประโยชน์ให้ตนเองหากแต่พยายามมุ่งหารายได้ให้ชุมชน ตลอดจนการปกป้องผู้คนในชุมชนจากเหตุการณ์ร้าย พฤติกรรมของรินนี้ได้แสดงคุณสมบัติของผู้ปกครองที่ต้องการจะการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญมากขึ้น ดังนี้

“ฉันจะทำให้ปากคลองเป็นบ้าน” เขาคิดทุกคราที่อยู่ในอารมณ์นั้น

“ฉันจะสร้างให้มันเป็นเมือง”

(ทุ่งมหาราช, 2518, น. 499)

ข้อความข้างต้นเป็นการแสดงอุดมการณ์ของผู้ปกครองอย่างริน โดยรินมุ่งหวังจะพัฒนาคลองสวนหมากให้มีความเจริญรุ่งเรืองเหมือนหัวเมืองอื่น รินระบุว่า คลองสวนหมากซึ่งรินมาอยู่อาศัยนี้

เป็นเสมือน “บ้าน” และรื้อนต้องการจะพัฒนาให้บ้านกลายเป็นเมือง ทั้งนี้ อุดมการณ์ในการพัฒนาของ รื้อนนี้ตรงกับแนวคิดการพัฒนาสังคมรูปแบบเดิมให้กลายเป็นสภาพสังคมรูปแบบใหม่ ซึ่งก็คือการพัฒนาสังคมให้เป็นเมืองที่มีความเจริญทางด้านวัตถุ สร้างเมืองที่มีความเจริญโดยที่มีสภาพสังคมเมืองหรือสังคมตะวันตกเป็นแบบอย่าง

ทั้งนี้ การเน้นย้ำว่าปากคลองคือ “บ้าน” และความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาพื้นที่ของตนเองให้กลายเป็นเมืองที่มีความเจริญนี้สะท้อนให้เห็นถึงคุณสมบัติของผู้ปกครองที่มุ่งหวังให้ดินแดนที่ตนเองอยู่อาศัยเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมกับดินแดนอื่น โดยมาลัย ชูพินิจกำหนดให้รื้อนเป็นพ่อค้าต่างถิ่น ในช่วงแรกรื้อนมีสถานะเป็นเพียงชายหนุ่มสามีของสุใจเท่านั้น หากแต่รื้อนมักเป็นผู้ที่ช่วยคลี่คลายปัญหาในชุมชนอยู่เสมอทำให้รื้อนเริ่มได้รับความไว้วางใจจากผู้คนในชุมชน ทั้งนี้ ด้วยบุคลิกความเป็นผู้นำและความเอาใจใส่ต่อผู้คนในชุมชนของรื้อน รื้อนจึงได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำชุมชนในท้ายที่สุด แม้ว่ารื้อนจะไม่ใช้ผู้ที่มีพื้นเพเดิมอยู่ในชุมชนคลองสวนหมากก็ตาม

การกำหนดตัวละครรื้อนซึ่งเป็นบุคคลจากนอกชุมชนแต่มีโอกาสดำเนินเข้ามาปกครองในชุมชน โดยที่ผู้คนในชุมชนคลองสวนหมากก็ยอมรับและเชื่อใจรื้อนอย่างมากนี้ได้แสดงให้เห็นถึงอุดมคติของ มาลัย ชูพินิจที่มีต่อผู้นำหรือผู้ปกครอง ว่าสิ่งที่ผู้นำหรือผู้ปกครองจำเป็นจะต้องมีคือความปรารถนาดีต่อผู้คนในชุมชน มีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนให้มีวิถีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม ดูแล ช่วยเหลือผู้คนในชุมชน ทั้งนี้ คุณสมบัติเหล่านี้ถือเป็นคุณสมบัติที่เป็นแนวทางในการกำหนดคุณสมบัติของผู้ปกครองที่ดีตามทัศนะของผู้ประพันธ์

นอกจากการกล่าวถึงรื้อนซึ่งเป็นผู้ปกครองในระดับหมู่บ้านแล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้กล่าวถึงบทบาทของผู้ปกครองที่มีสถานะเป็นนักโทษหลบหนีคดีมาก่อนด้วยเช่นกัน โดยปรากฏอยู่ในนวนิยายเรื่อง *ลูกไพร* ซึ่งมีเนื้อหาดอนหนึ่งกล่าวถึง “โมคละ” นายพรานซราที่ช่วยนำทาง แสน เข็ง และระกาออกจากป่า โมคละช่วยนำทางเด็กทั้ง 3 มาส่งที่ชายป่า หากแต่ในระหว่างเดินทาง ทั้ง 4 พบกับชนเผ่าอะแจ ชนเผ่านี้เชื่อว่า ระกาเป็นเจ้าแม่ที่เทพกามาสี่ส่งมาปกครองพวกเขา ในช่วงแรกโมคละและเด็กทั้ง 4 จึงพยายามสวมรอยเป็นตัวแทนของเทพเจ้าของชาวอะแจเพื่อให้ตนเองไม่ถูกทำร้าย โดยโมคละทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลให้คำปรึกษาแก่ระกาที่มีสถานะเป็นเจ้าแม่ ช่วยเหลือระกาต่อรองกับกลุ่มอำนาจเก่า วางแผนการปกครองเมืองอะแจ และช่วยระกาดูแลบ้านเมือง ดังข้อความที่ว่า

“ระกา กำลังนั่งอยู่กับหัวหน้าข้าหลวงทั้งสามข้างใน ทันใดที่หล่อนเห็น นายพรานใหญ่กับเด็กทั้ง 2 ก็ลุกขึ้นยืนต้อนรับ

“ตาจะอย่างไรก็เมธีและคนป่วยพวกนั้นต่อไป?”

“ตาจัดการเรียบร้อยแล้ว พอมันหายดี เราจะต้องจากที่นี่ เดินทางกลับ บ้านของเราต่อไป”

แกอธิบายเรื่องราวในระกาฟังอย่างย่อๆ แล้วก็เสริมว่า “เมื่อโตกาและจาคะกลับมา จงบอกไปตามนั้นมันจะไม่กล้าขัดขวางเราต่อไป ในเวลานี้อะแจเท่ากั๋บอยู่ในมือเราฉะนั้น เราจะจัดการเท่าที่เห็นสมควร และเป็นประโยชน์สุขแก่คนทั่วไป ในอีก 10 ปี 20 ปีข้างหน้า ถ้าตายยังมีชีวิตอยู่ และได้กลับมาเห็นอะแจอีกครั้งหนึ่ง มันคงเต็มไปด้วยหลานของตา ในทุ่งเต็มไปด้วยวัว ในนาเต็มไปด้วยข้าว ชีวิตของชาวอะแจจะเปลี่ยนไปและทั้งหมดนี้ตาไม่ขออะไร นอกจากนางสามคนเท่านั้น”

“ระกาได้ยินก็เลิกคิ้วด้วยความประหลาดใจ “แต่ไหนแต่ไรมาเห็นแต่ตาวิ่งหนีมัน”

“แต่นี้ต่อไปตากแล้วแต่มันจะวิ่งหนีตา” นายพรานใหญ่หัวเราะฟันขาว

(ลูกไพร, 2556, น. 389)

คำบรรยายข้างต้นชี้ให้เห็นว่าโมคละเป็นผู้ที่ดูแลเมือง เปรียบเสมือนหน้าที่ของผู้ปกครองหรือนายกรัฐมนตรีที่จะต้องดูแลบ้านเมืองและผู้คนในปกครองของตนเองให้ปลอดภัยและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยระกาเป็นเสมือนประมุขหรือกษัตริย์ ซึ่งเป็นที่เคารพทางจิตใจ หากแต่ผู้ดำเนินการปกครองนั้นเป็นโมคละซึ่งมีอายุและประสบการณ์มากกว่าเป็นผู้ปกครอง

ทั้งนี้ การบรรยายถึงหน้าที่ของโมคละที่ช่วยระกาดูแลบ้านเมือง เป็นที่ปรึกษาให้แก่ระกาและพยายามหาทางพัฒนาสังคมของชาวอะแจให้ดีขึ้นนี้เป็นเสมือนการ แสดงภาพสังคมไทยในช่วงทศวรรษ 2480-2490 ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลยังทรงเสด็จศึกษาต่ออยู่ในต่างประเทศ และในสังคมไทยได้มีการจัดตั้งนายกรัฐมนตรีและผู้สำเร็จราชการขึ้นเพื่อบริหารประเทศ ทั้งนี้ บทบาทและหน้าที่ของระกาและโมคละนั้นเป็นเสมือนภาพเหตุการณ์ในสังคมไทย และภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์และนายกรัฐมนตรีหรือผู้แทนพระองค์ในช่วงเวลาดังกล่าว

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ปรากฏผ่านคุณสมบัติและบทบาทของโมคละก็คือ มาลัย ชูพินิจได้กำหนดให้โมคละเป็นคนธรรมดา และมีอดีตเป็นนักโทษที่หลบหนีคดีความเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตป่า หากแต่โมคละก็ได้ทำหน้าที่ดูแลกลุ่มชนชาวอะแจ และช่วยเหลือตลอดจนให้คำปรึกษาแก่ระกาเป็นอย่างดี โดยภูมิหลังนี้ถูกเปิดเผยในภายหลังเมื่อเด็กทั้ง 3 ได้พบผู้ปกครอง และบิดาของแข็งซึ่งเป็นนายพรานจำโมคละได้ ดังข้อความที่ว่า

“โมคละ...โมคละ! ข้าได้ยินชื่อนี้มาจากไหน? หลายปีมาแล้วที่สีเห ข้าพบคนคนหนึ่ง หน้าตาเหมือนกัน แต่มันไม่ได้ชื่อโมคละ... คนคนนั้นเที่ยวอยู่กับข้า

หลายวัน เราตามแรดกันไป พบช้างงาใหญ่ พบราชสีห์ซึ่งไม่มีในเมืองไทย ได้แรดแล้ว เขาก็เข้าจากกันไป ช้างลงล่าง เขาขึ้นเหนือ ชื่อของคนนั้นคือ อ้ายแดง ตาเสือ”

“ตาโมคละสะดุ้งขึ้นทั้งตัว จ้องหน้าตาสะตืออยู่นาน ครั้งแล้วก็ก้าวเข้าไปหา

“อ้ายแดง ตาเสือ!” แกวทวนคำ “นั่นเป็นชื่อเดิมของข้าซึ่งพยายามลี้มมานานแล้วเพราะ...เพราะ...”

“แกเป็นผู้ร้ายฆ่าคนตาย” ตาสะตือพยักหน้าช้า ๆ “อ้ายแดง ตาเสือ เคยบอกแกเข้าอย่างนั้น ความหึงหวงทำให้มันคุมสติไว้ไม่ได้ ฆ่าเสียทั้งเมียทั้งซู้ แล้วก็เตลิดเข้าป่าไป”

(ลูกไพร, 2556, น. 389)

บทสนทนาข้างต้นได้แสดงให้เห็นประวัติของโมคละซึ่งเคยเป็นผู้ต้องหาคดีฆ่าภรรยาและชายชู้มาก่อน หากแต่ขณะที่อาศัยอยู่ในป่าโมคละกลับดูแลแสน เขิง และระกาเป็นอย่างดี จนเด็กทั้งสามสนิทสนมและไว้ใจ ทั้งยังเชื่อมั่นให้โมคละเป็นผู้ต่อรองและปราบปรามผู้ปกครองกลุ่มเดิม เป็นที่ปรึกษาและถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองแบบการเลือกตั้ง และมีหน้าที่เสมือนเป็นผู้ปกครองหรือนายกรัฐมนตรีของชาวอะแจ ความรับผิดชอบของโมคละในฐานะผู้ปกครองนี้ขัดแย้งกับประวัติเดิมของโมคละที่เคยเป็นผู้ต้องหามาก่อน แต่มาลัย ชูพินิจก็ได้เน้นให้เห็นว่าโมคละสามารถทำหน้าที่ผู้ปกครองเพื่อให้บ้านเมืองสงบสุขและมีเป้าหมายในอนาคต

การบรรยายของมาลัย ชูพินิจข้างต้นชี้ให้เห็นการความสำคัญต่อการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้ปกครองให้ผู้คนในชุมชนอยู่กันด้วยความสงบสุข และชุมชนสามารถพัฒนาไปสู่ความเจริญตามแบบสังคมที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ บทบาทของโมคละในฐานะผู้ปกครอง ตลอดจนการได้รับความไว้วางใจทั้งจากกลุ่มผู้ปกครองด้วยกันและได้รับความชื่นชมจากผู้คนในชุมชนนี้จึงเป็นเสมือนสิ่งที่ยืนยันทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่เชื่อว่าภูมิหลังหรือสถานะทางสังคมของผู้ปกครองไม่ได้มีความสำคัญแต่อย่างใด หากแต่สิ่งที่ผู้ปกครองต้องมีคือความมุ่งมั่นดูแลผู้คนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีเป็นหลักสำคัญในการปกครอง

นอกจาก โมคละซึ่งเป็นนักโทษหนีคดีแล้ว ในเรื่อง *ลูกไพร* ยังปรากฏตัวละครที่มีลักษณะเป็นผู้นำชุมชนอีกคนหนึ่งคือ “เขิง” ซึ่งเป็นเด็กชายชาวกะเหรี่ยงที่หลงทางพร้อมกับแสน เขิงเป็นเด็กชายที่มีไหวพริบดี และรู้จักเอาตัวรอดในป่า เขิงเติบโตมาในสังคมของชาวกะเหรี่ยง เขิงจึงนำวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตนเองมาถ่ายทอดต่อ เพื่อให้สังคมชาวอะแจซึ่งเป็นสังคมปิดและเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติมีความเจริญ มีความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูกและประกอบอาหารตามความรู้ของผู้คนในสังคมเมืองมากขึ้น ดังข้อความที่โมคละและสะตือสนทนาถึงเขิงไว้ว่า

“ข้าเฝ้ายามากี่มาก โมคละ ยังไม่เคยเห็นคนป่าพวกไหนเข้าใจทำอาหารกิน
อย่างนี้”

“นั่นแหละฝีมือของลูกชายแก่ละ ตะเลง!” ตาโมคละอธิบาย “เชิงเป็นคน
เปลี่ยนประเพณีให้คนพวกนี้เลิกจากการกินเลือดกษณม มากินเนื้อกะเผือกมัน อีก
ไม่นานพวกอะแจจะรู้จักปลูกข้าว ลูกชายของแกคนนี้อยู่ที่นี้ต่อไป เห็นจะไม่พัน
เป็นหัวหน้าพวกอะแจแน่นอน”

(ลูกไพร, 2556, น. 412)

คำบรรยายข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเชิงได้เปลี่ยนแปลงผู้คนในสังคมอะแจซึ่งเป็นกลุ่มชนที่
อาศัยอยู่ในป่าและตัดขาดจากโลกภายนอกให้มีความรู้ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมการกินเหมือนชาว
กะเหรี่ยงหรือชาวเมือง แต่เดิมชาวอะแจกินแต่ของเหลวเพื่อยังชีพ เนื่องจากความเชื่อในชุมชนว่า
เทวดากำหนดให้กินแต่ของเหลว แต่เมื่อเชิงอธิบายถึงประโยชน์ที่ผู้คนในชุมชนจะได้รับจากการฆ่า
สัตว์เพื่อเป็นอาหารว่า เนื้อสามารถทำให้อิ่มได้นานกว่านมและเลือด และซากสัตว์สามารถนำมาใช้
ประโยชน์ได้ ชาวอะแจพิสูจน์และพบว่าสิ่งที่เชิงพูดมีข้อดี จึงเริ่มเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของตนเอง
ตามคำแนะนำของเชิงในที่สุด

มาลัย ชูพินิจกำหนดตัวละคร เชิง ซึ่งเป็นเพียงเด็กชายให้เป็นผู้ที่เปลี่ยนแปลงสังคมของชาว
อะแจ จากวัฒนธรรมการกินแบบเดิมมาสู่วัฒนธรรมการกินแบบใหม่ โดยกำหนดให้เชิงโน้มน้าวให้
ผู้คนในชุมชนละทิ้งประเพณีเดิมออกไป และชักจูงให้ผู้คนในสังคมเห็นถึงประโยชน์ของวัฒนธรรม
แบบใหม่ ซึ่งพฤติกรรมของเชิงนี้เป็นมุมมองหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าเชิง เด็กชายอายุน้อย หากมีความรู้ดี
หรือความรู้สมัยใหม่ก็สามารถเป็นผู้นำได้ ทั้งนี้ การยอมรับจากชนเผ่า และได้รับคำชื่นชมจาก
ผู้ปกครองเช่นโมคละดังที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นทัศนคติของมาลัย ชูพินิจที่มีต่อผู้นำ
ว่า ผู้นำที่มีประสบการณ์ทางสังคมหรือมีความรู้จะสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่ดีขึ้นได้ บุคคล
เหล่านั้นก็สามารถเป็นผู้นำได้เช่นกัน

ข้อสังเกตประการหนึ่งที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ลูกไพร* ก็คือ การเปลี่ยนแปลงผู้คนในสังคม
ชาวอะแจของเชิงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงให้ชาวอะแจที่มีสถานะเป็นชาวป่าในสังคมปิดตัดขาดจาก
โลกภายนอกเปลี่ยนแปลงมาเชื่อหรือยอมรับวัฒนธรรมใหม่ และเปลี่ยนแปลงสังคมชนเผ่าให้พัฒนา
ไปสู่ความทันสมัยและกลายเป็นเมือง โดยกำหนดให้เชิงมีสถานะเป็นผู้นำและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของ
คนในสังคมชนเผ่าให้เปลี่ยนแปลงไป เชิงให้ความรู้และแสดงความเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ตนเองถ่ายทอดนั้นมี
ประโยชน์มากกว่าวัฒนธรรมเดิมของชนเผ่าอะแจ ลักษณะข้างต้นเป็นเสมือนแบบจำลองการปกครอง
และการพัฒนาสังคมชนเผ่าให้มีความทันสมัยโดยมีสังคมเมืองหรือสังคมสมัยใหม่เป็นต้นแบบในการ
เปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้ จากการศึกษาถึงตัวละครของมาลัย ชูพินิจพบว่านักประพันธ์ท่านนี้ได้กำหนดตัวละครที่ เป็นผู้ปกครองในหลายลักษณะ โดยปรากฏทั้งที่เป็นกษัตริย์ สามัญชนทั่วไป นักโทษ และเด็กชาย สถานะที่หลากหลายของผู้นำหรือผู้ปกครองนี้ได้แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่ไม่ได้ยึดติดว่าสังคมที่ดีควรจะต้องปกครองด้วยระบบการปกครองรูปแบบใด สิ่งที่สำคัญก็คือ ผู้ปกครอง ที่ไม่ ว่าจะเป็นบุคคลใดหรือมาจากสถานะทางสังคมแบบใดก็ตาม ผู้ปกครองจำเป็นจะต้องทำหน้าที่ดูแล ผู้คนในปกครองของตนเองให้สุขสบาย ดำเนินชีวิตได้อย่างมีสวัสดิภาพ และมีความคิดที่จะพัฒนา ชุมชนและผู้คนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งบทบาทหน้าที่เหล่านี้ถือเป็นสิ่งที่มาลัย ชูพินิจ สอดแทรกไว้ในวรรณกรรมอยู่เสมอ

แม้ว่ามาลัย ชูพินิจเป็นนักประพันธ์ที่มุ่งแสดงทัศนะหรืออุดมคติของตนเองเป็นหลัก และมัก เลือกลักษณะการเขียนที่หลีกเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์เสียสละที่ก่อให้เกิดอคติอยู่เสมอ แต่บุคคลกลุ่มหนึ่ง ที่มาลัย ชูพินิจวิพากษ์วิจารณ์อยู่เสมอก็คือ กลุ่มข้าราชการที่ใช้อำนาจในทางมิชอบ หรือใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงประชาชนแทนการใช้อำนาจเพื่อดูแลประชาชน มาลัย ชูพินิจมักกำหนดให้ตัวละครที่มี ลักษณะดังกล่าวเป็นตัวร้ายในวรรณกรรมของตนเองอยู่บ่อยครั้ง ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง *ทุ่งมหาธาต* ซึ่ง มาลัย ชูพินิจได้กำหนดให้ขุนปราบริปู และหลวงราชบริการ ซึ่งเป็นข้าราชการหาประโยชน์จาก ตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง และกดขี่ข่มเหงประชาชนแทนการดูแลประชาชน โดยปรากฏทัศนะของ ข้าราชการที่กดขี่ข่มเหงประชาชนดังนี้

“คนขึ้นเจ้าเมือง อุตสาห์ถ่อกายออกมากกราบกรานวานไหว้ ไพร่สารเลว
ให้มันช่วยเหลือ แทนที่จะสั่งการตามอำนาจที่มีอยู่ อย่างนี้เป็นเจ้าคุณปู่ของผม
ละก้อ หลังอายรีนลายแล้ว”

(ทุ่งมหาธาต, 2518, น. 491)

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงทัศนะของผู้ปกครองที่ใช้อำนาจเพื่อข่มเหงประชาชน ทัศนะ ดังกล่าวเป็นมโนทัศน์การปกครองแบบจารีตที่แบ่งกลุ่มชนออกเป็นชนชั้น โดยข้าราชการคือบุคคลที่ รับใช้พระมหากษัตริย์ และรีนมีสถานะเป็นไพร่หรือชาวบ้านทั่วไป ดังนั้น ข้าราชการจึงถือว่าตนเอง เป็นเจ้านายของรีน หากแต่ตามมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจแล้ว ข้าราชการคือ ผู้ที่ต้องดูแลทุกข์สุขของ ผู้คนในชุมชนเป็นหลัก มโนทัศน์เกี่ยวกับการกำหนดให้ข้าราชการดูแลทุกข์สุขของราษฎรแทนการรับ ใช้พระมหากษัตริย์นี้ถือเป็นมโนทัศน์ใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนับตั้งแต่มีการตอบรับแนวคิดเกี่ยวกับ เสรีภาพของมนุษย์ และแนวคิดเกี่ยวกับรัฐชาติ ซึ่งมาลัย ชูพินิจมักจะเน้นย้ำแนวคิดเกี่ยวกับรัฐชาติ โดยเชื่อมโยงกับสภาพสังคมในยุคสมัยของตนที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเกี่ยวกับชาติและการปกครอง โดยเชื่อว่า ผู้ที่เป็นเจ้าของรัฐชาติคือสมาชิกทุกคนของชาติ การกำหนดพฤติกรรมของขุนปราบริปู และหลวงราชบริการดังที่ปรากฏข้างต้นจึงเป็นเสมือนการวิพากษ์แนวคิดการปกครองแบบเจ้าขุนมูล

นาย และการมีข้าทาสบริวารว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ล้าหลัง และเป็นเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะสมัยใหม่

การกล่าวถึงสถานะและบทบาทของผู้ปกครองในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ และการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของข้าราชการดังที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้นนั้นทำให้เห็นถึงทัศนะของนักประพันธ์ว่า หน้าที่ของผู้ปกครองคือการดูแลสมาชิกในชุมชนของตน ไม่ว่าชุมชนนั้นจะเป็นชุมชนใหญ่หรือเล็กก็ตาม โดยมาลัย ชูพินิจมักเน้นย้ำว่าการปกครองคือ การดูแลช่วยเหลือในฐานะของมนุษย์ที่ดูแลช่วยเหลือมนุษย์ด้วยกัน ผู้ปกครองคือผู้ที่ได้รับความวางใจจากผู้คนในสังคมให้เป็นเสมือนผู้นำทางชีวิต อำนาจที่ผู้ปกครองมีจึงเป็นอำนาจที่สมาชิกในสังคมยินยอมมอบให้ ดังนั้น ผู้ปกครองจึงควรเป็นผู้นำที่ดี และใช้อำนาจที่ตนเองมีเพื่อดูแล ช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนของตนเองให้มีความเป็นอยู่ที่ดี สบายเป็นพันธกิจสำคัญ

5.6 อุดมคติเกี่ยวกับการพัฒนาชาติไทย

ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัย พ.ศ.2475 สิ่งหนึ่งที่กลุ่มคณะราษฎร รัฐบาลไทย และปัญญาชนชาวไทยให้ความสำคัญ และพยายามสื่อสารให้ผู้คนในสังคมได้รับรู้ก็คือ การพยายามชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชาติไทย เพื่อให้เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสมัยใหม่ที่ดียิ่งกว่าเดิม ดังจะเห็นได้จากคำและข้อความที่แสดงความมุ่งหวังถึงความเจริญในประเทศ เช่น การเรียกเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ว่า วันอภิวัตน์สยาม หรือในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ก็ได้ปรากฏแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญว่า “ราษฎรพึงหวังเถิดว่าราษฎรจะได้รับความบำรุงอย่างดีที่สุด ทุก ๆ คนจะมีงานทำ เพราะประเทศของเราเป็นประเทศที่อุดมอยู่แล้วตามสภาพ” และ “ต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก” (ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 : ออนไลน์) นอกจากนี้ ในช่วงปี พ.ศ.2485 ซึ่งเป็นช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีนั้นก็ได้มีแนวทางการพัฒนาประเทศและการกำหนดนโยบายรัฐนิยมเพื่อความ “เจริญก้าวหน้าไปทันตาเห็น” หรือใน “เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” ที่ขึ้นโดยนายปรีดี พนมยงค์ก็ปรากฏการกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาประเทศไว้อย่างมากมายเช่น “จะต้องจัดการกิจกรรมและอุตสาหกรรมทุกอย่างให้มีขึ้น ซึ่งในที่สุดประเทศไม่จำเป็นที่จะต้องอาศัยต่างประเทศ” เป็นต้น แม้ว่าแนวทางในการพัฒนาชาติที่ปรากฏในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามทัศนะ ประสบการณ์ และแนวคิดที่ผู้ปกครองแต่ละคนยึดถือ หากแต่จุดมุ่งหมายในการนำเสนอแนวคิดและนโยบายต่าง ๆ นั้นได้แสดงให้เห็นถึงการพยายามสร้างภาวะสมัยใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

มาลัย ชูพินิจเป็นนักประพันธ์ที่แสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชาติไว้ในงานประพันธ์เช่นกัน โดยมีทั้งการถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศที่น่าสนใจจากตะวันตก และการ

วิพากษ์วิจารณ์นโยบายพัฒนาประเทศของกลุ่มผู้ปกครอง เช่น การนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งสมาคมแรงงานในบริษัทในเรื่องสั้นเรื่อง *อุดมคติ* หรือการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับโครงการ “บูรณะประเทศ” ในเรื่องสั้นเรื่อง *สิ่งที่ไม่ตาย* ซึ่งคล้ายคลึงกับเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งสมาคมแรงงานในบริษัทเพื่อเรียกร้องสิทธิและสวัสดิภาพให้กับลูกจ้างในบริษัทถือเป็นมโนทัศน์การพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่รูปแบบหนึ่ง มโนทัศน์นี้คล้ายคลึงกับแนวคิดการจัดตั้งสหภาพแรงงาน ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการตกลงผลประโยชน์ตามหลักมนุษยธรรมและความเท่าเทียมจากตะวันตก โดยการจัดตั้งสหภาพแรงงานนั้นเกิดขึ้นเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี เกิดนักลงทุน และการจ้างแรงงานเพื่อสร้างผลผลิตหรือสินค้า ทั้งนี้ เพื่อลดการเอาเปรียบจากกลุ่มนายทุน กลุ่มผู้ใช้แรงงานจึงได้รวมตัวกันขึ้นและจัดตั้งองค์กรหรือสหภาพแรงงานขึ้นเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับกลุ่มนายทุน ให้เกิดความเป็นธรรม

ทั้งนี้ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของมนุษย์หรือลูกจ้าง ตลอดจนการรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องสิทธิของลูกจ้างนั้นถือเป็นสิ่งใหม่ในสภาพสังคมไทย เนื่องจากสังคมไทยยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรมมากกว่าสังคมอุตสาหกรรม อีกทั้งมโนทัศน์ของผู้คนถูกผูกโยงอยู่กับระบบชนชั้นและระบบอุปถัมภ์เป็นหลัก ทำให้แนวคิดเรื่องสหภาพแรงงาน การรักษาสิทธิประโยชน์ของลูกจ้าง และความเท่าเทียมกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้างในฐานะมนุษย์ไม่ได้เป็นเรื่องที่สังคมไทยให้ความสำคัญมากนัก อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ.2440 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการรวมกลุ่มกรรมกรไทย และจัดตั้งสมาคมเพื่อดูแลด้านสวัสดิการและดำเนินการช่วยเหลือสมาชิกในด้านต่าง ๆ ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยผู้ริเริ่มคือกลุ่มลูกจ้างรถราง (จุฬารัตน์ ยะปะนัน, 2553, น. 154) หากแต่ด้วยสภาพสังคมไทยที่ยังไม่ได้พัฒนาเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมอย่างเต็มที่ ประกอบกับรัฐยังคงเป็นผู้ควบคุมโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ ทำให้การจัดตั้งสหภาพแรงงานในสังคมไทยจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย มากกว่าการรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องสิทธิของลูกจ้างอย่างที่เกิดขึ้นในดินแดนตะวันตก

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งสมาคมแรงงานหรือสหภาพแรงงานนั้นได้เริ่มได้รับความสนใจจากกลุ่มนักเรียนนอกในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โดยนักเรียนนอกกลุ่มนี้มีพื้นเพเดิมเป็นสามัญชนแตกต่างจากกลุ่มนักเรียนนอกในยุคก่อนหน้าซึ่งมักจะเป็นเชื้อพระวงศ์หรือบุตรหลานข้าราชการระดับสูง กลุ่มนักเรียนนอกที่มีพื้นเพมาจากสามัญชนนี้ได้รับทุนเพื่อไปศึกษาต่างประเทศ และได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาประเทศและสภาพสังคมในตะวันตกที่มีความเจริญแบบสังคมอุตสาหกรรม เมื่อกลับมาสู่เมืองไทยจึงได้เริ่มนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสหภาพแรงงานผ่านข้อเขียนแสดงอุดมการณ์ และนโยบายพัฒนาประเทศต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสังคมไทยยังคง

เป็นสังคมเกษตรกรรมเป็นหลัก มโนทัศน์และค่านิยมเดิมของคนในสังคมยังผูกติดอยู่กับระบบอุปถัมภ์ และประชาชนทั่วไปในสังคมไทยยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับสภาพแรงงานมากนัก แนวคิดและนโยบายเกี่ยวกับสภาพแรงงานจึงยังคงเป็นเหมือนสัญลักษณ์ของภาวะสมัยใหม่มากกว่าเป็นองค์กรที่ปฏิบัติงานจริง

แนวคิดเกี่ยวกับสภาพแรงงานนั้นเป็นเรื่องที่มาลัย ชูพินิจหยิบยกมากล่าวถึงเช่นเดียวกัน โดยมาลัย ชูพินิจเองบรรยายถึงการจัดตั้งสภาพแรงงานในสังคมไทยไว้ว่า แนวคิดเรื่องสภาพแรงงานเป็นแนวคิดที่ใหม่ แต่ก็ยังเป็นแนวคิดที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาสังคมไทย โดยแนวคิดการจัดตั้งสภาพแรงงานนี้ปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *อุดมคติ* กล่าวถึง ก่อเกียรติ เจ้าของบริษัทค้าข้าว และเป็นแกนนำในการก่อตั้งสมาคมแรงงานขึ้น เพื่อรักษาประโยชน์ให้คนงานและเพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่บริษัทอื่น ๆ ทั้งนี้ การจัดตั้งสมาคมแรงงานของก่อเกียรติเป็นเสมือนการสร้างสังคมการทำงานที่มีการเคารพสิทธิและมีการรักษาผลประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง โดยแนวคิดดังกล่าวปรากฏผ่านบทสนทนาของตัวละครดังต่อไปนี้

“ก็เพราะว่าฉันสนับสนุนนโยบายของสมาคมเช่นนั้น การช่วยเหลือซึ่งกัน และกันระหว่างกรรมกรอาจจะเป็นของใหม่สำหรับเมืองไทย แต่มันเป็นของ จำเป็นสำหรับรับประกันสวัสดิภาพของกรรมกรเองและความเป็นปึกแผ่นของ อุตสาหกรรมตามศรัทธาของฉัน แรงงานกับคนควรจะไปด้วยกันได้ แต่ในการที่จะ สำเร็จ ให้ความเป็นธรรมและความเห็นอกเห็นใจแก่กันและกัน ไม่ใช่คอยฉวย โอกาสเอาไรต์เอาเปรียบมันตะบันไป...ถ้าบริษัทจะปฏิบัติตามสัญญาส่งข้าวแก่ รัฐบาลได้ เราจะต้องพึ่งพาอาศัยคุณภาพเหล่านั้นของคนงานทุกคนยิ่งขึ้นอีก ขณะ ไตที่เร่าอ่อนแอไป สายใยทั้งปวงก็ขาดสะบั้นลงเท่านั้น”

(อุดมคติ, 2504, น. 274-275)

คำบรรยายเกี่ยวกับแนวคิดการสร้างสมาคมแรงงานดังที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้นแสดงถึง แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามอุดมคติของมาลัย โดยนำแนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งสมาคมเพื่อ ดูแลผลประโยชน์ของแรงงานโดยเฉพาะมากล่าวถึงในวรรณกรรม และระบุในบทสนทนาอย่างชัดเจน ว่าการจัดตั้งสมาคมเพื่อดูแลแรงงานนี้เป็นกระบวนการจัดการรูปแบบใหม่ในสังคมไทย และแรงงาน ในสังคมไทยไม่คุ้นเคย แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่า การดูแลผู้ที่อยู่ในปกครองของ ตนเองเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองควรปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองในลักษณะใดก็ตาม การจัดตั้งสมาคม แรงงานในบริษัทของก่อเกียรตินี้เป็นเสมือนการดูแลผู้ที่อยู่ในปกครองรูปแบบหนึ่งเช่นกัน นอกจากนี้ การจัดตั้งสมาคมแรงงานนี้ยังแสดงให้เห็นว่าอิทธิพล และความตระหนักถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ ของมนุษย์กำลังเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยอีกด้วย

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังกำหนดให้ตัวละครในเรื่อง *อุดมคติ* แสดงความต้องการจะพัฒนาสังคมให้กลายเป็นสังคมอุดมคติในแบบที่ตนเองต้องการอีกด้วย โดยชี้ให้เห็นว่าการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างนายจ้างและแรงงานนั้นจะทำให้ทั้งนายจ้างและแรงงานได้ประโยชน์กันทั้ง 2 ฝ่าย จึงได้พยายามจัดตั้งระบบสมาคมแรงงานเพื่อให้ลูกจ้างมีอำนาจในการแสดงความคิดเห็นหรือต่อรองในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อแรงงานมากขึ้น หากแต่แนวคิดของก่อกบฏขัดกับการบริหารงานในระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นระบบการปกครองดูแลระหว่างนายจ้างและลูกจ้างรูปแบบเดิมของไทย การจัดตั้งสหภาพแรงงานที่ก่อกบฏคาดหวังจึงเป็นไปได้ยาก แต่ก่อกบฏก็ไม่ท้อถอยและยังคงยึดอุดมการณ์โดยพยายามจัดระบบแรงงานในโรงงานให้สำเร็จให้ได้ ดังคำปรารภของก่อกบฏที่ว่า

“อุดมคติไม่ได้หมายความว่าเธอต้องทำอะไรให้ลูกใจคนเสมอไป” เขาตอบ
 ซ้ำ ๆ “อุดมคติไม่ได้หมายความว่าเธอผิดหรือคนอื่นถูก แต่อยู่ที่ผลซึ่งจะปรากฏ
 แก่ชุมชนส่วนใหญ่ในเบื้องท้าย ไม่ใช่ผลที่มองเห็นกันในระยะสั้นเป็นรายตัวราย
 หมู่คณะในปัจจุบัน เปล่าวรรณ, เพราะเหตุที่อุดมคติของฉันทอยู่ภายใต้กรอบบังคับ
 ของการรู้สึกผิดชอบ ซึ่งเป็นพระเจ้าองค์เดียว ไม่ยอมอยู่ใต้อาณัติของอารมณ์หมู่
 ไต ๆ มิได้หมายความว่ามันจะกลายเป็นพิษฐิฆมานะไป ฉันทเพียงแต่ปฏิบัติตาม
 ความบังคับบัญชาของพระเจ้าองค์นั้นเท่านั้น ฉันทไม่สงสัยในผลของมันที่เกิดขึ้น
 มันเป็นการทดลองที่ต้องเสียสละด้วยความอดทนที่อาจต้องกินเวลานาน”

(อุดมคติ, 2504, น. 482)

อุดมคติที่ตัวละครกล่าวถึงในเรื่องสั้นเรื่องนี้หมายถึง ความมุ่งหมายที่จะบริหารงานที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ นายจ้างและลูกจ้างบนพื้นฐานเรื่องสิทธิและหน้าที่ในฐานะนายจ้างและลูกจ้าง ตัวละครก่อกบฏรับหน้าที่เป็นผู้วางระบบและพยายามจัดการระบบ โดยมุ่งหวังการพัฒนาสังคมให้แตกต่างไปจากเดิมด้วยความรู้และมโนทัศน์ของตนเอง นอกจากนี้ ก็ก่อกบฏยังเน้นย้ำอีกด้วยว่า แนวทางการพัฒนาสังคมตามอุดมคติของตนเองนั้นเป็นแนวทางที่ต้องคาดหวังผลในระยะยาว และผู้ปฏิบัติจะต้องยึดถือความถูกต้องและความจริงเป็นสำคัญ การยืนยันถึงความมุ่งหมายของตัวละครนี้เป็นเสมือนการเน้นย้ำความต้องการที่จะพัฒนาประเทศไทยไปสู่ความเจริญในภายหน้า

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเรื่องสั้นเรื่อง *อุดมคติ* จะกล่าวถึงการจัดการระบบการทำงานของนายจ้างและลูกจ้างในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ หากแต่มาลัย ชูพินิจก็ได้แสดงให้เห็นว่าการจัดตั้งระบบ และวางกฎเกณฑ์สำหรับนายจ้างและลูกจ้างนั้นไม่ได้เกิดขึ้นโดยแยกขาดจากมโนทัศน์รูปแบบเดิมได้ทั้งหมด เนื่องจากยังคงมีการเกื้อกูลครอบครัวของลูกจ้างเนื่องจากความสงสารอยู่ด้วยเช่นกัน โดยปรากฏผ่านเหตุการณ์ที่ก่อกบฏได้ให้เงินช่วยเหลือภรรยาและลูกของลูกจ้างที่เมาสุรา

และมีปัญหาขกต่อยอยู่บ่อยครั้งจนโดนไล่ออก ซึ่งเงินช่วยเหลือในที่นี้คือ “ค่าเลี้ยงดูและค่าเล่าเรียนไปจนกว่าลูกจ้างที่ถูกไล่ออกจะหางานใหม่ได้” (อุดมคติ, 2504, น. 472) การช่วยเหลือในลักษณะดังกล่าวเป็นเสมือนการดูแลคนในปกครอง แม้ว่าลูกจ้างจะกระทำผิดกฎเกณฑ์ที่ตกลงกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้างก็ตาม ทั้งนี้ การดูแลและครอบครัวคนงานและการส่งเสียให้ศึกษาเล่าเรียนดังที่ปรากฏข้างต้นอาจถือเป็นลักษณะประการหนึ่งของระบบอุปถัมภ์ที่นายจ้างหรือผู้ปกครองจะมีหน้าที่ดูแล ตลอดจนช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง และเกิดเป็นการตอบแทนบุญคุณหรือสำนึกในบุญคุณระหว่างผู้ปกครองหรือผู้ให้และผู้ใต้ปกครองหรือผู้รับสืบเนื่องกันต่อไป

ทั้งนี้ การแสดงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งสหภาพแรงงาน และการอุปการะเลี้ยงดูครอบครัวของคนงานที่เดือดร้อนนี้ถือเป็นการแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานแนวคิดเรื่องสิทธิของมนุษย์ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการใช้ระบบอุปถัมภ์เพื่อช่วยเหลือผู้ที่อยู่ในการปกครองของตนเองเข้าด้วยกัน การมีมนุษยธรรมนั้นถือเป็นแนวคิดสมัยใหม่ที่มีข้อดี และอาจก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าได้ ขณะเดียวกัน มาลัย ชูพินิจก็ได้ชี้ให้เห็นว่าการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่นั้นก็ถือเป็นแนวคิดแบบจารีตที่ผู้คนในสังคมไทยให้ความสำคัญ ดังนั้น การสร้างสหภาพแรงงาน และการแสดงให้เห็นถึงภาพของนายจ้างที่มีเมตตาต่อลูกจ้างและครอบครัวดังที่ปรากฏในเรื่อง *อุดมคติ* นี้จึงถือเป็นการแสดงให้เห็นมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่หยิบยกจุดเด่นของมโนทัศน์สมัยใหม่ และมโนทัศน์แบบจารีตมาผสมผสานเข้าด้วยกัน และสร้างอุดมคติเกี่ยวกับการจ้างแรงงานและการอุปถัมภ์แรงงานที่ดีในสังคมไทย

นอกจากนี้ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญอีกประการหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจหยิบยกมานำเสนอก็คือ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนการพัฒนาประเทศ ที่เป็นการพยายามสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย โดยมีวิธีการการพัฒนาประเทศของสังคมตะวันตกเป็นต้นแบบ ทั้งนี้ การนำเสนอแผนการพัฒนาตามแนวคิดสมัยใหม่นี้ปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *สิ่งที่ไม่ตาย* ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ *พิมพ์ไทย* ฉบับเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2492

เรื่องสั้นเรื่อง *สิ่งที่ไม่ตาย* มีเนื้อหาเกี่ยวกับนายการะเวก สหศักดิ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคสหไทยได้นำเสนอโครงการ “บูรณะประเทศ” ขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้คนในสังคมไทยมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เท่าเทียมกัน และได้รับความยุติธรรมแบบเดียวกัน แต่เมื่อแผนบูรณะประเทศเผยแพร่ออกไป นายการะเวกถูกกล่าวหาว่ามีความคิดล้มล้างรัฐบาล และถูกตำรวจตามจับเพื่อไปดำเนินคดี ขณะหลบหนีการจับกุมนายการะเวกพบกับนางคราญ ทั้งสองได้พูดคุยกันเกี่ยวกับอุดมคติในการพัฒนาประเทศของการะเวก การะเวกปรารถนาว่าตนเองสิ้นหวังและหมดกำลังใจ ทั้งที่จุดมุ่งหมายของการะเวกคือความต้องการจะพัฒนาประเทศเท่านั้น นางคราญให้กำลังใจการะเวกโดยระบุว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมไทยไปสู่สังคมอุดมคติดังที่การะเวกวาดฝันไว้จะต้องใช้เวลาและอาจไม่เห็นผลในทันทีทันใด แต่เธอเชื่อว่าการบูรณะประเทศตามแนวทางที่การะเวกวางไว้อาจจะประสบผลสำเร็จใน

สักวัน คำพูดของนงคราญทำให้การะเวกมีกำลังใจขึ้นมาอีกครั้ง และหลบหนีไปตั้งหลักเพื่อหาทางพัฒนาสังคมดังที่ตนต้องการให้ได้

โครงการ “บูรณะประเทศ” ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับแผนพัฒนาประเทศหรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติที่ผู้คนในปัจจุบันคุ้นเคย นอกจากนี้การบรรยายถึงนายการะเวกซึ่งนำเสนอโครงการ “บูรณะประเทศ” ยังคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ที่หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ได้จัดทำแนวทางการ “เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” ในปี พ.ศ.2476 อีกด้วย ทั้งนี้ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2559, น. 138) ได้แสดงทัศนะถึงโครงการฉบับนี้ไว้ว่าเป็นข้อเสนอในสิ่งที่ใหม่ที่สูงสุดของสังคมสยาม เนื่องจากได้มีการเสนอให้ออกพันธบัตรซื้อที่ดินสำหรับการเพาะปลูก รัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดการค้าข้าว กำหนดให้ชาวไร่ชาวนาเป็นลูกจ้างของรัฐบาล เพื่อตัดบทบาทของพ่อค้าคนกลาง กลุ่มเจ้า และข้าราชการที่มีที่ดินจำนวนมาก ทำให้ประชาชนในประเทศสามารถมีรายได้อย่างเท่าเทียมกันได้ ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับการต่อต้านและระบุว่าเป็นโครงการคอมมิวนิสต์ และเกิดการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ซึ่งจากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการรัฐประหารในปี พ.ศ.2476 และทำให้หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ต้องลี้ภัยทางการเมือง เหตุการณ์ดังกล่าวเมื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง *สิ่งที่ไม่ตาย* นั้น พบว่าคล้ายคลึงกับบริบททางสังคมที่เคยเกิดขึ้นจริง

โครงการ “บูรณะประเทศ” ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ถูกบรรยายว่าเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศที่ไม่เคยเกิดขึ้นในสังคมไทยมาก่อนเช่นกัน โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงแผนการบูรณะประเทศที่นายการะเวก อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้จัดทำขึ้นว่า “นงคราญไม่สามารถจำได้ชัดเจนเหมือนกัน นอกจากหลักการซึ่งเลือนๆ ลางๆ ที่จะให้ประชาชนพลเมืองได้เฉลี่ยรับความสุขจากผลประโยชน์และความมั่งคั่งของประเทศโดยเท่าเทียมกันและยุติธรรม” (*สิ่งที่ไม่ตาย*, 2504, น. 16-17) แนวคิดของการะเวกถือเป็นแนวคิดที่วางอยู่บนพื้นฐานความเสมอภาคของผู้คนในชาติ แนวคิดดังกล่าวถือเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากมโนทัศน์เรื่องสิทธิและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ที่แพร่หลายในสังคมตะวันตก อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้บรรยายให้เห็นว่า แนวคิดดังกล่าวแตกต่างไปจากวัฒนธรรมเดิมของสังคมไทยที่มีระบบชนชั้นทำให้ผู้คนในสังคมโดยเฉพาะคนรุ่นเก่าที่มีอายุมากจึงไม่เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว ดังที่บิดาของนงคราญได้แสดงความคิดเห็นถึงแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมกันตามแนวคิดของการะเวกไว้ว่า

“นั่นมันระบอบมหาอุบาทว์ ชาติบ้านเมืองจะล่มจม” คุณพ่อเคยประณาม ขว้างหนังสือพิมพ์ที่เสนอรายละเอียดของโครงการอย่างหัวเสีย เพียงแต่จะจับขึ้นมาพิจารณาใหม่ เสียงของท่านกลับอ่อนลงไป “ทำได้มันก็ยุคพระศรีอริย์ คนอยู่ร่วมโลกเดียวกัน ไม่ถือชาติ ไม่ถือชั้น มีความรักเพื่อนบ้านเป็นศาสนา แต่ถ้าไม่สำเร็จมันก็ฉิบหาย”

(*สิ่งที่ไม่ตาย*, 2504, น. 17)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจชี้ให้เห็นว่า โครงการ“บูรณะประเทศ”ตามที่นายกระเวก เสนอขัดกับสำนึกเดิมของบิดาของนงคราญ จนทำให้บิดาของนงคราญหงุดหงิด และเชื่อว่าแผนการดังกล่าวไม่สามารถเป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม ผู้ประพันธ์ระบุว่าบิดาของนงคราญหยิบหนังสือพิมพ์ขึ้นมาพิจารณาใหม่อีกครั้งชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันของประชาชน และการอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุขถือเป็นแนวคิดที่ผู้คนในสังคมให้ความสนใจ รวมถึงเชื่อว่าแนวทางดังกล่าวจะพัฒนาสังคมไปสู่สังคมในอุดมคติได้

ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงการบรรยายเกี่ยวกับ “โครงการบูรณะประเทศ” และบทบาทตัวละคร ไม่ว่าจะเป็น นายกระเวกต้องหนีการจับกุม บิดาของนงคราญที่โศกเศร้า หากแต่ก็ยังไม่เชื่อมั่นว่าแผนการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้จริง และนางคราญเป็นผู้ให้กำลังใจนายกระเวกให้มีอุดมการณ์ต่อไป นั้น แสดงให้เห็นถึงสำนึกของผู้ประพันธ์ที่เชื่อว่า แท้จริงแล้วแผนพัฒนาสังคมไทยให้ประชาชนมีความเท่าเทียมกันนั้นเป็นแนวทางที่คนในสังคมสนใจและคาดหวังให้เกิดขึ้น หากแต่แนวคิดสมัยใหม่ยังไม่สามารถจัดวางในสังคมไทยได้อย่างลงตัว แม้ว่าจะมีผู้ให้ความสนใจก็ตาม แผนการบูรณะประเทศที่ปรากฏจึงเปรียบเสมือนอุดมคติทางการปกครองและการพัฒนาสังคมที่ยังคงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย หากแต่มาลัย ชูพินิจก็ได้แสดงความคาดหวังว่าการพัฒนาประเทศจะเป็นอุดมการณ์ที่ไม่หายไปและเกิดขึ้นได้ในอนาคต

นอกจากนี้ เรื่องสั้นเรื่อง *สิ่งที่ไม่ตาย* นี้ยังได้แสดงภาพการปกครองรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในขณะนั้นไว้ด้วย คือ การปกครองโดยประชาชนในระบบรัฐสภา การเลือกตั้งเป็นประชาชนที่ได้รับอำนาจในการปกครองในฐานะผู้แทนราษฎร เป็นผู้ที่ประชาชนคัดเลือกให้ทำหน้าที่ปกครองและบริหารประเทศ แนวคิดดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นมุมมองต่อการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไป จากการปกครองที่ชนชั้นปกครองมีอำนาจสิทธิขาดเหนือประชาชนมาเป็นผู้ปกครองที่มีสถานะเท่าเทียมกับประชาชน หากแต่มีหน้าที่เพิ่มเติมคือเป็นผู้นำและดูแลประชาชนเป็นหลัก โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงการระเวกในฐานะผู้แทนราษฎร และความพยายามที่ทำหน้าที่ดูแลผลประโยชน์ของประชาชนดังต่อไปนี้

“โพสเตอร์โครงการของผมฉบับนั้นเองเป็นเหตุเหมือนอย่างทุกแห่ง ที่ผ่านมารั้งหนึ่งมันเคยทำประโยชน์ในการแนะนำให้เพื่อนไทยรู้จักและจำผมได้ในฐานะมิตรผู้พยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อสวัสดิภาพในอนาคตของเขา แต่เดี๋ยวนี้มันทำประโยชน์ให้แก่เจ้าหน้าที่และเพื่อนไทยเหล่านั้น ในฐานะที่ผมถูกตราหน้าว่าเป็นศัตรูของเรา...เปล่า ผมไม่ขัดข้องในการที่จะถูกใคร ๆ เข้าใจและถือเสมือนผมเป็นผู้ร้าย ทั้ง ๆ ที่ความผิดอย่างเดียวของผม อยู่ในกรณีที่อุตริไปพยายามต่อสู้ดิ้นรนกระเสือกกระสนเพื่อสิทธิความเป็นธรรมและความเป็นไทยของเพื่อนร่วมชาติในอนาคตเท่านั้น”

(สิ่งที่ไม่ตาย, 2504, น. 34)

ข้อความข้างต้น ได้แสดงให้เห็นทัศนะของกระทรวงที่ปรารถนาเกี่ยวกับเคราะห์กรรมของตนเอง และกล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการเป็นผู้แทนราษฎร เนื่องจากต้องการจะเปลี่ยนแปลงสังคมให้ชาวไทยได้รับเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้แทนราษฎรนี้เป็นการใช้อำนาจในการปกครองเพื่อดูแลประโยชน์และสวัสดิการให้แก่ประชาชนตามหน้าที่ของผู้ปกครองที่เป็นตัวแทนประชาชนมากกว่าการปกครองประชาชนตามแนวคิดเกี่ยวกับบุญญาธิการตามแนวคิดการปกครองแบบจารีต

ทั้งนี้ จากเรื่อง *อุดมคติ* และเรื่อง *สิ่งที่ไม่ตาย* ได้แสดงทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่า การพัฒนาประเทศตามมโนทัศน์สมัยใหม่จากตะวันตกเป็นสิ่งที่สำคัญ และเป็นสิ่งที่ผู้คนในชาติควรจะต้องปฏิบัติให้เกิดขึ้น ไม่ว่าการปฏิบัติจะยากเพียงใดก็ตาม โดยมาลัย ชูพินิจได้กำหนดโครงเรื่องสั้นทั้ง 2 เรื่องให้ตัวละครเอกประสบปัญหาขัดแย้งจนไม่สามารถพัฒนาประเทศได้อย่างง่ายดาย และเกิดความขัดแย้งกับผู้คนในสังคมจนตนเองลำบากและเป็นทุกข์ หากแต่มาลัย ชูพินิจยังคงเน้นย้ำว่า การพัฒนาประเทศตามมโนทัศน์สมัยใหม่จากตะวันตกยังคงเป็นสิ่งที่ชาวไทยต้องปฏิบัติด้วยความแน่วแน่แม้ว่าจะยากลำบากเพียงใด การกำหนดโครงเรื่องของวรรณกรรมในลักษณะดังกล่าว เป็นการแสดงมโนทัศน์ของผู้ประพันธ์ที่เชื่อว่า การพัฒนาประเทศตามมโนทัศน์ตะวันตกเป็นสิ่งสำคัญที่ควรเกิดขึ้นในสังคมไทย แม้ว่าการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะการนำเสนอแนวคิดสมัยใหม่จะเป็นเรื่องที่ยาก ขัดกับมโนทัศน์ค่านิยมเดิมของคนไทย และผู้ปฏิบัติจะต้องเสียสละหรือสูญเสีย หากแต่ผู้นำหรือชนชั้นปกครองจำเป็นจะต้องมีอุดมการณ์ในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้สรุปในตอนท้ายของทั้ง 2 เรื่องว่า ในท้ายที่สุดผู้คนในสังคมไทยจะเข้าใจถึงข้อดีของการปกครองและการพัฒนาประเทศ รวมถึงจะยอมรับแนวทางดังกล่าวด้วยความยินดี ทัศนะเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังของผู้ประพันธ์ที่เชื่อว่ามโนทัศน์การพัฒนาประเทศแบบตะวันตกนั้นเป็นแนวทางที่ทำให้ประเทศไทยก้าวสู่ความเจริญได้

ทั้งนี้ จากการศึกษา มโนทัศน์เรื่องชาติของมาลัย ชูพินิจพบว่า ภาพของชาติที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจเป็นภาพของชาติไทยในอุดมคติที่ผสมผสานมโนทัศน์สมัยใหม่ตามแนวคิดเรื่องรัฐชาติ และมโนทัศน์แบบเดิมซึ่งยึดถือเกี่ยวกับการสืบทอดสายเลือดหรือเชื้อชาติเข้าด้วยกัน โดยมาลัย ชูพินิจได้พยายามชี้ให้เห็นว่าชาติคือ การรวมตัวของกลุ่มชนชาวไทยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ประเทศไทย โดยกลุ่มชนในพื้นที่ประเทศไทยนั้นประกอบด้วยหลายกลุ่มชน หากแต่กลุ่มชนเหล่านั้น ต่างก็เชื่อมโยงหรือสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชนเผ่าไทยเช่นเดียวกัน การกำหนดพื้นเพของกลุ่มชนนี้ได้สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดเรื่อง “มหาอาณาจักรไทย” หรือลัทธิ “ไทยรวมไทย” (Pan-Thaism) ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐที่มีอิทธิพลต่อผู้ประพันธ์ อีกทั้งการกำหนดในลักษณะดังกล่าวทำให้สมาชิกของชาติเกิดจินตภาพว่า กลุ่มชนชาติไทยคือพี่น้องสายเลือดเดียวกัน การมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน นอกจากนี้ แนวคิดสำคัญที่มาลัย ชูพินิจมักเน้นย้ำเสมอเมื่อกล่าวถึงชาติไทยก็คือ การระบุงว่าชาวไทย

ทุกคนเป็นเจ้าของชาติไทยและทรัพยากรของชาติร่วมกัน และชาติไทยนั้นมีความอุดมสมบูรณ์และปลอดภัยสำหรับชาวไทยทุกคน

ทั้งนี้ การกำหนดชาติของมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงการประนีประนอมแนวคิดสมัยใหม่ที่เชื่อว่า ชาติคือการรวมตัวของกลุ่มชนในลักษณะรัฐ-ชาติ (nation state) เข้ากับแนวคิดแบบจารีตนิยมที่ใช้สายเลือดหรือการสืบเชื้อสายเดียวกันมาเชื่อมโยงกลุ่มชนเข้าด้วยกันไว้ นอกจากนี้ การอธิบายถึงชาติโดยใช้แนวคิดเรื่องชนเผ่าไทยยังแสดงให้เห็นอิทธิพลของประวัติศาสตร์การสร้างชาติและการสร้างความภูมิใจในชาติตามแนวคิดชาตินิยมในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามอีกด้วย

การที่มาลัย ชูพินิจ กำหนดให้ชาวไทยมีสถานะเป็นเจ้าของชาติร่วมกันทำให้ความคาดหวังว่าชาวไทยจะเป็นผู้ที่มีความรักต่อชาติ จะต้องทำประโยชน์เพื่อชาติ และต้องสามารถเสียสละความสุขส่วนตัวหรือแม้แต่ชีวิตเพื่อชาติไทยได้ แนวคิดข้างต้นแสดงให้เห็นถึงชาติในยุคสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นความตระหนักว่าประชาชนทุกคนมีหน้าที่ต้องดูแลรักษาชาติในฐานะเจ้าของร่วมกัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาลัย ชูพินิจมักจะเน้นย้ำว่าชาวไทยคือ กลุ่มชนที่อยู่ในพื้นที่ของชาติไทยหรือต้องการที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย หากแต่วรรณกรรมเรื่อง *เมืองนิมิตร* กลับแสดงให้เห็นถึงความคลุมเครือเกี่ยวกับการกำหนดว่าผู้ใดควรจะเป็นชาวไทย เนื่องจากหากพิจารณาตามเจตจำนงของตัวละครและหน้าที่ต่อชาติตามแนวคิดสมัยใหม่ตัวละครนายทหารหนุ่มลูกครึ่งญี่ปุ่น-ไทยก็ถือว่าเป็นชาวไทยได้ หากแต่ถ้าพิจารณาจากเชื้อชาติ รูปลักษณ์ และการมีสัญชาติหรือมีสังกัดชาติใดชาติหนึ่งได้เพียงชาติเดียวตัวละครก็ไม่สามารถเป็นชาวไทยได้ แม้ว่าตัวละครจะมีเจตจำนงก็ตาม การกำหนดสมาชิกของชาติหรือประชาชนชาวไทยจึงเป็นการแสดงถึงการตอบรับและพยายามนำเสนอแนวคิดเรื่องรัฐชาติและการกำหนดประชาชนของชาติตามแนวคิดสมัยใหม่ หากแต่การกำหนดสมาชิกชาติด้วยเชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ และลักษณะภายนอกตามมโนทัศน์ยังคงมีอิทธิพลต่อผู้ประพันธ์อยู่เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์สมัยใหม่เกี่ยวกับการปกครองด้วย โดยมาลัย ชูพินิจแสดงให้เห็นถึงการตอบรับการปกครองจากตะวันตก โดยเฉพาะแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นภาพการปกครองในยุคสมัยใหม่หลายประการไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้ง การสนับสนุนแนวคิดเสรีนิยม การไม่เห็นด้วยกับระบบเผด็จการฟาสซิสต์ที่มีการรวบอำนาจไว้ที่ผู้ปกครอง อีกทั้งยังได้นำเสนอวรรณกรรมที่เชื่อมโยงกับสภาพสังคมและการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว

มาลัย ชูพินิจได้แสดงความคาดหวังให้ประชาชนในชาติมีความเท่าเทียมกัน ประชาชนได้รับการดูแลที่ดีจากรัฐ และได้รับสวัสดิการที่ดีจากนายจ้างนั้นเป็นแนวทางการพัฒนาที่ควรเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย นอกจากนี้ ยังได้สอดแทรกทัศนะของตนเองในประเด็นเกี่ยวกับ “ร่างแผนเศรษฐกิจเพื่อปฏิรูปที่ดินและรัฐสวัสดิการแก่ประชาชน” ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2476 ไว้ด้วย โดยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาประเทศตามแนวคิดเสรีนิยมหรือแนวคิดสังคมนิยมเป็นเรื่องที่ยากในสังคมไทย เนื่องจาก

แนวทางการพัฒนาประเทศตามแนวคิดสมัยใหม่นั้นมักขัดแย้งกับมโนทัศน์และค่านิยมเดิมของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมเรื่องชนชั้นหรือระบบอุปถัมภ์ อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้ปกครองและประชาชนในสังคมไทยก็ควรที่จะยึดถือการพัฒนาสังคมเป็นอุดมการณ์ในการดำเนินชีวิตต่อไปเพื่อให้เกิดสังคมในอุดมคติในอนาคต

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะแสดงความสนใจต่อแนวคิดสมัยใหม่จากตะวันตก หากแต่ก็ไม่ได้แสดงการปฏิเสธระบบกษัตริย์หรือการสืบทอดอำนาจทางสายเลือดแต่อย่างใด พรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจหลายเรื่องยังคงกล่าวถึงพระมหากษัตริย์และผู้นำชนเผ่าที่สืบทอดอำนาจทางสายเลือด หากแต่สิ่งมักจะเน้นย้ำเสมอคือ พื้นเพ สถานะ หรือชนชั้นของผู้ปกครองไม่ได้มีความสำคัญต่ออย่างไร สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ผู้ปกครองควรมีคือ ผู้ปกครองจำเป็นจะต้องเป็นคนดี มีมนุษยธรรม เป็นผู้ที่ใช้อำนาจหรือความสามารถของตนเองเพื่อดูแลผู้คนที่อยู่ในการปกครองของตนเองให้ดีที่สุด การไม่ยึดติดกับสถานะทางสังคมของผู้ปกครองนี้แสดงให้เห็นว่ามาลัย ชูพินิจมุ่งให้ความสนใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองเป็นสำคัญ

ทั้งนี้ จากการพิจารณาการนำเสนอถึงชาติ สมาชิกในชาติ หน้าที่ของสมาชิกในชาติ ระบบการปกครอง และผู้ปกครองที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนี้แสดงให้เห็นว่า มีการตอบรับแนวคิดสมัยใหม่ และคัดเลือกแนวคิดบางประการมานำเสนอ ขณะเดียวกันมาลัย ชูพินิจก็ไม่ได้แสดงการปฏิเสธแนวคิดแบบจารีตทั้งหมด จึงมีการผสมผสานปะปนกันระหว่างแนวคิดสมัยใหม่จากตะวันตกและแนวคิดแบบจารีตของไทย โดยแนวคิดนี้ต่างก็นำมาใช้เพื่อแสดงภาพชาติไทยและการปกครองตามทัศนะ อุดมการณ์ และความสนใจของมาลัย ชูพินิจมากกว่าจะมุ่งนำเสนอแนวคิดสมัยใหม่หรือแสดงแนวทางในการสร้างภาวะสมัยใหม่โดยมีสังคมตะวันตกเป็นต้นแบบเพียงอย่างเดียว

บทที่ 6

สังคมเมืองและสังคมชนบท: การปรับตัวและการแสดงสัญลักษณ์ของสังคมสมัยใหม่

เมื่อมีการกล่าวถึงภาวะสมัยใหม่ สัญลักษณ์ที่มักถูกนำมาใช้เพื่อแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ก็คือ ภาพความเจริญและสิ่งอำนวยความสะดวกในสังคมเมือง ภาพสิ่งปลูกสร้างที่เกิดจากเครื่องจักรกล ความเจริญทางเศรษฐกิจการค้า และการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งสัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้มักถูกนำมาใช้เพื่อแสดงถึงการก้าวเข้าสู่สภาพสังคมสมัยใหม่ที่เป็นรูปธรรมบ่อยครั้ง

การแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างเป็นทางการดังที่ปรากฏข้างต้นเป็นผลลัพธ์เชิงประจักษ์ของภาวะสมัยใหม่ ทั้งนี้ อองรี เลอแฟร์บ (1995, 1-3 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2556, น. 347-348) ได้อธิบายถึง จิตสำนึกหรือมโนทัศน์ที่ก่อให้เกิดภาวะสมัยใหม่ว่า เป็นการแสดงภาพลักษณ์แห่งชัยชนะ และการสร้างตัวตนใหม่ ทั้งนี้ สิ่งที่มองเห็นและวัตถุที่จับต้องได้ก็เป็นการแสดงถึงภาวะสมัยใหม่เช่นกัน นอกจากนี้ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2560, น.9) ได้กล่าวถึง การแสดงภาวะสมัยใหม่นอกตะวันตกว่า มีลักษณะเป็นการแสดงภาพลักษณ์ (image) เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากชาวตะวันตก และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ที่ปฏิบัติว่าตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งของยุคสมัยใหม่ ซึ่งการพยายามสร้างภาพลักษณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกาย อาหารการกิน สิ่งก่อสร้างในสไตล์ยุโรป ตลอดจนเกิดโรงเรียน โรงพยาบาล และถนนหนทาง ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า การแสดงถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นทางการหรือการเปลี่ยนแปลงให้ต่างจากอดีตที่เคยเป็นมาถือเป็นการแสดงสัญลักษณ์ของสังคมสมัยใหม่

วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงการถ่ายทอดภาพลักษณ์สมัยใหม่ และสัญลักษณ์ของความเจริญอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ การสร้างภาวะสมัยใหม่ที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนั้นปรากฏทั้งในพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท โดยผู้ประพันธ์ได้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่สังคมทุนนิยมในพื้นที่เมือง บรรยายถึงผู้คนในสังคมเมืองมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปเนื่องจากระบบเศรษฐกิจ นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจได้กล่าวถึงพื้นที่ชนบทโดยชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ชนบทถูกเปลี่ยนแปลงให้เป็นพื้นที่สำหรับรองรับการขยายตัวของสังคมเมือง และตอบสนองการผลิตในระบบอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจไม่ได้แสดงให้เห็นถึงการชื่นชมหรือตอบรับภาวะสมัยใหม่ที่มีดินแดนตะวันตกเป็นต้นแบบทั้งหมด นักประพันธ์ท่านนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการวิพากษ์วิจารณ์ภาวะสมัยใหม่อยู่ด้วยเช่นกัน การบรรยายถึงเมืองและชนบทของมาลัย ชูพินิจจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่แสดงให้เห็นทัศนะของผู้ประพันธ์ที่มีต่อภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย

6.1 สังเขปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและกระบวนการทำให้ทันสมัยแบบตะวันตก

การเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 16 - 18 ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อผู้คนทั้งในและนอกยุโรป โดยการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดของ ชาวยุโรปนี้ได้ก่อให้เกิดเหตุการณ์ทางสังคมที่สำคัญในดินแดนตะวันตกหลายเหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็น การปฏิรูปศาสนา การฟื้นฟูศิลปวิทยาการ การปฏิวัติการปกครองในประเทศฝรั่งเศส และการปฏิวัติ อุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ถือเป็นช่วงเวลาที่ยุโรปเริ่มก้าว เข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ และเหตุการณ์ทางสังคมดังที่ปรากฏข้างต้นคือหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์ อย่างเป็นรูปธรรมจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของผู้คนในสังคมยุโรป

มาร์แชล เบอร์แมน (Marshall Berman, 1988 อ้างถึงใน ฐัสรา ขมสุวรรณ, 2542, น. 94) ได้แบ่งช่วงการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและการก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ในสังคมยุโรปออกเป็น 3 ช่วง ใหญ่ ๆ คือ ช่วงที่ 1 คือการเปลี่ยนแปลงในคริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงแห่งการ เปลี่ยนแปลงทางความคิด นักคิดจากตะวันตกเริ่มมีมุมมองโลกต่างไปจากเดิม เกิดยุคภูมิธรรม การ ปฏิรูปศาสนา และการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ช่วงที่ 2 คือ คริสต์ศตวรรษที่ 17-18 ซึ่งเป็นช่วงที่มนทัศน์ สมัยใหม่ส่งผลให้สังคมตะวันตก เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เกิดการปฏิวัติการ ปกครองในฝรั่งเศส เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษ และช่วงที่ 3 คือปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 - กลางศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวยุโรปเริ่มส่งต่อความคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำให้ทันสมัย (modernization) หรือการทำให้เป็นตะวันตก (westernization) ไปสู่ดินแดนอื่นนอกยุโรป ทำให้ ดินแดนนอกตะวันตกเปลี่ยนแปลงจากสังคมจากเดิมที่อิงอยู่กับความเชื่อหรือประเพณีท้องถิ่น กลาย มาเป็นการสร้างภาวะสมัยใหม่โดยมีสังคมแบบตะวันตกเป็นต้นแบบ เกิดการพัฒนาความเจริญทาง วัตถุและสาธารณูปโภคแบบตะวันตก การตอบรับการค้าแบบทุนนิยม และการพัฒนาชนบทเพื่อ รองรับสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งมุ่งเน้นการผลิตเพื่อจำหน่าย แทนการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนดังที่เคย เป็นมา (Philip Brey, 2003, p.3)

ทั้งนี้ แม้ว่ากระบวนการทำให้ทันสมัยจะถูกเผยแพร่สู่ดินแดนอื่น ๆ เกิดเป็นการเปลี่ยนแปลง ทางสังคม และการเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกในหลายพื้นที่ หากแต่ที่โมที มิซเชล (Timothy Mitchell, 2000, p. 1) ได้เสนอว่า ถึงแม้ว่ากระบวนการทำให้ทันสมัยจะถูกเผยแพร่สู่ดินแดนอื่น ๆ และกลายเป็นบรรทัดฐานของการสร้างความทันสมัย หากแต่อิทธิพลของมนทัศน์และวัฒนธรรมเดิม ตลอดจนบริบททางสังคมที่แตกต่างออกไปทำให้ความทันสมัยที่เกิดขึ้นในดินแดนอื่นมีลักษณะเฉพาะ ตามบริบททางสังคมของดินแดนนั้น ๆ ด้วย ความทันสมัยที่ปรากฏในดินแดนอื่นจึงไม่ใช่ความทันสมัย เดียวกันกับที่เกิดขึ้นในตะวันตก

นอกจากนี้ กระบวนการสร้างความทันสมัยแบบตะวันตกนั้นไม่ได้มีเพียงด้านที่ดีหรือก่อให้เกิดความเจริญเพียงด้านเดียว แต่กระบวนการสร้างความทันสมัยที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้เปลี่ยนแปลงสภาพสังคม และก่อให้เกิดปัญหาสังคมอันเนื่องมาจากความเจริญเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาความยากจน ซึ่งผลเสียที่เกิดจากกระบวนการทำให้ทันสมัยนี้ถูกหยิบยกมากล่าวถึง วิชาปรัชญาวิจารณ์ และอาจรวมถึงการปฏิเสธภาวะสมัยใหม่ในบางพื้นที่อีกด้วย จึงอาจสรุปได้ว่า กระบวนการทำให้ทันสมัยนั้นไม่ได้นำมาซึ่งความเจริญเพียงด้านเดียว หากแต่กระบวนการทำให้ทันสมัยยังได้สร้างผลกระทบและปัญหาให้แก่ผู้คนในสังคมได้ด้วยเช่นกัน

6.2 การตอบรับแนวคิดการพัฒนาและกระบวนการทำให้ทันสมัยในสังคมไทย

เมื่อมีการกล่าวถึงภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย จินตภาพที่มักเกิดขึ้นในจิตใจของผู้คนในสังคมคือ ภาพความเจริญของสิ่งปลูกสร้าง วัตถุที่แสดงความทันสมัยจากตะวันตก เช่น รถยนต์ การแต่งกาย รวมถึงวัฒนธรรมการสร้างสรรค์แบบตะวันตก ซึ่งจินตภาพเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ความเจริญทางด้านวัตถุและการแสดงออกแบบตะวันตกได้เริ่มกลายมาเป็นสัญลักษณ์ของภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย ดังที่ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ (2558, น. 3) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยว่า “ความทันสมัย” หรือ “ความเป็นสมัยใหม่” นั้นเกี่ยวพันใกล้ชิดกับความคิดของไทยที่มีต่อ “ความเจริญ” โดยความเจริญในที่นี้อาจสะท้อนผ่านความสมบูรณ์ทางวัตถุและความเจริญทางปัญญา ซึ่งความสมบูรณ์ทางวัตถุมักปรากฏในรูปแบบของสิ่งปลูกสร้าง การขนส่งและสาธารณูปโภคต่าง ๆ นอกจากนี้ ความเจริญทางด้านสิ่งก่อสร้าง และการตอบรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้ก่อให้เกิดค่านิยมและบรรทัดฐานใหม่ในสังคมไทย และทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอีกด้วย

กรุงเทพฯ หรือพระนครเป็นพื้นที่หนึ่งที่ถูกนำมาเชื่อมโยงเข้ากับความเจริญ โดยเมืองหลวงแห่งนี้มักถูกกล่าวถึงในฐานะศูนย์กลางแห่งความทันสมัย และเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมไทยอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะวรรณกรรมในช่วงทศวรรษที่ 2470 เป็นต้นมา เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่นักประพันธ์รุ่นใหม่จำนวนมากเริ่มคุ้นชินกับแนวการเขียนวรรณกรรมรูปแบบใหม่ และเริ่มนำเสนอภาพสังคมไทยแบบสมจริงมากขึ้น (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547) ภาพความเป็นเมืองและภาพของความทันสมัยในสังคมไทยจึงเริ่มปรากฏในวรรณกรรม และกลายเป็นภาพแทนแห่งความเจริญในสังคมไทย โดยลักษณะประการหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมช่วงทศวรรษที่ 2470 บ่อยครั้งก็คือ นักประพันธ์มักจะกำหนดตัวละครเอกเป็นชาวกรุงเทพฯ สำเร็จการศึกษาจากตะวันตกจากโรงเรียนที่มีรูปแบบการสอนแบบตะวันตก มีวิถีชีวิตและความนึกคิดที่ทันสมัย มีการสมาคมเพื่อพบปะสังสรรค์ การสร้างตัวละคร การสร้างบรรยากาศ และกล่าวถึงวัฒนธรรมใหม่ ๆ ในสังคมเมือง เช่น การจัดเลี้ยง แฟชั่นและการแต่งกาย การเดินร่ำ หรือการไปโรงภาพยนตร์ ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นเมืองของกรุงเทพฯ และชี้ให้เห็นว่าค่านิยมจากตะวันตกได้กลายเป็นค่านิยมที่นักประพันธ์ให้ความสำคัญ ทั้งนี้ การให้คุณค่าและกำหนดพฤติกรรมของตัวละคร

ตามมโนทัศน์ตะวันตกนี้เป็นการยกสถานะของสังคมกรุงเทพฯ ให้มีภาพลักษณ์เป็นสังคมสมัยใหม่ เป็นสังคมที่ได้รับการพัฒนาแล้ว และกลายเป็นภาพแทนแห่งความเจริญในสังคมไทยอีกด้วย

การถ่ายทอดภาพความเจริญในสังคมเมืองในงานวรรณกรรมไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่เดียวที่นักประพันธ์ไทยในทศวรรษ 2470 ให้ความสนใจ เนื่องจากนักประพันธ์อีกจำนวนหนึ่งได้เลือกกล่าวถึงพื้นที่นอกเมืองหลวงหรือพื้นที่ชนบทไว้เช่นกัน โดยมีกระบวนที่พื้นที่ชนบทเป็นพื้นที่ห่างไกลและควรได้รับการพัฒนา จัดระเบียบ หรือวางรากฐานด้านระบบสาธารณูปโภคเพื่อให้ชนบทเกิดความเจริญ ซึ่งการกล่าวถึงการพัฒนาชนบทแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาสังคมให้มีความเจริญหรือมีภาวะสมัยใหม่ ถือเป็นประเด็นที่นักประพันธ์รุ่นใหม่บางส่วนให้ความสนใจ

ทั้งนี้ เก่งกิจ กิติเรียงลาภ (2562: น.40-43) ได้กล่าวถึงชนบทไว้ว่า คำว่า “ชนบท” เป็นคำที่ใช้กันมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่รัชกาลที่ 5 โดยคำว่าชนบทนั้นหมายถึง สภาพสังคมที่อยู่นอก “เมือง” หรือพื้นที่ห่างไกลเมือง มีวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ที่แตกต่างจากเมือง และเป็นวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านเอง และเป็นหน่วยทางการปกครอง อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่อเมริกาชนะสงครามโลกครั้งที่ 2 และกลายเป็นประเทศมหาอำนาจในโลกสมัยใหม่ มุมมองต่อหมู่บ้านและชนบทจึงมีความเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง โดยในช่วงค.ศ. 1950 (พ.ศ. 2493) มีการกำหนดมุมมองต่อชนบทว่าคือ “สิ่งที่” หรือ “อะไรที่” ไม่ใช่สังคมเมือง หรือห่างไกลจากสังคมเมือง อีกทั้งชนบทยังสัมพันธ์โดยตรงอย่างแยกกันไม่ออกกับความยากจน ความไร้ระเบียบหากแต่ปราศจากความขัดแย้งของผู้คนในชุมชน เป็นพื้นที่ที่รัฐเข้าไม่ถึงหรือเข้าถึงได้ยาก ห่างไกล ด้อยพัฒนา และต้องได้รับการพัฒนาจากภายนอก แม้ว่าภายหลังจากจะเริ่มงานวิจัยที่ระบุว่าชนบทในยุคหลังมีลักษณะเป็นภาพในอุดมคติและไม่ตรงกับความจริงทั้งหมดก็ตาม ซึ่งจากคำอธิบายความหมายทั้งสอง จะเห็นได้ว่าสิ่งหนึ่งที่สอดคล้องกันคือ ความหมายของชนบททั้งสองช่วงเวลามีลักษณะประการหนึ่งที่เชื่อมโยงกันก็คือ การกำหนดให้ชนบทเป็นคู่ตรงข้ามกับเมือง เป็นพื้นที่ด้อยพัฒนา และควรต้องได้รับการควบคุมหรือพัฒนาจากบุคคลภายนอก

การบอกเล่าถึงสภาพสังคมกรุงเทพฯ ที่มีความเจริญ ผู้คนมีวิถีชีวิตและวิถีการดำรงชีวิตรูปแบบใหม่ และการกล่าวถึงชนบทว่าเป็นพื้นที่ที่ต้องได้รับการพัฒนานั้นเป็นประเด็นที่มาลัย ชูพินิจได้หยิบยกมากล่าวถึงเช่นกัน โดยนักประพันธ์ท่านนี้ได้แสดงให้เห็นถึงภาพความเจริญและความเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากระบบทุนนิยมในสังคมเมือง การย้ายถิ่นฐานหรือการมาเสียงโชคของชาวต่างจังหวัดในสังคมเมือง การขยายตัวของระบบทุนนิยมในพื้นที่ชนบท การพัฒนาชนบทโดยกลุ่มชนจากภายนอก ตลอดจนได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะภาวะสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจไม่ได้แสดงให้เห็นถึงการตอบรับหรือชื่นชมต่อภาวะสมัยใหม่ในสังคมเมืองและสังคมชนบททั้งหมด เนื่องจากนักประพันธ์ท่านนี้ได้วิพากษ์ วิचारณ์ผลเสียอันเกิดจากภาวะสมัยใหม่ไว้ด้วยเช่นกัน โดยปรากฏการสะท้อนภาวะสมัยใหม่ในสังคมเมืองและสังคมชนบทในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ ดังหัวข้อต่อไปนี้

6.3 การเปลี่ยนแปลงสู่ระบบทุนนิยมในสังคมเมือง

การเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการเปิดเสรีภาพทางการค้าถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สังคมเมืองเกิดการพัฒนา และแสดงให้เห็นในวรรณกรรมของมาลีย์ ชูพินิจ โดยระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในที่นี้หมายถึง ระบบเศรษฐกิจหรือรูปแบบการผลิตสินค้าเพื่อขาย เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยอมให้ปัจเจกบุคคลมีกรรมสิทธิ์หรือเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน ทรัพยากร แรงงาน เครื่องจักร รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ (Adam Smith, 1950 อ้างถึงใน พิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2545) ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้จะมีชนชั้นศักดินาและเอกราชเป็นผู้ควบคุมการค้าและวิธีการผลิตหรือที่เรียกว่า นายทุน และมีชนชั้นกรรมมาชีพเป็นแรงงานสำคัญ เป้าหมายสูงสุดของระบบทุนนิยมคือการหาผลประโยชน์จากมูลค่าส่วนเกินหรือกำไรจากการลงทุนดังกล่าว (Karl Marx, 1979 อ้างถึงใน วิทยากร เชียงกุล, 2526) ทั้งนี้ ลักษณะสำคัญของทุนนิยม ก็คือการสะสมทุน การแข่งขันทางการค้า และค่าจ้างแรงงาน ระบบทุนนิยมจึงถูกมองว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่สร้างความมั่งคั่งทางธุรกิจการค้า (Robert L. Heilbroner, 2008 อ้างถึงใน นพดล บงกชกาญจน์, 2020, น. 204) ระบบทุนนิยมนี้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อยังชีพ ไปเป็นการผลิตเพื่อการค้า และพัฒนาสู่สังคมสังคมอุตสาหกรรมในที่สุด เกิดการว่างงาน และกลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สภาพสังคมเมืองพัฒนาอย่างรวดเร็ว

การค้าระบบใหม่นี้ได้เข้ามามีอิทธิพลในสังคมเมืองและเป็นเสมือนโอกาสในการหารายได้ของผู้คนในสังคมเมือง ทำให้เกิดการแข่งขันทางการค้าเพื่อผลตอบแทนหรือกำไรที่สูง เกิดห้างร้านที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้า และเกิดการค้าที่สร้างและสนองตอบวิถีชีวิตสมัยใหม่ในสังคม เช่น โรงภาพยนตร์ ห้างสรรพสินค้า ภัตตาคาร ร้านทำผม ร้านตัดเสื้อ เป็นต้น ภาพของห้างร้านเหล่านี้ได้กลายเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของความทันสมัยในกรุงเทพฯ โดยมาลีย์ ชูพินิจได้บรรยายถึงภาพสังคมทุนนิยมที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองผ่านการบรรยายถึงห้างสรรพสินค้า “จินหลี” (ลูกผู้ชาย, 2516, น. 210) ซึ่งมาลีย์ ชูพินิจกำหนดให้เป็นห้างที่จำหน่ายสินค้าราคาแพงให้กับชนชั้นสูงและมีนายทุนเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน การกล่าวถึงห้าง “ไซมิสมาลายันเทรดดิ้ง ที่ถนนทรงวาด” (เด็กเก็บตก, 2516, น. 218) ซึ่งมีนายทุนเป็นชาวอินเดีย การกล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวในยามค่ำคืน เช่น “โรงเปียโน” ที่มี “หญิงเชิร์ฟโต๊ะคนหนึ่งยืนอยู่หน้าบาร์” (รอยแผลเป็น, 2516, น. 195) การกล่าวถึงร้านทำผมซึ่งเป็นร้านที่เกิดขึ้นตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ เช่น “ร้านตัดผม แพรวพรรณ” (เด็กเก็บตก, 2016, น. 218) และห้องเสื้อ “อุมานิมิตร” ที่ “พนักงานขายของหน้าร้านตัดเสื้อกุ๊กจ๊อดต้อนรับลูกค้าที่มาเลือกเสื้อคลุมสำหรับงานฤดูหนาว” หรือเพื่อ “ดูเสื้อและแค็ตตาล็อกที่ตกเข้ามาใหม่” (แม่ผมดำตาดำคนนั้น, 2516, น. 121) ทั้งนี้ ห้างสรรพสินค้าและร้านค้าข้างต้นถือเป็นธุรกิจสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นมาตามแนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อันประกอบด้วย กลุ่มนายทุน กลุ่มลูกจ้างแรงงาน ผลิตภัณ์และการบริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ของผู้คนในสังคมเมือง

การกล่าวถึงห้างร้านดังที่ปรากฏข้างต้นถือเป็นการสร้างจินตภาพของกรุงเทพฯ ให้เป็นแหล่งรวมความเจริญและวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึง ภาพของร้านค้าในกรุงเทพฯ ที่ใหญ่โตหรือทันสมัย มีกลุ่มนายทุนชาวไทยและชาวต่างชาติ สินค้าและบริการที่ปรากฏเป็นสินค้าที่สนองต่อวิถีชีวิตรูปแบบใหม่และเข้าข่ายสินค้าฟุ่มเฟือยมากกว่าจะเป็นสินค้าจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต มีการให้ความสำคัญกับกระแสความนิยมหรือแฟชั่นซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ก่อให้เกิดสังคมวัตถุนิยม อีกทั้ง มาลัย ชูพินิจยังได้สะท้อนให้เห็นทัศนคติของผู้คนที่ให้ความสำคัญกับ “สิ่งใหม่” เชื่อว่าสิ่งใหม่คือสิ่งที่ดีหรือมีคุณค่า ดังนั้น ผู้ที่ได้ครอบครองสิ่งใหม่คือผู้ที่มีคุณค่าหรือเหนือกว่าบุคคลอื่นอีกด้วย ภาพสังคมทุนนิยมในสังคมเมืองนี้ปรากฏในเรื่อง *ผกาว่าเหว ล้อตเตอร์ที่ 1 เงินคือแก้วสารพัดนึก* และ *เข็มขัดนาก*

มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมทุนนิยมนั้นส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมทุกระดับชั้น การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจสู่ระบบทุนนิยมเสรี ทำให้ผู้คนมีอิสระทางการค้ามากขึ้น เกิดกลุ่มนายทุนและนักเก็งกำไร การเปลี่ยนแปลงสู่สังคมทุนนิยมในกรุงเทพฯ ก็ทำให้วิถีชีวิตของชาวพระนครเปลี่ยนไปจากเดิม ชาวพระนครบางกลุ่มเริ่มเห็นลู่ทางการค้า การเก็งกำไร และการหารายได้สะสมแทนการยังชีพแบบวันต่อวัน ซึ่งโดยภาพวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมทุนนิยมนี้ปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *ผกาว่าเหว* ที่มีเนื้อหากล่าวถึงผกา หญิงสาวที่แต่งงานกับชายหนุ่มที่ทำงานเป็นเสมียนห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่ง หากแต่ภายหลังสามีของเธอมองเห็นลู่ทางในด้านการค้าและการเก็งกำไรจึงลาออกจากการเป็นเสมียนและหันมาประกอบอาชีพนายหน้าติดต่อซื้อขายของต่าง ๆ ทำให้ชายหนุ่มทำงานไม่เป็นเวลา และไม่มีเวลาว่าง เนื่องจากต้องติดต่อกับลูกค้าตามเวลาที่ลูกค้าต้องการ ผกาซึ่งเป็นภรรยาจึงต้องอยู่บ้านคนเดียวจนเกิดความเหงาและเริ่มทะเลาะกับสามี ผกากล่าวโทษว่าสามีทำงานจนไม่กลับบ้านและตบหน้าสามีด้วยความโมโห สามีของผกาจึงออกจากบ้านไปและไม่กลับมาอีกเลย จากเรื่อง *ผกาว่าเหว* นี้ได้แสดงภาพการทำงานในสังคมเมืองตามระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งผู้คนให้ความสำคัญกับการหารายได้เป็นหลัก ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงภาพการทำงานของผู้คนในสังคมเมือง ต่อไปนี้

“มันไม่ใช่ความผิดของหล่อนเลยที่เลือกสามีเช่นนี้ เพราะเมื่อแรกอยู่กินด้วยกัน เขาเป็นเสมียนห้างซึ่งมีชีวิตเป็นวงจรระหว่างวันต่อวันอย่างมีระเบียบ ทั้งการกิน การนอน การตื่น การไปทำงานและการกลับบ้าน เขาโจนออกมาเปลี่ยนอาชีพภายหลัง เงินดีขึ้นแต่มีเวลาอยู่กับหล่อนเพียงไม่กี่ชั่วโมงในความมืดยามดึก ซึ่งบางทีก็รุ่งสาง

(ผกาว่าเหว, 2538, น. 49)

การกล่าวถึงการทำงานของสามีของผกา ซึ่งเดิมเป็นเสมียนในห้างสรรพสินค้าทำงานเป็นเวลา หากแต่ได้เงินน้อย ภายหลังเปลี่ยนอาชีพมาเป็นนายหน้าหรือพ่อค้าคนกลางที่ทำงานไม่เป็นเวลา แต่ได้รับเงินจากการประกอบอาชีพดังกล่าวมากขึ้น ทำให้เห็นถึงสภาพการทำงานในสังคมเมืองที่เอื้อประโยชน์ให้ผู้คนสามารถหารายได้อย่างเสรีตามกำลังและเวลาของตนเอง ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่นี้ ทำให้ผู้คนเห็นความสำคัญของการทำงานและค่าตอบแทนเป็นหลัก และให้ความสำคัญต่อชีวิตส่วนตัวน้อยลง ดังเช่นสามีของผกาที่มุ่งทำงานอย่างหนัก และให้ความสำคัญต่อการหารายได้โดยไม่สนใจต่อคนในครอบครัว ชีวิตสามีของผกาถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นภาพของผู้คนในสังคมทุนนิยมที่ให้ความสำคัญของงานและการหารายได้เป็นอันดับแรก

จากเรื่องสั้นข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตของผู้ที่ปรับตัวตามสังคมทุนนิยม และผู้ที่ยังไม่ได้เรียนรู้สภาพสังคมสมัยใหม่ ความแตกต่างดังกล่าวปรากฏผ่านความขัดแย้งระหว่างผกาและสามี โดยสามีของผกาคือตัวแทนของผู้คนในสังคมเมืองที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โดยให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และผกาคือผู้ที่ไม่ได้สนใจหรือเข้าใจเกี่ยวกับการหารายได้ตามสภาพสังคมสมัยใหม่ และเรียกร้องให้สามีมีเวลาให้เช่นเดิม ความคิดที่แตกต่างของตัวละครทั้งสองนี้เป็นเสมือนตัวแทนของชาวไทยที่ตอบรับและปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมแบบทุนนิยม และชาวไทยที่ไม่ได้ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงและไม่ได้ปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตแบบใหม่ที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้จบเรื่องสั้นเรื่องนี้โดยกำหนดให้สามีเป็นฝ่ายทิ้งผกาไป และผกาก็เสียใจที่ตนเองเป็นฝ่ายเริ่มต้นทะเลาะกับสามี แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่ให้คุณค่าต่อระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ และพยายามชี้ให้เห็นว่าผู้คนในสังคมควรปรับตัวตามระบบเศรษฐกิจดังกล่าวให้ได้ ผู้ที่ไม่ปรับตัวตามสภาพสังคมสมัยใหม่ก็จะมีสถานะเป็นตัวถ่วง และถูกทิ้งไว้เบื้องหลัง ทัศนคติของผู้ประพันธ์นี้ถือเป็นการแสดงการยอมรับต่อโมทัศน์สมัยใหม่เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทั้งหมด โดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญต่อการทำงานในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมว่าเป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมควรจะต้องรับและเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามระบบดังกล่าว

การกล่าวถึงมนุษย์ในฐานะแรงงานในระบบการผลิต ถือเป็นประเด็นหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจนำมา กล่าวถึงในวรรณกรรมของตน โดยชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมทุนนิยมได้ส่งผลให้บริษัทและห้างร้านต่าง ๆ เกิดการแข่งขันกันมากขึ้น ลูกจ้างซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญของบริษัทก็มักจะถูกตั้งเป้าหมายให้ทำงานให้คุ้มกับเงินลงทุน และกลายเป็นแรงงานที่จะต้องทำงานตอบแทนค่าแรงอย่างเต็มที่ การกำหนดให้มนุษย์กลายเป็นแรงงานไม่ได้ส่งผลดีต่อระบบการผลิตเสมอไป โดยเฉพาะงานด้านหนังสือพิมพ์ที่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ อีกทั้งการกำหนดให้แรงงานแข่งขันกันทำงานก็มีแต่จะส่งผลเสียต่อแรงงานและบริษัทมากกว่าส่งผลดี การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานดังกล่าว ปรากฏในเรื่องสั้น **ลือตเตอร์ที่ 1**

เรื่องสั้น **ลือตเตอร์ที่ 1** มีเนื้อหากล่าวถึงพิเชษฐ์นักหนังสือพิมพ์ที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น เนื่องจากกังวลว่าจะถูกเลิกจ้าง แม้ว่าจะมีหลายครั้งที่พิเชษฐ์ไม่เห็นด้วยกับเจ้านาย หรือต้องการ

วิพากษ์วิจารณ์สังคมก็ตาม หากแต่เมื่อพิเชษฐ์ถูกล็อตเตอร์รางวัลที่ 1 พิเชษฐ์กลายเป็นมีชื่อเสียง และไม่กลัวการถูกเลิกจ้างอีกต่อไป เขาได้รับการติดต่อของสัมภาษณ์จากหนังสือพิมพ์หลายแห่ง พิเชษฐ์จึงใช้โอกาสนี้แสดงความคิดเห็นถึงการทำงานในสังคมเมือง การทำงานในสำนักพิมพ์ และสิ่งที่เขาไม่เห็นด้วยกับหัวหน้ากองบรรณาธิการอย่างตรงไปตรงมา คือ การที่บริษัทคาดหวังให้พนักงานผลิตงานคุณภาพดีได้อย่างต่อเนื่อง แม้แต่ในงานหนังสือพิมพ์ซึ่งต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์นั้นเป็นสิ่งที่ผิดปรกติ อีกทั้งการคาดหวังถึงผลผลิตที่คุ้มค่าในสภาพสังคมทุนนิยมยังทำให้พนักงานทำงานด้วยความหวาดกลัวว่าจะถูกเลิกจ้างหากทำงานไม่คุ้มค่า การกดดันให้นักเขียนและนักข่าวมีงานที่ดีมีคุณภาพออกมา มีแต่จะส่งผลเสียกับบริษัทมากกว่าผลดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เพราะพระนครไม่ใช่เมืองที่ปลอดภัยอีกต่อไป ผมไม่ได้หมายความว่าหวาดและใช้หวัดใหญ่ ซึ่งเป็นภัยที่อยู่นอกเหนือกฎธรรมชาติ หากหมายถึงภัยของมนุษย์ ที่ร้ายกาจที่สุด ก็เพราะมันเกิดจากพวกเราเช่นเขี้ยวเคี้ยวฟันใส่กันเอง สูดเลือดรีดเนื้อพวกเดียวกันเองอย่างไม่เกรงบาปเกรงกรรม ทั้ง ๆ ที่ถ้าภูมิใจกันว่า เป็นพุทธศาสนิกชน ”

.....

“พวกเราที่นี่ทุกคนอยู่กันมาเดือนแล้วเดือนเล่า ด้วยความหวาดวิตกอยู่ทุกเวลาในที่ว่าใครจะเป็นคนถูกเฉดหัวคนต่อไป จากตำแหน่งงาน มันเป็นการยังชีพของตัวและครอบครัวของเขา ความไม่แน่ใจในสภาพภาพของเราแต่ละคนเช่นนี้ มีแต่จะก่อให้เกิดความหวาดกลัว ความไม่กล้าที่จะตัดสินใจ หรือเสี่ยงในสิ่งที่ควรเสี่ยง ลงท้ายก็เสื่อมสภาพสมรรถภาพไปตามๆ กัน นั้นย่อมหมายถึงความเสื่อมโทรมในกิจการของบริษัททุก ๆ บาททุก ๆ สดางค์ด้วย พวกถูกค้าทุกคนย่อมสังเกตเห็นได้ดีถึงความหวาดผวาล่าช้าในตัวคนงาน ข้างท่านผู้จัดการเล่าก็เอาแต่ความหมดเปลืองของรายจ่าย นั้นไม่ใช่นโยบายที่ฉลาดของการค้า เชื่อผมเถิด ถ้าคนทำงานทุกคนไม่ต้องคอยพะวงแต่เรื่องอนาคตของตัวเองแล้วการทำงานมันควรจะมีดีกว่านี้และที่บริษัทจะมีกำไรดีกว่าที่เป็นมาแล้วเป็นอันมาก”

(ล็อตเตอรี่ที่ 1, 2511, น. 296 - 299)

การวิพากษ์วิจารณ์ชีวิตการทำงานดังที่ปรากฏข้างต้นแสดงให้เห็นถึงภาพบริษัทในสังคมเมืองที่ผู้คนต่างก็พะวงถึงการหารายได้ แม้แต่การทำงานในสำนักพิมพ์ซึ่งเป็นบริษัทที่มุ่งเน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเขียน แต่พนักงานในบริษัทต่างกังวลที่จะตกงานและกังวลเกี่ยวกับอนาคตจนไม่กล้านำเสนอความคิดเห็นของตนเองอย่างตรงไปตรงมา ภาวะดังกล่าวไม่ส่งผลดีต่องานสำนักพิมพ์แต่อย่างใด ทั้งนี้ พิเชษฐ์ได้เสนอว่าหากบริษัทให้อิสระแก่พนักงาน และไม่กดดันพนักงาน บริษัทอาจได้กำไรมากกว่าที่เป็นอยู่

การทำงานในรูปแบบบริษัทดังที่ปรากฏในเรื่อง **ลือตเตอร์ที่ 1** นี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดทุนนิยม และการกำหนดให้มนุษย์ทำงานในลักษณะเดียวกับเครื่องจักร คือ ให้ความสำคัญต่อผลผลิตโดยไม่สนใจกระบวนการหรือที่มา โดยนายจ้างจะคาดหวังว่าการผลิตในแต่ละครั้งจะได้ผลตอบรับที่คุ้มค่าเท่านั้น พนักงานหรือมนุษย์ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นแรงงาน ทำหน้าที่เหมือนเครื่องจักรที่ต้องสร้างผลผลิตอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ อีกทั้งยังมีการประเมินคุณค่าของแรงงานเพื่อให้คุ้มค่าตอบแทน ซึ่งแนวคิดทุนนิยมนี้ได้ทำให้มนุษย์เกิดการแข่งขันและเกิดการเอาเปรียบกันเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ซึ่งมาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่าการทำงานในลักษณะนี้ส่งผลเสียต่อการทำงาน ทำให้พนักงานมีความกังวลเกี่ยวกับอนาคต และหมดไฟในการทำงานในที่สุด

การนำเสนอทัศนะเกี่ยวกับการทำงานในบริษัทที่มาลัย ชูพินิจนำเสนอในเรื่อง **ลือตเตอร์ที่ 1** ตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานหนังสือพิมพ์ในระบบทุนนิยม ได้แสดงให้เห็นมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่เห็นว่า อิทธิพลของระบบทุนนิยมเสรีกำลังเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานให้มนุษย์เป็นแรงงาน สร้างผลผลิตอย่างต่อเนื่องในลักษณะเดียวกันเครื่องจักร อีกทั้งมาลัย ชูพินิจก็ได้เสนอว่า การทำงานในระบบทุนนิยมนั้นได้สร้างความกังวลและกดดันให้กับมนุษย์ และลดศักยภาพในการทำงานของมนุษย์ลง โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ เช่นงานหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงบทบาทของมาลัย ชูพินิจในฐานะของบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์เอง การนำเสนอทัศนะที่โต้ตอบสภาพการทำงานหนังสือพิมพ์ในระบบทุนนิยมของตัวละครพิเชษฐ์จึงอาจเป็นเสมือนสิ่งที่มาลัย ชูพินิจเองต้องการที่จะวิพากษ์วิจารณ์สังคมสื่อสิ่งพิมพ์ในขณะนั้น

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังพยายามแสดงให้เห็นว่า การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้นในสังคมเมือง ทำให้เงินกลายเป็นอำนาจต่อรูปแบบใหม่ในสังคม และเป็นเกณฑ์การแบ่งแยกผู้คนในสังคมออกจากกัน ผู้ที่มีทรัพย์สินจะได้รับการยกย่องจากสังคม หรือใช้อำนาจเงินเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตของตนเอง ขณะเดียวกันผู้ที่ไม่มีทรัพย์สินหรือขายแรงงานจะถูกจัดกลุ่มเป็นชนชั้นแรงงาน แม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะประกอบอาชีพอย่างสุจริตก็ตาม การประเมินคุณค่าของมนุษย์ด้วยเงิน ตลอดจนการแบ่งแยกชนชั้นด้วยระบบทุนนิยมนี้ปรากฏในเรื่อง **เงินคือแก้วสารพัดนึก**

เรื่องสั้นเรื่อง **เงินคือแก้วสารพัดนึก** กล่าวถึงตระกูลสุวรรณผลึก ซึ่งเป็นตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากรัชกาลที่ 4 และเป็นตระกูลร่ำรวยของชาวนครปฐม หากแต่หลวงสมบัติผลานุรักษ์ทายาทหนุ่มโสดของตระกูลได้ลักลอบมีสัมพันธ์กับจำเนียร หญิงสาวต่างเมืองที่มาทำงานในโรงงานของตระกูลสุวรรณผลึกจนจำเนียรเกิดตั้งท้อง คุณหญิงสุวรรณไพบูลย์ไม่ยอมรับจำเนียรเป็นสะใภ้ เพราะจำเนียรเป็นเพียงพนักงานในโรงงานและเป็นสาวชาวบ้าน คุณหญิงสุวรรณไพบูลย์จึงเสนอเงินก้อนใหญ่แก่จำเนียร เพื่อจ้างให้จำเนียรตัดขาดกับลูกชายของตน จำเนียรยอมรับเงินแต่โดยดี แต่ก่อนกลับจำเนียรได้แบ่งเงินทำป้ายหลุมศพ ระบุรายละเอียดว่าเป็นหลุมศพบุตรของตนและหลวงสมบัติผลานุรักษ์และ

นำไปวางที่บริเวณฮวงซุ้ยของตระกูลสุวรรณผลึก การกระทำดังกล่าวเป็นการใช้อำนาจเงินเพื่อแก้แค้นตระกูลสุวรรณผลึกที่เป็นห่วงชื่อเสียงของตระกูลและใช้เงินจ้างให้เธอปกปิดความจริง

ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้กล่าวถึงการประเมินคุณค่าของมนุษย์ด้วยจำนวนเงิน และการซื้อ-ขายชีวิตมนุษย์ แนวคิดข้างต้นนี้เป็นอิทธิพลของแนวคิดทุนนิยมเสรี ซึ่งให้อำนาจแก่นายทุนเป็นผู้ที่กำหนดกฎเกณฑ์ หรือมีอำนาจต่อรองได้ตามที่ต้องการ คุณหญิงสุวรรณไพบูลย์ถือเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายจากตระกูลเก่าแก่และมีทรัพย์สินสมบัติจำนวนมากเป็นเสมือนภาพแทนของนายทุนที่คิดจะใช้อำนาจของเงินในการต่อรองและแก้ไขปัญหา โดยสั่งให้นายของตนเองนำเงินก้อนใหญ่ไปให้จำเนียร และบีบให้จำเนียรออกไปให้พ้นจากสังคมของตน โดยไม่คิดถึงหลักศีลธรรม หรือแสดงความเห็นใจต่อจำเนียรซึ่งอยู่ในสถานะผู้ถูกกระทำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นายความประจำตระกูลคุณหญิงแล้วแบมือวางลงบนโต๊ะ “ผมยังมองไม่เห็นว่าจะห้ามเรื่องนี้ไม่ให้รั่วออกไปได้อย่างไร?”

คุณหญิงแม้ริมฝีปากแน่น จ้องดูคุณพระนั่งอยู่ครู่หนึ่งเต็มๆ จึงยกคางขึ้นพูดอย่างชิงชังว่า “เงินสิ, ให้เงินนังคนนั้นไป ให้พอสำหรับที่มันจะเลี้ยงดูตัวเอง และลูกของมันที่อาจจะเกิดมาต่อไป แต่ขอให้คุณพระพยายามส่งมันออกไปให้พ้นเมืองนี้ให้จงได้”

หลวงสมบัติขยับปากจะพูด

“ไม่ต้องพูด อย่าทำหน้ากลัวเป็นบ้าไปอย่างนั้นหน่อยเลย เงินเป็นแก้วสารพัดนึก ยิ่งกว่านี้ก็ห้ามได้ แต่อย่าลืมว่า นี่เป็นครั้งสุดท้ายที่ฉันจะจ่ายเงินออกไปเพื่อกู้หน้าแก่ในความประพฤติเช่นนี้”

“ต่างว่าหล่อนไม่ยอมรับเงิน” ท่านนายท้วง “ต่างว่าหล่อนรักบุตรของใต้เท้า...”

“เหลวไหล นังพวกนั้นไม่มีใครดอกที่จะมีสติสัมปชัญญะสูงอย่างนั้น ความรัก! เฮอะ, มันคงเตรียมตัวล่วงหน้าเพื่อคอยเรียกเงินอยู่พร้อมแล้วนะไม่ว่าบ้าง”

“ท่านนายสิ้นศิริชะ ยกมือกุมหน้าผาก “ใต้เท้าลืมไปว่าหญิงผู้นี้ไม่เหมือนกับ...”

“จะแปลกอะไร” คุณหญิงขัดทันควัน “ถึงคนโง่ทุกคนก็ย่อมจะรู้ใจคุณค่าของเงินดีไม่ใช่หรือ?”

(เงินคือแก้วสารพัดนึก, 243, น. 147-148)

จากเรื่อง *เงินคือแก้วสารพัดนึก* มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงภาพของผู้คนในสังคมทุนนิยมที่ใช้อำนาจเงินเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง และแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางความคิดที่เกิดจากแนวคิดทุนนิยม โดยชี้ให้เห็นว่าแนวคิดทุนนิยมทำให้มนุษย์ประเมินคุณค่าของมนุษย์เป็นจำนวนเงิน ตามระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้นนายทุนมีสถานะที่สูงกว่าและเป็นเจ้าของแรงงาน และแรงงานอยู่ในสถานะที่ต่ำกว่าเนื่องจากต้องขายแรงงานเพื่อแลกกับรายได้ คุณหญิงสุวรรณไพบูลย์เป็นผู้ดีเก่าและเป็นเจ้าของโรงงานน้ำตาลจึงมีสถานะเป็นนายทุน และเชื่อมั่นว่าตนเองมีอำนาจและคุณค่าที่สูงกว่าจำเนียรซึ่งเป็นแรงงานในโรงงานน้ำตาลของตนเอง เมื่อคุณหญิงต้องการจะกำจัดจำเนียรออกไปจึงใช้เงินมาเป็นเครื่องต่อรอง พฤติกรรมของคุณหญิงทำให้เห็นถึงแนวคิดของกลุ่มนายทุนในสังคมสมัยใหม่ คุณหญิงได้เสนอราคาที่จำเนียรพึงพอใจที่จะรับไว้และปฏิบัติตามข้อตกลงการค้าในระบบทุนนิยม และจำเนียรก็รับเงินและปฏิบัติตามของตกลงที่เกิดขึ้นเช่นกัน แต่จำเนียรแบ่งเงินจำนวนหนึ่งที่ได้รับไปทำป้ายหลุมฝังศพของลูกเพื่อประจานให้ครอบครัวของคุณหญิงสุวรรณไพบูลย์ต้องอับอายก่อนออกเดินทางไปจากเมือง การกระทำดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงการขัดขืนและไม่เห็นด้วยกับอิทธิพลและอำนาจของระบบทุนนิยม นอกจากนี้ การระบุให้จำเนียรล้างแค้นยังแสดงให้เห็นว่า เมื่อหิบบกหลักศีลธรรมหรือหลักมนุษยธรรมมาเป็นกฎเกณฑ์ในการพิจารณา การกระทำของคุณหญิงเป็นการกระทำที่ผิดทั้งหลักศีลธรรมและหลักมนุษยธรรมและเป็นสิ่งที่น่าอับอายและควรได้รับการลงโทษ

ทั้งนี้ การถ่ายทอดถึงการใช้เงินเพื่อต่อรองซื้อ-ขายแบบสินค้า ดังที่ปรากฏในเรื่อง *เงินคือแก้วสารพัดนึก* ถือเป็นกรณีวิพากษ์วิจารณ์สังคมในขณะนั้นด้วย โดยมาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่าระบบทุนนิยมได้กลายมาเป็นบรรทัดฐานใหม่ในการตัดสินมนุษย์ ผู้ที่มีเงินหรือกลุ่มนายทุนกลายเป็นผู้ที่สามารถจะปฏิบัติตามความต้องการของตนได้อย่างอิสระ ไม่ว่าพฤติกรรมที่ทำนั้นจะผิดหรือเป็นการเอาเปรียบมนุษย์ด้วยกันก็ตาม หากแต่การกระทำของจำเนียรซึ่งแก้แค้นด้วยการประจานให้ตระกูลสุวรรณผลึกต้องอับอายก่อนที่จะจากไปก็แสดงให้เห็นมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่า แม้ว่าสังคมทุนนิยมและอำนาจเงินจะเข้ามามีบทบาทในสังคมเมือง หากแต่มาลัย ชูพินิจก็ยังคงให้ความสำคัญต่อแนวคิดมนุษยนิยมและให้ความสำคัญต่อมนุษย์มากกว่าอำนาจเงิน

ภาพสังคมเมืองอีกประการหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจนำมากล่าวถึงในวรรณกรรมของตนก็คือ การแสดงภาพของวัฒนธรรมและค่านิยมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมเมือง เช่น แฟชั่น เครื่องแต่งกาย และวิถีชีวิตหรูหราของผู้คนในสังคมเมืองตามแนวคิดวัตถุนิยม โดยเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์แห่งความทันสมัย โดยแนวคิดวัตถุนิยมในสังคมเมืองนี้ปรากฏในเรื่อง *เข็มขัดนาก* เนื้อหากล่าวถึง อินปิ่นและคำอ้าย สามิภรรยาชาวร้อยเอ็ดที่เข้ามาหางานในกรุงเทพฯ อินปิ่นเป็นคนที่รักภรรยามากจึงพยายามตามใจภรรยาทุกอย่าง ส่วนคำอ้ายเป็นหญิงสาวชาวต่างจังหวัดที่หลงใหลในวัฒนธรรมและค่านิยมสมัยใหม่ในกรุงเทพฯ คำอ้ายมีพฤติกรรมตามสมัยนิยม ทั้งการแต่งกายและกิจกรรมที่ชาวเมือง

หลงเห็นว่าทันสมัย โดยไม่สนใจว่าอินปันผู้เป็นสามีจะหาเงินอย่างยากลำบากเพียงใด วันหนึ่งคำอ้ายอยากได้เข็มขัดนาฬิกา แต่อินปันไม่สามารถหามาให้ได้ เนื่องจากเข็มขัดนาฬิกาแพง อินปันจึงไปซื้อเข็มขัดนาฬิกาปลอมมาให้ คำอ้ายดีใจและใส่เข็มขัดเส้นดังกล่าวอดผู้คนในซอย หากแต่ท้ายที่สุดคำอ้ายถูกโจรชิงทรัพย์และฆ่า เพราะไม่ทราบว่าเป็นเข็มขัดนาฬิกาเส้นนั้นเป็นของปลอม จากเรื่อง *เข็มขัดนาฬิกา* นี้ วัลย์ ชูพินิจได้สะท้อนให้เห็นภาพผู้คนที่หลงใหลภาพความศิวิไลซ์ของสังคมเมือง ให้มีความสำคัญกับวัฒนธรรมและค่านิยมซึ่งเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของความทันสมัยจนเกินพอดี คำอ้ายถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคมนิยม โดยวัลย์ ชูพินิจได้บรรยายถึงวิถีชีวิตคำอ้ายไว้ดังนี้

“ข้าพเจ้าไม่มีความรู้อะไรมากนักเกี่ยวกับสามีภรรยาคุณนี้ นอกจากอินปันมีอาชีพในทางขับขี่สามล้อ จนกระทั่งกำลังทนไม่ไหว และรายได้ไม่พอที่จะเลี้ยงดูกัน จึงหันมาหาสามล้อเครื่อง และต่อมาโอกาสอันพยายามช่วยและเลื่อนขั้นตัวเองขึ้น มาเป็นคนขับแท็กซี่ ขณะที่นับแต่แรกเป็นต้นมา สิ่งเดียวที่คำอ้ายพยายามให้ความช่วยเหลือเขา ก็คือการแต่งตัวอย่างไม่ยอมย่อหน้าใคร โปรแกรมหนึ่งเปลี่ยนใหม่ หรือมีงานที่ไหนหล่อนจะต้องลากอินปันลู่ลู่กันไปที่นั่น โดยไม่ให้ขาดได้”

(เข็มขัดนาฬิกา, 2504, น. 318)

คำบรรยายข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงภาพของชาวต่างจังหวัดที่เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองหลวง เพื่อหางานทำและเลี้ยงดูครอบครัว การทำงานของอินปันสะท้อนให้เห็นถึงอาชีพที่ตอบสนองสังคมสมัยใหม่ อย่างเช่นการบริการรถรับจ้าง ทำให้อินปันมีเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว ในขณะที่คำอ้ายภรรยาของคำปันได้สะท้อนภาพของผู้ที่หลงใหลกับความศิวิไลซ์ ให้มีความสำคัญต่อวัฒนธรรมและค่านิยมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมือง คำอ้ายหลงใหลไปกับวัตถุสิ่งของหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกินไปจากความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องประดับ หรือการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น โรงหนังหรืองานเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งวัลย์ ชูพินิจ ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดวัตถุนิยมในสังคมเมืองนี้ได้กลายเป็นสิ่งยั่วยุให้แก่ชนทุกชั้นในสังคมไม่เว้นแม้แต่ชนชั้นกลางซึ่งต้องทำงานหาเช้ากินค่ำ

ทั้งนี้ วัลย์ ชูพินิจได้บรรยายถึงคำอ้ายโดยชี้ให้เห็นว่า หญิงสาวไม่ได้สนใจการทำงาน หากแต่สนใจในเรื่องการแต่งตัวตามสมัยนิยม ซึ่งเป็นเสมือนสัญลักษณ์แสดงความทันสมัย หากแต่เป็นสิ่งฟุ่มเฟือยต่อการดำรงชีวิตของชนชั้นแรงงานในสังคมเมือง ดังคำบรรยายต่อไปนี้

“...จุดอ่อนของหล่อนอย่างหนึ่งก็ทำนองเดียวกับหญิงอื่นเกือบจะทั่วไป ไม่ว่าจะเกิดในชนบทหรือเกิดในใจกลางเมืองหลวง คือ การแต่งกาย อธิพิพลของ ภาพยนตร์ และละครโทรทัศน์อาจจะมีส่วนอยู่ด้วยในเรื่องนี้ แต่ที่แน่นอน ก็ดูเหมือนจะเกิดจากพวกเพื่อนบ้านมากกว่า”

(เข้มขันนาก, 2504, น. 321)

มาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่า คำอ้ายและผู้หญิงส่วนใหญ่ในสังคมได้ให้ความสนใจต่อการแต่งกายและแฟชั่น การแต่งกายนี้ถือเป็นลักษณะหนึ่งของวัตถุนิยม ทั้งนี้ วัตถุที่คำอ้ายต้องการนั้นเกินจากความจำเป็นในชีวิต และคำอ้ายต้องการวัตถุต่าง ๆ เพื่ออวดเพื่อนบ้าน พฤติกรรมของคำอ้ายนี้แสดงให้เห็นว่า คำอ้ายตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของแนวคิดวัตถุนิยม โดยเฉพาะการที่คำอ้ายตอบรับค่านิยมและวัฒนธรรมสมัยใหม่ โดยไม่สนใจต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของตนเองและครอบครัว จากเรื่อง *เข้มขันนาก* นี้ มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ต่อสังคมเมืองว่า สภาพสังคมเมืองและความทันสมัยนั้นได้ส่งผลร้ายแก่ผู้ที่ไม่มีความรู้หรือไม่เข้าใจแนวคิดสมัยใหม่ ทำให้บุคคลเหล่านั้นตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของค่านิยมและวัฒนธรรมสมัยใหม่ และพยายามใช้สิ่งของหรือพยายามดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมสมัยใหม่เพื่อยืนยันว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมสมัยใหม่ มาลัย ชูพินิจชี้ให้เห็นว่าการหลงใหลในวัตถุสิ่งของ และวิถีการดำเนินชีวิตสมัยใหม่นี้ส่งผลเสียให้ผู้คนในสังคมตกอยู่ในวังวนของวัตถุนิยม จับจ่ายใช้สอยสิ่งของฟุ่มเฟือยตามความพึงพอใจ และหลงไปกับความเจริญของเมืองหลวงโดยไม่รู้ตัว พฤติกรรมเหล่านี้ถือเป็นการแสดงถึงผลเสียของภาวะสมัยใหม่

ทั้งนี้ การถ่ายทอดภาพสังคมทุนนิยมในเมืองหลวงของมาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นถึงมโนทัศน์ที่เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไปสู่สังคมทุนนิยมเสรีคือสัญลักษณ์ของความเจริญหรือความศิวิไลซ์ของสังคมไทย โดยได้เสนอภาพของพื้นที่เมืองเกิดการพัฒนาโดยกลุ่มนายทุน ปราบกฏห้าง ร้าน และการบริการที่ตอบสนองวิถีชีวิตสมัยใหม่ของชาวเมือง ไม่ว่าจะเป็น ห้างสรรพสินค้า ภัตตาคาร ห้องเสื้อ และร้านตัดผม เป็นต้น แต่มาลัย ชูพินิจก็ได้ระบุถึงผลเสียของสภาพเศรษฐกิจแบบทุนนิยมไว้ด้วยเช่นกัน โดยชี้ให้เห็นว่า ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในกรุงเทพฯ ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ชาวเมืองต่างมุ่งให้ความสำคัญกับการหารายได้มากกว่าดูแลครอบครัว กลุ่มนายทุนต้องการผลประโยชน์สูงสุดจากการลงทุน เกิดการเปรียบเทียบคุณค่าของมนุษย์ด้วยเงิน เกิดการค้าแรงงานในสังคมเมือง มนุษย์ต้องทำงานเสมือนเครื่องจักรในระบบอุตสาหกรรม ไม่เว้นแม้แต่งานที่เกี่ยวกับการสร้างสรรค์หรืองานที่ต้องใช้ความคิด นอกจากนี้ สภาพสังคมทุนนิยมยังก่อให้เกิดแนวคิดวัตถุนิยม ผู้คนให้ความสำคัญต่อสินค้าและบริการที่เกิดจากการค้าและกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองอีกด้วย การบรรยายถึงสภาพสังคมทุนนิยมในสังคมเมืองของมาลัย ชูพินิจชี้ให้เห็นว่าไม่ได้ปฏิเสธแนวคิดทุนนิยมเสรี หากแต่ก็ไม่ได้เห็นด้วยกับการเอารัดเอา

เปรียบในสังคม หรือการประเมินคุณค่าของมนุษย์ด้วยจำนวนเงิน ลักษณะดังกล่าวเป็นเสมือนการให้ความสำคัญต่อแนวคิดมนุษยนิยมมากกว่าแนวคิดทุนนิยม

6.4 ภาพความเจริญและความเสื่อมโทรมใน “พระนคร” อันเนื่องมาจากระบบทุนนิยม

การสะท้อนภาพความเจริญและความเสื่อมโทรมของสังคมเมืองอันเกิดจากการเติบโตของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมถือเป็นประเด็นหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ โดยนักประพันธ์ท่านนี้ได้บรรยายถึง “พระนคร” หรือกรุงเทพฯ ว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญทางด้านวัตถุ ทั้งทางด้านสิ่งปลูกสร้างและการคมนาคม มีความเจริญทางการค้า ไม่ว่าจะเป็นห้างร้าน สมาคม หรือโรงแรมสรรพต่าง ๆ ผู้คนส่วนใหญ่เข้าใจวัฒนธรรมของชาวตะวันตก ผู้คนให้ความสำคัญต่อรูปลักษณ์ภายนอกและเกิดสังคมวัตถุนิยม มีการพบปะสังสรรค์ตามสโมสรหรือสมาคมต่าง ๆ และกลุ่มชนชั้นสูงหรือกลุ่มปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก

อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจไม่ได้แสดงเพียงภาพความเจริญของสังคมเมืองเท่านั้น หากแต่ยังได้เสนอภาพของกรุงเทพฯ ที่เสื่อมโทรมเช่นกัน โดยได้บรรยายถึงภาพความเหลื่อมล้ำในสังคม กล่าวถึงชุมชนแออัดในสังคมเมือง วิถีชีวิตที่ยากลำบากของชนชั้นล่างในสังคม ซึ่งเป็นการสร้างภาพที่ขัดกันระหว่างความเจริญและความเสื่อมโทรมในสังคมเมือง และชี้ให้เห็นถึงข้อดีและข้อเสียของการพัฒนาสังคมที่กำลังเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี

ทั้งนี้ การสร้างภาพสังคมกรุงเทพฯ ให้เป็นเมืองที่มีความเจริญทางด้านวัตถุ เต็มไปด้วยสิ่งปลูกสร้างที่ทันสมัย เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของความเจริญของไทยปรากฏในเรื่อง *ทุ่งมหาพระราช* บรรยายถึงความเจริญของสังคมกรุงเทพฯ ผ่านฉากและบรรยากาศของเรื่อง และผ่านสายตาของрінตัวละครเอกชาวต่างจังหวัด เมื่อต้องมาธุระเกี่ยวกับการค้าไม้ที่กรุงเทพฯ จึงถือโอกาสพาครอบครัวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในเมืองหลวงด้วย สุดใจที่ไม่เคยเดินทางเข้ามาพระนครเลยตื่นตื่นอย่างมากที่จะได้เห็นความเจริญของกรุงเทพฯ และในสายตาของрінเองซึ่งเคยเดินทางมาเมืองหลวงแห่งนี้มาก่อน рінก็รู้สึกว่กรุงเทพฯ เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว เมืองหลวงของประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 บรรยายไว้ดังนี้

“เจริญกรุง— ถนนใหม่— ภายใต้ท้องฟ้าราตรีที่อบอุ่นดุจผิดแปลกไปจากครั้งสุดท้าย ที่เขาลงมาเที่ยว หลายตอนที่เคยเปลี่ยวและมีด กลายเป็นห้องแถวและตึกสามยอด สะพานเหล็ก สว่างไสวไปด้วยไฟฟ้า แม้หลายระยะจะยังตามไฟ โคมน์้ำมันอยู่ แถวต้นทูกวางวางบน 2 ฝั่ง จากเชิงสะพานมอญถึงสามแยกต้นประดู่ดูเติบโตขึ้นอย่างผิดตา กิ่งก้านของมันแผ่สาขาครึ้ม ทำให้รู้สึกเหมือนกำลังเดินอยู่ในป่าแห่งชีวิตของมหานครโอ้อ่า

“หยุดยืนอยู่ครู่หนึ่งที่เชิงสะพานเหล็ก ท่ามกลางเสียงอื้ออึงซึ่งดังมาจาก บ่อนโป และผู้คนที่ผ่านไปมาไม่ขาดสาย รึนอดรู้สึกลำบากใจว่ากรุงเทพมหานคร ไม่อยู่ในสภาพเดิมอีกต่อไป กรุงเทพฯ กำลังขยายตัว มิใช่เพราะอำนาจของหอย ของถั่วโป ซึ่งกำลังเจริญอยู่อย่างสุดเหวี่ยงเรียกกร็อง หากทำนองเดียวกับชีวิต มนุษย์ ซึ่งไม่เคยหยุดนิ่ง มันจะต้องก้าวไปข้างหน้า มิฉะนั้นก็ถอยกลับไปสู่ออดีต มันจะต้องขยับขยายเพื่อแสวงหาเนื้อที่หายใจ มิฉะนั้นก็เหี่ยวแห้งยุบแฟบลงไป แต่กรุงเทพฯ มิได้มีความหมายเช่นนั้น กรุงเทพฯ พร้อมด้วยป้อมปราการบน กำแพงเมืองอันเป็นอนุสาวรีย์แห่งความหลัง พร้อมด้วยบริษัทห้างร้านของฝรั่งที่ เกิดขึ้นใหม่ ๆ พร้อมด้วยการค้า ซึ่งขยายตัวกว้างออกไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มี หยุดยั้ง

(ทุ่งมหาธาต, 2518, น. 552 - 553)

การบรรยายภาพสังคมกรุงเทพฯ ผ่านสายตารัน พ่อค้าชาวต่างจังหวัดที่เคยค้าขายขึ้นล่อง ระหว่างภาคเหนือและภาคกลางอยู่เสมอถือเป็นการสะท้อนภาพของกรุงเทพฯ ผ่านสายตาของคน นอก เป็นการชี้ให้เห็นว่ากรุงเทพฯ พัฒนาจากเดิมอย่างมาก ผ่านการบรรยายถึงความเจริญด้านวัตถุ เช่น ระบบไฟฟ้าและระบบคมนาคม ซึ่งการพัฒนาทั้งสองด้านนี้เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ของเมืองใหญ่ นอกจากนี้ ยังปรากฏการบรรยายถึงถนนหนทางในกรุงเทพฯ ตึกรามบ้านช่อง รวมถึง สะพานเหล็กที่ประกอบจากโลหะทั้งหมด เป็นวัตถุที่เกิดจากวิทยาการสมัยใหม่ และสัญลักษณ์แห่ง ความทันสมัยของกรุงเทพฯ การบรรยายดังที่ปรากฏข้างต้น เป็นการสร้างภาพของเมืองที่กำลังก้าว เข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมและเป็นเมืองที่เติบโตด้วยระบบทุนนิยมเสรีได้อย่างดี

อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงทัศนะที่น่าสนใจของมาลัย ชูพินิจก็คือ การระบุว่ามีเมือง หลวงแห่งนี้มีประวัติศาสตร์ และหลักฐานความเจริญในอดีต ในขณะที่เดียวกันก็มีความเจริญจากบริษัท ห้างร้านของชาวตะวันตกอยู่ด้วย การระบุถึงประวัติศาสตร์ควบคู่กับความเจริญนี้อาจสะท้อนให้เห็น ว่า มาลัย ชูพินิจเชื่อว่าความเจริญที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นความเจริญอย่างตะวันตกที่เกิดขึ้นบน รากฐานของประวัติศาสตร์และอารยธรรมของไทย ทัศนะของมาลัย ชูพินิจนี้แสดงให้เห็นถึงการตอบ รับต่อความเจริญที่มีสังคมตะวันตกเป็นต้นแบบ ขณะเดียวกันก็แสดงความภูมิใจในชาติตามแนวคิด ชาตินิยมไปพร้อมกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวแสดงว่าความเจริญที่เกิดขึ้นในสังคมกรุงเทพฯ นั้นเป็นการ ผสานหรือต่อยอดความเจริญสมัยใหม่เข้ากับความเจริญเดิมที่มีอยู่แล้ว ไม่ได้เกิดขึ้นจากการ ลอกเลียนแบบตะวันตกทั้งหมด

ทั้งนี้ ภาพความเจริญก้าวหน้าของสังคมเมืองที่ปรากฏในเรื่อง *ทุ่งมหาธาต* นี้ แม้ว่าจะ เป็น ภาพความเจริญก้าวหน้าในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ก็ตาม หากแต่สำนึกเกี่ยวกับสังคมสมัยใหม่ที่ปรากฏในเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวถึงความเจริญก้าวหน้า

อย่างไม่หยุดยั้ง การกล่าวถึงระบบระเบียบการสร้างเมือง การกล่าวถึงสิ่งอำนวยความสะดวกสบายไม่
 ว่าจะเป็นไฟฟ้าตามถนนหนทาง หรือภาพผู้คนในสังคมเมืองหลวงที่พลุกพล่าน การเปิดห้างร้าน และ
 ผู้คนสามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้นคล้ายคลึงกับภาพความเจริญของเมือง
 หลวงในสมัยของผู้ประพันธ์มากกว่ายุคสมัยตามเนื้อเรื่อง ยุคสมัยของผู้ประพันธ์นั้นสำนึกเกี่ยวกับ
 ความเป็นเมือง ความเจริญก้าวหน้าอย่างเป็นระบบ และการพัฒนาสู่สิ่งใหม่ถือเป็นสำนึกที่ผู้คนทุกคน
 ชั้นตระหนักรู้ และพยายามเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ จนเป็นเสมือนจิตสำนึก
 แห่งยุคสมัย แม้แต่เริ่มผู้เป็นพ่อค้าก็ตระหนักรู้ถึงการสร้างความเป็นเมืองที่มีการพัฒนาไปสู่ความ
 เจริญก้าวหน้าอย่างเป็นระบบ

นอกจากการบรรยายถึงภาพสังคมเมืองที่มีความเจริญทางด้านวัตถุแล้ว การเปรียบเทียบ
 กรุงเทพฯ และชนบทถือเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจนำมาใช้เพื่ออธิบายความศิวิไลซ์ของพื้นที่
 เมือง โดยกำหนดให้ตัวละครแสดงทัศนะว่าเมืองคือพื้นที่แห่งความสะดวกสบาย และกล่าวถึงสังคม
 ชนบทว่าเป็นพื้นที่ทุรกันดาร ซึ่งการเปรียบเทียบกรุงเทพฯ และชนบทดังที่ปรากฏข้างต้นเป็นการ
 แสดงถึงสำนึกของชาวเมืองที่เชื่อว่า กรุงเทพฯ คือ ศูนย์กลางแห่งความเจริญและมีคุณค่าสูงกว่าพื้นที่
 ชนบท และพื้นที่ชนบทถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ของความล้าหลัง โดยการเปรียบเทียบดังกล่าวปรากฏ
 ในเรื่องสั้น *เสียงจากความหลัง*

เรื่องสั้นเรื่อง *เสียงจากความหลัง* กล่าวถึง กาญจนนาที่แต่งงานกับนิพนธ์และต้องย้ายไปอยู่
 ต่างจังหวัด สกลชายหนุ่มซึ่งแอบชอบกาญจนนาอยู่ ได้ตามมาพบกาญจนนาในชนบทของอำเภอปรานบุรี
 เมื่อเห็นถึงความเป็นอยู่ที่ยากลำบากของกาญจนนาในต่างจังหวัด สกลจึงแสดงความคิดเห็นว่าการที่
 กาญจนนาย้ายตามสามีอยู่ต่างจังหวัดนั้นเป็นความคิดที่ผิด เพราะกาญจนนาต้องห่างไกลจากสังคม
 เมืองที่กาญจนนาค้นเคย มาอาศัยอยู่ใน “เรือสวนไร่นาที่ไม่มีใครรู้จัก” อีกทั้งยังระบุนึกกว่าทำให้ชีวิต
 ของกาญจนนา “หมดโอกาสสำหรับการสมาคม ชีวิตที่ลำบากเพื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในอนาคตยังพอจะเข้าใจ
 แต่ชีวิตที่อยู่ไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น ทนยังงไหว” (เสียงจากความหลัง, 2505, น. 39) ซึ่งคำพูดของสกล
 แสดงให้เห็นถึงทัศนะของชาวพระนครที่เปรียบเทียบความเจริญของเมืองและความล้าหลังของชนบท
 ในลักษณะคู่ตรงข้าม โดยกำหนดให้พระนครคือพื้นที่แห่งความสุขสบายและเพียบพร้อม ในขณะที่
 ชนบทคือความลำบาก ห่างไกล และไม่มีวัฒนธรรมสมัยใหม่

ทั้งนี้ คำพูดของสกลที่ระบุว่ากาญจนนาอาศัยอยู่ในต่างจังหวัดคือ “การมีชีวิตที่อยู่ไปวันหนึ่งๆ” ยัง
 แสดงนัยที่ว่าชนบทคือ พื้นที่ที่หยุดนิ่ง ตรงกันข้ามกับพื้นที่กรุงเทพฯ ซึ่งมีความเจริญก้าวหน้า การ
 เปรียบเทียบในลักษณะดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงสำนึกเกี่ยวกับเวลาของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ที่มี
 สำนึกเวลาแบบเป็นเส้นตรง คือ เชื่อว่าช่วงเวลาที่ผ่านมาไปแล้วไม่สามารถหวนคืนกลับมาได้อีก เป็นการ
 พัฒนาไปสู่อนาคต และอนาคตเป็นสิ่งที่กำหนดได้โดยเริ่มต้นจากการกำหนดปัจจุบัน (ธเนศ วงศ์ยาน
 นาวา, 2552, น. 106 - 107) ดังนั้น การมีชีวิตอยู่ไปวันหนึ่งๆ ในชนบทโดยไม่สนใจปัจจุบันหรืออนาคต

จึงเป็นเสมือนการหยุดอยู่กับที่ ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา นอกจากนี้ การหยุดนิ่งอยู่กับที่ในขณะที่บุคคลหรือสังคมอื่นมีการพัฒนานั้นหมายถึง ความล้าหลังอีกด้วย คำกล่าวของสกลที่ระบุว่า ชาวชนบทใช้ชีวิตไปวันๆ และหลุดออกจากวงโคจรของสังคมเมืองจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงสำนึกของผู้คนในสังคมเมืองที่มุ่งให้ความสำคัญต่อความเจริญและการพัฒนา และเป็นการเปรียบเทียบเพื่อขับเน้นให้พื้นที่เมืองเป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญก้าวหน้าเหนือพื้นที่อื่น ๆ มากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม การแสดงภาพและการบรรยายถึงกรุงเทพฯ ว่าเป็นเมืองที่เติบโตไปสู่สังคมอุตสาหกรรม เต็มไปด้วยสิ่งปลูกสร้างและร้านค้าที่ทันสมัย และเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญนั้นไม่ได้เป็นประเด็นเดียวที่มาลัย ชูพินิจกล่าวถึง เนื่องจากได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากความเจริญด้วยเช่นกัน โดยเสนอว่า แม้ว่าสังคมเมืองจะเต็มไปด้วยความทันสมัย อาคาร ร้านค้า และสิ่งที่น่าสนใจตาตื่นใจ หากแต่การพัฒนาความเจริญในสังคมเมือง นั้นทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมด้วย โดยการนำเสนอภาพแหล่งเสื่อมโทรมในกรุงเทพฯ และปัญหาเด็กเร่ร่อน ปัญหาเหล่านี้เป็นผลกระทบจากการพัฒนาความเจริญในสังคมเมือง การบรรยายถึงภาพความเจริญและความเสื่อมโทรมที่เกิดจากการพัฒนาสังคมเมืองนี้ปรากฏในเรื่องสั้น *บุษบาเสียงเทียน*

เรื่องสั้นเรื่อง *บุษบาเสียงเทียน* มีการดำเนินเรื่องแบบนวนิยายซ้อนนวนิยาย เนื้อหากล่าวถึงนักประพันธ์คนหนึ่งของหนังสือพิมพ์ สาส์นไทย ได้รับคำสั่งจากบรรณาธิการให้เขียนเรื่องความรัก นักประพันธ์คนดังกล่าวเริ่มเขียนเรื่อง “บุษบาเสียงเทียน” ขึ้น เนื้อเรื่องกล่าวถึง “บุษบา กัลปพฤกษ์ หญิงสาวชาวเชียงใหม่ที่เขียนจดหมายถึงหนังสือพิมพ์สาส์นไทยระบุว่าตนเองกำลังจะตายในอีก 3-6 เดือน ก่อนตายจึงอยากจะเดินทางมาเห็นความศิวิไลซ์พระนครเสียก่อน หนังสือพิมพ์สาส์นไทยจึงได้ออกค่าใช้จ่ายและเชิญบุษบามาเที่ยวชมเมืองหลวงแห่งนี้ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนคือ บุษบาจะต้องอนุญาตให้หนังสือพิมพ์ตีพิมพ์ประวัติชีวิตที่อาภัพของเธอ หญิงสาวตอบตกลง ทางหนังสือพิมพ์จึงให้นักเขียน 2 คนเป็นผู้พาบุษบาเยี่ยมชมพระนคร พร้อมทั้งสัมภาษณ์ประวัติชีวิตของเธอไปด้วย โดยวรรณวิภา นักเขียนผู้หญิงของหนังสือพิมพ์วางแผนที่จะพาบุษบาไปเยี่ยมชมความศิวิไลซ์ของพระนคร แต่สุธนนักเขียนชายอีกท่านเลือกที่จะพาบุษบาไปดูพื้นที่เสื่อมโทรมในพระนคร ภาพของพระนครจากการนำชมของนักเขียนทั้งสองจึงเป็นภาพของเมืองหลวงที่มีทั้งความศิวิไลซ์และความเสื่อมโทรมไปพร้อมกัน โดยเสนอผ่านมุมมองของวรรณวิภาถึงความศิวิไลซ์ของพระนครเป็นลำดับแรก ดังนี้

“หล่อนพาบุษบาเที่ยวด้วยความซ้ำซากของนักข่าว แต่ก็หนีความยั่วเย้าประจำเพศไม่ได้ เพราะฉะนั้น ภายหลังจากกินอาหารกลางวัน สถานที่วรรณวิภาเรียกว่าชมกรุงจึงอดพ้นไปจากพาหุรัด สามเพ็ง และห้างร้านต่างๆ นับตั้งแต่เจริญกรุงลงไปจนถึงบางรักไม่ได้ หล่อนพาบุษบาดูภาพยนตร์ กินอาหารเย็นและแวะเข้าเฉลิมไทย จนกระทั่งรู้สึกว้าแหกพิเศษของสาส์นไทยซึ่งชิมเพราะอดโรย และง่วงนอนจึงได้พากันกลับแต่ละครยังไม่เลิก

“ออกจะหักโหมไปสักหน่อย สำหรับวันแรก” วรรณวิภาว่า ขณะเมื่อถึงห้องพักของบุษบา “คุณคงเหนื่อยมากทีเดียว...”

“ขอบคุณค่ะ” บุษบาหัวเราะ “ถึงจะเหนื่อยก็สนุก...”

“นั่นเป็นกรุงเทพเพียงผิวเผิน ส่วนหนึ่งและด้านเดียวเท่าที่เวลาและความสามารถของดิฉันจะพาคุณได้ในวันนี้ กรุงเทพฯ ยังมีอีกกว่านั้น มันเป็นนครหลวงของวัฒนธรรมไทยดึกดำบรรพ์เท่าๆ กับสมัยใหม่ของจริงและนิยาย ความหวังและความสิ้นหวัง ดิฉันอยากมีเวลาพาคุณเที่ยวมากกว่านี้ แต่ไม่เป็นไรต่อไปเป็นหน้าที่ของสุรนเขารู้จักกรุงเทพฯ ดีกว่าพวกเรา ว่าอะไรเป็นอะไร...”

(บุษบาเสียงเทียน, 2511, น. 134 - 135)

คำพูดของวรรณวิภาเป็นเสมือนการถ่ายทอดทัศนะของชาวพระนครที่ภูมิใจในความศิวิไลซ์ของเมืองหลวงทั้งความเจริญในด้านวัตถุและความเจริญทางด้านวัฒนธรรม ทั้งสิ่งปลูกสร้าง สิ่งอำนวยความสะดวก ค่านิยมใหม่ๆ หรือความบันเทิงต่าง ๆ ซึ่งภาพความเจริญเหล่านี้เป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่ประกอบสร้างให้กรุงเทพฯ มีสถานะเหนือพื้นที่อื่น อีกทั้งการนำบุษบาไปท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีชื่อเสียงของกรุงเทพฯ เช่น ตลาดขนาดใหญ่ ห้างร้าน และโรงแรมหรู ยังชี้ให้เห็นว่า ความศิวิไลซ์ตามทัศนะของผู้คนในสังคมเมืองคือ ความเพียบพร้อมครบครันทางด้านวัตถุและวัฒนธรรมสมัยใหม่ ทั้งนี้ การแสดงความภูมิใจของวรรณวิภาที่ได้พาบุษบาซึ่งเป็นชาวต่างจังหวัดชมสถานที่อันมีชื่อเสียงจึงเป็นเสมือนการถ่ายทอดสำนึกของชาวเมืองหลวงที่ภูมิใจและพึงพอใจต่อความเจริญของเมืองและเชื่อว่า กรุงเทพฯ คือตัวแทนหรือต้นแบบของความเจริญ และชาวพระนครอย่างวรรณวิภาก็เป็นส่วนหนึ่งของความเจริญนั้น

นอกจากนี้ วรรณวิภาได้แสดงแง่คิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับสังคมกรุงเทพฯ ไว้ด้วยเช่นกันโดยกล่าวว่า กรุงเทพฯ เป็นเมืองที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น ซึ่งคนกลุ่มดังกล่าวก็คือ ผู้ที่ต้องการความเจริญก้าวหน้า ผู้ที่ทะเยอทะยาน และผู้ที่ชื่นชอบการสมาคม ความรื่นเริง หรือชื่นชอบสังคมสมัยใหม่เท่านั้น ดังคำกล่าวของวรรณวิภาที่ว่า

“บุษบาหัวเราะ “ไหนคุณเดือนอยู่เมื่อกี้นี่เองว่ากรุงเทพฯ เป็นเมืองที่น่ากลัว”

“ค่ะ วรรณวิภาเสียงเลื่อนลอย “น่ากลัว สำหรับผู้ที่เบื่อหน่ายหรือเกลียดการดิ้นรนต่อสู้ แต่น่ารัก สำหรับผู้ใฝ่ชีวิตเที่ยวและสำราญชั่วครว”

(บุษบาเสียงเทียน, 2511, น. 134 - 135)

คำพูดของวรรณวิภาได้แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมในกรุงเทพฯ ที่มีการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมที่เริ่มมีการแข่งขันในด้านการทำงาน ตามสภาพสังคมทุนนิยมที่เริ่มเกิดขึ้นในเขตเมืองหลวงที่ผู้คนต้องดิ้นรนต่อสู้หรือหาเลี้ยงชีพในสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ภาพของกรุงเทพฯ จึงมีทั้งด้านที่ชี้ให้เห็นว่ากรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีความศิวิไลซ์ ขณะเดียวกันกรุงเทพฯ ก็เป็นเมืองที่อันตรายหรือโหดร้ายสำหรับผู้ที่ไม่ชอบการดำเนินชีวิตแบบดิ้นรนต่อสู้ด้วย

นอกจากการบรรยายถึงกรุงเทพฯ ว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญ และเป็นเมืองของผู้ที่ชอบความก้าวหน้าแล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้ถ่ายทอดภาพด้านลบของกรุงเทพฯ ด้วยโดยชี้ให้เห็นว่า ความเจริญที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองหลวงแห่งนี้เป็นเพียงแค่ฉากหน้าเท่านั้น เนื่องจากความเจริญสู่ภาวะสมัยใหม่นั้นส่งผลให้ผู้คนในสังคมต้องดิ้นรนสูงขึ้น เกิดการย้ายถิ่นฐานเนื่องจากเชื่อว่ากรุงเทพฯ คือสถานที่สร้างโอกาสใหม่ในการดำเนินชีวิต เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นจากการพัฒนาสู่ภาวะสมัยใหม่ และเกิดแหล่งเสื่อมโทรม เนื่องจากการพัฒนาสังคมเมืองที่ไม่ได้เป็นระนาบเดียวกัน โดยมาลัย ชูพินิจได้ถ่ายทอดภาพด้านลบของกรุงเทพฯ อันเกิดจากการพัฒนาความเจริญผ่านมุมมองของสุธนดังนี้

“คุณบูชาอาจจะแปลกใจว่า ผ่านสถานที่และบุคคลซึ่งขึ้นตาและเย็นใจแล้ว เหตุใดฉันจึงพามาสู่โลกที่สกปรก และบุคคลที่เคราะห์ร้ายชวนให้สลดสังเวชใจ แต่นั่นแหละชีวิตที่แท้จริงของกรุงเทพมหานคร ข้างหน้า ความจริงมันเป็นของทุกเมืองหลวง ชีวิตที่มีดและชีวิตที่สว่าง มองดูกรุงเทพฯ ข้างหน้าคุณก็จะเห็นแต่สิ่งที่เจริญตา และคนที่เจริญใจ ใช้ชีวิตกันอย่างในโลกนี้ไม่มีอะไรนอกจากความสุขและเสียงหัวเราะ แต่มองเข้าไปข้างหลัง คุณก็จะเห็นอย่างที่คุณกำลังเห็น และผมกำลังเห็น สถานที่อันเป็นแหล่งเพราะความสกปรกเชื้อโรค นักเลงและความเสื่อมของศีลธรรมจรรยา แต่ละไบหน้าบอกถึงประวัติความทุกข์ ทรมานอันปราศจากการเหลียวแลของแต่ละคน นั่นผู้ชายที่อนาคตเต็มไปด้วยความมืดมน นั่นผู้หญิงที่ความยากจนบังคับให้บำเพ็ญชีวิตอยู่ด้วยการขายตัว และนั่นเด็กซึ่งเทวดาเลี้ยง ไม่มีผ้าคลุมกาย ไม่มีอาหารจะทะนุบำรุงพอ ไม่มีใครจะอบรม ความรักของพ่อแม่ด้าน เพราะทุกข์ ทรมานที่ได้รับ ไม่ต่างอะไรกับเด็กตามท้องไร่ท้องนาที่คุณเห็นมาแล้ว”

(บูชาเสียงเทียน, 2511, น. 139-140)

คำบรรยายของสุธนสะท้อนภาพความเสื่อมโทรมของสังคมกรุงเทพฯ และภาพของผู้คนที่ยากไร้ เนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจทุนนิยมในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งภาพที่สุธนบรรยายนั้นขัดกับภาพความศิวิไลซ์ที่ วรรณวิภานำเสนอ กล่าวคือ สุธนได้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาสังคมเมือง และการเปิดเสรีทางการค้าตามระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้นทำให้สังคมเมืองเกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้

ระหว่างพื้นที่เมืองกับชนบท เกิดปัญหาการย้ายถิ่นฐาน ปัญหาความยากจน ปัญหาเด็กเร่ร่อน เกิดแหล่งเสื่อมโทรมในพื้นที่เมือง ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดจากการเติบโตของระบบเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ ตามอิทธิพลแนวคิดทุนนิยม ซึ่งทำให้การพัฒนาความเจริญไม่ได้เกิดขึ้นเป็นระนาบเดียวกัน ดังที่ปรากฏข้างต้น

มาลัย ชูพินิจได้ถ่ายทอดปัญหาของผู้คนในสังคมกรุงเทพฯ โดยมุ่งเน้นนำเสนอภาพด้านลบของสังคมกรุงเทพฯ ระบุว่าผู้คนอีกกลุ่มหนึ่งในพื้นที่กรุงเทพฯ โดยเฉพาะชนชั้นล่างหรือชนชั้นแรงงานต้องดำเนินชีวิตอย่างยากลำบากในสังคมเมือง อาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรม เนื่องจากความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากการพัฒนาความเจริญ ภาพของสังคมกรุงเทพฯ ที่ปรากฏในเรื่อง *บุษบาเสียงเทียน* จึงไม่ใช่ภาพของเมืองหลวงที่มีความศิวิไลซ์หรือความทันสมัยเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงปัญหา และผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาสังคมเมืองสู่สังคมทุนนิยม และสังคมอุตสาหกรรมด้วย

ทั้งนี้ ตัวอย่างจากเรื่องสั้นและนวนิยายข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่มีต่อสังคมกรุงเทพฯ โดยภาพกรุงเทพฯ ของมาลัย ชูพินิจคือ สังคมเมืองที่มีความเจริญทางด้านวัตถุ เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ เกิดวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ และเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของภาวะสมัยใหม่ในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจไม่ได้แสดงภาพกรุงเทพฯ เพียงแค่ความเจริญก้าวหน้าเท่านั้น นักประพันธ์ผู้นี้ ได้นำเสนอภาพด้านที่เลวร้ายอันเกิดจากการพัฒนาไปสู่ความเจริญที่ไม่เป็นระนาบเดียวกันของเมืองไปพร้อมกัน ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นด้วยสภาพเศรษฐกิจ เกิดผู้ยากไร้ แหล่งเสื่อมโทรม ตลอดจนความตกลำทางศีลธรรม ซึ่งลักษณะเหล่านี้ได้ทำให้กรุงเทพฯ เป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงด้านที่สวยงามและด้านที่เลวร้ายของภาวะสมัยใหม่ไปพร้อมกัน การนำเสนอภาพด้านลบของกรุงเทพฯ ในลักษณะดังกล่าวตรงกับ การนำเสนอแบบสังคมนิยมหรือ Realism ซึ่งเป็นแนวทางการนำเสนอที่นักประพันธ์ในยุคสมัยดังกล่าวให้ความสนใจ

6.5 ชนชั้นแรงงาน การทำงานใน “พระนคร”

การกล่าวถึงชาวต่างจังหวัดที่เดินทางเข้ามาในพระนครเป็นความเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งที่เกิดจากสภาพทุนนิยมในสังคมเมือง โดยมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่า ความเจริญอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้นทำให้ชาวต่างจังหวัดต่างพากันย้ายถิ่นฐานและเดินทางเข้ามาเป็นแรงงานในสังคมเมือง ด้วยหวังว่าสังคมเมืองจะสร้างโอกาสหรือเป็นความหวังใหม่ในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ การหยิบยกประเด็นเกี่ยวกับการเดินทางเข้ามาในเมืองหลวงมากล่าวถึงนั้นคล้ายคลึงกับภูมิหลังและประสบการณ์ของผู้ประพันธ์ซึ่งพื้นเพเดิมเป็นชาวต่างจังหวัด และมีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตในเมืองหลวง โดยต้องเข้ามาขออาศัยอยู่ในบ้านของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เพื่อการเรียนหนังสือในโรงเรียน การเลือกเรียนครูเนื่องจากเป็นสาขาที่ทางรัฐบาลให้ทุนการศึกษา การรับราชการครูหลังจากจบการศึกษา ก่อนที่จะลาออกมายึดอาชีพบรรณาธิการและนักประพันธ์อย่างเต็มตัว

ประสบการณ์ข้างต้นทำให้มาลัย ชูพินิจมีสถานะเป็นทั้งชาวต่างจังหวัดที่ต้องเดินทางเข้ามาหาโอกาสในเมืองหลวง และเป็นชาวเมืองหลวงที่ได้รับการยอมรับ ขณะเดียวกันประสบการณ์ชีวิตเหล่านี้ทำให้มาลัย ชูพินิจถ่ายทอดมุมมองของชาวต่างจังหวัดในกรุงเทพฯ ได้อย่างน่าสนใจ มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่ากรุงเทพฯ เป็นแหล่งงานและเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการสร้างอนาคตของหนุ่มสาวชาวต่างจังหวัดที่ได้รับการศึกษา และเป็นสถานที่สำหรับเสี่ยงโชคชะตาของชาวต่างจังหวัดที่ยากลำบากและต้องการโอกาสใหม่ในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ การย้ายถิ่นฐานเข้ามาหางานในพื้นที่กรุงเทพฯ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ชาวต่างจังหวัดเหล่านี้ได้แสดงภาพของแรงงานที่หลังไหลเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในระบบทุนนิยมในสังคมเมือง

6.5.1 เมืองหลวงคือแหล่งงานและความหวังของหนุ่มสาวจากต่างจังหวัด

การกล่าวถึงกลุ่มคนหนุ่มสาวที่เพิ่งสำเร็จการศึกษาและย้ายถิ่นฐานเพื่อหาโอกาสทำงาน และการคาดหวังถึงอนาคตที่สดใสในกรุงเทพฯ เป็นประเด็นหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจนำเสนอว่า ความเจริญในสังคมเมืองทำให้กลุ่มคนหนุ่มสาวจำนวนมากเดินทางเข้ามาในเมืองหลวงเพื่อหางานที่จะสามารถสร้างเนื้อสร้างตัว หรือส่งเสริมเกียรติยศของตนเองได้ เช่น การรับราชการ ผู้จัดการห้างร้าน ทนาย หรือเลขานุการ ซึ่งอาชีพเหล่านี้เกิดขึ้นจากการเจริญเติบโตของสังคมเมือง และการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เกิดบริษัท ห้างร้านต่าง ๆ ขึ้นมากมาย โดยภาพของกลุ่มคนหนุ่มสาวต่างจังหวัดที่เข้ามาทำงานในเมืองหลวงปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *คนขี้ลืม* และ *ตำแหน่งเลขานุการณี*

เรื่องสั้นเรื่อง *คนขี้ลืม* มาลัย ชูพินิจเขียนขึ้นในปี พ.ศ.2487 มีเนื้อหากล่าวถึง เทิด ชายหนุ่มชาวสงขลาที่มีโอกาสขึ้นมาศึกษาที่กรุงเทพฯ เมื่อสำเร็จการศึกษาก็เดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านชั่วระยะหนึ่ง และตั้งใจจะเดินทางกลับสู่กรุงเทพฯ อีกครั้งเพื่อหางานทำ โดยให้เหตุผลว่าจังหวัดสงขลาไม่มีงานมากนัก ผิดกับกรุงเทพฯ ซึ่งมีงานที่ตรงกับความต้องการของตนมากกว่า ดังข้อความต่อไปนี้

“มันเป็นโอกาสที่ดีของฉันจะ แช” ชายหนุ่มกำลังพูด “จริงอยู่ในขั้นแรก บางทีจะต้องทำงานหนัก แต่พอคุ้นเข้าก็คงชินไปเอง”

“ดิฉันเชื่อว่าเธอคงไม่ทอดยหรือกเทิด” หญิงสาวตอบ “เธอเคยบอกเองว่าคนที่ตั้งใจจะเป็นใหญ่เป็นโตต่อไปในอนาคตต้องทำงานหนักทั้งนั้น”

“ฉันจะจำคำของแชไว้” เทิดบอก “อย่างไรก็ดี สงขลาเป็นเมืองที่ฉันรักไม่หาย เมื่อตั้งเนื้อตั้งตัวได้แล้ว อยากรเสียฉันก็ต้องกลับมาอีก การเป็นทนายอยู่หัวเมืองอย่างนี้ก็ดีดอก งานเบาเวลาว่างมาก แต่การอยู่เฉยๆ ไม่ทำให้ก้าวหน้าได้ที่สำคัญคือคนเราต้องการงานที่ถูกอภัยยศ”

“ดิฉันเข้าใจความหมายของเธอดี เทิด” หญิงสาวว่า “เธอพูดเหมือนก่อนหน้าเธอจะขึ้นไปเรียนมหาวิทยาลัยคราวนั้น”

“แขจำได้แม่นยำเหลือเกิน” เทิดตอบ

แขหยิบซ้อนคนกาแพในถ้วย แล้วก็เงยหน้าขึ้น และหัวเราะ

“เทิดจะไปพักที่ไหนคะ เห็นเขาว่าที่กรุงเทพฯ เดียวนี้น่าเที่ยวเหมือนเมืองสวรรค์”

“บางทีฉันคงจะหาบ้านเช่า หรือห้องแถวราคาถูๆ อยู่สักแห่งหนึ่ง อยากรู้ก็ดี ฉันจะเขียนจดหมายมาบอกเอง เมื่อได้ที่อยู่นั่นแล้ว”

“ค่ะ” แขรับคำเรียบ ๆ “เขียนไปสการ์ตวิสวยๆ มาถึงดิฉันก็ได้ ดิฉันอยากเห็นอาคารใหม่แถวราชดำเนิน”

“รูปสภาผู้แทนราษฎร แล้วก็สะพานพระพุทธยอดฟ้า อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ไม่เอาบ้างหรือ?”

(คนขี้ลืม, 2516, น. 140 - 141)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้กล่าวถึงสาเหตุที่ชาวต่างจังหวัดที่เดินทางเข้ามาในเมืองหลวงเพื่อศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ และเพื่อหางานทำ เทิดมีความตั้งใจจะเดินทางไปทำงานในกรุงเทพฯ เนื่องจากเชื่อว่า กรุงเทพฯ มีอาชีพและงานที่หลากหลายกว่าในจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นบ้านเกิดของตน และอาจจะทำให้ได้งานที่ตรงกับความต้องการของตนเองมากกว่า นอกจากนี้ เติดยังได้ระบุอีกด้วยว่า การทำงานที่สงขลานั้นอาจจะสบาย เนื่องจากจำนวนงานที่น้อยกว่า ต่างกับการทำงานที่กรุงเทพฯ ที่แม้ว่างานจะหนัก หากแต่จะเก็บเงินได้มากกว่าและสามารถตั้งตัวได้เร็วกว่าการนำเสนอในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงมุมมองของผู้คนในต่างจังหวัดที่เดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ เนื่องจากเชื่อว่ากรุงเทพฯ เป็นพื้นที่แห่งโอกาสของคนวัยหนุ่มสาวที่ต้องการจะเก็บเงินเพื่อสร้างเนื้อสร้างตัว

ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้ถ่ายทอดภาพความเจริญของกรุงเทพฯ ผ่านแขซึ่งเป็นชาวสงขลา และไม่เคยเดินทางไปกรุงเทพฯ โดยกรุงเทพฯ ในจินตนาการของแขเป็นเมืองที่มีสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่และการเปรียบเทียบกรุงเทพฯ ว่าเป็นเสมือน “เมืองสวรรค์” การเปรียบเทียบในลักษณะดังกล่าวเป็นการยกระดับพื้นที่เมืองให้เหนือกว่าพื้นที่ต่างจังหวัด และให้กลายเป็นพื้นที่แห่งความใฝ่ฝันตามจินตนาการของหญิงสาวในต่างจังหวัด นอกจากนี้ การเน้นย้ำของเทิดที่ระบุว่า สิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ของกรุงเทพฯ ยังมีอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็สภาผู้แทนราษฎร และอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิ่งปลูกสร้างที่เป็นหลักฐานแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองมาสู่การปกครองรูปแบบประชาธิปไตย ตลอดจนสะพานพระพุทธยอดฟ้าซึ่งเป็นสิ่งปลูกสร้างที่แสดงความเจริญและการขยายตัวของพื้นที่เมือง สิ่งเหล่านี้เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า สังคมเมืองหลวงคือ สังคมแห่งความเจริญอีกด้วย

ทั้งนี้ การบรรยายถึงความเจริญของกรุงเทพฯ ผ่านมุมมองของเทิดและแชนั้นสะท้อนให้เห็นถึงการตีความภาวะสมัยใหม่ในกรุงเทพฯ ที่แตกต่างกัน โดยเทิดได้บรรยายถึงความเจริญที่เป็นสัญลักษณ์ของภาวะสมัยใหม่ เช่น สัญลักษณ์ของการปกครองสมัยใหม่ และสิ่งก่อสร้างอันเกิดจากวิทยาการสมัยใหม่ หากแต่แชนจินตภาพถึงความเจริญเป็นเพียงความเจริญทางด้านวัตถุอันเกิดจากสังคมนิยมเท่านั้น การตีความของเทิดนั้นได้ชี้ให้เห็นว่า สังคมเมืองกลายเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของความเจริญทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านปัญญา

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้ชี้ให้เห็นว่า ชาวต่างจังหวัดที่ตัดสินใจย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในสังคมเมืองนั้นต้องเจอกับความยากลำบาก โดยบรรยายผ่านเทิด ซึ่งวางแผนที่จะหา “บ้านเช่าหรือห้องแถวเล็กๆ” เพื่อพักอาศัยในกรุงเทพฯ การบรรยายข้างต้นแสดงให้เห็นถึงภาพของชาวต่างจังหวัดในสังคมเมืองที่เตรียมใจว่าตนเองจะต้องพบกับความเป็นอยู่ที่ลำบากมากกว่าการอยู่ในพื้นที่ต่างจังหวัด ซึ่งการเตรียมใจเพื่อพบกับสภาพเศรษฐกิจในสังคมเมืองนี้ ถือเป็นที่ยอมรับว่า แม้ว่าชาวต่างจังหวัดจะมีโอกาสที่จะได้อาศัยอยู่ในเมืองที่มีความเจริญและความศิวิไลซ์ หากแต่ก็ต้องแลกมาด้วยความลำบากในการดำเนินชีวิตด้วย

การบรรยายถึงกรุงเทพฯ ดังที่ปรากฏข้างต้น เป็นเสมือนการเน้นย้ำภาพความเจริญของกรุงเทพฯ ที่เหนือกว่าต่างจังหวัด โดยเฉพาะด้านโอกาสในการทำงาน และแม้ว่ากลุ่มคนหนุ่มสาวจะต้องทำงานหนัก หากแต่จำนวนเงินตอบแทนที่สูงกว่าในพื้นที่อื่น ทำให้กลุ่มคนหนุ่มสาวมุ่งหน้าเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อสร้างเนื้อสร้างตัว ทั้งนี้ ความมุ่งหวังของเทิดยังได้แสดงให้เห็นแนวคิดของการยินยอมเป็นแรงงานในระบบทุนนิยม และความตั้งใจจะขายแรงงานเพื่อแลกเปลี่ยนกับค่าตอบแทนที่ตนเองจะได้รับอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้ถ่ายทอดภาพความผิดหวังของหนุ่มสาวที่เข้ามาในสังคมเมืองไว้ด้วยเช่นกัน โดยแสดงให้เห็นว่า หนุ่มสาวชาวต่างจังหวัดมักมีทัศนคติต่อกรุงเทพฯ ว่าเป็นศูนย์กลางความเจริญ หรือดินแดนแห่งความหวัง หากแต่ก็มีชาวต่างจังหวัดจำนวนมากไม่น้อยที่ถูกผู้คนในสังคมเมืองหลอกลวง และเอาไรต์เอาเปรียบเช่นกัน โดยมาลัย ชูพินิจได้แสดงภาพชาวต่างจังหวัดที่คนกรุงเทพฯ หลอกลวงในเรื่องสั้น *ตำแหน่งเลขานุการณี*

เรื่องสั้น *ตำแหน่งเลขานุการณี* กล่าวถึงหญิงสาวชาวต่างจังหวัดที่ได้ตัดสินใจเดินทางมาทำงานในกรุงเทพฯ เนื่องจากต้องการจะสร้างเนื้อสร้างตัวและสร้างความภูมิใจให้ตนเองและครอบครัว เธอจึงเดินทางเข้ามาหางานทำในเมืองหลวง และคาดหวังที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต หญิงสาวสมัครงานเป็นพนักงานพิมพ์ดีดในบริษัทแห่งหนึ่ง หากแต่ถูกเจ้านายล่อลวงให้มีความสัมพันธ์กันจนหญิงสาวตั้งท้อง เจ้านายจึงให้เธอออกจากงาน หญิงสาวไม่สามารถกลับบ้านได้เนื่องจากตั้งท้องทั้งที่ยังไม่ได้สมรส และล้มเหลวในด้านการทำงาน เธอจึงตัดสินใจฆ่าตัวตาย เรื่องสั้นเรื่องนี้ นำเสนอภาพของชาวต่างจังหวัดเชื่อว่า กรุงเทพฯ เป็นเมืองที่ผู้คนจะสร้างความก้าวหน้าและเกียรติยศให้แก่

ชีวิตได้ หากแต่มาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ แล้ว กลับพบว่าแท้จริงแล้วกรุงเทพฯ ไม่ได้มีเพียงแต่ความเจริญเพียงด้านเดียว หากแต่มีการเอารัดเอาเปรียบ หรือหลอกลวงกันอยู่ด้วย

มาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงความมุ่งหวังของหญิงสาวที่ต้องการจะทำงานเพื่อสร้างเนื้อสร้างตัว และได้รับเกียรติยศจากการทำงาน ความมุ่งหวังของหญิงสาวนี้เป็นเสมือนการแสดงทัศนะของชาวชนบทที่มีต่อกรุงเทพฯ โดยคิดว่ากรุงเทพฯ คือเมืองแห่งความหวัง หรือเป็นพื้นที่แห่งโอกาสของผู้คนจากต่างจังหวัดที่จะเข้ามาทำงานและสร้างชื่อเสียงเกียรติยศ ตลอดจนดำเนินชีวิตในสภาพสังคมที่มีความทันสมัย โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงความมุ่งหวังของหญิงสาว ดังนี้

“ขอเล่าเรื่องความก้าวหน้าของชีวิตดิฉันในพระนครขณะนี้ให้เธอฟังสักหน่อย เวลานี้ดิฉันไม่ได้เป็นพนักงานพิมพ์ดีดอยู่ในกรมที่ดิฉันแรกทำอีกแล้ว เพราะมีนายห้างเขาให้เงินเดือนดีกว่านั้น ดิฉันกำลังเรียนวิชาเลขานุการทางไปรษณีย์เพิ่มเติมอยู่ทุกขณะ ตั้งใจว่าปลายปีนี้จะลาออกจากห้างนี้ และสอบเข้ารับตำแหน่งในกระทรวง...ต่อไป ผู้จัดการห้างเขาขอร้องให้อยู่ไปก่อน โอกาสข้างหน้ายังมีอยู่อีกมาก แต่ดิฉันได้ตกลงใจเสียแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับดิฉันเวลานี้สบายดี”

....

คิดถึงเธอจริง ๆ ค่ะตอม อยากกลับบ้านได้พบเธอ มีเวลาเที่ยวเตร่กับเธอ อยู่ใกล้กับเธอต่อไปอย่างเดิม แต่ขอโอกาสให้ดิฉันได้ตั้งตัวด้วยลำแข้งของตนเอง เสียก่อนเถิดนะคะ แล้วดิฉันจะกลับไปหาตอมของดิฉัน ตอมคนดี ดิฉันขอให้เธอมีความสุข ลาก่อนนะคะ ดิฉันคิดถึงเธอเสมอ...”

(ตำแหน่งเลขานุการณี, 2537, น. 219 - 220)

ข้อความข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงความมุ่งหวังของหญิงสาวชาวต่างจังหวัดที่ต้องการจะมีอนาคตที่ดี มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ได้ทำงานที่มีเกียรติยศ และได้รับการยอมรับจากคนในสังคมเมือง การบรรยายภาพในลักษณะดังกล่าวเป็นเสมือนการกำหนดภาพแทนให้กรุงเทพฯ เป็นเมืองแห่งโอกาสและความเจริญก้าวหน้า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในสังคมเมืองแห่งนี้ต่างก็มีอนาคตที่สดใส สามารถดำเนินชีวิตได้ตามที่ตนเองปรารถนา

อย่างไรก็ตาม จากเรื่องสั้นเรื่อง **ตำแหน่งเลขานุการณี** นี้ มาลัย ชูพินิจได้นำเสนอว่าแท้จริงแล้ว กรุงเทพฯ ไม่ได้เป็นเมืองตามอุดมคติดังที่ชาวต่างจังหวัดคิด หากแต่พื้นที่กรุงเทพฯ นั้นมีแง่มุมที่เลวร้ายเช่นกัน เช่น การหลอกลวง การเอารัดเอาเปรียบหรือกอบโกยผลประโยชน์จากความไม่รู้ของผู้อื่น โดยเฉพาะการหลอกลวงชาวต่างจังหวัดที่ไม่รู้เท่าทันผู้คนในสังคมเมือง เช่นในกรณีหญิงสาวชาวต่างจังหวัดถูกเจ้านายของตนเองล่อลวงทางเพศจนตั้งท้อง และถูกหลอกให้ออกจากงาน เพื่อคิด

กันหญิงสาวออกไปจากสังคมของตนเอง ทำให้ความคาดหวังที่จะเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงานของหญิงสาวถูกทำลายลง เธอจึงตัดสินใจฆ่าตัวตายในท้ายที่สุด โดยปรากฏจดหมายตัดพ้อของหญิงสาวก่อนเสียชีวิตดังนี้

“...ดิฉันเขียนมาถึงคุณหลวงครั้งนี้ ก็เพื่อวิงวอนคุณหลวงเป็นครั้งสุดท้าย ถึงแม้ไม่สงสารดิฉันก็ขอให้สงสารกับทารกตาต่างๆ ซึ่งเป็นทั้งของดิฉันและคุณหลวงเองที่จะเกิดมาดูแลต่อไป เทพดาเบื้องบนท่านทราบดีว่า มันไม่ใช่ความผิดของดิฉันในการก่อเรื่องนี้ คุณหลวงเองเป็นผู้อนุญาตให้ดิฉันหยุดงานเองชั่วคราว จนกว่าจะคลอดลูกของเรา แล้วคุณหลวงก็สั่งปลดและหยุดส่งเสียดิฉัน วานนี้หมอบอกว่า อีกเดือนเดียวเท่านั้นก็จะถึงกำหนดคลอด ดิฉันไม่ขอร้องอะไรทั้งนั้น นอกจากค่ายาและค่ารักษาตัวในการคลอดลูกคนนี้ แล้วก็หนีไปเสียให้พ้นหน้าค่าตาคุณหลวง”

...

“ดิฉันไม่ทราบว่าคุณหลวงเอาใจใส่ของคุณหลวงที่มีต่อดิฉันในครั้งแรก การที่คุณหลวงเลื่อนดิฉันจากตำแหน่งพนักงานพิมพ์ดีดขึ้นไปเป็นเลขานุการณีของคุณหลวงจะมาลงเอยอย่างไร”

(ตำแหน่งเลขานุการณี, 2537, น. 219 - 220)

การกล่าวถึงความผิดหวังของหญิงสาวชาวต่างจังหวัดที่ต้องการจะมาทำงานเพื่อหารายได้ หากแต่ถูกเจ้านายชาวกรุงเทพฯ หลอกหลวงจนตั้งท้อง อีกทั้งยังให้ออกจากงานโดยไม่รับผิดชอบดังที่ปรากฏข้างต้นเป็นเสมือนการแสดงถึงสภาพด้านลบของสังคมในกรุงเทพฯ โดยผู้ประพันธ์ชี้ให้เห็นว่า กรุงเทพฯ ไม่ได้เป็นสังคมในอุดมคติ หรือเป็นเมืองที่มีความศิวิไลซ์ดังเช่นที่ชาวต่างจังหวัดคิดฝันไว้ เนื่องจากผู้คนในสังคมกรุงเทพฯ นั้นไม่ได้มีความจริงใจต่อกัน ทั้งนี้ การกำหนดบทบาทของตัวละครดังกล่าวเป็นเสมือนการเสียดสีให้เห็นว่าผู้ที่เป็นเจ้าของหรือนายทุน ซึ่งควรจะเป็นบุคคลที่น่าเคารพ เชื่อถือกลับเป็นผู้ที่หลอกหลวงเสียเอง พื้นที่สังคมเมืองนั้นมีความอันตรายและไม่สามารถไว้วางใจใครได้ ภาพลักษณ์ของกรุงเทพฯ ที่ปรากฏในเรื่องสั้นเรื่องนี้จึงเป็นด้านลบของสังคมเมือง

ทั้งนี้ การนำเสนอภาพในด้านลบของสังคมเมือง และกล่าวถึงความผิดหวังของชาวต่างจังหวัดในพื้นที่เมืองนี้ ได้แสดงให้เห็นมโนทัศน์ต่อสังคมกรุงเทพฯ ของผู้ประพันธ์ที่เห็นว่า ความเจริญจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้ทำให้กรุงเทพฯ เป็นพื้นที่แห่งความเจริญ เป็นเมืองแห่งโอกาสในการหางานทำของแรงงานชาวต่างจังหวัด หากแต่กรุงเทพฯ ก็เป็นพื้นที่แห่งความอันตราย และความหลอกหลวงด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ การกำหนดให้หญิงสาวชาวต่างจังหวัดถูกชายชาวเมืองหลอกหลวงยังคงแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์แบบคู่ตรงข้ามระหว่างเมืองและชนบทผ่านตัวละครในเรื่องอีกด้วย โดยมาลัย

ซูพินิจได้กำหนดภาพของชนบทให้เป็นหญิงสาวที่บริสุทธิ์ ชื่อ และถูกหลอกได้ง่าย และกำหนดภาพของสังคมเมืองแทนนายจ้างที่มีอำนาจ และมีเล่ห์เหลี่ยม การกำหนดบทบาทของตัวละครดังที่ปรากฏข้างต้น เป็นเสมือนการกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเมืองและชนบทด้วยบทบาททางเพศ ที่เพศชายมีอำนาจเหนือเพศหญิง ความแตกต่างในลักษณะคู่ตรงข้ามนี้ทำให้ผู้คนในสังคมชนบทไม่สามารถมีอำนาจเหนือผู้คนในสังคมเมืองได้

6.5.2 สังคมของชาวต่างจังหวัดในพื้นที่เมืองหลวง

แม้ว่า มาลัย ซูพินิจจะกล่าวถึงการย้ายถิ่นฐานเพื่อหางานทำ ชาวต่างจังหวัดที่ถูกชาวเมืองหลอก หากแต่การถ่ายทอดภาพของชาวต่างจังหวัดในพื้นที่กรุงเทพฯ ที่น่าสนใจก็คือ ภาพของชาวต่างจังหวัดที่มีการรวมกลุ่มและช่วยเหลือกัน ตามกำลังที่สามารถจะทำได้ การถ่ายทอดภาพการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างชาวต่างจังหวัดด้วยกันนี้แสดงให้เห็นถึงมายาคติเกี่ยวกับสังคมชนบท และมนทัศน์ของมาลัย ซูพินิจที่เชื่อว่าสังคมต่างจังหวัด คือสังคมที่ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

การถ่ายทอดภาพวิถีชีวิตของชาวต่างจังหวัดที่มีการรวมกลุ่มกัน และเพื่อต่อกันนี้ปรากฏในเรื่องสั้น *แม่เสื่อ* กล่าวถึง ยายเนืองซึ่งเป็นหญิงสาวสูงวัยที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และหุงหาอาหารและให้ที่พักพิงแก่เด็ก ๆ ไร้บ้าน และชาวต่างจังหวัดที่เดินทางเข้ามาถึงกรุงเทพฯ เพื่อหางาน นอกจากนี้ยายเนืองยังโน้มน้าวจิตใจเด็กสาวที่ตั้งใจจะเดินทางมาเป็นโสเภณีในกรุงเทพฯ ให้เปลี่ยนใจอีกด้วย มาลัย ซูพินิจได้บรรยายความคิดของยายเนืองที่มีต่อเด็กไร้บ้าน และชาวต่างจังหวัดที่เข้ามาหางานในกรุงเทพฯ ไว้ว่า

“จะอย่างไรได้คะ” แกเคยพูดกับข้าพเจ้าขณะที่แวะไปเยี่ยมในเย็นวันหนึ่ง “คนเราจะเห็นใจกันได้ก็ในยามคับขันเท่านั้น เวลาอย่างนี้จะมามั่วรังเกียจอะไรกันในเรื่องคนดีคนชั่ว ชีวิตเป็นของประเสริฐกว่าอะไรทั้งหมด” แกชี้ให้ดูบรรดาผู้คนหน้าใหม่ๆ ซึ่งพลุกพล่านอยู่ในบริเวณบ้านนั้นแล้วเอ่ยต่อไป “คุณดูเถอะว่า ดิฉันจะปล่อยพวกเด็กๆ ให้กลับบ้านช่องของมันตามแต่ใจสมัคร ชีวิตของใคร ใครก็รัก ส่วนมากของคนที่คุณเห็นวันนี้ ล้วนแต่เป็นพวกเพื่อนบ้านที่หมดที่พึ่งทั้งสิ้น บางคนมาอยู่ได้วันสองวันมีทางไปได้ก็ไป เมื่อยังไม่มีที่ทางจะอพยพไปไหน เขาก็อาศัยอยู่ที่นี้ไปก่อน มันห่างจากจุดทหารแล้วก็คนมากอุ่นใจกว่าอยู่แต่ลำพัง”

(แม่เสื่อ, 2538, น. 218)

จากตัวอย่างข้างต้นมาลัย ซูพินิจได้กล่าวถึงความลำบากของชาวชนบทในพื้นที่เมืองเนื่องมาจาก เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 โดยชี้ให้เห็นว่า ชาวต่างจังหวัดจำนวนมากที่เดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ เนื่องจากต้องการที่จะหางาน แม้ว่าจะไม่รู้จักรใครในพื้นที่เมืองเลยก็ตาม ยายเนืองซึ่ง

เดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ ก่อน และมีประสบการณ์ชีวิตในสังคมกรุงเทพฯ จึงพยายามช่วยเหลือและให้ที่พักพิงแก่ชาวต่างจังหวัดหรือเด็กไร้บ้าน การกระทำของยายเนื่องแสดงถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของกลุ่มชนชั้นกลางในสังคมเมืองหลวง

การนำเสนอภาพความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของกลุ่มชนชั้นกลางนี้ แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่ยังคงเชื่อว่า ชาวต่างจังหวัดเป็นผู้ที่มีน้ำใจ แม้ว่าตนเองจะอยู่ในสถานการณ์ที่ลำบาก หากแต่เมื่อเห็นคนที่ลำบากกว่าก็พยายามช่วยเหลือเท่าที่ตนเองจะสามารถช่วยได้ การนำเสนอภาพของชาวต่างจังหวัดในพื้นที่กรุงเทพฯ นี้ เป็นเสมือนการสร้างภาพแทนของชาวต่างจังหวัดว่าเป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีน้ำใจช่วยเหลือกันแม้ในยากที่ยากลำบาก และอาจกล่าวได้ว่าการนำเสนอภาพความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของชาวชนบทในสังคมเมืองนี้เป็นมายาคติเกี่ยวกับสังคมชนบทที่สำคัญในระยะเวลาต่อมา นอกจากนี้ การกำหนดพฤติกรรมตัวละครในลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า มาลัย ชูพินิจชื่นชมวิถีชีวิตและระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชนบทที่ถ้อยทีถ้อยอาศัย พึ่งพากันในระบบเครือญาติ และนำค่านิยมดังกล่าวมาแสดงผ่านตัวละครชาวต่างจังหวัดที่เข้ามาหางานในสังคมเมืองอีกด้วย

ทั้งนี้ การกล่าวถึงความยากลำบากในการดำเนินชีวิตในกรุงเทพฯ สะท้อนให้เห็นมุมมองของมาลัย ชูพินิจที่ยอมรับว่ากรุงเทพฯ เป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญ เป็นศูนย์กลางของระบบทุนนิยม และเป็นเสมือนพื้นที่แห่งความหวังของแรงงานในระบบทุนนิยมที่ต้องการจะเข้ามาเสียโชคและสร้างตัวในพื้นที่กรุงเทพฯ อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจก็ได้แสดงให้เห็นว่ายังคงมีชาวต่างจังหวัดหรือชาวชนบทในพื้นที่เมืองที่ยังคงต้องพบกับความยากลำบากและความผิดหวังในการดำเนินชีวิตในเมืองหลวงแห่งนี้ แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะยกย่องความเจริญของสังคมเมืองเพียงใด หากแต่ก็ยังชื่นชมและให้คุณค่าความสัมพันธ์และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของผู้คนในสังคมชนบทอยู่ด้วย สังคมของชาวชนบทในเมืองหลวงจึงมีลักษณะเป็นสังคมในอุดมคติที่มาลัย ชูพินิจพยายามจะนำเสนอ

6.6 ชนบทคือ พื้นที่ใหม่ของการค้าและการลงทุน

การถ่ายทอดภาพความเจริญและอิทธิพลของระบบทุนนิยมในสังคมเมืองนั้นไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่เดียวที่มาลัย ชูพินิจให้ความสนใจ พื้นที่ชนบทถือเป็นพื้นที่อีกแห่งหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบทุนนิยมด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชซึ่งได้ศึกษาเรื่อง *ชุมชนกับชาติ อำนาจกับความรักในทุ่งมหาสารคาม* (2558, น. 52 - 53) ได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมในพื้นที่ชนบทไว้ว่า นวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาสารคาม* ได้ทำให้ความคิดและระบบการค้าในพื้นที่ชนบทเปลี่ยนแปลงไป โดยเริ่มได้เปลี่ยนแปลงจากการทำธุรกิจค้าไม้บนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติของวัฒนธรรมชุมชน ทำข้อตกลงซื้อขายด้วยการยึดถือคำมั่นสัญญาและวาจาสัตย์เหนือสัญญาลายลักษณ์อักษร แต่เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เข้ามามีอิทธิพลใน

ชุมชนทำให้รื้อต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้ำมาเป็นพ่อค้าในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ และการเปลี่ยนแปลงของรื้อนี้ได้แสดงให้เห็นว่าระบบทุนนิยมได้มีชัยชนะเหนือวัฒนธรรมชุมชน

ทั้งนี้ การบรรยายถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับรื้อในนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาพระราช* ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าระบบทุนนิยมนั้นไม่ได้ส่งอิทธิพลเฉพาะในพื้นที่เมืองเท่านั้น หากแต่ระบบทุนนิยมได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในวงกว้างและเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชนบทด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ ผู้วิจัยยึดถือแนวคิดของชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชที่ระบุว่าระบบทุนนิยมทำให้สังคมและวัฒนธรรมการค้ำของผู้คนในสังคมชนบทมีความเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะบทบาทของรื้อซึ่งเปลี่ยนจากพ่อค้าที่ยึดมั่นสัจจะสัญญา กลายเป็นพ่อค้าในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ ทั้งนี้ รื้อถือเป็นตัวอย่างของชาวชนบทที่เปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่ชนกลางทุนในระบบทุนนิยม อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นอิทธิพลของระบบทุนนิยมในพื้นที่ชนบทก็คือ การที่กลุ่มพ่อค้า ชาวเมืองหลวง และนักลงทุนเห็นพื้นที่ชนบทเป็นแหล่งทรัพยากร เป็นพื้นที่สำหรับการลงทุน และเป็นความหวังใหม่สำหรับการสร้างรายได้และผลกำไร

มาลัย ชูพินิจได้บรรยายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทนั้นส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากนักลงทุนที่เห็นถึงมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และการสร้างรายได้ที่เกิดจากการลงทุนในพื้นที่ชนบท กลุ่มนักลงทุนเหล่านี้มีพื้นที่พิพาทที่หลากหลายนี่อาจจะเป็น “พะโป้” พ่อค้าไม้ชาวพม่าที่ได้สัมปทานปางไม้ในพื้นที่ท่ากระดาน ตะไถ่และโป่งตะคร้อในนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาพระราช* และ *ขั้วฟ้าดินสลาย* “รื้อ” พ่อค้าเรือเร่ที่เห็นช่องทางการค้าไม้จึงลงทุนค้าไม้ที่คลองสวนหมากในนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาพระราช* “ฮาร่ง” ชายหนุ่มข้าราชการจากกรุงเทพฯ ที่ผิดหวังในความรักรจึงหนีจากสังคมมาลงทุนทำสวนที่ชุมพรในเรื่อง *แผ่นดินของเรา* และ “ประภาส จาริกบุตร” ชายหนุ่มหนีคดีจากเมืองหลวงที่เดินทางมาลงทุนซื้อที่ดินเพื่อทำสวนและฟาร์มปศุสัตว์ที่บริเวณอ่าวน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในนวนิยายเรื่อง *เกิดเป็นหญิง* เป็นต้น ตัวละครเหล่านี้ถูกบรรยายว่าเป็นคนต่างถิ่น แต่มองเห็นถึงมูลค่าของทรัพยากรในพื้นที่ชนบท และพยายามหาเงินทุนมาลงทุนเพื่อสร้างเนื้อสร้างตัวในพื้นที่ชนบท เสมือนภาพ “กลุ่มนายทุน” ที่เดินทางเข้าไปในชนบท และใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชนบทเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนเอง

การกล่าวถึงภาพของกลุ่มนายทุนที่เข้าไปลงทุนในพื้นที่ชนบทในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนั้นมักถูกอธิบายว่าเป็นการ “สร้างเนื้อสร้างตัว” ของผู้ที่มองเห็นโอกาสที่จะสร้างรายได้จากทรัพยากรในชนบท ทั้งนี้ แม้ว่าบุคคลกลุ่มนี้จะมีฐานะทางการเงินแตกต่างกันเมื่อเริ่มต้นลงทุน หากแต่สิ่งหนึ่งที่กลุ่มนายทุนเหล่านี้มีตรงกันก็คือ เป็นบุคคลภายนอกชุมชนที่มองเห็นถึงโอกาสทางการค้าที่คนในชนบทมองไม่เห็น หรือมองเห็นแต่ไม่กล้าลงมือทำ ยกตัวอย่างเช่นรื้อในเรื่อง *ทุ่งมหาพระราช* ซึ่งเคยเป็นพ่อค้าเรือเร่มาก่อน และมองเห็นโอกาสในการค้าไม้ แม้ว่าตนเองจะไม่มีทุนรอนก็ตาม หากแต่รื้อก็เชื่อว่าตนเองจะสามารถสร้างรายได้และกำไรจากการค้าไม้ได้แน่นอน โดยผู้ประพันธ์ได้บรรยายถึงการเริ่มต้นค้าไม้ของรื้อไว้ว่า

เอ็งหมายความว่า จะล่องเองรี รีน?” สีหน้าแม่เต่าแสดงความหนักใจ

“เปล่า ฉันจะหาคนลงหลักกะนายท้ายแพที่เก่งที่สุดที่จะหาได้ในลุ่มน้ำ
ปิงในปีแรก ค่าจ้างจะเสียเท่าไรเสียไป แต่ในปีที่สอง—“

“เออ ปีที่สอง?”

“ปีที่สองกะปีต่อ ๆ ไปฉันจะล่องเอง

เจตนาอันเด็ดเดี่ยวของเขาเป็นสิ่งที่ยากที่ใครจะทัดทานได้ การล่องแพใน
สมัยนั้น หมายถึงการเสี่ยงสารพัดตลอดระยะทาง 5 คืน 6 วันหรือน้อยและ
มากกว่านั้น แล้วแต่น้ำและอุปสรรคหรือความสะดวกในการเดินทาง จาก
กำแพงเพชรถึงปากน้ำโพ เขารู้ว่าในฐานะที่เป็นคนแรกในบ้านคลองสวนหมาก
ใต้ ที่จะริอ่านค้าไม้และล่องแพด้วยตัวเองย่อมจะตกอยู่ในสายตาของคนทั่วไป
อย่างคนที่ความคิดวิถิตถาร การค้าไม้เป็นของคนใหญ่คนโตทุนรอนนับเล่มเกวียน
อย่างพะโป้ และบริษัทฝรั่งไม่ใช่คนอย่างเขา ซึ่งขาดเครื่องมือเกือบทุกสิ่งทุกอย่าง
นอกจากความทะเยอทะยาน ความฝันและกำลังใจอันแรงกล้า

(ทุ่งมหาราช, 2518, น. 10-11)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงทัศนะของรีนที่มองเห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าใน
เขตชนบทที่ตนเองอาศัยอยู่ และมุ่งหวังจะทำธุรกิจค้าไม้ของตนเองขึ้น ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้อธิบายว่า
ในขณะนั้นการค้าไม้เป็นเรื่องของกลุ่มนายทุนรายใหญ่ หากแต่รีนมองว่าตนเองก็สามารถที่จะรวบรวม
เงินทุน แรงงานชาวบ้านในพื้นที่ และสร้างเครือข่ายการค้าไม้ของตนเองขึ้นมาได้ ความคิดเรื่องการค้า
ไม้ของรีนนี้ต่างจากชาวบ้านที่ดำเนินชีวิตแบบหาเช้ากินค่ำตามวิถีชีวิตในชนบท แม้ว่ารีนจะมีสถานะ
เป็นชาวบ้าน หากแต่มาลัย ชูพินิจได้สร้างรีนที่มีความคิดและวิสัยทัศน์แตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป อีก
ทั้งการกำหนดให้รีนเป็นพ่อค้าเรือเรืออยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง ก่อนที่จะมาลงหลักปักฐานที่คลองสวนหมาก
ทำให้รีนเป็นเสมือนบุคคลจากสังคมภายนอกชนบทมากกว่าชาวชนบททั่วไป

ความตั้งใจที่จะค้าไม้ของรีนยังได้แสดงให้เห็นถึงภาพ “นักลงทุนหน้าใหม่” ที่กล้าตัดสินใจนำ
เงินทั้งหมดที่ตนเองมีมาสร้างกิจการของตนเอง แม้ว่าในขณะนั้นการค้าไม้จะเป็นธุรกิจของคนใหญ่คน
โตหรือนายทุนรายใหญ่ แต่รีนพยายามหาหนทางและใช้เครือข่ายที่เกิดจากความสนิทสนมและความ
ไว้วางใจกับชาวบ้านเพื่อทำการค้าจนประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้ แนวทางการค้าไม้ของรีนที่ต้องการจะจ้างคนลงหลักและนายท้ายเรือที่มี
ประสบการณ์ในการล่องแพมาทำงานในปีแรกโดยไม่เกี่ยงราคาค่าจ้าง เพื่อให้การค้าประสบผลสำเร็จ
ทำกำไร และรีนเองก็ได้เรียนรู้วิธีการล่องแพค้าขายไม้ยังแสดงให้เห็นถึงแนวคิดแบบทุนนิยมของรีนที่
มุ่งใช้เงินเพื่อลงทุน การว่าจ้าง และการแสวงหากำไรทางธุรกิจเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การที่รีนใช้ความสัมพันธ์สนิทสนมกับผู้คนในหมู่บ้านเพื่อติดต่อขอให้ชาวบ้านหาไม้และขายไม้ให้ตน และตนเองก็ค้าไม้กับตัวนาคาโดยพยายามใช้ระบบคู่ค้าที่มีความไวเนื้อเชื่อใจและซื่อสัตย์ต่อกัน แสดงให้เห็นถึงการพยายามเริ่มต้นลงทุนโดยรักษาความสัมพันธ์ทางการค้าในระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ไว้ก่อนจะเปลี่ยนแปลงไปภายหลังจากที่ “นายเสถียร” เข้ามาในชุมชน การค้าของรีนจึงเป็นการลงทุนของนักลงทุนหน้าใหม่ที่เริ่มต้นการค้าด้วยการใช้ประโยชน์จากระบบการค้าแบบเดิมเพื่อสร้างเนื้อสร้างตัวในพื้นที่ชนบท และเปลี่ยนแปลงตนเองจากพ่อค้าเรือเร่และชาวบ้านให้มีสถานะใหม่เป็นนายทุนในพื้นที่ชนบท

นอกจากรีนแล้ว ภาพของ “นายเสถียร” ก็ถือเป็นภาพแทนของกลุ่มนายทุนชาวเมืองที่เดินทางเข้ามาลงทุนในพื้นที่ชนบทด้วยเช่นกัน โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงนายเสถียรว่าเป็นนักลงทุนหน้าใหม่ที่เห็นชนบทเป็นเสมือนชุมทรัพย์หรือแหล่งทรัพยากรที่สร้างรายได้ให้แก่ตนเองได้ โดยปรากฏคำประพันธ์ดังต่อไปนี้

พูดถึงนายเสถียร ฉันคิดว่ารีนคงจะเข้าใจว่าคนอย่างนั้นไม่ใช่คนที่จะละทิ้งความพยายามง่ายๆ ฉันรู้ตั้งแต่แรกที่เขาขึ้นมาอยู่ที่นี่แล้ว ว่าเขาหมายจะสร้างเมืองลงที่นั่นเหมือนกัน นายเสถียรมองการณ์ไกล เขาเห็นแม่วัง โป่งน้ำร้อน และเขาใหญ่เป็นชุมทรัพย์พระศุภีที่คนเราจะไม่มีวันขหมด เขาไม่ได้คิดจะทำงานอยู่กับฉันหรือบริษัทนาน หากรอคอยคืนวันที่เขาจะปีกกล้าขาแข็งเพื่อปลีกตัวออกไปทำการค้าส่วนตัวของเขาเอง เศรษฐีร้ายที่นายเสถียรใจเร็ว และสำคัญคนบ้านนี้ผิด เพราะฉะนั้นโครงการของเขา จึงล้มเหลวลงไปชั่วคราว”

(ทุ่งมหาธาต, 2518, น. 284)

ข้อความข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงภาพของนายเสถียรในฐานะนักลงทุนหน้าใหม่จากพื้นที่เมืองที่ต้องการจะเข้ามาลงทุนค้าไม้ในพื้นที่ชนบทเช่นกัน โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงนายเสถียรว่าเป็นผู้ที่ “มองการณ์ไกล” มองเห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชนบทเป็นเสมือนชุมทรัพย์ที่ยิ่งใหญ่ การบรรยายในลักษณะดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงภาพของกลุ่มนายทุนจากนอกพื้นที่ชนบทที่เข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่

มาลัย ชูพินิจได้กล่าวถึงพื้นที่ชนบท โดยระบุว่า เป็นเสมือนแหล่งชุมทรัพย์อีกหลายครั้ง โดยการกำหนดให้ชนบทเป็นชุมทรัพย์ที่สามารถทำให้ชาวบ้านธรรมดาทั่วไปร่ำรวยขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ทิศนะดังกล่าวปรากฏในตอนที่รีนประสบความสำเร็จจากการค้าไม้ว่า

โชคชะตาและวาสนา ซึ่งน้อยครั้งจะได้เคยปรากฏแก่น้อยคนมาถึงรึนราวกับคนที่ลืมนตาตื่นขึ้นมาพบตนเองในเมืองลับแล หรือถ้าชุมทรัพย์ของปู่โสมกำไรรายจากการค้าไม้ในปีนั้น เป็นไปมิได้ผิดพลาดจากที่ตัวนดาบอกล่า และเขาคาดคะเนไว้ เพราะฉะนั้นจึงมากพอสำหรับยุคสมัยที่เขาอยู่ จะบำเพ็ญตนเป็นเศรษฐีย่อย ๆ นอนกินไปจนตาย หรือเป็นพ่อค้าไม้รายใหญ่ขึ้นอีกคนหนึ่งแห่งลุ่มน้ำแม่ปิง

(ทุ่งมหาธาต, 2518, น. 297)

ข้อความข้างต้นได้แสดงให้เห็นทัศนะของผู้ประพันธ์ที่เชื่อว่าทรัพยากรในชนบทคือ ชุมทรัพย์ที่ควรค่าแก่การลงทุน แม้แต่นักลงทุนรายใหม่ที่แทบไม่มีทุนรอน หากแต่เห็นโอกาสทางการค้าอย่างรึนก็ยังสามารถลงทุนค้าขายและกลายเป็นเศรษฐีรายใหม่ได้ไม่ยาก พื้นที่ชนบทในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจะเป็นเสมือนพื้นที่สำหรับการลงทุน และผู้ลงทุนนั้นจะต้องเป็นคนนอกหรือเป็นผู้ที่มีความรู้หรือประสบการณ์ภายนอกสังคมชนบทมาก่อน

ทั้งนี้ ข้อสังเกตประการหนึ่งที่ปรากฏผ่านตัวละครรึนและเสถียรก็คือ แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะกำหนดให้รึนและเสถียรมีสถานะเป็นคู่แข่งกันและมีพื้นที่ที่แตกต่างกัน โดยรึนเป็นพ่อค้าเรือเร่จากชนบท ในขณะที่เสถียรคือผู้จัดการปางไม้ที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนแบบตะวันตก หากแต่ทั้งรึนและเสถียรกลับมีลักษณะร่วมกันหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการมองชนบทเป็นชุมทรัพย์หรือเป็นแหล่งทรัพยากรที่สร้างรายได้ ทั้งสองมีประสบการณ์ชีวิตในพื้นที่เมือง ทั้งสองมีวิสัยทัศน์ที่ต่างไปจากชาวชนบทที่มุ่งทำงานแบบหาเช้ากินค่ำ และทั้งสองทุ่มเงินทุนทั้งหมดที่มีเพื่อลงทุนค้าไม้ในชนบท ซึ่งวิสัยทัศน์และความคาดหวังถึงผลกำไรที่จะได้รับของทั้งสองนั้นได้แสดงให้เห็นว่าภาวะสมัยใหม่ได้ทำให้นโนทัศน์เรื่องชนชั้นและรูปแบบการดำเนินชีวิตในพื้นที่ชนบทแบบเดิมพรว้าเลือนลง ชนบทเริ่มมีกลุ่มชนชั้นใหม่เกิดขึ้นนั้นก็คือกลุ่มพ่อค้าและนักลงทุนหน้าใหม่ที่เข้าไปลงทุนในพื้นที่ชนบท โดยนักลงทุนเหล่านี้จะมีพื้นที่หรือมีสถานะใดก็ได้ หากแต่จะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจและยอมรับกลไกของระบบทุนนิยม มองเห็นช่องทางหรือโอกาสทางการค้าที่ชาวชนบทมองไม่เห็น กล้าลงทุน กล้าจ้างแรงงาน และต่างก็หวังถึงผลกำไรในการลงทุน

การกำหนดให้ชนบทเป็นโอกาสสำหรับการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของผู้คนที่ผิดหวังจากสังคมเมืองหลวงถือเป็นประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจ มักวางโครงเรื่องให้ชาวเมืองหลวงตัดสินใจเดินทางมาเริ่มต้นชีวิตใหม่ในพื้นที่ชนบท ด้วยการทำไร่ สวน หรือฟาร์มปศุสัตว์ พื้นที่ชนบทซึ่งเคยเป็นพื้นที่ของชาวบ้านจึงกลายเป็นพื้นที่สำหรับการลงทุน และเป็นโอกาสในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของผู้คนจากสังคมเมือง โดยวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจที่กล่าวถึงการเริ่มต้นใหม่ในพื้นที่ชนบทนั้น ปรากฏในเรื่อง *เกิดเป็นหญิง* และ *แผ่นดินของเรา*

นวนิยายเรื่อง *เกิดเป็นหญิง* เป็นนวนิยายที่นำพื้นที่บริเวณอ่าวน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มาเป็นฉากของเรื่อง นวนิยายเรื่องนี้ได้กล่าวถึงประภาส จาริกบุตร ชายหนุ่มชาวพระนครที่หลบหนีจากคดีขโมยทรัพย์ และคิดที่จะมาตั้งต้นชีวิตใหม่ที่บริเวณอ่าวน้อย โดยประภาสขอซื้อที่ดินต่อจากกำนัน และลงมือทำไร่ ปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์ โดยประภาสใช้เวลาเพียง 3 เดือนก็สามารถพัฒนาไร้อของตนเองจนประสบผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว ทั้งการปลูกผักที่แตกต่างจากชาวบ้านในชุมชน และการเลี้ยงสัตว์สายพันธุ์ต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นเกษตรกรนี้ทำให้ประภาสสามารถตั้งตัวและหาเลี้ยงชีพได้ในที่สุด ดังที่มาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงการทำไร่ของประภาสดังต่อไปนี้

“อย่างไรก็ตาม ภายใน 3 เดือนแรกที่เขาไปตั้งภูมิลำเนาลงในชนบทนั้น ผู้ที่ผ่านไปทางเขาคันกระเด โยมได้แลเห็นฟาร์มซึ่งมีผู้มาทำไร่ไว้แก่ได้รับการทำนุบำรุง หักล้างทางพงโล่งเตียนไปหมด มีพืชผักและพันธุ์ไม้ล้มลุกซึ่งลงเพาะไว้เป็นร่องขึ้นงอกงามเขียวชอุ่มที่มุมไร่ใกล้บ้าน ด้านหนึ่งยกเล็กกั้นลวดตาข่ายทำเป็นบริเวณที่เลี้ยงไก่ ซึ่งเจ้าของซื้อมาใหม่จากฟาร์มบางเบิดราว 11-12 คู่ พร้อมด้วยลูกหมูพันธุ์ยอร์คเชียร์ 2-3 ตัว ปลอ่ยให้มันขุดกินมันและรากไม้้อยู่ตามเนินดินหลังบ้าน ความเปลี่ยนแปลงอันปรากฏแก่ฟาร์มนั้นเกิดจากน้ำพักน้ำแรงของเขาและคนงาน 2-3 คน ซึ่งว่าจ้างเอาจากอ่าวน้อยแท้ๆ แต่ความจริงก็แจ้งอยู่แก่ชาวชนบทนั้นอีกอย่างหนึ่งว่าชายแปลกหน้าผู้นี้ นอกจากจะมีความสามารถในการกสิกรรมแล้วยังเป็นนักตี๋มจัดอย่างน่ากลัวเสียอีกด้วย”

(เกิดเป็นหญิง, 2516, น. 6 - 7)

การบรรยายถึงความสำเร็จในการลงหลักปักฐานในต่างจังหวัด และความสามารถของประภาสในฐานะเกษตรกรของชายหนุ่มชาวเมืองผู้นี้ ได้สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ชนบทได้กลายเป็นพื้นที่สำหรับการลงทุนและการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของผู้คนจากสังคมเมือง อีกทั้งผู้คนจากสังคมเมืองก็สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรซึ่งเป็นอาชีพของผู้คนในชนบทได้เป็นอย่างดี จนได้รับการยอมรับจากชาวชนบทซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ด้วย

มาลัย ชูพินิจยังได้อธิบายว่า ด้วยความรู้และวิสัยทัศน์สมัยใหม่ทำให้ประภาสกลายเป็นผู้ที่มีความรู้สูงกว่าชาวบ้านในชนบท และประสบความสำเร็จมากกว่าชาวชนบทในพื้นที่ การกำหนดให้ประภาสประสบความสำเร็จนั้นเป็นเสมือนการยกย่องความรู้ของผู้คนจากสังคมเมืองให้สูงกว่าผู้คนจากสังคมชนบท แม้ว่าชาวชนบทจะมีประสบการณ์ในการทำไร่มากกว่าก็ตาม โดยมาลัย ชูพินิจกล่าวถึงผลผลิตทางการเกษตรที่เกิดจากน้ำพักน้ำแรงของประภาส ว่าพืชผักที่ประภาสปลูกเป็นพืชผักที่แตกต่างไปจากไร่ของชาวบ้านคนอื่น ๆ ในอ่าวน้อย ทำให้ตำหนัก "ยมนาเวศม์" ต้องติดต่อของซื้อพืชผักจากไร่ของเขา ดังต่อไปนี้

“ล่องมาถึงปลายเดือนที่สาม ชายหนุ่มของเราก็ได้รับข่าวตื่นเต้นแปลกใจ โดยมีได้คาดฝันเมื่อกำหนดอันใช้ให้เด็กมาบอกว่าที่ตำหนัก "ยมนาเวศม์" ต้องการซื้อน้ำมันฝรั่ง มะเขือเทศ กะหล่ำปลี และไข่ไก่ ซึ่งหาที่ไหนไม่ได้ในอ่าวน้อย นอกจากฟาร์มของเขาแห่งเดียว ชายหนุ่มต้อนรับข่าวนี้ด้วยความยินดี อย่างหาที่เปรียบมิได้ เพราะมันเป็นโอกาสแรกที่เขาจะได้ขายพืชผล ซึ่งเกิดจากน้ำพักน้ำแรงของตนอย่างแท้จริง แม้ว่ามันจะไม่มากมายอะไรในสายตาคนอื่น มันก็มากพอสำหรับความรู้สึกของเขา”

(เกิดเป็นหญิง, 2516, น. 44)

ข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นว่ามาลัย ชูพินิจได้สร้างตัวละครประภาสเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์และความสามารถสูงกว่าชาวบ้านทั่วไปในพื้นที่ชนบท ประภาสสามารถผลิตสินค้าที่โดดเด่น มีคุณภาพ และแตกต่างไปจากชาวบ้านทั่วไปได้ และผลผลิตต่าง ๆ ก็ได้รับความต้องการจากผู้ซื้อ การกล่าวถึงความสำเร็จของประภาสนี้ได้แสดงให้เห็นว่า การลงทุนและลงแรงของประภาสในพื้นที่ชนบทนั้นได้รับผลลัพธ์ที่ดี

ทั้งนี้ ความรู้ความสามารถ และการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชนบทได้อย่างรวดเร็วของประภาสดังที่ปรากฏในเรื่อง *เกิดเป็นหญิง* ได้เน้นย้ำให้เห็นอีกครั้งว่า ชนบทคือพื้นที่แห่งการลงทุน และเป็นโอกาสในการเริ่มต้นใหม่ของชาวเมือง ผู้คนจากสังคมเมืองที่มีทุนเพียงพอก็สามารถเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมเดิมเป็นนายทุนและเดินทางเข้ามาลงทุนหรือเริ่มต้นชีวิตใหม่ในพื้นที่ชนบทได้ โดยที่ประวัติและวิถีชีวิตเดิมจะไม่ถูกขุดคุ้ย

นอกจากนี้ จากเรื่อง *เกิดเป็นหญิง* ผู้ประพันธ์ยังได้แสดงให้เห็นอีกด้วยว่า กลุ่มนายทุนชาวเมืองหลวงนั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และมีวิสัยทัศน์ที่แตกต่างจากชาวชนบท การเริ่มต้นชีวิตใหม่ในพื้นที่ชนบทของชาวเมืองจึงมักจะประสบความสำเร็จ อีกทั้งยังได้รับการยอมรับจากชาวชนบทซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่เดิมอีกด้วย

การแสดงว่ากลุ่มนายทุนชาวเมืองมีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ สามารถสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพ ดังที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *เกิดเป็นหญิง* ยังชี้ให้เห็นทัศนคติของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่าความรู้และนวัตกรรมสมัยใหม่เป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้ชาวเมืองสามารถตั้งหลักและประสบความสำเร็จในพื้นที่ชนบทได้ ดังเช่นที่ ประภาสประสบความสำเร็จจากการทำไร่ในพื้นที่ชนบท ด้วยการใช้ความรู้สมัยใหม่เกี่ยวกับพืชผักและสัตว์เลี้ยงในไร่ที่ต่างไปจากชาวชนบท ทั้งที่ประภาสไม่เคยทำไร่มาก่อนเลยในชีวิต ทั้งนี้ ความสำเร็จของประภาสและการยอมรับของชาวชนบทซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่จึงเป็นเสมือนการยกย่องความรู้สมัยใหม่ให้อยู่เหนือความรู้แบบจารีต และการใช้ความรู้สมัยใหม่กำหนดให้ชาวเมืองหรือกลุ่มนายทุนกลายเป็นผู้นำในการผลิต และกำหนดชาวชนบทซึ่งเคยเป็นเจ้าของพื้นที่

กลายเป็นเพียงแรงงานที่คอยรับฟังคำสั่ง เนื่องจากชาวชนบทไม่มีความรู้สมัยใหม่ แม้ว่าชนบทจะเป็นพื้นที่ของชาวชนบทมาก่อนก็ตาม

การกำหนดให้พื้นที่ชนบทให้เป็นพื้นที่แห่งการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของผู้คนจากสังคมเมืองได้ปรากฏในเรื่อง *แผ่นดินของเรา* ด้วยเช่นกัน โดยนวนิยายเรื่องนี้ได้กล่าวถึง “อึ้ง” ชายหนุ่มวัยกลางคนที่ผิดหวังจากความรัก จึงหลบหนีจากสังคมเมืองไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่จังหวัดชุมพร โดยยึดอาชีพชาวสวน อึ้งมีลักษณะที่ไม่เหมือนชาวสวนดังคำบรรยายว่า

“อึ้ง โรจนคุปต์ ในวัยสี่สิบปีเป็นผู้ชายที่เป็นผู้ชายทุกระเบียดนิ้ว ยืนอยู่ที่ชานชาลาสถานีป้ายวันนั้น แสงแดดในคิมหันตฤดูซึ่งมืดช้า สาดส่องใบหน้าสีทองแดงและร่างสูงตระหง่านของเขา ลักษณะบอกว่าควรค่าแก่การเป็นพรานป่ามากกว่าจะเป็นข้าราชการสำนักผู้ลาออกจากราชการมาทำสวน เขาควรจะเป็นอะไรได้ทั้งนั้น อาจารย์ถวายเป็นอักษรลูกเจ้านายหรือหัวหน้าทีมฟุตบอลของราชวิทยาลัยต่อไป..เพื่อนฝูงบอก นอกจากอย่างเดียวคือกสิกร ซึ่งอาศัยพื้นความรู้ ความชำนาญ และการอดทนเป็นทุนเดิม มากกว่าเพียงกองมรดกซึ่งเขาได้รับจากยายที่นนทบุรี”

(แผ่นดินของเรา, 2539, น. 33)

ข้อความข้างต้นได้แสดงภาพของอึ้งซึ่งเป็นชายหนุ่มชาวกรุงเทพฯ ที่มีความรู้ความสามารถเหมาะกับการเป็นข้าราชการ และมีอนาคตที่ก้าวหน้า ได้ตัดสินใจย้ายไปทำไร่ที่จังหวัดชุมพรเนื่องจากผิดหวังในความรัก การบรรยายถึงอึ้งที่ปรากฏข้างต้นนี้ได้แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ชนบทเป็นทางเลือกสำหรับผู้ผิดหวังจากสังคมเมือง และแม้ว่าการทำเกษตรกรรมจะเป็นสิ่งที่ยากตามคำอธิบายของผู้ประพันธ์ หากแต่อึ้งก็สามารถปรับตัวและใช้ชีวิตในสังคมชนบทได้อย่างดี พิจารณาจากผลลัพธ์ของการเป็นเกษตรกรว่า อึ้งทำสวนมามากกว่า 10 ปีสามารถขยายกิจการของตนเองให้ใหญ่ขึ้นเสมือนมีอาณาจักรของตนเอง และได้ว่าจ้างชาวชนบทในละแวกใกล้เคียงมาเป็นแรงงานในสวน การบรรยายดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสถานะของอึ้งที่ได้กลายเป็นนายทุนที่ประสบความสำเร็จจากการลงทุนในพื้นที่ชนบท ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ระหว่างนี้คุณอึ้งกำลังขยายสวนออกไปอีกหลายสิบไร่ ป่าเสื่อมโทรมที่ไล่ราวหมุกกันครั้งนั้นก็ราบไปแล้ว ลงมะพร้าวไว้หลายพันต้น เห็นเขาว่าถ้ามะพร้าวห้าราคาดี บางทีจะจดทำมะพร้าวแห้งและหีบน้ำมันไว้ชั่วคราว เพราะคนงานซึ่งส่วนมากเป็นชาวพื้นเมืองและเป็นลูกจ้างรายวัน กำลังออกเกียดเคยเสียเกือบหมด”

(แผ่นดินของเรา, 2539, น. 123)

ข้อความข้างต้นแสดงถึงภาพการลงทุนขนาดใหญ่ในพื้นที่ชนบท โดยคำบรรยายของภคคินีข้างต้นชี้ให้เห็นว่า สวนของธำรงเป็นสวนขนาดใหญ่ที่มีทั้งการปลูกมะพร้าวและการแปรรูปมะพร้าว มีการวางแผนจะขยายกิจการเพิ่มขึ้นอีกด้วย รวมทั้งมีการจ้าง “คนงานชาวพื้นเมือง” ในชนบทมาเป็นแรงงาน ลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ธำรงมีสถานะเป็นนายทุนจากเมืองหลวงที่เข้ามาลงทุนในพื้นที่ ทั้งนี้ แม้ว่าธำรงและภคคินีจะมีสถานะเป็นคนนอกของสังคมชนบท หากแต่จากตัวอย่างข้างต้นทำให้เห็นว่า ธำรงและภคคินีก็มีอำนาจในการปกครองอันเนื่องมาจากระบบทุนนิยม ทำให้ผู้คนในชนบทจะต้องเชื่อฟังกลุ่มนายทุนจากเมืองหลวงในฐานะลูกจ้างอีกด้วย

การบรรยายถึงกลุ่มทุน การลงทุนสร้างกิจการ และการจ้างแรงงานในพื้นที่ชนบทนั้นได้แสดงให้เห็นมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่า ชนบทนั้นเต็มไปด้วยทรัพยากรและแรงงาน เปรียบเสมือนพื้นที่แห่งการลงทุนในสังคมสมัยใหม่ พื้นที่ดังกล่าวเป็นโอกาสของกลุ่มนายทุนที่มีวิสัยทัศน์มองเห็นช่องทางสร้างรายได้จากทรัพยากรในชนบท ทิศนะของกลุ่มนายทุนที่เข้ามาในพื้นที่ชนบทนั้นมักจะมีสถานะ “นาย” ซึ่งมาจากนายจ้างหรือผู้ปกครอง และชาวบ้านในชนบทคือ “ลูกจ้าง” ที่ขายแรงงานให้กับกลุ่มนายทุน

การแสดงภาพของกลุ่มนายทุนที่เข้ามาในพื้นที่ชนบทในฐานะนายจ้าง และกำหนดให้ผู้คนในชนบทเปลี่ยนบทบาทเป็นลูกจ้างนี้ชี้ให้เห็นว่า นอกจากกลุ่มนายทุนจากภายนอกจะต้องการทรัพยากรแล้ว กลุ่มนายทุนยังต้องการแรงงานชาวชนบทเพื่อให้มารับคำสั่งและปฏิบัติงานตามความต้องการของตนเองด้วย โดยมาลัย ชูพินิจได้เสนอภาพของกลุ่มนายทุนที่ต้องการว่าจ้างแรงงานในชนบทผ่านตัวละครพะโป้ซึ่งพยายามทาบตามให้รีนมาทำงานกับตนเอง เนื่องจากพะโป้เห็นว่ารีนเป็นชายหนุ่มที่ฉลาด มีวิสัยทัศน์ และได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน พะโป้จึงเชื่อว่ารีนจะเป็นผู้ที่ควบคุมแรงงานคนอื่น ๆ หรือทำงานเพื่อสนับสนุนกิจการของพะโป้ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“งานของฉันใหญ่รีน และฉันต้องการคนใหญ่สำหรับดูแล ฉันรับรองว่าจะอุปถัมภ์รีนให้มีฐานะไม่แพ้ใคร มิใช่แต่ในกำแพงเท่านั้น หากตลอดทั้งสองแคว ฉันมีตำแหน่งหน้าที่สำหรับจะให้รีนทำ นับแต่หัวหน้าป่าไม้ทุกภาค คนควบคุมแพตลอดจนกระทั่งผู้ดูแลป่าไม้ทั่วไป ตำแหน่งนั้นใหญ่ เป็นรองเฉพาะผู้จัดการของฉันเท่านั้น บอกมาเถอะรีน ว่าเราต้องการอย่างไร?”

(ทุ่งมหาธาต, 2518, น. 278)

จากข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นว่า พะโป้พยายามโน้มน้าวให้รีนมาทำงานกับตน โดยพะโป้มุ่งหวังให้รีนเข้ามาควบคุมดูแลความเรียบร้อยของกิจการของตนเอง ซึ่งตำแหน่งที่พะโป้เสนอให้รีนนั่นคือการควบคุมแรงงานซึ่งเป็นผู้คนในชนบทอีกต่อหนึ่งด้วย การยื่นข้อเสนอให้รีนมาทำงานกับตนเอง อีกทั้งอนุญาตให้รีนเลือกงานได้ตามใจชอบดังที่ปรากฏข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่าพะโป้เชื่อมั่นใน

อำนาจเงินทุนของตนเอง และเชื่อว่าตนเองจะสามารถว่าจ้างรีนได้ไม่ว่ารีนจะมีข้อเสนออย่างไรก็ตาม ทัศนคติของพะโป้นี้เป็นแนวคิดทุนนิยมเสรีที่เปิดโอกาสให้ผู้ซื้อหรือผู้ขาย ซึ่งในที่นี้คือ “ผู้ซื้อแรงงาน” กับ “ผู้ขายแรงงาน” สามารถต่อรองมูลค่าของแรงงานได้อย่างเสรี

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะแสดงให้เห็นถึงการตอบรับระบบทุนนิยม และแสดงให้เห็นถึงกลไกของระบบทุนนิยมหลายประการไม่ว่าจะเป็นกลุ่มนายทุนที่มีกำลังทรัพย์สูงเพียงพอที่จะเข้าไปลงทุนในพื้นที่ชนบทและการว่าจ้างแรงงานในพื้นที่ชนบท หากแต่สิ่งหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจยังคงสอดแทรกไว้ก็คือ การที่กลุ่มนายทุนยังคงสืบทอดระบบอุปถัมภ์ เลี้ยงดูและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างอย่างคนสนิทหรือญาติมิตร ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมเดิมในสังคมไทย การค้าระบบทุนนิยมในพื้นที่ชนบทนี้จึงแสดงให้เห็นถึงการประนีประนอมแนวคิดการลงทุนและการจ้างแรงงานตามระบบทุนนิยมเข้ากับการดูแลคนในปกครองตามระบบอุปถัมภ์ซึ่งเป็นแนวคิดเดิมของสังคมไทย

การประนีประนอมระบบทุนนิยมในชนบทและระบบอุปถัมภ์เข้าด้วยกันนั้นปรากฏผ่านคำพูดของพะโป้ซึ่งพยายามจะหว่านล้อมให้รีนเปลี่ยนใจมาเป็นลูกจ้างของตนเองว่า “ฉันรับรองว่าจะอุปถัมภ์รีนให้มีฐานะไม่แพ้ใคร” คำพูดของพะโป้นี้แสดงให้เห็นว่า แม้พะโป้ตั้งใจจะดูแลรีนอย่างดีและไม่ได้มีความสัมพันธ์เพียงแค่การเป็นนายจ้างและแรงงานเท่านั้น ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าระบบอุปถัมภ์ยังคงมีความสำคัญและเป็นมโนทัศน์ที่ผู้ประพันธ์ไม่ได้ละทิ้งไป และยังคงเชื่อว่าการดูแลอุปถัมภ์บริวารหรือคนในปกครองของตนเองนั้นยังเป็นสิ่งที่นายทุนต้องปฏิบัติ

ทั้งนี้ การบรรยายภาพของชนบทที่มีความเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นพื้นที่ของนายทุน การว่าจ้างแรงงาน และสถานะของชาวชนบทที่เปลี่ยนแปลงจากเจ้าของพื้นที่ไปเป็นลูกจ้างของกลุ่มนายทุนนี้ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมไทยสู่สังคมทุนนิยมเสรี ทั้งในพื้นที่เมืองและในพื้นที่ชนบท โดยในพื้นที่ชนบทนั้นกลายเป็นพื้นที่แห่งทรัพยากร เป็นจุดกำเนิดของระบบการผลิตทรัพยากรต่าง ๆ โดยมีนายทุนซึ่งเป็นบุคคลจากต่างพื้นที่เข้าไปหารายได้หรือกำไรจากพื้นที่ชนบท การเข้ามาของกลุ่มนายทุนนี้ทำให้ชาวชนบทเปลี่ยนแปลงสถานะจากเจ้าของพื้นที่อยู่อาศัยในชนบทกลายเป็นแรงงานในระบบทุนนิยม และกลุ่มนายทุนกลายเป็น “นาย” หรือนายจ้างของชาวชนบท การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจนี้ทำให้ภาพการค้าทรัพยากรธรรมชาติ และการจ้างแรงงานในพื้นที่ชนบทดูชัดเจนและเป็นระบบขึ้น และเปลี่ยนแปลงภาพสังคมชนบทจากสังคมที่หยุดนิ่งให้กลายเป็นสังคมแห่งการค้าและการทำงาน อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจยังแสดงให้เห็นว่ากลุ่มนายทุนยังคงใช้ระบบอุปถัมภ์เป็นส่วนสำคัญในการดูแลลูกจ้างหรือบริวารของตนเอง ลักษณะดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการปะปนกันระหว่างการจ้างแรงงานตามระบบทุนนิยมสมัยใหม่และแนวคิดระบบอุปถัมภ์ซึ่งเป็นแนวคิดแบบจารีตในสังคมไทย

6.7 การพัฒนาชนบทในอุดมคติ

ความเจริญที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองและการเติบโตของระบบทุนนิยมได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การสร้างภาพเหมารวมว่าสังคมเมืองคือสังคมแห่งความเจริญ และชนบทคือพื้นที่ที่ต้องได้รับการพัฒนา ทั้งนี้ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553, น. 167) อธิบายถึงการที่สังคมไทยเริ่มให้ความสำคัญกับชนบทไว้ว่า การกล่าวถึงชนบทนั้นมีจุดอ้างอิงหรือหมุดหมายที่สำคัญจุดหนึ่งก็คือ ช่วง พ.ศ.2475 และทศวรรษหลังจากนั้นเป็นต้นมา ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลตลอดจนผู้คนในสังคมไทยเริ่มหันมาให้ความสนใจกับราษฎรและประชาชนธรรมดา ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของประเทศ ทำให้เกิดการกล่าวถึงพื้นที่ชนบท ชาวชนบท และการพัฒนามากขึ้น

การพัฒนาชนบทให้มีความทันสมัยถือเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ โดยมักกล่าวถึงพื้นที่ชนบทว่าเป็นพื้นที่แห่งธรรมชาติ เต็มไปด้วยทรัพยากร หากแต่กลุ่มชนในพื้นที่ชนบทนั้นยังคงไม่มีความรู้สมัยใหม่ และบางพื้นที่ก็ยังคงยึดติดกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเดิมที่ชาวบ้านยึดถือทำให้ชนบทไม่เกิดการพัฒนา อีกทั้งกลุ่มชนในพื้นที่ชนบทไม่มีความรู้สมัยใหม่ทำให้ไม่สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่า พื้นที่ชนบทจึงกลายเป็นพื้นที่ล้าหลังเมื่อเทียบกับสังคมเมือง ทั้งนี้ เมื่อสังคมทุนนิยมเริ่มเข้ามามีอิทธิพลสำคัญในสังคมชนบท ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นความสำคัญของประชาชน การพัฒนาชนบทให้มีความเจริญจึงเป็นสิ่งที่ควรเกิดขึ้น และมาลัย ชูพินิจก็ได้แสดงความคาดหวังถึงการพัฒนาชนบทไว้ในวรรณกรรมอีกด้วย

มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาพื้นที่ชนบทไว้ในวรรณกรรมหลายเรื่อง โดยเฉพาะนวนิยายเรื่อง **ล่องไพร** ซึ่งเป็นนวนิยายขนาดยาวที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการผจญภัย นวนิยายเรื่องนี้ได้กล่าวถึงพื้นที่ต่างจังหวัด ชุมชนตามพรมแดนของประเทศไทย และพื้นที่ป่า นอกจากนี้ การกล่าวถึงการพัฒนาชนบทยังปรากฏในนวนิยายเรื่องอื่น ๆ ของมาลัย ชูพินิจ ไม่ว่าจะเป็นนวนิยายเรื่อง **ทุ่งมหาราช** นวนิยายเรื่อง **แผ่นดินของเรา** และเรื่องสั้น **ข้างเท่าหลัง** หรือ **ชายผู้บงการชะตาตนเอง** เป็นต้น ทั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่มักปรากฏบ่อยครั้งในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจก็คือ การกำหนดให้ตัวละครชาวตะวันตก กลุ่มชาวเมืองหลวงที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก และเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเปลี่ยนแปลงชาวชนบท และมักกล่าวถึงการพัฒนาชนบทว่าเป็นการปลูกฝังแนวคิดใหม่จากตะวันตกให้ผู้คนในชนบท แนวคิดใหม่นี้ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนในชนบทให้ต่างไปจากเดิม

6.7.1 การพัฒนาชุมชนโดยบุคคลจากภายนอกชุมชน

การพัฒนาชนบทโดยบุคคลจากภายนอกชุมชนเป็นสิ่งที่มาลัย ชูพินิจนำเสนอบ่อยครั้งในวรรณกรรม โดยมักกำหนดตัวละครให้กลุ่มชาวตะวันตก เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ

วัฒนธรรมตะวันตกได้เข้าไปมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงความคิดความเชื่อของชาวบ้านในพื้นที่ชนบทหรือกลุ่มชนเผ่าบริเวณชายแดน และกำหนดให้กลุ่มชนจากภายนอกชุมชนเหล่านั้นเป็นผู้ให้ความรู้และเป็นผู้วางระบบให้ชาวชนบทมีวิถีการดำเนินชีวิตรูปแบบใหม่ตามที่กลุ่มชนจากภายนอกต้องการ อย่างไรก็ตาม สังคมชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นจะเป็นสังคมชนบทตามความคาดหวังหรืออุดมคติของกลุ่มชนภายนอกเป็นหลัก การพัฒนาที่เกิดขึ้นทำให้ชาวชนบทละทิ้งวัฒนธรรมเดิมและเริ่มต้นเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่

การถ่ายทอดความคิดและการวางระบบสังคมชนบทรูปแบบใหม่จากบุคคลภายนอกที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนั้นปรากฏในหลายประเด็น หากแต่นวนิยายเรื่องหนึ่งที่ได้แสดงให้เห็นถึงภาพกลุ่มคนจากภายนอกได้เข้าไปวางระบบให้กลุ่มชนในพื้นที่ชนบทอย่างชัดเจนก็คือ นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน *เจ้าป่า* และตอน *ผิดองเหลืองคนสุดท้าย* นวนิยายข้างต้นนี้ได้กล่าวถึงกลุ่มชนชาวพื้นเมืองที่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ และแทบจะตัดขาดจากโลกภายนอก หากแต่เมื่อบุคคลภายนอกชุมชนได้เข้าไปสู่ชุมชน ล้มล้างความเชื่อและอำนาจของผู้ปกครองเดิมลงได้ กลุ่มชนจากภายนอกจึงได้เริ่มวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนแห่งนั้นขึ้น โดยทั้งสองเรื่องปรากฏการวางแผนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนจากการหาของป่าและล่าสัตว์เพื่อยังชีพเป็นการทำเกษตรกรรมเพื่อหล่อเลี้ยงชุมชน

นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอนเจ้าป่า เป็นนวนิยายที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาชนบทให้เป็นเมือง โดยอาศัยกลุ่มชนจากภายนอกชุมชนเป็นผู้กำหนดหรือจัดตั้งชนบทให้มีการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเกษตรกรรม นวนิยายเรื่องนี้ กล่าวถึง ศักดิ์ สุริยันที่ได้รับการขอร้องให้ช่วยค้นหาคุณพระพิสนธ์ วนาศาสตร์อดีตผู้ช่วยอธิบดีกรมป่าไม้ ซึ่งถูกกลุ่มชนลึกลับซึ่งเรียกตนเองว่า “ชาวแสง” จับตัวไป ศักดิ์ สุริยันได้เข้าไปช่วยเหลือคุณพระพิสนธ์วนาศาสตร์ไว้ได้ และร่วมมือกับคุณพระพิสนธ์วนาศาสตร์เลือกผู้นำของชุมชนคนใหม่ขึ้น และพยายามวางระบบการพัฒนาชุมชนด้วยการเกษตร

การเปลี่ยนแปลงความคิด และวิถีชีวิตของชาวสะเหล่งที่ปรากฏในเรื่อง *ล่องไพร* ตอน เจ้าป่า นั้นมาลัย ชูพินิจได้นำเสนอผ่านตัวละครที่มีประสบการณ์ในพื้นที่เมืองหรือในสังคมสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นคุณพระพิสนธ์วนาศาสตร์ ศักดิ์ สุริยัน และ “ช่างคำ” ซึ่งเป็นชาวสะเหล่งหากแต่มีโอกาสได้เดินทางไปทำงานในเขตอำเภอเมือง ทำให้ช่างคำได้เห็นสภาพสังคมเมือง ได้ติดต่อกับชาวเมือง และเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมที่ต่างออกไปจากสภาพวัฒนธรรมเดิม เมื่อศักดิ์ สุริยันและคุณพระพิสนธ์วนาศาสตร์จำเป็นต้องเลือกหัวหน้าเผ่าคนใหม่ ศักดิ์ สุริยันจึงคิดว่าช่างคำน่าจะเป็นผู้ที่เหมาะสม เนื่องจากช่างคำเป็นชาวสะเหล่งหากแต่มีความรู้สมัยใหม่ และมีประสบการณ์ในพื้นที่เมือง โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงมโนทัศน์การพัฒนาชุมชนของช่างคำไว้ดังนี้

ข้าพเจ้าจ้องหน้าเจ้าควาญช้างร่างเล็กอยู่ครู่ใหญ่ก่อนที่จะเอ่ยต่อไปว่า

“บอกฉันหน่อยช่างคำ ว่าเราจะทำอย่างไรกับสะเหล่งและชาวสะเหล่ง

ถ้าได้มีโอกาสเป็นหัวหน้า?”

“ทำป่าที่รกรอกอยู่รอบ ๆ สะแหล่งให้เตียนโล่งเป็นไร่และนา” เจ้าความขำข้างตอบอย่างไม่ต้องไตร่ตรอง “สร้างคำจะให้ทุกคนหาหมูและไก่มาเลี้ยงให้มาก นอกจากจะไม่ต้องออกป่าล่าสัตว์แล้ว ยังจะทำให้สะแหล่งไม่มีโรคไม่มีภัย สร้างคำเห็นเขาทำที่นิคมหัวหวาย ใครทำอะไรทำนาได้มากน้อยเท่าใดก็เอามารวมกันเป็นกองกลางแล้วก็แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ไม่มีเรี่ยวแรงทำมาหากินต่อไป จะได้รับการเลี้ยงดู สร้างคำจะให้ทุกคนอยู่กันอย่างพองามอย่างน้อม ไม่มีลักไม่มีขโมย ไม่มีอดไม่มีเอียง หรือแก่งแย่งกันกิน สร้างคำจะให้ทุกคนถือศีลเพียง 3 ข้อ อย่างลักขโมย อย่าฆ่า อย่าผิดลูกผิดเมียเขา เท่านั้นที่อยู่สุขสบาย ใครผิดศีลข้อหนึ่งข้อใด สร้างคำจะให้ไปอยู่เสียที่อื่น ความผิดใด ๆ ที่เกิดขึ้น ผู้เฒ่า 12 คนในหมู่บ้านจะประชุมปรึกษาหารือกันวินิจฉัย แต่ในสะแหล่งจะไม่มีการทรมาน ไม่มีบูชายัญหรือฆ่าแกงกันอีกต่อไป”

....

“ปัญหาอยู่ที่มันจะทำได้ตามที่พูดหรือไม่?” แก่พิมพ์ำ

สร้างคำได้ฟังก็ยึดตัวตรง “ลงสิ่งใดสร้างคำรับรองสิ่งนั้นต้องสำเร็จ”

“ตลอดเวลาที่ฉันมาอยู่ที่นี่ เห็นมีแต่คนนอนบิตขี้เกียจ พุงเขียว” พระพิสนธ์บอก “ป่ารกเหล่านั้นจะเป็นไรนาขึ้นมาได้อย่างไร ในเมื่อพวกสะแหล่งไม่ชอบทำงาน”

“การมีแต่คอยระวังตัวกลัวผิดกันเกินไป ทำให้ไม่มีใครอยากทำงาน เพราะไม่รู้ว่าจะอยู่ไปได้สักกี่วันก็คืน” สร้างคำตอบ “นอกจากนั้นผืนแผ่นดินนี้ ร้อยนับพันไร่ ใช้มือหรือไม้ซุดจะซุดยั้งไฉน ฟังซินาย! พอมรสุมนี้ผ่านไป สร้างคำจะเข้าไปในตลาดปากน้ำโพ เอาเขาเอางาแลกจอบ เสียม และไถ เครื่องไม้เครื่องมือทุกอย่างสำหรับการทำไร่ทำนา เราจะหาวัวควายมาใช้งานด้วย ทุกคนจะต้องช่วยกันทำงาน ถ้าทุกคนต้องการกิน”

(ล่องไพร ตอนเจ้าป่า, 2555, น. 170 - 172)

ข้อความข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของสร้างคำเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการชีวิตของชาว สะแหล่ง ซึ่งเดิมดำเนินชีวิตด้วยการหาของป่ามากินและใช้ สร้างคำได้เสนอแนวทางการพัฒนาโดยให้ผู้คนในชุมชนช่วยกันเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์สำหรับกินและแจกจ่ายในชุมชน โดยนำผลผลิตที่ได้มารวมกันและแจกจ่ายแบ่งปันกันไป ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถหาเลี้ยงชีพด้วยตนเองได้ก็จะได้รับการแจกจ่ายด้วย โดยสร้างคำได้ระบุว่า ตนเองเคยเห็นการพัฒนาชุมชนในรูปแบบดังกล่าวมาก่อนที่นิคมหัวหวาย

แผนการของช่างค้ำนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์สำคัญประการหนึ่งของมาลัย ชูพินิจคือการวางแผนพัฒนาชุมชนด้วยการพัฒนาด้านการเกษตร โดยการเกษตรที่ผู้ประพันธ์กล่าวถึงไม่ใช่การเกษตรสำหรับครัวเรือนแต่ละครัวเรือน หากแต่เป็นการเกษตรในระบบทุนนิยม มีการกล่าวถึงพื้นที่หลายพันไร่ซึ่งถือเป็นต้นทุนในการผลิตประการหนึ่ง มีการกล่าวถึงเครื่องมือทางการเกษตรซึ่งจะนำมาใช้เป็นเครื่องทุ่นแรงของมนุษย์เพื่อให้สะดวกในการทำไร่ทำนา อีกทั้งยังมีการกล่าวถึงการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างผลผลิตสำหรับใช้ในชุมชนอีกด้วย ภาพที่ปรากฏจึงเป็นการพัฒนาชนบทให้กลายเป็นหน่วยการผลิตในระบบทุนนิยม

นอกจากนี้ แนวทางการดูแลผู้สูงอายุที่ช่างค้ำกล่าวถึงนี้คล้ายคลึงกันแนวคิดสหกรณ์ชุมชนและสวัสดิการชุมชน ซึ่งแนวทางของช่างค้ำเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน จากการดำเนินชีวิตไปวันๆ ตามยถากรรมมาเป็นการสร้างผลผลิตทางการเกษตรเพื่อแจกจ่ายให้ทุกคนในชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาด้านการเกษตรอย่างเท่าเทียมกันอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แนวคิดอีกประการหนึ่งที่ปรากฏผ่านตัวอย่างข้างต้น คือการจัดตั้งกลุ่มผู้ตัดสินใจที่คิดความที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยผู้ที่ตัดสินใจคือกลุ่มผู้เฒ่าในหมู่บ้าน ซึ่งแนวทางดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการแบ่งอำนาจในการบริหารและการตัดสินใจออกเป็นหลายส่วน ทำให้อำนาจของผู้ปกครองไม่เป็นรูปแบบรวมศูนย์ หรือผู้ปกครองเป็นใหญ่แต่เพียงผู้เดียว ทั้งนี้ ข้อสังเกตประการหนึ่งก็คือ มาลัย ชูพินิจกำหนดให้ช่างค้ำให้อำนาจในการตัดสินใจแก่กลุ่มผู้เฒ่า ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์มากเป็นผู้ตัดสินใจความผิดของคนในชุมชน แนวคิดดังกล่าวยังแสดงการยึดระบบอาวุโส เนื่องจากเชื่อว่าผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และศีลธรรมมากกว่าคนหนุ่มสาวซึ่งวิถีชีวิตดังกล่าวถือเป็นมโนทัศน์แบบจารีตของชาวไทย ดังนั้น การนำแนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจบริหารและการนำแนวคิดเรื่องระบบอาวุโสมาใช้ร่วมกัน จึงเป็นเสมือนการประนีประนอมมโนทัศน์แบบใหม่และมโนทัศน์แบบจารีตเข้าด้วยกัน

การพัฒนาชุมชนชาวสะเท่งดั่งที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน เจ้าป่า ได้แสดงให้เห็นถึงการพยายามเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวชนบทเพื่อให้เกิดการพัฒนา โดยผู้ที่กำหนดการพัฒนาชนบทในครั้งนี้คือ บุคคลจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้สมัยใหม่ และมีประสบการณ์ในสังคมเมือง ไม่ว่าจะเป็นศักดิ์ สุริยัน พระพิสนธ์วนาศาสตร์ หรือช่างค้ำ บุคคลเหล่านี้เชื่อว่าชุมชนของชาวสะเท่งควรที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเกษตรกรรม โดยมีสังคมและชุมชนเกษตรกรรมอื่น ๆ เป็นตัวอย่างการพัฒนา มุ่งเน้นการใช้แรงงานและเครื่องทุ่นแรงเพื่อสร้างผลผลิตมาแบ่งปันกันในชุมชนในระบบสหกรณ์ การบรรยายถึงการพัฒนาดังที่ปรากฏนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการใช้นวัตกรรมสมัยใหม่โดยเฉพาะแนวคิดทุนนิยมมากำหนดระเบียบและสร้างวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ให้ผู้คนในชุมชน ส่งผลให้กลุ่มชนให้ละทิ้งจากความเชื่อเดิมมาสู่ความเชื่อรูปแบบใหม่

ทั้งนี้ ตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่งที่แสดงให้เห็นมโนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไปสู่สังคมสมัยใหม่ของมาลัย ชูพินิจได้ก็คือ ตัวละครสำอาง ซึ่งมีพื้นเพเดิมเป็นชาวสะเท่ง แต่ได้เข้าไปทำงานในพื้นที่เมือง ทำให้สำอางเป็นผู้ที่มีความนึกคิดแตกต่างไปจากชาวสะเท่งในหมู่บ้านสำอางมีความรู้และประสบการณ์ในสังคมเมืองที่มีความเจริญ ทำให้ชายหนุ่มเข้าใจวิถีการดำเนินชีวิตในรูปแบบใหม่ มีอุดมการณ์และต้องการที่จะนำความรู้ที่ได้เคยเห็นจากนอกชุมชนมาพัฒนา และปรับใช้ให้เข้ากับวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง เช่น การยกเลิกพิธีบูชายันต์ การเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองจากผู้ที่เป็นตัวแทนของอำนาจกลับมาเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเชิงประจักษ์ และการพัฒนาชุมชนจากการหาของป่าและดำเนินชีวิตตามยถากรรมมาเป็นการเกษตรกรรม ลักษณะดังกล่าวเป็นเสมือนการนำความรู้หรือมโนทัศน์จากภายนอกมาปรับใช้ให้ตรงกับรูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบจารีตของตนเอง ตัวละครสำอางในที่นี้จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาของผู้ประพันธ์ที่เชื่อมั่นและให้ความสำคัญต่อความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ หากแต่ในขณะเดียวกันผู้ประพันธ์ก็ได้แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมเดิมของกลุ่มชนก็ยังคงมีอิทธิพลต่อชุมชนอยู่ ดังนั้น การผสมผสานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ากับวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมเดิมของชุมชน จึงเป็นหนทางหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชนบทได้

อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมเรื่อง *ล่องไพร* ตอน เจ้าป่า มาลัย ชูพินิจได้แสดงมโนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ แนวทางการพัฒนาตามอุดมคติของเจ้าอาณานิคมแบบยุโรปที่มีการแบ่งแยกเผ่าพันธุ์ และความสูงต่ำด้านวัฒนธรรม การชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมเมืองคือวัฒนธรรมที่สูงกว่า โดยแสดงออกผ่านการกำหนดให้กลุ่มของศักดิ์ สุริยัน เป็น “นาย” และมีอำนาจในการเลือกผู้นำคนใหม่ และยกย่องให้วิทยาการและความรู้จากภายนอกชุมชนดีกว่าความรู้ในชุมชน ซึ่งมีมโนทัศน์เหล่านี้ปรากฏผ่านการวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวเมืองและชาวชนบท โดยปรากฏผ่านตัวละครศักดิ์ สุริยันและพระพิสนธ์วนาศาสตร์ ซึ่งมีอำนาจเหนือสำอางและชาวสะเท่งทั้งหมด

มาลัย ชูพินิจยังได้เน้นย้ำประเด็นการพัฒนาชนบทด้วยการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ในวรรณกรรมเรื่องอื่นด้วย โดยนำเสนอว่าการเกษตรกรรมถือเป็นเครื่องมือและกระบวนการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาขึ้นได้ หรือเปลี่ยนแปลงสังคมชนเผ่าให้สามารถยังชีพได้โดยไม่ต้องย้ายถิ่นฐานหรือปล้นสะดมเพื่อยังชีพ และเปลี่ยนแปลงสังคมชนเผ่าให้มีวัฒนธรรมการผลิตเพื่ออุปโภคขึ้น ซึ่งลักษณะของการผลิตเพื่ออุปโภคนี้สามารถแปรสภาพชุมชนให้มีการพัฒนาจนกลายเป็นสังคมเมืองได้ มโนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมเกษตรกรรมนี้ปรากฏอยู่ในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน ผีตองเหลืองคนสุดท้าย โดยผู้ประพันธ์ระบุให้ศาสตราจารย์คาร์ล ฟริกส์ นักวิทยาศาสตร์ชาวเยอรมันซึ่งเดินทางเข้ามาสำรวจพื้นที่ระหว่างชายแดนไทย-ลาว ได้เข้ามาพัฒนาหมู่บ้านบริเวณพรมแดนให้หมู่บ้านกลายเป็นแหล่งการผลิตอาหารได้เอง ชาวบ้านก็จะไม่ต้องออกไปหาของป่าเพื่อนำมาเป็นอาหารอีกต่อไป ดังข้อความต่อไปนี้

“แต่ท่านศาสตราจารย์น่าจะรู้ว่า ประเพณีและสัญญาตามปางพงไพรของเราเป็นสิ่งที่แก้ไขเปลี่ยนแปลงกันไม่ได้ง่ายๆ และภายในเวลาอันรวดเร็ว” ข้าพเจ้าว่า “ท่านศาสตราจารย์จะช่วยขมูไฟพวกนี้ได้ภายในเวลาอันสั้นของชีวิตท่านศาสตราจารย์ที่เหลืออยู่นั้น?”

ศาสตราจารย์คาร์ล ฟริกส์ หัวเราะเบาๆ ยกมือขึ้นลูบเคราอย่างครุ่นคิดแล้วก็ถอนใจ

“อ้อ, มากทีเดียวคุณศักดิ์” เขาตอบ “งานทุกอย่างจะสำเร็จหรือไม่อยู่ที่กำลังใจของผู้ปฏิบัติ และกำลังใจมาจากศรัทธา ในฐานะลูกเขยของตีกายและผัวตันยา ผมจะเป็นหัวหน้าที่พวกขมูไฟจะต้องเชื่อฟังต่อไป ผมจะช่วยให้เขาเปลี่ยนวิถีชีวิต รู้จักเพราะปลูก รู้จักผลิตอาหารจากพืชพันธุ์ธัญญาหารเป็นอาหารประจำวัน แทนที่จะพึ่งแต่เนื้อโคกระบือต่อไป ผมจะช่วยให้อัตราการตายของทารกแรกเกิดน้อยลง พลเมืองในเผ่าเพิ่มขึ้น ผมจะช่วยให้เขาเปลี่ยนความเป็นอยู่และนิสัยเบียดเบียนปล้นสะดมคนอื่น เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผูกมิตรแทนที่จะเพาะศัตรูกับเพื่อนชาวป่าเขาเขาทั่วไป งานนี้อาจไม่สำเร็จในชีวิตผมแต่ลูกของเรา... ตันยาและผมคงจะรับช่วงได้ต่อไป และในวันข้างหน้า เขาอาจจะสามารถรวบรวมชาวป่าเขาเหล่านี้เข้าเป็นพวกเดียวกันได้”

(ล่องไพร ตอน ผีตองเหลืองคนสุดท้าย, 2533, น. 218)

ข้อความข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงอุดมคติการพัฒนาชุมชนของศาสตราจารย์คาร์ล ฟริกส์ที่ต้องการจะพัฒนาชุมชนชาวขมูไฟ โดยเริ่มจากการให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรเพื่อให้ผู้คนในชุมชนสามารถยังชีพด้วยการเพาะปลูกแทนการล่าสัตว์ และการสร้างความสัมพันธ์กับชาวป่ากลุ่มอื่น ๆ ทั้งนี้อุดมคติในการพัฒนาของศาสตราจารย์คาร์ล ฟริกส์ เป็นเสมือนอุดมคติของเจ้าอาณานิคมชาวตะวันตกที่เดินทางไปในพื้นที่ห่างไกลและต้องการพัฒนาสังคมที่ยังล่าหลังให้เกิดการพัฒนาตามแนวปฏิบัติของตนเอง โดยมีการกำหนดให้ตนเองเป็นผู้นำในการพัฒนาและกำหนดให้ชาวขมูไฟซึ่งมีสถานะเป็นชาวป่าที่มีวัฒนธรรมล่าหลังเป็นผู้ตาม และแสดงความมั่นใจว่าแบบแผนการพัฒนาของตนเองจะช่วยเปลี่ยนแปลงชุมชนที่ล่าหลังให้พัฒนาเป็นชุมชนที่เป็นแหล่งการผลิต หรือทำให้ดินแดนที่ล่าหลังมีภาวะสมัยใหม่เกิดขึ้นได้ โดยเครื่องมือหรือกระบวนการที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนครั้งนี้คือ ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร

ตัวอย่างข้างต้นได้แสดงให้เห็นทัศนคติของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่าการพัฒนาชนบทให้มีความเจริญด้วยความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ถือเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ อีกทั้งการพัฒนาชุมชนที่ปรากฏในตัวอย่งข้างต้นนั้นเป็นการพัฒนาอันเกิดจากบุคคลภายนอกชุมชนเป็นหลัก อุดมคติการพัฒนาที่

ปรากฏจึงเป็นอุดมคติการพัฒนาในรูปแบบเดียวกับอุดมคติของเจ้าอาณานิคมซึ่งมองเห็นมูลค่าของทรัพยากรในพื้นที่และทรัพยากรมนุษย์ และเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรเหล่านั้นเป็นการพัฒนาที่จะก่อให้เกิดคุณค่าและประโยชน์สูงสุดได้

ทั้งนี้ ภาพชนบทที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน เจ้าป่า และตอน ผีตองเหลืองคนสุดท้ายนี้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดการพัฒนาของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่าสังคมชนบทสามารถพัฒนาให้เป็นสังคมเกษตรกรรมได้ โดยการพัฒนาด้านการเกษตรที่ปรากฏนี้อิงอยู่กับหลักการของระบบทุนนิยม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่ดินให้เป็นทุน ชาวบ้านในชนบทเป็นแรงงาน และมีการใช้เครื่องมือหรือเครื่องทุ่นแรงเพื่อการสร้างผลิตผล นอกจากนี้ การพัฒนาที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทนั้นยังถูกบรรยายว่าเป็นการพัฒนาจากกลุ่มคนภายนอกชุมชนที่เคยพบเห็นหรืออาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งความเจริญมาก่อน มโนทัศน์การพัฒนานี้เป็นมโนทัศน์การพัฒนาที่คล้ายคลึงกับแนวคิดการทำให้ทันสมัย (Modernization) ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาของชาวตะวันตกที่ใช้ในการพัฒนาสังคมนอกตะวันตก มีการกำหนดให้ผู้คนจากสังคมสมัยใหม่เข้ามาเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ล้าหลังในเกิดการพัฒนามีการถ่ายทอดความรู้และวิทยาการของตนเองสู่ชนบทโดยอ้างอิงแนวคิดการพัฒนาจากส่วนกลางสู่ชนบท และมีการจัดการให้การพัฒนาเป็นไปตามแผนการที่ได้วางไว้ ซึ่งการบรรยายการพัฒนาชนบทในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนี้คล้ายคลึงกับการพัฒนาที่ชาวตะวันตกใช้อ้างอิงเพื่อยึดครองดินแดนในอาณานิคมของตนเอง

6.7.2 การจัดตั้งนิคมสร้างตนเองในพื้นที่ชนบท

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทอีกประเด็นหนึ่งที่ปรากฏบ่อยครั้งในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจก็คือ การจัดตั้งนิคมสร้างตนเอง แนวคิดดังกล่าวเป็นเสมือนการจัดระเบียบและพัฒนาชุมชนเพื่อให้ผู้คนได้มีถิ่นฐาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีรายได้ แม้ว่าจะอยู่ในพื้นที่ห่างไกล โดยแนวทางการจัดตั้งชุมชนเพื่อแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองนี้ปรากฏในสังคมไทยเมื่อปี พ.ศ.2482 ตามนโยบายของรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยในระยะแรกเรียกว่า “นิคมกสิกร” นิคมแห่งแรกเกิดขึ้นที่จังหวัดลพบุรี ตามแผนการบูรณะและจัดสร้างเมืองใหม่ลพบุรี และภายหลังเปลี่ยนชื่อมาเป็น “นิคมสร้างตนเองจังหวัดลพบุรี” การจัดตั้งนิคมสร้างตนเองนี้ได้ถูกใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน หลักสำคัญที่ปรากฏในแนวทางการพัฒนาดังกล่าวก็คือ การนำพื้นที่รกร้างว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์ สร้างชุมชนที่มีระเบียบ ผู้คนในชุมชนมีรายได้จากที่ดินดังกล่าวและจัดสรรที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้คนในชุมชน โดยแนวคิดเกี่ยวกับนิคมพึ่งตนเองนี้ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ทุ่งมหาพระราช* และนวนิยายเรื่อง *เมืองนิมิตร* เป็นต้น

มาลัย ชูพินิจได้กล่าวถึงแนวคิดของผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดระบบและพัฒนาชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถรวมกลุ่มกันได้และสามารถพึ่งพิงตนเองได้ไว้ในเรื่อง *ทุ่งมหาพระราช* โดยบทบาทสำคัญของพื้นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนคือ การเป็นตัวแทนของชาวบ้านคลองสวนหมาก

รับหน้าที่ต่อรองผลประโยชน์และคัดค้านการให้สัมปทานพื้นที่ป่า และพยายามพัฒนาชุมชนให้มีรายได้ด้วยการรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อค้าไม้ จนในบั้นปลายของชีวิตรีนได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “ขุนนิคมบริบาล”

มาลัย ชูพินิจได้ถ่ายทอดภาพของ “รีน” ซึ่งมีสถานะทางสังคมคือ ชาวบ้านธรรมดา หากแต่มีจิตใจผูกพันกับท้องถิ่นที่อยู่อาศัยและต้องการจะพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้เจริญขึ้น และต้องการให้ผู้คนในชุมชนมีที่ดินทำกินและมีรายได้ดี โดยมาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงความคาดหวังของรีนที่ต้องการจะรวบรวมผู้คนให้เกิดขึ้นเป็นชุมชนไว้ว่า

“เขามองเห็นตัวเองกับหญิงสาวชาวปากคลอง บนไร่เกาะหน้าบ้านและในนาข้าวลาด ท่ามกลางกระแสลมที่พัดแรงและแสงแดดที่ส่องกล้า ทำงานตัวเป็นเกลียวเพื่ออนาคตอันไกลแต่เต็มไปด้วยความหวังว่าวันหนึ่งคลองสวนหมาก จะเป็นอาณาจักรที่ทุกคนจะอยู่ได้โดยสวัสดิภาพและความปลอดภัย เขามองเห็นตัวเองและสุดใจท่ามกลางอาณาจักรนั้น... สุดใจกับเขา และน้ำแดง ทิม มัน เรื่องแฉวและพัน ในแพกลางแม่น้ำ...สุดใจกับเขาในที่ทุก ๆ แห่ง ซึ่งจะได้ร่วมกันสร้างโลก ชีวิตและอาณาจักรนั้นขึ้นมา ต่อหน้าอุปสรรค ความทุกข์ยาก ตรายศร่า นานาประการ มิใช่เพื่อหล่อน เพื่อเขา และลูกโดยเฉพาะเท่านั้น หากเพื่อชาวปากคลองทั้งตำบล”

(ทุ่งมหาธาต, 2518, น. 280)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความมุ่งหวังของรีนที่ต้องการจะให้คลองสวนหมากกลายเป็นอาณาจักรหรือพื้นที่สำหรับตนเอง ครอบครัว และชาวบ้านคลองสวนหมากได้อยู่อาศัยอย่างสุขสบายและปลอดภัย ความมุ่งหวังดังกล่าวได้แสดงถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับชุมชนในอุดมคติของมาลัย ชูพินิจ คือชุมชนที่มีสวัสดิภาพและปลอดภัยสำหรับผู้อยู่อาศัยทุกคน ผู้คนในชุมชนไม่ได้ต้องการผลประโยชน์ร่วมกันเพียงเท่านั้น หากแต่ผู้คนในชุมชนมีความสนิทสนมกันตามลักษณะของระบบเครือญาติ ระบบเครือญาตินี้ถือเป็นมโนทัศน์แบบจารีตที่ยังคงแฝงอยู่ในมโนทัศน์การพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นมโนทัศน์ใหม่ในสังคมไทยด้วย

นอกจากการแสดงให้เห็นถึงความคาดหวังในการสร้างชุมชนของผู้นำชุมชนแล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้เน้นย้ำถึงสวัสดิภาพและความเจริญของชุมชนอีกครั้ง โดยยังคงบอกเล่าผ่านตัวละครรีนที่มีเป้าหมายสูงสุดคือ ต้องการจะพัฒนาให้ผู้คนในชุมชนปากคลองได้อยู่อาศัยอย่างสุขสบายและมีความเจริญอย่างเช่นหัวเมืองอื่น ๆ ดังข้อความที่ว่า

“ข้าต้องการเห็นทุกคนในครอบครัวและทุกคนในคลองใต้ได้อยู่และกินกันอย่างคนควรจะไม่ใช้อย่างวัวอย่างควาย เจ็บได้เจ็บไป ตายได้ตายไป ไม่มีการเยียวยา ไม่ได้ได้รับการรักษาเพราะหาหมอไม่ได้ หากคนเหลียวแลไม่ได้ ในเมืองกับปากคลอง ห่างกันเพียงชั่วแม่น้ำคั้นเท่านั้น แต่เราอยู่กันเหมือนคนละโลกและเกิดมาคนละยุค ข้าอธิษฐาน, สุดใจ, ขอให้ข้ามีน้ำใจเข้มแข็งเหมือนพะโป้ เพื่อจะได้พาพวกเราไปสู่คืนวันที่ดีกว่านี้ อย่างที่พะโป้พากระเหรียงของแกมาตั้งรากฐานลงที่คลองเหนือ

(ทุ่งมหาธาต, 2518, น. 280)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์ของรุ่นที่ต้องการจะพัฒนาชุมชนให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนสังคมเมือง ผู้คนลงหลักปักฐานและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม ไม่ใช่อยู่ไปตามยถากรรม ทัศนะของรุ่นนี้ถือเป็นทัศนะของผู้ปกครองที่มุ่งหวังจะสร้างเมืองหรือนิคมของตนเองขึ้นและพัฒนาสภาพสังคมของผู้คนในปกครองของตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม ในท้ายที่สุดรุ่นสามารถรวบรวมผู้คนซึ่งเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตคลองสวนหมากมาตั้งแต่แรกให้กลับมาตั้งถิ่นฐานแบบถาวรในท้องถิ่นเดิมได้อีกทั้งยังสามารถชักชวนชาวไทยและชาวพื้นเมืองเชื้อสายอื่นมาอยู่ร่วมกันอย่างถาวรในพื้นที่คลองสวนหมากได้อีกด้วย นอกจากนี้ รุ่นยังเป็นผู้ริเริ่มและเป็นตัวแทนของชาวบ้านในการค้าไม้ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่มีรายได้ที่สูงขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าการทำงานหาเช้ากินค่ำแบบเดิม การทำหน้าที่ผู้นำ การพัฒนาชุมชนให้กลายเป็นนิคมที่สามารถพึ่งตนเองได้ และการดูแลสมาชิกในชุมชนด้วยระบบเครือญาติของรุ่นนี้ทำให้อุดมการณ์ของรุ่นนี้ได้รับการยอมรับจากทั้งชาวบ้านและข้าราชการในชุมชนจนได้รับการแต่งตั้งเป็น “ขุนนิคมบริหาร” ในท้ายที่สุด

ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาชนบทของรุ่น ทั้งการรวบรวมกลุ่มชนเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นชุมชน การพัฒนาให้ผู้คนในชุมชนมีอาชีพและมีรายได้ ตลอดจนการรักษาที่ดินทำกินของชุมชนนี้ ถือเป็นนโยบายพัฒนาสังคมประการหนึ่งในสมัยรัฐบาลของจอมพลป.พิบูลสงครามสมัยที่ 1 (พ.ศ.2482 - 2485) และเป็นแผนการพัฒนาสังคมที่รัฐบาลไทยสืบทอดต่อเรื่อยมา การกล่าวถึงนิคมสร้างตนเองดังที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนี้จึงเป็นเสมือนการตอบรับแนวคิดการพัฒนาที่รัฐเป็นผู้กำหนดขึ้นด้วยเช่นกัน

แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ในการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองที่มีผู้ปกครองที่เป็นคนดีมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน และมีการบรรยายถึงการพัฒนาสังคมไปสู่สังคมแห่งการผลิต ดังที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้น หากแต่นักประพันธ์ท่านนี้ได้กล่าวถึงการจัดตั้งนิคมที่มีลักษณะเฉพาะตามอุดมคติของตนเองไว้ด้วย โดยนิคมตามอุดมคติของมาลัย ชูพินิจปรากฏในเรื่อง **เมืองนิมิตร** ซึ่งนักประพันธ์ท่านนี้ได้บรรยายเกี่ยวกับชาวกรุงเทพฯ ที่ลี้ภัยทางอากาศในช่วงสงครามมาใช้ชีวิตอยู่บริเวณคลองแสนแสบ ทำให้บริเวณคลองแสนแสบมีทั้งผู้คนจากทุกชนชั้น และทุกชาติพันธุ์ปะปนกันไป ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจอธิบายถึงชุมชนบริเวณคลองแสนแสบว่าไม่ได้มีหัวหน้าชุมชนที่

ชัดเจน หากแต่เป็นชุมชนที่สมาชิกแต่ละคนช่วยเหลือดูแลกันตามกำลังเท่าที่ตนเองจะสามารถกระทำ ได้ เนื่องจากทุกคนต่างมีความเห็นอกเห็นใจกันและต้องการจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขเท่านั้น ดังข้อความที่กล่าวว่า

เขายกมือชี้ไปบนสองฝั่งคลอง ซึ่งเนื่องแน่นไปด้วยบ้านช่องเหย้าเรือนทั้งที่มีอยู่เก่าและสร้างขึ้นใหม่ “และที่นี่” ชี้ต่อไปในลำน้ำอันคลาคล่ำไปด้วยเรือเล็ก เรือน้อย พร้อมด้วยผู้คนหน้าตาเบิกบาน

“ผมไม่ได้เข้ามาที่นี่เสียนาน ตั้งแต่ก่อนเกิดสงคราม ความเปลี่ยนแปลงของมันระหว่างที่เข้ามาเยี่ยมคุณบางครั้งบางคราว ยังไม่เป็นที่น่าสะอิดสะเอียนเท่ากับความสงบซึ่งยังไม่หายไปไหน ความเป็นกันเองระหว่างชาวบ้านกับผู้อพยพมาอยู่ใหม่ มีเพียงปล้นที่ตลาดบางเตยรายเดียวเท่านั้นที่เป็นคดีอุกฉกรรจ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างสามปีมานี้ นั่นเป็นเมืองนิมิตรที่ผมแสวงหาและเจอแล้ว ไม่ใช่ในความฝัน หากจากความจริง แสนแสบมิใช่เพียงแหล่งอพยพหลบภัยของคนเรือนหมื่นเรือนแสนที่แสวงหาความสุขร่วมกันเท่านั้น มันเป็นเมืองของความปรารถนาดี เอื้ออารีและเมตตาระหว่างกันต่อกันด้วย ลำคลองคือถนนสายเดียวของมัน ที่ทำให้ทุกคนเรือและทุกคนได้พบ ได้พูดคุย หัวเราะ หรือร้องให้ร่วมกัน

(เมืองนิมิตร, 2544, น. 84-85)

ข้อความข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจเกี่ยวกับการสร้างเมืองนิมิตรหรือเมืองในฝันขึ้น การโยกย้ายของผู้คนที่หลีกหนีภัยสงครามมาอาศัยอยู่ริมคลองแสนแสบนั้นทำให้บริเวณดังกล่าวกลายเป็นเมืองใหม่ที่ผู้คนช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันแม้ว่าจะเป็นยามสงคราม การอาศัยอยู่ร่วมกันของผู้คนที่มีความแตกต่างและมีอัตลักษณ์ที่ต่างกัน หากแต่กลับช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างมากนี้ทำให้มาลัย ชูพินิจเรียกและบรรยายถึงพื้นที่ดังกล่าวว่า “แสนแสบอาจจะเป็นนิคมใหญ่ไพศาล” ทั้งนี้ การระบุว่าชุมชนบริเวณริมคลองแสนแสบเป็นเสมือนนิคมที่ผู้คนมารวมตัวกันและอาศัยอยู่ด้วยกันอย่างไม่มีแบ่งชนชั้นนี้ได้แสดงให้เห็นอุดมคติในการจัดตั้งนิคมของมาลัย ชูพินิจว่านิคมคือพื้นที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย และผู้คนพึงพาอาศัยกัน ปรารถนาดีต่อกัน ดูแลกันเสมือนคนในครอบครัวหรือระบบเครือญาติโดยไม่มีแบ่งแยกชนชั้น เชื้อชาติ

การดูแลคนในชุมชนโดยไม่มีผู้ใดเป็นผู้ปกครอง หากแต่ทุกคนสนิทสนมช่วยเหลือกันเสมือนว่า บุคคลที่หลบหนีภัยสงครามมาอยู่ร่วมเป็นบุคคลในครอบครัวเดียวกันเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจได้หยิบยกมากล่าวถึง ซึ่งประเด็นดังกล่าวชี้ให้เห็นภาพการหลอมรวมกลุ่มคนที่แตกต่างกันเข้าด้วยกันตามมโนทัศน์สมัยใหม่ หากแต่ขณะเดียวกันผู้ประพันธ์ก็ยังคงให้ความสำคัญต่อมโนทัศน์แบบจารีตอยู่ด้วยเช่นกัน โดยมักบรรยายว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในนิคมไม่ได้รวมตัวกันตามบทบาทหน้าที่หรือ

สถานะทางสังคมเท่านั้น หากแต่รวมตัวกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นหลักและปฏิบัติต่อผู้อื่นเสมือน การปฏิบัติต่อคนในครอบครัวเป็นหลัก

การบรรยายถึงการอยู่ร่วมกันในลักษณะของนิคมสร้างตนเอง รวมถึงการบรรยายถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มชนในคลองแสนแสบที่อยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อบุคคลอื่นเสมือนคนในครอบครัว หรือยี่ระบบเครือญาตินี้ จึงเป็นเสมือนการแสดงมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่มีการประนีประนอมระหว่างแนวคิดสมัยใหม่เกี่ยวกับการรวมกลุ่มชน โดยการจัดตั้งนิคมที่ผู้คนจะได้อาศัยอยู่อย่างปลอดภัย ขณะเดียวกันมาลัย ชูพินิจก็ได้แสดงมโนทัศน์แบบเดิมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมในระบบเครือญาติที่ผู้คนจะดูแลกันเสมือนเป็นคนในครอบครัวอีกด้วย

6.7.3 การพัฒนาชุมชนตามแนวทางของรัฐบาลไทยโดยตัวแทนหรือข้าราชการของรัฐ

การพัฒนาชนบทโดยกลุ่มข้าราชการตามนโยบายของรัฐบาลถืออีกแนวทางหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาชนบทให้มีความเจริญ วรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจได้นำเสนอให้เห็นว่า รัฐบาลไทยเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่เข้ามามีอิทธิพลและบทบาทในการเปลี่ยนแปลงชนบทให้เป็นเมือง และเป็นหน่วยงานที่ถ่ายทอดมโนทัศน์สมัยใหม่ให้กับผู้คนในสังคมชนบท โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับการปกครอง และความรู้เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมรูปแบบใหม่ การพัฒนาชนบทโดยกลุ่มคนจากรัฐบาล และกลุ่มข้าราชการปรากฏในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น *ชายผู้บงการชะตาตนเอง* และ *ข้างเท่าหลัง* เป็นต้น

เรื่องสั้น *ชายผู้บงการชะตาตนเอง* นั้นเป็นเรื่องสั้นที่แสดงให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาชนบทด้านการสาธารณสุข โดยเนื้อหากล่าวถึง หลวงแพทยศาสตร์สงเคราะห์ ซึ่งได้รับคำสั่งจากกรมสาธารณสุขให้เดินทางมาศึกษาเกี่ยวกับโรคร้ายที่เกิดกับชาวพื้นเมืองในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี และให้หาทางรักษาชาวพื้นเมืองเหล่านั้นให้ได้ โดยปรากฏการสนทนาที่แสดงถึงแนวทางการพัฒนาชนบทของรัฐบาลดังนี้

“ทำไมถึงมาอุบลคะ? ” หล่อนถามเขาไม่ต่ำกว่า 10 คน

“ศึกษาโรคประจำพื้นเมือง” เขาตอบ “กรมสาธารณสุขต้องการให้ผมค้นคว้าทางนี้ และมีโอกาสที่จะสำเร็จได้ชื่อเสียงเสียด้วย”

(ชายผู้บงการชะตาตนเอง, 2537, น. 158 - 159)

จากเรื่อง *ชายผู้บงการชะตาตนเอง* นี้ มาลัย ชูพินิจได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาชนบทของรัฐ โดยแสดงผ่านตัวละครหลวงแพทยศาสตร์สงเคราะห์ที่ต้องเดินทางไปประจำการที่ชนบทในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี และต้องไปศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโรคร้ายในพื้นที่ชนบทและหาตัวยาเพื่อรักษาภารกิจของหลวงแพทยศาสตร์สงเคราะห์นั้นแสดงถึงนโยบายการพัฒนาชนบทในด้านการสาธารณสุข

โดยหน่วยงานของรัฐเพื่อยกระดับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชนบทให้ดีขึ้น โดยมีการส่งแพทย์รุ่นใหม่เข้าไปดูแลผู้คนในพื้นที่ชนบท กลุ่มคนที่ถูกส่งไปในพื้นที่ชนบทมักจะเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ความสามารถ เข้าใจในวิถีชีวิตสมัยใหม่ และต้องการจะพัฒนาชนบทให้ดีขึ้นด้วยความรู้ความสามารถของตนเอง ซึ่งหลวงแพทยศาสตร์สงเคราะห์ถือเป็นตัวอย่างของบุคคลที่มีความรู้สมัยใหม่จากสังคมเมืองที่ถูกส่งไปพัฒนาชนบท โดยในท้ายที่สุดนั้นหลวงแพทยศาสตร์สามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับโรคภัยในพื้นที่ได้ และแบ่งปันยาที่ตนเองทำกาวิจัยจนสำเร็จมาให้คนรักเก่าเพื่อให้หญิงสาวได้ใช้รักษาสามีของเธอด้วย

ทั้งนี้ เรื่องสั้นเรื่อง **ชายผู้บงการชะตาตนเอง** ผู้ประพันธ์ได้แสดงให้เห็นว่า ชนบทเป็นพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา เนื่องจากไม่มีผู้ที่มีความรู้ทางด้านสาธารณสุขมาดูแลชาวบ้าน รัฐซึ่งเป็นองค์กรส่วนกลางจึงต้องส่งแพทย์จากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบทเพื่อศึกษาวิจัยและแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขของชาวบ้าน แพทย์จึงถือเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐและเป็นกลุ่มคนจากภายนอกชุมชนที่เข้าไปเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของผู้คนในชนบทตามนโยบายที่รัฐกำหนด

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทให้เป็นเมืองนั้นปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง **ข้างเท้าหลัง** ด้วยเช่นกัน โดยเรื่องสั้นเรื่องนี้มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกับนวนิยายเรื่อง **ทุ่งมหาธาตุ** โดยเนื้อหาของเรื่องกล่าวถึงทิมและก้อนทอง หนุ่มสาวทั้งสองคนรักกัน ทิมจึงคิดจะสู่ขอก้อนทองเป็นภรรยาและเดินทางไปตั้งบ้านเรือนที่ในเขตชุมชนท่ากระดานในเขตจังหวัดกำแพงเพชร ทิมพยายามโน้มน้าวก้อนทองว่าท่ากระดานกำลังจะได้รับการพัฒนาและกลายเป็นเมืองในไม่ช้า ดังนั้น การเดินทางไปตั้งรกรากบ้านเรือนและจับจองที่ดินทำกินเสียก่อนอาจจะสร้างโอกาสและสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวได้ ก้อนทองปฏิเสธในครั้งแรกเนื่องจากท่ากระดานในช่วงเวลานั้นยังเป็นเพียงชนบทที่ห่างไกลจากความเจริญ ทิมยอมตามใจหญิงสาวด้วยการย้ายไปยังชุมชนที่มีความเจริญอยู่แล้ว หากแต่ก้อนทองรู้ว่าการไม่ได้ไปตั้งรกรากที่ท่ากระดานจะทำให้ทิมผิดหวังไปตลอดชีวิต ก้อนทองจึงเปลี่ยนใจและตัดสินใจชวนทิมไปตั้งรกรากที่ท่ากระดานด้วยตนเองในท้ายที่สุด

มาลัย ชูพินิจได้บรรยายเกี่ยวกับแนวโน้มการพัฒนาพื้นที่ท่ากระดานซึ่งเป็นพื้นที่ในชนบทที่มีความเจริญมากขึ้น โดยปรากฏผ่านคำบอกเล่าของทิม ดังนี้

“ทีนี้ ไม่มีอะไรจะมาขัดขวางเราไว้ได้ละ พอแต่งงานแล้วเราจะไปอยู่ที่ท่ากระดาน น้ำแก้วเคยพาฉันไปเที่ยวมาทั่วแล้ว พื้นที่เป็นชุมชนชุมทองที่ใคร ๆ เขากำลังจ้องมองหาโอกาสอยู่ คนไหนฉวยได้ก่อนเป็นรวยแน่ ไม่ว่าจะ ต้าย น้ำมันยาง เปลือกสีเสียด และขย่น เห็นเจ้าคุณผู้ว่าราชการท่านว่าบ้านเมืองจะเปิดสัมปทานป่าไม้ให้ทำ เข้าใจไหมล่ะก้อนทอง เราจะต้องฉวยโอกาสก่อนใคร...อีกไม่ช้าจะมีถนนมาถึง แทนลำแม่น้ำแต่ทางเดียว และบางทีถ้ามีสินค้าพอ บ้านเมืองท่านก็อาจจะเปิดทางรถไฟ กำแพงจะไม่เป็นเมืองป่าที่ใคร ๆ ขึ้นมากลัวตายด้วยโรคภัย

ใช้เจ็บ ด้วยโจรผู้ร้าย หรือผีป่าอีกต่อไป เราจะปลูกโรงหมอขึ้นที่นี่ --- อ้าวถ้ามีโรงหมอ ชีวิตของพวกชาวบ้านเราก็คงไม่อดตายไปอย่างนั้น เราเข้าใจที่ฉันทุดใหม่ ล่ะก่อนทอง? เราจะไปจับจองที่ทางเหล่านั้นก่อน เราจะสร้างปากคลองและกำแพงให้เป็นเมืองใหม่!”

(ข้างเท้าหลัง, 2504, น. 411 - 412)

คำบอกเล่าของทิมถึงการพัฒนาเมืองท่ากระดานให้มีความเจริญนี้แสดงให้เห็นถึงนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการจะพัฒนาชนบทที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรให้กลายเป็นเมืองใหม่ โดยความเจริญในสังคมชนบทในขณะนั้นคือ การคมนาคมโดยถนนและรถไฟ โรงพยาบาลสำหรับรักษาผู้ป่วยและความปลอดภัยทั้งจากโจรผู้ร้ายและโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งจากคำบอกเล่าของทิมจะพบว่าความเจริญของท่ากระดาน โดยเฉพาะด้านสาธารณูปโภคเป็นการพัฒนาตามแนวทางของรัฐบาล และเป็นการพัฒนาที่มาจากภายนอกชุมชนเป็นหลัก

ทั้งนี้ การย้ายถิ่นฐานของผู้คนในชนบทจากพื้นที่เดิมไปสู่พื้นที่ซึ่งมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์กว่า และยังไม่ถูกจับจองนั้นถือเป็นโอกาสสำคัญที่สามารถเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวชนบทให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ขณะเดียวกัน การย้ายถิ่นฐานดังกล่าวก็ได้แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาของรัฐบาลนั้นเกิดขึ้นควบคู่กับแนวคิดทุนนิยม กล่าวคือ การพัฒนาของรัฐบาลในพื้นที่ชนบทนั้นเป็นการพัฒนาที่เอื้อให้พื้นที่ชนบทกลายเป็นพื้นที่แห่งการผลิต ทั้งนี้ การที่ทิมบอกกับก้อนทองว่า “เราจะต้องฉวยโอกาสมาก่อนใคร” แสดงให้เห็นถึงการแข่งขันและการหาประโยชน์สูงสุดจากทุนและทรัพยากรที่ตนเองครอบครองตามระบบทุนนิยม จนอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาพื้นที่ชนบทของรัฐบาลในทัศนะของมาลัย ชูพินิจนั้นเป็นการพัฒนาชนบทที่ค่อนข้างเอื้อประโยชน์ในเกิดระบบทุนนิยมในพื้นที่ชนบท ทัศนะดังกล่าวอาจเกิดจากพื้นเพและประสบการณ์ของผู้ประพันธ์เองที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการตั้งรกรากในพื้นที่ชนบท และการค้าไม้ซึ่งเป็นธุรกิจของครอบครัว ทำให้ผู้ประพันธ์เสนอภาพชนบทโดยเชื่อมโยงการพัฒนาชนบทของรัฐบาลเข้ากับแนวคิดทุนนิยม

ทั้งนี้ การพิจารณาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ และมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นแนวทางการประเมินชนบทด้วยสายตาแบบนายทุนหรือนักเสี่ยงโชคอยู่ด้วย โดยทิมและก้อนทองเป็นบุคคลในพื้นที่ใกล้เคียง หากแต่ต้องการที่จะย้ายถิ่นฐานเพื่อไปสร้างครอบครัวในพื้นที่ใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ และมีโอกาสในการพัฒนาให้เกิดความเจริญก้าวหน้ามากกว่า การย้ายถิ่นฐาน การคำนวณถึงผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้จากทรัพยากรในพื้นที่ใหม่ และความปรารถนาถึงความมั่งคั่งให้แก่ตนเองนี้ถือเป็นการมองชนบทด้วยมุมมองแบบนายทุนหรือนักเสี่ยงโชคในระบบทุนนิยมที่มุ่งประเมินถึงทรัพยากรธรรมชาติ และสร้างกำไรจากทรัพยากรในชนบทเป็นหลัก

ทั้งนี้ จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ชนบทและการพัฒนาชนบทของมาลัย ชูพินิจ พบว่า มาลัย ชูพินิจบรรยายภาพชนบทเป็นพื้นที่ที่ล้ำหลังและจำเป็นต้องพัฒนาให้มีความเจริญ การพัฒนาที่

หยาบคายมาแนะนำเสนอก็คือ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนในชนบทจากการหาของป่าและล่าสัตว์มาเป็นการเกษตรและปศุสัตว์ และการเปลี่ยนแปลงให้ชนบทเป็นแหล่งทรัพยากรและแหล่งการผลิตสำคัญในระบบทุนนิยม นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงการพัฒนาชนบทโดยรัฐบาลที่มีบทบาทสำคัญในการวางนโยบายและกำหนดการพัฒนาในชนบท ทั้งด้านสาธารณสุข และสาธารณสุขโรค อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้ยังคงยืนยันว่า การพัฒนาชนบทของรัฐบาลนั้นก็เป็นการพัฒนาที่สนับสนุนการเติบโตของระบบทุนนิยม

6.8 ผลกระทบจากการสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคมเมืองและสังคมชนบท

ความเจริญและการเติบโตของระบบทุนนิยมได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบททั้งในด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากการสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยไว้ในวรรณกรรมด้วยเช่นกัน

สำหรับสังคมเมืองมาลัย ชูพินิจแสดงให้เห็นว่า ความเจริญที่เกิดขึ้นจากการสร้างภาวะสมัยใหม่ทำให้สังคมเมืองขยายตัว เกิดการหลั่งไหลของแรงงานจากชนบทเข้ามาสู่เมือง การเติบโตของระบบทุนนิยมในสังคมเมืองยังทำให้เกิดการกำหนดชนชั้นรูปแบบใหม่ในสังคมคือ กลุ่มนายทุน กลุ่มชนชั้นกลาง และชนชั้นแรงงาน นอกจากนี้ แนวคิดและวัฒนธรรมใหม่จากตะวันตกยังทำให้ผู้คนในสังคมเมืองมีมโนทัศน์และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย

นอกจากสังคมเมืองแล้ว สังคมชนบทถือเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากการสร้างภาวะสมัยใหม่ ความเจริญที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชนบท ตลอดจนได้แสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อรองระหว่างมโนทัศน์ใหม่และมโนทัศน์เดิมของผู้คนในสังคมชนบทอีกด้วย ผลกระทบจากการสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคมเมืองและสังคมชนบทปรากฏในวรรณกรรมตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

6.8.1 การดำเนินชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่: ความสัมพันธ์สมัยใหม่ของผู้คนในสังคมเมือง

ความเจริญและการขยายตัวของสังคมเมือง และการเจริญเติบโตด้านการค้าทำให้กรุงเทพฯ มีการขยายตัวของเขตเมือง และกลายเป็นเมืองใหญ่ที่มีผู้คนมากหน้าหลายตา การขยายตัวของเมืองได้ก่อให้เกิดเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมกรุงเทพฯ หลายประการ ทั้งในด้านสิ่งก่อสร้างที่เป็นรูปธรรมและความนึกคิดของผู้คน ความเปลี่ยนแปลงประการหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจนำมากล่าวถึงก็คือ การที่ผู้คนในสังคมเมืองดำเนินชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ การไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน และหวาดระแวงมิฉาชีพที่เกิดขึ้นในสังคมกรุงเทพฯ

มาลัย ชูพินิจได้แสดงภาพของสังคมเมืองที่มีการขยายตัว ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานสู่พื้นที่ที่มีความเจริญ และทำให้ผู้คนในสังคมเมืองเพิ่มจำนวนขึ้น และมีพื้นที่หลากหลาย เกิดเป็นความระแวงและไม่ไว้ใจต่อกัน แม้แต่ผู้ที่มีสถานะเป็นเพื่อนบ้านกันหรืออาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันเริ่มดำเนิน

ชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ดังนั้น การที่ผู้คนในสังคมเมืองจะทำความรู้จักกันจึงเป็นเรื่องยาก การบรรยายถึงความห่างเหินของผู้คนในสังคมเมืองปรากฏในเรื่องสั้น *หล่อนเรียนรักจากมนุษยธรรม* ซึ่งกล่าวถึง “ศกุนตลา” ที่ย้ายบ้านใหม่และได้มาเป็นเพื่อนบ้านกับ “ชัย” ทั้งสองเป็นชาวต่างจังหวัดที่เข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ เหมือนกัน และปรับทุกข์ต่อกันว่า แม้ว่าทั้งสองจะเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ เป็นเวลานานแล้ว หากแต่ทั้งสองกลับไม่มีเพื่อนมากนัก ดังข้อความต่อไปนี้

“นั่งอยู่กับเขาเช่นนั้น จู๋ ๆ ศกุนตลาที่รู้สึกอิจฉาศรีสราญขึ้นมาอย่างแบบปลิ้นทັນไต อดแปลกใจไม่ได้ว่าอะไรเป็นเหตุ ทำให้หล่อนโหดร้ายใจดำกับเขาอย่างนั้นไม่น่าจะเป็นไปได้ หลายนานที่ผ่านไปศกุนตลาเริ่มเปลี่ยนความคิดเดิม ตั้งใจฟังเรื่องราวในชีวิตเขาต่อไป ได้รับความว่าเหวอย่างไรรู้ญาติขาดมิตรอย่างไร ไม่มีเพื่อนไม่มีฝูง ตัวคนเดียวเท่านั้นเป็นการทรมานใจเพียงใด ชัยเล่าให้ฟังทั้งหมด

“นั่นเป็นสมัยก่อน ผมจะได้พบกับศรีสราญเขา” เขาบอก “การคบเพื่อนในกรุงเทพฯ ไม่ใช่ของง่ายเลย”

“ดิฉันก็เหมือนกัน” ศกุนตลาว่า “ดิฉันจากบ้านลงมาอยู่ที่นี้เกือบ 3 ปีแล้ว มีเพื่อนดูเหมือนจะนับนิ้วมือถ้วนกระมังคะ”

(หล่อนเรียนรักจากมนุษยธรรม, 2511, น. 260 - 261)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจแสดงให้เห็นถึงภาพของผู้คนในสังคมเมืองที่มักอาศัยอยู่ลำพัง และมักจะแสดงความห่างเหินต่อกัน ชัยและศกุนตลาเป็นชาวต่างจังหวัดที่เข้ามาทำงานในเมืองหลวงว่า ทั้งสองต่างว่าเหว ไรญาติขาดมิตร และไม่มีเพื่อน คำปรารภของตัวละครทั้งสองดังที่ปรากฏข้างต้นนั้นได้แสดงให้เห็นภาพของเมืองหลวงที่มีความย้อนแย้ง คือ พื้นที่เมืองหลวงนั้นเป็นเมืองที่มีความศิวิไลซ์ เต็มไปด้วยความบันเทิง และมีวัฒนธรรมการสมาคมสมัยใหม่ที่เอื้อให้มนุษย์ติดต่อสัมพันธ์กัน หากแต่ผู้คนในสังคมเมืองกลับมีความหวาดระแวงต่อกัน และไม่สามารถไว้ใจซึ่งกันและกันได้

ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้แสดงมโนทัศน์ต่อสังคมเมืองและผู้คนในสังคมเมืองว่า แม้ว่าการขยายตัวของสังคมเมืองได้ก่อให้เกิดความเจริญที่เห็นได้ชัดอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต หากแต่การขยายตัวของสังคมเมือง ทำให้ผู้คนที่มิประวัติดีมาที่แตกต่างกันมาอยู่ร่วมกัน เกิดการเอาวัดเอาเปรียบ การหาผลประโยชน์จากผู้คนในสังคม และการดิ้นรนเพื่อดำเนินชีวิต ผลจากความเจริญของสังคมเมืองก็คือ ผู้คนในสังคมเมืองเริ่มดำเนินชีวิตโดยใช้วิธีการต่างคนต่างอยู่ เพื่อป้องกันภัยจากการเอาวัดเอาเปรียบหรือภัยที่เกิดขึ้นในสังคม การดำเนินชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่นี้ทำให้ชาวกรุงเทพฯ ไม่มีเพื่อนใหม่ และไม่ไว้ใจใคร การแสดงมโนทัศน์ของผู้ประพันธ์ที่มีต่อสังคมเมืองนี้ถูกนำเสนอผ่านสายตาของชาวต่างจังหวัดที่เข้ามาทำงานใน

กรุงเทพฯ จึงอาจเป็นเสมือนการเสนอมุมมองของผู้ประพันธ์เองที่เป็นชาวต่างจังหวัดและเคยสัมผัสกับถึงความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตของชาวต่างจังหวัดและวิถีชีวิตของชาวเมืองด้วยตนเอง จนเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวว่าเป็นความเศร้าของผู้คนในสังคมเมือง

นอกจากการถ่ายทอดภาพผู้คนในสังคมที่ไม่จริงใจและห่างเหินต่อกันแล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้กล่าวถึงภาพของสังคมเมืองที่มีความอันตราย และผู้คนที่มีความระแวงกันเนื่องจากหวาดกลัวต่อมิฉฉาชีพในเมืองหลวงไว้ด้วย โดยภาพของสังคมเมืองที่ผู้คนมีความระแวงต่อกันนี้ปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *ภัยอย่างใหม่* โดยเรื่องสั้นเรื่องนี้เขียนปี พ.ศ.2493 และตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ *พิมพ์ไทยวันจันทร์* เนื้อหากล่าวถึง ผู้เล่าเรื่องเห็นชายท่าทางพิรุณคนหนึ่งยืนมองหญิงสาวคนหนึ่งอยู่ และเดินตามหญิงสาวออกจากร้านหนังสือ ผู้เล่าเรื่องจึงเดินไปประชิดหญิงสาว เพื่อให้ชายท่าทางพิรุณนั้นเข้าใจว่าหญิงสาวมากับตน หากแต่หญิงสาวตกใจจึงรีบขึ้นรถหนีไปทันที ผู้เล่าคิดว่าได้ช่วยหญิงสาวไว้จากมิฉฉาชีพได้ หากแต่วันรุ่งขึ้นผู้เล่ากลับพบภาพของตนเองในหน้าหนังสือพิมพ์ พร้อมคำรายงานที่ระบุว่าผู้เล่าคือ “ภัยอย่างใหม่” ที่อันตรายสำหรับผู้หญิงในสังคมเมือง ชาวดังกล่าวถูกถ่ายทอดโดยนักข่าวและตากล้องของหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นคนประสบเหตุด้วยตนเอง จากเนื้อหาของเรื่องแสดงให้เห็นถึงความระแวงต่อกันของผู้คนในสังคมเมืองที่ต่างก็ไม่ไว้วางใจกัน ด้วยกลัวว่าอีกฝ่ายจะเป็นผู้ร้ายหรือมิฉฉาชีพ ทั้งที่แท้ที่จริงแล้วต่างฝ่ายต่างก็เป็นพลเมืองดีที่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นเท่านั้น ดังปรากฏตัวอย่างจากเนื้อหาดังต่อไปนี้

ที่หน้าร้านหนังสือ ข้าพเจ้าเห็นผู้ชายคนหนึ่งยืนอยู่ก่อน เขามีท่าทางสนใจกับหล่อนผู้กำลังเดินออกมาเหมือนกัน ทำให้ข้าพเจ้านึกสงสัยในใจว่าเขาก็คงมีความคิดเดียวกับข้าพเจ้า และมันเป็นเรื่องจริงดังนั้น เมื่อข้าพเจ้าเดินตามหล่อนไปด้วยท่าทางที่ดูเหมือนว่า ข้าพเจ้ากำลังมีธุระที่จะต้องเดินไปทางเดียวกับหล่อน ผู้ชายคนนั้นก็เดินตามมาข้างหลังข้าพเจ้าอีกต่อหนึ่ง เขาทำท่าเหมือนไม่แน่ใจว่าข้าพเจ้ามากับหล่อนรีเปลา และด้วยความรู้สึกอันนี้ ข้าพเจ้าจึงแกล้งเดินกระชั้นหล่อนเข้าไป ประสงค์ให้เขาผู้นั้นคิดว่าหล่อนมากับข้าพเจ้า เพื่อเขาจะได้เลิกกลัวความตั้งใจจะเดินตามต่อไป แต่การเดินกระชั้นเกินไปของข้าพเจ้าทำให้หล่อนเหลียวมามองอย่างตื่นๆ พอติ๊กบรรดสามล้อเปลาคันหนึ่งผ่านมา หล่อนเรียกให้หยุดแล้วขึ้นนั่งทันที โดยมีได้เหลียวมาดูข้าพเจ้าผู้กำลังยืนสะท้อนอ่อนใจอยู่ด้วยความเสียดาย

ในหน้า “ผู้หญิง” ของหนังสือพิมพ์ “เพลินอารมณ์” เล่มใหม่ มีภาพหนึ่งที่ทำความหวั่นเสียให้แก่ข้าพเจ้าอย่างยิ่ง มันเป็นภาพของข้าพเจ้า ถ่ายจากด้านข้างกำลังยืนตะลึงจ้องดูหล่อนผู้ก้าวขึ้นรถสามล้อในวันนั้น ได้ภาพนั้นมีหนังสือกำกับว่า

“ภัยอย่างหนึ่งของผู้หญิง ก็คือ การถูกติดตามจากชายแปลกหน้าซึ่งมีท่าทางไม่น่าไว้วางใจ ดังผู้เขียนหน้านี้ได้ประสบมาด้วยตนเอง และช่างภาพของเราจับภาพนี้เอาไว้ได้

(ภัยอย่างใหม่, 2538, น. 75 - 76)

จากเนื้อหาในเรื่อง *ภัยอย่างใหม่* ที่ปรากฏข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความระแวงและไม่ไว้วางใจกันของผู้คนในสังคมเมือง แม้สังคมเมืองจะมีความศิวิไลซ์ หากแต่ในขณะเดียวกันความเจริญของสังคมเมืองก็ก่อให้เกิดมิจฉาชีพขึ้นพร้อมกันด้วย อันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองหลวงนี้ทำให้ผู้คนในสังคมระแวงต่อกัน และไม่ไว้วางใจกัน ทั้งนี้ ความเป็นจริงแล้วต่างฝ่ายต่างก็มีความหวังดีและจะช่วยกันป้องกันเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย

จากเรื่อง *ภัยอย่างใหม่* นี้ มาลัย ชูพินิจได้แสดงมโนทัศน์ต่อสังคมเมืองของมาลัย ชูพินิจที่เห็นว่า การขยายตัวของสังคมเมืองนั้นมีทั้งด้านที่ดีและไม่ดี ด้านที่ดีคือ เมืองหลวงแห่งนี้ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญ หากแต่ในขณะเดียวกันความเจริญก็ทำให้เมืองหลวงแห่งนี้กลายเป็นพื้นที่อันตรายจากความเจริญด้วยเช่นเดียวกัน ความอันตรายที่เกิดขึ้นทำให้ผู้คนในสังคมกรุงเทพฯ หวาดระแวง และไม่ไว้วางใจกันมากขึ้น ภาพของสังคมเมืองที่ปรากฏในเรื่อง *ภัยอย่างใหม่* นี้ อาจถือเป็นการแสดงให้เห็นภาพด้านลบของความเจริญ ทั้งนี้ แม้ว่า ผู้ประพันธ์จะจบเรื่องโดยใช้กลวิธีการหักมุมในทำนองขบขัน หากแต่ก็เห็นภาพผู้คนในสังคมเมืองที่หวาดระแวงต่อกัน และปฏิบัติตัวอย่างห่างเหินเพื่อป้องกันตัวเองอีกด้วย

นอกจากการกล่าวถึงมิจฉาชีพที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองแล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้กล่าวถึงปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองหลวงอีกด้วย โดยปรากฏในเรื่อง *จี* กล่าวถึง คนขับแท็กซี่ซึ่งพยายามหาเงินเพื่อมาจุนเจือครอบครัว หากแต่ถูกคนร้ายทำที่เป็นลูกค้ำหลอกไปปล้นและฆ่าเพื่อขโมยเงิน ทั้งนี้ แม้ว่าคนขับแท็กซี่จะทราบว่าจะจู่โจมที่เขาต้องไปส่งนั้นเป็นพื้นที่เปลี่ยว หากแต่เขาก็ตัดสินใจรับงานเนื่องจากต้องการเงินค่าจ้าง โดยคนขับแท็กซี่ได้บอกเล่าถึงเหตุผลที่ทำให้เขาตัดสินใจเสี่ยงรับลูกค้ำทั้งที่รู้ว่าอาจมีอันตรายว่า

“ตามปรกติผมไม่ค่อยมาถึงนอกเมืองหรอกครับ ในเวลาวิกาลเช่นนี้”
คนขับแท็กซี่ผู้เคราะห์ร้ายวัยกลางคนผู้นั้นบอกเขา “จี้กันรีไม่เว้นแต่ละคืน แต่เมื่อไม่มีอาชีพอื่นเราก็จำเป็นต้องเสี่ยง ไม่งั้นเราก็ตาย ไหนยังจะค่าข้าวสาร ไหนยังจะค่าเช่าบ้าน ไหนจะต้องผ่อนชำระค่ารถ แล้วก็ไหนโรงเรียนยังจะเปิดเทอม”

(จี, 2511, น. 218)

บทสนทนาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงภาพสังคมกรุงเทพฯ ที่มีความเจริญ ทั้งทางด้านวัตถุและวัฒนธรรม มีอาชีพและการบริการที่ทันสมัยเช่นเดียวกับประเทศในตะวันตก หากแต่ผู้อยู่อาศัยอยู่ในเมืองหลวงนี้ไม่ได้มีชีวิตอย่างสุขสบายทั้งหมด ยังมีกลุ่มชนชั้นแรงงานในสังคมเมืองที่ยังต้องดิ้นรนทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ ดังเช่นคนขับแท็กซี่ซึ่งมีภาระต้องหาเลี้ยงครอบครัว และต้องเสี่ยงรับผู้โดยสาร แม้จะรู้ว่าเสี่ยงอันตรายจากมิถุนาชีพ เนื่องจากต้องการเงินค่าจ้างไปใช้เลี้ยงดูครอบครัว ทั้งการจ่ายค่าอุปโภคบริโภค และค่าการศึกษาเล่าเรียนของบุตรซึ่งกลายเป็นสิ่งจำเป็นในโลกสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ชีวิตของตัวละครแสดงให้เห็นว่าความเจริญที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองได้ส่งอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยในสังคม ทำให้ผู้อยู่อาศัยในสังคมเมืองเกิดความเห็นห่างเพราะสังคมเมืองที่ขยายตัว เกิดความหวาดระแวงต่อกัน และเกิดอาชญากรรมขึ้นในพื้นที่เมือง พฤติกรรมและเหตุการณ์เหล่านี้ล้วนเป็นผลกระทบที่ตามมาจากความเจริญเช่นกัน

จากตัวอย่างเรื่อง *หล่อนเรียนรักจากมนุษย์ธรรม ภัยอย่างใหม่ และ จี๋* นั้น มาลัย ชูพินิจแสดงให้เห็นว่า พระนครหรือกรุงเทพฯ ได้กลายเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ มีความเจริญที่เพิ่มมากขึ้น ผู้คนเดินทางเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ มากขึ้น หากแต่ความเจริญที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองกลับทำให้ผู้คนเห็นห่างกันมากขึ้น หวาดระแวงกันมากขึ้น และอันตรายมากขึ้นเช่นกัน กรุงเทพฯหรือพระนครเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของความศิวิไลซ์ หากแต่ความเจริญไม่ได้มีเพียงด้านที่สวยงามเพียงอย่างเดียว เนื่องจากความเจริญได้ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนมีความเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนพยายามรักษาความเป็นส่วนตัว พยายามระวังตัวมากขึ้น และเกิดการเอาเปรียบ หรือฉกฉวยผลประโยชน์เพื่อตนเองมากขึ้น การนำเสนอภาพความเจริญทางวัตถุและความห่างเหินของผู้คนในสังคม การหยิบยกเรื่องดังกล่าวมานำเสนอนี้แสดงให้เห็นมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่ไม่ปฏิเสธความเจริญที่เป็นรูปธรรม หากแต่ยังคงนิยมในวิถีชีวิต และค่านิยมเดิมของสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมชนบทที่ผู้อยู่อาศัยมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หรือจริงใจต่อกันเป็นหลัก

6.8.2 การสมาคม: วัฒนธรรมใหม่จากตะวันตกของชาวพระนคร

การตอบรับวัฒนธรรมสมัยใหม่จากตะวันตก และการพยายามปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ เพื่อที่จะได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมสมัยใหม่เป็นประเด็นหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจหยิบยกมานำเสนอเช่นกัน โดยมาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมสมัยใหม่จากตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการพบปะสังสรรค์ตามสโมสรหลังเลิกงาน หรือการเต้นรำระหว่างชายหญิงได้เข้ามามีอิทธิพลทางความคิดและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทย อีกทั้งยังกลายเป็นเสมือนเครื่องมือแสดงความทันสมัยของผู้ปฏิบัติ ผู้ที่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดีก็จะได้รับการยอมรับในฐานะคนรุ่นใหม่ และผู้ที่ไม่เข้าใจหรือไม่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ก็จะถูกระบุให้เป็นคนรุ่นเก่า โดยปรากฏการบรรยายถึงความเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต และวัฒนธรรมปรากฏในเรื่อง *หนุ่มสองผม ชั่วชีวิตกับปีเดียว ปุณฺณวิสัย ผอบแก้วเจียรไน และ นักผจญภัย*

การแสดงภาพของผู้คนในสังคมกรุงเทพฯ ที่ให้ความสนใจต่อการสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมเมือง และใช้กิจกรรมดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์เพื่อยืนยันความทันสมัยของตนนั้นปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง **หนุ่มสองผม** ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงคุณพระพิสิษฐ์ธรรมาธิบดี ชายวัย 50 ปีที่มีภรรยาแล้ว หากแต่พึงพอใจแจ่มจันทร์หญิงม่ายสาวสวย เมื่อทราบว่าแจ่มจันทร์ชอบการสร้างสรรค์ การเดินรำ และงานเลี้ยงสมาคมที่กำลังนิยมในพระนคร คุณพระพิสิษฐ์ธรรมาธิบดีจึงได้พยายามเรียนรู้การเข้าสมาคมเพื่อจะได้คบหากับแจ่มจันทร์และเพื่อนๆ ของเธอได้ โดยการหัดเดินรำและออกไปสังสรรค์ตามงานเลี้ยงเดินรำต่าง ๆ ในยามค่ำคืน มาลัย ชูพินิจได้บรรยายภาพงานเดินรำ และการพยายามปรับตัวเข้ากับ การสมาคมสมัยใหม่ของคุณพระพิสิษฐ์ธรรมาธิบดีดังนี้

“ที่สวนอัมพรคือนั้น คุณพระพิสิษฐ์ธรรมาธิบดีหาโอกาสเข้าไปนั่งใกล้โต๊ะแจ่มจันทร์ ลาดานนท์จนได้ ในวัย 30 ปีเช่นนี้ แจ่มจันทร์ยังสาว กระปรี้กระเปร่า ช่างพูด หูตาไว หัวเราะง่าย เหมือนเด็กที่ผ่านฤดูร้อนมาไม่ถึง 20 ครั้ง ขณะที่หล่อนกำลังเดินรำอยู่กับคุณพระแล้วนัยน์ตาทรี ริมฝีปากเผยออกจากกันนิดๆ กระซิบว่า “คุณพระคะ คุณพระหัดเดินรำมาตั้งแต่เมื่อไหร่”

(หนุ่มสองผม, 2516, น. 1)

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังอธิบายถึงคุณหญิงภรรยาของคุณพระพิสิษฐ์ธรรมาธิบดีที่ต้องเรียนเดินรำเช่นเดียวกับสามีเพื่อที่จะสามารถติดตามสามีไปงานสมาคมสังสรรค์ได้ โดยระบุว่า “นางพิสิษฐ์ธรรมาธิบดีต้องปฏิบัติตนเป็นอย่างดี เพื่อตามให้ทันสามีในการครองชีวิตอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยเครื่องบันเทิงใหม่ๆ เช่นนี้” (หนุ่มสองผม, 2516, น. 2) คำบรรยายถึงกิจกรรมของคุณพระพิสิษฐ์ธรรมาธิบดีข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการพบปะสังสรรค์ และการเดินรำแบบตะวันตกเป็นวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่มีอิทธิพลต่อชาวพระนครหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มหนุ่มสาวชายหญิงใช้การเดินรำเพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเองเป็นคนทันสมัย หรือมีรสนิยม และกลุ่มชายหญิงวัยกลางคนใช้การเดินรำเพื่อยืนยันว่าตนเองสามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคมสมัยใหม่ด้วยเช่นกัน

การบรรยายภาพของคุณพระพิสิษฐ์ธรรมาธิบดีที่เรียนรู้การเดินรำเพื่อจะสนิทสนมกับแจ่มจันทร์ และภาพของนางพิสิษฐ์ธรรมาธิบดีที่ต้องเรียนรู้การเดินรำ เพื่อให้สามารถเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการสมาคมสมัยใหม่ และเพื่อที่จะไม่ให้ได้ชื่อว่าเป็นภรรยาแก่ที่ตกยุคนี้ได้แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของมาลัย ชูพินิจที่มีโน้ตหนักในการแบ่งแยกผู้คนในสังคมออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มคนที่เรียนรู้ค่านิยมใหม่จากตะวันตก เช่น การเดินรำ การพบปะสังสรรค์เพื่อกินเลี้ยงแบบตะวันตกในยามค่ำคืน บุคคลกลุ่มนี้มักจะเป็นกลุ่มคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ และบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งก็คือ กลุ่มของผู้ที่ไม่ได้เรียนรู้กิจกรรมสมัยใหม่จึงถูกกำหนดเป็นคนรุ่นเก่าหรือคนหัวโบราณ ซึ่งเงื่อนไขในการแบ่งแยกกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่มนี้ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมสมัยใหม่จากตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในการจำแนกผู้ที่ดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรม

สมัยใหม่และดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมเดิม และถูกนำมาเป็นเครื่องมือเพื่อยืนยันว่าตนเองเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมืองได้

เรื่องสั้นเรื่อง *ชั่วชีวิตกับปีเดียว* เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการพยายามปรับตัวของชายสูงวัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของความทันสมัย และเพื่อให้ตนเองสามารถคบหาสมาคมกับหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่เติบโตมากับภาวะสมัยใหม่ในสังคมได้ เรื่องสั้นเรื่องนี้กล่าวถึง หลวงสรรค์โลหกิจดีเจ้าของเหมืองแร่ดีบุกทางภาคใต้ที่มุ่งทำงานมาตลอดชีวิตโดยไม่สนใจการสมาคมสังสรรค์อื่น ๆ เลย หากแต่เมื่อหลวงสรรค์โลหกิจดีตกลงแต่งงานกับดาวเรืองหญิงสาวซึ่งเติบโตมาในสภาพสังคมสมัยใหม่ หลวงสรรค์โลหกิจดีจึงพยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ให้ได้ แต่ด้วยอายุที่มากถึง 50 ปี การเข้าสังคมของหลวงสรรค์โลหกิจดีกลายเป็นเรื่องขบขันของวงสังคม ดังตัวอย่างที่ว่า

“ผิวแก่ได้เมียสาว...โคแก่กินหญ้าอ่อน...นั่นไม่ใช่ของแปลกอะไร คนทั้งหลายเคยประหลาดใจก็เพราะความเป็นอยู่แต่ดั้งเดิมของหลวงสรรค์ เคยหมกมุ่นอยู่กับการงาน เครื่องครัดในประเพณีเก่าๆ จนดูกันไปว่าไม่สามารถจะให้ความสุขแก่ผู้ใดที่อยู่ร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภรรยาสาวสมัยใหม่เช่นนั้น

“พวกเราเห็นกันได้ว่าหลวงสรรค์พยายามอย่างยิ่งที่จะละทิ้งความเป็นอยู่อันเจียบหยอย ความหงุดหงิด ความเป็นคนหัวเก่า เพื่อปรับตัวให้เข้ากับความเป็นอยู่ของภรรยา แต่นิสัยอันได้อบรมมานับสิบๆ ปีแล้ว แข็งกร้าวเกินไปที่จะอ่อนลงได้ง่ายๆ เพราะฉะนั้นเอง ความพยายามเป็นคนทันสมัย ทันสมาคมในบางครั้งบางคราวของหลวงสรรค์ จึงดูเป็นที่น่าสมเพชเวทนา”

(ชั่วชีวิตกับปีเดียว, 2537, น. 186)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้บรรยายภาพของหลวงสรรค์โลหกิจดีเป็นชายวัยกลางคนที่ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการเข้าสังคม และมีภาพลักษณ์ของคนหัวเก่ามาตลอด หากแต่พยายามเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตสมัยใหม่ เพื่อที่จะได้ดำเนินชีวิตให้เข้ากับวิถีชีวิตของภรรยาสาว อย่างไรก็ตาม บทสนทนาข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่าการพยายามปรับตัวเข้ากับค่านิยมและวัฒนธรรมแบบใหม่ของหลวงสรรค์โลหกิจดีไม่ได้รับการยอมรับและถูกนิทาจากกลุ่มคนหนุ่มสาวในวัฒนธรรมสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหลวงสรรค์โลหกิจดีนั้นเกิดจากการเปลี่ยนแปลงตามภรรยา ซึ่งสังคมมองว่าไม่เหมาะสมกันตั้งแต่แรกอยู่แล้ว ดังนั้นกลุ่มคนในสังคมสมัยใหม่จึงดูถูกว่าการปรับตัวของชายวัยกลางคนเข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่เป็นเรื่องน่าสมเพชเวทนา

การบรรยายถึงหลวงสรรค์โลหกิจดี ในเรื่อง *ชั่วชีวิตกับปีเดียว* แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่เชื่อว่า วัฒนธรรมสมัยใหม่เช่นการสังสรรค์หรือการเต้นรำมักถูกกำหนดโดยสังคมให้เป็นวัฒนธรรมของคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว กลุ่มคนวัยกลางคน คนสูงวัย หรือผู้ดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรม

แบบเดิม คือไม่สนใจการสังสรรค์หรือการเข้าสมาคมแบบตะวันตกจึงไม่ได้รับการยอมรับ แม้ว่าบุคคลเหล่านั้นจะหันมาสนใจหรือตั้งใจเรียนรู้ถึงวิถีวัฒนธรรมแบบใหม่ก็ตาม ดังที่หลวงสรศักดิ์โลกิจดีถูกผู้คนในสังคมสมัยใหม่นินทาว่า “น่าสมเพชเวทนา” ซึ่งข้อความดังกล่าวเป็นเสมือนการตัดสินว่าหลวงสรศักดิ์โลกิจดีไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มหนุ่มสาวในสังคมสมัยใหม่ แม้ว่าชายวัยกลางคนผู้นี้จะเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่และปรับตัวเข้ากับสังคมสมัยใหม่แล้วก็ตาม ดังนั้น วัฒนธรรมสมัยใหม่จึงเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ในการแบ่งแยกกลุ่มคน และเป็นสัญลักษณ์ของคนหนุ่มสาว ชายหญิงวัยกลางคนที่สนใจหรือปฏิบัติตัวตามวัฒนธรรมสมัยใหม่นั้นจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม และจะถูกระบุว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติตนไม่สมวัยหรือเป็น “คนนอก” ของสังคมสมัยใหม่ แม้ว่าจะสามารถเรียนรู้และปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้ก็ตาม

เรื่องสั้นอีกหนึ่งเรื่องหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่จะกลายเป็น “คนนอก” ของสังคมก็คือ เรื่อง *บุณชวินวิสัย* โดยเรื่องสั้นเรื่องนี้ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามสมัย ในปี พ.ศ.2505 เนื้อหากล่าวถึง “ทมณี” ภรรยาสาวซึ่งมีความกตัญญูเนื่องจาก “พิษณุ” สามีของตนเองเป็นชายหนุ่มที่เรียวร้อย อยู่ติดบ้าน และไม่ชอบการสมาคมหรือการเดินรำ ทมณีเห็นว่าการพฤติกรรมของพิษณุไม่ทันสมัย ผิดแปลกไปจากค่านิยมของผู้ชายในสังคมสมัยใหม่ที่ชอบการสังสรรค์สมาคม ทมณีจึงนำเรื่องดังกล่าวมาปรึกษาหารือผู้ใหญ่ เพื่อหาทางให้พิษณุรู้จักการเข้าสังคมและการสังสรรค์แบบสมัยใหม่ ดังตัวอย่างที่ว่า

“...ดิฉันเข้าใจดี ว่าพิษณุเป็นคนเรียวร้อยไม่เหลวไหล ไม่เทียวเตรเป็นนักเลงสุรา หรือเจ้าชู้ ก็นั่นไม่ใช่ลักษณะของผู้ชายที่ผู้หญิงเราจะเลือกเป็นคู่ครองหรือคะ?”

“ก็เดี๋ยวนี้อะ?”

“เดี๋ยวนี้อะดิฉันไปสำหรับความต้องการ เขาทำราวกับโลกนี้ไม่มีใครนอกจากเขาก็ดีฉัน ไม่ต้องคบหาสมาคมกับใคร อยู่ได้อย่างไรคะคุณน้า, ชีวิตแบบนี้?”

“แม่ทมจะให้ฉันช่วยอย่างไร?”

“ในฐานะที่รู้จักชีวิตดีกว่า ดิฉันคิดว่าคุณน้าคงพอจะหาทางออกได้บ้างอย่างน้อยก็ข้อที่ว่า หนึ่งทำอย่างไร พิษณุจึงจะเป็นผู้ชายขึ้นสักนิด...ผู้ชายที่ไม่ถึงกับเก่งกล้าในสังคม แต่เป็นผู้ชายพอที่ผู้หญิงจะภาคภูมิใจในฐานะเป็นสามี เป็นพ่อที่ลูกจะเชื่อฟัง เป็นผู้นำชีวิต เป็นหัวหน้าครอบครัว และสมาชิกของสังคมที่ใครๆรัก...”

...สัปดาห์ล่วงไปแล้ว เดือนล่วงไปแล้ว ทมณีพบกับข้าพเจ้าที่ไร รายงานความก้าวหน้าในการอบรมสามีให้เข้ากับสังคมได้ดีขึ้นเป็นลำดับ

“รู้จักพูดจาขึ้นบ้างแล้วแหละค่ะ คุณน้ำ” ทมนี้บอก เมื่อวานพารุจิราเขาไป
ดูหนังรอบป่ามา เห็นคุยกุยกั๋ง ไปสมาคมแทนที่จะเรียกน้ำส้ม รู้จักเรียกเปียร์
ขึ้น”

(บุพชนวิสัย, 2538, น. 176 - 177)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่าการสังสรรค์ในกลุ่มคนหนุ่มสาวได้
กลายเป็นค่านิยมที่หนุ่มสาวในสังคมเมืองให้ความสำคัญ และกลายเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความทันสมัย
ของผู้ที่ปฏิบัติ ผู้ที่ไม่สนใจหรือไม่สามารถปฏิบัติกิจกรรมเหล่านั้นได้ ก็จะไม่ได้รับการยอมรับ หรือเป็น
บุคคลที่แปลกแตกต่างไปจากบุคคลอื่นในสังคม พฤติกรรมของพิชญ์นับว่าเป็นสามีที่ดี เพียงแค่พิชญ์
ไม่สนใจงานรื่นเริง และไม่สนใจอบายมุขเท่านั้น แต่เมื่อสังคมสมัยใหม่ให้ความสำคัญต่อการสมาคม
สังสรรค์ โดยมองว่าการสังสรรค์เป็นทักษะทางสังคมที่ผู้ชายจำเป็นจะต้องปฏิบัติได้ พิชญ์ ซึ่งมีนิสัย
เรียบร้อย ไม่เที่ยวเตร่ ไม่สังสรรค์ จึงถูกกำหนดให้เป็น “คนนอก” ของสังคม ไม่ได้รับการยอมรับจาก
ภรรยา และถูกวิจารณ์ว่า “ไม่เป็นลูกผู้ชาย” เนื่องจากไม่มีความรู้เกี่ยวกับการสังสรรค์แบบตะวันตก
หากแต่เมื่อพิชญ์เริ่มเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เข้ากับวัฒนธรรมการสังสรรค์ซึ่งสังคมกำหนดให้เป็น
วัฒนธรรมสมัยใหม่ พิชญ์จึงเริ่มได้รับคำชื่นชม และได้รับการยอมรับมากขึ้น ดังนั้น การสังสรรค์แบบ
ตะวันตกในที่นี้จึงไม่ได้เป็นความรู้ใหม่เท่านั้น หากแต่กลายเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ใหม่ที่สังคมใช้จำแนก
และกำหนดสถานะของบุคคลในสังคมด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะชี้ให้เห็นว่าสังคมเมืองให้ความสำคัญต่อการสมาคม
สังสรรค์ซึ่งเป็นวัฒนธรรมใหม่ แต่กลับได้แสดงทัศนคติของตนเองว่า การสมาคมและการแสดงตนเป็น
ผู้รู้ธรรมเนียมนิยมสมัยใหม่นั้นไม่ได้เป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตแต่อย่างใด โดยได้แสดงทัศนคติ
ขัดแย้งไม่เห็นด้วยกับทมนี้ และพยายามชี้ให้ผู้อ่านให้เห็นว่า การเข้าสังคมหรือการพบปะสังสรรค์ไม่ได้
เป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้ง ในตอนจบของเรื่องมาลัย ชูพินิจยังได้กำหนดให้พิชญ์มีทักษะการเข้าสมาคมได้
อย่างคล่องแคล่ว เป็นสมาชิกของสังคมสมัยใหม่ และไม่ได้เป็นคนที่เขยหรือผิดแปลกจากผู้ชายคนอื่น
ๆ อีกต่อไป หากแต่การเข้าสมาคมทำให้พิชญ์พบกับผู้หญิงคนอื่น และทิ้งทมนี้ในท้ายที่สุด การจบ
เรื่องในลักษณะนี้ชี้ให้เห็นว่า การสมาคมและธรรมเนียมนิยมสมัยใหม่ที่ทมนี้เห็นว่าสำคัญ และ
ต้องการพิชญ์ฝึกหัดนั้นเป็นสาเหตุที่ทำให้ชีวิตครอบครัวของทมนี้ล้มเหลว การจบเรื่องในลักษณะ
ดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นทัศนคติของมาลัย ชูพินิจที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสังสรรค์ และมองว่า
วัฒนธรรมดังกล่าวไม่ใช่ความทันสมัยที่ชาวไทยจะต้องให้ความสำคัญหรือนำมาเป็นอย่างในการ
ดำเนินชีวิต เนื่องจากวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถชักนำหรือล่อลวงผู้ที่มีความประพฤติด้อยอยู่แล้วให้ออก
นอกกลุ่มนอกรทางได้

การกำหนดให้พิษณุทิ้งภรรยาและมีผู้หญิงคนใหม่หลังจากเริ่มเข้าสมาคม และเรียนรู้วัฒนธรรมสมัยใหม่นี้ ถือเป็นกาเสียตีสี่วัฒนธรรมการสมาคมแบบตะวันตกว่าไม่ได้มีขึ้นเพื่อส่งเสริมความศิวิไลซ์ของผู้คนในสังคมเพียงอย่างเดียว แต่วัฒนธรรมดังกล่าวมีด้านลบ หรือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิมที่ได้อยู่แล้วให้กลายเป็นผลเสียได้ด้วยเช่นกัน ดังที่ พิษณุซึ่งเดิมเป็นชายหนุ่มที่มีพฤติกรรมที่ดีตามมโนทัศน์แบบจารีตของไทย คือไม่ยุ่งอบายมุขก็เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ไม่ดีหลังจากได้เรียนรู้เกี่ยวกับการสังสรรค์ในสังคม

การวิพากษ์วิจารณ์ถึงผู้หญิงไทยและวัฒนธรรมการเดินร่าแบบชาวตะวันตกถือเป็นประเด็นหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจได้นำมากล่าวถึงในวรรณกรรม โดยชี้ให้เห็นว่าการเดินร่าแบบตะวันตกนั้นขัดกับค่านิยมเรื่องกุลสตรีของไทยที่เชื่อว่าผู้หญิงควรจะต้องรักษานวล สงวนตัว และมีความประพฤติเรียบร้อย การบรรยายถึงความแตกต่างระหว่างค่านิยมสมัยใหม่และค่านิยมแบบจารีตของไทยนี้ปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *ผอบแก้วเจียรไน* ที่บรรยายถึง “นันทะกา” ว่าหญิงสาวผู้มีความประพฤติเรียบร้อย ขัดกับสภาพสังคมสมัยใหม่ในขณะนั้น โดยปรากฏคำบรรยายเกี่ยวกับนันทะกาดังต่อไปนี้

“คนหลายคนพูดกันว่า นันทะกาควรจะเกิดมาในสมัยเมื่อ 20 ปีก่อน ซึ่งโลกเป็นของสตรีซึ่งอยู่ในประเพณีเคร่งครัด บริสุทธิ์ผุดผ่อง ซื่อสัตย์สุจริตและเรียบเป็นผ้าพับไว้ ไม่ใช่โลกในสมัยที่สตรีมีสิทธิ์เสรีที่จะให้ผู้ชาย แม้มิใช่ผ้าของตน กอดเล่นได้ต่อหน้าธารกำนัล สมัยที่การดื่มเหล้า สูบบุหรี่ และการเที่ยวเตร่ตามสถานบันเทิงในราตรีจนตึกตื่นเป็นของธรรมดาสามัญ

(ผอบแก้วเจียรไน, 2516, น. 161)

การบรรยายข้างต้นแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมสมัยใหม่จากตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทต่อผู้คนในสังคม การสังสรรค์หรือการเดินร่าระหว่างชายหญิงเป็นเรื่องที่ปรากฏได้ทั่วไปในสังคม หากแต่ผู้ประพันธ์ก็ได้แสดงทัศนะว่า การสังสรรค์หรือการเดินร่าระหว่างชายหญิงนี้ขัดกับมโนทัศน์แบบจารีตในสังคมไทย ทั้งนี้ การใช้คำและน้ำเสียงเพื่อกล่าวถึงผู้หญิงที่ตอบรับต่อวัฒนธรรมจากตะวันตกชี้ให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ไม่ได้เห็นด้วยต่อวัฒนธรรมหรือกิจกรรมสมัยใหม่ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการเดินร่าหรือการสังสรรค์ในสถานบันเทิงยามค่ำคืน โดยเฉพาะวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีเสรีภาพในการสมาคมในพื้นที่สาธารณะ

ทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่มีต่อผู้หญิงและการเดินร่าตามวัฒนธรรมจากตะวันตกได้แสดงมโนทัศน์ของนักประพันธ์ที่ยังคงยึดติดกับค่านิยมเรื่องกุลสตรีไทย ไม่ได้ตอบรับหรือให้คุณค่าแนวคิดหรือวัฒนธรรมจากตะวันตกในทุกด้าน แม้ว่าสภาพสังคมและวัฒนธรรมสมัยใหม่จะเข้ามามีบทบาทในสังคม และกลายเป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัยสำหรับผู้ปฏิบัติก็ตาม โดยมาลัย ชูพินิจเสนอว่าการเดินร่าและการสังสรรค์ของผู้หญิงนั้นเป็นการแสดงถึงความทันสมัยของผู้หญิง หากแต่ความทันสมัย

ดังกล่าวไม่ใช่ค่านิยมที่ดีในสายตาของมาลัย ชูพินิจ ทั้งนี้ เนื้อหาและน้ำเสียงที่เสียดสีผู้หญิงดังที่ปรากฏในเรื่องสั้นได้แสดงทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่ยังให้คุณค่าแก่ค่านิยมแบบจารีตเกี่ยวกับการรักษานวลสงวนตัวยังคงเป็นค่านิยมที่เหมาะสมสำหรับผู้หญิงไทยมากกว่าค่านิยมและวัฒนธรรมสมัยใหม่

การวิพากษ์วิจารณ์การเต็นรำของผู้หญิงนี้ชี้ให้เห็นว่ามาลัย ชูพินิจไม่ได้ตอบรับหรือเห็นด้วยกับค่านิยมและวัฒนธรรมที่แสดงถึงภาวะสมัยใหม่ทั้งหมด มาลัย ชูพินิจมักแสดงให้เห็นถึงการเลือกตอบรับความรู้และแนวคิดสมัยใหม่แค่บางประเภท เช่น แนวคิดวิทยาศาสตร์ เสรีภาพ แนวคิดทางการเมืองการปกครอง และแสดงให้เห็นถึงการพยายามปรับเปลี่ยนและประยุกต์แนวคิดใหม่ให้เข้ากับมโนทัศน์หรือวิถีชีวิตของชาวไทย หากแต่แสดงถึงการปฏิเสธวัฒนธรรมจากตะวันตก โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการแสดงออกของผู้หญิง และยังคงสนับสนุนการปฏิบัติตนของผู้หญิงตามค่านิยมแบบเดิมที่ส่งต่อกันมาในสังคมไทย คือ การรักษานวลสงวนตัว มากกว่าการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ประพฤติตนตามค่านิยมและวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้อย่างอิสระ

นอกจากการระบุนำการพบปะสังสรรค์ และการเต็นรำเป็นกิจกรรมของหนุ่มสาวสมัยใหม่แล้ว มาลัย ชูพินิจยังได้ชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า แม้ว่าการสมาคมแบบตะวันตกจะเป็นกิจกรรมที่เปิดกว้างให้แก่ผู้ที่สนใจวัฒนธรรมการสังสรรค์แบบตะวันตกได้หาความรื่นเริงโดยไม่มีข้อจำกัดใด ๆ หากแต่เมื่อพิจารณาถึงการสมาคมในสังคมไทยอย่างละเอียดจะพบว่า การสมาคมที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองเป็นเพียงกิจกรรมที่จำกัดอยู่ในวัยหนุ่มสาว หรือกลุ่มผู้ที่มีชื่อเสียงหรือมีสถานะทางสังคมสูง เช่น กลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ข้าราชการระดับสูง และกลุ่มพ่อค้าหรือนายทุนสมัยใหม่เท่านั้น ไม่ได้เปิดกว้างสำหรับทุกคน กลุ่มชนที่ไม่ได้อยู่ในวงสังคมชั้นสูง หรือเป็นเพียงบุคคลธรรมดาไม่ได้รับการศึกษาจากตะวันตกก็ จะไม่ได้รับการยอมรับ แม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะเป็นผู้ที่เข้าใจวัฒนธรรมสมัยใหม่อย่างแท้จริงก็ตาม วัฒนธรรมสมัยใหม่เช่น การสมาคมหรือการเต็นรำจึงเป็นเพียงเปลือกนอกของความทันสมัย และเป็นกฎเกณฑ์สมัยใหม่ที่ถูกนำมาใช้ในการจำแนกกลุ่มชนเท่านั้น

การแบ่งแยกกลุ่มชน และการกำหนดให้วัฒนธรรมสมัยใหม่เป็นกิจกรรมของกลุ่มชนชั้นสูง นายทุน หรือปัญญาชนมากกว่าจะเปิดกว้างให้แก่ผู้ที่สนใจวัฒนธรรมสมัยใหม่ทุกกลุ่มชนนั้นปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *นักผจญภัย* ซึ่งมีฉากและบรรยากาศเป็นงานเลี้ยงประจำปีของสโมสรนักท่องเที่ยวนิรนามซึ่งระบุว่าตนเองเป็นนักผจญภัย และมีคุณสมบัติตรงกับที่สโมสรกำหนดท่านหนึ่งต้องการจะเข้าร่วมสมาคมพูดคุยด้วย หากแต่ถูกปฏิเสธไม่ให้เข้าร่วมการสนทนา เนื่องจากชายนิรนามผู้นั้นไม่เป็นที่รู้จักในวงสังคม และการแต่งตัวดูมอมแมมสกปรก การถูกปฏิเสธไม่ให้เข้าร่วมงานเลี้ยงสมาคมนี้เป็นเสมือนการเน้นย้ำให้เห็นว่า แท้จริงแล้ววัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมเมือง เช่นงานเลี้ยง หรือการเข้าร่วมสมาคมนั้นไม่ได้เป็นเปิดกว้างให้แก่ทุกกลุ่มชน มีเพียงกลุ่มชนชั้นสูงหรือผู้มีการศึกษาเท่านั้นที่มีโอกาสได้ทำกิจกรรมซึ่งแสดงให้เห็นถึงภาวะสมัยใหม่ตามความพอใจของตนเอง ดังที่บรรยายว่า

“เมื่อคนรับใช้เปิดประตูแล้ว ชายหนุ่มอายุอยู่ในราวกลางคน มือถือหมวก สักหลาดบู๊ปี่ มีดินสอดและสมุดพกติดอยู่ด้วย มองดูหน้าพวกเราแล้วก็กระพริบตาถี่ อยู่กลางแสงไฟ

“ต้องการอะไร” พระองค์เจ้าอรุโณทัยรับสั่งถามตาไม่กระพริบ “หรือเป็นคน ข่าวนั่งสื่อพิมพ์?”

“ผมอ่านพบข่าวในหนังสือพิมพ์ว่า คีนี่ที่นี้มีการประชุมนักท่องเที่ยวมัจฉุ ภัย ผมก็เป็นนักท่องเที่ยวมัจฉุภัยเหมือนกัน เมื่อปีกลายเดินทางกว่า 7 พัน กิโลเมตร จึงมาร่วมด้วย”

เหตุผลของเขาย่างๆ เพียงแค่นั้นเอง แต่ตามทรศนะของพระองค์เจ้า อรุโณทัยไม่เห็นพ้องด้วย น้ำเสียงที่รับสั่งซักสั้นกริ้ว “แกไม่ได้เป็นสมาชิกสโมสรนี้” ประโยคนั้นถือเป็นบอกเล่าก็ไม่ได้ จะถือเป็นคำถามก็ไม่เชิง

(นักผจญภัย, 2516, น. 573)

การแสดงออกของพระองค์เจ้าอรุโณทัยตั้งที่ปรากฏข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกและ คัดเลือกบุคคลเพียงบางกลุ่มให้มีสิทธิในการเข้าร่วมสมาคมได้อย่างชัดเจน โดยพระองค์เจ้าอรุโณทัย ตัดสินว่านักเดินทางนิรนามไม่เหมาะจะเข้าร่วมการสมาคม เนื่องจากลักษณะภายนอกของนักเดินทาง นิรนามไม่ได้ดูภูมิฐานและไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่พระองค์เจ้าอรุโณทัยตั้งไว้ แม้ว่านักเดินทางนิร นามจะมีคุณสมบัติและมีความตั้งใจที่จะพบปะพูดคุยกับบุคคลที่สนใจในเรื่องเดียวกันก็ตาม

การแสดงออกของพระองค์เจ้าอรุโณทัยชี้ให้เห็นว่า ในสภาพสังคมสมัยใหม่ที่ระบุถึงการเปิด กว้างในการคบหาสมาคมต่อกัน หรือการพบปะพูดคุยกันในเรื่องที่สนใจตรงกัน หากแต่แท้จริงแล้ว การสมาคมยังคงมีกฎเกณฑ์และการแบ่งแยกชนชั้นในการสมาคมอยู่เช่นเดิม ผู้ที่จะคบหาสมาคมกัน ได้ก็ต้องเป็นผู้ที่สังคมยอมรับหรือเห็นควรว่าเหมาะสมกับการทำความรู้จักมากกว่าจะเปิดกว้างให้ ผู้คนทุกกลุ่มชน

ทั้งนี้ การถ่ายทอดเกี่ยวกับการสมาคมและการเดินร่าของหนุ่มสาวสมัยใหม่ที่ปรากฏข้างต้น ได้แสดงให้เห็นมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจที่มีต่อกิจกรรมการสังสรรค์และการสมาคมผู้คนในสังคม เมือง กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมของกลุ่มคนวัยหนุ่มสาว เป็นสัญลักษณ์แสดงความทันสมัยของผู้ ปฏิบัติ และเป็นกิจกรรมที่แบ่งแยกคนรุ่นใหม่ออกจากคนรุ่นเก่า หากแต่มาลัย ชูพินิจก็ไม่ได้เห็นด้วย กับกิจกรรมสมัยใหม่เหล่านี้ทั้งหมด โดยพยายามเสนอว่า การสังสรรค์สมาคมต่าง ๆ ทำให้ผู้คนใน สังคมหลงใหลไปกับเปลือกนอกของความทันสมัย มุ่งแสดงออกว่าตนเองเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เข้าใจ วัฒนธรรมสมัยใหม่เป็นอย่างดี หากแต่กิจกรรมสมัยใหม่บางประการเป็นการทำลายค่านิยมแบบจารีต ที่ดีอยู่ลง และเป็นเพียงกฎเกณฑ์ใหม่ในการจำแนกและจำกัดกลุ่มชนเท่านั้น ซึ่งทัศนะเหล่านี้ ได้แสดง

ให้เห็นว่ามาลัย ชูพินิจให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ในเชิงความคิด มากกว่าวัฒนธรรมหรือกิจกรรมสมัยใหม่ที่เป็นรูปธรรม อีกทั้งยังเลือกตอบรับวัฒนธรรมสมัยใหม่เพียงบางประการเท่านั้น

การนำเสนอของมาลัย ชูพินิจนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ประพันธ์ยังคงให้ความสำคัญต่อแนวคิด ค่านิยม และวิถีวัฒนธรรมแบบเดิมอยู่ด้วย การนำเสนอภาวะสมัยใหม่ของมาลัย ชูพินิจมีลักษณะผสมผสานและประนีประนอมระหว่างแนวคิดใหม่และแนวคิดเดิม กล่าวคือ แม้ว่าจะพยายามนำเสนอแนวคิดสมัยใหม่ หากแต่ก็ยังปรากฏการปะปนไปด้วยอิทธิพลของค่านิยมเดิมที่สังคมไทยยึดถืออยู่ด้วย ไม่ได้แสดงถึงภาวะสมัยใหม่อย่างตะวันตก

6.8.3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชนบทสู่ภาวะสมัยใหม่

อิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมไทย หรือการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่นั้นไม่ได้จำกัดอยู่ในพื้นที่เมืองเท่านั้น พื้นที่ชนบทถือเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วย โดยมาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่า ชาวชนบทนั้นมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม หากแต่พื้นที่ชนบทมักกลายเป็นพื้นที่ที่ถูกควบคุมหรือถูกพัฒนาโดยรัฐ และกลุ่มชนจากภายนอกเสมอ ทั้งการกำหนดค่านิยมสมัยใหม่ การกำหนดวัฒนธรรมร่วม ตลอดจนกำหนดกฎหมายเพื่อบังคับใช้กับผู้คนในชนบท ซึ่งค่านิยม วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตสมัยใหม่บางประการก็ขัดแย้งกับวิถีชีวิตเดิม และกลายเป็นปัญหาต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมชนบท การแสดงให้เห็นถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ในพื้นที่ชนบทนั้นปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง *ตากล้อง* ที่มีการกล่าวถึงนโยบายรัฐนิยมของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามซึ่งรณรงค์เรื่องการแต่งกายที่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตของชาวชนบท เรื่องสั้น *คนละโลก* ที่กล่าวถึงแนวคิดเรื่องสุขภาพบุรุษและการให้เกียรติผู้หญิงที่ขัดแย้งกับมโนทัศน์เรื่องครอบครัวในสังคมชนบท และนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร ตอน เมืองลับแล* ที่กล่าวถึงการหาของป่าและล่าสัตว์ป่าที่ขัดแย้งกับกฎหมายบ้านเมือง

เรื่องสั้นเรื่อง *ตากล้อง* ที่แสดงให้เห็นว่า อิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ในสังคมเมืองนั้นได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชนบท โดยชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างวิถีชีวิตของผู้คนในชนบทและนโยบายของรัฐบาล ทำให้การเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะสมัยใหม่ที่รัฐบาลคาดหวังนั้นกลับกลายเป็นภาระของผู้คนในชนบท และแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของการสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคมชนบท โดยนโยบายนำมากล่าวถึงก็คือ นโยบายด้านวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสมัยของจอมพล. ป.พิบูลสงคราม ซึ่งได้ออกประกาศ “รัฐนิยม” ระหว่างปี พ.ศ.2482 - 2485 โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการกำหนดวัฒนธรรมสมัยใหม่ เช่น การนิยามชาติไทย และชาวไทย การร้องเพลงชาติ การกำหนดอักษรไทย การแต่งกาย และแนวทางการปฏิบัติตัวอย่างสุขภาพบุรุษและสุขภาพสตรี เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเจริญและเป็นการสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย นโยบายดังกล่าวส่งผลให้ชาวไทยทั้งในพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบทต้องปรับตัว และปฏิบัติตามวัฒนธรรมใหม่รัฐ อย่างไรก็ตาม นโยบายด้านวัฒนธรรมของรัฐบาลนี้ถูกกำหนดจากส่วนกลาง และเป็นวัฒนธรรมที่ปรับมาจากวัฒนธรรมตะวันตก

ทำให้ไม่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทยอย่างแท้จริง ชาวเมืองหรือชาวพระนครซึ่งอยู่ในพื้นที่ ศูนย์กลางความเปลี่ยนแปลงสู่โมทัศน์สมัยใหม่ จึงสามารถทำความเข้าใจและปฏิบัติตามค่านิยมใหม่ ได้ดีกว่าชาวชนบท ซึ่งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากการเปลี่ยนแปลง

วรรณกรรมเรื่อง *ตากล่อง* นี้มีเนื้อหาคล้ายบันทึกการเดินทางในฐานะนักข่าวและ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ที่มีโอกาสเดินทางไปในพื้นที่ชนบท และได้บันทึกภาพของผู้คนที่ต้องปฏิบัติตามนโยบายรัฐนิยมไว้ โดยนโยบายรัฐนิยมที่ในเรื่องสั้นเรื่องนี้ก็คือ ประกาศรัฐนิยม ฉบับที่ 10 (15 มกราคม พ.ศ.2480) เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2559, น. 200) ที่รัฐบาลได้กำหนดให้ประชาชนต้องสวมหมวก และรองเท้าว เมื่อเข้าสู่พื้นที่ชุมชนหรือสาธารณะ นโยบายดังกล่าวถูกกำหนดขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นว่าเมืองไทยมีความศิวิไลซ์ทัดเทียมกับนานาประเทศ หากแต่กลับสร้างความลำบากให้กับผู้คน โดยเฉพาะผู้คนในสังคมชนบทที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากผู้คนในสังคมเมือง ทั้งนี้ มาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงความขัดแย้งระหว่างนโยบายของรัฐ และวิถีชีวิตของชาวชนบทผ่านการบรรยายภาพหญิงชราที่บันทึกภาพไว้ว่า

“ภาพที่สามถ่ายโดยข้าพเจ้าเอง ที่ตลาดชุมพรเมื่อปีที่แล้ว มันเป็นภาพที่ ขำเลี้งดูเพียงผิวเผิน จะเห็นเป็นภาพที่น่าขบขัน และแม่เฒ่าคนนั้นน่าจะเบาเตี้ง เป็นแน่ แต่เบื้องหลังของมันเต็มไปด้วยความสลัดใจ มันแสดงให้เห็นท่าทราบถึง ภาวะอันน่าเอน็จนานถของผลต่อเนื่องไปจากวิถฒนธรรมสมัยใหม่ของการบริหาร ราชการอย่างขาดความเห็นอกเห็นใจ ปราศจากกาลเทศะของเจ้าหน้าที่ประจำ ท้องถื่นผู้หวังแต่จะเอาตัวรอด และความลำบากยากแค้นที่ราษฎรได้รับ เพื่อจะ ปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายของการ “อยู่ดีกินดี” แม่เฒ่าผู้นั้นมีสินค้ำจะเอาไป ขายในตลาดซึ่งเป็นเขตวิถฒนธรรมสำหรับผู้สวมหมวกสวมรองเท้าเท่านั้น แต่การ เข้าไปโดยปราศจากหมวกและรองเท้าหมายถึงการถูกจับ เพราะฉะนั้น แกต้อง พยายามหาหน้งควายมาผูกเชือกทำเป็นรองเท้า ทุนกระบุงไว้เหนื่อศึระะ ตาม ประเพณีของชาวปักษ์ใต้ และสวมหมวกไว้บนกระบาล --- นั่นคือ กระบุงอีกต่อ หนึ่ง!”

ภาพถ่ายทุกภาพมีค่าควรแก่การสนใจทั้งนั้น มันไม่จำเป็นจะต้องเป็นภาพ ของเหตุการณ์สำคัญ หากเป็นเพียงเป็นภาพธรรมดา ภาพของไร่นาซึ่งหมายถึง ความอุดมสมบูรณ์หรือความยากจนของเมืองไทย ภาพของบุคคลที่เปลี่ยนแปลง ไปตามสมัยและชนบประเพณีที่การตัดแปลง และสถานที่ต่างๆ ซึ่งเปลี่ยนไปตาม ความเจริญ หรือเสื่อมของสถาปัตยกรรมของโลก”

(ตากล่อง, 2516, น. 589)

จากข้อความข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างนโยบายการสร้างภาวะสมัยใหม่ของรัฐบาลไทย และวิถีชีวิตของผู้คนในชนบทที่ยังคงดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมรูปแบบเดิม โดยผู้ประพันธ์ได้บอกเล่าถึงความยากลำบากของผู้คนในชนบทที่จำเป็นจะต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเพื่อให้เข้ากับภาวะสมัยใหม่และนโยบายของรัฐบาล ทั้งที่วิถีชีวิตสมัยใหม่ซึ่งรัฐกำหนดขึ้นนี้ขัดแย้งกับวิถีชีวิตแบบเดิม และทำให้การดำเนินชีวิตของผู้คนในชนบทลำบากมากยิ่งขึ้น ดังเช่นที่หญิงชราชาวชุมชนพรตต้องใส่หมวกและรองเท้าเพื่อที่จะเข้าไปขายของในตลาด หมวกและรองเท้าที่เปรียบเสมือนเครื่องหมายของภาวะสมัยใหม่กลับกลายเป็นอุปสรรคและเป็นสิ่งที่ลดคุณค่าของหญิงชราให้กลายเป็นผู้ที่ “เบาเต้ง” หรือจิตใจไม่สงบประกอบมากกว่าจะแสดงถึงความศิวิไลซ์ของผู้สวมใส่ มาลัย ชูพินิจได้วิพากษ์วิจารณ์นโยบายดังกล่าวว่า การสร้างภาวะสมัยใหม่ที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานวิถีการดำเนินชีวิตแบบไทยนั้นเป็นการที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้คนในสังคม และก่อให้เกิดความอนาถใจมากกว่าจะเป็นนโยบายที่สนับสนุนส่งเสริมความศิวิไลซ์ของผู้คน

เรื่องสั้นเรื่อง *ตากล่อง* นี้ ผู้ประพันธ์ได้แสดงให้เห็นว่า แม้ว่านโยบายเกี่ยวกับการแต่งกายให้เป็นสากลเป็นนโยบายที่มุ่งหมายสร้างภาวะสมัยใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย หากแต่นโยบายดังกล่าวกลับไปได้ผลสวนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชนบท ทำให้ภาพลักษณ์ความศิวิไลซ์ของสังคมไทยที่รัฐบาลมุ่งหมายให้เกิดขึ้นนั้นกลายเป็นความล้มเหลว และกลายเป็นสิ่งที่สร้างความลำบากต่อผู้คนในชนบท ผู้ประพันธ์ได้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างภาวะสมัยใหม่ที่รัฐบาลกำหนดเป็นนโยบายจากส่วนกลางและเกิดขึ้นจากฐานคิดของผู้คนในสังคมเมืองเป็นหลัก ไม่ได้ตอบสนองวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมชนบท ทำให้ชาวบ้านในชนบทเดือดร้อน และดำเนินชีวิตอย่างยากลำบากมากขึ้น

การกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างนโยบายของรัฐและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมชนบทที่ปรากฏนี้ยังแสดงทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐบาลทั้งหมด โดยเฉพาะนโยบายของรัฐจะสร้างความลำบากให้ประชาชน อีกทั้งการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐดังที่ปรากฏข้างต้นยังได้แสดงให้เห็นอีกด้วยว่า มาลัย ชูพินิจไม่ได้ตอบรับการสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย โดยการยกเลิกหรือละทิ้งวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมเดิม และจัดตั้งหรือแทนที่วัฒนธรรมเดิมด้วยวัฒนธรรมสมัยใหม่เพียงอย่างเดียว หากแต่มาลัย ชูพินิจยังคงยึดผู้คนเป็นศูนย์กลางและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเป็นหลัก

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังได้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมเมืองและผู้คนในสังคมชนบทซึ่งมีมโนทัศน์และวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน โดยได้ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมสมัยใหม่ซึ่งผู้คนในสังคมเมืองให้ความสำคัญ และเชื่อว่าเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีนั้นอาจไม่ใช่แนวทางที่ผู้คนในสังคมชนบทต้องการ โดยได้ยกตัวอย่างแนวคิดและการดำรงตนอย่าง “สุภาพบุรุษ” ของผู้ชายในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งตามมโนทัศน์สมัยใหม่นั้นคำดังกล่าวหมายถึง การประพฤติตนที่เหมาะสมและน่านับถือของผู้ชาย เช่นการปกป้องดูแล ให้เกียรติ และไม่ล่วงเกินหรือทำร้ายผู้หญิง พฤติกรรมดังกล่าวได้กลายเป็นค่านิยมของผู้ชายในสังคมเมือง โดยผู้คนในสังคมเมืองต่างก็

ปฏิบัติตนตามค่านิยมดังกล่าวอย่างเคร่งครัด เพื่อแสดงว่าตนเองมีความศรัทธาและเป็นส่วนหนึ่งของยุคสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่า การประพฤติตนเป็นสุภาพบุรุษนั้นถูกตีความแตกต่างกันไปในพื้นที่ชนบท โดยปรากฏในเรื่องสั้น *คนละโลก*

เรื่องสั้นเรื่อง *คนละโลก* ได้นำประเด็นเกี่ยวกับการวางตัวเป็นสุภาพบุรุษมานำเสนอ โดยมาลัย ชูพินิจได้พยายามชี้ให้เห็นว่า แท้จริงแล้วการประพฤติตนเป็นสุภาพบุรุษดังที่ผู้ชายในสังคมเมืองยึดถือปฏิบัติกันไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์ที่หญิงสาวในชนบทให้ความเข้าใจ อีกทั้งการแสดงตนเป็นสุภาพบุรุษยังถูกตีความว่าเป็นการแสดงความไม่สนใจในพื้นที่ชนบทอีกด้วย โดยเรื่องสั้นเรื่องนี้มีเนื้อหากล่าวถึงเจ้าโกยและนางมา ทั้งสองทำงานเป็นคณงานในไร่แห่งหนึ่ง ทุกครั้งที่เจ้าโกยเฝ้าหึงหวงนางมา หรือนางมาทำอาหารไม่ถูกใจ เจ้าโกยจะทุบตีนางมา เจ้าของไร่ซึ่งเป็นชายหนุ่มชาวกรุงเทพฯ ได้รับทราบเรื่องจึงสั่งห้ามเจ้าโกยทุบตีภรรยาโดยเด็ดขาดไม่อย่างนั้นจะถูกไล่ออก โดยเจ้าของไร่เชื่อว่าการกระทำของตนเองเป็นการช่วยเหลือนางมาและเป็นการสอนเจ้าโกยให้เป็นสุภาพบุรุษ รู้จักดูแลภรรยา ซึ่งเจ้าโกยก็ทำตามแต่โดยดี หากแต่พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของเจ้าโกยทำให้นางมาเข้าใจว่าเจ้าโกยไม่รักเธอแล้ว จึงหนีกลับไปอยู่กับแม่ ทั้งสองจึงเลิกกันในท้ายที่สุด เจ้าของไร่จึงได้ตระหนักว่าการแสดงตนเป็นสุภาพบุรุษในพื้นที่ชนบทนั้นอาจขัดกับความเข้าใจและวิถีชีวิตของชาวชนบท และตั้งปัญหาน่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวของใครอีก โดยมาลัย ชูพินิจได้กล่าวถึงความแตกต่างทางความคิดระหว่างชายหนุ่มจากเมืองหลวงที่เชื่อว่าผู้ชายต้องปฏิบัติตนเป็นสุภาพบุรุษ และชายหนุ่มในชนบทที่เชื่อว่าการใช้กำลังกับผู้หญิงเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ ดังนี้

“การยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของเพื่อนมนุษย์ขึ้นจากภาวะอันต่ำต้อยตามบรรณานุกรมของเราเป็นความพยายามอย่างหนึ่งของข้าพเจ้า ไม่ว่าจะอยู่ในชุมชนไหน เพราะฉะนั้นเมื่อได้ข่าวว่าเจ้าโกยตบตีเมียอีก จะด้วยเมาด้วยหึงหวงหรือเพียงหุงข้าวต้มแกงไม่ถูกใจมันแต่อย่างหนึ่งประการใด ภายหลังจากที่ข้าพเจ้าเคยชี้แจงตักเตือน และห้ามเป็นครั้งที่เท่าไรแล้วจำไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงให้คนไปตามตัว และยื่นคำขาดทันที

“หนเดี๋ยวนี้เป็นครั้งสุดท้าย” ข้าพเจ้าบอก “ขึ้นปรากฏอีกครั้ง เอ็งกับข้าก็อยู่ด้วยกันไม่ได้”

“โอ้, นาย ก็ผมตีมันด้วยความรัก—” โกยพยายามแก้

(คนละโลก, 2516, น. 362)

จากตัวอย่างข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นว่า เจ้าของไร่ ซึ่งเป็นชายหนุ่มจากกรุงเทพฯ เห็นว่าพฤติกรรมทุบตีภรรยาของเจ้าโกยเป็นความกล้าหลังและเป็นความผิดร้ายแรงจนไม่สามารถยอมรับได้ เจ้าของไร่จึงได้ยื่นคำขาดว่าหากเจ้าโกยทำร้ายภรรยาอีกครั้งจะถูกไล่ออก ซึ่งเป็นการคาด

โทษที่ร้ายแรงที่สุดสำหรับลูกจ้าง ทศนะของชายหนุ่มเจ้าของไร่ได้ชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อแนวคิดเรื่องสุขภาพบุรุษ และเชื่อว่าการแสดงตนเป็นสุขภาพบุรุษคือสิ่งที่ผู้ชายทุกคนไม่ว่าจะให้พื้นที่เมืองหรือในพื้นที่ชนบทจะต้องปฏิบัติ หากแต่ความคิดของเจ้าของไร่แตกต่างจากเจ้าโกยซึ่งเป็นชายหนุ่มที่เติบโตมาในชนบท เชื่อว่าภรรยาเป็นสมบัติของสามี และการทำร้ายภรรยาเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ เจ้าโกยจึงไม่เห็นถึงความจำเป็นในการปฏิบัติตนอย่างสุขภาพบุรุษ หากแต่ไม่สามารถเลี่ยงได้เนื่องจากกังวลว่าตนเองจะตกงาน

มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงความคิดที่แตกต่างกันระหว่างชายหนุ่มชาวเมืองและชายหนุ่มชาวชนบท โดยระบุว่าเจ้าของไร่เห็นว่าการปฏิบัติตนอย่างสุขภาพบุรุษคือ สิ่งที่ผู้ชายต้องปฏิบัติ และการสั่งสอนให้เจ้าโกยปฏิบัติตามวัฒนธรรมสมัยใหม่นั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่เจ้าโกยไม่เห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนอย่างสุขภาพบุรุษ แต่ก็ยอมปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าของไร่ อย่างไรก็ตามในท้ายที่สุดแม้ว่าเจ้าโกยจะปฏิบัติตนเป็นสุขภาพบุรุษดังที่เจ้าของไร่ต้องการ แต่ภรรยาของเจ้าโกยกลับมองว่า เจ้าโกยมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป และตีความว่าเจ้าโกยไม่รักเธอเหมือนดังเดิม ทั้งนี้ คำสั่งของเจ้าของไร่ และพฤติกรรมของเจ้าโกยและนางมาดามที่ปรากฏในเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นถึงมนต์เสน่ห์เกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของผู้ชายในสังคมเมืองและสังคมชนบทที่แตกต่างกัน และเจ้าของไร่พยายามจะยกระดับความคิดและวิถีชีวิตของชาวชนบทให้เป็นไปตามความคาดหวังของตนเอง หากแต่การแสดงความเป็นสุขภาพบุรุษไม่ได้มีความหมายในพื้นที่ชนบท และกลับกลายเป็นเสมือนสิ่งแปลกปลอมที่ทำให้เจ้าโกยและนางมาดามติดใจกันจนกระทั่งเลิกกัน การจบเรื่องในลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นว่า ค่านิยมหรือวัฒนธรรมสมัยใหม่ในสังคมเมืองไม่ได้เป็นวัฒนธรรมที่ชาวชนบทให้ความสำคัญ อีกทั้งค่านิยมสมัยใหม่ดังกล่าวยังก่อให้เกิดปัญหาในพื้นที่ชนบท เนื่องจากชาวชนบทยังไม่เข้าใจหรือเห็นความสำคัญของการวางตัวเป็นสุขภาพบุรุษดังที่ชาวเมืองให้ความสำคัญ

มาลัย ชูพินิจยังได้บรรยายถึงทศนะของเจ้าของไร่ที่มีต่อชาวชนบทว่า การออกคำสั่งให้เจ้าโกยไม่ทุบตีภรรยาและพยายามดูแลภรรยาอย่างสุขภาพบุรุษพึงปฏิบัติว่าเป็นเสมือน “การยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของเพื่อนมนุษย์ขึ้นจากภาวะอันต่ำต้อย” จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าเจ้าของไร่เชื่อว่าการถ่ายทอดค่านิยมที่สังคมเมืองสู่ชนบทเป็นการให้ความรู้และยกระดับวิถีชีวิตของผู้คนในชนบทให้พ้นจากความล้าหลังทางวัฒนธรรมและมีความศิวิไลซ์มากขึ้น ข้อความดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการจัดวางตำแหน่งและความสำคัญของวัฒนธรรมเมืองและวัฒนธรรมชนบท โดยกำหนดให้วัฒนธรรมของสังคมเมืองเป็นวัฒนธรรมที่สูงกว่าวัฒนธรรมในสังคมชนบท อีกทั้งการปรับเปลี่ยนให้ผู้คนในชนบทมีพฤติกรรมตามกฎเกณฑ์ของสังคมเมืองยังเป็นเสมือนหน้าที่ที่ผู้คนในสังคมเมืองจำเป็นต้องปฏิบัติในพื้นที่ชนบทด้วย

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจได้จบเรื่องโดยให้นางมาดามทิ้งเจ้าโกยไป เพราะเข้าใจว่าเจ้าโกยไม่รักและมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปแสดงให้เห็นว่า แม้ว่าสังคมเมืองจะกำหนดให้การแสดงตนเป็นสุขภาพบุรุษไม่ว่าจะเป็นการแสดงสุขภาพ การดูแล และการไม่ล่วงเกินหรือทำร้ายผู้หญิงนั้นเป็นค่านิยมที่สำคัญของผู้คนในสังคมเมือง หากแต่ค่านิยมดังกล่าวไม่ได้เป็นค่านิยมที่ผู้คนในชนบทให้ความสำคัญ

แต่อย่างไรก็ตาม การกล่าวถึงมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างเจ้าของไร่ และเจ้าโงกกับนางมาจึงเป็นเสมือน การแสดงความขัดแย้งระหว่างค่านิยมสมัยใหม่และค่านิยมในพื้นที่ชนบท และเป็นการแสดงให้เห็นว่า การถ่ายทอดความรู้ตลอดจนมโนทัศน์สมัยใหม่สู่ชนบทนั้นอาจไม่ใช่สิ่งที่ชาวชนบทต้องการ

การกล่าวถึงชีวิตของผู้คนในชนบทที่ขัดแย้งต่อกฎหมายของประเทศไทยถือเป็นประเด็น ความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมสมัยใหม่และวัฒนธรรมชนบทอีกประเด็นหนึ่งที่มาลัย ชูพินิจได้หยิบ ยกมานำเสนอ โดยแสดงให้เห็นว่า ภาวะสมัยใหม่ในประเทศไทยได้ก่อให้เกิดการกำหนดกฎหมาย ใหม่ ๆ ขึ้นในสังคมไทย กฎหมายที่ถูกกำหนดขึ้นมาใหม่ตามแนวคิดสมัยใหม่นี้แตกต่างจากมโนทัศน์ แบบจารีตของชาวไทยในชนบท หากแต่กลับมีอำนาจเหนือวัฒนธรรมเดิม และส่งผลให้ผู้คนในชนบท มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปจากวัฒนธรรมเดิม ภาพความขัดแย้งระหว่างกฎหมายและวิถีชีวิตของ ผู้คนในชนบทนี้ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน เมืองลับแล

นวนิยายเรื่อง *ล่องไพร* ตอน เมืองลับแล กล่าวถึงศักดิ์ สุริยันและนายอำเภอซึ่งต้องการจะ เดินทางเข้าไปในหมู่บ้านกะเหรี่ยงแห่งหนึ่ง เพื่อสอบถามเกี่ยวกับเหรียญลึกลับที่อาจจะเป็นเหรียญที่มี ส่วนเกี่ยวข้องกับคดีฆาตกรรม นายอำเภอจึงเสนอจะเดินทางไปด้วย และเสนอให้เดินทางไปโดย รถยนต์ของทางการเพื่อที่จะได้ไปถึงหมู่บ้านดังกล่าวเร็วขึ้น แต่ศักดิ์ สุริยันปฏิเสธ เนื่องจากกลัวว่า หากเลือกการเดินทางตามที่นายอำเภอเสนอจะทำให้ชาวกะเหรี่ยงซึ่งส่วนใหญ่กระทำผิดกฎหมายจะ หลบหนีไปเสียก่อนที่ศักดิ์ สุริยันจะได้ถามข้อมูลที่ต้องการ ดังนี้

นายอำเภอพยักหน้าช้า ๆ เหมือนเพิ่งนึกขึ้นได้

“อาจจะถูกของคุณคุณศักดิ์” เขาตอบ “ผมไม่ได้คิดข้อนั้น ผัวใหม่ของ ยายเมียทูนอ่องเป็นพรานล่าช้าง อาจจะเข้าใจผิดว่าผมต้องการพบในเรื่องนั้น คน พวกนี้อยู่กันตามกฎของธรรมชาติบังคับ ฉะนั้นในชีวิตจึงอาจจะทำอะไรผิด กฎหมายที่แกไม่รู้แล้วไม่เข้าใจ ปลูกฝิ่น ต้มเหล้า ซ้ำช้างเอางามายาย แต่ละอย่าง แกเห็นว่าเป็นอาชีพสุจริต เหนื่อยแรงและฝ่าอันตราย ทำไมบ้านเมืองถึงได้ขัดข้อง ไม่ยอมให้แกกระทำเช่นนั้น ขณะเดียวกันบ้านเมืองก็ไม่เคยจะเหลียวแลว่าแกจะ อยู่กินอย่างไร? ถึงจะพยายามอธิบายให้แกเข้าใจอย่างไรก็ไม่เป็นผล ประเพณีมี ความหมายเหลือเกินสำหรับคนพวกนั้น และประเพณีก็คือกฎหมายเหมือนกัน นี่ เป็นปัญหาที่เราต้องพยายามแก้ไขอย่างค่อยเป็นค่อยไป”

(ล่องไพร ตอน เมืองลับแล, 2553, น. 30)

จากข้อความข้างต้น มาลัย ชูพินิจได้บรรยายถึงวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงซึ่งมีวิถีชีวิตที่ขัดกับ กฎหมายของไทย ไม่ว่าจะเป็นการล่าสัตว์ การปลูกฝิ่น และการต้มเหล้าเถื่อน ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าว เป็นวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรม และชาวกะเหรี่ยง

เชื่อว่าตนเองไม่ได้กระทำผิดกฎหมาย เนื่องจากวิถีชีวิตข้างต้นเป็นวิถีชีวิตที่ชาวชวกระเหรี่ยงเรียนรู้ก่อนที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายของประเทศไทย

มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นทัศนะของนายอำเภอที่เข้าใจถึงวิถีชีวิตของชาวชวกระเหรี่ยง เชื่อว่าชาวชวกระเหรี่ยงเป็นผู้ไม่มีความรู้ หากแต่ด้วยสถานะของผู้ปกครอง จึงทำให้นายอำเภอต้องรักษากฎหมายของบ้านเมือง ขณะเดียวกันก็มุ่งหวังที่จะถ่ายทอดความรู้สมัยใหม่ให้กับชาวชวกระเหรี่ยงด้วย ผู้ประพันธ์มองเห็นถึงความขัดแย้งกันระหว่างวิถีชีวิตของชาวชวกระเหรี่ยงและกฎหมายของประเทศไทย ทั้งยังมุ่งหวังที่จะพัฒนาชาวชวกระเหรี่ยงให้มีความรู้สมัยใหม่เพิ่มขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในเรื่องนายอำเภอจะเข้าใจถึงมนต์เสน่ห์และวิถีชีวิตของชาวชวกระเหรี่ยง รวมทั้งเข้าใจถึงความขัดแย้งระหว่างประเพณีของชาวชวกระเหรี่ยงและกฎหมายของชาวไทย หากแต่การระบุว่า วิธีการดำเนินชีวิตของชาวชวกระเหรี่ยงที่ขัดกับกฎหมายนี้เป็นปัญหาที่จะต้องหาทางแก้ไขต่อไปได้แสดงให้เห็นว่า แม้นายอำเภอจะเข้าใจถึงที่มาและวิธีการดำเนินชีวิตของชาวชวกระเหรี่ยง แต่นางอำเภอซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐก็ยังคงต้องการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต และหาวิธีแก้ไขให้ชาวชวกระเหรี่ยงเปลี่ยนแปลงมนต์เสน่ห์ของตนเอง และหันมาตอบรับและยึดถือกฎหมายของประเทศไทยอยู่ดี การชี้ว่าวิถีชีวิตของชาวชวกระเหรี่ยงยังคงเป็นปัญหาและจะต้องหาทางแก้ไขนี้เป็นเสมือนการระบุว่า ชาวชวกระเหรี่ยงจำเป็นจะต้องตอบรับภาวะสมัยใหม่ตามที่รัฐเป็นผู้กำหนด

ทั้งนี้ จากการนำเสนอภาพของผู้คนและวิถีชีวิตในชนบท ซึ่งขัดแย้งกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมือง นโยบายที่รัฐกำหนด และกฎหมายของประเทศไทยดังที่ปรากฏข้างต้น แสดงทัศนะของผู้ประพันธ์ที่ให้ความสำคัญกับชนบท และเชื่อว่าชาวชนบทมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเฉพาะเป็นของตนเอง วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวชนบทเหล่านั้นถูกกำหนดให้เป็นมนต์เสน่ห์เดิม และแตกต่างจากมนต์เสน่ห์สมัยใหม่ในสังคมไทย โดยชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและปัญหาที่เกิดจากการสร้างภาวะสมัยใหม่ในสังคมชนบทในหลายประเด็น

จากเรื่อง *ตากล้อง* และ *ล่องไพร ตอน เมืองลับแล* ผู้ประพันธ์ได้แสดงให้เห็นถึงทัศนะที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การพัฒนาที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทควรจะเป็นการพัฒนาที่เกิดจากความเข้าใจพื้นฐานของผู้คนและวัฒนธรรมชนบทเสียก่อน เนื่องจากการพัฒนาโดยไม่ได้เกิดจากการทำความเข้าใจวัฒนธรรมในสังคมชนบทนั้นอาจไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างที่มีมุ่งหวัง ดังที่กล่าวถึงความล้มเหลวของการพัฒนาไปสู่ภาวะสมัยใหม่จากตัวอย่างข้างต้น ผู้ประพันธ์ได้วิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐที่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตของผู้คนในชนบท ทำให้นโยบายการยกระดับสังคมให้มีภาวะสมัยใหม่นั้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์หรือแสดงถึงความศิวิไลซ์ดังที่รัฐต้องการ การระบุถึงการทำความเข้าใจพื้นฐานวัฒนธรรมในชนบทก่อนการถ่ายทอดมนต์เสน่ห์ใหม่สู่สังคมชนบทนี้อาจถือเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่าการปรับและผสมมนต์เสน่ห์สมัยใหม่เข้ากับมนต์เสน่ห์แบบจารีตในสังคม อาจเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาสังคมชนบทสู่ภาวะสมัยใหม่

จากการนำเสนอภาพเมืองและชนบทในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนี้สามารถสรุปได้ว่า การบอกเล่าถึงสภาพสังคมกรุงเทพฯ ที่มีความเจริญ และเป็นเมืองที่ผู้คนมีวิถีความคิดและวิถีการดำรงชีวิตรูปแบบใหม่ถือเป็นสัญลักษณ์ของการก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ ซึ่งแสดงภาวะสมัยใหม่ในทางรูปธรรมนี้ผ่านพื้นที่กรุงเทพฯ ที่เต็มไปด้วยความเจริญด้านสิ่งปลูกสร้างและเป็นศูนย์กลางของความทันสมัย ภาพความเจริญที่เกิดขึ้นในสังคมกรุงเทพฯ นั้นเกิดจากการพัฒนาระบบทุนนิยมเสรีในสังคมไทย การค้าระบบทุนนิยมในประเทศไทยทำให้เกิดห้างร้าน และงานบริการต่าง ๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นห้างสรรพสินค้า ร้านตัดเสื้อ หรือร้านทำผม ระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ระหว่างพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท เกิดการย้ายถิ่นฐานมาหางานหรือเสี่ยงโชคในพื้นที่เมือง และนำมาสู่การพัฒนาที่ไม่เป็นระนาบเดียวกัน นอกจากนี้ ยังได้แสดงให้เห็นอีกด้วยว่าความเจริญอันเกิดจากอิทธิพลของระบบทุนนิยมนั้นยังได้ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยผู้คนในสังคมเมืองต่างมุ่งหารายได้เป็นหลัก เกิดการเอาใจเอาเปรียบ ผู้คนดำเนินชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ เกิดแหล่งเสื่อมโทรม และปัญหาอาชญากรรม ภาพสังคมเมืองของมาลัย ชูพินิจนี้แสดงให้เห็นว่า ความเจริญที่เกิดขึ้นจากระบบทุนนิยมนั้นไม่ได้มีแค่ด้านที่ดีเพียงอย่างเดียว

มาลัย ชูพินิจได้เสนอว่าระบบทุนนิยมได้กระจายตัวสู่พื้นที่ชนบทด้วยเช่นกัน โดยแสดงให้เห็นภาพของกลุ่มนายทุนที่เดินทางเข้าไปในพื้นที่ชนบทในฐานะผู้บุกเบิก กลุ่มนายทุนเหล่านี้มีพื้นที่ที่หลากหลาย หากแต่มีลักษณะร่วมกันประการหนึ่งคือ การมีวิสัยทัศน์มองเห็นโอกาสในการลงทุน เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมากกว่า ทำให้ชาวบ้านในชนบทเปลี่ยนแปลงสถานะจากเจ้าของพื้นที่กลายเป็นแรงงานของ “นาย” หรือกลุ่มนายทุนนั่นเอง นอกจากนั้นยังเห็นอีกด้วยว่า กลุ่มนายทุน ที่ได้เข้าไปในพื้นที่ชนบทนั้นได้พยายามถ่ายทอดแนวคิดและวัฒนธรรมสมัยใหม่สู่ผู้คนในชนบท ซึ่งการบรรยายในลักษณะดังกล่าวแสดงแนวคิดที่ว่า ชนบทเป็นพื้นที่ที่ต้องได้รับการพัฒนาให้มีความเจริญทั้งด้านพื้นที่และด้านสำนึกสมัยใหม่

การกล่าวถึงการพัฒนาชนบทที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจนั้นได้แสดงให้เห็นแนวคิดจากตะวันตกประการหนึ่งก็คือ แนวคิดที่เชื่อว่าสังคมเมืองคือความเจริญและสังคมชนบทคือพื้นที่ที่หยดนิ่ง ผู้คนในสังคมชนบทไม่มีความรู้สมัยใหม่ ดังนั้นหน้าที่ในการพัฒนาชนบทจึงเป็นหน้าที่ของกลุ่มชนจากภายนอก แนวคิดดังกล่าวคล้ายคลึงกับมโนทัศน์แบบผู้บุกเบิกที่ชาวตะวันตกมองชาวพื้นเมือง และมุ่งถ่ายทอดวัฒนธรรมและแนวคิดของตนเองสู่ชาวพื้นเมือง โดยกลุ่มชนที่มาลัย ชูพินิจกำหนดให้ผู้ถ่ายทอดความรู้และแนวคิดสมัยใหม่จากตะวันตกให้ชาวชนบทก็คือ กลุ่มปัญญาชนชาวตะวันตก และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งการนำเสนอในลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดงทัศนะของมาลัย ชูพินิจที่เชื่อว่า ชนบทคือพื้นที่ที่หยดนิ่ง และทางเดียวที่สามารถพัฒนาชนบทได้คือ การถ่ายทอดความรู้สมัยใหม่หรือสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ใหม่ให้กับชาวชนบทได้ปฏิบัติตาม และแม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะแสดงถึงความเข้าอกเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวชนบทที่แตกต่างจากผู้คนในสังคมเมือง

หากแต่ก็ยังคงยืนยันว่า วิถีชีวิตของชาวชนบทต้องเปลี่ยนแปลงตามกฎเกณฑ์ใหม่หรือกฎหมายที่ผู้คนจากภายนอกชุมชนได้กำหนดขึ้น นอกจากนี้ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทยังแสดงให้เห็นถึงการตอบรับนโยบายการพัฒนาชนบท เช่น การจัดตั้งนิคมสร้างตนเองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะแสดงภาพความเจริญในสังคมเมือง แสดงอิทธิพลของระบบทุนนิยม และระบุว่าพื้นที่ชนบทคือพื้นที่ที่ต้องได้รับการพัฒนา แต่มาลัย ชูพินิจก็ไม่ได้ยกย่องความเจริญหรือการพัฒนาทั้งหมด เนื่องจากยังมีการชื่นชมวิถีชีวิตและค่านิยมของชาวชนบทอยู่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการรักษาสัจจะ การตอบแทนบุญคุณ ความกตัญญู หรือการปกป้องดูแลผู้หญิง ซึ่งการนำเสนอค่านิยมเหล่านี้ยื้อแย่งกับแนวคิดเรื่องการพัฒนาชนบททั้งด้านพื้นที่และด้านวัฒนธรรม หากแต่การนำเสนอค่านิยมเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า มาลัย ชูพินิจได้คัดเลือก ดีความ และปรับใช้แนวคิดภาวะสมัยใหม่ ผสมผสานหรือประนีประนอมกับแนวคิดจารีตที่มีมาแต่เดิมในสังคมไทยเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

มาลัย ชูพินิจ เจ้าของนามปากกาสำคัญ เช่น “แม่นงคุ” “เรียมเอง” “น้อย อินทนนท์” “นายฉันทนา” และ “ม. ชูพินิจ” นักประพันธ์คนสำคัญของไทยในยุคทศวรรษ 2470 และเป็นหนึ่งในนักประพันธ์ใน “กลุ่มสุภาพบุรุษที่มีอิทธิพลต่อนักเขียนและนักอ่านของไทยในช่วงเวลาดังกล่าวและสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การตอบรับแนวคิดสมัยใหม่จากตะวันตก และนำเสนอแนวคิดเหล่านั้นในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ เป็นการตอบรับแนวคิดจากตะวันตกที่มีลักษณะร่วมกันกับปัญญาชนในช่วงเวลาดังกล่าวที่มีการตีความ ประเมินค่า คัดสรร และประนีประนอมมโนทัศน์สมัยใหม่แบบตะวันตกเข้ากับมโนทัศน์จารีตในสังคมที่มีมาแต่เดิม จนเกิดเป็นภาวะสมัยใหม่ตามทัศนะของนักประพันธ์แต่ละบุคคลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ภาวะสมัยใหม่ในทัศนะของมาลัย ชูพินิจมี 4 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และกระบวนการสอบค้นที่เป็นวิทยาศาสตร์ (scientific inquiry) (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2560: น.7) เป็นมโนทัศน์สำคัญที่ส่งผลให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงวิถีคิดและวิธีการมองโลก ตลอดจนเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาวิทยาการสมัยใหม่ในยุคแห่งการรู้แจ้ง การตอบรับความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางความคิดสู่ภาวะสมัยใหม่เป็นการก้าวออกจากความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ พระเจ้า พรหมลิขิต หรือบุญ-กรรม ไปสู่การอธิบายเหตุการณ์ด้วยหลักการและเหตุผลเชิงประจักษ์ที่พิสูจน์ได้

แนวคิดวิทยาศาสตร์และกระบวนการสอบค้นที่เป็นวิทยาศาสตร์ถือเป็นภาวะสมัยใหม่อย่างหนึ่งในวรรณกรรมไทย เนื่องจากในอดีตงานวรรณคดีไทยมักผูกติดอยู่กับการดลบันดาล การใช้อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และใช้แนวคิดทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการคลี่คลายเหตุการณ์ในเรื่อง ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้คนตกอยู่ภายใต้อำนาจเหนือธรรมชาติเป็นหลัก แต่มาลัย ชูพินิจมักกำหนดให้ตัวละครเอกมีวิถีคิดที่อิงอยู่บนหลักการทางวิทยาศาสตร์ แก้ไขปัญหา หรือคลี่คลายเรื่องลึกลับด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการแสดงเหตุและผลเชิงประจักษ์ที่พิสูจน์ได้เพื่อมาอธิบายหรือคลี่คลายคดีลึกลับต่าง ๆ การใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการสร้างอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ การคลี่คลายปมของเรื่องด้วยความรู้และหลักการทางวิทยาศาสตร์นี้ แสดงให้เห็นว่าแนวคิดวิทยาศาสตร์ได้กลายเป็นคำอธิบายชุดใหม่ที่มาลัย ชูพินิจยอมรับและนำมาแทนที่ความรู้และค่านิยมเดิมที่สังคมเคยยึดถือ และกำหนดมโนทัศน์วิทยาศาสตร์ให้เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของภาวะสมัยใหม่ที่ผู้คนในสังคมสมัยใหม่จะต้องเรียนรู้

อย่างไรก็ตาม ผู้ประพันธ์ท่านนี้ไม่ได้แสดงสำนึกสมัยใหม่โดยให้ความสำคัญกับความรู้และกระบวนการหาคำตอบตามแนวคิดวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว ยังได้ปรากฏการให้คุณค่าแนวคิดแบบจารีตและค่านิยมบางประการไว้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการที่ชาวเมืองหลวงพยายามทำความเข้าใจต่อความกลัวและประเพณีของกลุ่มชนชาว การระบุว่าเรื่องลึกลับเหนือธรรมชาติบางเรื่องก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ แม้ว่าผู้พิสูจน์จะใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อพิสูจน์แล้วก็ตาม นอกจากนั้นยังมีการเชื่อมโยงพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพิสูจน์ในเชิงประจักษ์เพื่อสร้างพื้นที่ให้พุทธศาสนาในภาวะสมัยใหม่

ลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นว่า ภาวะสมัยใหม่ของมาลัย ชูพินิจเกิดมาจากการ “คัดสรร” และ “ปรับใช้” แนวคิดวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสมจะนำมาอธิบายถึงสภาพชีวิตในสังคมไทย ทำให้วิถีชีวิตของคนในสังคมไทยตรงกับคำอธิบายของโลกสากล การนำเสนอภาวะสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นจึงมีการปะทะต่อรองและประนีประนอม จนเกิดเป็นภาวะสมัยใหม่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย

2. การตอบรับความรู้และวิทยาการจากตะวันตก โดยเฉพาะความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ส่งผลให้ผู้คนในสังคมตะวันตกเชื่อว่า มนุษย์เป็นวิวัฒนาการอย่างหนึ่งของธรรมชาติและวิวัฒนาการทางชีววิทยา ความคิดดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของมนุษย์ให้ต่างไปจากเดิมที่เคยเชื่อว่ามนุษย์เกิดขึ้นจากอำนาจของพระเจ้าหรืออำนาจของบุญ-กรรมตามแนวคิดทางศาสนา เปลี่ยนมาเชื่อว่า มนุษย์ไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจหรือการบงการของพระเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ แต่มนุษย์มีอิสระ มีสถานะเป็นปัจเจกบุคคล สามารถคิด ตัดสินใจ และสามารถเลือกดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง เมื่อมนุษย์มีมีโนทัศน์ดังกล่าวจึงเชื่อว่าตนเองไม่มีข้อผูกมัดกับความเชื่อทางศาสนา ระบบวัฒนธรรม และกฎเกณฑ์เดิมที่สังคมสร้างขึ้น แนวคิดดังกล่าวเมื่อผนวกเข้ากับความสำเร็จก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่เป็นผลมาจากการลงมือปฏิบัติของมนุษย์ จึงทำให้มนุษย์เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองมากขึ้น

มาลัย ชูพินิจได้ตอบรับและนำเสนอแนวคิดจากตะวันตกดังกล่าวโดยชี้ให้เห็นว่า เสรีภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนควรจะได้รับ โดยเฉพาะเสรีภาพในการดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง และสิ่งที่ขัดขวางเสรีภาพของมนุษย์ก็คือ กฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้นและยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมของผู้คนในสังคม นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจยังนำเสนอว่า การดำเนินชีวิตโดยไม่มีเสรีภาพคือความทุกข์ทรมาน ดังนั้น เมื่อมนุษย์สิ้นหวังในเสรีภาพของการมีตัวตนอยู่แล้ว ความตายที่ตนเองเลือกจึงเป็นการใช้เสรีภาพหลีกเลี่ยงพ้นจากสภาวะที่เป็นอยู่

อย่างไรก็ตาม มาลัย ชูพินิจได้ชี้ให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตอย่างเสรีในฐานะปัจเจกบุคคล โดยใช้อารมณ์ความรู้สึก หรือความปรารถนาเป็นเครื่องนำทางชีวิตเพียงอย่างเดียวนั้นอาจไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องที่สุด เนื่องจากมนุษย์ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ส่งผลให้กฎเกณฑ์หรือมีโนทัศน์แบบจารีตบางประการยังคงเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะระบบเครือญาติในสังคมไทย และระบบศีลธรรมที่สังคมไทย

ยึดถือ เสรีภาพในมโนทัศน์ของมาลัย ชูพินิจจึงเป็นเสรีภาพที่มีลักษณะประนีประนอมระหว่างเสรีภาพในการใช้ชีวิตแบบตะวันตก ที่ยังคงหลงเหลือระบบจารีตแบบเดิมบางประการของสังคมธรรมควบคู่กันอยู่

3. ชาติและการปกครองเป็นแนวคิดที่มักถูกหยิบยกมากล่าวถึงเมื่อมีการกำหนดภาวะสมัยใหม่ เนื่องจากการกำหนดชาติและการปกครองเป็นเสมือนการยืนยันตัวตนในระเบียบโลกสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับการพัฒนา จินตภาพถึงชาติของมาลัย ชูพินิจเป็นชาติที่ผสมผสานมโนทัศน์สมัยใหม่ตามแนวคิดเรื่องรัฐชาติ และมโนทัศน์เรื่องการสืบทอดสายเลือดหรือเชื้อชาติเข้าด้วยกัน โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าชาติคือ การรวมตัวของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในขอบเขตหรือพื้นที่ประเทศไทย กลุ่มชนเหล่านั้นต่างก็เชื่อมโยงหรือสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชนเผ่าไทในอดีต

การอธิบายในลักษณะดังกล่าวนอกจากจะแสดงการประนีประนอมระหว่างแนวคิดเรื่องรัฐชาติ (nation state) จากตะวันตก และแนวคิดจารีตเรื่องการสืบเชื้อสายเข้าด้วยกันแล้ว ยังแสดงถึงอิทธิพลของแนวคิดเรื่อง “มหาอาณาจักรไทย” หรือลัทธิ “ไทยรวมไทย” (Pan-Thaism) ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐที่มีอิทธิพลต่อผู้ประพันธ์อีกด้วย

นอกจากนี้ มาลัย ชูพินิจได้แสดงให้เห็นถึงอุดมคติเกี่ยวกับหน้าที่ของสมาชิกในชาติไว้ว่า ชาวไทยต่างก็มีสถานะเป็นเจ้าของชาติอย่างเท่าเทียมกัน เมื่อเป็นเจ้าของชาติแล้วสมาชิกทุกคนจึงต้องมีหน้าที่ปกป้องดูแลชาติ อันรวมถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงทุกชีวิตในชาติ และใช้ความสามารถของตนเองเพื่อสนับสนุนส่งเสริมชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า

ในด้านการปกครอง แสดงให้เห็นถึงการตอบรับการปกครองจากตะวันตก โดยเฉพาะแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้ง การสนับสนุนแนวคิดเสรีนิยม การไม่เห็นด้วยกับระบบเผด็จการฟาสซิสต์ที่มีการรวบอำนาจไว้ที่ผู้ปกครอง และสนับสนุนนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมที่กำหนดโดยรัฐ ผู้ประพันธ์แสดงทัศนะว่า การพัฒนาประเทศตามแนวคิดเสรีนิยมหรือแนวคิดสังคมนิยมเป็นเรื่องที่ยากในสังคมไทย เนื่องจากแนวทางการพัฒนาประเทศตามแนวคิดสมัยใหม่นั้นมักขัดแย้งกับมโนทัศน์และค่านิยมเดิมของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมเรื่องชนชั้นหรือระบบอุปถัมภ์ อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้ปกครองและประชาชนในสังคมไทยก็ควรที่จะยึดถือการพัฒนาสังคมเป็นอุดมการณ์เพื่อให้เกิดสังคมในอุดมคติในอนาคต

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะแสดงความสนใจต่อแนวคิดสมัยใหม่จากตะวันตก หากแต่ก็ไม่ได้แสดงการปฏิเสธระบบกษัตริย์หรือการสืบทอดอำนาจทางสายเลือดแต่อย่างใด สิ่งที่เขาเน้นย้ำ ก็คือ พื้นเพ สถานะ หรือชนชั้นของผู้ปกครองไม่ได้มีความสำคัญ สิ่งสำคัญที่สุดที่ผู้ปกครองควรมีคือ ผู้ปกครองต้องเป็นคนดี มีมนุษยธรรม เป็นผู้ที่ใช้อำนาจหรือความสามารถของตนเองเพื่อดูแลผู้คนที่อยู่ในการปกครองของตนเองให้ดีที่สุด

4. การแสดงให้เห็นถึงภาวะสมัยใหม่อีกประการหนึ่งก็คือ การแสดงภาพความเจริญในสังคมเมือง และการแสดงภาพการพัฒนาในพื้นที่ชนบท การแสดงภาพในลักษณะดังกล่าวถือเป็นสัญลักษณ์และเป็นหลักฐานที่เป็นรูปธรรมสำหรับการแสดงให้เห็นถึงภาวะสมัยใหม่

การกล่าวถึงภาพความเจริญในสังคมเมืองได้ถ่ายทอดรูปธรรมนี้ผ่านพื้นที่กรุงเทพฯ ที่เต็มไปด้วยความเจริญด้านสิ่งปลูกสร้างและเป็นศูนย์กลางของความทันสมัย มีการบรรยายถึงห้างร้าน และงานบริการต่าง ๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นห้างสรรพสินค้า ร้านตัดเสื้อ หรือร้านทำผม ภาพความเจริญนี้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการตอบรับและอิทธิพลของระบบทุนนิยมเสรีในสังคมไทย อย่างไรก็ตามยังได้นำเสนอว่า ความเจริญที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองนั้นไม่ได้มีแต่ด้านที่สวยงามเพียงอย่างเดียว ความเจริญที่เกิดขึ้นจากระบบทุนนิยมยังทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยบรรยายถึงผู้คนในสังคมเมืองที่ต่างมุ่งหารายได้เป็นหลัก เกิดการเอาใจเอาเปรียบ ผู้คนดำเนินชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ การนำเสนอภาพสังคมเมืองที่มีทั้งความเจริญ ความเสื่อมโทรม และความตกต่ำทางศีลธรรม ตลอดจนวิพากษ์วิจารณ์วัฒนธรรมใหม่ของผู้คนในสังคมเมืองนี้แสดงให้เห็นว่า มาลัย ชูพินิจตอบรับภาวะสมัยใหม่ด้านความทันสมัยทางด้านวัตถุ ในขณะที่เดียวกันก็มองว่า ความเจริญเหล่านั้นพ่วงมากับความเสื่อมโทรมของสังคมอีกด้วย

ภาพของการสร้างภาวะสมัยใหม่ในพื้นที่ชนบท เป็นภาพของกลุ่มนายทุนในฐานะผู้บุกเบิกกลุ่มนายทุนเหล่านี้มีพื้นที่ที่หลากหลาย หากแต่มีลักษณะร่วมกันก็คือ การมองเห็นโอกาสในการลงทุน และมีความรู้ความสามารถมากกว่าชาวบ้านในพื้นที่ชนบท เมื่อกลุ่มนายทุนเข้าไปในพื้นที่ทำให้ชาวบ้านในชนบทกลายเป็นสถานะจากเจ้าของพื้นที่เป็นแรงงานของระบบแทน การกล่าวถึงการพัฒนาชนบทที่ปรากฏนั้นได้แสดงให้เห็นแนวคิดจากตะวันตกก็คือ แนวคิดที่เชื่อว่าสังคมเมืองคือความเจริญและสังคมชนบทคือ พื้นที่ที่หยุดนิ่ง และผู้คนในสังคมชนบทไม่มีความรู้สมัยใหม่ ดังนั้นหน้าที่ในการพัฒนาชนบทจึงเป็นหน้าที่ของกลุ่มชนจากภายนอก แนวคิดดังกล่าวคล้ายคลึงกับมโนทัศน์แบบผู้บุกเบิกที่ชาวตะวันตกมองชาวพื้นเมือง และมุ่งถ่ายทอดวัฒนธรรมและแนวคิดของตนเองสู่ชาวพื้นเมือง แม้ว่ามาลัย ชูพินิจจะแสดงถึงความเข้าใจและชื่นชมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวชนบทที่แตกต่างจากผู้คนในสังคมเมือง แต่ก็ยังคงยืนยันว่า วิถีชีวิตของชาวชนบทต้องเปลี่ยนแปลงตามกฎเกณฑ์ใหม่หรือกฎหมายที่ผู้คนจากภายนอกชุมชนได้กำหนดขึ้น นอกจากนี้ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการตอบรับนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทของรัฐอีกด้วย ดังนั้นแนวคิดเรื่องการพัฒนาเมืองและชนบทจึงเป็นการตีความ และปรับใช้แนวคิด ตลอดจนค่านิยมทั้งใหม่และเก่าที่เหมาะสมกับสังคมให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาประเทศต่อไป

ดังนั้น ภาวะสมัยใหม่ที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจจึงไม่ใช่ภาวะสมัยใหม่ที่มีต้นแบบมาจากตะวันตกทั้งหมด เนื่องจากการตอบรับต่อมโนทัศน์ใหม่ในสังคมไทยนั้นเป็นการเรียนรู้อย่างเสรี ไม่ได้เกิดจากการกำหนด หรือพัฒนาโดยชาวตะวันตกดังเช่นที่เกิดขึ้นในดินแดนอาณานิคม ดังนั้น มโนทัศน์แบบจารีตในสังคมไทยบางประการจึงยังคงมีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมอยู่ไม่ได้ถูกรื้อถอนทำลายโดยฉับพลัน

มาลัย ชูพินิจแสดงให้เห็นถึงการตอบรับต่อภาวะสมัยใหม่จากตะวันตก หากแต่ไม่ได้ยอมรับทั้งหมดของภาวะสมัยใหม่แบบตะวันตก ภาวะสมัยใหม่ของมาลัย ชูพินิจเป็นภาวะสมัยใหม่ที่แตกต่างจากภาวะสมัยใหม่ในสังคมตะวันตก มีลักษณะเฉพาะตามบริบทของสังคมไทย และเป็นภาวะสมัยใหม่ที่ผู้ประพันธ์ปรับใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการแสดงทัศนะ ความคาดหวัง และอุดมคติ เพื่อนำไปสู่สังคมที่ดีหรือสังคมในอุดมคติตามแนวคิดของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทยในช่วงพ.ศ.2470 เป็นต้นมาพบว่า แม้ผู้คนในสังคมจะกล่าวถึงประเด็นเรื่องความเท่าเทียม การพยายามหลุดออกจากค่านิยม วัฒนธรรม หรือมโนทัศน์แบบจารีต หากแต่มาลัย ชูพินิจ ตลอดจนนักประพันธ์ชายหลายท่านก็ได้แสดงให้เห็นถึงการยกย่องผู้หญิงที่มีค่านิยมหรือการประพฤติตนตามมโนทัศน์แบบจารีต ดังนั้นการศึกษาถึงบทบาทและความเท่าเทียมระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นประเด็นหนึ่งที่มีความน่าสนใจ

2. การพิจารณาถึงอิทธิพลของแนวคิดโรแมนติคนิยมในวรรณกรรมไทยในช่วง พ.ศ.2470 เป็นต้นมาถือว่าเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความน่าสนใจเนื่องจาก วรรณกรรมในยุคสมัยดังกล่าวมักนำเสนอถึงอิสรภาพของมนุษย์ และการแสดงความรักความปรารถนาของมนุษย์ตามธรรมชาติ ดังนั้น อิทธิพลของแนวคิดโรแมนติคนิยมในวรรณกรรมจึงเป็นประเด็นหนึ่งที่ควรศึกษาค้นคว้าต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กษิตรีเดช มีเย็น. (2559). อิทธิพลของวัฒนธรรมทางการเมืองกับการรับรองสิทธิเสรีภาพในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 4 – ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กษิตรีเดช อนันทนารถ. (2564). แนวคิดเรื่องการมีระบอบรัฐธรรมนูญในประเทศไทยก่อน 2475. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2564. จาก <https://pridi.or.th/th/content/2021/06/723>
- กองทุนมาลัย ชูพินิจ. (2537). ระหว่างชีวิตของ มาลัย ชูพินิจ. กรุงเทพฯ: ดำรงสิทธิ์.
- แก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2562). เขียนชนบทให้เป็นชาติ. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เกรียงไกร ทองจิตติ. (2560). การปฏิรูปสู่รัฐสยามสมัยใหม่ผ่านพระบรมราชาบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 4 "งานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น". 10 มีนาคม 2560 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2559). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มติชน.
- ฉัตรรา ขมะวรรณ. (2542). Modernity, Modernism, Postmodernity, Postmodernism บทสำรวจการนิยาม. วารสารสังคมศาสตร์. 30(2). 92-115.
- จักรกริช สังขมณี. (2561). ชายแดนศึกษากับเขต-ชั้นรั้ววิทยาของพื้นที่ใน/ระหว่าง. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- จุฬารัตน์ ยะปะนัน. (2553). สหภาพแรงงานที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย. จุลินิติ. 7(1). 153 – 161.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2553). “การเป็นสมัยใหม่ของไทย”. วารสารสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์. 36(1). 1-7.
- ชนิตรีณีย์ ณ บางช้าง. (2542). แนวคิดด้านการเมืองและสังคมกับลักษณะความเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่สะท้อนจากงานเขียนของมาลัย ชูพินิจ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2559). ประวัติศาสตร์การเมืองไทยประเทศไทย พ.ศ. 2475 - 2500. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2558). คณะสุภาพบุรุษกับความเป็นนักเขียนสมัยใหม่. วารสารรัฐศาสตร์สาร. 38(1). 1 - 28.
- _____. (2558). อ่านใหม่ เมืองกับชนบทในวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2559). ว่าด้วยการทำความเข้าใจสภาวะสมัยใหม่. รัฐมิแล. 37(3). 92-96.

- คารินทร์ อินทร์เหมือน. (2547). *การสร้างสภาวะสมัยใหม่บทบาทของเหตุผลและการวิพากษ์เหตุผล*.
 วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2546). *ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์แนวโพลโคโลเนียล : ความเป็นมา ลักษณะเด่นและ
 แนวโน้ม*. เอกสารประกอบการประชุมระดับชาติ วรรณกรรมโพสท์โคโลเนียลนานาชาติ.
 25-26 มิถุนายน 2546 ณ ห้องประชุม 105 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์. (สำเนา).
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2547). *นวนิยายกับสังคมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงาน
 วิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวีศักดิ์ เฟื่องสม. (2540). *การปรับตัวทางความรู้ ความจริง และอำนาจของชนชั้นนำสยาม พ.ศ.
 2325 – 2411*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2541). การทำตะวันตกให้เป็นตะวันออกของสยาม: การตอบโต้วาทกรรมความเป็นอื่นของ
 มิชชันนารีตะวันตกโดยปัญญาชนประเทศไทย. *วารสารรัฐศาสตร์สาร*. 21(3).
 253 – 313.
- _____. (2550). *เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม : ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย*.
 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2558). *อ่านจนแตก วรรณกรรม ความทันสมัย และความเป็นไทย*. กรุงเทพฯ:
 อ่าน.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2546). ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิวิไลซ์ เมื่อชนชั้นนำประเทศไทยสมัยรัชกาลที่
 5 แสวงหาสถานะของตนเองผ่านการเดินทางและพิพิธภัณฑท์ทั้งในและนอกประเทศ.
วารสารรัฐศาสตร์สาร. 24(2). 1-66.
- _____. (2556). *กำเนิดสยามจากแผนที่: ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ*. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- _____. (2564). *ชาติ รัฐประชาชาติ (Nation-State) และรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์*. สืบค้นเมื่อ 11
 สิงหาคม 2564. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=i1EthCRbOml>
- ธนพงศ์ จิตต์สง่า. (2552). *วชิรญาณ กับการแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำของประเทศไทย พ.ศ. 2427
 - 2448*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2552). *ศิลปะกับสภาวะสมัยใหม่ : ความขัดแย้งและความลึกลับ*. กรุงเทพฯ:
 ภาพพิมพ์.
- _____. (2556). *ม(ว)นุษย์โรมันดิค*. กรุงเทพฯ : ศยาม.
- _____. (2562). เมื่อตาบอดคลำ “Nation” ตะวันตก. ใน พิพัฒน์ พสุธารชาติ (บรรณาธิการ), *เมื่อใด
 จึงเป็นชาติ (หน้า 17 - 80)*. กรุงเทพฯ: Illumination Editions.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2547). “แนวพระราชดำริ เรื่อง ทาสและเสรีภาพของรัชกาลที่ ๔”.
ศิลปวัฒนธรรม. 25(3). 89-94.

- ธเนศ อารณีสวรรณ. (2559). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. พัฒนาการ และเปลี่ยนแปลงทางความคิดว่าด้วยความ (ไม่) เป็นสมัยใหม่ในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธวัช ปุณโณทก. (2527). แนวทางศึกษาวรรณกรรมปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2546). ชาตินิยมและหลังชาตินิยม. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- นพดล บงกชกาญจน์. นาวาเอก. (2563). วิพากษ์แนวคิดทุนนิยมที่ปรากฏในลัทธิคอมมิวนิสต์. วารสารมหาจุฬาริชาการ. 7(2). 203-216.
- นพพร ประชากุล. (2552). ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ : อานและวิภาษา.
- น้อย อินทนนท์ (นามแฝง). (2556). ล่องไพร ตอนจามเทวี. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- น้อย อินทนนท์ (นามแฝง). (2556). ล่องไพร ตอนเจ้าป่า. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ล่องไพร ตอนป่าช้าข้าง. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ล่องไพร ตอนตุ๊กตาผี. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ล่องไพร ตอนทางช้างเผือก. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ล่องไพร ตอนเทวรูปชาวอินคา. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ล่องไพร ตอนผีตอแหลล่องคนสุดท้าย. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (นามแฝง). (2556). ล่องไพร ตอนมนุษย์นาคา. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ล่องไพร ตอนมนุษย์หิมพานต์. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ล่องไพร ตอนเมืองลับแล มดแดง พรายตะเคียน. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ล่องไพร ตอนวิมานฉิมพลี (๑). (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ล่องไพร ตอนวิมานฉิมพลี (๒). (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ล่องไพร ตอนเสือกึ่งพุทธกาล. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ล่องไพร ตอนอ้ายเก และ งาดำ. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- _____. (2556). ลูกไพร. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทบ ป.ล..
- นิติ ภาวครพันธ์. (2558). ชาติและชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- นิติ เอียวศรีวงศ์. (2543). ปากไก่และใบเรือ: รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรม และประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- นिसารัตน์ ชันธโกล. (2555). ผู้หญิงกับภาวะสมัยใหม่แบบอาณานิคมในพม่า ค.ศ. 1885-1945. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เบน แอนเดอร์สัน. (2560). *ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2554). รักโรแมนติกในมุมมองสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. *วารสารสังคมศาสตร์*. 23(1-2). 17-50.
- ปิยะดา วชิระวงศกร. (2562). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัฒนา กิติอาษา. (2546). *คนพันธุ์ป๊อป: ตัวตนคนไทยในวัฒนธรรมสมัยนิยม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พิสมัย รัตนโรจน์สกุล. (2545). *ทุนชุมชน : เงื่อนไขในการดำรงอยู่ของชุมชนในระบบทุนนิยม*. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. (2556). *ปริศนาโบราณคดี จาก “เทียนวรรณ” “นรินทร์กลิ้ง” ถึง “สมยศ” กบฏบรรณาธิการ*. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2564. จาก https://www.matichonweekly.com/culture/article_33406
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2556). ประโยชน์นิยมในความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ ของจอห์น สจวร์ต มิลล์. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*. 38(2). 152 - 171.
- ภาณุ ชาญประโคน. (2550). *การสร้างความทันสมัยในประเทศไทย : เปรียบเทียบระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แม่อนงค์ (นามแฝง). (2512). *เกิดเป็นหญิง*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภา.
- _____. (2512). *พยอมไพร*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- _____. (2514). *น้ำเหนือเริ่มลด*. กรุงเทพฯ: เกษมบรรณกิจ.
- _____. (2515). *น้ำเหนือเริ่มลด*. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.
- _____. (2515). *รวมนิยายรัก*. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.
- _____. (2516). *นิราศหัวใจ*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภา.
- _____. (2523). *รวมนิยายรัก*. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ.
- _____. (2559). *แผ่นดินของเรา*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: กระท่อม ป.ล..
- ยศ สันตสมบัติ. (2556). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2555). สิทธิ เสรีภาพ บนความสับสนปนเป ก่อน-เป็น-หลัง สมัยใหม่. *วารสารหนังสือใต้ดิน*. 16(ตุลาคม 2554), 121 - 136.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*.

กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน

рінฤทัย สัจจพันธุ์. (2557). *วรรณกรรมในสมัยรัชกาลที่ 7 การตอบสนองรสนิยมของชนชั้นกลาง*.

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. 6(1). 77-100.

เรียมเอง (นามแฝง). (2504). *ข้าวยหีบมือเดียว. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2).

กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา. (สำเนา).

_____. (2504). *เข็มขัดนาก. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
(สำเนา).

_____. (2504). *ข้างเท้าหลัง. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
(สำเนา).

_____. (2504). *ชีวิตในมือเขาเอง. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
แพร่พิทยา. (สำเนา).

_____. (2504). *ทาระกาล่องรัก. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
แพร่พิทยา. (สำเนา).

_____. (2504). *ประวัติพิสดาร. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
(สำเนา).

_____. (2504). *ฝันตาย. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
แพร่พิทยา. (สำเนา).

_____. (2504). *ลูกผ้าเหล้า. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
(สำเนา).

_____. (2504). *ศรีดารากับสงครามโลกครั้งที่ 2. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*.
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา. (สำเนา).

_____. (2504). *สมาคมช่วยชีวิต. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพร่
พิทยา. (สำเนา).

_____. (2504). *สิ่งที่ไม่ตาย. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
(สำเนา).

_____. (2504). *อุดมคติ. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
(สำเนา).

_____. (2504). *อนุสติ. รวมเรื่องเอกของ 'เรียมเอง'*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
(สำเนา).

_____. (2505). *ทาสประเพณี. รวมเรื่องสั้นของ "เรียมเอง" 2*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

- _____ . (2505). ฟ้ายลุ่ม. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” 2*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2505). ฟ้ายลุ่ม. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” 2*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2505). รุ่งอรุณที่หिनกอง. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” 2*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2505). เล่นกับไฟ. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” 2*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2505). สันโดษ. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” 2*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2505). หน้าที่กับมนุษยธรรม. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” 2*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2511). เข้าหา. *รวมเรื่องสั้นเล่ม ๑ ของ “เรียมเอง”*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2511). คดีลักทรัพย์. *รวมเรื่องสั้นเล่ม ๑ ของ “เรียมเอง”*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2511). จี้. *รวมเรื่องสั้นเล่ม ๑ ของ “เรียมเอง”*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2511). ตาลยอดด้วน. *รวมเรื่องสั้นเล่ม ๑ ของ “เรียมเอง”*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2511). น้ำเหนือ. *รวมเรื่องสั้นเล่ม ๑ ของ “เรียมเอง”*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2511). บุษาเสียงเทียน. *รวมเรื่องสั้นเล่ม ๑ ของ “เรียมเอง”*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2511). ล้อตเตอร์ที่ 1. *รวมเรื่องสั้นเล่ม ๑ ของ “เรียมเอง”*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2511). สัญญาร่วมตาย. *รวมเรื่องสั้นเล่ม ๑ ของ “เรียมเอง”*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2511). หล่อนเรียนรักจากมนุษยธรรม. *รวมเรื่องสั้นเล่ม ๑ ของ “เรียมเอง”*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____ . (2516). คนขี้ลืม. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____ . (2516). คนละโลก. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____ . (2516). ชีวิตเดียว. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____ . (2516). เด็กแก่นแก้ว. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____ . (2516). ตากล้อง. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____ . (2516). นักผจญภัย. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.

- เรียมเอง (นามแฝง). (2516). ผอบแก้วเจียรไน. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____. (2516). แม่ผมดำตาดำคนนั้น. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____. (2516). หนุ่มสองผม. *เรื่องสั้นของเรียมเอง*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- _____. (2516). เกิดเป็นหญิงและชั่วฟ้าดินสลาย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2518). *ทุ่งมหาพระราช*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: เกษมบรรณกิจ.
- _____. (2537). คติฆาตกรรมศพจามได้. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). เงินคือแก้วสารพัดนึก. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). จะให้ชื่อเรื่องอะไรดี. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). ชั่วชีวิตกับปีเดียว. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). ชายผู้บงการชะตาตนเอง. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). *ช่วย 7 ปี*. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). ตำแหน่งเลขานุการินี”. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). *ทุกขโศก ทุกขถาณ*. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). บทเรียนเรื่องผู้ชาย. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). *แบบแผนของจรรยาแพทย์*. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). ผู้หญิงที่ต้องการทุกอย่าง. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). *พยานสำคัญ*. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). *พระเทพอนุรักษ์กลับชาติ*. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

- เรียมเอง (นามแฝง). (2537). ศิลธรรมของมนุษย์. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2537). ห้องสมัยใหม่ เมียสมัยใหม่. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). ทางชีวิต. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). นโยบายผูกมิตร. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). น้ำใจเศรษฐี. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). ปุถุชนวิสัย. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). ผกาว่าแห้ว. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). ภัยอย่างใหม่. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). แม่เสือ. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). รักวัวให้ผูก. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). ลูกไก่. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). สัญลักษณ์. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2538). สุวรรณาทกลองใจ. *รวมเรื่องสั้นของ “เรียมเอง” อันดับที่ ๒*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2542). *ข้าวฟ่างดินสลาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: กระทั่งม ป.ล..
- _____. (2543). *เมืองนิมิตร*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: กระทั่งม ป.ล..
- “โรแมนติกนิยาม: การโจมตีคณะแสงสว่างระลอกแรก”(2554). *วารสารหนังสือใต้ดิน*. 16(ตุลาคม 2554), 10 - 65.

- วชิรญาณ, หอพระสมุด. (ม.ป.ป.). *บทละครนอกเรื่อง สังข์ทอง. สืบค้นเมื่อ 13 เมษายน 2564.* จาก [https://vajirayana.org/บทละครนอกเรื่อง สังข์ทอง/ตอนที่๘-พระสังข์ตีคัลลี](https://vajirayana.org/บทละครนอกเรื่อง%20สังข์ทอง/ตอนที่๘-พระสังข์ตีคัลลี)
- วิทยากร เชียงกูร. (2526). *การพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ : ดวงกมลสมัย.
- วิภา กงกะนันทน์. (2540). *กำเนิดนวนิยายในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า.
- วีรยุทธ ศรีสุวรรณกิจ. (2549). *การพักผ่อนหย่อนใจแบบตะวันตกของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2445 – 2475.* วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิลปากร, กรม. (2555). *ไตรภูมิ เอกสารจากหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส.* กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศุภรัตน์ ศุภภัทร์รุจา. (2541). *นวนิยายแนวผจญภัย จากคิง โสโลมอนส์ ไมนส์ ล่องไพร ถึง เพชรพระอุมา (ภาคหนึ่ง).* วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ส่ง เทภาสิต. (2526). *เรื่องประโลมโลกและเรื่องอ่านเล่น ทศนะทางวรรณกรรมของส่ง เทภาสิต. โลก นักเขียน. 1(ฉบับแนะนำตัว), 88 – 94.*
- สด กุระมะโรหิต. (2537). *ระหว่างชีวิตของมาลัย ชูพินิจ.* กรุงเทพฯ: ดำรงสิทธิ์.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2558). *กำเนิดและความย้อนแย้งของเสรีประชาธิปไตย. วารสารสังคมศาสตร์. 45(2). 127-148.*
- สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ. (2558). *การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชนชั้นกลางไทยกับ “เรื่องอ่านเล่น” ไทยสมัยใหม่ ทศวรรษ 2460 – ทศวรรษ 2480.* วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2550). *ประวัติศาสตร์วิจิตรเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435 - 2535).* กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุชาติ สวัสดิ์ศรี. (บรรณาธิการ). (2553). *เพื่อนพ้องแห่งวันวาร เรื่องสั้น สุภาพบุรุษ.* กรุงเทพฯ : สามัญชน.
- สุธีรา สุขนิยม. (2518). *มาลัย ชูพินิจ และผลงานประพันธ์เชิงสร้างสรรค์.* วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพรรณิ วราทร. (2519). *ประวัติศาสตร์นวนิยายไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึง พ.ศ. 2475.* กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สุภาพ วรโคตร (2542). *สตรีทัศน์ในนวนิยายของศรีบูรพา.* วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุมาลี วีระวงศ์. (2547). *ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทยพ.ศ. 2417 – 2453. (พิมพ์ครั้งที่ 2).* กรุงเทพฯ : ศยาม.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). *ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20.* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2562). *มนุษย์กับเสรีภาพ : มุมมองทางปรัชญาคานท์, มิลล์, รัสเซลล์*. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.
- โสภา ชานะมูล. (2546). *วาทกรรมเรื่อง “ชาติไทย” ของปัญญาชนหัวก้าวหน้าระหว่าง พ.ศ.2490 - 2505*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัศศิริ ธรรมโชติ. (2537). *ระหว่างชีวิตของมัลลย์ ชูพินิจ*. กรุงเทพฯ: ดำรงสิทธิ์.
- แอร์เนสต์ เรอนอง. (2561). *ชาติคืออะไร* (นภ ดารารัตน์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: พารากราฟ.

ภาษาอังกฤษ

- Berman, M. (1988). *All That Is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity*. Retrieved April 10 2021. From https://langurbansociology.files.wordpress.com/2013/01/berman_marshall_all_that_is_solid_melts_into_air_the_experience_of_modernity.pdf.
- Brey, P. (2003). “Theorizing Technology and Modernity”. *Modernity and Technology*. (eds.) Thomas Misa, Philip Brey and Andrew Feenberg. MIT Press, 33-71.
- Calinescu, M. (1987). *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*. Durham: Duke University Press.
- Habermas, J. (2005). ‘*The Philosophical Discourse of Modernity: Twelve Lectures.*’ Translated By F. Lawrence. Cambridge: MIT Press.
- Harrison, R. (2003) *Between East and West: The Circus of Life*. Retrieved April 17 2017. From http://www.academia.edu/3625273/Between_East_and_West_The_Circus_of_Life.
- Lambropoulos, V. (1993). *The Rise of Eurocentrism: Anatomy of Interpretation*. Princeton: Princeton University Press.
- Michell, T. (2000). *Questions of Modernity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rousseau, J. (2017). *The Social Contract*. Retrieved July 25 2019. From <https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/rousseau1762.pdf>.
- Rudolph, L. and Rudolph, S. (1967). *The modernity of Tradition: Political Development in India*. Chicago: University of Chicago.
- Soares, C. (2018). The Philosophy of Individualism: A Critical Perspective. *The Philosophy of Individualism: A Critical Perspective. International Journal of Philosophy and Social Values*. 1(1). 11-34. Doi: 10.34632/Philosophyand socialvalues.2018.2664.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - สกุล	ณัชรดา สมสิทธิ์	
รหัสนักศึกษา	5820230002	
วุฒิการศึกษา		
วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาและวรรณคดีไทย)	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2547
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	2552
ทุนการศึกษา	ทุนสนับสนุนการศึกษา กองทุนพัฒนาอาจารย์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อศึกษาระดับปริญญาเอก หรือระดับดุษฎีบัณฑิต ภายในประเทศ	

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยประยุกต์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

- ณัชรดา สมสิทธิ์ และ วิมลมาศ ปถุชากุล. (2564). *มโนทัศน์เกี่ยวกับเสรีภาพด้านความรักในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ*. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น ครั้งที่ 1. 15-16 กุมภาพันธ์ 2564 ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา. หน้า 204-217.
- ณัชรดา สมสิทธิ์ และ วิมลมาศ ปถุชากุล. (2565). *มโนทัศน์เกี่ยวกับชาติไทยในวรรณกรรมของมาลัย ชูพินิจ*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*. 14(1).